

ALIAȚI INCOMPATIBILI

ROMÂNIA, FINLANDA, UNGARIA ȘI AL TREILEA REICH

LARRY L. WATTS

LARRY L. WATTS

ALIAȚI INCOMPATIBILI

LARRY L. WATTS

ALIAȚI INCOMPATIBILI

România, Finlanda, Ungaria și al Treilea Reich

editura rao

Descrierea CIP poate fi consultată pe pagina de internet a Bibliotecii Naționale a României

Editura RAO
Str. Bârgăului, nr. 9-11, sector 1, București, România
www.raobooks.com
www.rao.ro

LARRY L. WATTS
Incompatible Allies:
Neorealism and Small State Alliance Behavior in Wartime

Traducere din limba engleză
GRAAL SOFT

2014

ISBN 978-606-609-542-6

Cuprins

Prefața ediției în limba română

Studiul aflat în fața dumneavoastră – lucrarea mea de doctorat – a fost abandonat de câteva ori. Când mă gândesc retrospectiv, la toată munca depusă, sunt mai curând surprins că a fost finalizat în cele din urmă. Primul hop a apărut în toamna anului 1989, la scurt timp după ce am terminat examenele pentru doctorat la UCLA/RAND și am acceptat un post de profesor invitat pentru a preda un curs de „securitate națională și relații internaționale" la Universitatea Washington din Seattle, în semestrul de iarnă următor. În timp ce priveam la televizor, împreună cu restul lumii, prăbușirea comunismului românesc, am primit un telefon de la Consiliul pentru Cercetări și Schimburi Internaționale (*International Research and Exchanges Board* – IREX), cu sediul la Princeton, solicitându-mi-se să deschid pentru ei un birou în București, așa că toate gândurile despre finalizarea disertației mi-au fugit din minte.

În 1993, am contactat Departamentul de științe politice de la UCLA pentru a-mi relua scrierea lucrării de doctorat, însă am constatat că membrii acestui departament se schimbaseră aproape în masă, în anii trecuți de la plecarea mea. Noua conducere a departamentului mi-a solicitat prezența la Los Angeles cel puțin o dată pe semestru, iar în tot acel timp, trebuia să fiu și înscris la ei. Aceste condiții, costul înscrierii și diferența de fus orar de zece ore, costul călătoriilor între București și Los Angeles, plus obligațiile de serviciu pe care le aveam în România au făcut ca finalizarea doctoratului la UCLA să fie prohibitivă.

Îndemnat de profesorii de la fosta mea facultate (Peter Sugar, Herb Ellison și Jim Augerot) și de vechiul meu prieten, profesorul Ingmar Söhrman, de la Universitatea Uppsala din Suedia, am început din nou să lucrez la teză, în 1995, sub îndrumarea lui Jan Åke Dellenbrandt, de la Universitatea Umeå.

Într-o cumplită turnură a evenimentelor, Jan Åke a dispărut în timp ce monitoriza alegerile din Letonia, curând după începutul colaborării dintre noi, declanșând o chinuitoare căutare care a durat șapte luni, înainte ca rămășițele sale să fie recuperate dintr-un lac leton, cu portofelul și lucrurile

de valoare neatinse. Trauma provocată familiei sale, prietenilor și întregii universități a fost enormă. Acest studiu putea foarte bine să piară odată cu Jan Åke, dacă n-ar fi existat susținerea insistentă a prietenului meu Ingmar Söhrman și acceptul ambasadorului Krister Wahlbäck de a prelua coordonarea lucrării mele.

Să lucrez cu Krister a fost o experiență memorabilă, pe care o consider una dintre cele mai stimulative intelectual din toată cariera mea academică. Nu doar că era un expert al perioadei vizate de lucrarea mea, dar, ca membru al Academiei Regale Suedeze de Științe ale Războiului, cunoștea foarte bine tema fundamentală a tezei mele, iar în perioada scrierii sale, 1997–1998, a făcut parte din Comisia pentru aurul nazist a Ministerului suedez al Afacerilor Externe și, mai târziu, a fost unul dintre experții suedezi ai Grupului de lucru suedezo-rus cu privire la Raoul Wallenberg. Inutil de spus că am avut multe de discutat, atât la Ministerul de Externe suedez, cât și la Universitatea Umeå. Competențele lui Krister erau legate în primul rând de Finlanda, iar acest lucru, în combinație cu interesul puternic manifestat de Helsinki, a dus la susținerea pentru a treia oară a tezei de doctorat la Universitatea din Helsinki. (Universitatea Umeå solicită două susțineri formale ale lucrării: una intradepartamentală și alta publică, având un oponent de la o altă universitate.)

Studiul care urmează este o reflectare fidelă a disertației mele originale, numai erorile tipografice au fost corectate, au fost completate notele cu câteva surse direct legate de subiect și a fost adăugat un index, dar consider că reprezintă o tratare destul de exactă a perioadei din punctul de vedere al istoriei comparative și al politicii, cu doar două excepții, una de natură teoretică și cealaltă referitoare la interpretarea istorică. Când mi-am început teza de doctorat și la data primei publicări, în 1998, „statele“ (sau „statele-națiuni“) erau încă principalii actori din sistemul internațional, în ciuda rolului extrem de important al organizațiilor internaționale și al corporațiilor multinaționale. Având în vedere îmbrățișarea probabil mult prea entuziastă a globalismului post-Război Rece, dar mai ales înființarea și extinderea Uniunii Europene, lucrurile s-au schimbat. Prin urmare, teoria neorealistă așa cum am aplicat-o comportamentului unui stat mic implicat într-o alianță în al Doilea Război Mondial s-ar putea să nu mai fie la fel de aplicabilă situației internaționale actuale.

Cel mai vulnerabil aspect al interpretării istorice este probabil evaluarea intențiilor politice ale regelui Carol al II-lea. Descoperiri de arhivă ulterioare au confirmat că populația românească, conducerea partidelor tradiționale și conducerea militară românească erau în mod copleșitor atașate unui Occident definit în principal de Franța și Marea Britanie (printre alții,

Iuliu Maniu, liderul Partidului Naţional Ţărănesc, chiar a acţionat în calitate de agent britanic). Cu toate acestea, publicarea ulterioară a jurnalelor regelui arată că, atunci când a venit la putere, în 1930, era deja ferm hotărât să distrugă monarhia constituţională din România şi mai ales sistemul său multipartid şi parlamentar – pe care l-a numit cu dispreţ „sistemul francez".

Acum, se pare că regele Carol al II-lea a fost influenţat de diverşi agenţi germani, inclusiv foşti camarazi din Regimentul de Infanterie Potsdam, în care a servit pentru un timp, în vreme ce era încă prinţ, la fel ca şi alţi membri ai ramurii germane a familiei Hohenzollern, dar şi de tot soiul de ataşaţi militari germani, inclusiv repugnantul Alfred Gerstenberg, care a acceptat retragerea formală a României din Axă, în august 1944, dar numai pentru a bombarda apoi capitala, Bucureştiul, şi a provoca o stare de război cu foştii aliaţi. Astfel, manevrele regelui între puterile aliate occidentale şi al Treilea Reich, în perioada 1930–1940, ar putea fi considerate mai puţin drept o serie de măsuri tactice şi mai mult ca o contradicţie profundă – dacă nu chiar schizofrenie – printre factorii de decizie ai politicii externe şi de securitate româneşti înainte de septembrie 1940.

O a doua zonă în care interpretarea mea lasă de dorit este exagerarea „obsesiei" antisovietice a aripii de dreapta a conducerii politice ungare în perioada imediat următoare Primului Război Mondial. De la prima publicare a acestui studiu, arhivele epocii sovietice au confirmat că o consolidare a statului român unitar a „împins" Ungaria şi URSS să formeze o alianţă *de facto* împotriva ei [1]. Până într-atât, încât amiralul Horthy şi regimul său au reuşit să realizeze un *gentlemen's agreement* cu Stalin vizavi de România, după cum dezvăluie arhivele ruseşti desecretizate după 1991, ceea ce a fost cu adevărat impresionant.

Nu numai că, încă din 1919, Horthy intenţiona să apeleze la sprijinul militar al Moscovei împotriva României, chiar netezind drumul prin numirea ca şef al Statului-Major, în 1938, a unui fost comandant al Armatei Roşii a lui Béla Kun (după cum este menţionat în această carte), dar, de asemenea, Moscova s-a declarat dispusă să ignore declaraţia de război a Ungariei dacă participarea sa nu avea să fie „activă" [2]. În ianuarie 1944, armata sovietică chiar a ordonat unităţilor sale şi celor de partizani care operau în regiune să nu deschidă focul asupra forţelor ungare, ceea ce arată cât de mult dorea Kremlinul o astfel de coaliţie împotriva României.

Aceasta subliniază mediul politic extrem de complex în care România a fost obligată să opereze în timpul războiului. În vreme ce Uniunea Sovietică şi Germania nazistă au fost corect apreciate de către elitele responsabile de la Bucureşti drept cele mai mari ameninţări din Europa, regimul lui Horthy din Ungaria a reuşit să creeze o alianţă timpurie cu Hitler şi să ajungă la

o înțelegere cu Stalin privind împărțirea finală a teritoriului românesc. Pe de altă parte, regele părea înclinat să aleagă o cale care elimina bazele și așa extrem de fragile ale singurei posibilități a României de a contrablansa dominația sovietică și germano-ungară – legăturile politice cu democrațiile occidentale ale Franței și Marii Britanii [4].

Acestea fiind spuse, recitind acest studiu în lumina ultimelor mele lucrări despre Războiul Rece, sunt frapat de recurența persistentă a elementelor de bază ale dilemei românești în privința securității. Înconjurată de puteri care nu-i doresc binele și împiedicată de acestea să consolideze o alianță regională care să confere putere micilor state din zonă față de vecinii lor mai mari, România a continuat să caute garanții de securitate în afara regiunii și a continuat să se lupte pentru egalitate cu partenerii săi mai mari și mai puternici.

Larry L. Watts
4 iulie 2013

Introducere

Încă din Antichitate[1], dinamica alianțelor a fost considerată unul dintre factorii determinanți ai relațiilor internaționale. Studiile s-au concentrat cu precădere pe alegerile alianțelor și pe comportamentul marilor puteri: acele state care posedă sau se crede că posedă capacitatea unilaterală de a modifica sistemul internațional sau, într-o exprimare colocvială, sunt capabile să modifice balanța de putere[2]. O consecință a acestui interes a fost, în replică, ignorarea statelor mici: cele care nu posedă mijloacele de a modifica balanța de putere și nici nu sunt în măsură să-și asigure securitatea în fața unei mari puteri[3]. Această neglijare a determinat apariția unor judecăți superficiale, contradictorii și adesea eronate vizavi de motivația alianțelor și comportamentul statelor mici în cadrul acestor relații, uneori cu profunde implicații în stabilirea de politici legate de ele.

Ipoteza centrală a acestui studiu este că motivele care au dus la intrarea într-o alianță afectează în mod semnificativ politica implicită din interiorul alianței. Mai exact, motivul pentru care un stat mic intră într-o alianță cu o anumită mare putere va fi în mare măsură responsabil pentru capacitatea sau incapacitatea sa de a ceda presiunilor și preferințelor politice ale acelei mari puteri, pentru decizia dacă acea alianță este de dorit în continuare și pentru capacitatea sau incapacitatea de a acționa conform respectivei decizii. Stabilirea motivului pentru care un stat mic a ales o anumită alianță poate crește predictibilitatea comportamentului în cadrul alianței și poate sugera care sunt cele mai potrivite politici și atitudini pentru alte state care doresc să influențeze comportamentul acelui mic stat. De exemplu, politici și posibilități foarte diferite sunt sugerate dacă un stat mic se aliază cu adversarul vostru ca să vă facă rău, pentru a evita să i se facă lui rău sau pentru a-și realiza un scop care nu vă afectează interesele. Deși s-ar putea ca miza să nu fie soarta sistemului, date fiind potențialele costuri, există un interes material pentru evaluarea precisă a motivațiilor și semnificației comportamentului statelor mici în cadrul alianței.

Din păcate, neorealismul, sau realismul structural, teoria predominantă în politica internațională a ultimilor 25 de ani și teoria de bază conform căreia este analizat comportamentul cu ocazia formării alianțelor, s-a dovedit a nu fi ideal pentru înțelegerea acestui comportament. În general, adepții neorealismului argumentează că, fiind o teorie de comportare în structură și sistem, este ilogic să te aștepți ca neorealismul să abordeze problema comportamentului la nivel de unitate[4]. Totuși, adepții neorealismului trag adesea concluzii privind comportamentul determinat structural al anumitor unități (marile puteri), în vreme ce le neglijează pe altele (statele mici). Unii dintre aceștia au încercat chiar să explice prin neorealism comportamentul la nivel de unitate al marilor puteri în privința politicii externe și a formării și conducerii alianțelor militare[5].

Confuzia domnește încă vizavi de alierea statelor mici și mai ales de ce acestea se aliază cu state agresoare sau *bandwagon*. Concepte precum *echilibrarea puterilor, bandwagoning* sau *teoria dominoului*, preluate din neorealism și aplicate comportamentului, continuă să afecteze politica marilor puteri față de statele mici[6]. Posibile motive pentru eșecul neorealismului în această privință pot fi regăsite în însăși structura teoriei, în modul și consistența aplicării sale și/sau în premisele empirice pe care se bazează.

Dintre toate alianțele, motivele și dinamica celor formate în vremuri de război sunt probabil cele mai important de înțeles, dar și cele mai greșit interpretate. Acest studiu are două țeluri principale. Primul este reconcilierea teoriei neorealismului cu comportamentul statelor mici în cadrul alianțelor formate pe timp de război, pentru a crește predictibilitatea comportamentului statelor mici și pentru a spori relevanța teoriei în elaborarea politicilor în cunoștință de cauză. Al doilea este de a lămuri întru câtva dinamica alianțelor dintre statele mici și marile puteri în vremuri de război. Pentru că acestea tind să fie mai efemere decât alianțele formate pe timp de pace, nu este de mirare că, în consecință, li s-a acordat mai puțină atenție. După ce explică, mai întâi, slăbiciunea respectivei teorii, acest studiu propune modificări în structura și modul său de aplicare, iar apoi examinează empiric comportamentul câtorva state mici în cadrul alianțelor de război. Metoda empirică utilizată se concentrează asupra unui studiu de caz comparativ, sau „urmărire a procesului", pentru a determina legăturile cauzale care ar fi putut interveni, influențând astfel stabilirea politicii.

Există și câteva aspecte neașteptate ale acestui studiu. În primul rând, cam toate tratatele realiste și neorealiste de analiză a alianțelor politice se referă la alianțele marilor puteri, la alianțele pe timp de pace sau la amândouă. Alianțele statelor mici în vremuri de război nu sunt vizate. În al doilea rând, în vreme ce aderarea statelor mici la alianțele defensive este considerată a fi

făcută cu un scop evident pentru acestea, există o confuzie substanţială privind motivul aderării unor asemenea state la alianţe ofensive. Acest studiu se concentrează în mod direct pe alianţele încheiate în vremuri de război de statele mici cu o mare putere agresoare. În al treilea rând, în loc să analizeze comportamentul unui stat mic în cadrul a diferite alianţe, acest studiu analizează câteva state mici – Ungaria, Finlanda şi România – în cadrul alianţei cu Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. O examinare a celor mai importanţi trei aliaţi ai Germaniei de pe Frontul de Est este extrem de sugestivă luând în considerare diferenţele în motivarea iniţială a alianţei şi efectul acestor diferenţe asupra comportamentului în cadrul acestei alianţe.

Fenomenele şi tendinţele legate de evoluţia alianţei, precum şi relaţiile implicite în cadrul acesteia vor fi analizate de-a lungul timpului, în fiecare dintre cele trei state.

Acest studiu este împărţit în cinci capitole. Primul capitol, *Metodologie şi teorie*, examinează problemele metodologice asociate studiilor comparative de caz istorice, problemele conceptuale ale teoriei neorealiste cu aplicaţie la statele mici şi aplicarea paradigmei teoretice dezvoltate pentru analizarea alianţelor pe timp de pace vizavi de cele formate în vremuri de război. Continuă apoi cu o analiză a problemelor teoretice asociate celor trei tendinţe principale din cadrul paradigmei de cercetare neorealistă: (1) balanţa de putere, a lui Kenneth Waltz; (2) balanţa ameninţării, a lui Walt; (3) balanţa de interese, a lui Randall Schweller[7]. Acest capitol se încheie cu o prezentare a conceptelor de alianţă compatibilă şi alianţă incompatibilă şi impactul probabil al puterii de negociere a statelor mici în cadrul alianţei.

Cele trei capitole principale alcătuiesc esenţa studiilor de caz în comparaţie şi abordează trei probleme principale:

• Care au fost condiţiile şi premisele iniţiale ale alianţei statelor mici cu o mare putere? Mai exact, cât de compatibile erau statele mici cu marea putere din cadrul alianţei formate pe timp de război, din punctul de vedere al orientării lor în cadrul balanţei de putere, al ameninţărilor care le vizau şi al strategiilor de securitate adoptate de acestea în perioada interbelică, situaţie urmărită până la intrarea lor în război?

• Ce impact a avut compatibilitatea sau incompatibilitatea asupra influenţei marii puteri faţă de independenţa elitelor şi instituţiilor statelor mici, şi mai ales faţă de abilitatea statelor mici de a-şi realiza interesele naţionale?

• Ce impact a avut compatibilitatea sau incompatibilitatea asupra statelor mici privind controlul nivelului contribuţiei militare şi economice în cadrul alianţei, mai ales în condiţiile în care interesele coaliţiei şi interesele naţionale (aşa cum erau definite din punctul de vedere al statelor mici) nu mai coincideau?

Capitolele II şi III compară factorii subiectivi. Capitolul IV compară factorii obiectivi, mai uşor cuantificabili, asociaţi contribuţiei în cadrul alianţei: numărul trupelor trimise pe front în relaţie cu numărul efectivelor disponibile, valoarea creditelor financiare necompensate obţinute de Germania, cantitatea de grâu exportată în Germania (absolută şi prin raportare la producţia internă), precum şi cantitatea de petrol exportată în Germania (absolută şi prin raportare la producţia internă). În fiecare secţiune principală a acestui capitol este analizată diversitatea proceselor de negociere din cadrul alianţei ca o consecinţă a compatibilităţii/incompatibilităţii, cu examinarea exemplelor specifice de negociere, prezentate împreună cu date cantitative.

Toate cele trei .cazuri sunt perfect comparabile din punctul de vedere al determinării compatibilităţii şi al penetrării şi influenţei Germaniei, prezentate în capitolele II şi III. Totuşi, Finlanda lipseşte din analiza comparativă a contribuţiei militare şi economice prezentate în capitolul IV din mai multe motive. În primul rând, după 1941, Finlanda avea un front activ, pe care Germania îl considera de importanţă secundară, în timp ce Ungaria şi România, de-a lungul întregii lor participări la alianţă, au luptat pe ceea ce Hitler aprecia a fi frontul principal din est. În al doilea rând, în vreme ce Ungaria şi România aveau o contribuţie economică substanţială în cadrul alianţei, la insistenţele Germaniei, Finlanda era dependentă de Germania pentru asigurarea necesarului de cereale şi petrol, adică a fost susţinută de aceasta în perioada războiului. În sfârşit, Finlanda era izolată din punct de vedere geografic, reducând, în consecinţă, interesul şi atenţia Germaniei faţă de ea, precum şi capacitatea de a exercita presiune asupra acestei ţări.

Concluziile sunt prezentate în capitolul V, ultimul.

Capitolul I

Metodologie şi teorie

1. Probleme metodologice

A. Studii de caz comparative

Acest studiu se bazează pe metoda de analiză comparativă focalizată a unor cazuri istorice. În acest scop, este urmărită evoluția relațiilor și fenomenelor derulate de-a lungul timpului în trei state: Ungaria, Finlanda și România. În capitolul II, după stabilirea compatibilității inițiale, studiul urmărește evoluția relațiilor cu Germania și cu Uniunea Sovietică, înainte de a examina condițiile specifice fiecărui stat de intrare în Campania de Răsărit. Capitolul III urmărește evoluția relațiilor specifice ale Germaniei cu statele mici, inclusiv influența și controlul asupra instituțiilor acestora – mai ales cele militare –, dar și a organizațiilor radicale de dreapta. Capitolul IV tratează rezultatele negocierilor în interiorul alianțelor asupra unor probleme specifice ale contribuției militare și economice, cu scopul de a verifica ipotezele prezentate în capitolele II și III. Apoi, se concentrează pe mai multe exemple de negociere care au condus la aceste rezultate pentru a evalua potrivirea lor cu comportamentul preconizat de respectivele ipoteze și de a evidenția natura diferită a dinamicii de negociere pentru aliați compatibili și incompatibili.

i. Problemele dovezilor

Există două probleme generale şi fundamentale asociate cu utilizarea studiilor de caz istorice comparative în alcătuirea teoriei relațiilor internaționale. Prima este legată de natura probelor primare, iar a doua de natura interpretării surselor secundare. Utilitatea probelor primare în elucidarea evenimentelor din trecut şi în furnizarea unei baze de date comparabile este dependentă de originea lor, de scopul furnizării şi de disponibilitatea lor. Acesta este adesea cazul în care politica oficială exprimată de către

autoritățile guvernamentale și din politica externă diferă în mod semnificativ de practicile actuale din planificarea militară și de desfășurare a forțelor. După cum nota John Lewis Gaddis despre politica SUA în timpul Războiului Rece, documente desecretizate susțin faptul că „informațiile publice nu reflectă în mod fidel ceea ce s-a întâmplat în realitate" și că marea diferență dintre orientarea politică și practică – între politica declarată și cea practicată – sugerează cu tărie că „nu întotdeauna spunem ceea ce gândim"[1]

Această problemă este deosebit de acută în cazul studiilor de securitate, când transmiterea către grupuri diferite creează adesea o diferență considerabilă între evaluările și politicile reale și cele destinate marelui public. Există, de exemplu, o diferență importantă între modul de percepție a amenințării de către conducerea de stat și prezentarea acestei amenințări populației, aliaților și adversarilor. După cum concluziona corect Gaddis, precizia în descrierea evenimentelor din trecut necesită o bază de date „cu referire la ceea ce se întâmplă în spatele scenei, precum și la ceea ce se întâmplă în public"[2]. O ierarhizare a probelor primare în funcție de exactitatea lor în privința reflectării politicilor reale ar fi următoarea:

- documentele de presă, comunicatele publice;
- corespondența diplomatică oficială, instrucțiunile primite de diplomați;
- corespondența particulară între șefii de state, discuțiile din cadrul guvernelor;
- deciziile executive, instrucțiunile și dispozițiile din cadrul guvernelor.

Problema asociată cu originea și intențiile probelor primare este întru câtva complicată de o tendință de multă vreme existentă atât în cadrul istoriografiei, cât și al conceperii teoriei relațiilor internaționale, de a se baza pe ceva care nu reprezintă „cea mai bună dovadă" în evaluarea politicii de securitate. Pionierul secolului al XIX-lea în „verificarea și analiza" critică a surselor istorice, Leopold von Ranke, a fost preocupat exclusiv de arhivele diplomatice. Acest lucru a avut efect dublu, de introducere intenționată a unei abordări mai științifice a istoriografiei și de limitare neintenționată a „practicanților săi la studii de politică la nivel înalt, și în special de istorie diplomatică"[3]. În consecință, în cadrul studiilor de caz istorice în comparație, istoria diplomatică este adesea considerată echivalent istoriografic al teoriei relațiilor internaționale. Problema constă în obiectivele uneori destul de divergente ale diplomației și ale relațiilor internaționale. În timp ce teoria relațiilor internaționale încearcă să identifice ceea ce s-a întâmplat cu adevărat și de ce anume, ceea ce se întâmplă acum și ceea ce este probabil să se întâmple în viitor, istoria diplomatică reprezintă doar uneori istoria a ceea ce a fost cu adevărat planificat sau realizat de către diverse state[4]. Istoria diplomatică reflectă cu acuratețe politica declarată și intențiile liderilor din stat, ceea ce au vrut aceste organisme de conducere să creadă alții că făceau și ce

aveau de gând să facă. Totuși, aceste declarații de politică și de intenție au fost numai uneori identice cu practicile și politicile reale. Prin urmare, există o ambiguitate semnificativă legată de comportamentul unui stat de-a lungul istoriei sale diplomatice[5]. Foarte adesea, diplomații fac declarații false, oferă piste false și se folosesc de subterfugii, la indicațiile șefilor, pentru a urmări interesele de stat și naționale.

Acest lucru este valabil în special în domeniul securității naționale, deoarece aici natura fundamentală a intereselor de stat tinde să legitimeze folosirea oricăror mijloace. Pe probleme de securitate națională, istoria militară istoria planificării militare, a pregătirii și dislocării trupelor – reflectă politicile reale adoptate și urmărite de către structurile de conducere din stat, fiind mai precisă decât istoria diplomatică. În mod evident, atât istoria diplomatică, cât și cea militară sunt necesare pentru înțelegere deplină a politicii de stat, în măsura în care este posibil. Cu toate acestea, acuratețea în evaluarea politicii reale are de suferit mai mult atunci când istoria militară, mai degrabă decât istoria diplomatică, este lăsată deoparte. Acest lucru este valabil mai ales când autoritatea de stat este centralizată într-un cerc restrâns al elitelor, așa cum se întâmplă în statele autoritare sau cvasiautoritare. Dar este, de asemenea, valabil și în statele democratice aflate sub regimul legii marțiale sau în timp de război, atunci când nici cabinetele guvernamentale și parlamentele alese, nici grupurile de interese politice și instituționale nu joacă un rol important în elaborarea politicii externe sau nu-și exercită autoritatea în luarea deciziilor așa cum fac în vreme de pace.

Având în vedere o diferență de presupus între politica declarată de către liderii politici și politica efectivă sugerată de comportamentul militar, este necesar să se determine în ce măsură acest fapt reflectă o politică de securitate intenționată și una oarecum „normală" și în ce măsură ar putea reflecta o gravă criză în relațiile civil-militare. O modalitate simplistă de a lămuri lucrurile este examinarea ierarhiei de comandă: relațiile constituționale și efective ale autorității centrale de stat (dacă există președinte, regent sau rege) cu armata, și dacă aceasta controlează armata. O atenție deosebită ar trebui acordată responsabilității oficiale a executivului central și contribuția sa efectivă la luarea deciziilor și stabilirea practicilor și a politicilor adoptate în cadrul armatei. Presupunând că autoritatea executivă are controlul armatei, probele pot fi evaluate în funcție de acuratețea cu care acestea reflectă politica reală, în conformitate cu următoarea ierarhie a încrederii pe care o oferă:

- corespondență și instrucțiuni diplomatice;
- instrucțiuni și dispoziții din interiorul guvernului;
- planuri și pregătiri militare, precum și dislocări de trupe.

În cele din urmă, în orice studiu comparativ, existența unei baze de date incomplete creează o serie de probleme. În studiile de caz istorice, disponibilitatea probelor și detaliilor cu privire la politica externă determină interpretări din cauza tendinței firești de a presupune, până la proba contrarie, că „alții sunt capabili să controleze lucrurile mult mai bine decât tine“[6]. Observând cazuri bine cercetate de comportament în politica externă, și mai ales nu numai a țării proprii, devii „mult mai conștient de confuzia, conflictele și erorile“ care îi stau la bază.

Ipoteza unui control central, bazată pe un număr mic de probe și în absența detaliilor, explică evaluările mai dure și, în general, mai negative ale motivelor, în timp ce ipoteza unui control slab, bazată pe mai multe detalii și mai multe dovezi, determină „o analiză mai iertătoare și mai puțin amenințătoare“[7]. În vreme ce nu se poate face mare lucru pentru a suplini lipsa probelor în unele cazuri, spre deosebire de altele, conștientizarea explicită a acestei probleme este utilă pentru ameliorarea interpretării prejudiciabile care rezultă.

ii. Probleme de interpretare – prejudecata prin selecție

Dincolo de problema de a fi prea superficial cercetat sau de cea a istoriei „rele“, cel mai problematic fenomen, al prejudecății prin selecție, compromite, de asemenea, utilizarea studiilor de caz comparative în teoria relațiilor internaționale.[8] După cum avertiza, pe bună dreptate, Lustick:

> ... munca istoricilor nu este considerată de către istorici a fi, și nici alții nu o pot în mod legitim trata ca o narațiune de fundal fără probleme, din care datele neutre teoretic să poată fi extrase pentru delimitarea problemelor și probarea teoriilor.[9]

Într-adevăr, sursele secundare, cum ar fi articolele și monografiile istorice, reflectă, în general, predilecții și intenții politice conștiente și inconștiente, precum și disponibilitatea, alegerea și înțelegerea informațiilor provenite din surse primare. Mai mult decât atât, monografiile istorice de obicei includ presupuneri teoretice implicite, împreună cu tendința corespunzătoare de a exagera importanța sau de a minimiza anumite relații, corelații și motivații. Dubla provocare cu care se confruntă un cercetător științific în domeniul politicii atunci când apelează la un studiu istoric comparativ este de a recunoaște faptul că alegerea materialului provenit dintr-o sursă secundară reprezintă un proces conștient și, chiar și atunci când nu poate identifica preferințele politice și metodologice din fiecare sursă secundară consultată, trebuie să le controleze cât mai bine.

Există câteva strategii utile în acest sens. De exemplu, pot fi selectate lucrările care conțin ipoteze teoretice care nu contravin sau cel puțin nu sunt total paralele cu teoria testată. Alternativ, variațiile istoriografice ar putea fi notate în mod explicit. Ori s-ar putea încerca o „cvasitriangulație" a unor interpretări mai mult sau mai puțin pozitive, neutre sau negative ale unor evenimente ori decizii la nivel înalt. În mod similar, ar putea fi confruntate lucrări bazate pe ipoteze teoretice aflate în competiție. Sau, în anumite cazuri controversate, s-ar putea face o „triere explicită" a informațiilor provenite dintr-o sursă, identificându-se și subliniindu-se înclinațiile sale, stabilindu-se astfel parametrii de evaluare a credibilității sale[10].

2. Probleme conceptuale

Neorealismul, sau realismul în acest caz, nu reprezintă doar o teorie unificată, ci, mai curând, o școală de gândire sau un program de cercetare bazat pe un set comun de ipoteze, care a generat o varietate de teorii[11]. Ideea centrală a supozițiilor neorealismului specifică faptul că statele, principalii actori în sistemul internațional, sunt raționale în urmărirea propriilor interese și nu se diferențiază unul de celălalt în privința modului de funcționare. Sistemul în sine este anarhic, fără vreo autoritate globală și, prin urmare, statele din cadrul sistemului sunt silite să urmeze o politică bazată pe forțele proprii, cu scopul de a-și maximiza securitatea/puterea. Teoria realismului structural a lui Kenneth N. Waltz este considerată atât teorie dominantă în cadrul școlii neorealiste, cât și teorie dominantă a relațiilor internaționale în științele politice[12]. A doua teorie analizată aici în detaliu, modificarea celei a lui Waltz de către Stephen Walt pentru a include intenția alături de putere ca factor determinant principal al rezultatelor sistemului, este, de asemenea, considerată o lucrare clasică în acest domeniu[13]. A treia lucrare, scrisă de Randall Schweller, le extinde pe cele ale lui Waltz și Walt – ambele concentrându-se pe formarea de alianțe ca replici defensive –, incluzând alcătuirea de alianțe ofensiv-agresive[14].

Deoarece neorealismul se referă în primul rând la formarea repetată a balanțelor de putere, se consideră, în general, că explicația variațiilor în comportamentul unui stat (de exemplu, politica externă sau de securitate) necesită luarea în considerare a factorilor non-sistemici. Astfel, apare întrebarea de ce neorealismul, mai mult decât oricare altă teorie, ar trebui ales pentru a analiza formarea alianței unui stat mic în timp de război și comportamentul în interiorul alianței. Motivele sunt multiple. Ca teorie la nivel de sistem de putere și securitate, neorealismul este conceput pentru a descrie comportamentul în cadrul alianței a statelor teritoriale în vremuri de război: acea

perioadă de nesiguranță maximă în cadrul sistemului. Este o teorie care încorporează războiul ca parte a sistemului (și teoria), mai degrabă decât ca o divizare a sistemului care, drept urmare, ar fi un fenomen la care teoria nu se aplică. Alte teorii la nivel de sistem, în special cele liberale și neoliberale ale interdependenței și instituționalismului, se concentrează pe probleme de cooperare și pe alte aspecte ale comportamentului interstatal importante pe timp de pace. Acestea neglijează în bloc problema formării de alianțe și a comportamentului în interiorul alianțelor în timp de război[15]. Războiul este aproape general considerat un eșec al sistemului și un eveniment care nu se încadrează în teorie[16].

Ca teorie la nivel de sistem, neorealismul reflectă comportamentul statului în timp de război mai convingător decât teoriile la nivel de societate sau la nivel de stat, și asta din două motive. În primul rând, datorită faptului că numărul de actori importanți în procesul de elaborare a politicilor este redus foarte mult în perioada războiului și pentru că există o diminuare corespunzătoare a luptelor politice interne și instituționale. În al doilea rând, pentru că factorii sistemici au tendința de a domina în timp de război, opțiunile politice sunt reduse semnificativ și „un consens mai mult sau mai puțin imediat“ este mai important decât preferințele politice, ceea ce creează contextul în care elaborarea politicilor interne este relativ neinteresantă.[17]

Analiza la nivel de sistem este cu atât mai utilă în cazul statelor mici, care adesea au „prea puțin loc de manevră“ în procesul de întocmire a politicii de securitate, din cauza preponderenței consistente a factorilor sistemici[18]. În consecință, procesele interne tind să fie mai puțin proeminente în crearea de politici în statele mici decât sunt acestea în cazul marilor puteri. „Marja de eroare“ diminuată în cazul unui stat mic și preocuparea sa pentru autoconservare reduc ambiguitatea intereselor sale de bază, permițând formarea aproape imediată a unui consens în ceea ce privește politica de securitate, chiar și în cadrul unor forme de guvernare caracterizate de puternice și aparent ireconciliabile conflicte generate de partizanatele politice.[19]

Neorealismul este astfel fundamental pentru studiul dinamicii alianței statelor mici în condiții de insecuritate semnificativă, așa cum există în vremuri de război. Diferențele dintre state la nivel individual, în ceea ce privește factori cum ar fi sistemul politic intern și cultura, își pierd semnificația pe care o exercită în mod normal față de politica externă și de securitate. În același timp, atitudinea lor și orientarea către sistemul internațional existent presupun o mai mare reliefare a comportamentului impus în alianța de război.

A. Realism structural, capabilități *(capabilities)* și state mici

Potrivit argumentului realismului structural, structura sistemului determină comportamentul statelor, în principal al marilor puteri, într-o asemenea măsură încât structura, mai degrabă decât comportamentul statelor la nivel de unitate, este în primul rând responsabilă pentru rezultatele sistemului. Sistemul în sine este definit de distribuția capabilităților între state.[20] Aceste capabilități *(capabilities)* includ suprafața teritorială, populație, puterea militară, resursele disponibile, capabilitatea economică, stabilitatea politică și competența. Structura sistemului existent este adesea menționată ca „balanță de putere“ – distribuția la acel moment a capabilităților și a resurselor în cadrul sistemului.

Având în vedere faptul că structura sistemului este definită de distribuția capabilităților, tendința generalizată de concentrare exclusivă pe marile puteri și de renunțare la analizarea micilor state *(de facto,* eliminarea lor din structura sistemului) este oarecum de înțeles. La urma urmelor, cea mai mare concentrare a acestor capabilități și resurse este de găsit la marile puteri. În consecință, aceasta a devenit o practică comună, în rândul teoreticienilor neorealiști și al conducătorilor marilor puteri, să echivaleze „balanța de putere“ sau structura sistemului doar cu relațiile dintre marile puteri.

Există scopuri evidente și utile cărora le servește o asemenea simplificare a construcției teoretice. În același timp, relativa insignifianță a statelor mici vizavi de structura sistemului a oferit de multe ori o justificare pentru excluderea lor din teoria alianței și ignorarea lor de către aliații mari puteri. Conform teoriei, neglijarea statelor mici ar fi legitimă în cazul în care posesia lor de capabilități sau efectul acestora asupra distribuția capabilităților au fost într-adevăr neînsemnate. Problema constă în faptul că, deocamdată, nu a fost dezvoltată nicio procedură satisfăcătoare pentru a realiza o evaluare comparativă a sistemului de distribuție la nivel de capabilități, care să stabilească grade de importanță, cu atât mai puțin să stabilească exact ce capabilități au fost mai importante în anumite momente critice ale istoriei.[21]

Să comparăm, de exemplu, capabilitățile militare *(military capabilities)* relevante ale statelor mici din Europa Centrală și cele ale principalelor mari puteri europene direct implicate în preliminariile celui de-al Doilea Război Mondial. Luate împreună, întinderea teritoriului, volumul populației, precum și numărul de divizii (mult peste 100) din Europa Centrală – Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și România – rivalizau cu ale oricăror două dintre marile puteri europene (Marea Britanie, Franța, Germania și Italia), în 1938. În mod evident, deci, alianța sau controlul asupra *întregii* Europe Centrale ar fi dus la redistribuirea masivă a capabilităților în

Europa. Cu toate acestea, realist vorbind, tiparele politice din Europa excludeau posibilitatea ca statele din regiune să se alieze *în bloc* cu una dintre marile puteri sau cu oricare dintre cele două alianțe care în cele din urmă s-au format în perioada 1941–1942. Prin urmare, prin analizarea tiparelor politice reale din Europa Centrală este necesar a se stabili cu mai multă precizie impactul asupra distribuției capabilităților acestor state.

Ungaria, singurul stat progerman din regiune înainte de 1939, nu a fost aliat cu niciunul dintre celelalte state central-europene și a avut pretenții teritoriale de la două dintre ele: Cehoslovacia și România. Polonia, aliată cu Franța, s-a aflat, de asemenea, în alianță defensivă cu România împotriva amenințării sovietice, dar a avut pretenții teritoriale și relații relativ reci cu Cehoslovacia. În cadrul Micii Antante (Mica Înțelegere), Cehoslovacia s-a aliat cu România (și cu Iugoslavia), iar ambele s-au aliat cu Franța împotriva revizionismului german. Capabilitățile militare române și cehoslovace au fost în mod evident la dispoziția aliaților occidentali în cadrul Micii Antante. De asemenea, este probabil ca și capabilități poloneze să fi fost disponibile la solicitarea comună a Franței și Angliei. Dintre toate capabilitățile controlate de statele din Europa Centrală, numai cele deținute de Ungaria ar fi fost indisponibile.

În toamna anului 1938, în ajunul crizei sudete și al Acordului de la München, Ungaria, cu o populație de aproximativ opt milioane de oameni, avea mai puțin de cinci divizii.[22] Cehoslovacia, cu o populație de circa 14 milioane, deținea 40 de divizii complet modernizate.[23] România, cu o populație de aproximativ 18 milioane, avea 24 de divizii complet dotate și încadrate.[24] Polonia, cu o populație de circa 31 milioane, deținea 35 de divizii capabile să se mobilizeze imediat și cei mai mulți experți sunt de acord că putea mobiliza rapid 50-60 de divizii.[25]

Chiar dacă Polonia nu este inclusă în această înșiruire din cauza relațiilor sale dificile cu Cehoslovacia, cele 64 de divizii de la Praga și București reprezentau o forță mai mare și, fără îndoială, mai modernă din punct de vedere militar decât erau cele 60 de divizii franceze – și Franța era considerată ca având cea mai mare armată din Europa la momentul respectiv. Totuși, prin distrugerea Cehoslovaciei și dizolvarea Micii Antante, aliații occidentali au pierdut o cantitate mai mare de capabilități relevante decât a posedat cea mai mare putere a continentului, la momentul respectiv. Și acesta este doar începutul modificării raportului de forțe – redistribuirea capabilităților militare – determinate de prăbușirea Cehoslovaciei.

Diviziile cehoslovace erau aprovizionate de una dintre cele mai moderne și mai productive industrii de armament și muniție din lume, și erau desfășurate într-o impresionantă abundență de fortificații aflate de-a lungul graniței

cu Germania, pentru care germanii înșiși nutreau un respect considerabil[26]. Astfel, pe lângă echipamentul și muniția cehoslovacilor care le-au revenit germanilor, industria de armament, care a continuat să producă pentru armata germană de-a lungul războiului, poate fi considerată ca o pierdere pentru Aliați. Mai mult, dincolo de producția proprie de armament și de echipamentele deținute, armata cehoslovacă a primit peste 400 de avioane de luptă noi, de fabricație sovietică (bombardiere SB-1 și SB-2), cu șase luni înainte dezmembrării, ceea ce iarăși a reprezentat o pierdere pentru Aliați în favoarea Axei[27] În sfârșit, după căderea Cehoslovaciei și dizolvarea Micii Antante, și mai ales după expulzarea Uniunii Sovietice din Liga Națiunilor, în 1940, România a fost silită să caute garanții de securitate în alte zone, găsindu-le până la urmă alături de Germania. Astfel, cele 24 de divizii românești nu numai că au fost pierdute de Aliați, dar au fost adăugate Axei și folosite împreună cu alte peste zece divizii formate în fiecare din următorii trei ani împotriva URSS, din 1941 – rezultând, pentru Aliați, o pierdere netă de cel puțin 58 de divizii românești.

Prin desconsiderarea Micii Antante și a sistemului de alianțe franco-răsăritene, Aliații au pierdut în total 99 de divizii cehoslovace, românești și poloneze. Pierderea netă de capabilități relevante a fost de peste 130 de divizii – în 1938, mai mult decât a două mari puteri însumate[28]. Având în vedere faptul că armata terestră cea mai mare din Europa, în 1938, cea a Franței, avea 60 de divizii, este de neconceput să se susțină că cele 64 de divizii ale Cehoslovaciei și României reprezentau capabilități neglijabile. E evident ridicol să se afirme că acele 64 de divizii împreună cu cele 35 poloneze disponibile în orice moment pentru Franța și Marea Britanie, în 1938, nu ar fi modificat raportul de forțe și balanța puterii în mod fundamental.

Structurile de conducere ale statului simplifică și prioritizează pentru a fi cât mai eficiente posibil. De asemenea, justifică și raționalizează politicile lor externe din motive de imagine publică și reputație. Cehoslovacia a fost respinsă ca aliat militar important de Londra, deoarece trendul politicii britanice în 1938 era de conciliere sinucigașă (*appeasement*), iar în Occident istoriografia celui de-al Doilea Război Mondial a continuat să reflecte această atitudine de desconsiderare până foarte recent. Pentru a parafraza argumentele britanice din 1938, faptul că statul cehoslovac era „mic, nostim și îndepărtat" a permis Londrei să nege orice responsabilitate pentru apărarea sa, deoarece acesta nu era considerat ca făcând parte din „balanța de putere" europeană. De asemenea, Mica Antantă a fost considerată de către Londra, în timpul anilor 1920 și 1930, ca o „pacoste periculoasă, care ar putea cu ușurință implice Marea Britanie în război, deși acest lucru contravine intereselor sale"[29]. Nu este deci de mirare că Londra a avut puține

lucruri pozitive de spus despre asta, atunci când a spus totuşi ceva, iar tendinţa generală a istoriografiei este de a expedia urgent această alianţă. Din păcate, deşi previzibil, la fel cum justificările dictate de politică alterează istoriografia pe această temă, teoreticienii neorealişti, care depind de monografii istorice pentru informaţii legate de un studiu de caz, au ajuns să accepte justificarea ca reprezentând realitatea. Astfel, chiar şi în cazuri tratate cât mai serios, nu se pune întrebarea: ce constituie o capabilitate semnificativă şi o dotare semnificativă pentru o asemenea capabilitate? Dacă structura sistemului este determinată de distribuţia capabilităţilor, cum susţine teoria neorealistă, statele mici nu pot fi în mod legitim excluse din structură atunci când controlează capabilităţi semnificative.

B. Divizibilitatea balanţei de putere

Una dintre problemele teoriei neorealiste, precum şi a istoriografiei celui de-al Doilea Război Mondial o reprezintă lipsa de transparenţă vizavi de ceea ce implică termenul „balanţă de putere“[30]. Definiţia folosită aici este cea sinonimă cu structura sistemului, adică balanţa de putere este echivalată cu existenţa distribuţiei capabilităţilor *(capabilities)* în sistem. În vreme ce atât teoreticienii, cât şi conducerile marilor puteri folosesc termenul cu referire la relaţii specifice marilor puteri, acest mod de utilizare presupune că acele relaţii includ toate capabilităţile importante. O asemenea presupunere, cum a fost enunţată mai sus, trebuie mai curând dovedită decât susţinută într-un anumit caz..Dacă nu se procedează astfel, apare riscul de a se compromite şi teoria, şi politica. Referindu-ne exclusiv la relaţiile dintre marile puteri, teoria este incapabilă să determine ameninţarea balanţei de putere atunci când revizionismul îndreptat asupra statelor mici conferă exclusiv unei mari puteri avantajele capabilităţii[31].

Această problemă este mai reliefată atunci când balanţa de putere este mai precis definită. Se susţine adesea de către statele mici şi, mai discret, de marile puteri că balanţa de putere este echivalentă unui statu-quo teritorial. Motivul este că teritoriul reprezintă în mod clar o capabilitate importantă, care, de obicei, include beneficii importante, precum populaţia, economia şi armata. Dacă balanţa de putere se referă la un statu-quo teritorial, atunci se ridică întrebarea dacă revizuirea unilaterală a unei frontiere nu reprezintă cumva o ameninţare la adresa balanţei de putere.

Pentru a obţine un răspuns util este necesar ca balanţa de putere să fie mai clar definită, iar domeniul său, delimitat mai strict. Pe scurt, este necesar să se specifice ce este inclus şi ce este exclus din domeniul unei anumite balanţe de putere. Dacă, de exemplu, definim balanţa europeană

de putere ca incluzând toate zonele europene ale Eurasiei, plus Marea Britanie, atunci, logic, nu există granițe în cadrul acestui spațiu care să se afle în afara balanței de putere și care să poată fi modificate unilateral fără să fie amenințată balanța. Dar ce se întâmplă dacă una (sau mai multe mari puteri) acționează unilateral pentru a schimba granițele unui al treilea stat, pentru a-și spori capabilitățile vizavi de alte mari puteri, deși s-ar putea să nu constituie o amenințare imediată la adresa acestor puteri? Și ce se întâmplă dacă acele puteri sunt complice la punerea la cale a modificării granițelor unui al treilea stat astfel încât marea putere inițiatoare a modificării să fie singura care are de profitat?

Nu se poate susține totuși că modificarea tuturor granițelor din cadrul unei balanțe de puteri ar avea un efect imediat, provocând prăbușirea sistemului. Evident, modificarea granițelor Liechtensteinului va transfera prea puține capabilități militare. Cu toate acestea, chiar și modificarea unilaterală a granițelor unui stat mic ar avea un impact semnificativ asupra balanței de putere, dincolo de valoarea aparentă a capabilităților sale militare.

Teoria neorealistă se concentrează pe transferul de capabilități și acumularea lor neechilibrată de către o mare putere. De aceea, este logic de presupus că zona în care există o balanță de putere nu este divizibilă decât în cazul în care capabilitățile rezultate din această modificare vor fi distribuite în mod egal între marile puteri relevante. Oricum, o confuzie serioasă este generată de justificările la care marile puteri apelează atunci când își gândesc politica externă. Exact acesta este cazul celui de-al Doilea Război Mondial, când aliații din vest pretindeau un comportament care să ducă la păstrarea balanței de putere, în timp ce, de fapt, urmăreau o revizuire a balanței de putere pentru avantajul unei singure mari puteri. Justificările Aliaților au fost de atunci încorporate în bazele empirice ale teoriei prin istoriografia celui de-al Doilea Război Mondial.

Până la eșecul concilierilor, din martie 1939, politica britanică față de revizionismul german din Europa Centrală a fost motivată în principal de dorința de a evita războiul, după pierderile groaznice din Primul Război Mondial, mai degrabă decât de dorința de a păstra balanța de putere. În plan secundar, dar totuși foarte important în determinarea comportamentului Marii Britanii, s-a aflat preocuparea sa pentru coloniile britanice. Prin urmare, Marea Britanie a căutat să limiteze revizionismul, întâi al Germaniei, apoi al Uniunii Sovietice, în Europa Centrală, zonă de care atât Berlinul, cât și Moscova s-au arătat inițial interesate, dar față de care Marea Britanie avea interese minime.

De la mijlocul anilor 1930, în Marea Britanie a început să câștige teren ideea că, dintre toate direcțiile de expansiune ale Germaniei, cea către

Europa Centrală i-ar afecta cel mai puțin și ar fi cea mai benefică pentru cauza Aliaților. Inițial, s-a sperat că modificarea granițelor de aici ar fi suficientă pentru satisfacerea apetitului expansionist al Germaniei și i-ar permite Marii Britanii să coopteze Germania într-un parteneriat care să presupună doar o mică modificare a balanței de putere. Londra a continuat să insiste că, permițând o creștere unilaterală a capabilităților Germaniei, Marea Britanie (și Franța) mai curând ar proteja decât ar submina balanța de putere.

Astfel, din 1937, Marea Britanie a acceptat divizibilitatea balanței de putere și a transmis în termeni clari intenția sa de a tolera „cârpăcirea" balanței de putere doar în măsura în care era vorba despre teritorii aflate dincolo de sfera sa de interese. În acest sens, politica sinucigașă de conciliere a lui Neville Chamberlain, care se bucura de o popularitate copleșitoare în guvern și în rândul populației, urmărea să diminueze nemulțumirea Germaniei față de balanța de putere stabilită în urma Primului Război Mondial, îndreptându-i atenția către unele mici câștiguri în Est, dar urmărea și să evite un război în Europa și să mențină balanța de putere existentă. În noiembrie 1937, lordul Halifax, viconte, a fost trimis de către Chamberlain la Hitler pentru a-i propune o soluționare a problemelor europene „pe baze realiste, chiar dacă realitățile erau neplăcute pentru o parte sau alta"[32]. S-a specificat clar că micile state din Europa Centrală vor duce greul acestor „neplăceri":

> Halifax a recunoscut că, probabil, anumite modificări nu vor putea fi evitate pe termen lung. Britanicii nu considerau că statu-quoul trebuia menținut în toate circumstanțele. Modificările care urmau să fie făcute mai devreme sau mai târziu vizau, printre altele, Danzig, Austria și Cehoslovacia.[33]

Primul efect previzibil al politicii britanice a fost că Germania s-a simțit încurajată să persiste în pretențiile sale teritoriale față de Polonia și anexarea Austriei, și nici una dintre aceste fapte nu a provocat reacția sau o condamnare serioasă din partea Londrei, înainte de 1939. Londra și Parisul chiar au susținut pretențiile germanilor pentru separarea regiunii sudete de Cehoslovacia, mergând chiar până la a amenința Praga cu izolarea dacă nu era de acord să-i permită Germaniei anexarea regiunii fără a opune rezistență.[34] Consecința negativă a acestui comportament a fost resimțită nu numai de Cehoslovacia.[35] După cum nota un autor, Germania nazistă „a fost ajutată de guvernul britanic să se extindă pe seama unui stat mic", iar acest lucru a fost făcut în așa fel încât să crească capabilitățile Germaniei față de Marea Britanie și Franța.[36] În 1937–1939, Marea Britanie și Franța au căzut într-o capcană pe care au construit-o singure. Acestea s-au gândit că balanța

europeană de putere este divizibilă și au tratat-o ca atare în relația lor cu Germania; termenul de „balanță de putere" devenind de aceea sinonim, în utilizarea britanică și franceză, cu „evitarea războiului". Cu fiecare concesie, pe care acestea au crezut-o necesară pentru a „menține balanța de putere", Marea Britanie și Franța îi permiteau Germaniei acumularea de capabilități, subminând astfel balanța de putere.

Mai târziu, britanicii au făcut o greșeală oarecum similară, deși din motive mai logice și de strategie defensivă. După ce a devenit clar că Germania nu poate fi satisfăcută și că Uniunea Sovietică avea să i se alăture acesteia în expansiunea sa în Europa Centrală, fosta politică britanică de a permite, dacă nu chiar de a încuraja, modificarea balanței de putere a fost folosită și față de Uniunea Sovietică. Expansiunea sovietică în Europa Centrală a fost considerată în avantajul Marii Britanii (și al Aliaților), deoarece era de așteptat să conducă la apariția unei granițe comune între Germania nazistă și Uniunea Sovietică. O confruntare directă între cele două dictaturi totalitare era deci de presupus dată fiind rapacitatea lor[37] Precipitarea unei astfel de ciocniri a devenit tot mai importantă pentru Londra, în primăvara anului 1940, când presiunea militară a Germaniei a început să fie amenințătoare pentru Marea Britanie. Londra considera o asemenea evoluție a lucrurilor ca fiind avantajoasă și chiar salvatoare, deoarece, odată ce Berlinul și Moscova își începeau confruntarea, Germania avea să-și transfere capabilitățile militare în Est, iar Uniunea Sovietică putea fi determinată să se alăture Marii Britanii împotriva Germaniei.

În acest scop, reprezentantul Marii Britanii la Moscova a căutat să-l convingă pe Stalin să se alăture Marii Britanii și Franței și „să se pună de acord asupra unei politici comune de apărare împotriva Germaniei și pentru restabilirea balanței europene a puterii"[38]. În schimb, reprezentantul britanic a oferit sprijin pentru revizionismului sovietic în afara sferei britanice (în România și Bulgaria), în general de-a lungul liniilor propuse lui Hitler de către Chamberlain–Halifax, cu doi ani mai devreme. După cum Molotov, ulterior, le raporta aliaților săi germani, reprezentantul „a vorbit întâi despre negocierile economice anglo-sovietice care de mult timp nu au mai înregistrat nicio evoluție, iar apoi a declarat că Uniunea Sovietică are dreptul la o poziție dominantă în Balcani"[39]. În timp ce logica de bază părea să fi fost corectă, iar încercarea de a se alia avea să fie, în cele din urmă, încununată de succes, având în vedere condițiile sovietice pentru încheierea alianței, rezultatul nu a fost „restabilirea balanței europene de putere, ci mai degrabă modificarea gravă a acesteia, în conformitate cu preferințele sovietice"[40]. După cum anunța Uniunea Sovietică la ambasadele sale din străinătate, în aceeași perioadă, alianța cu Germania era explicit concepută

pentru a provoca un război, cu scopul de a modifica balanța internațională de putere[41].

Recent accesibila arhivă sovietică a furnizat dovezi care indică faptul că pactul lui Stalin cu Hitler nu era deloc „o soluție de conjunctură la care s-a apelat pentru a câștiga timp", ci reprezenta, pentru liderul sovietic, „fundamentul unui imperiu"[42]. După cum sincer i-a mărturisit Stalin reprezentantului britanic, în vara anului 1940, „așa-numita balanță europeană de putere oprimase, până atunci, nu numai Germania, ci și Uniunea Sovietică, așa că Uniunea Sovietică avea să ia măsuri pentru a împiedica refacerea vechii balanțe de putere în Europa"[43]. Stalin a fost destul de explicit spunând că „URSS dorise să schimbe vechiul echilibru" și că „dorința comună de a scăpa de vechiul echilibru crease bazele pentru apropierea de Germania"[44]

Odată ce britanicii și-au semnalat intenția de a respecta preferințele sovieticilor, în vara și toamna anului 1940, când Germania a început să se opună înaintării către vest a Uniunii Sovietice, Stalin a solicitat Londrei ceea ce Berlinul îi refuza acum[45]. Vojtech Mastny nota: „Din nou, Stalin urmărește o Europă împărțită în sfere de influență – numai că, de această dată, cu Marea Britanie ca partener"[46]. Balanța de putere s-ar putea să nu fi fost divizibilă în privința efectelor asupra întreținerii sistemului, dar era clar posibil ca acesta să fie afectat de condominiumul între marile puteri. În timp ce principalele mari puteri vorbeau despre „prezervarea" [illegible] „restabilirea" balanței de putere ca justificări ale acțiunilor lor, acestea erau totuși de acord că Germania era capabilă să modifice balanța pentru un câștig unilateral în perioada 1937–1939, iar apoi au căzut de acord că Uniunea Sovietică putea face același lucru în perioada 1940–1944.

Revizionism

Conceptul de revizionism ridică o serie de probleme în teoria neorealistă, legate de moralitatea sa, de obiectivul său și de efectul său. Legat de moralitatea statu-quoului balanței de putere, o serie de autori au subliniat pe bună dreptate că statu-quoul reprezintă interese predeterminate (*vested*). Extrapolând, Barry Buzan afirmă că statu-quoul nu are niciun avantaj moral asupra revizionismului. Potrivit lui Buzan, în literatura de specialitate a relațiilor internaționale, „tendința de a sanctifica statu-quoul" se caracterizează prin definirea „utilizării forței ca «agresivă» atunci când «puterea militară este angajată spre modificarea statu-quoului în cauză, prin forță sau amenințarea cu aceasta»"[47]. Buzan argumentează apoi: „Dacă puterile revizioniste greșesc din punct de vedere moral sau sunt agresive prin definiție, sunt pur și simplu eliminate, fiind considerate «probleme», fără ca situația lor să fie

considerată o parte legitimă și persistentă din dinamica de securitate a sistemului ca întreg“ [48]

Insistența lui Buzan că statu-quourile reprezintă interese predeterminate (*vested*) și că revizioniștii trebuie luați în calcul atunci când se evaluează dinamicile de securitate este bine-venită. Dar aserțiunea lui că revizionismul este, moral, echivalent cu statu-quoul e de neconceput din punct de vedere logic și, în acest caz, și greșită empiric. Buzan combină două probleme: moralitatea relativă a statu-quoului vizavi de revizionism și legitimitatea de a folosi sau de a amenința cu forța. Procedând astfel, el prezintă o falsă dihotomie: fie de a sanctifica statu-quoul, fie de a folosi forța și agresiunea în relațiile internaționale. În privința folosirii forței, este în general acceptat de perceptele morale vestice și de codurile legale, atât naționale, cât și internaționale, că autoapărarea folosirea forței coercitive pentru a contracara atacurile neprovocate (agresiunile) – reprezintă singurul motiv moral indiscutabil pentru a angaja forțe coercitive și că angajarea neprovocată de forțe coercitive este imorală în principiu[49] Aceleași coduri și precepte definesc provocarea legitimă ca fiind o amenințare fizică având potențial letal sau, în termenii relațiilor internaționale, un atac militar.

După Buzan, un anumit statu-quo nu ar trebui considerat aprioric ca fiind superior din punct de vedere moral. Aceasta este o subliniere bine făcută, aceeași precauție fiind valabilă și pentru revizionism. La urma urmelor, revizionismul înseamnă doar schimbări, nu vreun aranjament special sau superior din punct de vedere moral. Prudența ne dictează să presupunem o echivalență morală între statu-quo și orice nouă ordine adoptată de revizioniști. De fapt, oricum, atacurile împotriva moralității regimurilor și sistemelor se petrec în general pentru a justifica poziția revizionistă. O încercare onestă de a face o astfel de judecată ar necesita specificarea criteriilor folosite pentru a măsura moralitatea.

De exemplu, să presupunem că drepturile umane individuale și libertățile civile sunt acceptate ca etalon rezonabil al moralității sistemului. În cazuri în care aceste drepturi și libertăți nu sunt grav îngrădite sau atacate în cadrul statu-quoului și revizioniștii nu promit că acest lucru nu se va mai întâmpla în cadrul noii lor ordini, suporterii statu-quoului beneficiază de o poziție avantajoasă din punct de vedere moral, deoarece înclinația de a angaja o forță coercitivă pentru atingerea scopurilor are implicații negative asupra statutului moral al celor care fac acest lucru. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, de exemplu, statele revizioniste aveau un mare dezavantaj moral, din punctul de vedere al drepturilor umane individuale și al libertăților civile, față de suporterii statu-quoului, împotriva cărora au lansat operații militare. În acest sens, sunt de comparat Germania nazistă

cu Marea Britanie, Franța și Statele Unite sau Uniunea Sovietică cu Finlanda și România.

Chiar dacă *noua ordine* susținută de către revizioniști era, din punct de vedere moral, echivalentă cu sistemul de statu-quo (și se pretindea a fi un indicator de încredere al comportamentului lor ulterior), și chiar dacă utilizarea neprovocată a forței coercitive era considerată un instrument legitim din punct de vedere moral în relațiile internaționale și umane, statu-quoul s-ar bucura în continuare de superioritate morală, pur și simplu pentru că existența sa evită costurile umane presupuse de o schimbare. Revizionismul, care necesită angajarea de forță violentă pentru a implanta o nouă balanță de putere, presupune pierderea de sânge și valori, precum și crearea de victime. Menținerea statu-quoului nu implică nici folosirea violenței, nici costurile de utilizare a acestuia. *Ceteris paribus,* statu-quoul existent este superior din punct de vedere moral, dacă revizuirea sa necesită violență, pierderea de vieți omenești și distrugerea proprietății.

Buzan diferențiază revizionismul după motiv (ortodox, radical și revoluționar), și afirmă că și acestea sunt diferențiate la rândul lor.[50] Dimpotrivă, indiferent de motivațiile aparente sau reale din spatele său, revizionismul înseamnă redistribuirea de capabilități. Redistribuirea schimbă și transferă capabilități în cadrul sistemului, cu modificarea mai mult sau mai puțin a balanței de putere. Revizionismul poate fi direcționat conștient împotriva balanței de putere – așa cum a fost cazul Germaniei și al Uniunii Sovietice, înaintea și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – sau poate fi explicit legat doar de o anumită capabilitate, cum ar fi un teritoriu. În oricare din cazuri, scopul și efectul sunt aceleași. Este îndreptat împotriva statu-quoului și derularea sa cu succes afectează distribuția capabilităților în sistem și dezechilibrează balanța de putere existentă.[51] Dincolo de efectele imediate ale revizionismului – transferul de capabilități specifice –, există numeroase costuri mai puțin evidente, dar foarte concrete determinate de semnalele pe care revizionismul de succes le trimite celorlalte state din sistem.

C. Cedarea capabilităților *(capabilities)* și semnalarea

Orice balanță de putere va crea și reflecta interese predeterminate (*vested*). De asemenea, va provoca impulsuri revizioniste printre acele state și puteri care nu împărtășesc respectivele interese. De aceea, prezervarea sa este dependentă de așteptările și de obligațiile create prin tiparele de aliniere asociate cu statu-quoul și cu fermitatea percepută a marilor puteri conducătoare de a menține acel statu-quo: dacă și în ce măsură balanța de putere este și va fi apărată.[52] Referitor la asta, semnalarea intenționată și neintenționată

de către puterea (puterile) care conduce un statu-quo este esențială. Părerea lui Machiavelli pe această temă merită citată *in extenso,* mai ales că teoriile subsecvente au înglobat doar o parte din ea:

> Vedem adesea că umilința nu numai că nu este de niciun folos, ci de fapt este dăunătoare, mai ales când i se adresează unui om insolent, care, din gelozie sau din alt motiv, te urăște. Și, prin urmare, niciun prinț nu ar trebui să renunțe vreodată la rangul său și nici să renunțe vreodată la ceva (este de dorit să o facă în mod onorabil) dacă este capabil sau se crede capabil să o facă. Pentru că, aproape întotdeauna, este mai bine (în situații ajunse într-un stadiu în care el nu poate să renunțe în maniera de mai sus) să-i fie luat ceva cu forța, decât din teama de forță. Pentru că, dacă cedează de frică, și o face pentru a evita un război, cu rare excepții va scăpa de acesta; fiindcă acela în fața căruia a cedat din lașitate ceva nu va fi satisfăcut, ci va dori să-i ia și alte lucruri, iar aroganța lui va crește pe măsură ce stima lui pentru prinț va scădea. Și, pe de altă parte, interesul prietenilor prințului se va diminua văzându-l slab sau laș. Dar dacă, de îndată ce-și dă seama de intenția adversarului, își adună trupele, chiar dacă doar în interior, dușmanul va începe să-l respecte, iar prinții din jur îl vor aprecia și mai mult; și, văzându-l înarmat pentru a se apăra, aceștia chiar îi vor veni în ajutor, pe când, dacă l-ar fi văzut că renunță, nu l-ar fi sprijinit.[53]

Există trei elemente în acest avertisment. În primul rând, Machiavelli atenționează asupra efectului asupra adversarului al cedării voluntare ca urmare a amenințării. Mesajul în trei părți pe care îl trimite adversarului (și altora) este că folosirea forței sau amenințarea cu forța reprezintă o modalitate legitimă și eficientă de redistribuire a capacităților *(capabilities)*, că atacurile la adresa balanței de putere existente sunt legitime și eficiente și că marea putere (marile puteri) preferă mai degrabă să cedeze decât să lupte pentru statu-quo. În consecință, adversarul este încurajat să folosească aceleași metode pentru satisfacerea altor pretenții existente sau adiționale. Este aproape sută la sută sigur că Hitler a interpretat în acest mod semnalele transmise de Marea Britanie și Franța, în anii 1930, dată fiind filosofia prezentată în *Mein Kampf.* După cum scria Hitler, în 1923:

> Atunci când este posibil, un învingător inteligent îi va prezenta învinsului cererile sale în etape. Astfel, poate fi sigur că o națiune care și-a pierdut personalitatea – și așa este oricine care cedează voluntar – nu va găsi un motiv suficient de convingător în fiecare dintre aceste opresiuni ca să ridice armele. Cu cât mai multe asemenea jecmăniri sunt acceptate fără probleme, cu atât mai nejustificată li se pare în final oamenilor lupta împotriva uneia noi, aparent izolată, cu toate că oprimarea este constantă, și, mai ales dacă faci bilanțul, constați că o nenorocire uriașă a fost tolerată în tăcere.[54]

Sovieticii au interpretat astfel de cedări voluntare în aceeași manieră. În iunie 1940, când Moscova i-a prezentat un ultimatum României pentru cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, Molotov a remarcat faptul că „odată ce România a acceptat cererile sovietice, ar face același lucru și data viitoare".[55] Aceeași atitudine este evidentă într-o remarcă atribuită de unii lui Stalin, în timpul războiului: „Acest război nu este ca în trecut. Oricine ocupă un teritoriu impune acolo și propriul sistem social. Fiecare impune propriul sistem oriunde armata lui poate ajunge".[56] Acest lucru dă o turnură foarte diferită acordului de la Ialta și procentajului pe care Churchill l-a stabilit cu Stalin, acesta fiind în general interpretat de istoriografia occidentală ca vizând doar operațiile militare, dar care a avut ca efect, de asemenea, conform proclamațiilor și comportamentului sovieticilor, plasarea Europei Centrale sub control sovietic pentru următoarea jumătate de secol.

După cum avertiza Machiavelli, nu numai încurajarea adversarilor cuiva rezultă din acordarea unilaterală a cesiunilor. Al doilea și al treilea aspect ale avertismentului său se referă la influența descurajatoare și provocatoare pe care cedarea voluntară o exercită asupra aliaților și aliaților potențiali.[57] Acest principiu a funcționat în mod evident în timpul remilitarizării germane a Renaniei, în 1936. Până în martie 1936, Franța a avut practic acces militar liber în Germania, dinspre vest, ca urmare a condițiilor tratatelor de pace încheiate după Primul Război Mondial. Respectivii termeni permiteau ocuparea de către Franța și Marea Britanie a Renaniei, iar apoi, după retragerea forțelor de ocupație, în 1930, continuau să interzică remilitarizarea respectivei regiuni a Germaniei. Acest lucru însemna că orice agresiune germană împotriva partenerilor-state mici ai Franței din Europa Centrală putea avea ca replică invazia franceză a Germaniei, dinspre vest.[58] Remilitarizarea Renaniei de către Hitler a distrus capacitatea practică a Franței „de a împiedica extinderea Germaniei în Europa Centrală și de Est" și de a interveni în sprijinul aliaților săi din est.[59] Oricum, efectul acestei semnalări a fost evident prima dată atunci când Belgia s-a retras imediat din alianța cu Franța, și-a declarat neutralitatea și, în mod public, a stipulat că teritoriul său nu mai era disponibil pentru desfășurarea operațiilor militare franceze împotriva Germanei.[60]

Atât descurajarea, cât și ațâțarea erau evidente în comportamentul Poloniei, în 1938. Fiindcă la mijlocul lunii septembrie 1938 a devenit clar că Londra nu va sprijini Praga împotriva Berlinului și că, în loc de asta, britanicii plănuiau să rezolve criza prin sacrificarea Cehoslovaciei, Polonia, de obicei pro-britanică, a dat propriul ultimatum, cerând regiunea Teschen din Cehoslovacia, după care a negociat rapid un pact de neagresiune cu Germania. În mod similar, Uniunea Sovietică, care avea tratate și cu Cehoslovacia, și cu Franța (cu condiția ca Franța să-și onoreze întâi propriul tratat cu Cehoslovacia),

a declarat de nenumărate ori că dorește să-și respecte angajamentul față de Praga (și de Paris), și a ordonat să se facă pregătiri militare în acest scop.[61] După München, Moscova a abandonat negocierile pentru încheierea unui tratat cu Marea Britanie, și a rezultat infamul pact Hitler–Stalin, cu Germania. După cum notează Donald Kagan, chiar dacă sovieticii ar fi ales să nu sprijine Cehoslovacia, dacă Franța și-ar fi onorat termenii alianței, „ar fi fost mult mai bine pentru democrațiile occidentale ca Uniunea Sovietică să fie neutră, așa cum a fost în 1938, decât să se alieze cu Germania, ca în 1939, aprovizionându-l pe Hitler cu masive cantități de materie primă, așa cum au făcut până când Germania a invadat Rusia, în 1941".[62] În sfârșit, România, un puternic susținător al operațiilor militare împotriva Germaniei, la sfârșitul anului 1938, s-a grăbit să încheie acorduri economice cuprinzătoare cu Germania, la începutul anului 1939, după ce principala alianță militară defensivă din care făcea parte, Mica Antantă, a fost desființată după pierderea aliatului militar cel mai important: Cehoslovacia.

Există însă și numeroase exemple ale reversului ideilor lui Machiavelli, cu toate că, în timpul războiului și al consecințelor imediate, cele mai multe dintre ele s-au regăsit în rândul statelor mici. Eroicul Război de Iarnă al Finlandei împotriva agresiunii Uniunii Sovietice, din 1939–1940, ne vine imediat în minte, această țară câștigând respectul nu numai al Aliaților, care inițial au ignorat-o, dar și pe al Germaniei și al Uniunii Sovietice. Un alt exemplu este cel al Turciei la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Uniunea Sovietică a pus o presiune tot mai mare pe Statele Unite și pe Marea Britanie pentru a-i susține pretențiile privind revizuirea convențiilor legate de strâmtorile turcești, cu scopul de a anexa porțiuni din teritoriul turcesc și de a obține dreptul pentru instalarea de baze militare sovietice în Turcia, la începutul anului 1945.[63] La început, Statele Unite și Marea Britanie și-au arătat intenția de a sprijini pretențiile Uniunii Sovietice, care ar fi subminat puternic independența și suveranitatea Turciei.[64] Totuși, turcii au fost fermi în respingerea acestor pretenții, promițând că „vor rezista prin forță eforturilor sovietice de a stabili baze militare pe teritoriul turc, chiar dacă Turcia trebuia să lupte singură".[65] În consecință, Statele Unite nu numai că au renunțat la sprijinul acordat lui Stalin, dar au decis, în aprilie, 1946, să se opună „oricărei agresiuni sovietice împotriva Turciei".[66] Atitudinea Turciei nu numai că a descurajat Statele Unite și Marea Britanie să-i negocieze interesele, lucru asupra cărora amândouă fuseseră inițial dispuse să cadă de acord, dar le-a transformat în aliate active ale acestei țări.[67]

În concluzie, transmiterea de semnale poate nu numai să-i încurajeze pe inamici să amenințe cu preluarea și a altor capacități. Semnalele transmise aliaților și potențialilor aliați pot să determine pierderi chiar și mai mari sau

refuzul accesului la alte capabilități, fie prin încurajarea lor să abandoneze o alianță existentă, fie prin incitarea lor să adopte metode agresive, pe care altfel nu ar fi fost predispuse să le ia în considerare. Odată ce statu-quoul marii puteri (marilor puteri) conducătoare legitimizează asemenea metode prin acceptarea lor pasivă, este îndepărtat capacul de pe Cutia Pandorei. Pe de altă parte, apărarea sau rezistența activă în fața pierderii de capabilități, chiar dacă se pot solda cu un eșec, creează așteptări diferite față de comportamentul pe viitor, o atitudine mai respectuoasă atât în rândul câștigătorilor, cât și a observatorilor externi, dar cresc și probabilitatea ca alți aliați și capabilitățile lor să se pună la dispoziția țării care opune rezistență.[68]

Marile puteri statu-quo sunt principalii reprezentanți și apărători al balanței de putere existentă. Astfel, reputația lor de a soluționa problemele este strâns legată de stabilitatea balanței de putere și de perpetuarea existenței sale. Incapacitatea de soluționare a problemelor este considerată de către adversari și aliați, actuali și potențiali, drept o renunțare la apărarea balanței de putere.

D. Alianțe militare în vremuri de război

O problemă conceptuală majoră apare ca rezultat al acțiunii a trei factori care, în general, nu sunt tratați în detaliu în literatura despre teoria alianțelor. În primul rând, există o tendință accentuată în literatură să se abordeze aproape exclusiv alianțele formate și derulate pe timp de pace.[69] Motivul pentru care sunt tratate alianțele defensive pe timp de pace dintre mari puteri și micile state îl constituie menținerea statu-quoului balanței de putere prin descurajarea războiului și prin pregătirea unor planuri alternative, în caz că acțiunile de descurajare dau greș. Astfel, un aspect important al acestor alianțe este compatibilitatea fundamentală, atât în privința scopurilor pe termen scurt, cât și pe termen lung, dintre marea putere și statele mici partenere. Asemenea alianțe au valoare în sine și pentru sine, iar prezervarea alianței e în interesul ambelor părți.

În al doilea rând, negocierile apar în fazele de formare și de management ale alianțelor militare pe timp de pace, privind gradul de implicare și atunci când apare un *casus foederis*[70]. Astfel de negocieri, precum și condițiile asupra cărora s-a convenit inițial, dar și cele ulterioare, stabilite cu ocazia negocierilor intraalianță, sunt notabile pentru formalismul lor[71]. Conform definiției lui Glenn Snyder a alianțelor militare pe timp de pace, „alianțele sunt asocieri formale ale țărilor pentru utilizarea (sau neutilizarea) forței militare, în condiții specifice, împotriva statelor aflate în afara grupului lor“[72]. În cele din urmă, în toată literatura teoretică, alianțele sunt considerate a formaliza așteptări deja existente, născute din tacite alinieri

anterioare bazate pe „preponderența intereselor comune“ între partenerii alianței. Cu alte cuvinte, alianțele se fac în general pentru a păstra tiparul unor relații deja existente.

Asemenea prezumții de continuitate și interese comune nu sunt valabile în cadrul alianțelor de război. Diferiți parteneri ai aceleiași alianțe pot adera la aceasta din motive foarte diferite, care uneori chiar se exclud reciproc. Partenerii la alianță tind să o considere un instrument necesar pentru a-și atinge scopul imediat, și nu ca pe ceva valoros în sine și pentru sine. Spre deosebire de alianțele formale pe timp de pace, unde țelul comun de descurajare a violențelor și păstrarea statu-quoului asigură compatibilitatea aliaților în privința scopurilor imediate și a celor pe termen lung, nicio astfel de compatibilitate nu este de așteptat în cazul alianțelor de război, unde doar țelurile imediate sunt comune la momentul formării alianței[73]. Nu poate fi presupusă nicio „preponderență a intereselor comune“, și nu poate fi de așteptat nici continuitatea dintre alinierile tacite anterioare și alianțele militare de război.

Odată aliate, marile puteri pot adopta strategii de atragere în capcană (*entrapment*) îndreptate către statele mici, cu scopul de a le atrage și mai mult în alianță și de a întări loialitatea în cadrul acesteia. Aceste tehnici includ oferirea de tentații și eliminarea alternativelor pentru statele mici partenere. Dar divergența dintre țelurile imediate și cele pe termen lung rămâne, deși un mic stat nu are posibilitatea de a schimba acest lucru. Pe de altă parte, odată ce alternativele în cadrul alianței sunt restrânse, marea putere poate adopta strategii de *abandon* pentru a forța performanța pe viitor a alianței – o amenințare mult mai credibilă pe timp de război decât de pace.

Snyder sugerează această problemă când descrie „coalițiile“ în vremuri de război ca un caz aparte. Asemenea coaliții „sunt aranjamente ad-hoc, temporare, formate cu un scop specific, care sunt de așteptat să dureze doar până la realizarea scopului“, în timp ce alianțele de pace „au mai degrabă un scop condiționat decât unul imediat“[74]. De aceea, loialitatea este cu totul altceva. Din moment ce părțile sunt implicate într-un război, formarea alianței implică, mai devreme sau mai târziu, o participare militară iminentă.

Natura mai puțin formală a alianțelor militare încheiate în vremuri de război comparativ cu a celor pe timp de pace, mai ales a celor stabilite între marile puteri și statele mici, este o altă diferență importantă. Asocierile formale nu pot fi considerate o caracteristică definitorie a alianțelor militare de război. Lipsa formalismului cuplată cu asimetria, ca dimensiune și capabilități, care există în cadrul alianțelor dintre mari puteri și state mici are implicații semnificative când vine vorba de negocieri și dependență. Prezumția de egalitate și reciprocitate care există în mod normal în analizarea alianțelor dintre marile puteri pur și simplu nu-și are rostul.

De exemplu, pe timp de pace, abandonarea este considerată sancţiunea supremă care poate fi dată de marea putere aliaţilor săi, şi viceversa. În alianţele de război, dată fiind asimetria de forţe, abandonarea unui stat mic nu este nici pe departe cea mai gravă pedeapsă pe care o poate aplica o mare putere. Pe de altă parte, abandonarea unei mari puteri ca aliat nu este de presupus a fi o opţiune pentru un stat mic.

Odată intrat într-o alianţă, un stat mic poate foarte bine să devină prizonierul marii puteri care îi este aliat, fiind în situaţia de a putea fi ocupat, fragmentat sau distrus de către aceasta. Dacă este aliat cu o mare putere revizionistă, e de presupus că acea mare putere deja foloseşte forţa agresivă ca mijloc legitim de a-şi realiza scopurile. Următorul pas logic ar fi apelarea la forţă şi împotriva aliaţilor neperformanţi, mai slabi. Motive pentru respingerea unui aliat şi transformarea lui în adversar, precum şi controlarea acestuia tind să predomine, în general, în cadrul alianţelor dintre o mare putere şi un stat mic.[75]

Statelor mici, indiferent dacă intră în alianţă din motive defensive sau ofensive, le lipseşte puterea sau influenţa de a impune formalismul în alianţele de război din cauza dependenţei unilaterale de marea putere pentru a-şi atinge scopurile care au motivat intrarea în alianţă. Formalismul este adoptat doar dacă şi când şi-l doreşte marea putere. Niciuna dintre cele trei ţări la care se face referire aici nu a avut un tratat de alianţă militară formal cu Germania, în perioada 1939–1945. Post factum, istoricii finlandezi şi ungari pun accent pe faptul că relaţia lor de cooperare militară cu Germania în perioada războiului a fost o „non-alianţă" sau a fost „involuntară" Finlandezii, orientaţi către Scandinavia înainte de război, consideră coaliţia lor militară cu Germania mai curând „cobeligeranţă" decât alianţă, numind operaţiile lor militare împotriva Uniunii Sovietice drept o „continuare a războiului" care a început cu Războiul de Iarnă din 1939–1940[76]. Finlanda nici măcar nu a luat în considerare un tratat politic cu Germania, până în noiembrie 1941, când a aderat la Pactul Anti-Comintern.

Dintre cele trei ţări, cazul Ungariei este cel mai elocvent. Linia sa politică în perioada interbelică coincizând cu a Germaniei, de susţinere a revizionismului, coordonarea operaţiilor militare ungureşti cu cele germane începând din 1938 (în timpul ocupării unor zone din Cehoslovacia) şi aderarea la Pactul Anti-Comintern, în februarie 1939, şi la Pactul Tripartit, în noiembrie 1940, au stabilit un tipar de aliniere şi alianţă cu mult înainte de Campania din Răsărit. Totuşi, chiar şi în această situaţie, aspectul militar al alianţei s-a bazat pe o înţelegere informală între conducerile Ungariei şi Germaniei, iar Ungaria pretinde că a existat o „neutralitate formală" înainte de iunie 1941[77]. România, care s-a alăturat Pactului Tripartit la scurt timp

după Ungaria, în noiembrie 1940, este singura țară considerată aici a fi fost aliniată formal cu adversarii Germaniei, și anume cu Franța, înainte de război. La fel ca Finlanda, România susține că operațiile sale militare au reprezentat faza declarată a unui război care a început cu invadarea și ocuparea de către sovietici a unor teritorii românești, în 1940[78]. La fel ca Finlanda, România susține că Uniunea Sovietică a reprezentat singurul obiectiv al operațiilor militare.

Dincolo de acest viciu de formă, toate cele trei țări au fost angajate într-o coaliție militară mutuală cu Germania, din iunie 1941 până la sfârșitul verii din 1944 (cu Ungaria, a durat până la sfârșitul războiului, în 1945). Cele trei state au avut o contribuție militară la efortul de război german, iar Ungaria și România au contribuit și din punct de vedere economic. La un moment dat, toate trei au semnat instrumente formale indicând o evidentă, chiar dacă parțială, aliniere cu Germania în privința politicii externe (Ungaria în 1939 și 1940, Finlanda în 1941 și România în 1940 și 1941).

Dat fiind acest viciu de formă, este necesară stabilirea unei definiții de lucru în legătură cu ce anume constituie o alianță militară de război. Stabilirea faptului că un stat este aliat, neutru sau nu e aliat nu este cu totul intuitivă în absența unui pact formal. De exemplu, neutralitatea depinde de când și dacă există o stare de război și dacă vreo operație militară, bătălie sau grup de bătălii sunt considerate a face parte sau nu dintr-un război. Indiferent de invazia de către Italia a Abisiniei, în 1935, de anexarea forțată a Albaniei, în 1939, și în ciuda distrugerii Cehoslovaciei de către Germania, în 1938–1939, nicio țară n-ar fi putut fi neutră înainte de invadarea Poloniei, în septembrie 1939, deoarece se consideră că al Doilea Război Mondial a început abia atunci. Astfel, deși Uniunea Sovietică a luat parte, alături de Germania, la invadarea și distrugerea ulterioară a Poloniei, nu este în general considerată de istoricii occidentali a se fi angajat în război până când n-a fost atacată de Germania, în iunie 1941, ceea ce face astfel atacul asupra Finlandei, anexarea statelor baltice și invadarea României să fie ori „războaie locale", ori operații militare separate de cel de-al Doilea Război Mondial.[79]

Pe de altă parte, dacă un stat este sau nu aliat nu depinde de existența unui război general și nici dacă anumite operații militare fac parte din acel război. Acest lucru depinde doar de relațiile specifice dintre două sau mai multe țări. Teoria neorealistă este mai curând neclară în privința definiției alianței militare, o scăpare care îi subminează utilitatea în elaborarea unei teorii a alianței. Alianțele sunt rareori diferențiate în funcție de alinierile informale sau în funcție de tip: militare, politice, economice etc. Oricum, condiția *sine qua non* a tuturor alianțelor și alinierilor o reprezintă interesul comun. Fără un interes comun nu există o alianță. În mod frecvent, alianțele

sunt diferențiate de grupări în funcție de gradul de formalitate, mai ales în funcție de natura formală a drepturilor și obligațiilor asumate de partenerii din cadrul alianței. După cum am menționat mai sus, acest lucru nu poate fi satisfăcător deoarece presupune o pleiadă de calități gen reciprocitate, egalitate și o perioadă de negocieri prealianță care sunt în general caracteristice numai alianțelor dintre marile puteri și se aplică, fără amendamente importante, numai alianțelor încheiate pe timp de pace.

Ceea ce diferențiază alianțele militare de alianțele politice și economice este angajamentul formal sau real de forțe militare. „Forțele militare" reprezintă o categorie largă, incluzând, pe lângă trupe combatante și de ocupație, furnizarea de facilități militare sau relevante din punct de vedere militar, precum baze militare, aerodromuri, stații de alimentare pentru nave și privilegii de tranzit al trupelor, pe căile ferate ori pe șosele. Forțele aliate care se folosesc de aceste facilități sunt presupuse a desfășura operații al căror succes reprezintă un interes comun cu al partenerului de alianță care asigură respectivele facilități. Dacă lucrurile nu stau așa, atunci nu există niciun interes comun în acest angajament și, în consecință, nicio alianță. De aceea, o alianță militară este angajamentul formal sau real al forțelor militare, inclusiv furnizarea de facilități militare sau relevante din punct de vedere militar, pentru un interes comun.[80]

Problema tranzitului de trupe a iscat numeroase controverse privind calitatea alianței și neutralitatea, necesitând astfel anumite clarificări. Din definiția alianței militare rezultă că acordarea de către finlandezi a privilegiilor de tranzit trupelor sovietice, conform Tratatului de la Moscova, din 1940, nu reprezintă o alianță. Finlandezii au fost obligați să accepte această concesie sub amenințarea cu forța, mai curând de teama unui conflict decât din interese comune. Ca în cazul tranzitului trupelor sovietice spre portul Hanko din Finlanda, tranzitul Diviziei Engelbrecht prin Suedia nu a constituit o alianță deoarece nu exista niciun interes comun. Deși mult mai puțin importantă decât absența unui interes comun, trupele implicate erau trimise în permisie, nu implicate în operații specifice, cu atât mai puțin în operații al căror succes era în interesul comun al Suediei și Germaniei.

Pe de altă parte, permisiunea Ungariei acordată Germaniei de a se folosi de aerodromurile sale în 1938, cu ocazia distrugerii Cehoslovaciei, s-a bazat pe un interes comun bine definit și a constituit crearea *de facto* a unei alianțe militare.[81] În mod similar, după ce autoritățile germane au dat de înțeles, în toamna anului 1940, că tranzitarea teritoriului finlandez se va face și pentru a pregăti operațiile împotriva Uniunii Sovietice, în provincia Petsamo, a apărut un interes comun și s-a creat o alianță militară *de facto*. Și în România, o asemenea alianță *de facto* a fost creată în toamna 1940, după ce Germania

a detașat și a instalat o divizie în această țară. Este irelevant faptul că Germania nu desfășura încă operații militare în România, deoarece acele trupe aveau scopul de a-i descuraja pe vecinii României, fiind vizată în special Uniunea Sovietică.

Când nu se află sub amenințarea abandonului de către aliații lor, statele mici manifestă tendința de a se „distanța" în cadrul alianței de partenerul mare putere. Conceptele de distanțare și non-alianță reprezintă frecvent surse de confuzie în analizarea politicilor de alianță ale micilor state. Este, din păcate, de neevitat de către statele mici ca interesele lor să aibă de suferit indiferent dacă se află de partea învinșilor sau a învingătorilor la sfârșitul unui război. Acest lucru se întâmplă din cauza asimetriei puterii și a intereselor din cadrul alianței, care există între ele și aliații lor mari puteri. Abilitatea marilor puteri de a „da la schimb" interesele aliaților lor mai mici atunci când acest lucru servește propriilor interese, chiar dacă nu doresc asta, precum și dorința aproape universală a statelor mici de a evita dominația străină și dependența determină statele mici să se distanțeze de aliații lor mari puteri. Făcând asta, ele caută să-și păstreze sau să-și mărească libertatea de manevră pentru a-și proteja cel mai bine interesele la sfârșitul războiului. Păstrarea cât mai intactă a efectivelor, a resurselor naturale și financiare, precum și a opțiunilor diplomatice necesită menținerea unei independențe cât mai mari posibil în cadrul alianței.

Principala excepție de la această tendință generală apare când un stat se teme să nu fie abandonat de marea putere care îi este partener, ceea ce duce la manifestarea ostentativă a supunerii.[82] Astfel, distanțarea este o trăsătură comună a comportamentului statelor mici în cadrul alianței de război. Odată ce forțele militare slujesc unui interes comun, declarațiile de non-alianță sau „neutralitate formală" ar trebui considerate tactici de distanțare în cadrul alianței (adesea făcute de ochii lumii, pentru a nu recunoaște înfrângerea aliatului).

În sfârșit, dată fiind bogăția literaturii legate de teoria economică a alianțelor cu referire la statele mici, sunt necesare unele comentarii legate de aplicabilitatea sa la alianțele pe timp de război.[83] Problema împărțirii poverilor are un caracter diferit în alianțele de pace față de cele de război. În vremuri de pace, descurajarea (*deterrence*), scopul primordial al alianțelor defensive, este un bun public indivizibil. Scopul unui stat mic atunci când încearcă să fie pe cont propriu (*free-rider*) este să scape parțial sau total de costurile presupuse de o alianță, prin transferul sarcinii de întreținere a acesteia pe umerii aliatului său puternic. Și face asta reducând cheltuielile sub cele convenite. Fiindcă beneficiile descurajării sunt indivizibile, micul stat continuă să se bucure de securitatea pe care acestea le implică, deși

„trage chiulul" de la îndeplinirea obligațiilor sale. Deoarece eforturile ambelor părți sunt îndreptate către atingerea aceluiași țel, statul mic caută să scape de povara obligațiilor militare, pe care partenerul puternic o va purta mai departe pentru propriul interes.

Fondurile pe care un stat mic reușește să le economisească totuși ca rezultat al faptului de a fi pe cont propriu (*free-rider*) sunt apoi alocate unor scopuri sociale, non-militare.[84] Problema principală a împărțirii poverilor într-o alianță de pace este legată de nivelul de implicare militară a statului mic relativ la obligațiile sale formale. Este de presupus că toate cheltuielile militare constituie o contribuție la alianță, dată fiind descurajarea sporită care rezultă din faptul că acesta este un bun public indivizibil.

În cadrul alianțelor pe timp de război, statele mici își măresc adesea cheltuielile militare, dar fără a le diminua pe cele asumate de marea putere, din cauza existenței unor scopuri variate și adesea incompatibile. De exemplu, un stat își poate crește cheltuielile pentru a-și mări armata, dar apoi preferă s-o țină acasă, pentru manevrele postbelice, decât s-o trimită pe front, pentru a lupta alături de partenerul sau partenerii de alianță. Resursele militare sunt păstrate cu strictețe de către un stat mic, pentru a le avea la dispoziție ca sprijin pentru negocierile de pace, când este probabil să aibă nevoie de tot sprijinul pe care capabilitățile sale limitate i-l pot oferi. Astfel, pe timp de război, un stat mic nu este interesat atât de limitarea cheltuielilor în sine, cât de limitarea apelării la resursele sale care ar fi folosite în mod indirect (sau chiar deloc) pentru realizarea intereselor proprii. În dezbaterile privind sarcinile în alianțele de război, preocuparea principală pentru marea putere o constituie disponibilitatea resurselor militare și economice ale aliaților lor – nu nivelul cheltuielilor militare.[85] Cheltuielile militare și contribuția în cadrul alianței sunt presupuse a fi entități separate.

3. Estimări teoretice

A. Balanța de putere

Kenneth Waltz abordează problema formării de alianțe din perspectiva dinamicii care schimbă structura sistemului statal internațional. El argumentează că statele alcătuiesc alianțe ca o contrapondere pentru marile puteri care se ridică și care amenință balanța de putere existentă în sistemul internațional, făcând asta doar prin sporirea capabilităților.[86] Într-o lume anarhică, în care unitățile nu sunt diferențiate nici ca funcție, nici ca intenție, acumularea excesivă de capabilități echivalează cu o amenințare.[87] Dacă o putere acumulează suficiente capabilități, devine o amenințare pentru celelalte state, provocând astfel reacția formării de alianțe. Deși nu-și face griji

legate de motivul formării acestei amenințări – în primul rând, de ce apar diferențe între capabilități? –, teoria lui este utilă în privința reacției defensive a celorlalte state din sistem și a fost esențială în crearea școlii neorealiste de politică internațională.[88]

După părerea lui Waltz, amenințarea reprezentată de un dezechilibru al capabilităților vizează structura existentă a sistemului internațional. Referindu-se în special la marile puteri, el notează că, atunci când se confruntă cu amenințarea reprezentată de un stat în creștere și presupus agresiv, celelalte state au doar două opțiuni: să restabilească echilibrul sau să apeleze la *bandwagoning*. Într-o lume multipolară, celelalte mari puteri pot fie să echilibreze balanța, aliindu-se împotriva părții mai puternice (statul care acumulează un exces de capabilități), fie „alăturându-se părții mai puternice" și apelând la *bandwagoning*.[89] Într-o lume bipolară, o mare putere este ***bandwagon***, alta asigură echilibrul (*balancer*), iar statelor mici le rămâne să aleagă din cele două alternative. Waltz nu spune prea multe despre relațiile dintre micile state și marile puteri într-o lume multipolară sau dintre micile state și alte mici state într-o lume fie bipolară, fie multipolară, notând doar că acestea au de-a face cu nenumărate pericole și trebuie să fie precaute. Teoria lui la nivel de sistem ia în considerare amenințările la nivel de sistem, așa că implicațiile legate de amenințările și replicile la un nivel inferior (cele care afectează statele mici) nu s-au numărat printre preocupările lui.[90]

Conform lui Waltz, într-o lume bipolară, una din două mari puteri va încerca în mod automat să încline balanța în favoarea sa. Într-o lume multipolară, celelalte mari puteri au, de asemenea, tendința să încline balanța în favoarea lor, în detrimentul celei mai puternice, aliindu-se. Waltz nu exclude posibilitatea teoretică așadar ca măcar una dintre marile puteri existente într-o lume multipolară să nu perturbe echilibrul sau să nu apeleze la *bandwagoning*, căutând în schimb țeluri independente, dar nu dezvoltă această idee.[91] În consecință, Waltz reduce efectiv lumea multipolară la una de alianțe bipolare. Este interesant că, deși teoria lui și modul în care o aplică presupun existența unui element de echilibrare (alianță de echilibrare) în lumea bipolară, respectiv a unui fenomen de *bandwagoning* (alianță) atât în lumea bipolară cât și în cea multipolară, Waltz a avertizat exact asupra acestui tip de eroare. După cum a formulat el, formarea a „două tabere rivale" este un proces „atât de complicat", încât poate fi realizat „numai sub presiunea războiului", și chiar formarea a două blocuri în timpul celui de-al Doilea Război Mondial „nu a transformat sistemul multipolar într-unul bipolar".[92]

În ciuda precauției lui Waltz asupra acestui aspect, artificiul neintenționat obținut prin insistența asupra unui ***bandwagon*** și a unui element de echilibru

creează o bipolaritate artificială în teoria neorealistă. Această bipolaritate artificială, la rândul său, împiedică stabilirea clară a naturii amenințării și a naturii răspunsului la amenințare. Iar această absență a clarității complică utilizarea teoriei pentru analizarea comportamentului alianței. Aceste probleme sunt subliniate atunci când un teoretician este atent când pune și când răspunde la următoarele întrebări:

- Care este amenințarea?
- Ce este amenințat?
- Cine definește amenințarea?
- Care sunt variantele de răspuns?

Care este amenințarea? În teoria lui Waltz există o divizare mai mare a capabilităților sau, mai simplu, un dezechilibru de putere. *Ce este amenințat?* Sistemul internațional ca structură, statu-quoul sistemului. *Cine definește amenințarea?* Aici apare una dintre cele mai serioase probleme ale analizei neorealiste asupra comportamentului la formarea alianței. Logica ar spune că entitatea al cărei comportament contribuie la formarea alianței ar trebui să definească, de asemenea, amenințarea la care aceasta răspunde. În această privință, Waltz e neclar, ceea ce este de înțeles. La urma urmelor, amenințarea vizează sistemul, iar sistemul nu e o entitate care are conștiință. Această lipsă de claritate limitează utilitatea analizei lui pentru a prezice comportamentul alianței. Dacă entitatea care definește amenințarea se schimbă, atunci înseamnă că și natura amenințării, și natura a ceea ce este amenințat se pot schimba.

Esența lucrării lui Waltz indică faptul că marea putere de echilibrare definește amenințarea, dar uneori se pare că „analistul", o a treia parte, presupusă a fi obiectivă, definește amenințarea. Se pare că Waltz era conștient de această problemă, pentru că face referire la ea atunci când notează că statele nu pot „să concilieze cu ușurință două imperative contradictorii: de a acționa pentru binele propriu, după cum o cere situația în care se află, și de a acționa pentru stabilitatea sau supraviețuirea sistemului, după cum le-au sfătuit anumiți savanți să facă".[93] Totuși, din nou, nici el nu procedează altfel. Cel puțin, definirea de către un terț a amenințării naște imediat posibilitatea ca amenințarea primară percepută de puterea care răspunde să fie identificată în mod eronat. În termenii unei teorii a răspunsului dual, încurajează impunerea a exact acelui gen de bipolaritate artificială asupra lumilor multipolare față de care Waltz a avertizat. Dacă entitatea amenințată nu definește amenințarea, atunci răspunsul acestei entități – motivația alianței – nu mai este neapărat definită ca fiind în legătură cu amenințarea care a provocat-o. În schimb, în cadrul acestui model, în esență bipolar, amenințarea care le este prezentată tuturor statelor, cu excepția marii

puteri care are rol de element de echilibru, este dedusă pe baza răspunsului. Această abordare duce la atribuiri mai mult sau mai puțin arbitrare legate de care este factorul de echilibru și care este *bandwagon*-ul.

Această eroare este deosebit de flagrantă atunci când se evaluează formarea de alianțe ale unui stat mic și comportamentul intraalianță. În timp ce atitudinea marii puteri față de schimbările din sistem sau față de conservarea sa determină dacă aceasta este un factor de echilibrare sau un *bandwagon*, atitudinea față de amenințările locale și regionale și față de teritoriile aflate sub ocupație străină, care tind să fie cei mai buni catalizatori și principalele motive ale comportamentului în alianță a unui stat mic, nu sunt analizate. Un stat mic este, prin urmare, judecat ca preferând factorul de echilibru (*balancer*) sau *bandwagon*-ul – aliindu-se cu sau împotriva amenințării –, și nu din propriile motivații și atitudini și prin alegerea în mod conștient, ci mai degrabă pe baza tipului de alianță ales.[94] În loc de evaluarea comportamentului la formarea de alianțe, pe baza relației statului cu amenințarea pe care o percepe, comportamentul este evaluat exclusiv pe baza relației statului cu doi protagoniști percepuți de „analist" În consecință, motivațiile sale de intrare într-o alianță sunt mai curând atribuite decât determinate empiric. Aici, pe Waltz nu doar că nu-l interesează să explice comportamentul unui stat mic la formarea unei alianțe, după cum recunoaște clar, dar nici nu este capabil să o facă.

Care sunt răspunsurile posibile la amenințare? După Waltz, sunt numai două: echilibrare și *bandwagoning*. În lumea lui Waltz a răspunsului dualist, un stat poate alege să se alieze împotriva sau în sprijinul amenințării, și nicidecum să iasă cu totul din alianță sau să caute vreun compromis – ambele variante reprezentând strategii de securitate caracteristice statelor mici. De ce preferă țările echilibrarea puterii? Pentru a menține sistemul existent sau pentru a apăra statu-quoul. De ce aleg statele *bandwagoning*-ul? Waltz este iarăși neclar, deși este limpede că *bandwagoning*-ul în sine urmărește modificarea statu-quoului sistemului. Totuși, statele mici, în fața unei amenințări, pot alege fie echilibrarea, fie *bandwagoning*-ul, iar teoria nu poate să prevadă ce curs al acțiunii va prefera un stat mic sau de ce o va face.[95]

Un alt motiv de confuzie este legat de anterior menționata absență a unei definiții explicite a alianței și ce presupune ea. A lui Waltz implică pur și simplu că statele aliate „se susțin" împotriva unuia sau altor state. Dar imprecizia acestei definiții de lucru face aproape imposibil să discerni cu precizie cine ce îi face cui, mai ales dacă alierea unui stat rămâne nedeclarată formal și nemarcată de acțiuni clare. Acest eșec poate fi atribuit faptului că teoria lui Waltz nu se referă la alianțe, cu toate că balanța de putere în sistemul internațional este ineluctabil legată de alianțele formate în cadrul său.[96]

B. Balanța de amenințări

Stephen Walt ia ca punct de plecare ideile lui Waltz în teoria lui despre comportamentul alianței determinat de amenințare. După părerea lui Walt:

> Când se confruntă cu o *amenințare externă semnificativă*, statele pot acționa fie ca *balancer*, fie ca *bandwagon*. Echilibrarea (*balancing*) este definită ca alierea cu alții *împotriva amenințării care prevalează*, iar *bandwagoning*-ul se referă la alinierea *alături de sursa pericolului.*[97]

Walt nu urmează firul logic al întrebărilor-cheie legate de care este amenințarea, ce este amenințat, cine definește amenințarea și care sunt variantele de răspuns. Mai curând, este preocupat de care dintre variantele lui Waltz prevalează – echilibrarea sau *bandwagoning*-ul.

Walt aduce o îmbunătățire teoriei lui Waltz, identificând intenția ca un atribut separat și independent și adăugându-l capabilităților. Această interdependență dintre intenție și capabilități aduce problema de a amenința sau de a fi amenințat în zona a ceea ce știm despre procesele de luare a deciziilor politice de stat reale.[98] În același timp, acest rafinament leagă inevitabil analiza neorealistă structurală – pentru care Waltz a făcut mari eforturi ca să o mențină la nivel de sistem – de un factor la nivel de unitate: intenția statului. Trebuie însă subliniat faptul că Waltz nu a ignorat intenția. Totuși, în limitele teoriei sale, care postulează o lume hobbesiană de „război al tuturor împotriva tuturor", intenția reprezintă o constantă.[99]

Walt este foarte explicit când specifică faptul că statul reprezintă entitatea care este amenințată – din nou, o diferență fundamentală față de Waltz. Totuși, din cauza bipolarității artificiale impusă de teoria lui Waltz, și Walt oscilează permanent între descrierea amenințărilor adresate unui stat și a amenințărilor adresate sistemului. Această contradicție este sugerată prima dată în definiția sa de deschidere, unde descrie echilibrarea ca fiind „alierea cu alții împotriva unei amenințări care prevalează", dar nu precizează ce anume este amenințat.[100] Walt revine la această contradicție într-o lucrare ulterioară, unde definește echilibrarea ca fiind „alinierea împotriva puterii amenințătoare pentru a o descuraja să atace sau pentru a se apăra împotriva acesteia dacă atacă, (în timp ce) *bandwagoning*-ul se referă la alinierea alături de puterea dominantă, fie pentru a o aduce la sentimente mai bune, fie pentru a profita de victoria sa".[101] Astfel, apelează la echilibrare împotriva amenințărilor care le vizează, dar preferă *bandwagoning*-ul alături de o putere eventual neamenințătoare. Prima variantă fiind un răspuns la o amenințare la nivel de unitate, constând în intenție agresivă și capabilitate, iar a doua fiind un răspuns la o amenințare la nivel de sistem, constând doar în capabilitate luată ca atare.[102]

Dincolo de influența nocivă a bipolarității impuse teoriei, această oscilare este, parțial, și rezultatul încercării lui Walt de a-și menține varianta teoriei neorealiste atât la nivel de sistem, cât și de unitate. În tentativa de a-și menține teoria la nivel de sistem, el echivalează „distribuția relativă a amenințării" în cadrul sistemului cu „relativa distribuție a capabilităților". Cu toate acestea, în vreme ce capabilitățile sunt în mare parte (deși nu în totalitate) atribute materiale care pot fi transferate, create, distruse, capturate sau pierdute, intenția este în mod inerent atributul unității individuale. Intenția este netransferabilă și indestructibilă, deși poate fi modificată. Nu există o distribuție relativă a intenției agresive în cadrul sistemului, deși o țară poate avea de-a face cu multiple amenințări. Unele țări nu manifestă intenții agresive, cu toate că dispun de capabilitățile care le-ar permite să o facă. Astfel, cel puțin unele state care dețin capabilități mai mari nu sunt amenințătoare față de țările care nu sunt atât de înzestrate. Din păcate, asemenea pendulări între amenințarea determinată doar de existența capabilităților și amenințarea determinată de capabilități cât și de intenție creează confuzii la identificarea amenințării și răspunsului.

Walt recunoaște greșeala lui Waltz de a permite definirea de către o terță parte a amenințării și este foarte explicit în legătură cu cine sau ce ar putea să o definească mai bine: statul care percepe amenințarea. Apoi, susține cu elocvență motivul pentru care lucrurile ar trebui să stea așa, și nu altfel, explicând că „dovezile independente ale unei amenințări externe (de exemplu, creșterea puterii militare, declarații sau acțiuni belicoase etc.) ar trebui să fie comparate cu răspunsul fiecărui stat (adică, a optat pentru echilibrare sau pentru *bandwagoning*?)[103]. Din păcate, la prezentarea teoriei sale, nu aplică foarte riguros propria avertizare, și, în loc de asta, introduce un fel de criteriu de pendulare pentru evaluarea amenințării, la fel cum a făcut Waltz, cu același efect negativ asupra clarității și logicii. După părerea lui Walt:

> alegerile alianței se bazează pe judecăți subiective: *contează percepția asupra amenințării a celor implicați, nu evaluarea „obiectivă" a analiștilor.* Și pentru că localizarea geografică și intențiile afectează gradul în care un stat le amenință pe celelalte, diversele state îi vor percepe pe aliații și adversarii potențiali în moduri diferite, *cu excepția cazului în care un stat este atât de puternic și de agresiv, încât amenințarea pe care o reprezintă e copleșitor de clară.* Presupunând că avem informații corecte și independente asupra percepțiilor, putem afla dacă a fost preferată echilibrarea sau *bandwagoning*-ul verificând dacă cei care fac politica au ales să se alieze cu, ori împotriva statelor considerate *cele mai puternice sau amenințătoare.*[104]

Walt pendulează între stat și „analist" ca receptori ai amenințării atunci când atribuie statutul de *cel mai amenințător celui mai puternic* stat, indiferent de

percepția statului care intră în alianță față de cât de amenințător sau neamenințător ar putea fi cel mai puternic stat[105]. Mai mult decât atât, stabilirea existenței unei amenințări *copleșitor de clare* este problematică. Walt pare a sugera că, în aceste cazuri, alte amenințări pot fi ignorate. Dar acest lucru are sens doar dacă „analistul" definește amenințarea. O amenințare poate fi copleșitor de clară pentru un stat, fără a diminua existența și a unei amenințări mai directe și imediate. Drept rezultat, ambiguitatea legată de cel care definește amenințarea – aceeași dificultate apărând și în teoria lui Waltz – este repetată de Walt, deși într-o măsură mai mică[106].

Un alt set de inconsistențe apar în privința teoriei lui Walt deoarece a adoptat categorii de răspuns elaborate pentru o analiză la nivel de sistem, în care numai marile puteri sunt actori, deși el caută să explice comportamentul unui stat mic (non-mare putere). Astfel, într-o formulare, țările stabilesc un echilibru împotriva *celei mai primejdioase amenințări* la adresa lor prin alierea cu *a doua cea mai primejdioasă amenințare* și apelează la *bandwagoning* prin alierea cu *cea mai primejdioasă amenințare* la adresa lor.[107] Într-o altă formulare, Walt afirmă că există două motive pentru *bandwagoning*. În primul caz, aliindu-se „cu statul sau coaliția amenințătoare, cel care apelează la *bandwagoning* poate spera să evite un atac asupra lui prin deturnarea sa spre altă direcție", în timp ce, în al doilea caz, „un stat se poate alia cu partea dominantă din război pentru a avea partea sa din câștigurile aduse de victorie" [108] Cu toate că Walt folosește alternativ termenii de „stat amenințător" și „stat dominant" o țară este de presupus să răspundă acelеași entități cu aceeași intenție –, este evident că nu există o cauză comună care poate fi percepută, în primul caz, și nici chiar cea mai primejdioasă amenințare la adresa unui stat care a apelat la *bandwagoning*, în al doilea caz.

Walt lămurește că esența *bandwagoning*-ului este „schimbul inegal" și „acomodarea la presiune" și că, „cel mai important, *bandwagoning*-ul sugerează o disponibilitate de a suporta sau tolera acțiunile ilegitime ale aliatului dominant".[109] În același timp, el notează că „strict vorbind", doar trecerea voluntară alături de cel mai amenințător sau dominant stat „ar trebui considerată *bandwagoning*".[110] Dincolo de contradicția internă, „schimbul inegal" al lui Walt descrie pur și simplu realitatea alianțelor dintre o mare putere și un stat mic (și relațiile lor în general), fără să țină cont dacă acel stat face o politică de echilibrare sau de *bandwagoning*.

Pentru a ne referi la un exemplu anterior, în 1938, Franța și Marea Britanie, aliații-mari puteri ai Cehoslovaciei, au impus costuri disproporționate, incredibil de mari, făcând presiuni asupra Pragăi să cedeze regiunea sudetă Germaniei, ceea ce a dus la disoluția statului în sine. Trebuie subliniat că acest lucru a însemnat mai mult decât abandon. Londra și Parisul au transmis

explicit intenția lor de a participa activ la izolarea pe plan internațional a Cehoslovaciei în cazul în care nu se supunea. În mod evident, Cehoslovacia, o putere de echilibrare care avea tot interesul să-și păstreze statu-quoul, a demonstrat o remarcabilă „disponibilitate de a sprijini sau tolera acțiunile ilegitime ale aliatului dominant", așa că a devenit victima unui „schimb extrem de inegal" În altă parte, Walt notează că: „*Bandwagoning*-ul este riscant deoarece presupune încredere; un stat susține o *putere dominantă* în speranța că aceasta va rămâne binevoitoare față de el"[111]. Cu alte cuvinte, *bandwagoning*-ul este folosit nu numai în relație cu cea mai primejdioasă amenințare, ci și cu un stat, cel puțin temporar, binevoitor.

În vreme ce ultimul aspect are sens, alierea unui stat cu cea mai primejdioasă amenințare nu este numai contraintuitiv, e un nonsens. Indiferent cum este numit tipul legăturii cu cea mai primejdioasă amenințare (de exemplu, capitulare, predare etc.), lipsa unui interes comun și imposibilitatea de a contribui voluntar cu forțe militare indică faptul că nu este o alianță, în niciuna dintre definițiile firești. Având de-a face cu această contradicție, Walt oscilează între descrierea amenințării la adresa unui stat (așa cum e percepută de acesta), atunci când adoptă o politică de echilibrare, și descrierea unei combinații de amendări la adresa unui stat și a sistemului, atunci când adoptă o politică de *bandwagoning* (așa cum este percepută de „analist"). Numai în acest mod este posibil pentru statele mici să facă *bandwagoning* prin alierea cu cea mai primejdioasă amenințare, cu scopul de a o descuraja sau de a o deturna. După cum notează Walt, statele mici adoptă o politică de *bandwagon* și pentru a obține profit, o „cotă parte din prada de război", și fac asta, evident, nu alături de cea mai primejdioasă amenințare.

În mod elocvent, în studiul său asupra Orientului Mijlociu, Walt găsește „foarte puține" probe care să susțină *bandwagoning*-ul ca soluție pentru descurajare[112]. În cercetarea sa empirică a Asiei de Sud-Vest, nu găsește nici măcar un singur caz în care un stat mic să adopte o politică de *bandwagoning* față de puterea cea mai amenințătoare. Conform lui Walt:

> Când au de-a face cu o amenințare externă evidentă, aproape întotdeauna, aceste state caută să se opună amenințării prin combinații de grupări externe și efort intern. Mai mult, când nivelul amenințării este crescut (adică, în caz de război sau de criză), eforturile de echilibrare se intensifică. Acest lucru este valabil chiar și atunci când liderii respectivi au preferat o politică de neutralitate. Cel mai important, aceste state au ales o politică de echilibrare chiar și atunci când sprijinul aliaților era nesigur. Prin contrast, exemplele de *bandwagoning* (de *appeasement*) sunt aproape inexistente. Niciuna dintre alinierile examinate aici nu a rezultat dintr-o decizie de *bandwagoning*; în cel mai bun caz, sunt exemple de destindere.[113]

Era de așteptat ca, date fiind concluziile sale empirice, el să-și revizuiască teoria în acest sens. Dar nu o face – sau, cel puțin, nu semnificativ. Deși nu este documentat în niciunul dintre studiile sale de caz, *bandwagoning*-ul alături de cea mai mare amenințare e menținut în teoria sa ca formă primară a *bandwagoning*-ului caracteristic statelor mici. În loc ca statele mici să reacționeze la o amenințare pe care singure o definesc, după cum stipulează Walt, acestea reacționează și la o amenințare a sistemului definită de „analist". Astfel, definiția sa este echilibrare *împotriva amenințării*, dar aliniere *cu puterea dominantă*.

Studiile de caz empirice ale lui Walt sunt excelente, ceea ce face ca inadvertențele teoretice să fie și mai bătătoare la ochi. Limitarea cazurilor la lumea bipolară postbelică în combinație cu abordarea maniheistă (dualistă) introdusă de Waltz pentru a judeca reacțiile la amenințarea sistemică (care, în sine, poate fi rezultatul parțial al dezvoltării teoriei într-o lume bipolară) consolidează tendința de a impune percepțiile amenințărilor din afară în construirea teoriei sale. Odată ce este ridicată problema amenințărilor locale, după cum o face în lucrarea sa empirică, devine evidentă o lume de amenințări multiple la adresa unui mic stat. Lucrarea sa sugerează, de asemenea, aparentul paradox că statele mici adoptă un comportament *non-bandwagoning* printr-un pretins *bandwagoning*.

Deși ipoteza teoretică a lui Walt se referă la predominanța politicii de echilibrare sau a celei de *bandwagoning*, din studiile sale empirice nu rezultă o concluzie evidentă, și anume că atribuirea greșită a amenințării este o problemă serioasă a acestei teorii. Importanta descoperire că statele orientate spre menținerea statu-quoului par adesea să adopte o politică de *bandwagoning* față de *amenințarea dominantă* din perspectiva sistemului, când de fapt duc o politică de echilibrare alături de *puterea dominantă* împotriva unei amenințări locale (sau chiar sistemice) generate de o a treia putere nu se regăsește în teoria lui. Această greșeală este oarecum surprinzătoare, mai ales că Walt prezintă cu luciditate acest fenomen în unele detalii ale examinării comportamentului Turciei față de alianță, în 1945:

> Politica de alianță a Turciei reprezintă un exemplu și mai clar de comportament de echilibrare. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Turcia și-a menținut o poziție neutră între Germania nazistă și Rusia, rivalul tradițional. Turcia a pivotat apoi către Aliați, deoarece înfrângerea Germaniei devenea evidentă, pentru a-și asigura sprijinul Occidentului împotriva unei viitoare amenințări din partea Uniunii Sovietice. ... Cu toate că acesta ar putea să pară un exemplu de *bandwagoning*, a fost de fapt un efort de echilibrare față de Uniunea Sovietică, prin obținerea de sprijin din partea Marii Britanii sau a Statelor Unite. Din moment ce pericolul german a dispărut, tradiționala amenințare rusească a devenit principala preocupare a turcilor.[114]

Spre deosebire de Waltz, Walt spune explicit ce anume constituie o alianţă. Totuşi, definiţia dată de el alianţei, ca fiind „o relaţie formală sau informală de cooperare privind securitatea", care „presupune un anumit grad de angajare şi un schimb de beneficii", este atât de largă, încât poate cuprinde relaţii începând de la consultări sporadice pe probleme de securitate în timpul crizelor până la schimburi regulate de informaţii militare secrete sau chiar cooperare militară[115]. Conform unei asemenea definiri, aranjamentele Marii Britanii şi Franţei cu Germania, de la München, în 1938–1939, ar putea fi interpretate ca o alianţă.

Walt a folosit indistinct termenul „alianţă" – care implică angajarea de forţă militară – şi termenul „aliniere" – care nu are aceeaşi implicaţie. Dincolo de înţelegerea sensului general al unei legături, cititorul nu poate discerne dacă descrierea lui Walt cu privire la alianţă se referă precis la alianţă militară, la aliniere fără alianţă (sau neutralitate) ori la capitulare. Acestea sunt scăpări importante dat fiind că definiţia standard a ştiinţelor sociale specifică faptul că promisiunea formală sau furnizarea reală de „asistenţă militară" pentru atingerea unui scop comun este o condiţie *sine qua non* a unei alianţe.[116]

C. Balanţa de interese

Waltz şi Walt descriu o lume de răspunsuri defensive. Odată ce apare ameninţarea, definită în termeni numai de capabilităţi sau de capabilităţi asociate cu o intenţie agresivă, statele se văd nevoite să aleagă între a răspunde prin *bandwagoning*, alăturându-se puterii ameninţătoare, sau să ducă o politică de echilibrare împotriva sa. Niciuna dintre acestea abordări nu se concentrează asupra cauzelor care au dus la creşterea acelor capabilităţi şi/sau apariţia intenţiei agresive. În teoria balanţei de interese, Randall Schweller face o corecţie necesară vizavi de părtinirea statu-quoului care se regăseşte în teoria neorealistă, fapt care duce la neglijarea motivului apariţiei de ameninţări la adresa sistemului şi a statelor individuale.[117] În mod paradoxal, această neglijenţă a neorealismului reprezintă o dezvoltare retrogradă a teoriei. Susţinătorii realismului clasic au stabilit de ceva vreme existenţa a două categorii de state şi interese în conflict, în cadrul sistemului internaţional: statele care susţin statu-quoul şi statele revizioniste.[118]

Reintroducerea revizionismului ca intenţie, care adesea a iniţiat schimbări în sistem, este de ajutor în clarificarea opţiunilor în cadrul universului alianţelor[119]. În primul rând, marea putere sau *factorul de echilibrare primar* nu este opusul *bandwagoning*-ului alături de marea putere, care presupune alăturarea la o ameninţare[120]. Mai curând, echilibrarea primară este opusul *agresiunii revizioniste* sau *ameninţării cu agresiunea*. În al doilea rând, teama (sau apărarea)

de *bandwagon* nu reprezintă motivul principal pentru ca un stat mic să adopte o politică de *bandwagon*. După cum argumentează Schweller, motivul principal pentru *bandwagoning* este, „de obicei, autoextinderea pentru a obține valorile râvnite“, sau, mai simplu, „pentru oportunitatea câștigului“ [121] Accentuând acest aspect oportunistic al *bandwagoning*-ului, Schweller notează că:

> Cel mai adesea, scopul *bandwagoning*-ului este profitul; politica de echilibrare este aleasă pentru securitate și întotdeauna presupune costuri. Cei care au ales *bandwagoning*-ul, indiferent dacă sunt parteneri de crimă sau doar se încadrează într-o tendință la modă, nu au costuri mari. În schimb, aceștia se așteaptă la avantajele aduse de situarea de partea învingătorului.[122]

Rezultatul, exprimat explicit de Schweller, este că unele state mici vor prefera o politică de echilibrare față de amenințări deoarece sunt partizani ai statu-quoului, în vreme ce altele vor prefera *bandwagoning*-ul alături de agresorii revizioniști, dacă au ele însele aspirații revizioniste. El diferențiază două categorii de state, cu două categorii diferite de motivări pentru intrarea într-o alianță, bazate pe două orientări diferite vizavi de statu-quoul sistemului internațional.

Până aici, contribuția lui Schweller furnizează câteva clarificări necesare. El introduce conceptul de agresori, ale căror acțiuni sunt dictate nu de un răspuns defensiv la amenințare, ci de intenția de a distruge statu-quoul, argumentând că acesta este motivul principal care determină alianțele de *bandwagoning*. Aici, Schweller îl contrazice pe Walt, care susținea că descurajarea reprezintă principalul motiv pentru care statele mici apelează la politica de *bandwagoning*, plus, „uneori“, dorința de „a se înfrupta din prada de război“, adică tendințele revizioniste. Reintroducând agresiunea revizionistă, Schweller ne conduce înapoi la ideea că revizionismul este inerent orientat către sistem, din moment ce contestă distribuția existentă a capabilităților.

Schweller subliniază, la fel ca alți câțiva teoreticieni ai alianței, că statele pot, de asemenea, să aleagă neutralitatea.[123] În teoria lui despre formarea de alianțe ofensive și defensive, statele pot alege să stea de-o parte. Schweller mai notează că statele mici (statele slabe, în terminologia lui) încearcă să se distanțeze, dar o face într-un context care ignoră cu totul inerenta instabilitate a relațiilor dintre marile puteri și statele mici. Schweller susține că un stat mic se distanțează de alte state amenințate și de revizioniști, dar nu de aliații sau potențiali aliați-mari puteri.[124]

Totuși, din acest punct, Schweller începe să repete greșelile făcute de Walt și să creeze noi confuzii. Deoarece este interesat atât de natura defensivă, cât și ofensivă a comportamentului unei alianțe, el nu se întreabă care

e amenințarea, ci care este interesul. Răspunsurile lui sunt, în ansamblu, patru, depinzând dacă un stat este orientat către sistem sau către autoconservare ori extindere. Schweller nu este deloc explicit în legătură cu cine definește interesul, dar din discutarea cazurilor reiese că este „analistul", dar și fiecare stat. Apărarea rămâne motivul principal pentru care un stat alege politica de echilibrare, dar o poate face ca răspuns la o amenințare la adresa lui sau a sistemului.

Deși subliniază că revizionismul este principalul motiv pentru *bandwagoning*, Schweller nu examinează cu seriozitate viabilitatea altor motivații ale statelor mici pentru o alianță. Astfel, el ia în considerare drept motivații secundare deturnarea și descurajarea amenințării, dorința de a evita sancțiunile la care este supus perdantul și dorința de „aliere cu tabăra mai puternică cu scopul protejării față de un pericol iminent"[125]. În motivația sa, Schweller evidențiază fără să vrea motivul pentru care neorealismul nu reușește să prezică formarea de alianțe a statelor mici și comportamentul în interiorul alianțelor. Dacă, în alianța „pentru protejare în fața unui pericol iminent", statul mic este considerat a face *bandwagoning*, și nu politică de echilibrare, atunci e clar că neorealismul, așa cum este el acum structurat și aplicat, nu poate fi folosit pentru a prezice comportamentul unui stat mic față de o alianță.

În concluzie, în modelul său, Schweller prezice că numai „puterile statu-quo de prim rang" (marile puteri) vor face politică de echilibrare. Toate statele mici, indiferent dacă au tendințe revizioniste sau de menținere a statu-quoului, vor face *bandwagoning*[126]. Aceasta este o afirmație satisfăcătoare, din moment ce el a definit ca fiind o categorie de *bandwagoning* un comportament care este considerat politică de echilibrare față de marile puteri și, de necontestat, cel mai frecvent motiv pentru care micile state doresc o alianță. Ce este „alierea pentru protecție în fața unui pericol iminent", după cum a formulat Schweller definiția echilibrării, dacă nu „o aliniere în fața puterii amenințătoare, pentru a o descuraja să atace"?

O parte din dovezile care îl determină pe Schweller să tragă aceste concluzii derivă din ceea ce trebuie să fie considerată o interpretare extrem de idiosincratică a istoriei celui de-al Doilea Război Mondial, iar acest lucru este posibil să fi avut un efect nociv asupra teoriei sale. Întâi, el definește ***statele slabe*** ca fiind acelea care posedă „relativ puține capabilități" sau care „suferă din pricina relațiilor proaste dintre stat și societate"[127]. Apoi, susține că printre acele state slabe care au apelat la *bandwagoning* în anii 1930, fie pentru a descuraja Germania, fie pentru a evita sancțiunile pasibile a le primi partea perdantă, s-au numărat Franța, Iugoslavia și Cehoslovacia. Aceasta este o afirmație surprinzătoare. Cehoslovacia a fost, după Germania, țara cel mai bine înarmată dintre puterile continentale, cheltuind cel mai mult pentru

apărare, a avut cea mai avansată industrie militară și deținea stocuri enorme de material de război[128]. De asemenea, avea unele dintre cele mai sănătoase relații societate–stat și se bucura de o largă legitimitate populară. Până să fie dezmembrată de Germania, era un partener ferm de alianță cu Franța și avea legături strânse cu Marea Britanie și Uniunea Sovietică.

Franța era considerată una dintre cele cinci mari puteri ale Europei, având și cea mai mare armată. Nu se confrunta cu o instabilitate socio-politică severă. De fapt, a fost sponsorul sistemului alianței răsăritene antirevizioniste până la prăbușirea acestui sistem, în 1938. Mai mult, cu toate că nu prea a dat dovadă de dorință de a rezolva situația sau de un comportament de echilibrare în 1938, a avut o reacție armată la agresiunea germană, în septembrie 1939. În plus, a continuat să lupte până când a fost înfrântă, ocupată și fragmentată de Germania, în mai-iunie 1940.

Iugoslavia a fost invadată, dezmembrată și distrusă de Germania, în ajunul pretinsei alianțe, în 1941. Liderii politici care au semnat Pactul Tripartit cu Germania au fost imediat destituiți de către armata iugoslavă, ceea ce a determinat invazia germană (și ungară, și bulgară). Din iunie 1941, toate aceste state au fost considerate parte a Europei ocupate de Germania, și nu aliați ai Germaniei, iar asta pentru un motiv serios. În mod paradoxal, Schweller îi critică pe alții că fac confuzie între capitulare și *bandwagoning*, dar și el face același lucru[129]. Faptul că a cedat în fața armatei germane nu a fost echivalent cu a se alia cu ea, nici în sensul general de a se uni pentru o cauză comună, nici în sensul mai particular de a-i oferi forțe sau facilități militare pentru a o sprijini[130].

Schweller include și alte două state printre exemplele de *bandwagoning* din anii 1930. Austria, al cărei *Anschluss* cu Germania este, indiferent de perspectivă, ceva cu totul diferit de o alianță, și România, care pare a fi singurul său exemplu de *bandwagoning* „pentru protecție față de pericole iminente". Conform argumentelor de mai sus, această ultimă categorie de *bandwagoning* are prea puțină logică, cu excepția cazului în care se consideră a fi o lume de alegeri bipolare când, de fapt, în mod cert, a fost o situație multipolară.

Schweller afirmă că „România a adoptat o politică de *bandwagoning* față de Axă, pentru a se proteja de Rusia, Ungaria și Bulgaria, care considerau că părți din teritoriul acestei țări le aparțineau de drept"[131]. Astfel, ca replică la o amenințare care o viza, căutând să stabilească un echilibru, România ajunge să facă *bandwagoning*. Și asta nu pentru că face cu adevărat *bandwagoning*, ci pentru că a ales echilibrarea alături de un stat pe care „analistul" l-a desemnat drept agresor în sistem.

Problema identificării greșite a motivelor pentru care statele mici intră într-o alianță este și mai bine evidențiată când îl confruntăm pe Schweller

cu Schweller. Dacă acceptăm că *bandwagoning*-ul „este ales în general pentru viitoare câștiguri" și „cei care apelează la *bandwagoning*, indiferent dacă sunt parteneri la crime sau simpli complici inactivi, care se încadrează într-o tendință la modă, nu cheltuiesc foarte mult în respectiva relație". Și dacă mai acceptăm că „politica de echilibrare se face pentru securitate și întotdeauna presupune costuri", atunci cum de alianța României „cu Axa, pentru a se proteja de Rusia, Ungaria și Bulgaria", care s-a sfârșit abia după ce Germania a obligat-o să cedeze o treime din teritoriul său acestor trei țări, poate fi calificată drept *bandwagoning*?[132]

Acestea nu sunt aspecte interesante doar pentru teoreticieni. Ele au implicații politice semnificative. *Bandwagoning*-ul presupune o intenție agresivă și un comportament care urmărește să afecteze statu-quoul balanței de putere, precum și pe cei care îl sprijină. Atribuirea greșită de motivații agresive unui stat care altfel ar fi considerat prietenos și un aliat firesc duce la ignorarea unor posibilități care ar putea fi exploatate pentru propriul avantaj de către puterile susținătoare ale statu-quoului.

D. Bipolaritatea într-o lume multipolară

Impunerea unei bipolarități artificiale în teoria neorealistă este una dintre slăbiciunile sale majore și persistente. În terminologia lui Waltz, confruntarea bipolară *de facto* este între *tabăra mai slabă* și *tabăra mai puternică.* Pentru Walt, este între *cea mai primejdioasă amenințare* (uneori, *puterea dominantă)* și *a doua cea mai primejdioasă amenințare.* Schweller e mai puțin explicit asupra acestui aspect, dar se pare că alternativele sunt *marea putere care dorește menținerea statu-quoului* (pe care el o numește „leul") și *marea putere revizionistă* („lupul").

Implicit, în această lumea maniheistă, numai o singură putere poate amenința sistemul (sau un stat), la un moment dat.[133] Aceasta este o presupunere ilogică. În timp ce menținerea statu-quoului sistemului ar implica interese comune pentru toate statele care doresc păstrarea lui, același sistem poate fi modificat într-o multitudine de direcții. Singurul scop comun necesar care unește statele revizioniste, la un moment dat, îl reprezintă distrugerea statu-quoului existent. Revenind la realiștii clasici, lumea este alcătuită din două *categorii* de state, luând în considerare orientarea lor față de statu-quo, nu în două *tabere.*

Cum afectează impunerea bipolarității artificiale analiza comportamentului unui stat mic față de o alianță? În primul rând, crește probabilitatea ca perceperea unei amenințări și modul de răspuns să fie greșit atribuite, din moment ce cadrul teoriei – „analistul" – a definit aprioric care este „cea mai puternică" sau „cea mai primejdioasă" amenințare. Aceeași problemă apare

în privința comportamentului celorlalte mari puteri într-o lume multipolară ale căror alternative, conform teoriei, sunt limitate la a se alia cu o parte sau cu cealaltă[134]. Chiar și în timpul conflictelor globale ale celui de-al Doilea Război Mondial, conflictele secundare limitrofe au fost nenumărate, după cum remarca Waltz[135].

Pentru statele mici, lumea multipolară este cu adevărat multipolară, cu o multitudine de posibile amenințări. Cea mai primejdioasă amenințare percepută de către un stat mic poate să nu fie evidentă pentru un „analist" sau pentru marile puteri, care se concentrează, conform teoriei, pe prima și a doua cele mai puternice ori pe prima și a doua cele mai primejdioase, dar nu pe a treia, a patra sau a cincea cea mai mare amenințare. Când în ecuație apare posibilitatea unor conflicte locale, care de obicei scapă atenției marilor puteri și a teoreticienilor sistemului, devine clar că statele mici se pot confrunta cu nenumărate amenințări, chiar și în condițiile unui sistem bipolar[136]. Din moment ce actorii celei de-a treia părți sunt excluși din cadrul de lucru teoretic, motivațiile statelor mici care se aliază cu – conform analistului – „cea mai puternică" sau „cea mai primejdioasă" amenințare fie sunt considerate agresive și oportuniste, fie definiția de motivații de *bandwagoning* este extinsă pentru a include ceea ce, în mod normal, ar fi considerat un clasic comportament de echilibrare ca răspuns defensiv, dacă ar fi vorba despre mari puteri.

Trecând în revistă literatura de specialitate, se constată că statelor mici li se atribuie în mod regulat motive de aderare la o alianță care nu respectă nici măcar criteriile de bază ale unei „alianțe" (o uniune pentru realizarea unui interes comun). Cineva bănuiește că acele categorii de motivații ale alianțelor au fost gândite pe o bază empirică șubredă și s-au dovedit irațional de rezistente la provocarea empirică. Ierarhizarea lui Walt a motivelor pentru care statele mici apelează la *bandwagoning*, de exemplu, include, în primul rând, evitarea atacului unei mari puteri prin alierea cu aceasta și îndreptarea intenției agresive a marii puteri în altă direcție, iar în al doilea rând, „obținerea unei părți din prada de război" după presupusa victorie a marii puteri, adică revizionism oportunist. Schweller are o ierarhie ceva mai cuprinzătoare a motivelor alianțelor: (1) revizionismul, (2) descurajarea marii puteri amenințătoare prin alierea cu ea și deturnarea intenției agresive a acestui aliat-mare putere, (3) evitarea sancțiunilor de care este pasibilă partea perdantă și (4) echilibrarea față de „pericole mai presante".

O examinare a acestor motivații relevă faptul că Walt și Schweller includ amândoi o anumită categorie: evitarea atacului și/sau deturnarea intenției agresive a partenerului-mare putere în altă direcție, ceea ce nu constituie o alianță nici în cea mai superficială definiție. (Și nici nu este

validată de studiul empiric al lui Walt.) În plus, categoria lui Schweller de aliere pentru evitarea sancțiunilor de care este pasibilă partea perdantă nu reprezintă deloc un motiv de alianță. Este, în schimb, un motiv de părăsire a unei alianțe, pentru o alta, dacă este posibil. Logic, dacă un stat nu este aliat cu nimeni, acesta nu se poate afla de partea perdantă în cazul unui conflict între alianțe[137] Pe baza acestui exercițiu, Walt rămâne cu o singură categorie de motive a statelor mici pentru *bandwagoning:* revizionismul, iar Schweller cu două: revizionismul și căutarea „protecției față de pericole mai presante" Merită examinat cum se sincronizează aceste motivații cu lucrările teoretice empirice și non-neorealiste despre statele mici în alianță cu marile puteri. Poate cea mai concisă explicație, din punctul de vedere al securității, a motivației pentru asemenea alianțe este reprezentată de afirmația lui Johan Holsti că statele mici se aliază „pentru a obține «drepturi de tragere» asupra capabilităților militare ale marilor puteri"[138]. Această explicație înglobează atât predilecția pentru un răspuns defensiv a teoriei neorealiste dorința unui stat cu capabilități limitate de a supraviețui ca entitate suverană în fața unor state care posedă capabilități mult mai mari cât și tendințele agresive născute din lăcomia revizionistă, subliniate de Schweller[139] Mai simplu, capabilitățile militare ale aliatului-mare putere le sunt necesare statelor mici pentru a-și realiza scopurile, indiferent dacă sunt defensive sau ofensive.

Din dovezile empirice și dintr-o folosire mai prudentă a termenului de „alianță", rezultă că statele mici se aliază în general din aceleași motive ca și marile puteri: revizionism agresiv și apărare reactivă. Incapacitatea analizei bazată pe neorealism a comportamentului alianței de a percepe acest lucru este o consecință a bipolarității artificiale impuse de această teorie. În vreme ce motivația unui stat mic de a se alia poate fi aceeași cu a marii puteri, aceasta este evaluată diferențiat și în funcție de aliatul pe care și l-a ales statul mic.

Astfel, categoriile de *bandwagoning* ale lui Schweller includ „revizuirea" – motivul *bandwagon*-ului/agresorului primar – și „protecția" – motivul factorului principal de echilibru. Un stat mic care se aliază pentru a obține protecție nu face totuși *bandwagoning,* deși teoria susține acest lucru. Acesta se aliază cu *bandwagon*-ul/agresorul identificat de teorie/analist, pentru a stabili un echilibru față de o amenințare mai presantă, care însă nu e inclusă în cadrul de lucru al teoriei sau în orizontul analistului. Pe scurt, un stat mic duce o politică de echilibrare cu *bandwagon*-ul, după cum este ilustrat în Figura nr. 1. Structura curentă a teoriei nu permite diferențierea între tipul de *bandwagoning* care presupune o intenție agresivă premeditată sau oportunistă împotriva statu-quoului balanței de putere și a celor care o apără și acțiunea de alăturare la *bandwagon* pentru apărarea de alți agresori.

în privința comportamentului celorlalte mari puteri într-o lume multipolară ale căror alternative, conform teoriei, sunt limitate la a se alia cu o parte sau cu cealaltă[134]. Chiar și în timpul conflictelor globale ale celui de-al Doilea Război Mondial, conflictele secundare limitrofe au fost nenumărate, după cum remarca Waltz[135].

Pentru statele mici, lumea multipolară este cu adevărat multipolară, cu o multitudine de posibile amenințări. Cea mai primejdioasă amenințare percepută de către un stat mic poate să nu fie evidentă pentru un „analist" sau pentru marile puteri, care se concentrează, conform teoriei, pe prima și a doua cele mai puternice ori pe prima și a doua cele mai primejdioase, dar nu pe a treia, a patra sau a cincea cea mai mare amenințare. Când în ecuație apare posibilitatea unor conflicte locale, care de obicei scapă atenției marilor puteri și a teoreticienilor sistemului, devine clar că statele mici se pot confrunta cu nenumărate amenințări, chiar și în condițiile unui sistem bipolar[136]. Din moment ce actorii celei de-a treia părți sunt excluși din cadrul de lucru teoretic, motivațiile statelor mici care se aliază cu conform analistului – „cea mai puternică" sau „cea mai primejdioasă" amenințare fie sunt considerate agresive și oportuniste, fie definiția de motivații de *bandwagoning* este extinsă pentru a include ceea ce, în mod normal, ar fi considerat un clasic comportament de echilibrare ca răspuns defensiv, dacă ar fi vorba despre mari puteri.

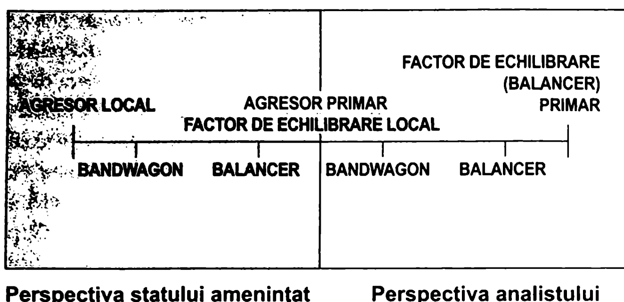
Trecând în revistă literatura de specialitate, se constată că statelor mici li se atribuie în mod regulat motive de aderare la o alianță care nu respectă nici măcar criteriile de bază ale unei „alianțe" (o uniune pentru realizarea unui interes comun). Cineva bănuiește că acele categorii de motivații ale alianțelor au fost gândite pe o bază empirică șubredă și s-au dovedit irațional de rezistente la provocarea empirică. Ierarhizarea lui Walt a motivelor pentru care statele mici apelează la *bandwagoning*, de exemplu, include, în primul rând, evitarea atacului unei mari puteri prin alierea cu aceasta și îndreptarea intenției agresive a marii puteri în altă direcție, iar în al doilea rând, „obținerea unei părți din prada de război" după presupusa victorie a marii puteri, adică revizionism oportunist. Schweller are o ierarhie ceva mai cuprinzătoare a motivelor alianțelor: (1) revizionismul, (2) descurajarea marii puteri amenințătoare prin alierea cu ea și deturnarea intenției agresive a acestui aliat-mare putere, (3) evitarea sancțiunilor de care este pasibilă partea perdantă și (4) echilibrarea față de „pericole mai presante".

O examinare a acestor motivații relevă faptul că Walt și Schweller includ amândoi o anumită categorie: evitarea atacului și/sau deturnarea intenției agresive a partenerului-mare putere în altă direcție, ceea ce nu constituie o alianță nici în cea mai superficială definiție. (Și nici nu este

validată de studiul empiric al lui Walt.) În plus, categoria lui Schweller de aliere pentru evitarea sancțiunilor de care este pasibilă partea perdantă nu reprezintă deloc un motiv de alianță. Este, în schimb, un motiv de părăsire a unei alianțe, pentru o alta, dacă este posibil. Logic, dacă un stat nu este aliat cu nimeni, acesta nu se poate afla de partea perdantă în cazul unui conflict între alianțe[137] Pe baza acestui exercițiu, Walt rămâne cu o singură categorie de motive a statelor mici pentru *bandwagoning:* revizionismul, iar Schweller cu două: revizionismul și căutarea „protecției față de pericole mai presante" Merită examinat cum se sincronizează aceste motivații cu lucrările teoretice empirice și non-neorealiste despre statele mici în alianță cu marile puteri. Poate cea mai concisă explicație, din punctul de vedere al securității, a motivației pentru asemenea alianțe este reprezentată de afirmația lui Johan Holsti că statele mici se aliază „pentru a obține «drepturi de tragere» asupra capabilităților militare ale marilor puteri"[138]. Această explicație înglobează atât predilecția pentru un răspuns defensiv a teoriei neorealiste dorința unui stat cu capabilități limitate de a supraviețui ca entitate suverană în fața unor state care posedă capabilități mult mai mari cât și tendințele agresive născute din lăcomia revizionistă, subliniate de Schweller[139] Mai simplu, capabilitățile militare ale aliatului-mare putere le sunt necesare statelor mici pentru a-și realiza scopurile, indiferent dacă sunt defensive sau ofensive.

Din dovezile empirice și dintr-o folosire mai prudentă a termenului de „alianță", rezultă că statele mici se aliază în general din aceleași motive ca și marile puteri: revizionism agresiv și apărare reactivă. Incapacitatea analizei bazată pe neorealism a comportamentului alianței de a percepe acest lucru este o consecință a bipolarității artificiale impuse de această teorie. În vreme ce motivația unui stat mic de a se alia poate fi aceeași cu a marii puteri, aceasta este evaluată diferențiat și în funcție de aliatul pe care și l-a ales statul mic.

Astfel, categoriile de *bandwagoning* ale lui Schweller includ „revizuirea" – motivul *bandwagon*-ului/agresorului primar – și „protecția" – motivul factorului principal de echilibru. Un stat mic care se aliază pentru a obține protecție nu face totuși *bandwagoning,* deși teoria susține acest lucru. Acesta se aliază cu *bandwagon*-ul/agresorul identificat de teorie/analist, pentru a stabili un echilibru față de o amenințare mai presantă, care însă nu e inclusă în cadrul de lucru al teoriei sau în orizontul analistului. Pe scurt, un stat mic duce o politică de echilibrare cu *bandwagon*-ul, după cum este ilustrat în Figura nr. 1. Structura curentă a teoriei nu permite diferențierea între tipul de *bandwagoning* care presupune o intenție agresivă premeditată sau oportunistă împotriva statu-quoului balanței de putere și a celor care o apără și acțiunea de alăturare la *bandwagon* pentru apărarea de alți agresori.

Perspectiva statului amenințat **Perspectiva analistului**

Figura nr. 1. Bipolaritate și alegerea alianței

E. Alianțe incompatibile

Depășirea acestui obstacol presupune introducerea în teorie a unei avertizări că pot exista simulan mai multe dinamici *bandwagon* factor de echilibrare (*balancer*). Mai mult, dinamici multiple *bandwagon* factor de echilibrare (*balancer*) pot exista simultan atât la nivel de sistem, cât și la nivel local. Cheia ar putea-o reprezenta recunoașterea acelor state, și în special a micilor state, care ar putea intra în alianțe incompatibile cu o mare putere împotriva unei amenințări venite de la o terță parte. Odată cu introducerea noțiunii de „incompatibilitate“, amenințarea unei a treia părți reapare, precum și posibilitatea unor interese conflictuale pe termen scurt sau lung, în cadrul unei alianțe. Ca rezultat, formarea subsecventă de alianțe și comportamentul statelor mici în interiorul alianței devin mai clare.

Există o portiță în teoria neorealistă a alianței, mai ales în literatura de specialitate, care pune accent pe Lumea a Treia, care permite remedierea problemei bipolarității artificiale și identificarea mai ușoară a cazurilor de alianță incompatibilă. Stephen David descrie fenomenul statelor mici care reacționează în primul rând la amenințările unei terțe părți ca „omniechilibrare“. Conform teoriei lui David, acest concept „încorporează necesitatea liderilor de a-i descuraja pe adversarii secundari“[140]. Totuși, acești adversari sunt secundari numai din punctul de vedere al relației puterii lor cu polii celor două mari puteri. Ca amenințări pentru statele mici, sunt adversari primari.

După cum notează David, „liderii Lumii a Treia vor face o politică de *bandwagon* față de o superputere care îi amenință, pentru a crea un echilibru cu principala amenințare“ pe care aceeași superputere o îndreaptă asupra lor, și fac acest lucru deoarece le lipsesc parteneri alături de care să ducă o politică

de echilibrare[141] În timp ce și alți autori au remarcat că statele mici încearcă să se ferească de amenințări locale/regionale atunci când intră într-o alianță, David este primul care specifică faptul că, în acest caz, pentru a face asta, ele s-ar putea alia cu o putere a cărei amenințare nu este iminentă[142]. De asemenea, el este primul care sugerează că această putere a cărei amenințare nu este iminentă poate fi considerată agresor primar/*bandwagon* în sistem de către o altă mare putere. Respectiva dinamică este descrisă în Figura nr. 2.

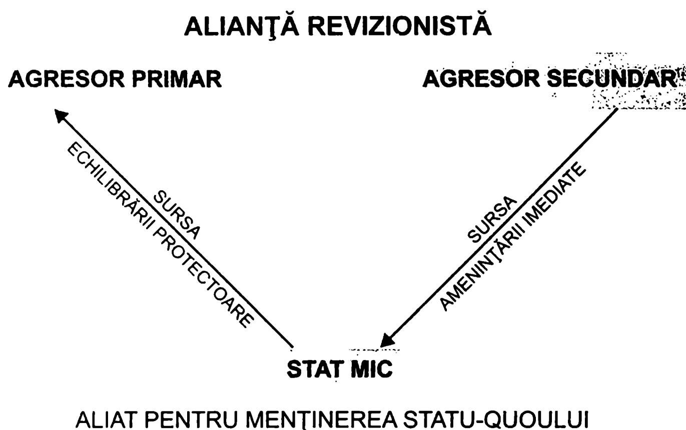

Figura nr. 2. Dinamica alianței incompatibile

Ca și David, Walt descrie dinamica formării de alianțe incompatibile în timpul Războiului Rece. În mod normal, un stat mic care dorește menținerea statu-quoului și este vizat de o amenințare iminentă și primejdioasă din partea unui stat revizionist caută să contrabalanseze amenințarea. Din cauza poziționării sale geografice într-o regiune unde influența și/sau interesul marii puteri (SUA) pentru menținerea statu-quoului este scăzut, pentru păstrarea statu-quoului un stat mic nu poate decât să se orienteze spre o mare putere revizionistă pe care să și-o facă aliat (Uniunea Sovietică), ca să contrabalanseze amenințarea. Statul a cărui amenințare este iminentă și marea putere revizionistă care ar putea fi disponibilă pentru echilibrare se află într-o alianță revizionistă compatibilă. De aceea, statul al cărui statu-quo este amenințat caută să se alieze cu o mare putere revizionistă a cărei amenințare nu e imediată, cu toate că acea mare putere este

aliată cu cea care amenință. În acest caz, variabilele-cheie sunt prezența și iminența amenințării, precum și absența alternativelor disponibile pentru o alianță.

Noțiunile de „incompatibilitate" și „compatibilitate", deși similare cu ceea ce Barry Buzan a numit „complex de securitate", sunt mai puțin ambițioase. Acestea exclud atribute precum cultura, tradițiile etc., care contribuie la natura și profunzimea legăturilor dintre țări. Noțiunea de compatibilitate/incompatibilitate abia dacă se referă la existența vreunui acord de păreri între statul mic și marea putere care îi este aliat vizavi de necesitatea menținerii/refacerii statu-quoului balanței de putere sau de necesitatea de a modifica acea balanță. Odată ce acest lucru este stabilit, se pot face câteva predicții în legătură cu comportamentul intraalianță subsecvent.

Implicațiile incompatibilității asupra comportamentului intraalianță sunt semnificative. Din moment ce o asemenea alianță se bazează mai curând pe circumstanțe de moment, și nu pe un interes comun vizavi de balanța de putere existentă (adică, un interes pe termen lung), este de așteptat ca aceasta să dureze doar atât cât există circumstanțele respective (amenințarea)[143]. Odată ce amenințarea dispare, se diminuează sau este redirecționată, aliatul-mare putere devine el însuși o amenințare primejdioasă pentru micul stat, probabil cea mai primejdioasă. Simpatiile politice curente și interesul pe termen lung vor motiva un stat mic să dorească să iasă dintr-o alianță, îndată ce motivul principal pentru care a intrat în alianță dispare sau apare o oportunitate. În timp ce David și Walt se referă explicit la comportamentul cu ocazia formării de alianțe a statelor din Lumea a Treia într-o lume bipolară, dinamica pe care o descriu este la fel de valabilă și pentru dilema statelor mici care se confruntă cu o amenințare într-o lume multipolară.

Noțiunea de incompatibilitate ca o determinantă semnificativă a comportamentului intraalianță este în general alungată într-o notă de subsol în știința politică și practic nu există în istoriografia contemporană. Istoricii care se referă în mod explicit la factorii motivaționali au tendința de a face acest lucru pe un fundament particular. În general, studiile lor nu analizează cum și ce categorii de state formează alianțe incompatibile, ci mai curând analizează cum și de ce un anumit stat se dezice de aliatul-mare putere[144]. Politologii, la rândul lor, au tendința de a greși fie prin ignorarea problemei, fie presupunând o compatibilitate între orientarea politică anterioară („aliniere anterioară tacită") și scopurile curente ale alianței.

Waltz, de exemplu, evită complet problema. Walt presupune compatibilitatea și alinierea anterioară tacită, cu toate că descrie empiric dinamica alianței incompatibile. Snyder stabilește compatibilitatea ca standard atunci

când afirmă că: „Alianțele consolidează în general alinierile prin introducerea unor elemente de precizie, obligativitate și reciprocitate".[145] Schweller susține categoric corelația necesară între compatibilitate și alianță și respinge ferm lucrările empirice ale lui Walt și David, afirmând că „deoarece membrii alianțelor militare sacrifică întotdeauna o anumită autonomie politică externă, cel mai important factor determinant al deciziilor de aliniere este compatibilitatea obiectivelor politice, nu dezechilibrele de putere sau amenințarea" [146]

Cel mult în treacăt, se fac referiri la raritatea alianțelor incompatibile, din cauza naturii lor problematice. De exemplu, Schweller argumentează că:

> Alianțele sunt rareori o combinație între un stat revizionist și unul care dorește menținerea statu-quoului. Și asta pentru că statele revizioniste vor adera la o coaliție defensivă, de menținere a statu-quoului doar dacă supraviețuirea lor o impune la modul absolut; altfel se vor uni pentru a distruge statu-quoul... Din același motiv pentru care statele revizioniste se unesc, cele care doresc statu-quoul nu se vor alătura prea ușor cu un stat revizionist: făcând asta, ar risca destrămarea statu-quoului căruia îi sunt credincioase.[147]

Deși este destul de adevărat că cine se aseamănă se adună atunci când circumstanțele o permit, elementul esențial al unei alianțe incompatibile este forța majoră, un factor predominant în comportamentul de alianță al statelor mici.

Incapacitatea de a diferenția statele mici care doresc menținerea statu-quoului și care duc o politică de echilibrare față de amenințare prin intrarea într-o alianță incompatibilă cu mari puteri revizioniste, de statele mici revizioniste care fac *bandwagoning*, intrând într-o alianță compatibilă cu mari puteri revizioniste, are câteva consecințe importante. În primul rând, determină incapacitatea de a înțelege sau prezice dinamicile intraalianță. Această problemă este posibil să fie exacerbată de tendința de a atribui sau de a impune statelor mici o compatibilitatea a scopurilor și mijloacelor, în loc de a deduce empiric motivațiile alianței, ceea ce duce la alte confuzii și la o „impredictibilitate" și mai mare.

Adițional, dovezile care indică incompatibilitatea vor avea tendința să fie neglijate, dacă nu chiar respinse ca „anomalii", ceea reprezintă un alt argument că evaluarea nu este corectă. În cele din urmă, lipsa diferențierii și identificarea greșită a motivațiilor alianței îi vor încuraja pe politicieni să adopte politici greșite față de statele mici care intră în astfel de alianțe. Dacă ansamblul de motive care au determinat intrarea unui stat mic într-o alianță nu este bine înțeles, atunci nu poate fi modificat pentru a obține schimbările dorite în comportamentul de alianță al statelor mici.

Impactul potențial al compatibilității sau incompatibilității asupra anumitor aspecte ale alianței – cum ar fi natura, durata, așteptările în cadrul ei – este profund. Faptul că această compatibilitate se bazează pe o orientare comună către balanța de putere – menținerea/refacerea sau revizuirea sa – implică interese comune pe termen lung și abordări comune pentru atingerea acelor țeluri. Acest lucru presupune însă contacte și legături multiple sau, cel puțin, absența barierelor între un număr mare de actori (elitele politice, militare, economice și culturale) pe o plajă și mai largă de domenii care pot naște probleme. Mai mult, deoarece se bazează pe țeluri comune pe termen lung, compatibilitatea implică alinieri și alianțe de lungă durată, precedând, în general, izbucnirea războiului („alinierea anterioară tacită" la care fac referire cele mai multe teorii ale alianței).

Pe de altă parte, alianțele incompatibile se bazează pe țeluri opuse pe termen lung, ceea ce implică astfel domenii mai limitate de concordanță și mai puține abordări comune. Este de așteptat ca legăturile și contactele formate în condițiile unei alianțe incompatibile să fie menținute de un număr mai redus de actori și în domenii mai puține. Astfel, este de așteptat ca asemenea legături să fie de durată mai scurtă, încheiate ca soluții de ultim moment, fiind mai curând „coaliții" decât uniuni bazându-se pe alinieri anterioare sau alianțe.

Implicațiile compatibilității sau incompatibilității asupra acțiunilor independente ale unui stat mic, și mai ales acțiunile care sunt evident împotriva intereselor aliatului-mare putere, sunt și mai consistente dacă se ia în considerare efectul inhibitor pe care alianțele militare îl au în general asupra aliaților-state mici, chiar și în vreme de pace. Cooperarea militară adevărată și integrarea necesare pentru desfășurarea de operații comune impun renunțarea, cel puțin parțială, la controlul statului asupra instituțiilor militare ale statului mic și cel puțin niveluri minime de interoperabilitate și compatibilitate. Într-un studiu empiric asupra impactului alianțelor militare asupra statelor mici pe care acestea le includ, Constantine Danopoulos conchide că „alianțele limitează libertatea politicii interne și de securitate a statelor-membre".[148] Un motiv pentru care se întâmplă acest lucru îl constituie faptul că alianțele fac ca armatele statelor mici „să depindă cu totul de acestea, și mai ales de puterea principală, pentru material de război, instrucție sofisticată și sprijin".[149]

Dar acesta nu este nici singurul, nici cel mai important aspect al influenței marilor puteri în cadrul alianțelor militare între mari puteri și state mici. După cum mai notează Danopoulos:

> ... în cele din urmă, și cel mai important, participarea susținută în cadrul unei alianțe îi face pe ofițeri să urmărească realizarea unor țeluri care s-ar putea

> să fie în beneficiul alianței, dar să nu respecte întotdeauna interesele și aspirațiile propriilor țări. Acest din urmă aspect s-ar putea să apară din cauza unor atitudini pro-alianță împărtășite de majoritatea militarilor sau ca rezultat al influenței decisive a unor grupuri-cheie pro-alianță și/sau grupări existente în cadrul forțelor armate, care determină neutralizarea și demoralizarea ofițerilor care doresc o politică externă independentă.[150]

Probele empirice indică faptul că existența și durata alianței sunt de așteptat să aibă un impact vital asupra independenței unui stat mic din cadrul alianței. Mai exact, acestea au tendința de a exagera abilitate marii puteri partenere de a influența micul stat aliat prin instituțiile militare ale celui din urmă. Acesta este motivul pentru care compatibilitatea sporește influența marii puteri asupra statului mic aliat, în timp ce incompatibilitatea o inhibă.

Compatibilitatea presupune condițiile latente și explicite pentru crearea unui *Weltanschauung*[151] împărtășit. *In extremis,* acesta ar putea duce la un efort pentru sincronizarea instituțională în politică, armată, economie și chiar în domeniul cultural, întărind astfel solidaritatea și identificarea cu sponsorul de alianță reprezentat de marea putere. În Ungaria, de exemplu, în timpul celei de-a doua jumătăți a anilor 1930, „aspirațiile revizioniste imediate și pe termen lung", care au făcut din această țară un aliat compatibil cu Germania, au avut drept consecință „sincronizarea instituțiilor politice și a stilurilor interne din ce în ce mai strânsă cu cele ale Germaniei naziste".[152]

După cum subliniază Danopoulos, loialitatea și interesele armatei unui stat mic tind să conveargă cu cele ale aliatului-mare putere. De aceea, este de așteptat o disponibilitate și mai mare a elitelor aliatului compatibil de a renunța la preferințele individuale ale țării pentru „binele comun" și solidaritatea alianței. Astfel, este de presupus o tendință sporită de a manifesta simpatie față de preferințele partenerului puternic într-o varietate mai largă de subiecte și politici, și nu doar cele militare.[153] O alianță compatibilă înseamnă condiții care tind să faciliteze creșterea convergenței instituțiilor statelor mici, stilurilor, atitudinilor, intereselor și loialității către cele ale aliatului puternic.

La celălalt capăt al spectrului, alianțele incompatibile există ca rezultat al circumstanțelor temporare. În cazul de incompatibilitate în care un stat mic adept al statu-quoului se aliază cu o mare putere revizionistă, statul mic este în general determinat să intre în alianță de către, și adesea urmând imediat o agresiune îndreptată împotriva sa de o a treia putere. O asemenea alianță nu presupune o convergență a intereselor și loialităților, cu toate că aspectele convergenței pot să apară odată ce alianța e formată. Dincolo de interesele comune imediate și limitate, este de așteptat ca statele mici incompatibile să perceapă un scop al alianței diferit de cel al partenerului puternic. Astfel, date fiind țelurile opuse pe termen lung, e de bănuit o durată scurtă a alinierii

și a alianței, precum și un grad mai scăzut de cooperare instituțională. Iar această situație va contribui și ea la diminuarea identificării statului mic cu scopurile și interesele marii puteri. Probabil, este de așteptat inhibarea dezvoltării unei mentalități de coaliție puternică și solidară și a „confuziei" loialității sau aprecierea altor valori, care ar tinde să favorizeze interesele alianței în detrimentul celor de stat. Pe scurt, este foarte posibil ca aliații incompatibili să aibă o poziție mai favorabilă din care să-și urmărească realizarea intereselor naționale.

De asemenea, este foarte posibil ca aliații incompatibili să aibă un avantaj în privința așteptărilor pe care partenerul puternic le are de la alianță. În măsura în care interesul comun limitat în alianță este ușor perceptibil, este posibil ca marea putere să se aștepte ca obiectivele statului mic să nu coincidă neapărat cu ale sale. Din moment ce marea putere este probabil să anticipeze că, în cursul normal al evenimentelor, vor apărea diferențe față de aliatul său incompatibil, micul stat, astfel de diferențe vor avea o legitimitate inerentă în relația din cadrul alianței. Este de așteptat ca partenerul puternic să tolereze și să permită unele dezacorduri, chiar și legate de probleme fundamentale ale alianței, dincolo de interesul comun care a determinat intrarea în alianță a statului mic.

Pe de altă parte, un stat mic implicat într-o alianță compatibilă este de așteptat să aibă o poziție comună într-o plajă largă de probleme. Acest lucru ar putea să-l facă pe aliatul puternic să-l considere un sprijin automat și necondiționat. E de presupus, de exemplu, ca marea putere să se aștepte la sprijin, sub toate aspectele, de la aliații săi compatibili în revizuirea sistemului internațional și pentru orice „nouă ordine" pe care o dorește. Dacă și când apar diferențe, chiar și în probleme care nu sunt fundamentale, inclusiv urmărirea de către statul mic a intereselor naționale independente, acestea sunt de așteptat să provoace o reacție mai intolerantă și mai aspră din partea aliatului puternic. Compatibilitatea pe scară largă, pe termen lung, presupune faptul că aliații-state mici vor renunța la propriile interese pe termen scurt, în cadrul alianței, pentru a promova obiectivele acesteia. În general, compatibilitatea pe scară largă presupune o toleranță mai mică din partea marii puteri față de devierile unui stat mic care îi este partener. Când apare un astfel de diferend pe o problemă fundamentală, precum continuarea participării militare într-un război, acesta ar putea fi considerat trădare față de alianța însăși, provocând chiar un răspuns drastic din partea partenerului puternic.

O mare parte din capitolul următor se referă la procesul politic intern în cazurile studiate. Acest detaliu este inclus în special cu scopul de a sublinia procesele prin care statele mici pot dezvolta orientări foarte diferite față de

balanța de putere. De asemenea, rostul lui este să diferențieze problemele determinate de asimetria relației în cadrul alianțelor dintre state mici și puteri mari de problemele cauzate de compatibilitate/incompatibilitate. Totuși, în termenii contribuției teoretice, e suficient să cunoaștem orientarea statului mic față de balanța de putere și dacă această orientare este compatibilă cu cea a aliatului puternic, pentru a prezice aspectele importante implicite ale comportamentului intraalianță.

Capitolul II

Compatibilitatea şi formarea alianţelor

A doua ipoteză centrală a acestui studiu este: cu cât e mai mare compatibilitatea orientării statului mic către balanţa de putere cu orientarea aliatului său puternic, cu atât statul mic este mai puţin în măsură să-şi realizeze interesele proprii, atât în privinţa politicii externe, cât şi a politicii de securitate. Intuitiv, compatibilitatea poate fi stabilită prin examinarea a trei factori: orientarea unui stat faţă de sistemul internaţional – dacă doreşte menţinerea statu-quoului sau e revizionist –, ameninţările percepute de către stat şi strategia politicilor externe şi de securitate pe care un stat le adoptă pentru a-şi realiza interesele naţionale. Aceşti factori reflectă scopurile pe termen lung, preocupările imediate şi strategiile adoptate pentru realizarea acestora. Dacă şi în ce măsură un stat mic are orientări comune cu ale marii puteri în aceste trei domenii determină gradul de compatibilitate.

Compatibilitatea va influenţa – este de presupus – şi poate chiar va determina dacă alianţa este alcătuită strict pe baze *quid pro quo* sau dacă comportamentul intraalianţă este dat de o înţelegere mai flexibilă pe baza orientărilor comune ale partenerilor alianţei. O astfel de înţelegere – numită, uneori, „comuniune de interese“ – presupune ca anumite activităţi şi eforturi să servească unui scop comun, astfel că nu necesită sau nu merită a fi recompensate de partener. Compatibilitatea tinde să influenţeze structura alianţei şi condiţiile de negociere în sensul unei deschideri mai largi. Cu alte cuvinte, tinde să promoveze interpretări în sensul „comuniunii de interese“ ale eforturilor şi contribuţiilor statului mic în cadrul alianţei. Grade scăzute de compatibilitate şi incompatibilitate au tendinţa de a influenţa structura alianţei în sensul unei relaţii contractuale mai restrânse, în care separarea intereselor este cel puţin implicit recunoscută, iar principiul reciprocităţii în privinţa compensării efortului şi contribuţiei este funcţional.

La evaluarea politicilor externe şi de securitate ale statelor mici este necesar să fim conştienţi şi să verificăm existenţa tacticilor de *distanţare*. Statele mici ameninţate şi izolate vor avea tendinţa să facă o gamă largă de concesii

pentru a-și convinge potențialii parteneri puternici de beneficiile încheierii unei alianțe, indiferent dacă există sau nu compatibilitate. Astfel, statele mici deja aliate cu mari puteri vor avea în general tendința de a-și afirma individualitatea și vor încerca să-și diferențieze politica și țelurile de ale partenerului puternic, deși sunt compatibili. Deci, până și în cele mai strânse alianțe vor apărea diferențe, uneori chiar ostentative.

O greșeală comună a studiilor empirice o reprezintă concentrarea analizei asupra tacticii de distanțare adoptate în anumite situații, în loc să se concentreze asupra reperelor majore ale politicii de aliniere, cum ar fi orientarea sistemului, percepția amenințării și politica externă generală, deoarece tactica de distanțare nu caracterizează în general o alianță. Manipularea percepției este, desigur, unul dintre scopurile principale ale distanțării: convingerea observatorilor terți (în mod normal, liderii altor alianțe) că un stat nu este cu totul în tabăra adversă. Ce este și ce nu este o tactică de distanțare se poate determina prin examinarea discuțiilor interne legate de strategii și tactici și prin compararea intenției și a politicii declarate cu comportamentul real și politica implementată.

1. Orientarea către balanța de putere

A. Ungaria

Monarhia dualistă austro-ungară s-a aliat cu Germania imperială și Puterile Centrale în timpul Primului Război Mondial și s-a prăbușit odată cu înfrângerea acestora, în 1918. Guvernul proaspăt independentului Regat al Ungariei s-a prăbușit sub scurtul regim revoluționar comunist al lui Béla Kun, care a instituit „teroarea roșie“, după modelul bolșevic. În domeniul militar, regimul lui Kun a inițiat o ofensivă cu succes temporar împotriva nou createi Cehoslovacii, în 1919, și o ofensivă fără succes împotriva României, în același an. După înfrângerea militară și colapsul economic, regimul lui Kun a fost urmat de un guvern contrarevoluționar condus de amiralul Miklós Horthy și mica lui armată națională de la Szeged, care a instituit, la rândul lui, o „teroare albă“, care nu-i exclus să fi fost o replică radicală de dreapta față de radicalismul de stânga din Germania. Regimul Horthy a fost un curios amestec de practică parlamentară și aristocrație semifeudală.

Teritoriile pierdute de partea ungară a Imperiului Austro-Ungar reprezentau două treimi din fostul spațiu, cu o populație de 13 milioane de oameni (inclusiv 3 milioane de etnici maghiari). Această pierdere a provocat o profundă nemulțumire, a cărei primă consecință a fost ridicarea revizionismului la nivel de obsesie națională. Revizionismul maghiar, la fel ca și cel al

partenerului german, s-a născut din credinţa că fostul domeniu imperial a fost injust împărţit. Această situaţie a fost exacerbată de faptul că peste două treimi din armata naţională ungară şi majoritatea figurilor politice conducătoare erau constituite din refugiaţi din teritoriile pierdute. Aceşti oameni au reacţionat împotriva noii lor izolări, dezorientări şi a lipsei de putere printr-un „etnocentrism intensificat brusc" şi prin îmbrăţişarea ideologiilor de dreapta.[1] Nu este deci de mirare că „pierderea statutului, nesiguranţa poziţiei şi speranţa revenirii" i-au făcut să se alăture „organizaţiilor care aveau drept scop recuperarea teritoriilor pierdute şi apărarea intereselor lor".[2] Astfel, revizuirea sistemului Tratatelor de pace de la Versailles şi, în special, a Tratatului de la Trianon, care legifera graniţele Ungariei, a devenit un laitmotiv al politicii externe maghiare pentru toate elitele politice şi militare semnificative, „implicând ţara în aventuri autodistructive şi făcând din ea un pion al unei minorităţi, sub pretextul că luptă pentru salvarea naţiunii".[3]

Revizionismul maghiar a avut câteva scopuri principale. În primul rând, erau acele state ale căror teritorii au făcut parţial sau integral parte din fostul imperiu: Cehoslovacia, Iugoslavia şi România. În al doilea rând, exista o alianţă defensivă care le proteja: Mica Antantă. În al treilea rând, Mica Antantă avea un sponsor puternic: Franţa. Şi, în cele din urmă, exista o balanţă de putere care stabilea clar statu-quoul teritorial şi graniţele „micii" Ungarii. Cehoslovacia, al cărei întreg teritoriu făcuse cândva parte din Imperiul Austro-Ungar, era considerată prima prioritate, din mai multe motive. Dincolo de faptul că avea al doilea cel mai mare teritoriu şi o populaţie pe măsură, juca, din punct de vedere militar şi geografic, rolul de racord al sistemului de alianţă franco-răsăritean. În cazul în care Cehoslovacia era distrusă, Franţa avea să fie despărţită cu totul de aliaţii săi din Răsărit prin pierderea celui mai apropiat, din punct de vedere geografic, şi mai accesibil, din punct de vedere logistic, partener. În plus, Polonia, şi ea aliată cu Franţa, în ciuda prieteniei tradiţionale cu Ungaria, ar fi fost separată uşor de România şi Iugoslavia.

Dintre toate statele din centrul Europei, Ungaria se afla în poziţia singulară că la adresa sa nu formulau pretenţii teritoriale nici cele două mari puteri, Germania şi Uniunea Sovietică, nici vreunul dintre statele vecine. În consecinţă, conducerea Ungariei n-a perceput nicio ameninţare militară iminentă sau periculoasă la adresa teritoriului ori suveranităţii sale. Ameninţarea percepută de liderii recent trunchiatului regat maghiar era menţinerea statu-quoului.[4] Din când în când, conducerea Ungariei invoca câte o „ameninţare" specifică, cum ar fi invadarea de către Cehoslovacia sau România, pentru a-şi justifica politica revizionistă. Totuşi, aceste justificări nu aveau o fundamentare serioasă şi nici nu erau luate în considerare în mod serios.[5]

O altă amenințare pomenită adesea înainte de 1940 se referea la pretinsa discriminare la care erau supuse minoritățile maghiare din străinătate. Deși în aceeași linie cu politica germană vizavi de nemții din afara țării și reprezentând mai mult o tactică în strategia politicii externe decât o preocupare reală, acest comportament nu era de inspirație germană, iar Berlinul a refuzat să-și coordoneze politica legată de minoritățile din străinătate cu cea a Ungariei.[6] Cu toate că exista, cu siguranță, un motiv de îngrijorare legitim privind tratamentul minorităților din Europa Centrală și de Est în acea perioadă, o conciliere cu statele vecine, care ar fi îmbunătățit situația minorităților maghiare, dar care nu ar fi încurajat sau nu ar fi diminuat perspectivele de revizuire a statu-quoului era în mod clar inacceptabilă pentru Budapesta.[7]

Parțial din cauza experienței traumatice a regimului Kun, parțial din pricina caracterului reacționar al regimului contrarevoluționar al lui Horthy, care l-a înlocuit, sentimentele antibolșevice și antisovietice escaladaseră la nivel de obsesie printre membrii elitelor politice și militare ungurești. În același timp, noile granițe stabilite la Versailles plasau Polonia și Cehoslovacia între Ungaria și Uniunea Sovietică. În consecință, amenințarea din partea URSS-ului era mai degrabă de natură politică decât militară.

B. Finlanda

Teritoriul finlandez făcuse parte din Imperiul Țarist din 1809, până când Finlanda și-a obținut independența, în 1917. În primii 90 de ani, Finlanda s-a bucurat de o remarcabilă autonomie politică. Acest lucru le-a permis să-și mențină instituțiile, practicile și atitudinile relativ democratice pe care le-au moștenit de la Regatul Suediei din care provinciile finlandeze au făcut parte integrantă înainte de 1809. Țarii Rusiei au avut o atitudine binevoitoare vreme de aproape un secol, până la revoluția din februarie 1917, după care țarul Nicolae al II-lea a impus o politică de rusificare forțată a finlandezilor. Acest lucru i-a făcut să lupte pentru obținerea independenței, când s-a ivit ocazia.

În ciuda recunoașterii de către Lenin a noului stat finlandez, în decembrie 1917, noul regim bolșevic din Rusia nu era deloc încântat să permită existența unei Finlande non-comuniste. Mai mult, finlandezii erau divizați în privința opțiunilor politice. În consecință, când regimul bolșevic i-a susținut activ pe finlandezii „roșii“ împotriva celor „albi“, care doreau independența, Războiul Finlandez de Independență a căpătat caracterul unui război civil combinat cu al unei revoluții.[8] În 1918, Lenin a făcut câteva încercări pentru a ademeni Finlanda să rămână în Uniunea Sovietică, oferindu-i un teritoriu

suplimentar, Karelia de Est, populată şi ea de etnici finlandezi, care să aibă o autonomie aproape completă, şi oferindu-i un statul special Finlandei dacă locuitorii săi se vor alătura de bunăvoie Uniunii Sovietice, ca republică.

Totuşi, finlandezii au considerat independenţa o valoare imposibil de negociat, indiferent de ameninţare sau promisiuni de bine. Graniţele şi independenţa Finlandei au fost stabilite prin Tratatul de la Dorpat (Tartu), în 1920.[9] Cu toate acestea, conflictul armat legat de frontiera sovieto-finlandeză din Karelia de Est a continuat în prima parte a anilor 1920. Intrarea Finlandei în Liga Naţiunilor, care, cel puţin teoretic, proteja existenţa şi drepturile statelor mici, garanta statului finlandez oportunitatea de a juca un rol mai amplu în afacerile internaţionale. Fiind o garanţie a statu-quoului teritorial, balanţa de putere postbelică stabilită la Versailles era susţinută de majoritatea elitelor finlandeze, precum şi de majoritatea populaţiei.

Ambele mari puteri care se învecinau cu strategicul teritoriu finlandez constituiau ameninţări la adresa independenţei sale, deşi din motive foarte diferite. Uniunea Sovietică, mânată de grija privind securitatea Leningradului, precum şi de dorinţa de a recupera teritoriile care aparţinuseră Imperiului Ţarist, constituia cea mai directă şi activă ameninţare la adresa Finlandei.[10] După Războiul de Independenţă al Finlandei, Moscova a alcătuit „Republica Sovietică Socialistă Autonomă Karelia" pe teritoriul oferit anterior Finlandei dacă s-ar fi alăturat Uniunii Sovietice. În 1940, la trei săptămâni după sfârşitul Războiului de Iarnă finlandezo-sovietic, Moscova a anexat nou câştigatele teritorii finlandeze, aşa că a apărut „Republica Sovietică Socialistă Karelo-Finlandeză".[11] Deşi trebuie avut în vedere că se adresa unui membru al Legaţiei germane de la Helsinki, aprecierea din octombrie 1937 a lui Per Svinhufvud – liderul conservator care a fost primul şef de stat al Finlandei independente, în 1918, şi din nou preşedintele ţării din 1931 până în 1937 – reprezenta un punct de vedere asupra căruia finlandezii erau în general de acord în perioada interbelică. Conform lui Svinhufvud, „Finlanda trebuia să considere Rusia drept un duşman permanent, deoarece o Finlandă independentă reprezintă o ameninţare constantă la adresa Petersburgului (Leningrad), pe care doar o reanexare a Finlandei ar putea-o elimina".[12] Niciun tratat nu putea diminua această ameninţare pentru că finlandezii nu aveau „nicio încredere în vreo promisiune rusească".

Germania reprezenta o ameninţare pasivă şi indirectă, reflectând complexitatea relaţiei finlandezo-germane. Ameninţarea era că un stat mic intra pe orbita unei mari puteri pentru a-şi obţine securitatea cu riscul de a deveni un pion care putea fi folosit de marea putere pentru urmărirea propriilor interese. În 1915, la cererea Finlandei, Germania a creat un batalion de *Jäger*-i[13] pe teritoriul său. Acest batalion de *Jäger*-i era alcătuit din soldaţi şi ofiţeri

finlandezi care fugiseră din Finlanda. La începutul lunii februarie 1918, curând după izbucnirea Războiului de Independență, Germania a autorizat întoarcerea acestui batalion în Finlanda, împreună cu o misiune militară germană care avea drept scop să supravegheze și să asiste operațiile militare împotriva roșiilor.[14]

Unii membri ai noii conduceri finlandeze – mai ales generalul (ulterior, mareșalul) Gustaf Mannerheim – vedeau în asta o mare primejdie de absorbție politică, care putea face din Finlanda un pion în cadrul politicii germane. Mai rău chiar, amenința să plaseze Finlanda într-o relație automat antagonică pe termen lung cu noua Uniune Sovietică, perpetuând astfel vulnerabilitatea finlandezilor față de agresiunea sovietică și subminând proaspăt câștigata independență a Finlandei. La vremea aceea, Mannerheim a eșuat în încercarea de a stăvili această reorientare politică, dar armistițiul încheiat de Germania în noiembrie 1918, marcând sfârșitul oficial al Primului Război Mondial, și, în consecință colapsul Imperiului German, a însemnat, de asemenea, sfârșitul relației finlandezo-germane. La nivel de orientare a politicii externe, au fost adoptate neutralitatea și o echidistanță studiată, în linia celor susținute inițial de Mannerheim, evitând conștient o relație prea apropiată cu Germania.[15] Deci, pentru Finlanda, amenințările la adresa unei existențe independente constau, în primul rând, din agresiunea din partea Uniunii Sovietice și, în al doilea rând, din asimilarea cu Germania.

Obiectivele primordiale ale politicii finlandeze erau de a menține independența Finlandei și de a asigura securitatea în interiorul granițelor sale, precum și de a realiza o consolidare internă după războiul civil. În timp ce își puteau exprima simpatia și chiar oferi un oarecare sprijin pentru etnicii finlandezi din Karelia, niciun guvern finlandez nu a fost dispus să riște viitorul majorității finlandezilor, pentru care era direct responsabil, așa că anexarea Kareliei și a locuitorilor săi nu a constituit un obiectiv național primar, nici pentru elite, nici pentru populație, în general. Elitele finlandeze considerau că nu-și puteau realiza scopurile principale decât dacă Finlanda adopta o politică de echilibru între cele două mari puteri din regiunea baltică și, în același timp, doreau să se apere împotriva incursiunilor venite din orice direcție.

Cu o lună înainte de Acordul de la München, într-o analiză a politicii echidistante a Finlandei, ministrul Germaniei la Helsinki, Wipert von Blücher, a descris cu o remarcabilă acuratețe orientarea Finlandei în cazul unui viitor război. Dată fiind dorința Finlandei de menținere a statu-quoului, orice război care ar amenința modificarea balanței de putere avea să atragă, din principiu, Finlanda în opoziție. După cum a explicat Blücher, era „un lucru clar că, în acel moment, Finlanda nu putea decât să piardă războiul, fără să câștige nimic“, deoarece Finlanda era „o țară sătulă, interesată de

menținerea statu-quoului", iar războiul „ar pune în primejdie securitatea, poate chiar existența țării".[16] Singura situație în care s-ar fi putut conta pe participarea Finlandei ar fi fost una de natură defensivă. Avea să participe dacă era agresată. Alegerea alianței depindea de care dintre potențialele amenințări – Rusia sau Germania – se manifesta. Conform lui Blücher:

> De aceea, o mare parte a opiniei publice, în caz că va izbucni un război european, se va îndrepta instinctiv împotriva țării care, în ochii celor de aici, va purta pecetea de agresor. Dacă Rusia va fi prima putere care va ocupa Finlanda într-un astfel de război, Finlanda va fi automat atrasă de partea Germaniei. Dacă Germania ar fi prima care să violeze teritoriul Finlandei, finlandezii ar opune rezistență armată. Atâta vreme cât teritoriul finlandez este respectat de către ambii beligeranți, Finlanda va face tot posibilul să rămână în afara conflictului.[17]

C. România

Franța a fost un susținător al țelurilor naționale românești încă din secolul al XIX-lea, iar acest sprijin aproape constant a creat un foarte puternic sentiment francofil în rândul populației României. După ce a fost membră a Antantei împotriva Germaniei și Austro-Ungariei în timpul Primului Război Mondial și a avut parte de o asistență militară și politică substanțială din partea Franței, România și-a menținut orientarea prooccidentală și profranceză și în perioada interbelică. Influența și sprijinul Franței, plus considerabilele câștiguri teritoriale din război (Transilvania și Basarabia), care i-au dublat teritoriul și i-au adus o populație mai mult decât dublă, au făcut ca România să fie un susținător categoric al statu-quoului balanței de putere, dar și al Franței și Marii Britanii, ca garanți principali ai păcii postbelice.[18] În plus, România căuta să se protejeze pe sine, dar și statutul statelor mici în general, prin implicarea activă în Liga Națiunilor în apărarea egalității statelor mici cu marile puteri, fiind un oponent fervent al revizionismului.[19]

În ciuda votului universal și a reformei agrare introduse de regele Ferdinand pentru a contracara bolșevismul și a ridica moralul în timpul perioadei de ocupație în cea mai mare parte germană din timpul Primul Război Mondial, încercarea României de a construi o democrație parlamentară și o monarhie constituțională a fost serios îngreunată de dezvoltarea sa târzie, de populație preponderent rurală și needucată, de instituțiile și evoluțiile extrem de politizate. A existat prea puțină responsabilitate în cadrul elitei politice, iar corupția era extrem de răspândită. Regele Carol al II-lea, care a urcat pe tron în 1930, a făcut tot posibilul pentru a distruge sistemul partidelor politice și a instala propriul gen de absolutism regal, un proces finalizat doar

parțial până în luna februarie 1938, când a abrogat constituția și a anunțat „dictatura regală". În ciuda tendințelor dictatoriale, Carol al II-lea a menținut orientarea profranceză și pro-aliată a predecesorilor lui.

La fel ca Finlanda, și România era amenințată de ambele mari puteri aflate la granițele teritoriului său strategic în Europa. În timp ce amenințarea militară sovietică era directă, date fiind pretențiile sale teritoriale față de România, amenințarea germană era reprezentată în general de susținerea de către Germania a revizionismului și, în particular, de sprijinul și încurajarea pe care le acorda statelor mici aflate la granița cu România și care fuseseră aliate cu Germania în Primul Război Mondial (Ungaria și Bulgaria). Deși Conferința de Pace consfințise unirea Basarabiei și a Transilvaniei cu vechiul Regat al României, nici Uniunea Sovietică, nici Ungaria nu manifestau vreo înclinație de a se împăca totuși cu aceste pierderi teritoriale în pofida faptului că populația românească era covârșitor majoritară în ambele provincii. Potențialul sovietic, intenția exprimată și imediata vecinătate făceau din acest stat cea mai primejdioasă și iminentă amenințare militară în timpul primului deceniu postbelic.

Până în 1933, încercările românilor de a contracara această situație prin stabilirea de relații bune au eșuat din cauza recunoașterii *de jure* a Basarabiei ca fiind pământ românesc sau a activităților provocatoare desfășurate de Comintern în această regiune. De exemplu, au avut loc o serie de raiduri comuniste, în satele basarabene, asupra jandarmeriei române și a posturilor de grăniceri, în 1923 și 1924, unele efectuate de bărbați îmbrăcați în uniforme militare rusești, culminând, în 1924, cu ocuparea orașului basarabean Tatarbunar și proclamarea sa drept capitală a „Republicii Sovietice Moldova".[20] În luna următoare, urmând tiparul stabilit de Moscova pentru Karelia și Finlanda, o „Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească" apărea la hotarele României și era desemnată drept „nucleul unei Basarabii «eliberate»".[21]

România avea o relație antagonistă cu Germania, datând din Primul Război Mondial, când Puterile Centrale, în special forțele germane, au invadat și ocupat mai mult de jumătate din România. Germania a fost cauza pentru care pe câmpul de luptă s-au pierdut peste 300 000 de vieți omenești, pierderile civile fiind de aproximativ 500 000 – cele din urmă din pricina tifosului și a expunerii la condiții climatice severe cu ocazia evacuării din zonele ocupate de germani.[22] Totuși, în urma colapsului din 1918 și până în 1933, Germania nu a fost o amenințare activă în România, iar forțele militare românești au fost desfășurate de-a lungul frontului de Est, adică de-a lungul graniței cu URSS. Acest lucru s-a schimbat la scurtă vreme după venirea la putere a lui Hitler, în 1933, odată cu retragerea Germaniei din

Liga Națiunilor, în februarie, cu manifestarea înclinațiilor lui fățișe către revizionism și distrugerea sistemului de la Versailles și din cauza alinierii politice imediate a Ungariei cu Germania și cu programul său revizionist, în același an. Înainte de alinierea sa cu Germania, din motive exclusiv practice, Ungaria nu a fost în măsură să aibă pretenții teritoriale față de România. Acum însă, Bucureștiul se temea că Budapesta ar putea acționa în acest sens, cu sprijinul Berlinului.

În același timp, Uniunea Sovietică a început să fie percepută ca nemaifiind o amenințare majoră pentru România. În 1933, Moscova a semnat tratatul privind definirea agresorului prin care recunoștea *de facto* Basarabia ca fiind teritoriu românesc. În toamna aceluiași an, a aderat la Liga Națiunilor, declarându-se astfel împotriva revizionismului. Drept rezultat, la începutul anului 1934, șeful Marelui Stat-Major Român, generalul Ion Antonescu, a susținut o apropiere de Moscova și o reorientarea strategică, fapt care a dus la redistribuirea unei mari părți a forțelor militare românești din Est (URSS) în Vest (Ungaria și Germania).[23] Această reorientare, cunoscută ca *Ipoteza X*, a fost aprobată și a rămas în vigoare până după invadarea Poloniei, în 1939.[24]

După cum nota șeful Marelui Stat Major în primăvara și vara 1935, stabilirea unor relații rezonabil de bune cu Rusia și încheierea pactului franco-rus, dar și tendința opusă din Vest, cauzată de „reînarmarea Germaniei, care, chiar dacă nu instigă, încurajează Austria și Ungaria să facă același lucru", au determinat armata română să deplaseze în continuare „centrul de greutate" al forțelor sale spre frontul de vest și „să elibereze frontul de est de acele forțe care nu mai erau necesare acolo".[25] Conducerea armatei era convinsă că „situația politică s-a schimbat total, în sensul că fusese realizată o reapropiere de Moscova, așa încât putem să ne îndreptăm atenția spre inamicul din Vest".[26] Drept urmare, a fost considerată posibilă detașarea mai multor efective de pe frontul de Est pe cel de Vest, așa încât, la începutul anului 1936, circa 60% din trupele românești se aflau pe frontul de Vest, mai mult decât dublul celor rămase în Est (restul efectivelor erau împărțite între Frontul de Sud și rezervele Marelui Cartier General)[27] Dintre cele trei planuri militare de răspuns la un conflict generalizat în Europa analizate de Marele Stat Major, numai unul, dacă Rusia „se alia cu Germania și Ungaria", prevedea Uniunea Sovietică drept dușman, pe când celelalte două considerau Rusia fie neutră, fie aliată cu România.[28]

La nivel diplomatic, România a continuat să sublinieze amenințarea sovietică la adresa Germaniei, chiar și în timp ce admitea reapropierea de ruși, în încercarea de a ajunge cu Berlinul la o înțelegere care ar fi putut să amelioreze revizionismul german sau măcar să limiteze ajutorul dat Ungariei revizioniste. După cum i-a spus Nicolae Titulescu, ministrul de Externe, unui reprezentant al Germaniei, în martie 1935, dat fiind faptul că România era

„o țară mică și slabă", nu-și permitea nici o politică antigermană, dar nici o politică antirusească, și astfel „politica României n-ar putea fi niciodată îndreptată împotriva celor două mari «blocuri cu care se învecinează», ci ar avea drept scop doar protejarea securității micului stat care se află între ele".[29] Totuși, în vreme ce „nu existau dispute teritoriale cu Germania", „în mod cert" existau cu Rusia, iar rezolvarea acestei dispute nu presupunea doar o recunoaștere *de jure* a Basarabiei, ci și „relații atât de strânse cu Rusia, încât guvernul sovietic nu numai să renunțe la ideea de a repudia acest document, dar și la ideea care le-ar fi putut veni într-o zi, de a ocupa întreaga Românie, fiindcă aveau puterea să o facă".[30]

2. *Strategia politicii externe și de securitate*

A. Ungaria

Deoarece Horthy a condus Ungaria în timpul perioadei interbelice având putere și prerogative cvasiregale, strategia politicii externe și de securitate aleasă atinge scopul revizionismului era în general bazată pe înțelegerea proprie a statutului de țară mică al Ungariei și pe propria percepție a rolului jucat de statele mici în războaiele care alterau balanțele de putere. Deși dispuse să accepte că armata lor foarte redusă impunea alierea cu o mare putere-sponsor, elitele politice maghiare păstrau mentalitatea elitelor imperiale de dinainte de 1918 – în multe cazuri, era vorba chiar de aceeași oameni –, tratând cu sponsorul/rii lor ca și cum contribuția lor la realizarea interesului comun era de valoare egală. Dată fiind necesitatea unui puternic aliat revizionist și crezând pe bună dreptate că Germania își va asuma rolul conducător în mișcarea revizionistă, Horthy era deja sigur, când a venit la putere, în 1920, că „o orientare către Germania era singura posibilă pentru Ungaria", convingere la care nu a renunțat decât după 1941.[31] Elitele maghiare gândeau la unison în privința priorității revizionismului și a aliatului puternic de care aveau nevoie pentru a realiza asta. Chiar și contele István Bethlen, politician conservator, care susținea vehement menținerea independenței Ungariei față de Germania, credea că modificarea Tratatului de la Trianon putea fi realizată doar printr-o alianță cu o Germanie renăscută.[32] Mergând pe firul logic al acestei decizii, Horthy a stabilit contacte cu liderul militar radical de dreapta generalul Erich Ludendorff, la începutul anilor 1920[33].

Negocierile și „contactele la nivel scăzut" au continuat în următorii câțiva ani, deși, dat fiind supravegherea militară de către Aliați a Germaniei și speranțele pe care Ungaria le avea de la Națiunile Unite, erau făcute pe furiș.

Ludendorff și Hitler împărtășeau un naționalism radical cu Horthy și colegii lui de la Szeged, dar, în vreme ce germanii urmăreau să implementeze o dictatură ideologico-militară, Horthy avea deja puterea și era interesat doar de extinderea teritorială. Acest lucru era ceva ce putea realiza cu un risc mult mai redus în cadrul sistemului politic maghiar, care deja exista. Din acest motiv, în ciuda opoziției contelui Pál Teleki față de planul Horthy–Ludendorff, Horthy l-a desemnat pe Teleki prim-ministru în schimbul spijinului acestuia pentru promulgarea unei legislații care să „sporească substanțial" puterea regentului, oferindu-i „dreptul de a dizolva parlamentul și a detașa trupe dincolo de frontierele Ungariei".[34] Thomas Sakmyster afirmă că angajamentul față de guvernul constituțional era la discreția sa, putând să elimine cu totul sistemul parlamentar cu această ocazie sau cu alta ulterioară.[35] S-ar putea ca aceasta să fi fost intenția regentului, dar rămâne totuși faptul că Horthy a finanțat, a sprijinit și a protejat eforturile care au subminat guvernul constituțional în anii 1920 și 1930, și nu în ultimul rând a fost vorba despre încercările proprii de obținere a unei puteri și mai mari.[36]

În vreme ce o colaborare cu Germania reprezenta cheia de boltă a politicii de securitate maghiare, cooperarea cu Liga Națiunilor a fost și ea inițial necesară pentru ca Ungaria să reușească esențiala consolidare financiară. Cerințele conflictuale ale alinierii, pe de o parte, cu un grup de opoziție german revizionist și anti-Ligă și, pe de altă parte, cu o Ligă a Națiunilor antirevizionistă au constituit premisele inițiale ale *politicii paralele* a Ungariei, uneori numită politică „în zigzag" sau „în doi pași".[37] Astfel, de-a lungul perioadei interbelice, Horthy a căutat, fără prea mult succes, să obțină simpatia britanicilor și a americanilor față de revizionismul maghiar, cu toate că, în cazul britanicilor abilitatea lui persuasivă a fost susținută de o reală apreciere a marinei britanice și ambivalenței Imperiului Britanic față de distrugerea Imperiului Habsburgic (Austro-Ungar).

În consecință, una dintre liniile directoare ale *politicii paralele* a constat în planificarea în secret a alierii cu Germania pentru realizarea țelurilor revizioniste, în timp ce alta a constat în ceea ce poate fi numită „o ofensivă de ademenire (*charm offensive*)", îndreptată către Marea Britanie (și SUA), cu scopul de a o convinge să accepte că returnarea fostelor teritorii era de dorit și necesară pentru stabilitatea din regiune. Arestarea unuia dintre agenții lui Horthy în timpul Puciului de la München, în 1923, a pus în pericol aceste piste paralele, precum și împrumuturile externe ale Ungariei. Drept urmare, contactele maghiaro-germane au devenit mult mai limitate, atât ca frecvență, cât și ca personal implicat, desfășurându-se sub controlul direct al lui Horthy și al mâinii sale drepte, căpitanul Gyula Gömbös, fiind folosite exclusiv canale militare.[38]

În vreme ce alianța cu Germania era considerată drept cea mai bună șansă a Ungariei de a-și realiza scopurile în Europa Centrală, în anii '20, Italia era considerată un partener important pentru atingerea țelurilor din Balcani, deoarece și acolo Ungaria pierduse teritorii imperiale. Până la sfârșitul lunii martie 1927, aceste contacte, la fel ca și cele cu Germania, au fost stânjenite de supravegherea militară a Aliaților. Astfel, Horthy nu prea a putut să facă altceva decât să-și afirme în fața demnitarilor și oficialilor germani, cum a fost Hindenburg, în 1925, crezul că „un viitor mai bun și mai frumos" pentru Ungaria avea nevoie de o Germanie renăscută.[39] Pe 4 aprilie 1927, la mai puțin de o săptămână după ce a fost retrasă supravegherea militară aliată, Ungaria a încheiat un tratat de cooperare cu Italia, care includea un program pe zece ani de reînarmare și sprijin comun în acțiunile revizioniste. În luna următoare, Horthy a discutat planuri de colaborare cu reprezentanți militari germani, care ar fi permis Germaniei să anexeze Austria, iar Ungariei i-ar fi oferit ieșire la mare.[40] La sfârșitul discuțiilor, Horthy l-a invitat în Ungaria pe recent trecutul în rezervă comandant al armatei germane, generalul Hans von Seeckt, pentru consultări pe probleme logistice și administrative privind refacerea și reînarmarea armatei maghiare.[41] În perioada șederii lui Seeckt acolo, în octombrie 1927, Horthy a discutat cu acesta și planurile comune pentru distrugerea Cehoslovaciei și desființarea aranjamentelor de securitate colectivă sponsorizate de Marea Britanie și Franța.[42]

În martie 1928, Horthy afirma deschis că Ungaria avea nevoie de „alte frontiere" și că „problemele legate de frontiere nu țin doar de echitate și lege". Mai curând, erau „probleme legate de putere" [43] Regentul și-a manifestat intenția de a iniția acțiunile revizioniste, cu toate că Germania afișa rețineri tactice. O analiză strategică prezentată lui Horthy în 1928 arăta că, pentru a fi pregătită de o revizuire forțată a statu-quoului, Ungaria avea nevoie de reforme militare, politice și în sistemul de educație, pe principii autoritariste și fasciste.

Autorul – un proeminent profesor la unul dintre cele mai prestigioase colegii militare din Ungaria – susținea că mai bine decât să fii un lider, „în această luptă, rostul nostru este de a fi asociați".[44] Ca Ungaria să joace „doar" un rol secundar, cu toate că potențialul său militar nu era deloc strălucit, nu era ceva acceptabil pentru Horthy. După cum a notat pe marginea raportului:

> În situații critice, soarta țărilor mici nu depinde de rolul pe care îl joacă armatele lor, ci numai de care parte luptă. Nu putem să rămânem neutri deoarece niciunul dintre beligeranți nu va tolera un popor războinic în spatele sau pe flancurile sale, care ar putea să lanseze un atac în orice moment pe care îl consideră favorabil. ... O mare putere nu poate să-și asume responsabilitatea pentru această inițiativă.[45]

Deci Ungariei i-a revenit sarcina de a se ocupa de revizuirea teritorială, ca deschizător de drum pentru Germania și Italia.

În vreme ce programul revizionist al Ungariei și orientarea politicii de securitate către Germania și Italia au rămas relativ constante în perioada interbelică, tacticile folosite pentru realizarea scopurilor au fost multe și variate. După logica lui Horthy că scopul scuză mijloacele, Ungaria împreună cu Germania și Italia s-au angajat în antrenarea și sprijinirea a numeroase conspirații de dreapta, cum au fost grupurile clerico-fasciste paramilitare din Austria și din Croația – *Ustaša*. Țelurile urmărite prin aceste subversiuni erau subminarea guvernelor „inamice", stabilirea de dictaturi prietenoase, realizarea revizionismului local și, în cele din urmă, războiul împotriva Aliaților pentru schimbarea balanței de putere.[46] După cum am mai menționat, țintele principale erau Franța și statele Micii Antante sprijinite de Franța, Cehoslovacia, Iugoslavia și România.

La începutul anilor 1920, Horthy participa activ la plănuirea mai multor operații clandestine, oarecum fanteziste, de care în general s-a ales praful.[47] Totuși, ocazional, implicarea maghiară în asemenea conspirații a dus la izbucnirea de scandaluri și a compromis politica paralelă de a convinge Marea Britanie să susțină o revizuire teritorială limitată în favoarea Ungariei. De exemplu, falsificarea francilor francezi de către Ungaria în 1925–1926 a provocat o stânjeneală majoră, deoarece proiectul a fost inițiat de Bethlen și dus la îndeplinire de contele Pál Teleki, ambii considerați pe drept a fi cele mai responsabile figuri publice maghiare.[48] La fel, când s-a descoperit că *Ustaša*, care a fost responsabilă de asasinarea regelui Alexandru al Iugoslaviei și a ministrului francez de Externe, Barthou, la Marsilia, în 1934, s-a antrenat în taberele militare maghiare și se presupunea că ar fi comis asasinatele la cererea unor membri ai *Deșteptării Maghiarilor* (organizație ungară radicală de dreapta, patronată de Horthy), Liga Națiunilor a condamnat aspru Ungaria.[49]

Până la urmă, cu excepția apelurilor necumpătate pentru o cruciadă militar-ideologică împotriva Uniunii Sovietice, pe care Horthy le lansa periodic către diverși lideri ai marilor puteri, câte o linie de strategii coerente a fost dezvoltată pentru fiecare dintre dușmanii percepuți de Ungaria. Strategia care viza Cehoslovacia se baza aproape în totalitate pe operații militare comune cu Germania, pentru a invada această țară și a o diviza. Astfel de discuții erau purtate cu Ludendorff și Hitler la începutul anilor 1920, cu von Seeckt în 1927, iar planuri similare au fost dezvoltate în 1929, 1931 și mai târziu cu autoritățile politice și militare germane, mai ales prin ministrul Reichswehrului, generalul (viitorul feldmareșal) von Blomberg, un vechi prieten al lui Horthy.[50] În iunie 1933, Gömbös a fost primul șef de guvern care l-a

vizitat pe Hitler la Berlin, unde cei doi au discutat mai concret coordonarea maghiaro-germană a revizionismului.[51] Planificarea de operații militare comune a reprezentat o temă constantă a discuțiilor maghiaro-germane până la dezmembrarea Cehoslovaciei, în 1938–1939.[52]

Strategia Ungariei vizavi de Iugoslavia alterna între ceea ce era cunoscut drept *linia Zagreb* și *linia Belgrad*. Linia Zagreb încuraja nemulțumirea în rândul croaților, cu scopul secesiunii și dizolvării statului iugoslav. Linia Belgrad avea drept scop subminarea Micii Antante prin atragerea Iugoslaviei în aranjamentele Axei. Surprinzător de puțină atenție i-a fost acordată României, până la mijlocul anilor 1930. Se pare că elitele maghiare au acceptat că unirea cu România a fost o expresie reală a dorinței majorității populare și că, prin urmare, cu excepția unei modificări serioase a echilibrului de forțe, posibilitățile în această direcție erau limitate.[53]

După sfârșitul Primului Război Mondial, politica externă și de securitate a Ungariei s-a bazat pe o aliniere strategică cu țările considerate cele mai fervente susținătoare ale platformei revizioniste în Europa: Germania și Italia. Cu Germania aflată la nord, Ungaria și-a început mișcarea iredentistă în Cehoslovacia, iar cu Italia aflată la sud, și-a început mișcarea iredentistă în România și Iugoslavia. Totuși, din 1923 până la venirea la putere a lui Hitler, în 1933, relațiile cu Germania și realizarea politicii revizioniste comune s-au desfășurat aproape exclusiv printr-o cooperare clandestină cu membrii radicali de dreapta ai corpului ofițerilor superiori germani. În consecință, relațiile cu Germania au căzut în plan secund, fiind mai interesante cele cu Mussolini, care își manifesta tendințele revizioniste mult mai agresiv și mai fățiș. Această situație a început să se schimbe în 1933.

În februarie 1934, într-o scrisoare adresată lui Hitler, Horthy îl asigura pe Führer: „De la bun început, a dorit să precizeze că, atâta vreme cât va rămâne la putere, linia directoare a politicii maghiare, respectiv relația de prietenie cu Germania, va rămâne neschimbată".[54] În 1935, respingerea de către Berlin a limitărilor impuse armatei prin Tratatele de la Versailles și reinstituirea recrutării universale au semnalat revenirea Germaniei ca putere militară. În același timp, invadarea Abisiniei de către Mussolini a avut darul de a „distrage atenția Italiei de la problemele de interes pentru Ungaria".[55] Așa cum se întâmplase la începutul anilor 1920, Germania a devenit din nou partenerul principal al Ungariei. Horthy l-a felicitat așa cum se cuvine pe Hitler pentru distrugerea tratatelor de la Versailles, din care făcea parte și Trianonul, și, în schimb, Hitler i-a scris lui Horthy, în mai, pe tema reînarmării comune și a coordonării politicilor externe.[56] Această coordonare a fost ulterior extinsă și în alte domenii, cu ocazia vizitei lui Gömbös la Berlin, în septembrie 1935.[57]

i. Distanțare

Ar trebui remarcat faptul că obiectivele revizioniste maghiare existau independent de obiectivele revizioniste germane, dar Ungaria nu le putea realiza fără forța militară a aliatului ei mare putere, și ambele state aveau nevoie de o revizuire a balanței de putere existente pentru a-și realiza țelurile. Germania, care deja avea o politică de a oferi justificări plauzibile pentru agresiunile sale, ca modalitate eficientă de a submina reacția unită a Occidentului, a complotat cu Ungaria pentru ca și ea să facă acest lucru cât mai bine. Discuțiile în cadrul Înaltului Comandament al Wehrmachtului în privința acestei tactici se pare că au fost inițiate de prietenul lui Horthy, von Blomberg, care a emis o directivă secretă, în 24 iunie 1937, solicitând „o operație-surpriză din partea Germaniei împotriva Cehoslovaciei", stipulând că „trebuie create din vreme condițiile necesare pentru a justifica politic o astfel de acțiune, în ochii legislației internaționale".[58] În timp ce discutau planurile pentru distrugerea Cehoslovaciei, în aprilie 1938, Hitler și Keitel[59] au convenit că, exceptându-l eventual pe „ultimul adversar" al Germaniei de pe continentul european, „un atac-surpriză strategic, fără motiv sau posibilitate de justificare, nu era o idee bună, deoarece ar stârni reacții ostile din partea întregii lumi, ceea ce ar duce la o situație critică".[60]

Așa stând lucrurile, cei doi au conchis că această acțiune poate avea loc abia după o serie de „conflicte diplomatice înscenate, care să ducă treptat la o criză și apoi la un război" sau după un „incident" înscenat, care putea fi asasinarea unui ambasador german, atacuri împotriva comunităților minoritare germane ori provocări la granițe.[61] Astfel, directiva Führerului din 30 mai 1938 specifica faptul că, pentru declanșarea invaziei, sunt necesare: (1) „un motiv convenabil și evident"; (2) „o justificare politică mulțumitoare"; (3) un atac-surpriză care și-ar găsi inamicul „pregătit cât mai puțin posibil".[62] Führerul a concluzionat că: „Din punct de vedere militar, dar și politic, cel mai favorabil este o acțiune-fulger ca rezultat al unui incident prin care Germania este provocată într-un mod intolerabil, așa că o intervenție militară va obține validarea morală a cel puțin unei părți a opiniei publice".[63]

Ideea generală a acestei tactici era punerea la cale a unui incident provocator, chiar dacă (sau mai ales dacă) ar fi însemnat unele pierderi minore în rândul propriilor oameni sau a aliaților.[64] Germanii le-au împărtășit partenerilor maghiari această tactică și raționamentul din spatele ei. După ce i-a descris această abordare ministrului ungar la Berlin, în iulie 1938, mareșalul Göring a mai explicat că, „așa cum Germania ar trebui să fie obiectul provocării Cehiei înainte de a iniția orice acțiune împotriva cehilor, la fel și Ungaria ar putea urma exemplul fără niciun risc, după câteva

zile, în cazul în care și ea a fost provocată de cehi".[65] Evident, Hitler dorea ca Ungaria să joace un rol activ în sfârșitul Cehoslovaciei, după cum indică discuțiile care au avut loc în Germania, la sfârșitul lunii august, între Hitler și Ribbentrop, Horthy și delegația sa (Béla Imrédy și Kálmán Kánya) și reprezentantul diplomatic italian la Berlin.[66] După cum s-a exprimat Hitler: „Cine vrea să ni se alăture la masă ar trebui să participe și la gătit" [67] După cum s-a dovedit, subterfugiul unei provocări a fost inutil pentru anexarea de către Ungaria a sudului Slovaciei, în noiembrie 1938. Horthy a intrat călare pe pe calul lui alb în acest teritoriu numai după ce l-a primit ca parte a primului Arbitraj germano-italian de la Viena, pe care puterile occidentale l-au acceptat în tăcere.

Avantajul organizării de provocări pentru a justifica agresiunea nu a fost însă pierdut de conducerea Ungariei. În ianuarie 1939, după ce a decis lichidarea finală a Cehoslovaciei, Hitler l-a informat pe ministrul ungar de Externe că, din moment ce anexarea Ruteniei dorită de maghiari nu era justificată de argumente demografice, Germania nu putea să i-o atribuie pur și simplu Ungariei. „Dacă erau să se îndepărteze de la aspectul etnografic și să treacă la principii teritoriale", atunci Ungaria ar fi trebuit să participe la operații militare, dar, i-a atenționat Führerul, „trebuie căutată o soluție ingenioasă, una plănuită precis ca timp și care să implice riscuri cât mai mici" [68] Pe 12 martie 1939, după ce a primit de la Hitler instrucțiuni să ocupe și să anexeze Rutenia, Horthy i-a răspuns că „au fost deja date ordinele" pentru un atac-surpriză, explicând că „marți, 16 martie, va fi înscenat un incident la frontieră, iar sâmbătă va urma marele atac".[69] Deși Horthy a susținut în fața britanicilor că n-a făcut decât să urmeze „un joc strict politic maghiar" și că nu se va alia militar cu Hitler, deoarece „cei mai mulți maghiari" îi detestau pe germani, anexarea Ruteniei a fost, de fapt, „o fază planificată de lichidare definitivă a Cehoslovaciei, pentru care venise vremea în conformitate cu socotelile germane".[70]

Ca și în noiembrie 1938, anexarea nordului Transilvaniei în dauna României, în august 1940, nu a necesitat niciun subterfugiu, dat fiind faptul că acest teritoriu i-a fost acordat Ungariei prin cel de-al doilea Arbitraj germano-italian de la Viena.[71] Marea Britanie a trecut oarecum cu vederea acest incident, făcând doar un comentariu nesemnificativ, deoarece, dată fiind înfrângerea Franței din iunie 1940, România își pierduse singurul aliat serios din Vest. Cu toate acestea, nici chiar un subterfugiu nu a putut salva politica paralelă, în aprilie 1941, când Ungaria s-a alăturat Germaniei în invadarea Iugoslaviei.

Budapesta a semnat un tratat de „pace permanentă și prietenie veșnică" cu Belgradul, în decembrie 1940, Horthy asigurându-i personal pe iugoslavi că

nimic nu ar putea sili Ungaria să pornească un război împotriva Iugoslaviei. În același timp însă, în discuțiile germano-maghiare purtate la nivel de stat-major la Berlin, în perioada noiembrie-decembrie 1940, Horthy aparent a autorizat angajamente militare ale Ungariei în „războaie preventive" împotriva atât a Iugoslaviei, cât și a Uniunii Sovietice.[72] Horthy a cerut ca „modul" de participare a Ungariei să-i permită o oarecare independență în aceste operații. Hitler a respectat cererea și, după cum stipula o directivă adresată generalului Warlimont, pe 12 noiembrie 1940, a propus ca, în timp ce el va centraliza controlul operațiilor în propriile mâini, „cerințele germane trebuie prezentate într-o formă care să țină seama de susceptibilitățile aliaților noștri și să lase deschisă șefilor de stat italian și maghiar posibilitatea de a li se înfățișa popoarelor și forțelor lor armate ca lideri militari independenți".[73] Astfel, comandanții militari germani aveau să adreseze cerințele lor Führerului, iar el, la rândul său, avea să „le transmită printr-o scrisoare personală adresată Ducelui și regentului Horthy, sub formă de propuneri și dorințe".[74]

Lui Hitler îi era foarte clare motivațiile aliaților săi. După cum le spunea lui Göring, Keitel, Jodl și Ribbentrop, la 27 martie 1941: „Războiul împotriva Iugoslaviei ar trebui să fie foarte apreciat în Italia, Ungaria și Bulgaria, din moment ce toate cele trei state își vor anexa noi teritorii de pe urma sa – coasta Adriaticii pentru Italia, Banatul pentru Ungaria și Macedonia pentru Bulgaria".[75] Astfel, a doua zi, când generalul Friedrich Paulus a ajuns la Budapesta, pentru a stabili detaliile cooperării militare germano-maghiare și pentru a-l informa pe Horthy că Ungaria ar trebui să se pregătească imediat pentru a i se alătura Germaniei în ofensiva împotriva Iugoslaviei, răspunsul entuziasmat al liderului maghiar era de anticipat.[76] Mai târziu în acea zi, regentul Ungariei i-a răspuns lui Hitler că se simțea „complet și pe deplin una cu Germania" și că: „În trecut, națiunea maghiară s-a aflat întotdeauna alături de Imperiul German, și la fel stau lucrurile și astăzi, existând conștiința unui destin comun și hotărârea fermă de a urma același traseu politic, așa că, ținând cont de loialitatea de nezdruncinat, Ungaria va oferi tot ajutorul posibil Imperiului German".[77]

ii. Compatibilitate și contract

În mod paradoxal, această compatibilitate a intereselor revizioniste a constituit argumentul principal al Germaniei împotriva încheierii unui acord de alianță formală, ceea ce Budapesta dorea cu obstinație. Încă din ianuarie 1934, guvernul ungar se plângea Berlinului că relațiile germano-ungare erau lipsite de „acorduri concrete" și că, „în cazul în care relațiilor li s-ar putea da un caracter mai concret, ar fi mai ușor pentru guvernul maghiar să conteze

pe seriozitatea și continuitatea sprijinului german".[78] Budapesta stipula că astfel de acorduri concrete ar putea fi stabilite pe cale orală sau prin intermediul „schimburilor secrete", cu referire la relațiile economice și la politicile îndreptate împotriva Micii Antante și a membrilor săi.[79]

La rândul lor, analiștii politici germani au recunoscut faptul că gama largă de interese pe care le avea în comun cu al Treilea Reich au legat efectiv Ungaria de Germania, făcând inutile orice aranjamente *de jure* sau contractuale. Prin urmare, germanii au dat înapoi. După părerea lor, Ungaria era obligată oricum să urmeze și să sprijine Germania, dată fiind politica externă și de securitate comună, iar orice angajament formal ar fi silit inutil Germania să sprijine Ungaria. În acest caz, Germania ar fi fost obligată să se achite de această îndatorire prin transferul unor resurse de valoare – de exemplu, printr-un echitabil transfer economic *quid pro quo* –, prin întreprinderea de acțiuni altfel nedorite, la cererea Ungariei, sau prin abținerea de la efectuarea anumitor acțiuni, și toate astea pentru un aliat neesențial. Astfel, la începutul anului 1934, germanii au informat Ungaria că orice „angajament printr-un tratat ieșea practic din discuție", deoarece Germania „a încheiat acorduri bilaterale doar cu dușmanii noștri, în scopul de a elimina anumite aspecte conflictuale temporar sau permanent" [80]

De asemenea, în nota informativă adresată, în anul următor, lui Ribbentrop, cu privire la o reuniune cu Horthy, care urma să aibă loc, principiile derulării relației au fost lămurite explicit:

> Judecând după experiența din trecut, este de așteptat ca ungurii să încerce din nou să ne lege prin anumite angajamente. Ca principiu general, trebuie să se țină cont de faptul că, în orice colaborare politică cu Ungaria, nu trebuie să existe niciun dubiu cu privire la faptul că Germania se află la conducere. Având în vedere legăturile naturale și interesele comune ale celor două țări, angajamentele față de Ungaria, care ar restrânge libertatea noastră de acțiune politică, nu sunt necesare și ar trebui evitate. Mai mult, va trebui să pornim de la axioma că efectul relațiilor de prietenie dintre Germania și Ungaria va depinde în principal și decisiv de atitudinea Ungariei, pentru că este de la sine înțeles că Ungaria nu se poate aștepta ca Germania să-i ia în considerare interesele în cazul în care ea însăși nu ia în considerare interesele germane.[81]

Acest refuz al Germaniei de a se angaja într-o înțelegere formală și în relații mai bine definite a provocat multă neliniște în rândul maghiarilor, în special la sfârșitul anilor 1930. Rezistența germanilor era deranjantă și inexplicabilă pentru maghiari, care, în ciuda faptului că erau un stat relativ mic, aveau tendința de a se privi pe sine ca parteneri egali datorită trecutului imperial recent și a colaborării anterioare și aproape continue cu Germania,

datorită condamnării lor de la Versailles şi prin acordurile colective de securitate sponsorizate de Franţa, precum şi datorită promovării consistente pe care o făceau revizionismului. Prin urmare, rezistenţa germană a iscat, în rândul elitelor ungare, temeri că Germania ar putea intenţiona să încheie un pact de neagresiune cu Cehoslovacia, torpilând astfel revizionismul maghiar în acea direcţie.

La sfârşitul anului 1936, ministrul Ungariei la Berlin i-a declarat ministrului de Externe german că era „evident" că, la Berlin, Ungaria „nu mai era considerată atât de sigură ideologic şi din punctul de vedere al afacerilor externe cum a fost pe vremea lui Gömbös.[82] Dar astfel de păreri erau nefondate"[83] Ca atare, ungurii au continuat să facă presiuni pentru purtarea de discuţii oficiale la nivel de stat-major.[84] De-a lungul primăverii anului 1938, reprezentantul Ungariei a continuat să-i asalteze pe interlocutorii săi germani cu explicaţii privind avantajele şi necesitatea unei participări mai substanţiale a maghiarilor la o planificare şi o colaborare militară mai formal structurată, argumentând că „un conflict între Germania şi Cehoslovacia nu putea fi localizat, dar şi că, dacă ar fi, Ungaria trebuia să acţioneze, şi să acţioneze cu promptitudine".[85] Sztójay a deplâns incapacitatea sa aparentă, în ciuda încercărilor repetate, de a-l convinge pe Göring de „necesitatea urgentă" de a avea „discuţii la nivel de stat-major privind modul în care ar trebui să se desfăşoare operaţii comune sau paralele în caz de ostilităţi preconizate", mai ales că „ar putea fi, de asemenea, necesar ca trupele germane să mărşăluiască pe teritoriul Ungariei".[86]

La începutul lunii iulie 1938, în cele din urmă şi cu reticenţă considerabilă, Göring a admis participarea Ungariei, avertizându-l însă pe reprezentantul diplomatic ungar că ţara sa „nu ar trebui să se bazeze pe faptul că Germania va scoate castanele din foc de una singură".[87] Sztójay a răspuns în numele guvernului său că „Ungaria era pregătită să se alăture cu totul luptei şi că era prea mândră ca să accepte ceva cadou", dar că Germania, „până în prezent, a procedat cu prudenţă" în ceea ce priveşte stabilirea „aranjamentelor militare" necesare cu Ungaria.[88] Sztójay l-a informat pe Göring că aceste măsuri ar trebui să fie discutate direct cu Horthy, în timpul vizitei regentului, în august.

Aceeaşi problemă a apărut în primăvara anului 1940, când atât Uniunea Sovietică, cât şi Ungaria se pregăteau să-şi înainteze cererile pentru anexarea unor regiuni din teritoriul românesc. După cum nota Halder despre o întâlnire cu Führerul, la 24 aprilie 1940, insistenţa Ungariei în legătură cu formalizarea colaborării cu Germania, atât în privinţa împărţirii României, cât şi a stabilirii unei „conferinţe a celor trei puteri", care să stipuleze probabil drepturile şi obligaţiile părţilor alianţei, a fost primită cu răceală de

Hitler. Führerul considera că „discuțiile la nivel de stat-major cu Ungaria nu ar fi oportune în acest moment" și că astfel de „discuții pe o bază largă sunt excluse" în orice caz, cu toate că „discuții foarte discrete" ar putea fi inițiate cu șeful Statului-Major, Henrik Werth, atât timp cât acestea se limitau la „probleme legate de căile ferate".[89] Mai mult, Germania va continua „doar schimbul normal de opinii și nici nu se punea problema unor conferințe a trei puteri, care puteau fi interpretate greșit, dând naștere la zvonuri".[90] În următoarele două săptămâni, Hitler s-a mai înmuiat în privința discuțiilor la nivel de stat-major, cu mențiunea foarte clară că „planificarea preliminară poate avea doar caracter teoretic" și că nu va exista niciun angajament contractual și „nici planuri scrise!"[91]

Ca răspuns, prim-ministrul maghiar a renunțat la cererea guvernului său de a se organiza o conferință a trei mari puteri, recunoscând că aceasta ar putea provoca suspiciuni. După „un schimb profund de opinii" care deja se desfășura între cele două state-majore și după stabilirea măsurilor de mobilizare ale maghiarilor, prim-ministrul a informat Berlinul că, „din respect pentru dorințele cele două mari puteri (Germania și Italia), care au fost decise într-un mod prietenos" față de Ungaria, țara sa și-ar amâna eforturile care s-ar putea „să interfereze cu interesele marilor puteri prietenoase".[92] Guvernul ungar nu va „pierde niciodată din vedere interesele noastre, care sunt comune cu ale puterilor Axei", și „va continua îndeplinirea sarcinilor naționale în paralel cu îndeplinirea intereselor puterilor Axei, deoarece colaborarea noastră prietenoasă cu Axa ne-a adus, până în prezent, avantaje semnificative".[93]

În cele din urmă, *politica paralelă* a Ungariei s-a încheiat în aprilie 1941. Intenția evidentă a regentului de a încălca grosolan tratatul iugoslavo-ungar a provocat protestul lui Teleki că Ungaria „nu-i poate înjunghia pe la spate pe oamenii cărora tocmai le-a jurat prietenia", în decembrie 1940.[94] Horthy, legat de angajamente anterioare și urmând principiul revizuirii cu orice preț, a respins obiecțiile lui Teleki, insistând că „mi-ar crăpa obrazul de rușine dacă nu aș profita de oportunitatea de a elibera Ungaria de Sud".[95] Această duplicitate și implicațiile sale pentru politica maghiară l-au determinat pe Teleki să se sinucidă la 3 aprilie 1941. În scrisoarea sa de adio adresată regentului, Teleki s-a învinuit că nu l-a oprit pe Horthy și a criticat aspru conducerea Ungariei pentru că s-a plasat „de partea ticăloșilor, deoarece nu este niciun cuvânt adevărat în poveștile despre atrocitățile comise împotriva maghiarilor sau germanilor", făcând astfel din Ungaria „cea mai abominabilă dintre națiuni!"[96]

Deși moartea lui Teleki nu l-a făcut pe Horthy să se răzgândească, l-a determinat în schimb să solicite sprijinul lui Hitler pentru găsirea unui artificiu

care l-ar scuti „de obligația morală conținută în pactul ungaro-iugoslav încheiat recent", prin crearea unui „motiv îndreptățit pentru pornirea războiului" care „i-ar permite să scape cu fața curată" și care ar justifica atacul maghiar.[97] După ce regentul a afirmat că el a rămas în „același consens" cu Führerul ca și mai înainte, Horthy a sugerat că artificiul necesar „ar putea consta fie într-un atac, fie măcar într-o încălcare a teritoriului ungar de către iugoslavi, fie într-o declarație de independență a Croației".[98] După ce Führerul „a fost de acord să se gândească la neliniștile regentului", ministrul ungar la Berlin, Döme Sztójay, i-a sugerat lui Hitler să se folosească de un înalt ofițer croat militar care simpatiza cu Pavelić[99], ca să facă o declarație de independență a Croației, soluție care a fost în cele din urmă adoptată.[100]

Pe 7 și 8 aprilie, pretinse avioane iugoslave au aruncat șase bombe ușoare în sudul Ungariei, într-o acțiune despre care toată lumea a gândit că a fost „aranjată de către Statele-Majore ale Ungariei și Germaniei".[101] Pe 11 aprilie, mareșalul croat Kvarternik a solicitat recunoașterea independenței Croației, iar Horthy le-a ordonat trupelor sale să atace.[102] În 13 aprilie, după ce și Pavelić a cerut recunoașterea, Germania a recunoscut oficial statul independent croat.

iii. „Amenințarea sovietică"

După căderea regimului sovietic de scurtă durată a lui Béla Kun, în 1919, relațiile cu Uniunea Sovietică au rămas extrem de reci. Amenințarea politică reprezentată de Uniunea Sovietică, a unui sistem social care mai fusese instaurat în țară, a fost oarecum redusă după distanțarea URSS-ului de Ungaria și datorită absenței unei amenințări militare din partea sa. Cu toate acestea, Ungaria a fost ultimul dintre statele Europei Centrale care a acordat recunoaștere diplomatică URSS-ului, făcând, în cele din urmă, acest lucru abia în 1936. În același timp, de-a lungul anilor 1930, Horthy a trimis misive insistente atât Axei, cât și liderilor statelor aliate prin care solicita o cruciadă împotriva Uniunii Sovietice și a bolșevismului.[103] În 1934, de exemplu, el le-a cerut britanicilor să i se alăture într-un efort de a „sfărâma Rusia în părțile sale componente", și i-a propus același lucru și lui Hitler, chiar cu ocazia primei lor întâlniri, în 1936.[104]

După distrugerea Cehoslovaciei, în toamna anului 1938, într-o încercare de a despărți Ungaria de Germania, Moscova a început a-și exprima sprijinul pentru solicitările teritoriale ale Ungariei față de vecinii săi. La sfârșitul anului 1938 și începutul anului 1939, Uniunea Sovietică a susținut în mod special ocupația maghiară a Ruteniei (Carpato-Ucraina), din acum defuncta Cehoslovacie.[105] Relațiile de sprijin ale sovieticilor pentru aspirațiile

maghiare au avut de suferit temporar, chiar zgomotos, când Ungaria a aderat la Pactul Anti-Comintern, la 22 februarie 1939, în toiul exprimatei susţineri sovietice faţă de anexarea de către maghiari a Carpato-Ucrainei.[106]

Pe la sfârşitul anului 1939 şi începutul anului 1940, prin cercurile conducerii militare şi politice maghiare a început să circule ideea unei operaţii comune maghiaro-sovietice împotriva României. Potrivit lui Gyula Juhász, imediat după semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, în toamna anului 1939, guvernul ungar şi „în special conducerea armatei“, în frunte cu generalul-colonel Werth, începuseră să trimită „un număr de memorandumuri“ prin care cereau „încheierea unei convenţii militare cu Uniunea Sovietică pentru coordonarea momentului atacului“ [107] Cu toate că prim-ministrul Teleki avea anumite îndoieli, el nu a putut rata această oportunitate şi „un plan detaliat a fost elaborat, cu specificarea cererilor maghiare cu privire la România şi a condiţiilor de intervenţie“.[108]

Posibilitatea unei colaborări maghiaro-sovietice într-un atac comun a fost observată prima dată de către autorităţile militare germane, la începutul lunii mai 1940.[109] Ministrul Germaniei la Budapesta a fost oarecum uimit de deschiderea cu care „ministrul sovietic de aici încuraja Ungaria să demareze o operaţie militară pentru preluarea Transilvaniei“, susţinându-şi făţiş aceeaşi idee şi în faţa diplomatului german.[110] De asemenea, ministrul Germaniei la Moscova a remarcat faptul că Molotov, care „în general, primeşte doar miniştri de externe“ a început să-l primească pe reprezentantul Ungariei în mod frecvent şi regulat, ceea ce transmitea acelaşi mesaj. La 25 iunie 1940, Molotov l-a informat pe ambasadorul italian la Moscova că „URSS nu are nicio pretenţie cu privire la Ungaria“ şi a considerat că „există o bază pentru cererile Ungariei faţă de România“.[111]

În ciuda a ceea ce s-ar putea să se fi discutat de către reprezentanţii maghiari şi sovietici, disponibilitatea sovieticilor de a sprijini revizionismul teritorial maghiar şi de a realiza un fel de apropiere de Budapesta a fost, în esenţă, ineficientă. La 24 aprilie 1941, imediat după invazia Iugoslaviei, Horthy i-a scris Hitler că: „După părerea mea, nu poate exista fericire, pace şi ordine atâta vreme cât există o Uniune Sovietică şi acea imensă Rusie care nu pot fi guvernate decât prin teroare – fie că este vorba despre ţar sau despre comunişti –“, susţinând disponibilitatea şi datoria Ungariei de a se alătura unei asemenea acţiuni riscante.[112]

B. Finlanda

Ca şi Ungaria, Finlanda, s-a bucurat de stabilitatea şi continuitatea unui singur regim politic de-a lungul perioadei interbelice şi în timpul războiului,

deși în cazul Finlandei a fost o democrație parlamentară adevărată, și nu, ca în Ungaria, un guvern semifeudal cu un Parlament limitat și un regent cvasiregal. În mod similar, deși conducerea politică nu a fost deținută mereu de același om, ca în Ungaria, a existat continuitate democratică, însă, cu o succesiune de președinți și guverne alcătuite de partide. În vreme ce președinții civili, prim-miniștrii și partidele au alternat de-a lungul perioadei interbelice, ca urmare a procesului electoral, politica de securitate finlandeză a fost permanent marcată de gândirea profesionistului militare de vârf al Finlandei, generalul Gustaf Mannerheim.[113] Deoarece a fost ofițer superior în armata țaristă, Mannerheim a înțeles bine puterea controlată de Moscova și a recunoscut necesitatea de a coexista cu ea într-o manieră non-contradictorie, posibilitate care a existat în anii 1920 și a părut să existe pe la mijlocul anilor 1930. În același timp, el a fost, în principiu, împotriva unei orientări progermane susținute, chiar dacă Germania era cealaltă mare putere din regiune.

Ca și Horthy, Mannerheim credea că, în război, soarta unui stat mic depindea în primul rând de care parte se afla la sfârșitul său, dar, pornind de la această premisă, el a tras o concluzie complet diferită. În loc să riște mizând pe un câștigător – ceea ce ar fi însemnat modificarea tuturor celorlalte aspecte care determinau compatibilitatea: politica, economia, armata și spiritualitatea –, Mannerheim a considerat că Finlanda trebuie să fie neutră, deoarece, pentru un stat mic, era la fel de periculos să fie la discreția oricărei mari puteri sau să fie în opoziție cu o mare putere, din cauza afilierii sale la o alianță. În rândul elitelor finlandeze, a existat un consens larg asupra acestui punct. În 1922, parlamentul finlandez l-a mustrat pe ministrul de Externe, Rudolf Holsti, pentru tentativa de a băga Finlanda într-o alianță, susținută de francezi, cu Polonia și statele baltice, forțându-l să demisioneze după un vot de neîncredere.

Incapacitatea din ce în ce mai evidentă a Ligii Națiunilor, și în special a Conferinței de dezarmare de la Geneva, a determinat critici dure din partea lui Mannerheim. În martie 1933, el s-a plâns că „Hitler va avea grijă ca efectele senzaționale să se succeadă rapid“, în vreme ce, „în toiul acestei agitații, Conferința de dezarmare va rămâne ca un Buddha cufundat în meditație netulburată și va decide limitări de arme și echipamente pentru națiunile slabe și pașnice, pe când agresorul le va folosi pentru a le desființa!“[114] În același timp, însă, Mannerheim a continuat să avertizeze asupra consecințelor negative ale alianței cu o mare putere sau cu mari puteri, deoarece o astfel de întreprindere ar impune „legături și obligații care, în caz că izbucnește războiul, pot cu ușurință să implice o țară mică de partea puterii «protectoare»“.[115] În vreme ce „existența unor națiuni mici poate fi într-adevăr menținută prin participarea la un război“, a continuat Mannerheim, asta

s-ar întâmpla doar în cazul în care acestea ar fi aliate cu partea „care în cele din urmă câștigă", făcând astfel neutralitatea cea mai sigură alternativă.[116] Prin urmare, strategia ideală era de a crea „o puternică alianță scandinavă neutră", poziție susținută de prim-ministrul de atunci, Toivo Kivimäki.[117] Din acel moment, politica Finlandei trebuia să fie una de „prietenie față de toți și de alianțe constrângătoare cu nimeni" [118]

Finlandezii au încercat să neutralizeze amenințarea din Est prin căutarea unei apropieri ca între egali de URSS, și au reacționat favorabil la o asemenea inițiativă din partea Moscovei. La cererea Moscovei, de exemplu, cele două țări au semnat un pact de neagresiune în 1932, reînnoindu-l, în 1934, pe zece ani.[119] În același timp, Ministerul de Externe sovietic a declarat că, în vreme ce, „pentru Rusia, era un avantaj menținerea independenței și neutralității complete a țărilor baltice și a Finlandei... Rusia era, de asemenea, preocupată de dezvoltarea acelor politici interne care se puteau dovedi o amenințare la adresa independenței acestor țări".[120] Mai mult, reacția sovieticilor la tentativa lui Holsti de a împăca Moscova, la începutul anului 1937, n-a făcut decât să atragă acuzații că Finlanda era aliată în secret cu Germania și se pregătea să acționeze ca bază pentru un atac german împotriva URSS.[121]

Dilema Finlandei la sfârșitul anilor 1930 era cum să echilibreze nevoia de un aliat german nedorit, care părea dornic de un război care ar fi amenințat independența finlandeză, cu o Uniune Sovietică imposibil de împăcat, care își condiționa fiecare gest de prietenie de anumite concesiuni în privința suveranității și a independenței finlandeze. Aproape toate elitele responsabile politice și militare finlandeze erau conștiente de poziția lor vulnerabilă vizavi de Uniunea Sovietică și recunoșteau faptul că dorințele finlandeze de a exista un bloc scandinav neutru, care putea echilibra în mod eficient presiunea sovietică în creștere, erau din ce în ce mai nerealiste. Berlinul căuta să profite din plin de această evidentă corelație de forțe înainte de vara anului 1939. Încă din 1937, ministrul de Externe german le sublinia de zor diplomaților finlandezi că Finlanda „a avut puternicul Imperiul Rusesc ca vecin", pe de-o parte, și „Marea Baltică, de cealaltă parte", cu o înțelegătoare Germanie la mijloc, și era evident „care dintre cele două state reprezenta o amenințare mai mare la adresa independenței Finlandei".[122] Era, de asemenea, evident, afirma Blücher, că Finlanda „n-ar primi nicio asistență care să merite a fi menționată din partea statelor din afara zonei baltice", și că „era în interesul Finlandei să cultive relații bune" cu Germania, singura putere regională care a sprijinit independența finlandeză.

Situația a devenit și mai gravă în primăvara anului 1938 – vara anului 1939, când rușii i-au cerut Finlandei ajutor împotriva Germaniei.[123] În cursul acestor discuții, diverși reprezentanți ruși au propus ca Finlanda să

împrumute și/sau să cedeze URSS-ului un teritoriul strategic semnificativ și/sau să permită amplasarea de baze sovietice pe teritoriul finlandez.[124] Dincolo de faptul că nu aveau încredere în reținerea Moscovei de a-și însuși astfel de câștiguri, finlandezii s-au opus oricărui acord care (1) implica vreo diminuare a independenței și suveranității greu câștigate a Finlandei; (2) submina politica sa de neutralitate și încercările sale de integrare scandinavă; (3) care putea fi interpretată ca îndreptată împotriva intereselor germane.[125]

După întâlnirea Hitler-Chamberlain-Daladier de la München, din 1938, Mannerheim l-a avertizat pe ministrul Apărării asupra necesității „să se înarmeze cu rapiditatea maximă solicitată de un război care a izbucnit deja, deoarece Germania s-a înarmat și continuă să se înarmeze cu aceeași viteză“ [126] Mannerheim a fost și mai ferm în susținerea dublării efortului militar în scopul de a contracara agresivitatea crescândă a Uniunii Sovietice. Mulți lideri finlandezi au afirmat că tratatul de neagresiune existent între cele două țări proteja Finlanda și făcea astfel de costuri inutile. Din luna mai a anului 1939, Mannerheim critica în mod deschis nivelul de înarmare al Finlandei comparativ cu cel al Uniunii Sovietice. În iunie, el a demisionat din funcția de președinte al Consiliului Apărării, explicând că: „Nu mai pot purta responsabilitatea pentru nivelul slab de pregătire a țării și, dacă aș rămâne președinte al Consiliului Apărării, acest lucru ar face publicul să creadă că și eu aprob măsurile inadecvate care au fost luate, o idee care le-ar putea da multora un nejustificat sentiment de securitate“.[127]

i. Amenințarea sovietică

După încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov, în august 1939, sovieticii și-au prezentat mult mai insistent cererile ca Finlanda să le cedeze teritorii și suveranitatea acestora în scopul „apărării“ sovietice.[128] Mannerheim și o parte a elitelor civile finlandeze au susținut ajungerea la o înțelegere și acceptarea anumitor concesii, pentru a evita compromiterea încercării Finlandei de a rămâne neutră în războiul care era pe cale să înceapă. Totuși, este îndoielnic dacă o astfel de apropiere ar fi fost posibilă în condițiile în care cererile sovieticilor se schimbau cu fiecare contraofertă finlandeză, iar Moscova îi dăduse limpede de înțeles partenerului său de alianță german că intenția sa era de a încorpora o parte din Finlanda în Uniunea Sovietică.[129]

Pe măsură ce negocierile au continuat de-a lungul toamnei și după ce a descoperit că Suedia nu ar permite să fie atrasă într-un conflict cu Uniunea Sovietică, Finlanda a căutat în mod repetat ajutor german.[130] Cu toate acestea, cum Berlinul tocmai onora aranjamentul cu Moscova privind sferele de influență, iar finlandezii erau considerați ostili celui de-al Treilea Reich,

respectivul sprijin a fost refuzat de fiecare dată.[131] Potrivit celor notate de Goebbels în jurnalul său, la sfârșitul lunii octombrie 1939, atitudinea germană a fost, de asemenea, determinată de dorința de a-i pedepsi pe finlandezi pentru că au ținut Germania la distanță.

> Nu avem absolut niciun motiv să intervenim de partea Finlandei. Nu avem niciun interes în statele baltice. Și Finlanda a avut o atitudine foarte neplăcută față de noi în cursul anului trecut, așa încât orice ajutor pentru ea acum iese din discuție. Mai mult decât atât, trebuie să fie absolut clar că țările neutre sunt de fapt împotriva noastră.[132]

La 26 noiembrie 1939, Uniunea Sovietică a pus în scenă un incident la frontieră pentru a-și „justifica" declarația de război, iar la 30 noiembrie, forțele sovietice au invadat Finlanda" [133] Ministrul german de Externe nu a lăsat nicio îndoială în privința motivului care a stat la baza de atitudinii Germaniei, asfel că, imediat după începerea Războiului de Iarnă, acesta le-a enumerat diplomaților săi acuzațiile împotriva Finlandei care să fie abordate în discuțiile lor cu reprezentanții finlandezi. Finlandezii „evitaseră orice apropiere de Germania" și „chiar au respins încheierea unui pact de neagresiune cu Germania, considerându-l compromițător, deși Finlanda avea un pact de neagresiune cu Rusia"; aceștia nu au susținut Germania în Liga Națiunilor, „în ciuda recunoștinței pe care o datorau Germaniei pentru ajutorul dat de aceasta în 1918"; finlandezii „au subliniat insistent orientarea economică și ideologică spre Anglia democrată"; presa finlandeză a fost „incalificabil de neprietenoasă" cu Germania, iar Finlanda a acceptat „simpatia platonică a Angliei", care nu i-a făcut „țării niciun bine".[134]

Politica externă a Finlandei se baza într-o anumită măsură, deloc nesemnificativă, pe concurența regională între Rusia (Uniunea Sovietică) și Germania. A fost în curând evident faptul că această cooperare dintre cele două puteri nedisimulat revizioniste avea loc în detrimentul statelor mici din Europa Centrală și de Est, care includeau Finlanda și statele baltice. Tratatele pe care Moscova le-a impus Estoniei, Letoniei și Lituaniei, la sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie 1939, au permis de fapt controlul sovietic, acordând Moscovei dreptul de a ocupa porturile strategice, bazele militare și aeroporturile din acele state pe toată durata războiului. Finlanda, invitată la Moscova pe 5 octombrie, a primit aceleași solicitări. La Helsinki, se părea că singura speranță a Finlandei era un conflict între cele două mari puteri ale regiunii.

Inițial, atacul sovietic a atras prea puțin atenția Occidentului, deoarece s-a presupus că operațiile se vor încheia foarte repede cu un succes sovietic.[135]

Dar, cum extrem de eficienta apărare finlandeză a ținut piept armatei sovietice, această luptă a devenit atât un simbol al rezistenței față de agresiunea revizionistă, pentru Occident, cât și o mare rușine, pentru Uniunea Sovietică.[136] După ce Marea Britanie și Franța le-au oferit asistență militară, în primul rând cu scopul de a obține un avanpost în Scandinavia, dar și de a scădea presiunea de pe propriul front, iar Helsinkiul a căutat fără succes sprijin suplimentar din partea Suediei, finlandezii au încheiat, în cele din urmă, o pace dezavantajoasă cu Moscova.[137]

În 12 martie 1940, Finlanda a fost obligată să semneze cu Moscova un tratat prin care pierdea toate teritoriile aflate la granița cu Uniunea Sovietică, insulele din golful Finlandei și peninsula Fisher, plus că era obligată să accepte stabilirea unei baze militare sovietice pe insula Hanko.[138] Era un preț extrem de mare, însă guvernul finlandez a calculat că, dacă asta aducea Moscova la sentimente mai bune și dacă independența și neutralitatea Finlandei erau astfel respectate, atunci merita. În afară de pierderea a peste 70 000 de vieți pe câmpul de luptă și de pierderea unei zecimi din teritoriu, care includea instalații industriale importante, porturi și linii de comunicații și transport, finlandezii au trebuit să facă față și celor aproximativ 400 000 de refugiați – întreaga populație finlandeză din teritoriile ocupate –, forțând Guvernul să exproprieze terenuri în alte regiuni ale Finlandei, unde ei să se poată stabili.[139]

Dar acel tratat nu a pus capăt presiunii sovietice. De exemplu, când Finlanda a încercat să încheie o alianță de neutralitate cu Suedia și Norvegia, imediat după război, la sfârșitul lunii martie 1940, Molotov însuși a avertizat guvernele de la Stockholm și Oslo că „o alianță cu Finlanda ar însemna că aceste țări și-au abandonat politica tradițională de neutralitate în favoarea unei noi politici externe, și ar fi imposibil pentru URSS să nu tragă din asta concluzia evidentă".[140] Pretențiile s-au succedat rapid, Moscova cerând demilitarizarea sau fortificații comune în insulele Åland, restituirea tuturor bunurilor private provenite, din 1938, de pe teritoriile care au fost cedate Uniunii Sovietice, în special utilaje industriale, precum și despăgubiri pentru bunurile deteriorate în timpul războiului propriu-zis, inclusiv bunuri civile și militare luate din zona bazei sovietice de la Hanko, care, de ochii lumii, era teritoriu finlandez încă.[141] Mai mult, la sfârșitul lunii iulie, au fost pretinse drepturi de tranzit pentru trupele sovietice spre și dinspre baza de la Hanko, precum și concesiunea minelor de nichel de la Petsamo, care erau exploatate de britanici si canadieni.

În ceea ce privește politica internă finlandeză, demisia ministrului de Externe Tanner a fost solicitată și obținută; deși era un socialist proeminent, faptul că el a luptat în timpul Războiului de Iarnă și a fost atât de eficient în

a obține simpatia și sprijinul Occidentului, în detrimentul imaginii Uniunii Sovietice, l-a făcut să fie considerat inamic. De asemenea, întreaga literatură finlandeză referitoare la război a fost categorisită de către autoritățile sovietice ca fiind „inacceptabilă", cu implicația clară că aceasta ar trebui să fie interzisă.[142] Organizațiile comuniste urmau să fie legalizate și protejate, indiferent dacă acestea au căutat în mod activ să submineze legea și ordinea. De asemenea, Moscova a cerut și a obținut demisia mai multor alți membri ai cabinetului finlandez.[143]

De la mijlocul lunii mai 1940, finlandezii erau disperați că Moscova a început invazia finală și absorbția statelor baltice conform unui tipar deja observabil în Finlanda. În primul rând, au fost create incidente care i-au permis Moscovei să denunțe guvernele diferitelor state. Apoi, s-au făcut și mai multe presiuni asupra statelor pentru a respinge figurile politice considerate indezirabile de către Moscova. După aceea, a fost dat un ultimatum prin care se cerea schimbarea formei de guvernare. În cele din urmă, după ce acele state au acceptat ultimatumul – toate țările baltice au făcut acest lucru , Moscova a declarat acceptarea lor insuficientă și, folosindu-se de acest lucru ca justificare, le-a ocupat în mod fățiș, folosindu-se de trupele staționate pe teritoriul lor ca urmare a concesiilor anterioare, precum și de alte forțe de invazie din Uniunea Sovietică.[144] Finlanda deja se confrunta cu primele două faze ale acestui tipar (denunțarea guvernului și excluderea figurilor politice care nu erau pe placul rușilor), existând semne ale celei de-al treia (solicitarea schimbării formei de guvernământ), iar baza sovietică de la Hanko avea capabilitatea de a o realiza pe a patra (ocupația).

La 17 iunie, miniștrii finlandez și român i-au întrebat pe germani dacă atitudinea Berlinului față de invazia sovietică a statelor baltice înseamnă că „aceeași soartă le paște" și pe țările lor.[145] La 27 iulie 1940, Mannerheim remarca despre preluarea „pusă în scenă" a statelor baltice că: „Dacă forțele armate germane își obțin victoriile pe câmpul de luptă cu viteza fulgerului, se poate spune că tragediile loviturilor de stat puse în scenă de Stalin mențin același ritm", pentru că „precizia și eficacitatea lor nu lasă de dorit".[146] Totuși, la începutul lunii iulie, Germania se decisese să nu-i permită Uniunii Sovietice să se extindă mai departe în Europa Centrală și să sprijine statele mici vizate de amenințarea sovietică – Finlanda și România – de agresiuni ulterioare. Punctul de cotitură l-a reprezentat invazia sovietică în teritoriile românești Basarabia și Bucovina, la sfârșitul lunii iunie.[147] În timp ce Pactul Ribbentrop-Molotov permitea eventuala anexare de către sovietici a Basarabiei, pentru care germanii își declaraseră lipsa de interes, noua dorință sovietică de a-și însuși un teritoriu suplimentar (nordul Bucovinei), plus sprijinirea energică de către Moscova a pretențiilor teritoriale ale Bulgariei și Ungariei față de România,

amenințau aprovizionarea cu petrol românesc, care era de o importanță critică pentru efortul de război german.[148] Această întorsătură a lucrurilor a reprezentat oportunitatea pe care finlandezii (și românii) o doriseră.[149]

Până la începutul lunii iulie, liderii finlandezi au primit rapoarte de la diferite surse despre schimbarea politicii germane, și „își doreau foarte mult sprijinul german împotriva pretențiilor de noi concesii care veneau de la Moscova“ [150] Finlandezii n-au pierdut niciun moment și au exploatat această oportunitate, deoarece nu aveau nicio idee cât va dura această situație sau dacă nu cumva era doar o manevră tactică și care putea duce la o altă înțelegere sovieto-nazistă din care n-ar fi avut decât de pierdut.[151] După cum notează Gerhard Weinberg: „Ca și România, Finlanda a făcut un efort pentru a îmbunătăți relațiile cu Germania, în speranța de a obține sprijin în cazul unei acțiuni sovietice similare cu cele din statele baltice“.[152] Astfel, Finlanda s-a oferit să se retragă din Liga Națiunilor, a recunoscut statul-marionetă al Slovaciei și a oferit Germaniei concesii în privința aprovizionării cu nichel.

ii. Distanțare

La 4 iulie 1940, ministrul de Externe finlandez, Väinö Tanner, l-a informat pe Blücher că „sentimentul de prietenie față de Germania“ cuprindea populația „ca o avalanșă *(lawinenartig)*“ și că „se depuneau eforturi pentru formarea unui guvern orientat exclusiv către Berlin“.[153] Dar germanii nu erau nerăbdători să-și dezvăluie intențiile prea devreme sau prea clar față de Moscova și, prin urmare, să pună în pericol relațiile cu Uniunea Sovietică. O astfel de răsturnare ar fi „extrem de periculoasă, atât pentru relațiile finlandezo-ruse, cât și pentru cele ruso-germane“. Blücher l-a informat Tanner că relațiile cu Germania.

> trebuie să fie îmbunătățite încet și în etape, nu violent și cu forță. Având în vedere suspiciunea Rusiei, aș considera inacceptabilă formarea unui guvern de o tendință în mod unilateral prietenoasă față de Germania, și nu puteam concepe un astfel de guvern care să fie sută la sută în favoarea Germaniei. Preferăm un guvern care să coopereze cu noi în secret *(unter der Hand)*, dar care să afișeze în exterior o atitudine rezervată. Ministrul de Externe a fost de acord cu mine și a spus că va adopta o atitudine pe această linie în ceea ce privește planurile pentru refacerea guvernului“.[154]

Până la jumătatea lunii iulie, germanii au lăsat să se înțeleagă că ar fi interesați să sprijine Finlanda, iar până la sfârșitul lunii, au trimis un mesaj clar la Helsinki că Berlinul ar furniza Finlandei arme, dar în secret.[155] În decursul aceleiași perioade, dar fără știrea autorităților finlandeze, Hitler

deja considera de la sine că Finlanda era un aliat al Germaniei și că va fi recompensată pentru această alianță. La sfârșitul lunii iulie 1940, în timpul unei discuții de planificare a ofensivei din Răsărit, Führerul a remarcat că, deși „se va vedea mai târziu în ce măsură Finlanda și Turcia ar trebui să fie acceptate", intenționa ca Finlanda să fie „extinsă până la Marea Albă".[156]

În timp ce finlandezii nu au avut succes în obținerea unui angajament politic neechivoc sau a unei garanții din partea Germania, în fața unei tot mai crescute presiuni militare sovietice, Helsinkiul a fost oarecum încurajat de rolul pe care Berlinul l-a jucat înainte de anexarea sovietică a teritoriului românesc, situație în care acesta descurajase cu succes Moscova, făcând-o să renunțe la pretențiile sale exagerate.[157] Acum, exista posibilitatea ca unele reajustări să fi obținute prin intervenția Berlinului în regiunea baltică.[158] Blücher a raportat că finlandezii „ar fi dispuși să se supună unui acord privind regiunea Mării Baltice, în special în ceea ce privește teritoriul propriu, ceea ce ar însemna o reducere considerabilă a suveranității țării lor în favoarea Germaniei", în schimbul garanției de securitate pe care ar oferi-o sprijinul german.[159]

Deși sunt încă multe lucruri neclare, aspectele militare ale „alianței discrete" între Germania și Finlanda au fost stabilite în linii mari în cursul lunii august. Cei mai implicați au fost membrii *Cercului Interior*: președintele Ryti, prim-ministrul Rangell, comandantul-șef Mannerheim, ministrul Apărării Rudolf Walden, și ministrul de Externe Rolf Witting, cu ajutorul șefului Statului-Major, generalul Erik Heinrichs, pe probleme militare.[160] În vreme ce Hitler discuta detaliile tehnice privind furnizarea către Finlanda a armamentului necesar și încuraja această țară, în prima jumătate a lunii august, pregătirile sovietice indicau o ofensivă iminentă pentru preluarea regiunii Petsamo.[161] Pe 10 august, mareșalul Keitel a avertizat Ministerul de Externe că mișcările de trupe rusești la granița finlandeză indicau un atac sovietic iminent asupra Finlandei, determinându-l astfel pe Hitler să organizeze o conferință militară pentru a discuta cum ar fi cel mai bine să înarmeze și să apere Finlanda, fără a fi nevoie să se confrunte în mod deschis cu Moscova, în prealabil.[162] La conferința din 14 august a Führerului, Göring a anunțat că de „transferul rapid și masiv" de armament către Finlanda se va ocupa emisarul lui personal, locotenent-colonelul Josef Veltjens, care va lua legătura direct cu Mannerheim. În plus:

> Transportul se va face în principal cu navele care transportă minereu suedez. Lui Veltjens i s-a cerut, de asemenea, să-i solicite lui Mannerheim să ne permită să transportăm unități de artilerie antiaeriană prin Finlanda, pe autostrada de la Petsamo la Kirkenes. La dorința Führerului, ar trebui să fie puse la dispoziția finlandezilor, ca primă prioritate, mine antitanc în cantități mari, pentru apărarea antitanc.[163]

În același timp, fostul prim-ministru Toivo Kivimäki, care fusese trimis la Berlin în perioada Războiului de Iarnă pentru a declara importanța pe care o acorda Finlanda îmbunătățirii relațiilor finlandezo-germane, a exprimat intenția Finlandei de a lupta împotriva ingerințelor sovietice și i s-a spus că Veltjens va fi trimis să poarte negocieri secrete cu Mannerheim.[164] La data de 18 august, acest mesaj de întâmpinare a fost primit de Mannerheim, ministrul Apărării, Rudolf Walden, șeful Statului Major, Erik Heinrichs, și ministrul de Externe, Witting. Kivimäki a precizat că Göring își trimitea emisarul pentru a purta „discuții doar cu Mannerheim și el", oferind armament Finlandei.[165] Afacerea armamentului a fost încheiată înainte de sfârșitul lunii.[166]

Există unele controverse în rândul istoricilor, specializați în participarea Finlandei la cel de-al Doilea Război Mondial, pentru a stabili dacă finlandezii au fost condiționați de Berlin pentru a accepta transporturi de trupe germane, acesta fiind de fapt prețul pentru armamentul atât de necesar.[167] Cum armamentul l-au primit și aranjamentele au fost acceptate, se poate argumenta că un lucru a fost consecința celuilalt. Dar se pare că nu așa au stat lucrurile.

De la Războiul de Iarnă din 1939–1940, finlandezii au căutat cu insistență – și au căutat până la deschiderea Frontului de Est – un angajament neechivoc al germanilor pentru apărarea Finlandei. Acest lucru a fost o opțiune implicită a finlandezilor, și a fost urmărit, în primul rând, deoarece sprijinul preferat din partea Marii Britanii și/sau a Suediei era considerat irealizabil sau inadecvat, sau ambele. Cu toate acestea, din august 1939 până în iulie 1940, germanii au fost la fel scrupuloși vizavi de pactul cu Uniunea Sovietică cum a fost și Moscova față de Germania, excluzând asistența germană și cu atât mai mult un angajament față de Finlanda. În timp ce furnizarea de armament de calitate decisă de Berlin, în iulie-august 1940, a crescut, cu siguranță, puterea militară finlandeză, acest lucru nu presupunea neapărat un angajament german împotriva URSS. Capacitatea Berlinului de a găsi, în trecut, un teren comun cu Moscova, pe seama Finlandei, în ciuda unor aparent ireconciliabile divergențe germano-sovietice, a născut în mintea finlandezilor ipoteza unei a doua colaborări germano-sovietice. Oricum, prezența trupelor germane în Finlanda indica un astfel de angajament, în mod foarte clar.[168] Într-adevăr, atunci când Parlamentul finlandez a fost informat cu privire la „aranjamentele cu Germania, vestea a fost primită cu ușurare", pentru că ei nu vedeau nicio amenințare reală sau implicită în cererea germană de acordare a dreptului de tranzit, ci dimpotrivă.[169] Cu siguranță, aceasta a fost interpretarea lui Kivimäki care a anunțat, la 22 septembrie 1940, la semnarea oficială a acordului finalizat (care era deja în vigoare de

peste o săptămână), că exista acum „speranța" că, „în cazul în care un nou război ar izbucni între Finlanda și Rusia, Germania nu ar fi la fel de indiferentă ca înainte, dar un interes permanent față de Finlanda depinde de dezvoltarea viitoare a relațiilor germano-ruse" [170]

De asemenea, discuțiile interne din Germania indică faptul că nu a fost vorba de așa ceva. Acestea arată, mai degrabă, o înțelegere privind apărarea efectivă a Finlandei și pregătiri logistice pentru operații viitoare împotriva Uniunii Sovietice, de genul celor pe care diverși lideri și diplomați ai Finlandei le tot susținuseră cu scopul de a dezamorsa amenințarea sovietică, care făceau necesară prezența Germanei. Disponibilitatea Germaniei de a oferi „asistență rapidă" a fost astfel un răspuns la disponibilitatea finlandezilor „de a face concesii în toate privințele", în cazul în care acest lucru întărea securitatea lor vizavi de Uniunea Sovietică.[171] Creșterea puterii Finlandei a devenit o prioritate pe termen scurt pentru Hitler. Halder nota că „Führerul vrea să doteze din plin și cu generozitate Finlanda cu materialul necesar. Rapid!"[172] La sfârșitul lunii august, într-o conferință cu Înaltul Comandament al Wehrmachtului, Hitler a precizat că va considera „orice avansare în continuare, politică sau militară, a rușilor" în Europa „neplăcută", și a dat instrucțiuni ca „sprijinul Finlandei să se efectueze imediat și pe o scară foarte largă".[173] Moscova urma să fie informată că Germania a furnizat această asistență, considerând că, „atunci, rușii vor ezita să mai facă alți pași".[174]

Finlandezii s-au implicat în diverse acțiuni de distanțare, pentru a-și justifica dreptul de a întreprinde operații militare împotriva Uniunii Sovietice. O formă a acestei distanțări a fost disocierea pregătirilor militare finlandeze, și, de fapt, a alianței cu Germania, de planificarea ofensivei și agresiunii germane. În acest scop, toate discuțiile cu Germania au fost purtate ca studii în caz de urgență, în eventualitatea unui atac sovietic". În mod similar, toate planurile de mobilizare și coordonare operațională au fost camuflate, fiind justificate ca un răspuns la creșterea tensiunilor internaționale și regionale.

În al doilea rând, un efort coordonat a fost făcut pentru distanțarea operațiilor iminente ale Finlandei împotriva Uniunii Sovietice de războiul general european, considerându-le ca făcând parte din războiul regional precedent inițiat de Moscova. Singura diferență a fost că, acum, Finlanda lupta având Germania de partea sa, în loc ca aceasta să manifeste un dezinteres complice. Astfel s-a născut conceptul de „Război de Continuare" al Finlandei. Acest lucru era destul de corect deoarece, exceptând Tratatul de la Moscova, descria situația mai mult sau mai puțin precis.

În cele din urmă, Finlanda a încercat să se distanțeze prin definirea relației sale cu Germania ca fiind o „cobeligeranță" mai degrabă decât

o alianţă. Această tactică a fost cel mai greu de susţinut, având în vedere existenţa vădită a unui interes comun, a acordurilor (chiar dacă, iniţial, informal), a planificărilor comune între cele mai înalte autorităţi militare (chiar dacă formulate în termeni teoretici), precum şi a operaţiilor comune şi combinate odată cu începerea ostilităţilor, toate acestea definind o „alianţă militară“ [175]

Negocierea şi punerea în aplicare a acordurilor de tranzit cu URSS şi al Treilea Reich sunt un exemplu în acest sens şi merită o atenţie deosebită. Deşi nu era prevăzut în Tratatul de la Moscova, ruşii au cerut, la 27 iulie 1940, şi au obţinut, în 9 septembrie 1940, dreptul ca trupele lor să folosească căile ferate finlandeze pentru tranzitul de la frontieră la noua lor bază din Hanko.[176] În timpul negocierilor, finlandezii au reuşit să impună restricţii în ceea ce priveşte datele, numărul şi metoda de tranzit, care necesita, de exemplu, separarea oamenilor de armele lor. Respectarea acestor condiţii a fost apoi monitorizată îndeaproape de către autorităţile finlandeze, cu scopul de a minimiza cât mai mult posibil capacitatea acestor trupe de a se angaja în operaţii bruşte de-a lungul rutei de tranzit. La 18 august 1940, germanii au solicitat dreptul de tranzit prin Finlanda către Kirkenes, în nordul Norvegiei (via Petsamo), aşa că a fost încheiat un acord, pe 12 septembrie 1940. Finlandezii au solicitat în mod expres ca germanii să folosească aceeaşi formulă ca în acordul de tranzit sovietic, astfel încât să nu implice nicio aliniere specială sau angajament.[177]

În acelaşi timp, spre deosebire de acordul cu Rusia, finlandezii au convenit să le permită germanilor să organizeze propriile zone de staţionare *(de facto,* baze) de-a lungul traseului şi i-au informat pe germani că nu vor monitoriza îndeaproape şi nici nu vor impune restricţii asupra acordului, în special cu privire la procedurile de înştiinţare formală şi separarea oamenilor de arme pe perioada tranzitului.[178] Spre deosebire de acordul cu Rusia, tranzitările germane au început imediat şi „au aveau deja loc la momentul semnării acordului oficial, pe 22 septembrie“. Tot spre deosebire de acordul cu Moscova, care a fost prezentat pentru aprobare celor 17 membri ai Comitetului parlamentar pentru afaceri externe, la 23 septembrie 1940, acordul de tranzit german nu a fost discutat public.[179] În plus, acordul sovietic nu a fost niciodată modificat în timpul existenţei sale, în vreme ce acordul german a fost suplimentat în avantajul germanilor, la mijlocul lunii octombrie, iar apoi s-a extins în noiembrie 1940.[180] După cum notează H.S. Tillotson: „Nu este nicio îndoială că semnarea acordului de tranzit pentru armamentul şi trupele germane a marcat începutul formal al unei deplasări a «Cercului Interior» spre dependenţa de sprijinul german împotriva unei viitoare presiuni sovietice“.[181]

În mod similar, finlandezii au început reconcilierea informală a planurilor lor de mobilizare cu nevoile germane, iar mai târziu a fost stabilit un plan de mobilizare coordonat, care putea fi prezentat și pus în aplicare pentru motive pur defensive, independente de măsurile de mobilizare germane. Aceasta ar fi fost o mișcare excepțională deoarece trupele sovietice amenințau Finlanda mai mult sau mai puțin continuu încă de la atacul neprovocat al Uniunii Sovietice, din noiembrie 1939. Pe de altă parte, toate discuțiile finlandezilor erau presărate cu refrenul „numai în cazul în care Uniunea Sovietică ne atacă", un scenariu credibil dat fiind comportamentul sovietic în perioada 1939–1940.[182]

Până la sfârșitul lunii decembrie 1940 și începutul lunii ianuarie 1941, finlandezii au început să insiste pentru un angajament fără echivoc din partea Germaniei. La 31 decembrie 1940, ministrul finlandez de Externe l-a informat pe ministrul german de la Helsinki că Finlanda se așteaptă la sprijin german în caz de ostilități cu URSS.[183] În cele din urmă, ca urmare a unei misiuni neoficiale a lui Heinrichs la Berlin, în luna ianuarie, aparent cu scopul de a ține o prelegere ofițerilor germani despre Războiul de Iarnă, ambiguitatea dintre cele două comandamente militare a fost clarificată.[184]

Ambele părți au făcut eforturi impresionante pentru a masca natura relației lor și semnificația discuțiilor lor. De exemplu, cu ocazia vizitei semiclandestine în Finlanda a general-locotenentulului Hans Georg von Seidel, șeful intendenței Luftwaffe, și a colonelului Erik Buschenhagen, șeful Statului-Major al comandantului german din Norvegia, von Seidel a purtat numai haine civile, deși „a făcut o figură oarecum ridicolă, mai ales atunci când i-a fost oferit ordinul Marea Cruce a Trandafirului Alb Finlandez de către mareșalul Mannerheim".[185] De asemenea, atașatul militar german la Helsinki a notat faptul că „Buschenhagen a purtat toate conversațiile într-o manieră foarte prudentă", subliniind în mod repetat că „toate deliberările reprezentau un studiu din care ar fi cu totul greșit să se tragă concluzii". Mai mult, Buschenhagen a subliniat că „tot ceea ce s-a discutat era destinat doar unui cerc foarte restrâns de ofițeri, că tot tam-tamul trebuia evitat și că, în niciun caz, cetățenii altor țări, mai ales ai Suediei, nu trebuiau să afle".[186] În ciuda terminologiei folosite, intenția finlandezilor de a coopera era lipsită de ambiguități, iar atașatul a remarcat că inconvenientele generate de subterfugii nu l-au împiedicat pe von Seidel să fie „foarte mulțumit" de vizită, „mai ales fiindcă a obținut ce voia".[187]

În mod ideal, finlandezii doreau ca armata germană să ocupe insulele finlandeze Åland. Acest lucru ar fi creat o justificare foarte plauzibilă pentru o mobilizare finlandeză aparent nedirecționată împotriva Uniunii Sovietice și, în același timp, ar fi redus presiunea sovieticilor care doreau să-și facă un cap de pod pe acele insule. În octombrie 1940, Ryti și Mannerheim i-au invitat

pe germani să ocupe insulele pur și simplu.[188] Cu ocazia vizitei din februarie 1941 a lui von Seidel, generalul Airo, șeful operațiilor din Marele Stat Major finlandez, a făcut remarci din care rezulta „evident" că „ocuparea lor de către forțele germane este de așteptat".[189] În timpul discuțiilor din 25 mai 1941 cu privire la operațiile militare comune, Heinrichs și șeful operațiilor, colonelul Kustaa Tapola, au cerut intervenția germană în insulele Åland și au fost foarte expliciți cu privire la motivația acestei solicitări: „pentru a-i împiedica pe ruși să stabilească acolo un cap de pod".[190] Mai mult decât atât, a explicat Heinrichs, „ocuparea a patru sau cinci insule de către trupele germane" va constitui, de asemenea, „un pretext pentru mobilizare (împotriva Germaniei)" [191] Liderii militari germani au insistat că „justificarea unei mobilizări finlandeze este o chestiune politică" care ar trebui negociată cu Berlinul, dar că o ocupație germană nu era „deloc practică în aceste condiții, deoarece, în acest caz, insulele Åland ar trebui ocupate cât mai repede", semnalând astfel sovieticilor intențiile germane înainte de finalizarea pregătirilor.[192] În cele din urmă, finlandezii au fost obligați să ocupe ei înșiși insulele, folosindu-se de situația internațională din ce în ce mai tensionată ca justificare pentru mobilizarea lor. După cum descrie Tillotson: „Grupurile politice și militare din cadrul «Cercului Interior» au fost de acord că, având în vedere relațiile tensionate dintre Berlin și Moscova, mobilizarea parțială și desfășurarea de forțe de protecție ar putea fi prezentate fără probleme ca o măsură de precauție defensivă".[193]

În vreme ce discuțiile lui von Seidel și Buschenhagen cu Mannerheim s-au încheiat aparent cu stabilirea strategiei militare și a bazelor și instalațiilor de aprovizionare pentru Luftwaffe în Finlanda, discuțiile privind chestiunile de ordin operațional și tactic au fost detaliate cu șeful Statului-Major finlandez, cu șeful operațiilor și cu cel al aprovizionării și logisticii. Aceste discuții au subliniat coordonarea operațională între cele două armate care a fost, în cele din urmă, pusă în practică la începerea campaniei. De exemplu, în nordul extrem al Finlandei, acolo unde se aflau minele de la Petsamo, finlandezii erau atât nepregătiți, cât și neinteresați în legătură cu desfășurarea unor operații, deoarece majoritatea finlandezilor „abia dacă știau unde se află". Astfel, „ei apreciau orice sprijin posibil din partea trupelor germane în această zonă" și au fost de acord să asigure protecție trupelor germane acolo, „dacă vreodată ar fi fost cazul".[194] În același timp, „finlandezii intenționau să înainteze spre Petrozavodsk, cu un grup de forțe".[195]

După cum descria Witting politica Finlandei față de Germania și Uniunea Sovietică, la începutul lunii aprilie: „Fiind o țară mică, în prezent, Finlanda s-ar putea să nu urmeze o politică la alegerea sa, ci să se adapteze la circumstanțe".[196] Convingerea finlandezilor că „principala sursă de pericol"

era Uniunea Sovietică „a câştigat teren mai ales după ce ţările baltice au devenit victime ale Rusiei".[197] În mod logic, atunci:

> Războiul finlandezo-rus a arătat că Finlanda nu se poate apăra singură împotriva vecinului mare, că ajutorul suedez din acel moment a fost inadecvat şi că ajutorul Angliei iese din discuţie. Singura ţară care poate proteja într-adevăr Finlanda împotriva Rusiei, conform părerii răspândite în general în întreaga ţară, este Germania.[198]

C. România

Spre deosebire de Ungaria sau Finlanda, România a avut parte de mai multe schimbări radicale de regim în perioada interbelică şi până în primii doi ani de război, cu toată discontinuitatea şi instabilitatea pe care această situaţie le-a determinat.[199] Regele Carol al II-lea, care a venit la putere prin uzurparea regenţei fiului său, în 1930, a căutat distrugerea sistemului de partide pe plan intern. În acelaşi timp, până în primăvara anului 1940, el a rămas credincios unei orientări strategice proaliate. Acest aparent paradox se explică prin simplul fapt că toate celelalte dictaturi din Europa (şi regelui Carol îi plăcea în mod deosebit cea a lui Mussolini) pledau pentru un revizionism care ar fi distrus ţara sa.

Nu este deci de mirare că, având aceste două orientări aparent opuse, Carol, ca şi Horthy, a urmat o *politică paralelă.* Principala diferenţă fiind că, în vreme ce Horthy încerca să menţină, la nivel declarativ, legături de prietenie şi politice cu aliaţii susţinători ai statu-quoului, în timp ce, la nivel de politică reală, urmărea în mod activ revizuirea şi agresarea statu-quoului, Carol încerca să convingă Germania prorevizionistă de simpatia sa în vreme ce urmărea în mod activ menţinerea statu-quoului şi apărarea împotriva revizionismului. În perioada 1933–1937, eforturile regelui Carol de a îmbunătăţi relaţiile cu Germania au avut prea puţine rezultate.[200] Este interesant că acest eşec a avut mai puţin de-a face cu diferenţa mare dintre declaraţiile pe care le făcea Carol pentru Berlin şi planurile militare româneşti şi dislocările de trupe, ci mai mult cu declaraţiile şi acţiunile contradictorii ale lui Carol faţă de cele ale guvernului său. La sfârşitul anului 1936 şi începutul anului 1937, de exemplu, când i-a informat pe germani că Titulescu a fost înlocuit deoarece „a susţinut o apropiere cu Rusia sovietică într-un mod pe care Guvernul nu l-a dorit", ministrul de Externe al lui Carol a subliniat că relaţiile cu Uniunea Sovietică aliată cu Franţa „reprezintă prima prioritate a României".[201] Mai exact, prim-ministrul Gheorghe Tătărăscu l-a informat pe ambasadorul rus că:

... întregul sistem de alianțe românești se duce dracului dacă există o atitudine contradictorie în ceea ce privește URSS-ul, că România este fericită că URSS-ul a devenit o putere antirevizionistă și un membru loial al Ligii Națiunilor, că, în stabilirea politicii externe, liberalii pleacă de la premisa că URSS este aliată cu România, că el, Tătărăscu, va clarifica imediat această situație prin încheierea unui acord de asistență reciprocă, că același punct de vedere este împărtășit de țărăniști (opoziție), de guvernul român de mâine și de întreaga țară, cu excepții minore.[202]

În orice caz, din 1939, când eșecul programului de producere a combustibilului sintetic a dictat dependența de petrolul românesc, relațiile germanilor cu România au fost blocate de sprijinul acordat de România statu-quoului și de exigențele parteneriatului germano-maghiar. Potrivit unui memorandum al Ministerului german de Externe din 1936:

Interesul nostru politic față de România nu este atât de consistent încât să ne determine să luăm în considerare (din cauza oricăror posibile amenințări dinspre Rusia sovietică) intrarea în orice relații cu această țară, în afară de unele de corectitudine normală, cu atât mai puțin să ne asumăm obligații speciale față ea. De asemenea, trebuie să avem în vedere relațiile noastre cu Ungaria, mai ales că Ungaria, prin politica ei revizionistă, urmărește obiective similare cu ale noastre, dar și pentru că Ungaria, chiar dacă doar având în vedere poziția ei geografică, este mult mai importantă pentru noi decât România, adversară de neclintit a revizionismului.[203]

Tot spre deosebire de Ungaria și de Finlanda, conducătorul României în timpul războiului, generalul (din august 1941, mareșalul) Antonescu nu avea practic deloc experiență în administrarea politică, cu excepția unui stagiu de zece săptămâni ca ministru al Apărării, în 1937–1938. În același timp, lunga sa carieră de militar, care cuprindea trei dintre războaiele României, faptul că a fost comandant al Școlii Superioare de Război și șef al Marelui Stat-Major, precum și personalitatea, și prestigiul lui dădeau o mare autoritate ideilor sale despre securitatea națională și orientarea strategică, în cercurile conducerii militare românești și politice, fiind astfel o personalitate demnă de remarcat.

În 1934, împreună cu ministrul de Externe, Nicolae Titulescu, Antonescu a reluat apropierea de Moscova și a demarat întărirea alianței cu Franța și cu Mica Antantă. Antonescu a căutat să convingă Franța că un nou angajament de sprijinire a apărării României și viabilitatea în continuare a Micii Antante erau necesare pentru a bloca expansionismul german, argumentându-i unui coleg francez că „în cazul unei agresiuni germane împotriva Cehoslovaciei, Mica Antantă nu dispunea de forța necesară pentru a o

contracara, iar Ungaria şi Bulgaria vor putea să exploateze această situaţie în avantajul lor".[204] În termeni remarcabil de similari cu cei folosiţi de Mannerheim pentru a descrie acelaşi fenomen, Antonescu a afirmat că revanşismul german „a condus la începerea unei formidabile curse a înarmării", care ameninţa să înghită acele state ce rămân nepregătite din punct de vedere militar, indiferent de atitudinea lor faţă de război.[205] „Experienţa trecutului", a declarat el, a demonstrat că „nu este suficient să nu doreşti război pentru a fi la adăpost de el, iar cine nu are niciun interes să provoace război, cum este cazul nostru, nu poate însă evita să fie provocat" să intre în unul.[206] „Cei care au rămas în urmă" cu pregătirile militare nu au „niciun minut de pierdut", deoarece o ezitare în continuare ar avea consecinţe dezastruoase pentru că „nu numai drepturile lor, obţinute după sacrificii atât de grele, vor fi în pericol, dar la fel vor fi chiar existenţa şi libertatea lor, iar nicio putere nu le va putea proteja".[207] Era deci crucial pentru România să facă tot ce-i stătea în puteri pentru a-şi susţine alianţele sau pentru a elimina sursele inutile de vulnerabilitate, dar şi ca Franţa să o ajute să facă asta. În vreme ce autorităţile militare franceze sprijineau acest plan, conducerea politică de la Paris a considerat imprudent să întărească legăturile cu România în acest mod.

Pe frontul de acasă, Antonescu deplângea corupţia şi „considerentele politice" care au subminat consistent sau au întârziat atribuirea fondurilor necesare şi achiziţia de armament. Comparând situaţia „îngrijorătoare" a României cu activităţile guvernului socialist de la Praga, căruia „nu i-a fost teamă să-şi sacrifice nici resursele financiare, nici popularitatea în faţa unui pericol iminent", Antonescu nota, în noiembrie 1934, că „această creştere a pericolului german, înţelegerea polono-germană" şi asasinarea regelui Alexandru al Iugoslaviei şi a ministrului francez de Externe, Barthou, la Marsilia, „au condus la intensificarea eforturilor factorilor responsabili din Cehoslovacia în privinţa îmbunătăţirii capabilităţilor de apărare naţională".[208] România, continua generalul, era „atât de mult în spate, la această oră târzie, încât nu va reuşi uşor să-i ajungă pe ceilalţi din urmă, pentru că, efectiv, până acum, abia am reuşit să demarăm eforturile pe care trebuie să le facem".

Întrucât Palatul era serios implicat în corupţia legată de fonduri şi armament, opiniile lui Antonescu au fost primite cu ostilitate şi au fost sabotate în asemenea măsură, încât el a fost obligat să demisioneze în decembrie 1934. După cum i-a menţionat prim-ministrului la acea vreme, „corupţia este atât de mare în sistemul actual al finanţelor şi al metodelor de operare a fondurilor, încât să rămână şef al Marelui Stat-Major „înseamnă asocierea numelui meu cu o catastrofă inevitabilă" şi „m-ar face un complice la dezastrul moral şi militar" cu care se confruntă România.[209]

În ceea ce privește desfășurarea strategică și orientarea apărării principale a forțelor militare românești, ideile lui Antonescu au avut câștig de cauză. După cum nota șeful Marelui Stat-Major în 1936, „politica de apropiere tot mai accentuată pe care Rusia o duce față de Mica Antantă" și expansionismul german „care, de data aceasta, se manifestă prin naționalism-socialismul care domină Germania", cu orientarea sa „vădit antisovietică", distrugerea tratatelor de pace, precum și tendința de *Anschluss,* identificau în mod clar Germania ca fiind aproape singura amenințare militară cu care se confrunta România.[210] În timp ce șeful Marelui Stat-Major remarca faptul că, deși ar putea exista o situație specială de „răsturnare bruscă și neprevăzută a evenimentelor, care ar putea aduce din nou pericolul sovietic în prim-plan", dată fiind „probabilitatea mică", a fost analizată ca o „ultimă prioritate".[211] Conform șefului Marelui Stat-Major, negocierile pentru un tratat de asistență comună între România și Uniunea Sovietică „ar fi urmate de o alianță militară cu scopul de a pemite Uniunii Sovietice să tranziteze România".[212]

Până în toamna anului 1938, majoritatea românilor considerau conflictul principal din Europa ca fiind cel dintre francezi și ruși pe de-o parte, așa cum fuseseră în Primul Război Mondial, și germanii cu italienii de cealaltă parte. Numirea de către regele Carol a generalului Antonescu ca ministru al Apărării în guvernul de scurtă durată, dar fățiș progerman, din perioada decembrie 1937 – februarie 1938, este o dovadă în acest sens.[213] Prima sa acțiune oficială ca ministru al Apărării a fost să-l informeze pe atașatul francez că a obținut de la rege și prim-ministru, „ca o condiție a intrării mele în acest Cabinet care se formează, asigurarea că nimic nu se va schimba în cadrul relațiilor noastre de prietenie cu Franța" și că „atâta vreme cât el se va afla în acest Cabinet, politica vizavi de Franța nu se va schimba".[214]

Planurile politice și militare întocmite imediat după numirea lui Antonescu au confirmat integral declarațiile făcute atașatului. În privința posibilității unui război pe cele trei fronturi ale României, s-a remarcat faptul că din moment ce „Ungaria și Bulgaria, dar mai ales Ungaria, sunt legate tot mai mult de Axa Berlin-Roma" și din moment ce „ideologia politică germano-italiană este diametral opusă celei franco-rusești", era „puțin probabil ca Rusia să încheie o alianță cu una sau ambele puteri care intraseră în sfera de influență a Germaniei și Italiei".[215] Totuși, era posibilă „izbucnirea unui război în Vest, concomitent cu unul în Sud", de vreme ce „Bulgaria și Ungaria se află în sfera germano-italiană".

Astfel, în timp ce un atac dinspre vest, unde Germania susținea pretențiile revizioniste ale Ungariei, era aproape sigur, existau motive solide să se creadă că Uniunea Sovietică fie va rămâne favorabil-neutră, fie se va alia cu

România în cazul unei conflagrații generale. Factorii care făceau din Rusia un posibil aliat includeau „tratatul său de alianță cu Franța" – garantul Micii Antante –, „pactul de prietenie și neutralitate cu Turcia, conform căruia nu se putea alia cu Bulgaria fără acordul Turciei" și faptul că recunoscuse *de facto* „frontierele curente ale României cu ocazia definirii agresorului, la Geneva, o recunoaștere indirectă, dar care totuși nu putea fi neglijată".[216] De aceea, „un război dinspre est, împotriva Rusiei, (era) puțin probabil" Date fiind aceste concluzii, Antonescu a ordonat detașarea multor unități de pe frontul din Est pe cel din Vest, acestea având prioritate absolută la dotarea cu cel mai modern echipament.[217]

În 12 martie 1938, în toiul *Anschluss*-ului germano-austriac și cu puțin înainte de dizolvarea guvernului Goga-Cuza, Antonescu a ordonat Marelui Stat-Major să ia măsuri care să-i permită României să execute discret „o mobilizare pe frontul de Vest".[218] Până la sfârșitul lunii, România avea pe frontul de Vest 12 divizii de infanterie, o divizie de cavalerie și trei brigăzi de vânători de munte gata pregătite de luptă, spre deosebire de cele patru divizii de infanterie și una de cavalerie aflate de-a lungul frontierei cu Uniunea Sovietică[219]. Trupele au fost menținute în aceste poziții până în septembrie 1939.

Eșecul aliaților la München a fost o lovitură considerabilă pentru securitatea română. După cum i-a declarat șeful Marelui Stat-Major român atașatului militar francez, la sfârșitul lunii septembrie 1938, „anexarea Cehoslovaciei de către germani nu este nimic altceva decât prima etapă", deoarece Germania „a decis de fapt să cucerească Europa Centrală și o parte a Europei de Est".[220] În consecință, va încerca să controleze toate țările de care are nevoie pentru „a se extinde cât mai mult posibil și a domina Continentul, și mai ales România din cauza resurselor sale agricole și petroliere".[221] Imediat după aceea, Carol a reluat politica sa în zigzag, încercând să capete sprijinul Germaniei în ciuda Ungariei, oferind Berlinului anumite concesii economice, mai ales petrol.[222] În decembrie 1938, directorul adjunct al Departamentului de politică economică din cadrul Ministerului de Externe german, Carl Clodius, raporta de la București că:

> Convingerea că este necesară cooperarea cu Germania până la un anumit punct este acum unanim acceptată. Această schimbare trebuie atribuită prăbușirii prestigiului politic francez, creșterii puterii Germaniei în 1939, realizării că numai Germania poate oferi o protecție efectivă împotriva Rusiei, dușmanul cel mai de temut al României, și, în cele din urmă, credinței că România este dependentă din punct de vedere economic de Germania într-o măsură din ce în ce mai mare.[223]

Discuțiile au șchiopătat însă până după distrugerea finală a Cehoslovaciei, la începutul lunii martie 1939, când Carol personal a cerut ca asistentul special pe probleme de comerț al lui Göring, Helmuth Wohlthat, să vină la București. Wohlthat „a constatat că românii sunt extrem de cooperanți", ceea ce oferea Germaniei posibilitatea de „a obține ceva foarte asemănător cu dominația economică a României".[224] Rezultatele negocierii economice au fost „atât de favorabile Germaniei, încât practic dădeau pe mâna celui de-al Treilea Reich toată bogățiile agricole și petroliere ale României", iar concesiile au fost „atât de ample și extraordinare, încât Ungaria și Bulgaria aveau să ajungă să suspecteze că Germania a parafat tratatul economic din 23 martie garantând integritatea teritorială a României".[225] În ciuda acestor concesii însă, românii n-au obținut nici sprijinul Germaniei împotriva pretențiilor teritoriale ale maghiarilor și bulgarilor, nici măcar armamentul pe care germanii trebuiau să li-l furnizeze, deoarece Berlinul „nu și-a îndeplinit în mod deliberat angajamentul de a livra armament în schimbul grâului și petrolului".[226]

Acestei acțiuni care îi permiteau de fapt Germaniei să „controleze întreaga economie românească", Carol s-a gândit să i se opună prin încurajarea metodelor de eludare a controlului economic german stipulat prin contract.[227] În timp ce el continua să încerce să obțină sprijinul Germaniei împotriva Ungariei prin concesii economice, pe de altă parte, încheia acorduri și accepta garanții împotriva Germaniei din partea Franței și a Marii Britanii. La sfârșitul lunii martie 1939, România a încheiat un acord economic cu Franța. Pe 13 aprilie, a acceptat garanția anglo-franceză pentru menținerea integrității teritoriale și a independenței României, iar pe 11 mai a încheiat un alt acord economic cu Marea Britanie.

Deși politica de securitate a României a rămas neschimbată din 1934, era limpede că regele începuse să se gândească în mod serios la Germania ca potențial aliat. La fel de clar era că cercurile militare și politice românești încercau să-l descurajeze. După cum raporta șeful Marelui Stat-Major la mijlocul lunii aprilie 1939, la izbucnirea războiului provocat de forțele Axei, România „ar trebui să aibă asigurat din prima zi sprijinul efectiv al Poloniei, Iugoslaviei, Greciei, Turciei și eventual al URSS-ului (cel puțin material)".[228] Deși puterile aliate aveau să înfrunte inițial puterile centrale ale Axei de pe picior de egalitate, argumenta șeful Marelui Stat-Major, timpul „va lucra în defavoarea" Axei, iar Aliații vor avea foarte curând „o superioritate copleșitoare" ca forță umană și materială, „date fiind imensele resurse ale americanilor, ale sovieticilor și ale vastelor imperii coloniale ale Angliei și Franței". De aceea, indiferent de „dificultățile cu care s-ar putea confrunta inițial", ca unul dintre Aliații până la urmă victorioși, România va avea asigurate

atât capacitatea de reconstrucție, cât și locul de drept în lumea postbelică. Pe de altă parte, chiar dacă era aliată cu Axa victorioasă, România „avea să fie un stat-vasal al Germaniei din punct de vedere economic, politic și cultural".[229] Astfel, până la semnarea pactului Molotov-Ribbentrop, prim-ministrul român a încercat să-l convingă pe rege să nu încerce stabilirea unei alianțe cu Germania, deoarece acest lucru ar fi însemnat „controlul lor asupra noastră", dând ca exemple „Cehoslovacia, Ungaria și Italia, care, la urma urmelor, nu sunt deloc mai fericite".[230]

Aproape în același timp, la mijlocul lunii aprilie 1939, Înaltul Comandament al Wehrmachtului a ajuns la concluzia că scopul principal al Germaniei în războiul care era pe cale să izbucnească îl reprezenta „posesia câmpurilor petroliere românești", ca unică posibilitate de a asigura „provizii satisfăcătoare de produse petroliere pentru Germania, pe durata unui război lung".[231] Existau trei modalități de a-și realiza acest țel: (1) economică, prin „instituirea unui monopol german al petrolului"; (2) politică, prin „încheierea unui tratat de alianță necondiționată" între România și Germania; (3) militară, prin stabilirea „unui control absolut asupra țării", cu ajutorul Wehrmachtului. După ce a constatat că nici metoda economică, de „a institui un monopol german al petrolului", nici metoda politică de a „încheia un tratat de alianță necondiționată" nu erau de încredere date fiind puternicele tendințe antigermane din România, Înaltul Comandament german a ajuns la concluzia că doar metoda militară de stabilire a unui „control absolut asupra țării" putea „asigura posesia câmpurilor petroliere românești în caz de război". Conform Înaltului Comandament:

> Într-un astfel de caz, fie ne vom limita la o presiune militară externă, fie vom detașa trupe acolo. În privința aprovizionării cu produse petroliere, această diferență este importantă deoarece e vorba fie de cantități maxime imediate, fie de furnizarea lor în timp, după încheierea acțiunii militare și după refacerea echipamentelor distruse cu această ocazie.[232]

În consecință, planificatorii germani au căzut de acord că România trebuia să fie ocupată *de facto*, dar „mascat".

România a încercat să stabilească o alianță mai strânsă cu Franța și cu Mica Antantă prin diverse metode „care le forțau mâna", la începutul și mijlocul anilor 1930, și care ar fi făcut și din Uniunea Sovietică un membru al alianței. Marea Britanie și Franța au preferat totuși să evite un conflict, inclusiv să-și sacrifice unul dintre aliații mai mici. După eșecul concilierii în Cehoslovacia, Franța și Marea Britanie căutau acum să stopeze expansiunea germană și să-și asigure sprijinul sovietic. În practică, acest lucru

a însemnat că aliații occidentali ai României căutau să se distanțeze de obligația lor de a apăra integritatea teritorială și independența României, după ce a devenit clar că Uniunea Sovietică, mai degrabă decât Germania și aliații săi (Ungaria și Bulgaria), ajunsese cea mai periculoasă și iminentă amenințare militară pentru România, în 1939. În ciuda secretomaniei din jurul protocolului său care se referea la împărțirea Europei Centrale, semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, la 23 august 1939, a condus imediat la speculații în presă că sovieticii ar încerca acum să anexeze Basarabia românească cu binecuvântarea germană.[233] După cum l-a informat Hitler pe Mussolini, pactul realizase izolarea României de aliații săi occidentali, astfel că „România nu mai este în măsură să fie împotriva Axei, în orice conflict viitor“ [234]

La scurt timp după invadarea Poloniei, România a început să redistribuie trupele pentru a asigura frontul de Est. În vreme ce amenințarea de pe frontul de Vest era mai mare decât oricând, o a treia ipoteză – o alianță a rușilor cu Germania a devenit posibilă, și astfel Uniunea Sovietică s-a constituit și ea într-o amenințare militară principală. Dată fiind decizia britanicilor și a francezilor de a nu respecta garanția lor pentru teritoriul României împotriva agresiunii sovietice, ministrul britanic la București, Sir Reginald Hoare, i-a avertizat pe români împotriva unui alarmism „nejustificat“, susținând că Germania reprezenta încă amenințarea numărul unu. După cum a raportat la Londra, la începutul lunii octombrie 1939, el observase „începuturile unei tendințe de a considera Germania o contrapondere necesară la creșterea amenințării rusești“, avertizându-l astfel pe ministrul român de Externe că „ar fi o greșeală să se exagereze prea mult pericolul rusesc“.[235]

Absorbția finală a statelor baltice de către Uniunea Sovietică, în mai 1940, împreună cu prăbușirea dezastruoasă și înfrângerea Franței, în mai-iunie 1940, au făcut din România o pradă ușoară pentru Germania aliată cu Uniunea Sovietică și Ungaria. Chiar mai rău, capturarea arhivelor apărării Aliate din Paris a relevat măsura în care doctrina militară românească și desfășurările de trupe erau orientate împotriva amenințării germane. Deci, nu a fost surprinzător faptul că, la mijlocul lunii iunie 1940, pledoaria disperată a regelui că „singura speranță a României erau Germania și Italia, și nu există nimic care să devieze România de la acest traseu“ a fost făcută pentru urechile unor surzi.[236] După cum a explicat Ribbentrop, România trebuia „să atribuie politicii proprii evoluția critică a problemei Basarabiei“, și în special „entuziasmului“ cu care a acceptat garanția britanică, în aprilie 1939, „chiar dacă această promisiune a unei garanții era îndreptată direct împotriva Germaniei“, plus încercărilor sale ulterioare „de a duce o politică de balans, prin care se credea că va reuși să satisfacă ambele părți

beligerante".[237] Ribbentrop a concluzionat că: „Numai când superioritatea absolută a Germaniei a devenit evidentă, guvernul român a încercat să stabilească relații strânse cu Germania, cu scopul de a obține sprijinul nostru împotriva pretențiilor rusești față de Basarabia".

Hitler a continuat acuzațiile împotriva României în primăvara și vara anului 1940, făcând în mod repetat referire la acceptarea garanției anglo-franceze și „imputarea" atitudinilor agresive germane, deși el susținea că nu au existat. Führerul s-a plâns că:

> ... România a fost de zeci de ani un aliat ferm și activ al oponenților Reichului german. Ca să pomenesc doar de atitudinea invariabilă a delegației române la Geneva. Până foarte recent, România a încercat să se elibereze de aceste legături pe care le-a avut până în prezent și care au făcut-o mereu să fie antigermană. Materialul documentar aflat la dispoziția guvernului Reichului oferă informații elocvente în acest sens.[238]

i. Amenințarea sovietică

Amenințarea militară sovietică față de România era mai complexă decât față de Finlanda. În afară de o amenințare militară transfrontalieră, sovieticii au colaborat la și chiar au instigat cu amenințări militare care vizau și alte granițe ale României. Atunci când Moscova a emis un ultimatum la 27 iunie 1940 – iar Berlinul a atenționat Bucureștiul că „acel colos rus vă va zdrobi de moarte" în caz că românii ar opune rezistență – nu a fost doar un atac militar pe un singur front și cu un inamic, lucru pe care Bucureștiul trebuia să-l ia în considerare.[239] Circumstanțele ocupației și comportamentul forțelor de ocupație erau în mod semnificativ diferite comparativ cu invazia sovietică din Finlanda, în primul rând pentru că finlandezii au luptat, și au luptat bine. Acest lucru le-a permis, în timpul Războiului de Iarnă și al negocierilor ulterioare, să se pregătească pentru și să pună în practică evacuarea și strămutarea întregii populații finlandeze – peste 400 000 de oameni –, să-și retragă în stare bună toți ostașii și materialul de război de pe teritoriul care a fost în cele din urmă anexat.

România, pe de altă parte, nu a avut vreme să pregătească sau să efectueze evacuări înainte de a fi ocupată în stil comando, „prin metode neobișnuite și cu o viteză neobișnuită, considerându-se că aceste teritorii au fost cedate de comun acord și nu au fost acaparate ca urmare a unui război", nerespectându-se nici limita de timp, nici termenii acordului.[240] Din dorința de a pune mâna pe genul de bunuri și posesiuni care le scăpaseră din cauza retragerii ordonate din Finlanda, Moscova a ocupat imediat cele mai importante orașe, făcând guvernul român responsabil pentru predarea „în bună stare de funcționare" a „căilor ferate, locomotivelor, vagoanelor, podurilor,

depozitelor, aeroporturilor și aerodromurilor, facilităților industriale, centralelor electrice și serviciilor poștale și telegrafice".[241]

În 28 iunie, la numai o zi de la înmânarea ultimatumului, trupe de infanterie și tancuri sovietice au fost parașutate în spatele liniilor românești, iar trupele și autoritățile locale au fost atacate de aceste „coloane zburătoare" și de acele grupuri de localnici, în principal populații minoritare, pe care sovieticii au reușit să le mobilizeze cu acest scop.[242]

În timpul acestei operații, forțele sovietice s-au comportat de parcă s-ar fi confruntat cu o forță de luptă ostilă, „trăgând cu armele, luând ostatici, dezarmând unitățile românești", sechestrând material de război și confiscând toate bunurile din trenurile de evacuare.[243] În unele cazuri, trupele românești care se retrăgeau au dus lupte cu rezultate bune, dar, în cele mai multe cazuri, retragerea deja haotică a fost agravată de umilințele la care trupele sovietice le-au supus pe cele românești.[244] Peste 150 000 de militari a pierdut armata română, atunci când li s-a permis să se alăture familiilor lor din Basarabia și nordul Bucovinei.[245]

O altă deosebire flagrantă a fost aceea că, în cazul Finlandei, mărimea și omogenitatea populației din teritoriul cedat și eficacitatea eforturilor militare le-au permis finlandezilor să evacueze întreaga populație și au permis populației evacuate să înțeleagă limpede ce i se întâmplă: agresiunea sovietică o forțase să-și abandoneze locuințele. Exhaustivitatea evacuării finlandeze și simplitatea cauzei sale le-au permis finlandezilor strămutați să se concentreze asupra problemelor legate de restabilirea lor în Finlanda, mai degrabă decât se concentreze pe ceea ce au pierdut. Moscova era în mod clar responsabilă, cel mai rău prejudiciu fusese cauzat deja, iar acum venise timpul să-și construiască o nouă viață. Există toate motivele să credem că, dacă cererile sovietice împotriva Finlandei s-ar fi oprit aici, Finlanda ar fi căutat neutralitatea pentru restul războiului. (Într-adevăr, pregătirile intensive pentru strămutare și fondurile alocate împroprietăririlor indică faptul că aceasta ar fi fost dorința finlandezilor.)

În cazul României, forțele sovietice au ocupat un teritoriu cu o populație de circa 3,7 milioane de oameni, din care între 300 000 și 400 000 s-au refugiat dintr-odată într-o complet nepregătită și proaspăt trunchiată Românie, care era ea însăși în plin haos.[246] 200 000 refugiați au fugit din calea ocupației sovietice doar în prima săptămână, fără a-i lua în calcul pe cei 110 000 de etnici germani care au fost și ei evacuați din acea zonă prin România.[247] S-a dovedit a fi imposibil pentru extrem de numeroasa populație de etnie română să se mute în masă în România. Acest lucru a creat o situație permanent volatilă, în care sovieticii comiteau atrocități împotriva foștilor cetățeni români și a fostelor instituții, constante fiind numărul considerabil de familii

despărțite din punct de vedere teritorial și afluxul zilnic de refugiați, cu poveștile lor despre maltratările grave la care sovieticii îi supuneau pe vecinii și pe rudele lor, ceea ce nu permitea o tranziție spre o viață nouă a refugiaților sau acceptarea pierderii de către populația românească.

Pentru a da un exemplu despre această asimetrie și efectul său diferențiat, finlandezii din teritoriile pierdute au fost forțați să-și abandoneze toate bunurile. Pentru ei nu a contat atunci modul în care bunurile le-au fost luate sau cine le-a luat. Terenurile și bunurile din Basarabia și nordul Bucovinei au fost confiscate în cea mai mare parte de la etnicii români (dar și de la minoritățile ucrainene, ruse, evreiești și altele) care au rămas acolo.[248] Românii erau foarte interesați căror autorități le aparțineau agenții care le-au confiscat, adică, mai exact, asupra cui să se concentreze furia lor.

Mai mult, în timp ce toți finlandezii au fost mutați în Finlanda, în 1939–1940, înainte de anexarea sovietică, 100 000–500 000 de oameni dintre cei rămași în teritoriile pierdute de România au fost deportați de NKVD în Asia Centrală și Siberia.[249] În plus, represiunile politice prin care probabil mii de etnici români au fost executați de către NKVD, începând cu cele asociate cu unificarea Basarabiei cu România, în 1918, și asupra oficialilor administrației locale, au fost urmate de represiuni împotriva românilor rămași în teritoriul ocupat.[250] Cele aproximativ două milioane de români rămași au fost supuși unor persecuții și umilințe continue, fiind considerați populația suspectă și neloială a unui stat vecin.

În cele din urmă, în vreme ce finlandezii au fost obligați să încheie un tratat cu sovieticii recunoscând schimbările care au stabilit apoi o nouă graniță în dreptul internațional, Uniunea Sovietică a refuzat să delimiteze în mod oficial noua linia de demarcație sovieto-română, anticipând evident câștiguri suplimentare. Această diferență a adus grave sancțiuni legale anexărilor sovietice, în timp ce, teoretic, garanta anumite măsuri de securitate pentru Finlanda, că nu va fi supusă la atacuri sovietice ulterioare pe noul său teritoriu trunchiat. Niciun astfel de tratat nu a fost semnat între Moscova și București. Astfel, anexarea sovietică nu a avut statut juridic până după război. În același timp, granița României nici nu a devenit mai sigură, iar incursiunilor sovietice au dus și la pierderi teritoriale înainte de luna iunie 1941.

În disperare de cauză și „sub presiunea germană“, în 1 iulie 1940, guvernul român a renunțat simbolic la garanția anglo-franceză din aprilie 1939, iar regele și-a declarat intenția de a duce o politică de orientare exclusiv germană, informându-l pe Fabricius, ministrul Germaniei la București, că „în lipsa oricărei protecții, România este incapabilă de orice acțiune și este supusă influenței Uniunii Sovietice“.[251] Regele considera că „singura salvare a

țării sale este o legătură foarte strânsă cu Germania".[252] Pe 2 iulie, ministrul român de Externe i-a declarat ministrului britanic la București că România „s-a aruncat în brațele Germaniei" și că pentru a se asigura că acele brațe erau deschise, „România va face ce i-a cerut Germania".[253] După ce și-a reiterat rugămintea de a căpăta „ajutorul Führerului și rugămintea de a ne ajuta și de a ne proteja în aceste vremuri dificile", Carol le-a repetat apoi germanilor cererea sa – făcută prima dată în luna iunie – de a trimite o misiune militară în România.[254] Pe 4 iulie, guvernul român a anunțat oficial că: „de acum înainte, politica românească externă se va ghida după politicile Axei Roma-Berlin".[255] La data de 11 iulie, România s-a retras din Liga Națiunilor și, două zile mai târziu, și-a reînnoit cererea de a se alătura Axei.[256] Principala condiție prealabilă a Germaniei pentru a avea relații mai strânse cu România a fost satisfacerea „anumitor aspirații revizioniste ale vecinilor României".[257]

Dincolo de dorința sa de a soluționa problemele teritoriale în privința României, care puteau amenința aprovizionarea cu petrol, Hitler, de asemenea, nu i-a iertat pe români pentru poziție lor pro-Aliați, în special după capturarea arhivelor Consiliului Suprem de Război aliat, la căderea Franței, în iunie 1940. După cum i-a explicat Hitler ambasadorului italian la Berlin, la 1 iulie, revelațiile din această „cea mai senzațională pradă de război de până acum", care includea procesele-verbale ale Consiliului de Război, a aruncat multă lumină și asupra „unora dintre țările balcanice". „Despre România, a continuat Hitler, nu se poate spune decât că este deja copleșită de pedeapsa pe care a meritat-o."[258]

La mijlocul lunii iulie, Hitler s-a plâns din nou regelui Carol al II-lea că „în trecut și până foarte recent, după cum au stabilit-o foarte clar documentele descoperite, atitudinea politicii oficiale românești față de Germania a fost, din păcate, nu prea prietenoasă, ci mai degrabă destul de ostilă".[259] La fel, Ribbentrop i s-a plâns prim-ministrului român, la sfârșitul lunii iulie, de „neplăcutele informații legate de atitudinea României", ca fiind „absolut probritanică", pe care le-au descoperit în documentele capturate: „În acest sens, trebuia să recunoască cinstit că Germania fusese cam îndurerată de faptul că o țară precum România, cu care Reichul german nu a avut nicio divergență, a ezitat să se elibereze de politica fatală a lui Titulescu și acceptase garanția britanică care, la momentul când a fost oferită, era îndreptată exclusiv împotriva Germaniei", încheind cu faptul că „Ungaria și Bulgaria aveau acum anumite pretenții teritoriale care, în opinia Germaniei, erau perfect justificate."[260] De-a lungul anului 1940, atât Hitler, cât și Ribbentrop s-au referit adesea la aceste documente și la locul important jucat de România în susținerea de măsuri împotriva reînarmării Germaniei.

Cedarea teritorială în favoarea Uniunii Sovietice și așteptarea de sprijin din partea aliatului lor german au determinat Ungaria și Bulgaria să-și reclame imediat pretențiile față de România, cu o vigoare reînnoită. Moscova a profitat de această oportunitate pentru a îmboldi în continuare atât Ungaria, cât și Bulgaria, cu scopul de a exploata orice eventuale ostilități care ar fi rezultat, „pentru a stabili un contact direct cu Bulgaria, prin intermediul acelei fâșii înguste care era teritoriu românesc" și pentru a realiza „castrarea completă a României ca putere militară".[261] Într-o încercare de a îndepărta Ungaria de Germania, Uniunea Sovietică a început să susțină pretențiile teritoriale ungurești încă din 1938.[262] Imediat după semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, Moscova a început să-și exprime sprijinul și față de pretențiile teritoriale ale Bulgariei ce vizau România.[263] Potrivit lui Geoffrey Roberts, anexarea precipitată a Basarabiei și a nordului Bucovinei de către sovietici s-a produs deoarece „o presiune teritorială și politică asupra României reprezenta esența planurilor sovietice pentru Balcani " și, prin urmare, „și motivul pentru care sovieticii au susținut pretențiile Ungariei de a obține Transilvania și ale Bulgariei privind Dobrogea".[264]

La 25 iunie 1940, Molotov l-a informat pe ambasadorul italian la Moscova că exista „o bază pentru pretențiile Ungariei față de România", precum și „pentru pretențiile Bulgariei față de România", și că Uniunea Sovietică era pregătită să folosească forța împotriva România pentru a-și satisface propriile pretenții „în cazul în care România se dovedește intransigentă", observând amenințător că în ceea ce privește „celelalte teritorii din România", URSS era pregătită să ajungă la o înțelegere cu Germania și cu Italia.[265] Deși erau preocupați de efectul acestor cereri asupra proviziilor lor de petrol, germanii nu păreau să fi fost altminteri prea îngrijorați. După cum nota generalul Halder după ocupația sovietică, deși o „situație delicată" a fost creată de atitudinea în continuare „obscură" a Uniunii Sovietice, care avea se pare alte „planuri cu Delta Dunării", era necesar să se evite încercarea României „de a se împrieteni cu noi din punct de vedere militar, cu scopul de a crea impresia în afară că este sub protecție germană".[266] România, afirma Halder, va trebui să „achite nota de plată" prin cedarea și a altor teritorii, „deoarece Ungaria trebuie să capete o felie", iar „Bulgaria o să ia oricum Dobrogea".[267]

Încă de la începutul lunii iulie, Berlinul a început să primească informații de la Roma și Moscova, cum că sovieticii vor invada și anexa și alte teritorii românești, că se deplasează atât în Bucovina, cât și de-a lungul coastei Mării Negre pentru a face legătura cu Bulgaria. Anexarea Basarabiei a adus Uniunea Sovietică „atât de aproape de Bulgaria", încât, dacă Bulgaria „obținea *toată* Dobrogea de la România", cele două state slave ar fi avut o frontieră

comună, România n-ar mai fi avut acces la Marea Neagră şi, având în vedere bunele relaţii sovieto-bulgare, Uniunea Sovietică ar fi avut „o rută terestră directă spre Strâmtoarea Bosfor."[268] Statul Major italian era de asemenea convins că sovieticii plănuiau să intre în Dobrogea pentru a face legătura cu Bulgaria.[269] Conform analizei ataşatului german la Moscova, dovada unei iminente intrări sovietice în Dobrogea consta din: (1) indicaţia clară a guvernului sovietic că viza „o relaţie mai strânsă cu Bulgaria"; (2) faptul că: „Multe cercuri sovietice nu au uitat că, la un moment dat, toate cele trei guri de vărsare ale Dunării au fost în posesia Rusiei"; (3) faptul că „un număr mare de ofiţeri ruşi" a apărut în Basarabia; (4) faptul că, „după ce ataşatul militar bulgar l-a felicitat pe şeful Secţiei ataşaţi militari sovietice în legătură cu anexarea Basarabiei de către URSS", acesta din urmă l-a informat că „ar fi posibil să se mai întâlnească încă o dată, pe Dunăre".[270]

De la sfârşitul lunii iulie 1940, argumentul că Germania ar trebui să-şi protejeze aprovizionarea cu petrol prin garantarea teritoriului românesc după cedările către Ungaria şi Bulgaria, indiferent de reacţia Uniunii Sovietice, a câştigat teren în rândul elitelor germane. Această dezbatere a continuat până la sfârşitul lunii august. După cum notează Halder, după o conferinţă a Führerului, în 26 august, deşi a fost exprimată „o mare îngrijorare că ruşii ar putea face o altă mişcare dacă maghiarii dau tonul din nou", liderii politici germani „nu s-au decis încă dacă: (a) să ţină partea Ungariei sau (b) să ofere României o garanţie împotriva Ungariei"(!)[271] Cu toate acestea, a doua zi, ca urmare a acceptării de către regele Carol a unui arbitraj al Germaniei şi Italiei, Halder a notat faptul că, având în vedere necesitatea de a avea petrolul şi resursele agricole ale României pe timp de război, „România trebuie atrasă pe orbita noastră, dar într-un mod care să nu irite prea tare Rusia, deoarece este prea devreme".[272]

La 31 august 1940, România a cedat Ungariei nordul Transilvaniei, cu o populaţie de 2 600 000 de oameni.[273] În cele din urmă, peste 200 000 de refugiaţi oficial înregistraţi din această regiune au intrat în România trunchiată şi s-a estimat că alţi 80 000 de refugiaţi neoficiali s-au adăpostit la rudele lor.[274] Între 40 000 şi 60 000 de persoane au fost expulzate de către autorităţile de ocupaţie maghiare. Fiindcă raţionamentele autorităţilor de ocupaţie ungare erau similare cu ale autorităţilor sovietice din Basarabia şi nordul Bucovinei, nu este surprinzător faptul că şi comportamentul a fost similar, cu sublinierea că „dată fiind expulzarea academicienilor, profesioniştilor şi a capilor din administraţie, orice formă de rezistenţă este puţin probabil să aibă coerenţă".[275] Autorităţile maghiare de ocupaţie au executat aproximativ 1 000 de români şi au arestat 15 000, în primele trei luni. Alţi 70 000 „au fost trimişi la muncă silnică" pe frontul rusesc, în timpul războiului, cei mai

mulți nemaiîntorcându-se vreodată, iar circa 17 000 „au fost trimiși la muncă forțată în Germania".[276]

După ce Regele și guvernul său au fost de acord să satisfacă cererile Bulgariei, Berlinul și Roma au emis garanția comună pentru teritoriul românesc rămas. Deși nici pe departe la fel de devastatoare ca pierderile în favoarea Ungariei și URSS, cedarea către Bulgaria a inclus o populație de aproximativ 360 000 de oameni și a adus alți 110 000 de refugiați în România.[277] Într-o emisiune radio de pe 1 septembrie 1940, ministrul român de Externe anunța că o garanție teritorială „operativă imediat" a fost acordată României de către Germania și Italia, ceea ce „oferea siguranță absolută" României:

> La cea mai mică tentativă de știrbire a integrității sau inviolabilității teritoriului românesc, armatele germane vor trage. Prin această garanție, ne legăm indisolubil de puterile Axei. De acum înainte, politica noastră nu va cunoaște niciun alt curs decât cel al Axei, în care ne punem toate speranțele.[278]

În două luni, România pierduse fără luptă peste o treime din teritoriul său și șase milioane de oameni. „Presată din toate părțile și fără nicio speranță de sprijin", situația românească a fost similară cu a Finlandei, în sensul că a fost silită, prin agresiuni anterioare și izolare de aliații occidentali, să se arunce „cu totul în brațele germanilor".[279] Regele Carol al II-lea nu a putut supraviețui pierderilor teritoriale, pierderilor de populație și anarhiei care a urmat, care a fost creată de colapsul instituțiilor guvernamentale și de stat, și, după ce l-a chemat pe generalul Antonescu și l-a numit șef al statului cu puteri dictatoriale, a abdicat în favoarea fiului său și a fugit din țară.[280] Antonescu era considerat un fel de „as în mânecă" de către majoritatea liderilor politici români și de către observatorii externi, chiar dinainte de ultimatumul sovietic, datorită prognozelor sale extrem de precise asupra evenimentelor, pe care le făcuse încă din 1934.[281] Opinia generală era că, dacă putea să prevadă asemenea evenimente dezastruoase, poate că era capabil să facă totuși ceva pentru a pune lucrurile pe picioare după aceea.

Analistul britanic Arnold Toynbee a remarcat la vremea aceea că, date fiind interesul și nevoia Berlinului de petrol românesc, o ocupare *de facto* a României de către forțele germane era deja luată în calcul, „singura problemă fiind dacă acest lucru era bine să se petreacă cu sau fără consimțământul României".[282] În conformitate cu politica Ministerului de Externe britanic de a evita menționarea agresivității sovietice, Toynbee a mai comentat că Antonescu „s-a confruntat cu sarcina de a guverna țara aflată în fața pericolului ocupației germane, cu oameni înfuriați de pierderile teritoriale, cu un nou rege de numai 18 de ani și cu o Gardă de Fier nerăbdătoare să creeze

probleme", așa că, de aceea, în ciuda faptului că el „a fost întotdeauna probritanic din punctul de vedere al părerilor politice", Antonescu „a decis că ar fi mai bine pentru țara lui să nu fie ocupată de o forță fățiș ostilă".[283]

Incursiunile sovietice de-a lungul liniei de demarcație cu România nu s-au terminat odată cu garanția germană. În schimb, acțiunile și deplasările de trupe sovietice au indicat continuarea ofensivei, fapt care i-a îngrijorat în mod deosebit pe români, care nu erau încă siguri dacă nu cumva exista o înțelegere germano-sovietică anterioară cu privire la anexarea altor zone ale teritoriului românesc. Fără știrea românilor, dezbaterea germano-sovietică asupra pretențiilor teritoriale suplimentare, pe lângă cele prevăzute în protocolul secret al Pactului Molotov-Ribbentrop, îl determinase deja pe Hitler să comande întocmirea planurilor pentru Operația Barbarossa. La începutul lunii septembrie 1940, un general german a fost trimis în România pentru a pregăti sosirea misiunii militare germane. El a transmis că existau „rapoarte insistente legate de noi acțiuni care puneau în pericol noua graniță cu Rusia", privind „constantele încălcări provocatoare ale frontierei de către ruși, pentru care apoi dau vina pe români", mai exact „concentrări la punctele de trecere a râului și materiale de construcții pentru poduri în mai multe puncte situate de-a lungul Prutului, precum și construcția a numeroase aerodromuri în sudul Basarabiei".[284] În ciuda asigurărilor generalului, era evident că Antonescu „trebuia să se lupte cu sine" pentru a fi convins „că garanția germană pentru toate granițele României" va fi onorată de Germania.

De-a lungul lunilor septembrie și octombrie, observatorii occidentali aliați au remarcat cu „mare interes" că, în pofida garanției, sovieticii au continuat „să adopte un ton amenințător față de guvernul român" și să provoace „incidente la frontieră".[285] Pe 16 septembrie 1940, Ambasada Italiei a raportat despre autoritățile sovietice din nordul Bucovinei ocupate că acestea „erau nemulțumite de frontiera existentă în Bucovina" și căutau, prin intermediul unor „incidente de-a lungul frontierei din această regiune" să modifice „linia de demarcație din Bucovina" în favoarea lor.[286] Ministrul american la București, pe de altă parte, a raportat că Antonescu era „dispus să se încreadă poate prea mult în garanția germană" și minimaliza ceea ce părea a fi o concentrare a trupelor sovietice de-a lungul liniei de demarcație.[287]

La 18 septembrie, Molotov l-a informat pe ambasadorul Germaniei la Moscova că pretențiile guvernului sovietic „includeau toată Bucovina" și că Moscova „conta pe sprijinul guvernului german pentru a obține teritoriile din sudul Bucovinei" la momentul potrivit, plângându-se că „garantarea teritoriului românesc declarată de Germania la Viena încălcase" această înțelegere.[288] Trei zile mai târziu, Molotov și-a repetat reproșurile,

iar atunci când ambasadorul german a replicat că el „abia dacă își amintea mica frază prin care Uniunea Sovietică declara că, «pentru moment», se va limita la nordul Bucovinei", Molotov a răspuns că se pare că el a făcut această remarcă într-un sens general la momentul acela.[289] Acțiunile sovietice erau în perfect acord cu această atitudine și, până la deschiderea frontului de răsărit, încă neclara frontieră româno-sovietică „a fost departe de a fi liniștită", focurile de armă fiind „un eveniment care se repeta aproape noapte de noapte, la fel ca și survolarea inexplicabilă a zonei de către aeronave sovietice", la fel ca și raidurile periodice ale patrulelor sovietice pentru a captura prizonieri.[290] Pe 26 octombrie 1940, într-una dintre incursiunile lor mai îndrăznețe, trupele sovietice au atacat și ocupat trei insule românești din Delta Dunării.[291]

În cadrul reuniunii lor de la Berlin, la jumătatea lunii noiembrie 1940, Molotov a dat de înțeles cât se poate de clar că Uniunea Sovietică considera garanția teritorială acordată României ca fiind în primul rând îndreptată împotriva URSS.[292] Molotov i-a explicat lui Hitler că:

> În ceea ce privește Bucovina, el a admis că asta implica un teritoriu suplimentar, unul care nu era menționat în protocolul secret. Mai întâi, Rusia confirmase pretențiile legate de nordul Bucovinei. Cu toate acestea, în circumstanțele actuale, Germania trebuia să înțeleagă interesul Rusiei pentru sudul Bucovinei. Dar Rusia nu primise niciun răspuns la întrebarea ei cu privire la acest subiect. În schimb, Germania garantase integritatea întregului teritoriu al României și ignorase complet dorințele Rusiei legate de sudul Bucovinei. Mai mult decât atât, Uniunea Sovietică își exprimase nemulțumirea față de faptul că România acceptase garanția acordată de Germania și Italia fără a se consulta cu Rusia. Guvernul sovietic își explicase deja poziția de două ori, și era de părere că respectiva garanție era îndreptată împotriva intereselor Rusiei Sovietice, „în cazul în care cineva s-ar putea exprima atât de răspicat". De aceea, se punea problema revocării acestei garanții.[293]

Într-o întâlnire cu Hitler, zece zile mai târziu, la 22 noiembrie 1940, Antonescu „a remarcat faptul că rușii aveau pretenții din ce în ce mai mari" și „amânau în mod constant stabilirea graniței, astfel încât s-o poată treptat împinge mai departe în teritoriul românesc și să influențeze stabilirea sa tot mai mult în favoarea lor".[294] Mai mult, ei încercau să excludă Germania din Comisia Dunării, să decolmateze brațele Dunării, și pretindeau dreptul ca navele lor de război să poată naviga în spatele liniei de apărare românești.[295] După cum i-a spus liderul român lui Ribbentrop: „Din cauza Moscovei, România nu a putut avea cu adevărat liniște, în special pentru că rușii nu doreau să stabilească o graniță definitivă".[296] În discuțiile sale cu mareșalul Keitel, Antonescu descrie cum „a organizat puncte de rezistență

în pădurile din centrul Moldovei, de ambele părţi ale drumurilor şi căilor ferate“, deoarece forţele sovietice puteau „avansa destul de rapid pe ambele căi prin Moldova“, iar dacă asta nu funcţiona, „armata română se va retrage spre Carpaţi“.[297]

La mijlocul lunii ianuarie 1941, Antonescu i-a declarat lui Hitler că România ar putea fi de valoare pentru Germania ca aliat militar numai în cazul în care era protejată explicit de incursiunile sovietice. Astfel, el a spus că:

> România are nevoie de ajutorul Germaniei în problema Dunării, pentru păstrarea statu-quoului. Încercările Rusiei de a exercita presiuni şi provocarea de incidente de fluviu şi la frontieră dovedesc că Rusia urmăreşte să stabilească puterea de rezistenţă a României. Prin urmare, pentru a fi în măsură să reziste acestor încercări, România trebuie să aibă o poziţie fermă care să fie susţinută de Germania.[298]

ii. România, anglo-americanii şi alianţa nazisto-sovietică

Britanicii nu erau încă dispuşi (şi, în general, nu erau capabili) să se confrunte cu Uniunea Sovietică în legătură cu expansiunea agresivă a acesteia în Europa Centrală, parţial datorită speranţei că eliminarea zonei-tampon între ea şi Germania ar conduce la un conflict armat şi la sfârşitul alianţei lor şi parţial datorită speranţei că Uniunea Sovietică ar fi atunci disponibilă pentru o alianţă cu Marea Britanie împotriva Germaniei naziste.[299] Unul dintre susţinătorii acestui al doilea mod de gândire, ambasadorul la Moscova, Sir Stafford Cripps, a mers atât de departe, încât a declarat autorităţilor sovietice, la sfârşitul lunii octombrie 1940, că „Marea Britanie ar fi pregătită să recunoască ocupaţia sovietică *de facto* a statelor baltice, Basarabiei, Bucovinei şi regiunilor din estul Poloniei recent încorporate în teritoriile sovietice“ şi „s-ar angaja să nu adere la niciun acord antisovietic pe durata războiului“.[300] Pe 18 iunie 1941, Cabinetul de Război britanic s-a întrunit pentru a decide ce poziţie să adopte atunci când Germania va lansa atacul împotriva Uniunii Sovietice, lucru pe care toate rapoartele spionajului militar îl indicau. Deşi existau „îndoieli considerabile legate de oportunitatea de a avea Uniunea Sovietică ca aliat“, Churchill „nu avea nicio îndoială“ că linia politică britanică ar trebui să prezinte Germania „drept un tiran nesătul“ care „a atacat Rusia pentru a obţine bunurile materiale necesare pentru a continua războiul“.[301]

Liderii români au interpretat greşit poziţia britanicilor (şi a americanilor) privind un potenţial conflict germano-sovietic. Pentru ei, aceasta inducea

unele motive de speranță, deoarece au interpretat-o ca fiind sfârşitul toleranței Aliaților față de agresiunile germane și sovietice din Europa Centrală, și în special împotriva țării lor. Din primăvara anului 1941, probabilitatea ostilităților germano-sovietice devenise o chestiune de dezbatere publică. Deoarece o astfel de evoluție promitea să avantajeze poziția militară a Aliaților, aceștia o încurajau discret, ori de câte ori era posibil, în același timp încercând să-i îndepărteze pe sovietici de Germania. Iuliu Maniu, liderul de frunte al opoziției democratice române, care a păstrat o strânsă legătură cu Antonescu de-a lungul războiului, l-a întrebat pe un oficial de la Legația americană la București, în 4 iunie 1941, dacă „Anglia și Statele Unite încă doreau o coliziune între Germania și Rusia“ Reprezentantul american a răspuns că: „Cred că da, pentru că războiul va fi prelungit, iar sistemul comunist va fi astfel distrus, eliminând deci o problemă postbelică, la care m-am referit pe larg în conversația noastră anterioară“.[302]

Maniu i-a atras atunci atenția reprezentantului SUA că „dacă Rusia era înfrântă într-o luptă cu Germania, lucru aproape sigur, asta ar pune la dispoziția Germaniei o forță de muncă extraordinară, precum și resurse nelimitate, permițându-i să mențină o armată și mai mare decât în prezent, pentru o perioadă nedeterminată de timp“ Oficialul american „a obiectat că ar fi, cu siguranță, mult mai util dacă Germania și Rusia s-ar lupta și că este preferabil ca în Rusia să aibă loc oarecari distrugeri, iar forțele germane să fie diminuate, decât ca Rusia să-și cedeze resursele pasiv, după cum se pare că se pregătește să facă“.[303]

În timp ce aliații occidentali întrevedeau cu oarecare speranță posibilitatea unui conflict sovieto-nazist legat de împărțirea prăzii din Europa Centrală, soarta acelor state mici care constituiau „prada“ nu a reprezentat preocuparea lor principală. Imediat după deschiderea frontului de răsărit, ambasadorul SUA în Japonia a exprimat situația cât se poate de simplu: „cel mai bun lucru care se putea întâmpla, un caz de «corb la corb își scoate ochii»“.[304] Apoi, senatorul Harry S. Truman a declarat pentru *The New Times* că „dacă vom vedea că Germania câștigă războiul, ar trebui să ajutăm Rusia, iar dacă vedem că Rusia este învingătoare, ar trebui să ajutăm Germania și astfel să-i lăsăm să se omoare între ei cât mai mult cu putință“.[305] În timp ce Aliații aveau tot interesul să izbucnească un conflict între cele două dictaturi majore ale continentului eurasiatic și doreau ca România să sprijine facilitarea lui, însuși faptul că România avea să fie apoi obligată să se bazeze pe sprijinul german împotriva Uniunii Sovietice, având în vedere incursiunile continue ale acesteia pe teritoriul românesc, a condus inexorabil la categorisirea de către Aliați a României drept un stat inamic atunci când, în cele din urmă, a avut loc confruntarea.[306]

iii. Distanțare

Sub Antonescu, România nu a dus o politică de distanțare înainte de începerea campaniei din Răsărit. Realitatea invaziilor și recunoașterea de către puterile occidentale a situației dificile în care se afla România, chiar dacă nu era însoțită de sprijin practic, împreună cu ceea ce Antonescu considera dreptatea cauzei românești într-un război de apărare împotriva Uniunii Sovietice, făceau inutilă distanțarea, după părerea lui.[307] Această apreciere a fost întărită de evidentul interes al aliaților occidentali față de un conflict între URSS și Germania, o confruntare în care, *volens nolens,* România juca deja un rol de catalizator. În cele din urmă, statutul juridic internațional al teritoriilor românești ocupate de sovietici reprezenta, de asemenea, un motiv pentru care românii să creadă că operațiile militare desfășurate împotriva forțelor sovietice nu ar fi nici condamnate și nici măcar criticate de către Aliați.

Cu ocazia primei sale întâlniri cu Hitler, în noiembrie 1940, Antonescu a declarat că România nu va urma nicio politică în „zigzag" în ceea ce privește angajamentul său de a rezista și de a se opune presiunii sovietice alături de Germania, subliniind intenția României de a participa la operații militare în acest scop. În 22 noiembrie, i-a spus lui Ribbentrop că „se va alătura Pactului Tripartit a doua zi, dar că totuși el nu se va limita la un simplu act de aderare, ci va fi pregătit cu arma în mână pentru a lupta alături de Puterile Axei pentru victoria civilizației".[308] România, i-a explicat Antonescu lui Hitler a doua zi, „era pregătită să lupte pentru drepturile sale", cu scopul de a restabili integritatea teritorială și aștepta sprijinul german pentru aceasta, indiferent de faptul că Berlinul facilitase acele pierderi teritoriale.[309] Antonescu și-a declarat intenția de „a continua în mod energic organizarea armatei române", astfel încât „să fie gata de acțiune în primăvara anului următor", reiterând faptul că „România nu cerea restabilirea granițelor sale fără a lupta pentru asta".[310]

Pe 15 ianuarie 1941, într-o schiță a intențiilor și condițiilor României pentru o cooperare viitoare în cadrul unei alianțe, Antonescu i-a explicat lui Hitler că, deși odată cu „intrarea și prezența trupelor germane pe teritoriul său", România își „abandonase neutralitatea", era „pregătită să-și asume riscul unei operații defensive sau ofensive" alături de Germania.[311] În cazul unei ofensive spre sud, România se va limita la formarea „flancului stâng defensiv". Cu toate acestea, în cazul în care Uniunea Sovietică ataca, România dorea „să participe la operația militară cu toate forțele sale", deoarece ar fi „efectiv în război, chiar dacă nu ar participa la o operație militară inițială, din moment ce este expusă la atacuri aeriene ale forțelor

inamice".[312] Astfel, la mijlocul primăverii anului 1941, Antonescu a pledat pentru „o incursiune împotriva armatei ruse", care, a avertizat el, putea avea succes doar „atât timp cât sprijinul Angliei și Statelor Unite ale Americii nu era încă efectiv".[313]

Cu opt zile înainte de începerea campaniei, Antonescu le-a descris lui Hitler, Keitel și Jodl motivațiile participării România în viitoarea campanie ca rezultând din faptul că aceste două națiuni „trebuiau să facă față unei amenințări comune".[314] Antonescu și-a declarat intenția de a „menține o cooperare politică sinceră și loială cu Axa", pentru a obține victoria „în conflictul actual" și „recunoașterea drepturilor României".[315] În același timp, Antonescu a explicat că orice decizii cu privire la România „care erau contrare interesului vital al țării sale" ar submina atât poziția lui în România, cât și alianța româno-germană.[316] Antonescu a respins imediat sugestia lui Hitler că, poate, România nu ar trebui să participe la campanie „chiar din prima zi", deoarece, dacă nu o făcea, Moscova putea „să observe o anumită reținere" și să se abțină de la atacarea teritoriului românesc. Liderul român a replicat că forțele sovietice ar ataca România, vizând în special în producția de petrol și centrele de transport, „chiar dacă România nu ar participa de la început", iar românii nu le-ar permite pur și simplu germanilor să lupte pentru ei fără participarea lor.[317] Și, în orice caz, teritoriul românesc pe care sovieticii îl invadaseră și îl ocupaseră aparținea încă României, potrivit dreptului internațional.

3. Participarea la campania din Răsărit

A. Ungaria

Tiparul cooperării „reticente" a Ungariei, bazat pe diferențe reale, dar dezmințind o alianță extinsă motivată de obiective compatibile pe termen lung, era evident din modul în care Ungaria a ajuns să declare război Uniunii Sovietice. Cu o zi înainte de începerea campaniei din Răsărit, Hitler l-a informat pe Horthy în legătură cu atacul planificat împotriva Uniunii Sovietice. Horthy a calificat acțiunea drept „minunată", explicând că:

> De 22 de ani, a tânjit după această zi, iar acum era încântat. Vreme de generații, omenirea îi va mulțumi Führerului pentru această faptă. Decizia Führerului va aduce pacea, deoarece Anglia și Statele Unite ar trebui să realizeze acum că Germania nu mai putea fi învinsă militar și, fiind în posesia substanțialelor resurse și a zonelor agricole din Rusia, era în siguranță în privința economiei militare și a aprovizionării cu alimente.[318]

Mai mult, conform Înaltului Comandament al Armatei, Horthy i-a semnalat lui Hitler că „regretă sincer că nu a fost invitat să ia parte la lupta Germaniei împotriva comunismului".[319]

La baza acestei plângeri a stat faptul că, în timp ce conducerea militară ungară și corpurile de ofițeri „erau de părere că Ungaria ar trebui să fie pe partea germanilor din primul moment al războiului germano-sovietic care avea să izbucnească" și „aproape că au pretins asta", Horthy și guvernul „au preferat «să fie solicitați» în schimbul a ceva", mai degrabă decât să se ofere voluntar.[320] Ca răspuns, Halder a notat, la 22 și 25 iunie 1941, că, deși „cooperarea Ungariei nu ar fi de dorit", „pe plan politic, nu adresăm nicio cerere Ungariei", în ciuda faptului că „Ungaria vrea să facem cerere oficială", deoarece, „din motive politice", Hitler refuza să facă acest lucru.[321] Ordinele date de Halder generalului Kurt Himer de a stabili o legătură între germani și Statul-Major maghiar, în 23 iunie, au fost mult mai precise, acesta declarând că „nu avem pretenții, deoarece pentru asta se plătește, însă ar trebui să fim recunoscători pentru orice ajutor, în special pentru unitățile mobile".[322]

Între timp, Moscova s-a dovedit a fi dispus să facă orice pentru a evita implicarea Ungariei în război. Ca urmare, Horthy și guvernul ungar au trebuit să depună un efort considerabil pentru a ignora și a evita ofertele sovietice de pace.[323] Molotov s-a întâlnit personal cu ministrul Ungariei József Kristóffy, pe 22 iunie, când a fost lansată Operația Barbarossa, și din nou pe 23 iunie, ziua când Ungaria a rupt relațiile cu Uniunea Sovietică. Molotov a informat guvernul maghiar că „agresiunea germană nu implica neapărat o schimbare în relațiile dintre Uniunea Sovietică și Ungaria" și că „guvernul sovietic nu a obiectat, și nici nu obiectează în prezent, la pretențiile revizioniste ale Ungariei față de Transilvania".[324] De fapt, a concluzionat liderul sovietic, „în viitor, Ungaria ar putea conta pe sprijinul sovietic în privința Transilvaniei, în cazul în care rămânea neutră în războiul germano-sovietic".[325]

Imediat după bombardarea orașului Košice de către, se presupunea, aviația sovietică, Molotov l-a contactat din nou pe Krištoffy și atașatul său militar, Adam Krúdy, asigurându-i că forțele aeriene sovietice nu au fost în niciun fel implicate în acel bombardament și că guvernul sovietic denunța oficial incidentul. Molotov a pus chiar la dispoziția lui Krištoffy facilități speciale de transmitere prin cablu, pentru a se asigura că acel mesaj va ajunge la Horthy în timp util.[326] Prim-ministrul Bárdossy a mărturisit mai târziu că urmase procedura normală și l-a informat personal pe Horthy despre demersurile sovietice, dar că, după ce a citit telegrama lui Krištoffy, Horthy i-a spus că „îi va crăpa obrazul de rușine dacă nu va putea participa la acest război".[327] Consilierul lui Horthy și cel care se ocupa de procesele-verbale ale Cabinetului,

István Bárczy, a afirmat că el „avea personal cunoștință" de faptul că atât Bárdossy, cât și Horthy aflaseră despre aceste demersuri.[328] De asemenea, chiar procesele-verbale ale Cabinetului indică faptul că „nu numai Bárdossy, ci și Horthy, Cabinetul și Parlamentul erau în favoarea războiului împotriva Uniunii Sovietice".[329]

Neavând nicio revendicare teritorială față de Uniunea Sovietică și nici populație minoritară acolo „care să aibă nevoie de protecție", și cu Moscova care făcea toate eforturile pentru a afișa o atitudine prietenoasă, orice incident provocator ar fi fost supus, în mod normal, cel puțin unei examinări sumare dacă Horthy și guvernul maghiar ar fi avut vreun interes în menținerea relațiilor pașnice cu Uniunea Sovietică.[330] Pe de altă parte, doar o provocare în astfel de circumstanțe putea oferi chiar și un vag plauzibil *casus belli*. Ca atare, nu este surprinzător faptul că, în ziua bombardamentului de la Košice, pentru a evita posibilitatea ca Moscova să ridice în mod public ramura de măslin în fața Budapestei și astfel să plaseze explicit Ungaria în poziția de agresor, în cazul în care s-ar fi alăturat campaniei, prim-ministrul maghiar a informat Germania că forțele aeriene maghiare vor „ataca azi chiar" Cu toate acestea, declarația de război avea să fie făcută publică „numai după efectuarea atacului aerian maghiar", și de aceea guvernul maghiar solicita ca Berlinul să trateze această informație ca fiind confidențială, până la încheierea misiunii.[331]

În vreme ce menționa „atacurile criminale pe teritoriul Ungariei", scrisoarea lui Horthy către Hitler, din 28 iunie 1941, când trupele ungare au intrat în Uniunea Sovietică ca parte a ofensivei, seamănă foarte mult cu inițiativele anterioare ale regentului vizavi de o operație împotriva URSS: „Mă consider fericit că armata mea poate participa umăr la umăr cu glorioasa și victorioasa armată germană în cruciada pentru eliminarea periculoasei hoarde comuniste și pentru păstrarea culturii noastre".[332]

B. Finlanda

În timp ce dilema cauzată Finlandei de contradicția dintre orientarea pro-aliată și nevoia unui aliat german împotriva Uniunii Sovietice era înțeleasă de către ministrul german la Helsinki, în mintea liderilor germani militari și politici nu exista nicio îndoială cu privire la angajamentul Finlandei față de cooperarea militară.[333] Într-adevăr, extinderea alianței militare a fost comentată cât se poate de precis și de către observatori terți.[334] La mijlocul lunii mai 1941, generalul Jodl i-a semnalat Ministerului de Externe german că erau necesare „urgent discuții detaliate" privind cooperarea militară cu finlandezii, în special cu privire la transporturile de trupe, planificarea de operații comune și organizarea Înaltului Comandament.[335] În același timp,

a avertizat Jodl, problema Operaţiei Barbarossa nu a fost ridicată „ca o chestiune curentă", iar discuţiile ar trebui să se bazeze în mod explicit pe prezumţia unui atac sovietic.

Atunci, Hitler a delegat un trimis special, pe ambasadorul Schnurre, specialist în probleme finlandeze, să-i invite pe aceştia la discuţii la nivel înalt, la Salzburg şi Berlin, privind operaţiile militare coordonate, dată fiind probabilitatea unor ostilităţi iminente.[336] În timpul vizitei sale, Schnurre a explicat că, deşi „relaţiile tensionate dintre Germania şi Uniunea Sovietică nu ar duce neapărat la război", această posibilitate „nu putea fi exclusă în totalitate, la fel cum nu putea fi exclusă nici posibilitatea ca Uniunea Sovietică să atace atât Finlanda, cât şi în Balcani".[337] Schnurre a declarat apoi intenţia Germaniei de a „considera agresiunea rusească împotriva Finlandei drept un *casus belli*"

Delegaţia finlandeză la Salzburg îi includea pe şeful Statului-Major, pe şeful Secţiei operaţii, pe şeful Secţiei mobilizare, pe şeful Serviciilor de aprovizionare, precum şi pe şeful Statului-Major pentru operaţii navale. Deschizând discuţiile, şeful Secţiei operaţii a Înaltului Comandament al Wehrmachtului, Alfred Jodl, a explicat că, în cazul în care nu se ajungea la nicio înţelegere politică cu Uniunea Sovietică, era „destul de sigur să afirme" că „ar fi necesare măsuri militare preventive, pentru a nu permite Rusiei să aleagă momentul atacului", iar discuţia actuală avea să stabilească „baza cooperării" pentru punerea în practică a acestor măsuri.[338] Halder a fost chiar mai direct. În timp ce discuţia se menţinea în termeni de „aranjamente în cazul unei întâmplări neprevăzute care «să facă inevitabil războiul cu Rusia», Halder s-a exprimat în mod clar că dorea un rol activ al Finlandei".[339] Riposta în caz de întâmplări neprevăzute la care se făcea referire a mers de la un ipotetic răspuns defensiv timpuriu până la un atac preventiv.

Deşi şeful Statului-Major finlandez, Heinrichs, s-a exprimat clar că nu avea nicio autoritate de a face un angajament definitiv, o serie de acorduri privind coordonarea operaţiilor au fost totuşi încheiate.[340] Acestea au inclus un acord privind împărţirea frontului finlandezo-rus între forţele germane şi finlandeze, care a plasat unele forţe finlandeze sub comandă germană şi unele forţe germane sub comandă finlandeză, cooperarea la ocuparea germană a regiunii Petsamo, prevederea sarcinilor finlandezilor şi operaţii proiectate împotriva forţelor sovietice pe frontul de sud-est al Finlandei (frontul Ladoga), punerea la dispoziţie de aerodromuri finlandeze pentru operaţiile Luftwaffe împotriva URSS, precum şi un acord cu privire la operaţii navale comune, în special plasarea de mine în largul coastei Rusiei.[341] Întrucât frontul Ladoga reprezenta „centrul intereselor finlandeze", aceştia au stipulat că „nu se vor limita la tactici de aşteptare, ci vor ataca în măsura în care este

posibil".[342] Au fost câteva probleme asupra cărora finlandezii și germanii nu au avut un punct de vedere comun, dar acestea au fost de ordin operațional și au avut foarte puțin de-a face cu gradul de angajament al finlandezilor.[343]

Aprobarea formală a planului, chiar dacă destul de opacă, i-a fost dată lui Buschenhagen de către guvernul finlandez, pe 2 iunie 1941.[344] După cum notează Tillotson, era important pentru finlandezi să nu fie considerați agresori. Cu scopul de a „menține credibilitatea față de Aliații occidentali", a fost prin urmare necesar „să fie găsit sau chiar inventat un pretext pentru războiul cu Uniunea Sovietică", care „să dea impresia că Finlanda a fost atrasă în conflict".[345] Pentru a asigura coordonarea eforturilor comune, au fost stabilite echipe de legătură în cadrul ambelor state-majore. Echipa germană din Finlanda era condusă de generalul Waldemar Erfurth, iar echipa finlandeză, de generalul Öhquist.

Buschenhagen a raportat la Berlin despre convorbirile sale cu liderii militari finlandezi, afirmând că Finlanda era „acum gata pentru o cooperare deplină, respectând cadrul convorbirilor de la Salzburg și Berlin".[346] Cu toate acestea, el a menționat incertitudinea finlandezilor că operațiile militare vor fi întreprinse și a transmis cererea acestora că, dacă nu erau, aceștia doreau garanția independenței, precum și o „garanție că teritoriul statului lor își va păstra granițele anterioare, rotunjite dacă era posibil".[347] De asemenea, ofițerul de informații care îl însoțea pe Buschenhagen a raportat că „Înaltul Comandament finlandez și-a modificat planurile după ale noastre și se pare că le va urma cu toată energia", dar că va ordona „mobilizarea generală numai după demararea ostilităților".[348]

Pe data de 20 iunie 1941, cu două zile înainte de deschiderea frontului de Est, generalul Öhquist l-a informat pe Halder că finlandezii voiau „să primească cererea Înaltului Comandament german de a porni operația Ladoga cât mai curând posibil" și că mobilizarea va începe în 18 iunie și va fi încheiată pe 28 iunie.[349] În noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, germanii și finlandezii au început „operațiile navale coordonate de instalare a minelor de-a lungul coastei sovietice".[350] Trupele finlandeze au blocat baza sovietică de la Hanko și au suspendat tranzitul sovietic, iar „spațiul aerian finlandez a fost folosit pentru atacuri ale *Luftwaffe* asupra Leningradului, și aerodromurile, pentru realimentarea avioanelor la întoarcere".[351] La 22 iunie, Hitler a emis o proclamație în care preciza: „Războinicii învingătorului de la Narvik s-au aflat pe Marea Arctică *uniți cu camarazii finlandezi*. Alături de eroii finlandezi ai luptei pentru libertate conduși de mareșalul lor, diviziile germane aflate sub comanda cuceritorului Norvegiei au protejat pământul finlandez".[352] Între timp, pentru a nu rupe relațiile cu URSS, „înainte de datele prevăzute pentru operațiile militare", finlandezii și-au declarat neutralitatea la

Moscova și i-au informat pe germani că ar înlocui expresia „în tabăra“ cu „cot la cot“.[353] Blücher a declarat că era de „foarte mare importanță“ pentru finlandezi ca „actele de agresiune să fie comise de ruși“ și i-a solicitat lui Ribbentrop „să ceară presei și radioului să nu pomenească atât de devreme că Finlanda este aliata Germaniei împotriva Rusiei“ deoarece pregătirile militare ale Finlandei nu erau deocamdată încheiate.[354] Ministrul rus în Finlanda l-a chestionat pe Witting despre declarația lui Hitler legată de alianța finlandezo-germană, întrebând dacă Helsinkiul o sprijinea:

> Mi istrul de Externe s-a pomenit în fața unei dileme – pe de-o parte, nu dorea să minimalizeze declarațiile Führerului, pe de altă parte, voia să evite o ruptură a relațiilor în acest stadiu. Armata finlandeză are nevoie de încă șase zile de concentrare strategică. Ministrul de Externe trebuie să ia în considerare acest lucru și intenționează să tergiverseze lucrurile până atunci. ... Ministrul de Externe a reușit să încheie conversația fără să înrăutățească situația.[355]

În vreme ce Witting îl informa pe Blücher, la 25 iunie 1941, că „între Finlanda și Rusia exista de acum o stare de război *de facto*“, Finlanda nu a făcut o declarație oficială de război Uniunii Sovietice.[356]

C. România

În mod ironic, România, primul dintre aliații Germaniei pe frontul de est care și-a declarat participarea la campanie în primele ore ale zilei de 22 iunie 1941, a fost ultimul dintre acești aliați care a participat la operații ofensive, deoarece strategia de campanie presupunea numai operații defensive în sectorul românesc în primele șapte-zece zile. (Hitler a anunțat participarea finlandeză cam în același timp, dar Finlanda a recunoscut acest lucru abia pe 25 iunie, iar Ungaria și-a anunțat participarea doar pe 26 iunie.) După cum i-a spus Hitler lui Antonescu, pe 18 iunie 1941, forțele românești și cele germane din România erau responsabile cu „apărarea teritoriului românesc“, în special cu „protejarea regiunii petroliere, a portului Constanța“ și a podului peste Dunăre.[357] Numai după ofensiva germană din nordul Galiției și forțarea inamicului să se retragă, forțele românești aveau să treacă la ofensivă, împiedicând astfel forțele sovietice „să se retragă în mod ordonat“ prin Basarabia și peste Nistru.[358] După cum s-a dovedit, România avea să treacă la ofensivă abia la 2 iulie 1941, cu toate că atacurile sovietice de-a lungul frontierei și bombardamentele sovietice de la Constanța, Galați, Brăila se produceau încă din 22 iunie.[359]

Uniunea Sovietică continuase să exercite presiuni militare asupra României în primăvara anului 1941, în pofida garanției teritoriale germano-italiene. După ce a ocupat mai multe insule românești, la sfârșitul lunii octombrie 1940, necontenitele manevre politice sovietice și deplasările de trupe indicau faptul că Moscova încerca să forțeze lucrurile și să pună Germania în fața unui fapt împlinit, ca în cazul Lituaniei și al nordului Bucovinei. În acest sens, numirea generalului Gheorghi Jukov la conducerea Districtului Militar Special Kiev a fost deosebit de semnificativă.[360] Jukov își câștigase renumele datorită victoriei din 1939, de la Halhîn Gol, împotriva japonezilor, a implicării în operațiile împotriva Finlandei din timpul Războiului de Iarnă din noiembrie 1939-martie 1940 și a faptului că se aflase la comanda forțelor de ocupație a Basarabiei și a nordului Bucovinei, în iunie-iulie 1940.[361] Pe baza reputației sale de „cel mai bun comandant pentru operații ofensive în Armata Roșie“, a fost numit șef al Districtului Kiev, semnalându-se astfel pregătirea unei ofensive în sud-vest.[362] Ulterior, forțele sovietice concentrate în raioanele din vest și în Kiev au fost destinate unei misiuni ofensive prin care „Stalin spera să poată priva dintr-odată Germania de 90 de procente din resursele de petrol, în cazul în care războiul începea brusc, sau să intimideze România pentru cât mai mult timp posibil, în cazul în care războiul putea fi întârziat“.[363]

Din cauza importanței sale strategice (în principal, dar nu numai, pentru resursele de petrol), România a fost nominalizată ca singurul aliat german care avea să fie atacat de forțele sovietice. În vreme ce există o dezbatere asupra faptului dacă era planificat un război preventiv împotriva Germaniei sau dacă se dorea numai un atac preventiv care viza România și regiunile sale petroliere, nu există nicio dispută esențială legată de faptul că România urma să fie ținta unui atac sovietic.[364] Conform planului Statului-Major sovietic din 15 mai 1941, semnat de Timoșenko și prezentat de el și de Jukov lui Stalin, pregătirile germanilor și capacitatea lor de a ataca fără avertisment făceau „vitală privarea comandamentului german de inițiativă, *prevenind* acțiunea inamicului printr-un atac în timp ce acesta își desfășura trupele și răpindu-i astfel posibilitatea de a organiza un front capabil de acțiune coerente“.[365] Ca parte a acestui atac preventiv, forțele sovietice trebuiau să fie „pregătite să invadeze România, în momentul în care condițiile devin favorabile“.[366]

Serviciile secrete germane, care urmăreau cu atenție semnele unor contramăsuri sovietice împotriva pregătirilor germane, nu au putut interpreta clar mișcările trupelor sovietice de-a lungul frontierei românești și „au fost incapabile să găsească un motiv convingător pentru mișcările rusești împotriva României“.[367] Cu toate acestea, plasarea de comandamente și unități ale armatei sovietice foarte aproape de frontieră, în Basarabia (la 100 km, în

Chişinău, faţă de 400 km pe frontul de sud-vest, la Jitomir, şi peste 240 km pe frontul de nord-vest, la Minsk, şi pe frontul baltic, la Riga), precum şi prezenţa a numeroase forţe sovietice mobile în sudul Basarabiei au stârnit frecvente comentarii alarmiste din partea românilor şi i-au atras atenţia lui Hitler.[368] Intenţiile sovietice au fost confirmate la începutul ofensivei germane, când au fost capturaţi ofiţeri sovietici responsabili pentru deplasări de trupe, care au afirmat că „sovieticii planificau un atac împotriva României în toamna anului 1941", că acea „concentrare de forţe din regiunea Lvov indica faptul că un atac împotriva România a fost plănuit cu vizarea câmpurilor petroliere" şi că pregătirile pentru respectivul atac indicau că, undeva în august-septembrie 1941, forţele sovietice „aveau să se mute spre sud-vest, adică împotriva României".[369]

Astfel, chiar mai mult decât în cazul Finlandei, în ajunul campaniei, existau motive solide pentru ca liderii români să creadă că ţara lor era în continuare vizată de o ameninţare militară periculoasă şi iminentă. În consecinţă, atunci când ministrul român la Moscova a fost primit de Molotov, pe 24 iunie 1941, declaraţia sa denota prea puţină distanţare sau cumpătare:

> URSS nu a făcut nimic pentru a preveni durerosul conflict de astăzi dintre cele două ţări ale noastre. Ultimatumul de anul trecut, prin care se pretindea nu numai Basarabia, dar şi Bucovina, şi o parte din vechea Moldovă, apoi incursiunile repetate pe teritoriul românesc şi demonstraţia de forţă de pe Dunăre, în timp ce discuţiile pentru stabilirea liniilor de demarcaţie erau în curs de desfăşurare, au dus la dispariţia oricărei urme de încredere a românilor în Uniunea Sovietică, care ne-a dat toate motivele s-o considerăm o ameninţare reală la adresa identităţii poporului român. În aceste condiţii, am căutat ajutor în altă parte. N-am fi avut nevoie de acest ajutor, şi nici nu l-am fi căutat dacă nu am fi fost loviţi şi dacă n-am fi simţit că suntem în pericol.[370]

Când a venit vremea ca armata română să treacă la ofensivă, la începutul lunii iulie 1941, Hitler l-a informat pe Antonescu că forţele lor combinate „au reuşit să împingă forţele armate sovietice de pe frontul românesc, au realizat superioritatea aeriană şi, în acelaşi timp, au pregătit ofensiva care trebuia să conducă la distrugerea finală a forţelor militare sovietice de la flancul sudic".[371] La sfârşitul lunii, Antonescu „a reafirmat" că „în campania pe care am început-o în Est, împotriva bolşevismului rus, duşmanul principal al civilizaţiei europene, precum şi al ţării mele, voi continua lupta alături de armata germană până când scopul final va fi atins", fără a face vreo cerere sau a propune alte forme de cooperare.[372] Reconfirmându-şi poziţia zece zile mai târziu, a afirmat că „România se simţea onorată să lupte împotriva duşmanului comun umăr la umăr cu Germania.[373]

Rezumat

Toate cele trei state examinate aici au avut diferite sisteme politice interne, tradiții și tendințe, Ungaria și România dovedind cea mai mare similitudine în ceea ce privește democrațiile imperfecte, cu conducători dictatoriali puternici. În privința stabilității generale și a continuității politice, Ungaria și Finlanda au dovedit cele mai puternice similitudini, păstrând același regim și aceeași conducere în toată perioada interbelică și o bună parte din perioada campaniei din Răsărit. România, pe de altă parte, a avut parte de o serie de schimbări radicale de regim și de conducători în ajunul războiului și cu puțin timp înaintea demarării campaniei. Dintre cele trei, numai Ungaria a arătat o continuitate în orientarea politicii externe și de securitate care a fost adoptată la începutul perioadei interbelice. Atât în România, cât și în Finlanda s-a produs o schimbare dramatică a politicii externe și de securitate odată cu atacarea lor de către Uniunea Sovietică. Aceste similarități și diferențe sunt prezentate în Figura nr. 3.

În ceea ce privește compatibilitatea și formarea alianțelor, apare o imagine și mai clară. Ungaria, aliniată politic cu Germania și cu puterile Axei, din 1933, a încheiat în mod oficial o alianță politică cu Germania, în 1939. Nici Finlanda, nici România nu au stabilit o astfel de aliniere tacită înainte de 1940, România încheind o alianță formală în 1940, iar Finlanda, abia în 1941.

CONTINUITATEA POLITICII INTERNE ȘI EXTERNE
1920-1941

	Regim	Conducere	Politică externă
Ungaria	continuitate	continuitate	continuitate
Finlanda	continuitate	continuitate	*discontinuitate*
România	*discontinuitate*	*discontinuitate*	*discontinuitate*

Figura nr. 3

Un tipar similar apare și în ceea ce privește cooperarea în domeniul securității. Ungaria a început devreme cooperarea cu Germania pe probleme de securitate, în 1918, cu un avânt și mai mare după ascensiunea lui Hitler, în 1933–1934. O alianță militară *de facto*, cu operații militare comune, era deja pusă la punct la începutul anului 1938. Finlanda a început stabilirea unei cooperări militare doar cu puțin mai devreme decât România, în primăvara

anului 1940. De fapt, alianțe militare oficiale cu Germania au fost realizate de ambele state în toamna anului 1940, interesul comun constând în descurajarea unor viitoare atacuri sovietice.

În toate cazurile, compatibilitatea orientării sale față de balanța de putere și a politicii sale externe și de securitate cu cele ale Germaniei a determinat Ungaria să se alinieze sau să se alieze cu Germania mai devreme decât Finlanda și România, ale căror orientări față de statu-quoul balanței de putere erau diametral opuse celor ale Germaniei. Având în vedere gradul ridicat de compatibilitate cu Germania, se putea prezice, în conformitate cu a doua ipoteză, că Ungaria va fi mai puțin capabilă decât Finlanda sau România să-și urmeze propriile preferințe în chestiuni de politică externă și internă.

CAPITOLUL III

Stabilirea şi exercitarea de influenţe

1. Influenţare şi penetrare

Capacitatea unei mari puteri de a influenţa politicile aliatului său mai mic depinde de motivul şi momentul când statul mic s-a aliat cu ea. O compatibilitate largă are implicaţii legate de pregătirea militară comună, de planificarea politicii de securitate şi de adoptarea unor poziţii comune dincolo de conflictul militar imediat. Aceasta include aspecte legate de compatibilitate şi interoperabilitate procedurale şi operaţionale şi se extinde şi în domeniul ideologic. Gradul de influenţare şi profunzimea penetrării depind nu numai dacă şi de cât de larg este deschisă uşa, dar şi de cât timp uşa era deschisă. Astfel, a treia ipoteză centrală este: cu cât e mai mare compatibilitatea unui stat mic şi cu cât este mai de mult aliniat/aliat cu marea putere, cu atât e mai mare capacitatea marii puteri de a influenţa politicile, elitele şi instituţiile statului mic. Cu cât mai mare este compatibilitatea, cu atât mai mare este controlul pozitiv al marii puteri asupra politicii şi comportamentului aliatului său stat mic.

Măsura în care aliatul-mare putere este capabil să câştige aliaţi din statul-cheie şi din instituţiile guvernamentale, cu scopul de a face din instituţiile respective agenţi ai intereselor sale (sau, cel puţin, aliaţi) în negocierile cu elitele politice ale statului mic, condiţionează abilitatea statelor mici de a-şi urma preferinţele în cadrul alianţei. Deşi există o varietate de instituţii demne de a fi monitorizate având în vedere impactul lor asupra politicii, armata şi, într-o mai mică măsură, poliţia (poliţia obişnuită, jandarmeria, poliţia secretă etc.) sunt, probabil, cele mai importante pentru analiza unei alianţe militare în timp de război. Dintre aceste instituţii de coerciţie ale statului, armata este cea mai importantă, deoarece are un rol capital în vremuri de război şi pentru că are competenţe legate atât de politica externă, cât şi de cea internă. Prin urmare, aceasta joacă un rol-cheie în creşterea sau delimitarea capacităţii unui stat mic de a avea iniţiative

independente. Poliția, pe de altă parte, este vitală pentru menținerea ordinii interne și pentru punerea în aplicare a politicii guvernului. Pierderea comenzii și a controlului asupra oricăreia din ele sau a ambelor va scădea capacitatea de direcționare și de punere în aplicare a politicii.

Capacitatea acestor instituții de a fi influențate și penetrate este în raport direct proporțional de măsura accesibilității lor de către instituțiile similare ale partenerului-mare putere – gradul de cooperare și coordonare comună, frecvența și amploarea schimburilor interpersonale și interinstituționale prin instruire, educație și exerciții practice. La rândul său, această accesibilitate determină semnificativ durata acestei relații. Cu cât poate fi exercitată o influență externă mai mare și poate fi realizată o penetrare mai profundă, cu atât mai mult stă deschisă poarta de acces în acea instituție. Acesta este motivul, și a fost demonstrat empiric, pentru care cu cât sunt mai compatibile țelurile politicii externe și de securitate ale celor doi parteneri și cu cât durează de mai mult timp, cu atât vor fi mai accesibile instituțiile statului mic față de influența și penetrarea instituțiilor similare ale aliatului-mare putere.[1]

Odată ce o alianță a fost stabilită, iar cooperarea și coordonarea instituțională au început, posibilitatea asimilării instituționale sau *Gleichschaltung* – asimilarea instituțiilor statului mic de către instituțiile marii puteri partenere – crește considerabil. Instituțiile militare și de poliție asimilate sau parțial asimilate pot acționa apoi ca un lobby instituțional în raport cu propriile elite politice naționale. Acestea pot dobândi drept de veto (sau de sabotaj) asupra preferințelor conducerii politice care diferă semnificativ de obiectivele și interesele comune ale alianței așa cum sunt definite de către partenerul-mare putere. În cazuri extreme, instituțiile militare și de poliție pot dobândi suficientă putere pentru a impune sau a urma linii politice complet independente și contrare celor formulate de elitele politice responsabile.

Accesibilitatea instituțiilor naționale la influență și penetrare din afara depinde în mare măsură de existența sau nonexistența factorilor de mediu condiționanți, cum ar fi istoria comună, experiența, cultura și *Weltanschauung* (concepție despre lume). Astfel de factori determină moduri similare de raționare și existența instituțiilor și proceselor de gândire instituționale similare, sau cel puțin inteligibile de către ambii parteneri. Judecarea gradului de influență instituțională și de penetrare se realizează prin simpla monitorizare, dacă și când aceste instituții adoptă preferințele marii puteri care nu sunt împărtășite sau acceptate de către elitele politice sau dacă și când întreprind acțiuni care nu sunt în conformitate cu preferințele politice ori instrucțiunile autorităților politice responsabile.

A. Armata şi poliţia ungare

În cazul Ungariei, alianța cu Puterile Centrale ca parte a Imperiului Austro-Ungar a stabilit tiparele cooperării militare germano-maghiare încă de dinainte de Primul Război Mondial. În 1916, tandemul generalilor von Hindenburg și Ludendorff stabilise o dictatură militară *de facto* față de aliații Germaniei imperiale. Hindenburg și Ludendorff au exercitat un control efectiv asupra tuturor armatelor aliate, inclusiv asupra marinei austro-ungare al cărei amiral avea să fie viitorul regent Miklós Horthy. În afară de o scurtă întrerupere, în timpul haoticului experiment sovietic al lui Béla Kun, în 1919, cooperarea germano-maghiară la nivel de conduceri ale armatelor din timpul războiului a continuat și în perioada postbelică. În 1919, încălcând interdicțiile formulate în tratatele postbelic, dar în acord cu liderii militari germani, atașați militari maghiari au fost instalați în secret la Berlin şi München.[2] Astfel, Horthy a restabilit contactul cu liderul recunoscut al mişcării germane radicale de dreapta, generalul Erich Ludendorff.[3] Ludendorff, la rândul său, și-a trimis reprezentanții la Budapesta, pentru a negocia cu Horthy și locotenenții săi, în mai 1920.[4]

Scopul acestor negocieri era de a împărți organizarea radicalismului de dreapta european. Ludendorff avea să-și asume responsabilitatea pentru Germania, iar Horthy avea să-i unească pe croații și austriecii radicali de dreapta cu rușii albi, în scopul revizuirii forțate a tratatelor de pace. Potrivit editorilor documentelor confidențiale ale amiralului Horthy, după cum a fost conceput inițial, „ofițeri germani aveau să fie instruiți şi înarmați în Ungaria", cu scopul de a pune în aplicare un puci militar în Austria, după care Bavaria, Ungaria și Austria aveau să invadeze împreună Cehoslovacia.[5] Prin acțiuni separate, dar coordonate, Ludendorff avea să impună o dictatură militară în Germania, în vreme ce Ungaria trebuia să contribuie la distrugerea Rusiei Sovietice prin falsificarea de ruble ruseşti.[6] Faza finală a planului presupunea „o declarație de război adresată Puterilor Aliate din partea contrarevoluționarelor Germania, Rusia şi Ungaria, cu victoria finală care va duce la întocmirea unei noi hărți a Europei.[7] După ce i-a invitat la prânz, la reședința sa, pe 1 iunie 1920, Horthy i-a informat în mod oficial pe reprezentanții lui Ludendorff că „el a fost în acord cu fiecare aspect al ideilor lor și că treaba putea fi, de acum, demarată".[8]

Mai important din punctul de vedere al impactului direct asupra armatei, Horthy a fost de acord cu propunerea lui Ludendorff ca un *Freikorps* (Corpul Voluntarilor, unitate paramilitară formată din foşti militari – n.tr.) maghiari să fie alcătuit după modelul german, folosind consilieri germani.[9] Noua unitate militară avea să-şi ia membrii din detaşamentele speciale de

ofiţeri ale armatei naţionale maghiare, precum şi din unităţile paramilitare secrete aflate sub patronajul lui Horthy şi Gömbös.[10] Asociaţia Naţională de Apărare a Ungariei (MOVE), condusă de Gömbös, şi Deşteptarea Maghiarilor aveau să fie colaboratorii predominanţi.[11] În 1921, Horthy prezenta Cabinetului său planurile pentru implicarea *Freikorps*-ului maghiar în atacul împotriva Cehoslovaciei.[12]

Obiceiul lui Horthy de a-şi menţine contactele militare cu Germania secrete faţă de oficialii guvernamentali civili aparent însărcinaţi cu politica externă reprezintă fundamentul multora dintre controversele principale privind politicile maghiare de dinainte şi din timpul războiului. De exemplu, în mai 1920, regentul a fost prins că avea o relaţie strânsă cu Gyula Gömbös, pe care a încercat să o ascundă. Atunci când unul dintre miniştrii lui Horthy l-a avertizat cu privire la o asociere prea puternică cu Gömbös, având în vedere ambiţia acestuia din urmă de a forma o monarhie „naţională", Horthy a susţinut că ambiţiile lui Gömbös sunt „pur militare" şi apoi a afirmat că oricum l-a văzut „extrem de rar".[13] Exact în acel moment, Gömbös a venit într-o audienţă, iar aghiotantul lui Horthy l-a informat pe ministru că Gömbös îl vizita pe regent „aproape în fiecare zi".[14]

Contactele directe dintre Horthy şi Ludendorff au fost menţinute clandestine pe parcursul următorilor câţiva ani, în primul rând prin ataşaţii militari deghizaţi, dar şi prin intermediul lui Gömbös şi al altor câţiva veterani de la Szeged şi al membrilor detaşamentelor speciale de ofiţeri. Între timp, vizitele reciproce ale experţilor militari au devenit un obicei, iar spionajul militar maghiar colabora îndeaproape cu cel german.[15] Informaţiile se refereau în principal la Cehoslovacia, România şi Iugoslavia, deşi germanii furnizau şi informaţii legate de Uniunea Sovietică în schimbul celor ungureşti vizavi de Polonia.[16] În februarie 1923, Ludendorff şi noul său director politic, Adolf Hitler, au reîmprospătat relaţia lor cu Ungaria, Hitler oferindu-se să facă o vizită clandestină la Budapesta, pentru a discuta cu Horthy.[17] Pe 7 noiembrie 1923, cu două zile înainte de Puciul berii de la München, emisarul lui Horthy, un ofiţer din detaşamentul special, a fost arestat în vreme ce se afla în drum spre Hitler, asupra sa găsindu-se „propuneri directe" pentru o acţiune germano-maghiară coordonată în vederea instituirii dictaturilor militare în cele două ţări.[18]

Ministrul de Externe de atunci, contele Pál Teleki, a fost alarmat de interferenţa militarilor şi a societăţilor secrete în politica externă şi a protestat în mod repetat faţă de colaborarea clandestină ungaro-germană. Încă din octombrie 1920, Teleki l-a informat Horthy că el considera ca fiind inacceptabil „planul de a-i oferi sprijin lui Ludendorff prin MOVE şi mişcarea Deşteptarea Maghiarilor".[19] Teleki a argumentat că, deoarece „Ungaria este un

stat constituțional", acesta ar trebui să-și ducă „politica externă prin oficialii responsabili, și nu prin organizații sociale". Teleki a repetat aceste avertismente în 1921, susținând că doar Ministerul de Externe ar trebui să stabilească politica externă. Contele István Bethlen s-a alăturat acestui protest, în 1923, cerând ca „toate contactele clandestine încheiate cu conspiratorii germani să fie anulate", și explicându-i regentului „de ce elaborarea politicii externe trebuie să fie lăsată în seama profesioniștilor din Ministerul de Externe și nu pe mâna amatorilor imaturi".[20]

În ciuda acestor avertismente primite de la două dintre cele mai responsabile și respectate personalități politice maghiare, Horthy a continuat cu mult elan această colaborare semiclandestină, până când scandalurile pe care le-a declanșat au amenințat să pună în pericol importante împrumuturi internaționale.[21] Numai sub presiunea internațională și cu amenințarea demisiei guvernului Teleki, a acceptat Horthy, „cu mare reținere", să adopte unele măsuri simbolice pentru a rezolva problema – de exemplu, desființarea oficială a detașamentelor speciale de ofițeri.[22] În ciuda situației dificile, regentul a făcut acest lucru în mod intenționat într-o manieră superficială, preluându-i pe o parte din ei în garda lui personală, oferindu-le altora funcții de conducere în cadrul Jandarmeriei maghiare, reintegrându-i pe alții înapoi în armată și permițându-le unora să continue să funcționeze din centrul orașului Budapesta.[23]

Din 1924 până în 1927, deoarece scandalul determinase creșterea vigilenței organelor de supraveghere aliate, relațiile maghiaro-germane s-au desfășurat într-un mod mai limitat și aproape exclusiv prin intermediul personalului militar și al serviciului de informații.[24] La scurt timp după retragerea supravegherii militare aliate, în aprilie 1927, Horthy a reluat discuțiile cu reprezentanții armatei germane privind operațiile comune care ar fi permis Germaniei să anexeze Austria, iar Ungariei o ieșire la mare.[25] Ca urmare a acestor discuții, Horthy l-a invitat pe recent trecutul în rezervă șef al Comandamentului armatei germane, generalul Hans von Seeckt, în Ungaria, în cursul lunii octombrie, pentru consultări cu privire la problemele logistice și administrative ale discretei reînarmări și refaceri ale Honved (armata maghiară), precum și pentru a discuta despre planurile comune legate de distrugerea Cehoslovaciei și a aranjamentelor colective de securitate sponsorizate de britanici și de francezi.[26]

Importanța vizitei lui von Seeckt pentru dezvoltarea armatei maghiare și sporirea influenței germane în rândurile armatei este adesea trecută cu vederea. Von Seeckt a fost arhitectul reconstrucției clandestine a puterii militare germane în vederea pregătirii pentru un al Doilea Război Mondial. În acest scop, el a prezentat un studiu detaliat, încă din 1925, ce specifica exact mărimea

și structura forței militare germane care va declanșa în cele din urmă al Doilea Război Mondial, precum și modurile de furnizare a pregătirii militare necesare societății germane prin intermediul unor așa-zise programe educaționale ale „sportului" de masă.[27] Chiar mai devreme, în 1919, von Seeckt s-a ocupat de inovarea organizațională a organizațiilor paramilitare polițienești controlate de la centru, în special *Sicherheitpolizei*, ceea ce a permis Reichswehrului (forțele armate ale Germaniei în perioada 1919-1935 – n.tr.) să se sustragă restricțiilor militare impuse de Aliați privind limitarea forțelor militare germane.[28]

Având în vedere experiența lui von Seeckt, nu este deloc surprinzător că, atunci când Horthy i-a solicitat unui membru al Biroului său militar să elaboreze planuri în sensul celor recomandate de von Seeckt, printre recomandările principale s-a numărat formarea unei forțe de poliție militarizată și înființarea unui comandament comun al forțelor militare și de poliție.[29] Mai mult decât atât, în loc de „tabere fasciste", precum cele stabilite de Mussolini în Italia, planul recomanda crearea unei organizații paramilitare de tineret pe modelul german, pentru „disciplinarea populației civile".[30] Aceasta urma să facă parte din planul global care presupunea, în primul rând, „educația școlară și pregătirea militară a tineretului", în al doilea rând, introducerea serviciului militar obligatoriu și, în al treilea, „educația politică a maselor", toate urmând să culmineze cu instaurarea „conducerii dictatoriale a maselor".[31] Horthy era entuziasmat de acest plan, punând imediat în discuție cu diplomații străini necesitatea Ungariei de a solicita mobilizarea generală și formarea unei organizații paramilitare de tineret care a ajuns să fie cunoscută sub numele de „Cavalerii (*Levente*) lui Horthy", cu scopul de a „menține un spirit marțial în societatea maghiară".[32]

În septembrie 1928, Horthy l-a numit pe Gyula Gömbös subsecretar al Apărării, responsabil cu reorganizarea armatei.[33] Gömbös a restabilit legăturile inițiale cu Hitler și Ludendorff, în numele lui Horthy. Prin Gömbös, Horthy avea de asemenea control, sau o influență dominantă, asupra MOVE, a Deșteptării Maghiarilor și asupra altei organizații paramilitare de tineret importante: *Turul* (Vulturii).[34] Aparent satisfăcut de reorganizarea lui Gömbös a armatei și cu modul în care conducea societățile secrete, Horthy l-a numit ministru al Apărării, în luna octombrie 1929. Odată cu numirea lui Gömbös, criteriile de promovare a personalului s-au încadrat în orientarea progermană pe care ministerul a subliniat-o explicit. Acest proces a primit un nou impuls atunci când Gömbös a fost capabil să numească dintr-odată douăzeci și patru generali în poziții înalte, după ce ocupanții lor anteriori au demisionat în semn de protest, în urma scandalului legat de implicarea Ungariei în asasinarea regelui Iugoslaviei și a ministrului de Externe francez la Marsilia, în 1934.[35]

Indiferent de divergențele pe care Horthy se poate să le fi avut cu ministrul Apărării, activitatea lui Gömbös în armata ungară – un domeniu pe care Horthy, în calitate de comandant suprem, îl supraveghea îndeaproape – a fost evident realizată cu aprobarea lui Horthy. Deși, aparent, îi erau indiferente cele mai multe zone ale politicii interne, regentul insista ca, în virtutea dreptului său de comandant suprem, „să joce rolul de lider în administrarea și dezvoltarea forțelor armate ale Ungariei" de-a lungul domniei sale.[36] După cum am menționat, Horthy a făcut eforturi pentru a ascunde relația lui strânsă cu Gömbös, în special din cauza radicalismului fățiș al acestuia și a propriei necesități de a apărea ca un lider moderat în ochii Ligii Națiunilor. Dar protecția lui Horthy și propulsarea lui Gömbös în cariera sa militară și politică (împreună cu o serie de alți indicatori, cum ar fi numirea lui Horthy ca președinte de onoare al Organizației maghiare a Apărării Naționale, de extremă dreapta, MOVE, condusă de Gömbös), dezmințite „oficial" de Horthy, au stârnit îndoieli în legătură cu locotenentul lui.

Faptul că Horthy, ca și Gömbös (și aproape toți „oamenii de Szeged", în fond), era un militar care nu avea răbdare cu autoritatea civilă și era convins că doar prin forță se puteau realiza obiectivele revizioniste ale Ungariei a reprezentat un factor important în sprijinirea unui program progerman de cooperare și alianță. În consecință, Horthy s-a bazat pe Gömbös pentru a organiza Armata Națională de la Szeged, în 1919, pentru a pune bazele unei coordonări cu Germania, în 1920–1923, și pentru a supraveghea reconstrucția armatei maghiare pe model german și cu ajutorul unor consilieri germani, în 1928–1936. De asemenea, l-a însărcinat pe Gömbös să restructureze și sistemul politic tot după model german, atunci când a adăugat postul de prim-ministru responsabilităților militare pe care Gömbös le avea în perioada 1932–1936. Divergențele care se poate să fi existat între Horthy și Gömbös au fost nesemnificative în comparație cu perspectiva comună față de organizarea politică și militară, așa că au fost alături în derularea unei politici revizioniste pe care amândoi bărbații, dar și majoritatea elitelor militare și politice o susțineau și pentru care aveau nevoie de sprijinul Germaniei.[37]

Acest aspect merită o anumită atenție, deoarece posibilitatea Germaniei de a pătrunde și de a-și impune influența în cadrul instituțiilor de coerciție maghiare ar fi fost mult mai limitată în cazul în care liderul politic și militar, regentul și comandantul suprem, Miklós Horthy, s-ar fi opus sau ar fi limitat acest proces. În schimb, oportunitatea de a stabili și de a exercita o influență a fost îmbunătățită prin complicitatea lui Horthy în facilitarea sa, chiar dacă complicitatea lui a fost determinată de propriile scopuri ale politicii externe maghiare. Într-o biografie recent a lui Miklós Horthy, Thomas Sakmyster susține că legăturile regentului cu Gömbös și „bărbații de la Szeged" au fost

în mare parte sentimentale, de la sfârșitul anilor 1920, și subliniază atașamentul tot mai mare al lui Horthy față de ideologia mai conservatoare a lui Bethlen și Teleki.[38] O astfel de interpretare face inexplicabil faptul că Horthy l-a făcut pe Gömbös cea mai puternică autoritate militară din Ungaria (după el însuși), în perioada 1929–1936, precum și cea mai puternică autoritate politică din Ungaria (din nou, după regent), din 1932 până în 1936. Dacă atașamentul regentului față de Gömbös și bărbații de la Szeged a fost pur sentimental, atunci a fost un sentiment cu consecințe militare și politice.

Un tipar și o problemă similare apar și atunci când se analizează îndeaproape contactele personale ale lui Horthy cu personalități germane. Sakmyster afirmă că Horthy avea legături personale cu „generalii conservatori germani“ Ludendorff și von Blomberg, și că acești oameni au fost „reprezentanții de încredere ai conservatoarei tradiții militare germane“.[39] Dar Ludendorff a fost considerat personalitatea de frunte a dreptei radicale din Germania înainte de ascensiunea lui Hitler și a căutat în mod activ să-i aducă pe toți germanii de extremă dreaptă sub controlul său, pentru realizarea țelurilor lor comune.[40] De asemenea, el a fost unul dintre primii protectori ai lui Hitler, și a mărșăluit în fruntea coloanei cu ocazia Puciului de la München, din 1923. Generalul Werner von Blomberg, ministrul german de Război în perioada 1930–1938, a fost un bine-cunoscut „cripto-nazist“ încă din anii 1920 și este creditat cu introducerea svasticii pe uniformele militare germane și modificarea jurământului militar german – în loc de fidelitate jurată poporului german și statului, i se jura fidelitate doar Führerului.[41] Deși este posibil ca acești doi generali să fi fost capabili și respectați, ei nu erau considerați „conservatori“ de către colegii lor.

Ca prim-ministru ungar, în februarie 1933, Gyula Gömbös a fost unul dintre primii care l-au felicitat pe Hitler cu ocazia alegerii sale. Gömbös i-a amintit noului cancelar german de discuțiile lor din 1923, de „principiile comune și *Weltanschauung*-ul comun pe care îl împărtășea cu naziștii“, precum și de necesitatea de a aborda problemele lor „cu sinceritate pe care doi protectori ai rasei o datorează unul celuilalt“.[42] În luna martie, contele Bethlen a făcut și el o vizită „neoficială“ la Berlin, solicitând sprijin pentru realizarea revizionismului și o întâlnire cu lideri guvernamentali și militari, inclusiv cu Hitler.[43] În iunie, Gömbös a devenit primul șef al unui guvern care l-a vizitat pe Hitler la Berlin, unde cei doi au discutat mai concret despre coordonarea maghiaro-germană în vederea realizării revizionismului.[44] Ulterior, Gömbös i-a raportat lui Horthy că, „deși Hitler i-a promis doar revizuirea în privința Cehoslovaciei“, un angajament total i-ar aduce mai multe, iar „Ungaria își va recupera până la urmă tot ce a pierdut, cu ajutorul Germaniei“.[45] Planificarea și coordonarea în comun a pregătirilor militare a fost o temă

constantă a discuțiilor maghiaro-germane până la distrugerea Cehoslovaciei, în 1938-1939.[46]

În această perioadă, Horthy a continuat să conducă politica Ungariei față de Germania de parcă era o afacere personală, implicându-i numai pe cei mai apropiați prieteni și consilieri, dar totuși cu înțelegere pe scară largă din partea mai multor elite maghiare conservatoare. După cum nota reprezentantul diplomatic maghiar la Budapesta, în mai 1934, despre una dintre discuțiile cu Horthy, prin care acesta îi solicita relații și mai strânse, dar și o vizită personală la Hitler, „numai regentul, Gömbös și Kanya știu despre asta, nimeni din Ministerul de Externe nu știe", astfel că, „trebuie păstrat un secret absolut", chiar și față de ministrul de Externe.[47] Datorită acestei relații confidențiale, care ocolea guvernul maghiar, reprezentantul german îl considera pe Horthy drept „de departe cel mai de încredere prieten al nostru de aici".[48]

Horthy l-a felicitat în mod corespunzător pe Hitler pentru distrugerea Tratatelor de la Versailles, din care făcea parte Trianonul, și, în replică, Hitler i-a scris lui Horthy, la mai mult de o lună, pe tema reînarmării comune și a coordonării politicilor externe și de securitate germano-maghiare.[49] Această coordonare a fost ulterior extinsă și în alte domenii, în timpul vizitei pe care Gömbös i-a făcut-o lui Göring la Berlin, în septembrie 1935. Potrivit unui fost reprezentant diplomatic maghiar la Berlin și vechi tovarăș de la Szeged al lui Horthy și Gömbös, acordul la care au ajuns Gömbös și Göring la Berlin a fost atât „neechivoc" și „avea un țel cu mult mai mare" decât știa oricine în afară de Gömbös și Horthy.[50] În mod special, „acordul a fost extins asupra sistemului politic", garantând instituirea unui sistem totalitar în Ungaria, pe baza modelului german.[51] La 22 august 1936, Horthy a părăsit Ungaria pentru prima dată în șaptesprezece ani, pentru a discuta cu Hitler, la Berchtesgaden, continuarea colaborării politice și militare maghiaro-germană.[52]

Politica revizionistă a condus la colaborarea maghiaro-germană. Această colaborare a facilitat penetrarea și influența germane în cadrul forțelor armate maghiare într-o asemenea măsură, încât nu a existat nicio schimbare fundamentală în relațiile militare maghiaro-germane „nici chiar după preluarea puterii de către național-socialiști în Germania", exceptând faptul că relația a devenit „și mai strânsă în a doua jumătate a anilor '30".[53] După cum notează Sándor Szakály:

> Conducerea politică maghiară, care a avut întotdeauna drept scop revizuirea păcii impuse, simțea că acest lucru nu putea fi realizat decât cu sprijinul activ al Germaniei. Diferitele acorduri economice și comerciale au fost într-o mare măsură determinate de relația militară dintre Ungaria și Germania. În

a doua jumătate a anilor 1930, schimburile de experiență și serviciul prestat de tinerii ofițeri maghiari în Germania au devenit foarte importante. La Academia Militară – unde ofițerii de stat-major erau instruiți – tinerii ofițeri serveau vreme de un an înainte de a-și începe studiile în diverse țări, în parte pentru a se familiariza cu țara-gazdă, în parte pentru a obține o mai bună cunoaștere a limbii țării respective. Majoritatea ofițerilor alegeau Germania, a cărei armată era considerată perfect organizată și bine pregătită.[54]

Conducerea militară era constituită acum în mare parte din oamenii de la Szeged și veterani ai detașamentelor speciale de ofițeri, cum ar fi fostul ministru al Apărării, generalul Károly Soós, și șeful informațiilor militare, generalul Jenö Ruszkay, precum și alții aleși pe sprânceană de către Gömbös pentru concepțiile lor similare, cum ar fi șeful Statului-Major General, generalul Jenö Rátz.[55] În 1937, acești ofițeri au considerat că este momentul să-i prezinte lui Horthy un plan constând din nouă puncte pentru ca regentul să conducă o lovitură de stat împotriva sistemului de guvernare existent. Scopul acestei lovituri de stat era de a instala o „dictatură militară pe baze fasciste sau național-socialiste", care le-ar fi permis să curețe Ungaria de socialiști și evrei și ar fi facilitat un program de reînarmare cu ajutorul germanilor.[56] Cum Europa era pe cale să intre într-o perioadă de „război total", au argumentat acești ofițeri, Ungaria trebuia să încheie un angajament neechivoc cu Axa și să-și demonstreze valoarea sa ca aliat „dispus să lupte pe viață și pe moarte".[57]

În pofida susținerii revizionismului maghiar, prim-ministrul, Pál Teleki, și fostul prim-ministru, contele Bethlen, erau conștienți de consecințele nocive pentru independența Ungariei determinate de creșterea influenței germane în armata maghiară și de creșterea dominației armatei asupra politicii externe și interne. Teleki, de exemplu, era „extrem de reticent cu privire la iredentismul necontrolat care cuprinsese corpul ofițeresc" și era deosebit de îngrijorat de disponibilitatea lui Horthy de a accepta „tot ce-i spun militarii".[58] În vreme ce influența germană asupra armatei putea fi un efect secundar inevitabil al sprijinului german pentru revizionismul maghiar, cel puțin – au argumentat ei – regentul trebuia să se străduiască să controleze nivelul acestei influențe și să stopeze imixtiunile armatei maghiare în politica externă și internă. Preocupat de tendința armatei de a modifica instituțiile politice din Ungaria, Bethlen a protestat că, „în cazul în care sistemul nostru politic este supus unui *Gleichschaltung* (asimilare) sub forma ideilor de dreapta, vom deveni sclavii Germaniei, nu prietenii ei, și, în acest caz, o politică externă maghiară independentă va fi exclusă o dată pentru totdeauna".[59]

Problema a fost atent analizată în cadrul unei întâlniri decisive cu Horthy al cărei subiect a fost dacă Ungaria să se alăture sau nu Germaniei

în invazia din Polonia, în septembrie 1939. Ministrul maghiar al Apărării, Károly Bartha, şeful Statului-Major General, Henrik Werth, şi ministrul de Externe recent numit, István Csáky, susţineau cu toţii invazia alături de Germania.[60] Numai Teleki a argumentat împotrivă, subliniind că polonezii erau deja învinşi, iar ajutorul maghiar ar modifica prea puţin situaţia militară, în timp ce un astfel de gest ar duce imediat la pierderea neutralităţii Ungariei, aducându-i în schimb numai declaraţii de război din partea Marii Britanii, Franţei şi Poloniei.[61]

Decizia lui Horthy de a urma sfatul lui Teleki nu le-a convenit Statului-Major General şi Ministerului Apărării. Şeful Statului-Major General, Werth, a ameninţat cu demisia în semn de protest împotriva a ceea ce el a numit „o linie în zigzag a Guvernului", iar şeful Statului-Major le-a sugerat ambasadorului german şi ataşatului militar german la Budapesta că saluta" asistenţa politică germană pentru eliminarea lui Teleki.[62] Acesta era un comportament extraordinar pentru doi ofiţeri superiori, care contravenea deciziilor civile ale guvernului şi care solicita direct sprijin extern pentru a schimba conducerea guvernului intern. Acest lucru indică nu numai profunzimea influenţei germane, dar şi simpatia, şi sprijinul pe care comandantul suprem maghiar, Miklós Horthy, le acorda unui astfel de comportament.[63] În loc să încerce să-şi aducă ofiţerii la ordine, Horthy a ascultat raportul lui Werth privind nemulţumirea ofiţerului şi necesitatea de a-i împăca pe germani ca urmare a neparticipării Ungariei la invazia din Polonia, apoi a urmat recomandările şefului Statului-Major General de a acorda şi alte concesii care să contribuie la realizarea *Gleichschaltung*-ului.

Inspiraţia evident germană a iniţiativelor militare maghiare care erau atât independente de, cât şi în contradicţie cu gândirea autorităţilor guvernamentale responsabile civile s-a manifestat din nou în cursul lunii aprilie 1940, când, ca urmare a succeselor lui Hitler în Scandinavia, generalul Werth le-a trimis un memoriu lui Horthy şi Teleki, susţinând o alianţă fără echivoc cu Germania, în război. Înfuriat de această nouă şi nejustificată ingerinţă a şefului Statului-Major General în politica externă, Teleki l-a criticat pe generalul Werth pentru ignorarea „pericolelor penetrării germane" în susţinerea sa pentru o angajare „totală şi spirituală" într-o alianţă cu Germania, deoarece nu se ştia sigur că Germania va fi victorioasă.[64] În continuare, Teleki l-a avertizat pe Horthy în termenii cei mai fermi să „aibă grijă ca militarii să nu se amestece în politică", iar atunci când, la scurt timp după aceea, a devenit clar că sfatul său a fost ignorat şi că Werth se bucura de sprijin nu doar din partea corpului ofiţeresc şi a majorităţii armatei, ci şi a multor parlamentari, Teleki a ameninţat că demisionează.[65]

Având în vedere colaborarea relativ strânsă dintre conducerile instituțiilor lor militare, posibilitatea Germaniei de a coopta individual ofițeri maghiari era extinsă. În 1940, a fost clar că mulți ofițeri (și foști ofițeri transferați la poliție și jandarmerie în anii 1920) se simțeau mai loiali alianței și obiectivelor comune decât unei politici maghiare independente, care era împotriva intereselor germane. În afară de cazurile deja menționate ale generalilor Károly Soós și Jenö Rátz, veterani ai detașamentelor speciale de ofițeri, generalul Jenö Ruszkay, acum șef al contraspionajului militar, și șeful jandarmeriei, László Baky, viitorul ministru de Interne, au fost exemple importante. Ambasada Germaniei la Budapesta considera că generalul Jenö Ruszkay este dispus să „pună întotdeauna interesele germane mai presus de cele maghiare".[66] László Baky, unul dintre ofițerii detașați din detașamentele speciale de ofițeri, după dizolvarea lor, în 1923, la conducerea jandarmeriei, a înființat Partidul Național Socialist ungar în luna iulie 1940 și era considerat în Ungaria un „agent cu contract al Germaniei" [67] Un alt veteran de la Szeged, generalul Döme Sztójay, care a fost ambasador al Ungariei la Berlin, susținea punctele de vedere germane „cu o asemenea dedicație, încât, la Budapesta, se spunea adesea că nu ungurii au avut un ambasador la Berlin, ci Hitler avea un ambasador la Budapesta".[68]

Într-o altă încercare disperată de a efectua o schimbare amenințând cu demisia, Teleki i-a scris lui Horthy, pe 1 septembrie 1940, criticând aplicarea *de facto* a unei „dictaturi militare de jos în sus" [69] Teleki s-a plâns că: „De câte ori am încercat să vorbesc, niciodată nu am avut câștig de cauză în fața armatei, mai precis a șefului Statului-Major General" [70] Într-o anexă la scrisoare, Teleki a inclus o descriere extrem de detaliată a nivelului la care influența armatei era preponderentă în societate și influența germană în armată. Teleki a început prin a descrie sistemul pe care Horthy l-a implementat în anii 1920, constatând că au existat „două mașinării guvernamentale și două sisteme guvernamentale". În afară de guvernul civil legal constituit, a existat „un regim militar care practic s-a infiltrat în toate sectoarele administrației civile și ale cărui acțiuni guvernul legal nu este capabil să le supravegheze și să le controleze".[71] Din moment ce Horthy personal, în calitate de comandant suprem al armatei și șef al statului, a stabilit toate „aspectele legate de organizarea internă și de comandă", până la „excluderea guvernului responsabil", el purta răspunderea directă pentru această stare de lucruri.

Teleki a continuat descriind cum armata ducea o politică externă independentă, cum prim-ministrul și ministrul de Externe inițial nu au primit rapoarte de la atașații militari din străinătate, iar apoi, după depunerea oficială a unui protest, au primit doar rezumatele rapoartelor, deci practic nimic care

să aibă legătură cu discuțiile politice sau instrucțiunile pe care șeful Statului-Major General le dăduse atașaților.[72] Deosebit de îngrijorător a fost faptul că prim-ministrul și atașații politici au fost complet neinformați în legătură cu discuțiile directe germano-maghiare la nivel de stat-major care au avut loc imediat înainte și în timpul invaziei Poloniei. Activitatea consilierilor germani nu a fost deloc monitorizată de către autoritățile civile, nu numai la Ministerul Apărării, dar și la Ministerul Afacerilor Externe, unde, după cum s-a plâns Teleki, „ofițeri germani însărcinați de Statul-Major General să se ocupe cu decodări se plimbă în voie prin Ministerul de Externe, un fapt aflat numai după mult timp, și doar din întâmplare."[73] Nici prim-ministrul, care deținea, de asemenea, funcția de președinte al Consiliului Suprem de Apărare, nu a fost informat sau consultat atunci când a fost numit un nou secretar general al acestui important organism.

Politica externă și de securitate nu a fost singura victimă a acestui aranjament clandestin, a remarcat Teleki. În ceea ce privește intervenția armatei în politica internă, situația era chiar și mai îngrijorătoare, mai ales în privința îndoctrinării tinerilor prin „educația extrainstituțională" și formarea organizației paramilitare *Levente* a lui Horthy. Legea Apărării din 1939 stabilea că ofițerii de stat-major de rang înalt puteau controla educația tineretului la nivel primar, secundar și universitar, prin organizația *Levente,* și că *Levente,* prin intermediul Ministerului Apărării, putea controla și supraveghea autoritățile responsabile cu educația din Ministerul Educației.[74] Rezultatul a fost haotic nu doar din cauza complicațiilor administrative. *Levente,* condusă de un general, de un colonel și de un căpitan, a început, de asemenea, „să cocheteze cu ideile tâmpite ale partidului extremist de dreapta Crucea cu Săgeți" și cu ideologia nazistă, inclusiv prin instituirea unei religii „creștine străvechi", suprasaturată cu altare *Levente* pe modelul ritualurilor păgâne „germane creștine" practicate de naziștii germani, și cu extinderea „folosirii tinerilor în activitățile de contrainformații în cadrul școlii și al familiilor".[75]

Pentru a înrăutăți și mai tare lucrurile, nu armata ungară părea să fie forța dominantă care controla toate aceste fapte. Potrivit lui Teleki, armata „nu stăpânea complet situația", iar ideologiile fasciste, care erau „capabile să deterioreze relațiile dintre armată și societatea civilă", i-au infectat și s-au răspândit „printre ofițeri și mai ales în rândul Statului-Major".[76] Poliția și jandarmeria erau afectate în mod similar. Deși Horthy își amintea cu drag de Jandarmeria Regală Ungară, ca o gardă de pretorieni loială regimului, care „știa doar cum să se supună ordinelor", în anii 1930, controlul jandarmeriei a „alunecat din mâinile" guvernului deoarece „corpurile sale de ofițeri s-au umplut cu fasciști" pe a căror loialitate Guvernul nu mai putea conta.[77]

Organizațiile de extremă dreaptă

Având în vedere cooperarea strânsă stabilită cu armata ungară prin Horthy, Gömbös și o succesiune de miniștri ai Apărării și șefi ai Statului-Major General progermani numiți de aceștia, Berlinul nu avea niciun interes major în sprijinirea oricăreia dintre cele peste 2000 de asociații de dreapta radicale din Ungaria împotriva acestora.[78] După cum stăteau lucrurile, multe dintre aceste organizații aveau în componența lor ofițeri superiori. Organismul central de coordonare, Asociația Socială Maghiară (T.E.Sz.), era patronat de Horthy însuși, la fel ca și organismul de coordonare german similar, *Nationale Vereinigung*, care a fost condus de Ludendorff și Hitler, la începutul anilor 1920.[79] Ca rezultat al faptului că Horthy îl controla atât pe Gömbös, cât și societățile secrete, exista o linie subțire între radicalismul de dreapta maghiar și guvernul responsabil din Ungaria. István Deák afirmă că, de fapt, „istoria dreptei din Ungaria între cele două războaie mondiale este întreaga cronică a Ungariei la acea vreme, pentru că, între 1919 și 1944, Ungaria a fost o țară de dreapta".[80]

Singurul grup semnificativ care s-ar putea să fi contribuit la stabilirea unei linii independente de influența și penetrarea germane în armata ungară a fost Crucea cu Săgeți a lui Ferenc Szálasi.[81] Szálasi era un tânăr ofițer de la Statul-Major General, cu idei confuze și farmec populist, care a militat pentru „maghiarizare", și a fost foarte insistent (cu toate nereușitele sale repetate) în încercarea de a-l convinge pe Horthy că o dictatură militară în Ungaria sub conducerea regentului era necesară pentru ca Ungaria să-și atingă scopurile teritoriale. Germanii au cochetat cu Szálasi ca un posibil mijloc de viitoare influență asupra politicii maghiare, dar liderul Crucii cu Săgeți s-au dovedit prea naționalist pentru genul de cooperare avut în vedere de Berlin, iar tacticile lui de mobilizare a muncitorilor amenințau stabilitatea unui regim care deja coopera strâns cu germanii.[82] După moartea lui Gömbös, la sfârșitul anului 1936, mulți dintre membrii corpului de ofițeri care l-au urmat pe acesta, în special în MOVE și Deșteptarea Maghiarilor – grup cunoscut sub numele de „orfanii lui Gömbös" – au fost atrași de Szálasi, ca succesor firesc al lui Gömbös, ceea ce l-a făcut pe Horthy să ia mai în serios Crucea cu Săgeți și pe liderii săi.[83] Diversele încercări ale corpurilor de ofițeri maghiari superiori de a realiza o apropiere și de a stabili o colaborare între Horthy și Szálasi au eșuat totuși, deoarece Szálasi prefera mai curând să vorbească decât să asculte, iar Horthy și-a pierdut răbdarea la auzul discursului abia inteligibil al lui Szálasi.[84] Abia în luna octombrie 1944, când Horthy a încercat să iasă din război, germanii l-au susținut pe Szálasi pentru a-l înlocui, o decizie pe care Horthy a sancționat-o juridic înainte de plecarea sa în Germania.

B. Armata și poliția finlandeze

Finlandezii, dornici de independență, au stabilit mai întâi o colaborare cu Germania, în 1914, în timp ce încă erau Mare Ducat Țarist. După o încercare nereușită de a obține asistență în pregătirea militară din partea Suediei, șeful Statului-Major General german și-a exprimat interesul de a furniza o astfel de asistență, în primul rând pentru că ar fi servit scopurilor Germaniei imperiale.[85] În ianuarie 1915, guvernul german a stabilit un acord inițial pentru a oferi formare militară în Germania pentru 182 de bărbați pe cheltuiala Germaniei, extinzând ulterior programul pentru a oferi pregătire de ofițer și subofițer pentru peste 1500 de finlandezi.[86] Cu toate că, inițial, a fost conceput ca un program de instruire pentru finlandezii care aveau să se întoarcă apoi în Finlanda și să lupte pentru independența față de Imperiul Țarist, în mai 1916, participanții au format Batalionul 27 Regal Prusian de Vânători (*Jäger*) și au fost trimiși să se lupte cu rușii pe frontul de est al Germaniei. La sfârșitul lunii august, batalionul de vânători constituia punctul cel mai nordic al liniei germane, provocând se pare nemulțumiri în rândurile cadrelor, care au început să protesteze împotriva modificării scopului lor inițial.[87] Atunci când a început revolta care a semnalat în mod oficial începerea războiului finlandez pentru independență, în ianuarie 1918, vânătorii s-au întors în Finlanda.

La începutul anului 1918, generalul Mannerheim, care abia se întorsese în Finlanda, după dezintegrarea armatei țariste, la sfârșitul lunii decembrie 1917, a fost numit în funcția de comandant-șef al unei armate care nu exista încă.[88] În ianuarie 1918, Mannerheim a plecat de la Helsinki la Vaasa, pentru a organiza noua armată finlandeză și a-și stabili acolo cartierul general, lucru pe care l-a făcut mai ales cu ajutorul suedezilor și al foștilor ofițeri țariști. Pe 27 ianuarie, noua armată deja captura și dezarma garnizoanele rusești care căzuseră în mâinile roșiilor.[89] La începutul lunii februarie, sudul extrem al Finlandei, inclusiv Helsinkiul, a căzut în mâinile Gărzilor Roșii, care au fost ajutate din plin de garnizoanele ruse cu armament și instructori. În această perioadă, cei din batalionul de vânători au început să revină în Finlanda, „ultimul și cel mai mare“ contingent sosind la Vaasa pe 25 februarie 1918.[90] Competența militară a *Jäger*-ilor era impresionantă, dar la fel erau pretențiile lor. Mannerheim intenționa să-i angajeze în principal ca instructori pentru restul armatei sale lipsite de experiență, în timp ce aceștia au preferat să lupte ca unitate de sine stătătoare, așa cum făcuseră pe frontul germano-rus, și au presupus că li se vor da poziții de conducere în nouă armată, ca rezultat al instruirii lor germane și al experienței.[91]

Între timp, mai multe grupuri de finlandezi căutau să obțină asistență militară germană directă, din mai multe motive. Primul prim-ministru al

Finlandei, Per Svinhufvud, solicitase deja ajutor german în ianuarie 1918, dar a fost refuzat. O inițiativă independentă pentru o alianță a proaspăt independentei Finlande cu Germania a fost lansată de către unul dintre liderii *Jäger* (și fost rector al Universității din Helsinki), Edvard Hjelt, care locuia la Berlin. Deși la început dezinteresat, la sfârșitul lunii februarie 1918, Cartierul General Imperial german și, „mai presus de toți, Ludendorff" au decis că, aliindu-se cu finlandezii și furnizând ajutor pe frontul finlandez, ar facilita eforturile germane de a cuceri Petrogradul (Sankt-Petersburg, Leningrad).

Mannerheim s-a opus acestei alternative politice și a susținut orientarea prosuedeză ca fiind o modalitate mai bună de a asigura independența Finlandei. Cu toate acestea, la sfârșitul lunii februarie, o serie de circumstanțe conjuncturale s-au combinat pentru a-i submina poziția. Prima a fost ocuparea de către suedezi a Insulelor Åland, fapt pe care mulți finlandezi l-au considerat o trădare a încrederii lor în suedezi și care a contribuit substanțial la subminarea temporară a susținerii orientării prosuedeze, împingând conducerea finlandeză spre tabăra germană.[92] A doua a fost teama de Rusia sovietică și neîncrederea în capacitatea lor de a respinge ofensiva roșie, fapt care i-a făcut pe mulți să accepte ideea că numai o alianță cu o mare putere militară regională i-ar putea salva. A treia: Svinhufvud și alți luptători pentru independență din Imperiul Țarist credeau că soluția cea mai bună pentru a consolida independența noii Finlande era monarhia și intenționau să ofere coroana finlandeză unei case regale germane.[93] În al patrulea rând, ultimul grup din batalionul de *Jäger*-i – care, din motive evidente, erau înclinați pentru o orientare progermană și care aveau de câștigat ca poziție și grad în cazul în care o astfel de orientare ar fi fost adoptată – ajunsese deja în Finlanda și susținea reconsiderarea orientării prosuedeze a lui Mannerheim. În cele din urmă, în vreme ce, mai înainte, o alianță cu Germania și ajutorul care probabil ar fi derivat din ea erau doar posibilități teoretice, acum, mareșalul Hindenburg, în continuarea inițiativei lui Ludendorff, făcea o propunere concretă pentru a ajuta Finlanda. În consecință, senatul finlandez i-a adresat Germaniei o cerere oficială de ajutor și asistență.[94]

Mannerheim a aflat de cererea Senatului pentru ajutor german la începutul lunii martie 1918 și a protestat, inițial cu un oarecare succes, susținând că o alianță cu Germania imperială ar limita considerabil independența Finlandei și că, probabil, Antanta va învinge Germania, în orice caz. După cum i-a spus lui Svinhufvud, era „imperativă obținerea simpatiei țărilor occidentale aliate", deoarece, „în primul rând, vor câștiga războiul, iar apoi, de ce vă imaginați că Germania, care are aceleași tendințe imperialiste ca Rusia, va fi un prieten de durată?"[95]

Cu toate acestea, lui Mannerheim i s-a opus un alt fost ofițer țarist, locotenent-colonelul Wilhelm Thesleff, care a venit cu batalionul de vânători la Vaasa și acum se oferise să preia funcția de comandant-șef de la Mannerheim, ca sprijin al orientării progermane.[96] În consecință, s-a ajuns la un compromis prin care Mannerheim rămânea comandant-șef, în timp ce Germania imperială a acceptat unele restricții privind ajutorul militar pe care îl furniza. Conform prevederilor lui Mannerheim:

> (1) din momentul în care vor pune piciorul pe teritoriul Finlandei, trupele germane vor trece în subordinea comandantului suprem al forțelor finlandeze și (2) comandantul trupelor germane sosite în Finlanda va explica, printr-o proclamație adresată poporului finlandez, că germanii nu au venit în Finlanda pentru a se amesteca în afacerile interne ale Finlandei, ci pentru a acorda ajutor Finlandei în războiul său împotriva hoardelor străine de criminali care au intrat prin forță în țara lor, violând legea și ordinea.[97]

Deși Ludendorff a acceptat formal condițiile „incalificabile" ale lui Mannerheim, foarte curând a fost evident că germanii se așteptau să aibă un control mai mare în schimbul sprijinului lor.[98]

Asistența militară germană a însemnat 13 000 de trupe, cel mai mare grup, aflat sub comanda colonelului Rüdiger von der Goltz, debarcând în Hanko, la vest de Helsinki, la începutul lunii aprilie 1918, iar cel mai mic ajungând câteva zile mai târziu.[99] Odată cu sosirea lor, simpatia și influența progermane au crescut evident, sub imboldul personalităților cu orientare progermană, gen Hjelt, Thesleff și V.O. Siven, care îl considerau pe Mannerheim „o amenințare gravă la adresa programului și influenței lor politice" [100] Acești susținători ai orientării progermane exercitau o presiune considerabilă în numele misiunii militare germane, pentru a stabili dominația germană nu numai în furnizarea de instruire militară, dar și în convingerea întregii „organizații și a viitoarelor forțe armate finlandeze".[101] Chiar și un simpatizant al lui Mannerheim a declarat în senatul finlandez următoarele: „Comandantul-șef ar trebui să aibă alături un ofițer german al Statului-Major care să întocmească și să propună toate schemele noi pentru organizarea, instruirea și echiparea armatei, după care aceste instrucțiuni să fie semnate de către comandantul-șef și emise pe numele lui".[102]

Deși Mannerheim s-a luptat pentru a împiedica instaurarea acestui statut de subordonat pentru comandanții militari finlandezi, ideea a fost în cele din urmă acceptată de către liderii politici civili. De atunci, toți instructorii aveau să fie germani, iar armata finlandeză avea să fie plasată *de facto* sub comanda a unui ofițer străin, deoarece lui Mannerheim i s-a cerut nu numai să accepte un ofițer german de stat-major în calitate de consilier al său, dar a și fost

obligat să aprobe toate propunerile „consilierului" său. Acest lucru era „revoltător în sine", dar era o insultă adăugată afrontului adus de prevederea că „toți ofițerii de altă naționalitate decât germană sau finlandeză vor trebui să fie trimiși acasă imediat", o clauză evident „țintită către ofițerii suedezi care, ca voluntari, cooperaseră cu asemenea pricepere și succes și care au asigurat suportul profesional atât de necesar în timpul formării armatei" [103] Mannerheim a demisionat împreună cu ofițerii finlandezi de la Cartierul General și cu ofițerii suedezi, motivând gestul prin incapacitatea sa de a accepta ordine de la un comandant străin, dar și primejdioasa înțelegere care compromitea independența Finlandei.[104] Ulterior, Mannerheim a fost chemat înapoi la Helsinki, în octombrie 1918, și numit emisar special pe lângă puterile Antantei de către Svinhufvud, Paasikivi și senatul finlandez, unde s-a angajat în construirea unei punți politice și în procurarea produselor alimentare atât de necesare pentru țara sa.[105]

Nu a durat mult până să se manifeste impactul politic al deciziei de a accepta o orientare militară germană de asemenea anvergură, din moment ce prezența trupelor germane și prestigiul dobândit de Imperiul German prin furnizarea de ajutor militar i-au atras pe mulți spre ideea de monarhie „afiliată cu Germania" ca fiind „una dintre cele mai bune garanții" pentru viitorul țării.[106] În luna august, parlamentul finlandez (minus social-democrații pe atunci interziși) a votat pentru monarhie. În octombrie, cumnatul împăratului Wilhelm al II-lea a fost desemnat rege. Având în vedere acest început de bun augur, un puternic progermanism cu niveluri ridicate de influență și penetrare germană era de anticipat de către finlandezi, doar că Germania s-a prăbușit în noiembrie 1918. Regele german al Finlandei nu a ocupat tronul.[107]

Odată cu prăbușirea Germaniei, puterile aliate au condiționat îmbunătățirea relațiilor lor cu Finlanda de o serie de reforme menite să reducă la minimum influența germană asupra Finlandei, cum ar fi expulzarea tuturor ofițerilor și soldaților germani, iar Mannerheim era alegerea logică pentru a le îndeplini.[108] El a fost numit al doilea președinte interimar al Finlandei, pe 12 decembrie 1918, rămânând în această funcție până la alegerile de la sfârșitul lunii iulie 1919.[109] Ulterior, de-a lungul anilor 1920, cunoștințele și asistența britanică au fost folosite pentru a organiza armata finlandeză, iar în anii '30, Finlanda a instituit un sistem defensiv cu orientare regională.[110]

Deși Karelia de Est reprezenta o atracție romantică pentru mulți finlandezi, puțini se gândeau serios la declanșarea unui război pentru a o unifica forțat cu Finlanda, după primii ani de independență, în 1919–1921, iar grupurile care susțineau asta au rămas fenomene marginale din punct de vedere politic.[111] Întrucât Finlanda susținea statu-quoul teritorial din motive

de apărare proprii, nici susținerea de către Germania a revizionismului, nici simpatia prokareliană a finlandezilor n-au atras autoritățile finlandeze către Germania înainte de 1940. De asemenea, evoluțiile politice și ideologice din Germania, de la începutul anilor 1930, nu i-au atras pe foarte mulți finlandezi, aceștia având deja o cultură politică democrată.

La sfârșitul anului 1937, germanii se plângeau în mod regulat la Helsinki că, în ciuda sprijinirii oferite de ei a Finlandei în Primul Război Mondial, Finlanda a rămas „negativă" atunci când a venit vorba despre relațiile cu Germania, chiar ostilă.[112] În august 1938, diplomatul german la Helsinki, Wipert von Blücher, descria în detaliu progermanismul limitat și condiționat din Finlanda. Potrivit lui Blücher, chiar dacă cercurile militare și de dreapta finlandeze aveau simpatii progermane, asta nu excludea faptul că Finlanda nu avea nimic de câștigat de pe urma unui război, ci foarte mult de pierdut.[113] De asemenea, chiar dacă existau minorități finlandeze „în teritoriile învecinate", acestea nu le fuseseră luate statului finlandez, așa că problema kareliană a fost „complet ignorată de către politicienii serioși din ultimii ani" În ceea ce privește sentimentul progerman, mai ales în armată, acesta reprezenta mai mult o forță de temperare decât de mobilizare, având în vedere politica finlandeză conform cărei „corpurile de ofițeri finlandeze nu pot risca să-și pună în practică simpatiile în vremuri de război, împotriva voinței Guvernului", și mai ales pentru că „în fruntea armatei și exercitând o mare autoritate se află mareșalul Mannerheim, care nu știe ce înseamnă sentimentalismul" Cu toate acestea, Blücher a continuat:

> Între corpurile de ofițeri finlandeze și armata germană există relații atât de bune și camaraderești, încât Guvernul trebuie să țină cont de acest lucru atunci când ia decizii. Fostul prim-ministru al Finlandei Hjalmar Branting a spus, la un moment dat, în timpul (Primului) Război Mondial, că: „Niciun război împotriva Germaniei nu poate fi purtat cu corpul de ofițeri suedezi". Același lucru ar putea fi spus și despre corpul de ofițeri finlandezi.[114]

Principalul factor care împiedica mobilizarea unor puternice sentimente progermane, potrivit diplomatului german, era că „optzeci-nouăzeci la sută din oameni sunt simpatizanți democrați și nu vor renunța la asta într-un război pe care îl consideră ca îndreptat împotriva democrației", dar și că, din cauza „problemei Cehoslovaciei", național-socialismul nu mai putea fi credibil portretizat ca singura alternativă la bolșevism, deoarece „național-socialismul și democrația se confruntă ca adversari probabili".[115]

Pe de altă parte, faptul că Germania sprijinise Finlanda, în 1918, și asigurase instruire pentru ofițerii armatei, dintre care mulți erau acum în posturi de cea mai mare răspundere în armată finlandeză, a oferit o legătură cu

armata germană.[116] Că Germania putea fi considerată o contrapondere față de Uniunea Sovietică a provocat în rândul anumitor observatori suspiciunea că aceasta înseamnă o puternică simpatie progermană mai degrabă decât o reacție defensivă antisovietică. De exemplu, atașatul militar suedez la Helsinki în perioada 1937–1939, colonelul Curt Kempff, credea că așa stăteau lucrurile.[117] Parțial ca rezultat al acestei credințe, Kempff a susținut cu putere angajarea Suediei într-o relație militară mult mai strânsă cu Finlanda, pentru a împiedica alinierea finlandeză cu Germania.[118]

În ciuda încercărilor germane de a-i ademeni pe finlandezi într-o relație mai strânsă, acest lucru s-a întâmplat numai după semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, pe 23 august 1939, și ca urmare a creșterii agresivității sovietice, ceea ce a determinat Finlanda să caute sprijinul Germaniei. Cu toate acestea, era prea târziu. După cum a menționat Goebbels în octombrie 1939, faptul că Finlanda fusese „atât de neprietenoasă" față de Germania pe parcursul ultimilor ani excludea categoric orice motivații pentru ca Germania să acorde sprijin Finlandei.[119] Svinhufvud a încercat chiar să se deplaseze în Germania pentru a-și revitaliza contactele, dar a fost ferm descurajat de Berlin.[120] Berlinul a invocat distanțarea și „ostilitatea" finlandeze față de Germania ca justificare pentru lipsa de interes în problema ruso-finlandeză, făcând referire la refuzul finlandezilor de a stabili o relație mai strânsă cu Germania sau chiar de a încheia un pact de neagresiune, cum fusese deja semnat cu Uniunea Sovietică.[121] Hotărârea germanilor de a lăsa Finlanda în sfera de influență sovietică nu a contribuit deloc la consolidarea sau apariția de sentimente progermane, nici chiar printre foștii *Jäger*-i.

Limitele influenței germane au fost evidente cu ocazia alegerilor prezidențiale din Finlanda, în decembrie 1940, după ce Germania decisese deja să susțină pe termen scurt continuarea existenței independente a Finlandei, în pofida protestelor Moscovei. Partidele și organizațiile finlandeze de dreapta, în principal Liga Patriotică Națională (IKL) și Societatea Academică Karelia, din cadrul acesteia, îi sprijineau pe Svinhufvud și pe fostul premier Kivimäki, în timp ce socialiștii îl susțineau pe Risto Ryti, care era, de asemenea, recunoscut ca fiind „cel mai puternic" candidat popular.[122] Cu toate acestea, se considera că nu se putea conta pe Ryti din cauza „simpatiei sale față de Anglia și a gradului înalt în care era implicat în Francmasonerie", așa că ministrul de Externe german a concluzionat că alegerea sa „ar fi cel mai puțin de dorit pentru noi", în timp ce „alegerea ca președinte a lui Kivimäki ar fi cea mai bună soluție din punctul de vedere german".[123] Când și Mannerheim a fost propus ca posibil candidat, germanii au apreciat că „el ar reprezenta o grea povară asupra relațiilor finlandezo-sovietice, iar în trecut, atitudinea sa față de Germania a oscilat",

considerându-l, în consecință, și pe el un candidat nesigur.[124] Atunci când Molotov a declarat, la 11 decembrie 1940, că: „Este clar că, dacă un om ca Tanner (social-democrat), Kivimäki, Mannerheim sau Svinhufvud este ales președinte, vom trage concluzia că Finlanda nu dorește să respecte tratatul de pace încheiat cu Rusia Sovietică", Berlinul a ales să-l susțină pe Ryti, despre care acum se considera că „arătase multă înțelegere pentru interesele germane, mai ales în chestiuni economice", și care, probabil, ar fi câștigat oricum prin votul popular finlandez.[125]

Liderii finlandezi militari și civili au continuat să fie prudenți față de penetrarea și influența germane în cadrul instituțiilor guvernamentale și de coerciție, condiționând chiar continuarea participării lor în alianța cu Germania de disponibilitatea acesteia de a respecta independența finlandeză în această privință. De exemplu, în timpul discuțiilor germano-finlandeze la nivel de Stat-Major, care au avut loc la Helsinki, la începutul lunii iunie 1941, generalul Erik Heinrichs – el însuși un fost *Jäger* –, în mod explicit, a avertizat cu profundă seriozitate că orice încercare de a instala vreun guvern de tip Quisling[126] ar duce imediat la paralizarea oricărei cooperări viitoare între Finlanda și Germania" [127] Aceasta era și poziția populație finlandeze. La câteva luni după deschiderea frontului, opoziția finlandeză aflată la conducere nota că:

> Faptul că, în războiul nostru de acum, puternica armata germană luptă pe același front cu noi nu a schimbat cu nimic concepția poporului finlandez despre libertatea politică și autoguvernarea de către popor. A spune că noi, cei din Finlanda, s-ar putea să fim pregătiți pentru vreun nou sistem, cum ar fi partidul lui Quisling, din Norvegia, de exemplu, înseamnă să ignori faptele.[128]

La începutul anului 1942, președintele Ryti a explicat că, deși „relațiile de prietenie și confidențiale" cu Germania „nu au fost împiedicate, în trecut, de faptul că sistemul politic și social din Germania era altfel decât al nostru, și această diferență nu trebuie să reprezinte nici acum un obstacol", trebuie să se înțeleagă faptul că astfel de sisteme erau specifice popoarelor și circumstanțelor, iar un „sistem care este firesc și răspunde nevoilor într-o țară poate fi nepotrivit în alta".[129] De aceea, a continuat Ryti:

> Așa cum noi considerăm că este normal ca nimeni din exterior să nu se amestece în treburile noastre interne, și să nu încerce să modifice acest sistem pe care l-am dezvoltat pentru noi înșine și pe care dorim să-l dezvoltăm fără vreun amestec din afară, considerăm că este responsabilitatea noastră să respectăm sistemele pe care celelalte țări le-au adoptat și le-au apreciat ca fiind bune și să lăsăm fiecare națiune să decidă liber cu privire la problemele proprii.[130]

Organizații de extremă dreaptă

Percepția crescută asupra amenințării comuniste la sfârșitul anilor '20 a ajutat la formarea mai multor grupări anticomuniste de extremă dreaptă. Rămâne destul de discutabil cât de „reală" era această amenințare.[131] Pe de o parte, situația grupărilor comuniste din Finlanda era una extrem de slabă în acea perioadă. Pe de altă parte, retorica beligerantă tot mai accentuată, îndreptată în principal împotriva Finlandei, a Țărilor Baltice, a Poloniei și a României, care a caracterizat propaganda sovietică din această perioadă, nu s-a redus în mod semnificativ nici după intrarea Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor la începutul anilor 1930. Oricum, părerea că organizațiile finlandeze de stânga, cu excepția Partidului Social-Democrat, erau clienți ai regimului sovietic era împărtășită atât de extrema dreaptă finlandeză, cât și de publicul larg. Cea mai importantă grupare de extremă dreaptă a fost Mișcarea Lapua (Laponă), a cărei „lege" fundamentală susținea că: „Există momente în istorie când legile scrise trebuie ocolite, atunci când este necesară urmărirea instinctului sănătos și patriotic al autoapărării naționale, fără să mai fie nevoie de studiul clauzelor legale."[132]

Datorită naturii ostentative a susținerii sovietice aflate în spatele amenințării comuniste, Mișcarea Lapua a fost percepută favorabil la început de către toate partidele politice care nu erau de stânga, cât și de către poliție și de către ofițeri superiori ai armatei. Mannerheim, de exemplu, era de părere în 1930 că gruparea nu era „antidemocratică"[133] și că era motivată de credința că „bolșevismul, cu lupta sa antireligioasă, e o manifestare a diavolului pe pământ." De asemenea, K.M. Wallenius este numit secretar general al Mișcării[134] aproape imediat după demiterea sa din postul de șef al Statului-Major General. Activitatea principală a Mișcării consta în răpiri motivate politic ale stângiștilor, care erau duși cu mașina aproape de sau peste granița sovietică[135]. La un moment dat, Mișcarea se bucura de atât de multă susținere populară și instituțională, încât unul dintre oficialii de vază ai forțelor de ordine finlandeze a refuzat să ia măsuri împotriva grupării pe considerentul că: „nu există motiv să riscăm provocarea unui război civil atunci când controversa nu e legată de cauză în sine, ci de metode și tactică."[136] Radicalizarea crescândă a mișcării avea să îndepărteze în curând partidele conservatoare centriste și responsabile.

Conflictul a izbucnit la începutul lui februarie 1932, când Mișcarea a încercat să-și folosească influența forțând schimbarea guvernului și excluderea totală a influenței stângii, cerând chiar și excluderea social-democraților. Mișcarea a amenințat că dacă aceste măsuri nu vor fi luate, va acționa chiar dacă „va trebui mai întâi să distrugem puterea statului care, alături

de reprezentanții săi, o susține și o protejează."[137] Marvin Rintala afirmă că printre susținătorii *puciului* Lapua s-au aflat „Liga Veteranilor de Război, Garda Civilă și Societatea Academică Karelia," și că „comandantul-șef al armatei finlandeze a fost informat că mulți dintre ofițerii săi, foști *Jaegeri*, nu vor asculta ordinul de a ataca forțele Mișcării Lapua."[138] Acest incident, corelat cu teama că Mișcarea se bucura de o susținere largă în rândurile Gărzii Civile, care număra 100 000 de oameni, și ale corpului de ofițeri al armatei, a fost de ajuns pentru a pecetlui soarta Mișcării Lapua, care era suspectată că ar fi ajuns sub influență străină.[139] Guvernul Svinhufvud, el însuși perceput ca „tatăl simbolic al Gărzii Civile", a reușit să suprime revolta și să dizolve Mișcarea în câteva zile.[140] Svinhufvud s-a întâlnit ulterior în particular cu alți lideri ai dreptei pentru a susține formarea unei coaliții „național-patriotice" care să funcționeze în limitele constituției finlandeze.[141]

C. România: armata și poliția

Spre deosebire de Ungaria și Finlanda, România nu a avut o istorie de colaborare militară și politică apropiată sau măcar amicală cu Germania în timpul Primului Război Mondial. Ca atare, Germania a încercat să influențeze politica guvernamentală prin organizații de extremă dreaptă, în principal Garda de Fier. În ciuda originilor germane ale dinastiei sale, România a luptat alături de Antantă împotriva Puterilor Centrale în Primul Război Mondial, împiedicând o colaborare instituțională timpurie atât cu Germania, cât și cu principalele state succesoare ale Imperiului Austro-Ungar. Cu toate acestea, la sfârșitul războiului, Palatul a încorporat un număr de ofițeri superiori din armatele înfrânte ale Puterilor Centrale, creând o administrație militară regală, pe model imperial, unde ofițerii de origine străină erau foarte vizibili. Prezența deseori ostentativă în cercuri de o asemenea influență a unor ofițeri străini, neasimilați sau parțial asimilați, a căror loialitate era suspectă, a stârnit dezbateri aprinse în corpul ofițerilor români.

Atunci când a fost forțat să demisioneze din funcția de ministru al Apărării în 1938, generalul Antonescu a protestat vehement împotriva promovării preferențiale și a „protecției" acordate ofițerilor străini, fapt care îi plasa deasupra regulamentelor militare și în afara constrângerilor legale. Antonescu a criticat explicit practica deoarece se aplica ofițerilor germanofili care luptaseră împotriva României în Primul Război Mondial și care, după cum aflase atunci când a încercat să le limiteze accederea în funcții militare critice, erau susținuți de către Palat.[142] Antonescu considera că problema principală era ușurința cu care acești ofițeri erau acceptați în armata română și promovați în funcții de general, fără niciun fel de ezitare oficială, îngrijorare sau

cea mai rudimentară formă de investigație de securitate pentru a se putea aprecia loialitatea unor astfel de ofițeri la atât de puțin timp după ce „atacaseră granițele României."[143]

Printre acești ofițeri se regăsea și generalul Artur Phleps care, așa cum precizase Antonescu, luptase împotriva României făcând parte din armata austro-ungară, „nu a învățat să vorbească românește nici până în ziua de azi, și care nu a fost niciodată propus de către conducerea militară responsabilă să dețină funcția de comandant al Corpului de Vânători de Munte" pe care a primit-o prin decret regal în 1937.[144] Deși o parte a nemulțumirilor lui Antonescu pot fi puse pe seama naționalismului său, celelalte erau rezultatul unor îngrijorări reale. Phleps, de exemplu, a părăsit vânătorii de munte, a renunțat la cetățenia română în 1941 și s-a înrolat în Waffen SS, unde a devenit comandantul fondator al Diviziei 7 SS de voluntari vânători de munte „Prinz Eugen" (7. SS Freiwilligen Gebirgs Division „Prinz Eugen").[145]

Generalul Iosif Iacobici, un alt ofițer austro-ungar instruit în Germania care a avut o reputație profund progermană, a fost numit ministru al Apărării pentru a-i împăca pe germani odată cu reprimarea revoltei Gărzii de Fier din ianuarie 1941. Apoi a fost șeful Marelui Stat-Major până în ianuarie 1942, când a fost demis pentru că încercase să introducă o reformă organizațională neautorizată în armată, asemănătoare cu aceea care crease Înaltul Comandament al Forțelor Armate (*Oberkommando der Wehrmacht* OKW) și care ar fi permis Marelui Stat-Major să fie egal și independent de Ministerul Apărării, dându-i astfel lui Iacobici statutul de locțiitor al comandantului-șef al armatei (comandantul de căpetenie), cu dreptul de a-l înlocui pe Antonescu în absența acestuia.[146] Iacobici era „foarte apropiat" de cercurile național-socialiste din Germania și se afla de asemenea în contact cu Garda de Fier.[147] După scandalul în care a fost mai întâi demis din Statul-Major și mai apoi scos din armată în 1942, Iacobici a încercat fără succes să „îl înlocuiască pe mareșalul Antonescu de la conducerea guvernului cu ajutorul germanilor și a Gărzii de Fier."[148]

Cu toate că atât cazul Phleps, cât și cazul Iacobici au fost cât se poate de grave, ele au reprezentat mai degrabă excepția de la regulă decât direcția unei tendințe generale. Datorită alianței cu Franța și a ajutorului militar acordat României în Primul Război Mondial, care s-a dovedit decisiv în evitarea victoriei totale a Puterilor Centrale conduse de Germania, corpul ofițerilor români era într-o măsură covârșitoare filofrancez și pro-Antantă. De aceea, influența și penetrarea germană la nivel instituțional au fost în cel mai bun caz marginale. Nu au existat înțelegeri pentru schimburi de ofițeri, nici programe educaționale sau de instrucție germane. Paradoxal, influența și penetrarea instituțională au fost și mai limitate odată cu sosirea Misiunii

Militare Germane în octombrie 1940, datorită reticenţei germane de a trata România ca pe un aliat militar de încredere şi a dezinteresului Germaniei de a crea o armată română puternică.[149]

Reticenţele germane legate de încrederea acordată României se bazau în principal pe orientarea francofilă a populaţiei şi a clasei conducătoare, cât şi pe performanţele sub orice critică ale armatei române în timpul cedării Basarabiei şi a nordului Bucovinei, care au fost părăsite fără luptă la ordinul regelui Carol al II-lea. Aceste reticenţe au fost exacerbate şi de orientările filofranceze şi filobritanice ale lui Antonescu.[150] Până în 1940, ministrul Germaniei la Bucureşti, Wilhelm Fabricius, atenţiona că Antonescu „era de partea Franţei" şi condamnase ceea ce se întâmplase la München, reproşându-le atât francezilor, cât şi englezilor că nu atacaseră instigatorii.[151] Fabricius concluziona: „nu sunt convins că e un bărbat de încredere." „Influenţarea *întregii* armate prin dezvoltarea corpului de ofiţeri, cursuri etc." nu era considerată prioritară şi era descurajată oficial, atât timp cât Germania era interesată doar de încorporarea anumitor unităţi militare române în armata germană şi de protejarea câmpurilor de petrol printr-o cvasiocupaţie deghizată.[152]

Acest dezinteres şi consecinţele sale pot fi observate în atitudinea indiferentă a Germaniei faţă de reforma militară a armatei române. Antonescu fusese direct implicat în reformarea şi reorganizarea armatei române în Primul Război Mondial, decisive pentru schimbarea soartei forţelor armate române. În calitate de ataşat militar la Londra, la mijlocul anilor '20, acesta a studiat cu atenţie organizarea militară britanică şi, ca şef al Marelui Stat-Major în 1933–1934, a plănuit şi coordonat o nouă reformă majoră în armata română.[153] Din cauza corupţiei la nivel înalt în rândurile armatei şi la Palat, această a doua reformă a fost doar parţial implementată, înainte ca Antonescu să fie forţat să demisioneze. Astfel, în 1940, Antonescu a acceptat să preia conducerea politică şi militară, având deja la îndemână un plan pentru o reformă organizaţională a armatei, de care, datorită colapsului suferit după pierderea Basarabiei, a nordului Bucovinei şi a nordului Transilvaniei, avea nevoie mai mult ca niciodată.[154]

În timpul primei vizite în Germania a lui Antonescu, în noiembrie 1940, feldmareşalul Keitel nu numai că a arătat o aparentă ignoranţă faţă de situaţia existentă şi faţă de starea reformei militare, ci chiar a descurajat-o. Planul lui Antonescu se baza pe reducerea celor 45 de divizii existente la „39 de divizii bine organizate, antrenate şi conduse", al căror efectiv avea să fie menţinut pe timp de pace la „29 de divizii, dintre care 10 să aibă câte 2 nuclee de conducere şi care, în caz de mobilizare, să poată fi dublate imediat."[155] Keitel şi-a exprimat „surprinderea" faţă de ceea ce credea a fi

o suprasolicitare a forțelor armate române.[156] Avertizând împotriva „măririi" armatei române, Keitel mai era de părere că nu mai rămânea destul timp până în primăvară, atunci când se presupunea că reforma va fi gata, și îi sugerase în repetate rânduri lui Antonescu să „vorbească despre asta cu generalul Hansen" care, în calitate de șef al biroului de operații al armatei de uscat, „acumulase o experiență vastă muncind în cadrul statului major" și „cu siguranță avea să pună cunoștințele sale la dispoziția armatei române."[157]

Antonescu explicase că reducerea armatei „cu 16 divizii îi permisese să întărească corpurile de ofițeri și subofițeri în unitățile rămase, și, cel puțin în privința infanteriei și artileriei, nu numai că putea să le echipeze cu generozitate, dar avea și echipament de rezervă."[158] Mai mult, el și Hansen discutaseră acest plan, pe care Hansen îl susținea. Keitel a mai încercat să-l descurajeze pe Antonescu ca să nu motorizeze unitățile de cercetare și serviciile de aprovizionare, în pofida insistenței lui Antonescu care susținea: „dacă Germania dorește să conteze pe armata română, motorizarea trebuie efectuată."[159] Perioada critică a reorganizării militare românești în primele șase luni ale alianței româno-germane ar fi trebuit în mod normal să ofere Germaniei cel mai propice moment pentru a influența în mod direct armata română. Deși dezinteresul Germaniei, dictat pe linia politică, în a ajuta și a participa la reformă se poate să fi fost o dezamăgire pentru Antonescu în dorința sa de a construi o forță armată eficientă cât mai repede cu putință, același dezinteres a funcționat în favoarea lui Antonescu pentru că astfel a putut menține controlul asupra armatei, a orientării sale strategice și a structurii sale organizaționale.

Situația legată de serviciile de spionaj ale armatei era un pic mai complicată. Carol personal începuse să-și îndrepte simpatiile în direcția Germaniei încă din 1936, atunci când l-a vizitat pe Göring la Berlin și a transmis un mesaj de simpatie către cel de-al Treilea Reich prin ramuri ale familiei Sigmaringen-Hohenzollern aflate în Germania. Această apropiere personală, care era cunoscută doar de către cei mai apropiați sfătuitori ai săi de la Palat, mergea împotriva puternicului sentiment filofrancez al populației, al majorității corpului de ofițeri și al conducerii politice a țării, a fost cultivată cu și mai multă vigoare după criza Cehoslovaciei de la München, din 1938.[160]

Carol a început să cultive și alte legături cu Germania, propunând o serie de operații comune pentru a asigura securitatea câmpurilor românești de petrol, în care germanii aveau mare interes, operații în care să fie folosite propriile sale servicii secrete – Serviciul Special de Informații (SSI) – condus de către unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi, Mihail Moruzov.[161] Împreună cu șeful Abwehrului, amiralul Wilhelm Canaris, și ministrul german Manfred von Killinger, Moruzov a format un serviciu de spionaj comun, din

care făceau parte și comandouri de șoc, a căror responsabilitate era securitatea câmpurilor de petrol și transporturilor de petrol pe Dunăre.[162] Toate acestea au fost stabilite neoficial și fără știința guvernului. S-a estimat că în anul 1940 pe teritoriul României operau între 200 și 600 de agenți germani care foloseau acte de identitate românești false eliberate de către SSI.[163]

Pe 6 septembrie 1940, ziua în care Antonescu a preluat puterea în calitate de „conducător al statului", Moruzov se întorcea de la Viena unde discutase despre continuarea cooperării cu șeful Abwehrului. Antonescu a pus să fie arestat la sosire, ceea ce l-a făcut pe Canaris să întreprindă o vizită la București pentru a interveni personal, cerând eliberarea lui Moruzov, explicându-i lui Antonescu cât de importantă și de apropiată fusese colaborarea dintre Abwehr și SSI încă din anul 1938, cât și că dorește o continuare a acelei colaborări.[164] Vechi adversar ireductibil al șefului SSI, Antonescu era de părere de mult timp că atât Moruzov cât și serviciul său de spionaj erau în afara legii, dar a fost luat complet prin surprindere când a aflat de strânsele legături dintre SSI și serviciile germane de spionaj. Acceptând colaborarea ca pe un fapt împlinit, Antonescu a autorizat acțiunea comună a celor două servicii de informații. Nedorind să cedeze cererii lui Canaris care solicita clemență pentru Moruzov, Antonescu a „explicat motivele arestării, adăugând că justiția avea să-și spună cuvântul despre toți cei aflați sub acuzare, inclusiv Moruzov."[165]

În decembrie 1940, după ce Antonescu a mai înlocuit o dată șeful SSI, șeful operațiilor Abwehrului în România i-a făcut o vizită oficială lui Antonescu și noului șef al SSI pentru a primi o nouă autorizare a colaborării SSI–Abwehr. Spre deosebire de septembrie 1940, acum relația româno-germană avea baze legale, destul de șubrede, prin Pactul Tripartit (recent semnat la 23 noiembrie 1940), fapt ce acorda României anumită influență. Antonescu l-a informat pe reprezentantul Abwehrului că, deoarece România era acum membră a Pactului, „serviciile de informații reprezentative trebuie să coopereze ca servicii ale unor state aliate", iar condițiile sale pentru cooperare includeau:

(1) Germanii nu puteau întreprinde niciun fel de operație sau arestare pe teritoriul României și aveau să raporteze regulat rezultatele colaborării;

(2) Ori de câte ori existau disensiuni între cele două servicii, acestea aveau să fie aduse în fața lui pentru arbitraj și luarea deciziei.[166]

În septembrie 1940, lui Antonescu i-a fost adus la cunoștință, ca fapt împlinit, că între Serviciul Special de Informații și Abwehrul german se stabilise o colaborare informală și necontrolată, ceea ce a rezultat într-un grad de penetrare germană a SSI. Deși nu putuse să facă nimic în legătură cu această

penetrare, până în decembrie 1940 Antonescu reușise să formalizeze relația SSI–Abwehr până în punctul în care putea fi monitorizată cu eficiență mai mare, în special când venea vorba de activitățile acelor agenți SSI identificați ca filogermani. Mai mult, reușise să îngrădească puterea de influență a partenerului german. Asta nu înseamnă că germanii nu au continuat să încerce să schimbe înțelegerea în favoarea lor.

Organizații de extremă dreaptă

Cea mai importantă intrare prin care influența și penetrarea germană au pătruns a fost deschisă de către Carol la începutul anului 1940 atunci când a amnistiat Garda de Fier și a invitat-o la guvernare. Relația lui Antonescu cu Garda înainte de 1938 fusese una ostilă. În noiembrie 1933, ca șef al Marelui Stat-Major, Antonescu ordonase investigarea Gărzii de Fier a lui Corneliu Codreanu pentru a cunoaște nivelul influenței pe care aceasta o avea în rândurile armatei, cât și pentru a ști efectul pe care îl putea avea asupra siguranței naționale. Formațiunea teroristă „Echipa Morții", al cărei scop era acela de a întreprinde „misiuni periculoase și de a extermina inamicii mișcării legionare", era destul de îngrijorătoare și ar fi „provocat anarhie și ar fi dus la prăbușirea granițelor României", conform părerilor lui Antonescu.[167] Mai îngrijorătoare erau însă grupările sub acoperire descrise în literatura Gărzii. Acționând ca agenți de influență, membrii acestor grupări „se comportă normal" și ajută mișcarea „din umbră", scopul lor principal fiind să „crească numărul de simpatizanți din rândul armatei, pentru ca mai apoi acești recruți să poată juca un rol important în cucerirea puterii de către Garda de Fier."[168]

După ce a atenționat că „armata trebuie să se distanțeze de astfel de evoluții", Antonescu a întreprins o investigație pentru a identifica și exclude membrii și simpatizanții Gărzii din armată.[169] Carol, care în această perioadă era atras de către Garda de Fier și o patrona ca și cum ar fi fost potențiala sa mișcare a Cămășilor Negre a lui Mussolini, a luat apărarea Gărzii, susținând că pericolul pe care îl reprezenta nu era atât de mare și că „tineretul avea nevoie de o ideologie."[170] Antonescu i-a replicat susținând că Garda dorea să „ajungă la putere cu ajutorul unei revoluții", ceea ce amenința o destabilizare care ar fi permis sovieticilor „să invadeze Basarabia, maghiarilor să invadeze Transilvania și bulgarilor să invadeze Dobrogea, iar Majestatea Voastră nu va avea o armată care să-i respingă."[171] Argumentele lui Antonescu nu au avut un mare impact asupra unui rege încăpățânat și în mai puțin de un an l-a demis din funcția de șef al Marelui Stat-Major, și l-a înlocuit cu cineva mai supus.

În acelaşi timp, tendinţele autoritare ale lui Carol începuseră să sporească îngrijorările Franţei, ceea ce l-a determinat pe ministrul de externe francez Barthou să facă o vizită la Bucureşti în iunie 1934. Conform analiştilor germani, Barthou a încercat „să convingă regele că protecţia acordată de către Franţa şi, în acest scop, menţinerea sistemului parlamentar erau în mod necesar cea mai bună politică a României", la care Carol a cedat „în mod deschis, pentru moment." [172] În acest scop, Carol atenuase declaraţiile din mai multe interviuri din presă „unde susţinea o formă de guvernământ autoritară", interzicând „distribuirea textului original".

La începutul lui 1936 Garda încercase, fără succes, să câştige susţinerea lui Antonescu împotriva lui Carol. Antonescu considera că aceasta era neserioasă şi că liderul ei, Corneliu Codreanu, era nechibzuit, dar aprecia popularitatea mişcării şi nivelul bun de informare pe care Codreanu îl avea asupra pregătirilor politice şi militare ale Germaniei.[173] În scurta perioadă în care a fost ministru al Apărării în primele zece săptămâni ale anului 1938, Antonescu a intervenit pe lângă Codreanu pentru a calma Garda, avertizându-l că violenţa aducea după sine doar violenţă.[174] În acelaşi timp, Antonescu s-a opus planului lui Carol de a folosi armata pentru a reprima mişcarea pe cale militară, insistând că Garda trebuie trasă la răspundere şi în acest scop i-a declarat regelui că „ar trebui să folosim legea şi să-i arestăm."[175] Forţat să demisioneze din funcţia de ministru al Apărării şi etichetat ca „progardist", Antonescu nu-şi schimbase în mod esenţial părerea pe care şi-o formase despre Gardă din 1933. Aşa cum îi relatase şi ministrului american în iulie 1940, el îl avertizase pe Carol în momentul în care acesta acceptase participarea Gărzii de Fier la guvernare că „tineretul are o tendinţă curioasă de a lua lucrurile pe cont propriu." Antonescu a scos în evidenţă faptul că „era absurd să fie acuzat de prietenie politică faţă de Codreanu", care era în mod evident „un copil când venea vorba de treburi politice".[176]

Garda de Fier a fost un fenomen pur românesc şi a evoluat independent de influenţe germane până când Horia Sima a devenit liderul Gărzii în 1938. Din acel an influenţa germană din cadrul mişcării, în special manifestată prin SD-ul lui Heinrich Himmler, a devenit foarte semnificativă.[177] Aproape imediat după reintrarea în guvern la mijlocul lui septembrie 1940, Sima a început să pregătească „o revoltă împotriva lui Antonescu, fiind încrezător în sprijinul german promis de sfătuitorii săi din SD."[178]

SS-ul a pus la dispoziţia Gărzii tabere de instrucţie şi sprijin financiar. De exemplu, a fost sprijinită plănuirea asasinării din septembrie 1939 a prim-ministrului român Armand Călinescu, iar SD-ul a participat la modificarea strategiilor politice şi doctrinei Gărzii, al cărei scop era preluarea puterii.[179] Deşi SD-ul nu a avut niciodată control deplin asupra Gărzii

– conducerea acesteia fiind prea atomizată și egoistă pentru a putea fi subordonată în mod uniform –, aceasta a acționat în general ca o agenție aservită intereselor germane.[180]

Motivul pentru care SD-ul îl sprijinea pe Sima era formarea unui guvern gardist în România, replicând astfel victoria partidului nazist din Germania. Ministerul german de Externe era mult mai reticent în legătură cu partenerii ideologici ale căror capacități de conducere erau îndoielnice sau netestate, mai ales că scopul principal al ministerului era să asigure „liniștea în domeniul materiilor prime". De aceea, Sima a încercat să convingă reprezentanții Germaniei de la București că el și organizația sa meritau sprijin deplin. O modalitate prin care a încercat să facă asta a fost evidențierea intențiilor proaliate și antigermane ale rivalilor săi. Pe 3 septembrie 1940, cu trei zile înainte de numirea lui Antonescu ca șef de stat, Sima a cerut ministrului german Wilhelm Fabricius ca „Reichul să intervină" în politica internă a României pentru a susține „interesul colaborării româno-germane" [181] Fabricius declara: „Sima consideră că implementarea fără probleme a deciziei de arbitraj și evitarea războiului civil pot fi îndeplinite doar dacă Reichul susține Garda în acest ultim moment pentru a obține o influență decisivă asupra guvernului."[182]

În timp ce Sima continua să ceară susținerea germanilor împotriva lui Antonescu, Fabricius condiționa susținerea germană a lui Antonescu de acceptarea acestuia a Gărzii de Fier ca partener deplin la guvernare. Dilema lui Antonescu, conform unui observator diplomatic, era că, pe de-o parte, trebuia să „împace germanii, ale căror temeri erau legate de independența caracterului său", iar pe de altă parte trebuia să colaboreze cu Garda de Fier care, „deși lipsită de cei mai importanți lideri ai săi, pretinde monopolul politic și cele mai importante portofolii ale cabinetului".[183]

Balanța puterii se înclina înspre Garda de Fier. Poziția lui Antonescu, lipsită de orice bază organizată de susținere publică, nu era una de forță în confruntarea cu mișcarea cu tendințe de monopolizare, aflată în expansiune rapidă. Dominarea sistemului administrativ de către Garda de Fier era foarte importantă în competiția cu generalul. „Gardizarea" administrației fusese realizată printr-o singură manevră, prin numirea de legionari în funcția de prefect în toate cele cincizeci de județe ale țării reduse teritorial.[184]

Atunci când Sima i-a pretins lui Antonescu „putere totală pentru Mișcarea Legionară", Fabricius observa că unele critici ale lui Sima împotriva lui Antonescu erau „pe deplin justificate", dar insista cu toate acestea că „o cooperare calmă prelungită între cei doi bărbați e necesară" din mai multe motive.[185] În primul rând, „pentru că Garda e prea slabă pentru a reface sistemul economic și politic al României" de una singură. În al doilea rând,

pentru că Antonescu era singurul garant „al liniştii şi ordinii în România." Şi, în ultimul rând, pentru că „Germania avea să fie învinovăţită" pentru orice eventual eşec politic sau economic al României. Astfel Germania trebuia „să-i susţină şi să-i încurajeze atât pe Antonescu, cât şi pe Sima, dar nu pe unul împotriva celuilalt".[186]

După masacrul gardist al unor personalităţi politice încarcerate, de la sfârşitul lui noiembrie 1940, agentul diplomatic german Hermann Neubacher a protestat împotriva cererii lui Antonescu, care dorea „demisia imediată a lui Sima", informându-l pe liderul gardist că „planul lui Antonescu de a prelua personal conducerea Mişcării Legionare e greşit din punct de vedere politic" şi că avea să-şi folosească influenţa „pentru a susţine rezistenţa justificată a Mişcării împotriva acestui plan".[187] Biroul pentru germanii din afara graniţelor (*Volksdeutsch Mittelstelle*) al Organizaţiei pentru străinătate (*Auslandsorganisation*) opera de asemenea independent în cadrul şi prin intermediul Gărzii, mai ales cu scopul de „a dezvolta partidul Garda de Fier" cu ajutorul sfătuitorilor germani invitaţi de către Sima.[188]

Susţinerea Gărzii de Fier de către Carol din 1933 până în 1937, cât şi asocierea lui cu această mişcare în primăvara lui 1940 au contracarat încercările timpurii ale lui Antonescu de a elimina influenţa Gărzii din armată. Influenţa Gărzii era parţial cauzată şi de schimbarea bruscă de regim şi de conducere. Mulţi ofiţeri tineri şi recruţi au fost cuceriţi de idealismul charismatic al lui Codreanu şi au devenit membri ai Gărzii la mult timp după moartea acestuia, când mişcarea îşi pierduse orice fel de calitate izbăvitoare pe care se poate s-o fi avut cât timp Codreanu fusese în viaţă. Mulţi dintre tinerii ofiţeri şi recruţi, care asociau trunchierea României cu politica externă proaliată, în loc să o asocieze cu lipsa de competenţă a lui Carol al II-lea sau cu un caz de forţă majoră, erau dispuşi să-i asculte pe cei care din 1938, de la moartea lui Codreanu, până la începutul anului 1940 fuseseră rivalii principali ai regelui. Chiar şi unii ofiţeri superiori se lăsaseră convinşi, mai ales de când generalul Cantacuzino-Grănicerul – erou al Primului Război Mondial, care condusese operaţia de dezarmare ale trupelor bolşevice din Moldova în 1917 – îl susţinuse activ pe Codreanu.

Mai mult decât atât, un număr de ofiţeri superiori, în special cei ai Casei Militare Regale, îl displăceau pe Antonescu şi erau dispuşi să facă front comun cu Garda împotriva lui. Un observator străin aflat la faţa locului a constatat că Antonescu superviza în mod direct scoaterea din funcţie şi înlocuirea generalilor compromişi, care erau traşi la răspundere pentru corupţia şi incompetenţa pe timpul retragerii din Basarabia, dar „impactul acestor înlocuiri asupra unei armate demoralizate, care abandonase teritorii fără ca măcar să tragă un singur foc", era „greu de estimat", deşi era

clar că „Antonescu nu domină încă armata".[189] Deoarece avea „adversari puternici printre ofițerii superiori" și pentru că „majoritatea ofițerilor tineri se află sub influența Gărzii de Fier", observatorul concluziona că Antonescu putea să exercite „autoritate supremă" doar „până când Garda de Fier va reuși să obțină controlul total asupra statului"[190] În lupta pentru control asupra armatei, Garda de Fier a recurs și la adaptarea propagandei comuniste, extrem de eficientă, pentru a profita cât mai mult de pe urma nemulțumirii soldaților. Conform unui pamflet legionar, deoarece armata și ofițerii „trebuie să aparțină poporului", ofițerii nu mai puteau forma „o castă separată" și „un lider nu mai este impus prin ordine și regulamente" ci „trebuie ales sau presupus ca și ales de către soldații pe care îi are sub comandă".[191]

În timpul vizitei sale făcute lui Hitler la mijlocul lui ianuarie 1941, Antonescu a precizat că avea nevoie de control total asupra politicii interne a României, fără ca aceasta să sufere intervenții exterioare, dacă era nevoit să garanteze pe viitor producția de petrol și aprovizionarea cu petrol a Germaniei. Condițiile în care era „dispus să-și asume responsabilitatea totală", la nivel intern, pentru a garanta atât „liniștea și ordinea", cât și viitoarea participare a României la operații militare, includeau în primul rând exercitarea „autorității totale și unice asupra ordinii politice interne" și, în special, „puterile care-i fuseseră acordate prin decretul constituțional din septembrie" și care-l transformau în „autoritatea supremă" a regimului național-legionar.[192]

Conflictul a izbucnit atunci când Garda de Fier a încercat să dea o lovitură de stat în perioada 21-23 ianuarie 1941. Sima era convins că va avea sprijinul mai multor unități ale armatei române. Misiunea diplomatică britanică la București a relatat că două dintre cele patru corpuri de armată, un regiment de infanterie și câteva unități aviatice, navale și militare împrăștiate trecuseră de partea Gărzii.[193] Pe când Sima susținea că se poate baza pe armatele staționate la Iași, Craiova, Constanța și Brașov, doar comandamentul Armatei a 4-a din Iași își declarase susținerea pentru Gardă.

Bucurându-se de susținerea SS-ului și a partidului nazist, Sima și Garda au încercat să atragă și susținerea misiunii militare germane „de partea legionarilor" în zilele care au precedat rebeliunea.[194] Pe 22 ianuarie, cu ajutorul SD-ului, conducerea Gărzii s-a întâlnit cu trimisul special german Hermann Neubacher, care a raportat „dorința legionarilor ca Wehrmachtul să intervină", susținând, conform spuselor lui Horia Sima, că toți legionarii vor asculta ordinele soldaților germani cu condiția „ieșirii din scenă a armatei române".[195]

Imediat după rebeliune, Antonescu a folosit oportunitatea oferită de investigarea crimelor gardiste pentru a epura armata de simpatizanții

legionari pe care-i putuse identifica. Într-un raport din februarie 1941 adresat lui Himmler, Sima critica atitudinea proaliată a lui Antonescu și a corpului român de ofițeri, susținând că Antonescu, ale cărui „simpatii pentru Anglia rămân neschimbate", era legat de Aliați prin „tradiție, educație și atitudine".[196] Mai mult, Antonescu „era în continuare ostil Germaniei" și „noii lumi care e pe cale să se nască". Acest sentiment de ostilitate era generalizat în cadrul forțelor armate, unde „majoritatea ofițerilor superiori sunt anglofili și împotriva Germaniei", iar camaraderia afișată față de germani se datora „circumstanțelor." Mai rău, Garda era din nou „persecutată în cadrul armatei" de către Antonescu, acesta declarând că „armata nu face politică" și „ordonând cu severitate ca ofițerii să refuze orice contact cu legionarii, iar cei care se dovedesc a fi activiști legionari să fie îndepărtați imediat din armată".[197]

Sima susținea că el era „de altă părere" cu totul, și „nu putea pune condiții" în afară de „onoarea" de „a lupta alături de germani până la moarte", în comparație cu Antonescu, a cărui intenție era să condiționeze cooperarea cu Germania. Sima dădea asigurări că Hitler „nu va regreta niciodată încrederea" acordată Gărzii, iar Garda „nu va trăda niciodată această încredere". Ba dimpotrivă, Garda avea „să meargă alături de Germania fără să pună niciun fel de condiții" [198] Antonescu a reușit să reducă mare parte din influența Gărzii asupra forțelor armate în cele șase luni care au precedat deschiderea frontului de Est, deși, până la destituirea lui Iacobici din ianuarie 1942, au continuat să existe probleme în eșaloanele superioare ale Statului-Major, în special în cadrul serviciului militar de contrainformații, cât și în cadrul comandamentului Armatei a 4-a.[199]

În cazul forțelor polițienești, penetrarea germană a fost mult mai dramatică în această perioadă deoarece Garda obținuse controlul Ministerului de Interne, poliției, poliției secrete, și, în colaborare cu consilierii SD, formase o poliție legionară după modelul Gestapo-ului. Mai mult, noul șef al SSI s-a dovedit a fi un simpatizant al Gărzii. Acest fapt era deosebit de îngrijorător, deoarece SSI-ul era „singura organizație care putea să informeze șeful statului asupra evenimentelor din țară, mai ales dacă se lua în considerare criza de informații pe care acesta o resimțea".[200]

Noile forțe de ordine publică legionare s-au dezlănțuit printr-o campanie de jaf și intimidare care a durat patru luni. Încercările lui Antonescu de a struni poliția s-au dovedit a fi lipsite de succes până înainte de rebeliune, deoarece liderii gardiști își instruiseră forțele să nu execute ordinele primite.[201] Nehotărârea și prioritățile contradictorii ale Berlinului au condus la un diferend deschis între Ministerul de Externe și SD-ul lui Himmler, care se poate să fi folosit ocazia pentru a pune Ministerul de Externe în fața unui

fapt împlinit. După ce „înarmase Garda de Fier cu un număr mare de pistoale-mitralieră (arme care nu intraseră încă în dotarea armatei române)," SD-ul susținuse lovitura de stat a lui Sima, de la sfârșitul lui ianuarie 1941, împotriva lui Antonescu.[202] Această politică paralelă a provocat un conflict deschis între Ministerul de Externe și SS, Hitler susținând în mod deschis Ministerul de Externe.[203]

În timpul rebeliunii, SS-ul și Gestapo-ul nu au îngrădit accesul Legiunii la resurse și armament. Șapte lideri SS, inclusiv șeful SS din România, trei reprezentanți ai *Auslandsorganisation* și câțiva „jurnaliști" germani au fost implicați în planificarea și executarea rebeliunii.[204] Von Killinger a conchis că SS-ul și *Auslandsorganisation* au încurajat activ Garda și „au contribuit la convingerea legionarilor că Germania îi susține pe ei și nu pe Antonescu," în timp ce SD-ul avea „o relație atât de apropiată cu Legiunea", încât „legionarii presupuneau că vor fi susținuți de germani în încercarea lor de a institui un stat legionar total".[205]

În timp ce Antonescu se afla pe urmele principalilor vinovați, SD-ul a intervenit, oferind azil „liderilor Gărzii de Fier, inclusiv lui Horia Sima", pentru cei paisprezece „comandanți" și aproximativ 300 de susținători de vază ai mișcării, pe care, mai apoi, „i-a scos clandestin din țară folosind ambulanțe și deghizându-i în uniforme germane".[206] După aceea, în ciuda pretențiilor lui Ribbentrop, Himmler a tratat Garda ca pe un aliat privilegiat, găzduind membrii mișcării în vile și impunându-le restricții serioase abia la sfârșitul anului 1942, atunci când a fost forțat să-l extrădeze pe Sima de la Roma, după ce „acesta înființase în Italia un birou" al cărui scop era răsturnarea lui Antonescu de la putere.[207]

Deoarece cei mai mulți dintre cei implicați făceau parte din serviciile secrete germane sau din corpul diplomatic, Antonescu a reușit să-și folosească influența pentru a cere și a obține retragerea a zece oficiali, care erau membri SS, membri ai *Auslandsorganisation* și oficiali ai ambasadei Germaniei, „în interesul liniștii interne a țării și în scopul apărării intereselor comune".[208] În fapt, „Antonescu a cerut și a obținut retragerea SD-ului lui Himmler din România, chiar dacă această retragere a fost una temporară".[209] Între timp, la Berlin izbucnise un scandal legat de „situația atașaților poliției și a agenților SS din România", „între Reichsführerul SS și Gruppenführerul Heydrich, pe de o parte, și ministrul von Killinger pe de altă parte".[210]

Himmler, fiind ținta mâniei lui Hitler, a fost forțat să accepte cererile lui Antonescu, care erau transmise prin intermediul lui Killinger, și susținute de către acesta, și „a ordonat retragerea imediată a reprezentanților poliției și a membrilor SS din România".[211] Ribbentrop a trimis alt ambasador

plenipotențiar la București cu misiunea de a-l demite imediat pe șeful SD de la ambasada Germaniei și de a-l trimite înapoi în Germania, unde a fost arestat și încarcerat pentru câteva luni într-o închisoare germană.[212] Ribbentrop mai cerea și „o nouă colaborare funcțională“ între Ministerul de Externe și RSHA-ul lui Heydrich, care urma să împiedice „implicarea continuă a SD-ului în politica externă“.[213] Confruntându-se cu aceste planuri care contracarau Garda de Fier, Heydrich a fost de acord să ordone retragerea atașaților poliției și agenților Gestapo în aprilie 1941.[214] Deși Gestapo-ul a reușit să își facă totuși simțită prezența în România începând din iunie 1941, această prezență nu a fost niciodată destul de semnificativă pentru a putea exercita influență politică asupra guvernului român. Conform unui raport al spionajului american din toamna anului 1943, Gestapo-ul fusese limitat de către Antonescu la „denunțarea persoanelor proaliate poliției, care urma să se ocupe de condamnări“, iar mareșalul refuzase „solicitarea Gestapo-ului de a deține controlul Ministerului de Interne“, declarând că țara sa era „un aliat și nu un teritoriu dependent“.[215]

2. *Credibilitate și obligație*

Gradul de *credibilitate* pe care îl deține, în percepția unei mari puteri, un stat mic, din postura de aliat al marii puteri, și dacă și în ce măsură aliatul-mare putere recunoaște/admite vreo obligație față de aliatul mic, pentru a-i răsplăti aportul (cooperare, infrastructură, resurse), sunt factori importanți care determină comportamentul statului mai mic în încercarea sa de a-și urmări interesele în cadrul alianței. Credibilitatea statului mic în cadrul alianței va afecta considerabil capacitatea sa de a urmări opțiuni independente, fără a produce crize în cadrul alianței sau reproșuri și sancțiuni din partea aliatului mai puternic. Un nivel ridicat de credibilitate va însemna mai mult loc de manevră, în timp ce o credibilitate redusă va atrage după sine suspiciune, o monitorizare crescută și, în cel mai rău caz, intervenție în forță.

A patra ipoteză a acestui studiu este că în fapt compatibilitatea reduce legitimitatea tendințelor independente și astfel aceasta va avea un efect negativ asupra credibilității statului mai mic, dacă și când acest stat încearcă să se comporte mai independent. Deoarece credibilitatea în cadrul unei alianțe este un element inerent subiectiv, și care depinde în totalitate de abilitatea unei părți în a manipula percepțiile partenerului, atitudinile subiective ale partenerului mai puternic trebuie monitorizate pentru a determina gradul de succes pe care aliatul mai slab l-a atins în încercarea de a manipula acele percepții. Indicatorii acestei credibilități includ numărul și tipul de neînțelegeri din cadrul alianței și evaluarea internă a statului mai puternic asupra

conducerii, regimului și intențiilor statului aliat (satisfacție, insatisfacție, admirație, denigrare etc.).

O prioritate *de facto* a motivațiilor legitime pentru intrarea în alianțe pe timp de război este acceptată atât de către marile puteri revizioniste. cât și de către cele care acceptă statu-quoul. În mod paradoxal, ambele părți susțin că autoapărarea e mult mai legitimă, în general, decât agresiunea. E adevărat că în cazul în care puterea revizionistă dorește acapararea teritoriului sau distrugerea unui alt stat, atunci se va găsi fundamentarea care va legitima această dorință mai degrabă decât aceea care susține apărarea statului vizat. În schimb, în relația cu statele față de care nu are niciun fel de pretenții, dorința acestora de a se alia cu puterea revizionistă în scopul apărării granițelor va fi considerată mai legitimă, acordându-li-se o credibilitate mai mare în postura de aliați decât acelor state care doresc alianța cu o putere revizionistă pentru a-și atinge propriile scopuri. Credibilitatea unui astfel de aliat nu cere decât existența unei amenințări evidente. Cu cât amenințarea e mai acută, cu atât aliatul devine mai credibil.

Există mai multe motive care susțin această ipoteză. În primul rând, apărarea reprezintă motivația imediată, inteligibilă, unificatoare și convingătoare pentru intrarea într-o alianță și pentru determinarea participării sincere în cadrul alianței prin contribuția de efective și resurse, cu atât mai mult cu cât întrebuințarea forței e validă din punct de vedere rațional. Un stat minor care intră într-o alianță pentru a-și asigura supraviețuirea este un aliat ale cărui motivație și credibilitate nu pot fi puse la îndoială, indiferent de părerea opiniei publice sau de orientările politice anterioare. Atât timp cât existența acestui aliat este amenințată de un inamic comun, loialitatea în cadrul alianței este asigurată. Pe de altă parte, revizionismul unifică doar împotriva unui statu-quo existent. Odată ce statu-quoul a fost distrus, revizionismul va avea semnificații diferite pentru fiecare dintre parteneri, iar aceste diferențe se vor manifesta în sincronizare, metodă și anvergură, nerespectând înțelegerile anterioare. Mai mult, revizionismul nu e nici atât de convingător, nici atât de inteligibil la nivel imediat pentru a determina contribuția cu efective umane și cu resurse la o alianță. Supraviețuirea unui stat depinde rareori de expansiunea acestuia.

În al doilea rând, apărarea teritoriului unui stat mic, sau recuperarea teritorială a statu-quo *ante* reprezintă obiective limitate și previzibile. Nu reprezintă surprize în ceea ce privește obiectivele alianței. Deși alianțele revizioniste implică un efort comun în scopul dobândirii unor câștiguri teritoriale diferite și necompetitive, nu sunt stipulate nici împărțirea sarcinilor pentru atingerea acestor câștiguri, nici determinarea a ceee ce constituie un nivelul de efort satisfăcător sau un schimb echitabil pentru teritoriile cucerite, pregătindu-se astfel un teren fertil pentru conflict între membrii alianței.

În al treilea rând, așteptările marii puteri revizioniste referitoare la aliatul său mai mic sunt limitate și de înțeles. Statul mai mic trebuie să lupte pentru a-și proteja interesele și pentru a-și învinge inamicul, dar natura și dimensiunea contribuției sale reprezintă subiecte legitime de negociere. Aliații mai mici care au acaparat teritorii, total sau parțial, datorită partenerului mai puternic, trebuie să răsplătească aliatul prin comportament „loial". Dar definiția acestei „loialități" nu poate fi înțeleasă decât informal de aliatul mai puternic, care are tendința să avanseze continuu noi și mai cuprinzătoare definiții ale „loialității" Nu e deloc neobișnuit ca marea putere să considere devierile aliatului de la politica, sincronizarea sau metodele sale ca „lipsă de loialitate", în cazul în care aliatul nu a căutat și nu a primit aprobarea puterii mai mari înainte de a trece la acțiune.

A. Ungaria

Încrederea în Ungaria ca aliat credibil a început să scadă în vara anului 1938, atunci când Budapesta nu s-a arătat dispusă să respecte planificarea germană de destrămare a Cehoslovaciei. În decursul primăverii anului 1938, Ungaria insista că era necesară stabilirea unui acord formal pentru cooperare militară comună împotriva Cehoslovaciei.[216] După această insistență, șocul a fost cu atât mai mare atunci când Horthy, profitând de „încrederea care exista între el, Führer, mareșalul Göring și ministrul Hess," a informat Germania la începutul lunii iulie 1938 că situația internațională și carențele din pregătirea Ungariei necesitau o amânare a operațiilor împotriva Cehoslovaciei propuse de către Germania, „cel puțin până în primăvară (a anului 1939)".[217]

Acesta a fost primul indiciu al faptului că Ungaria ar putea periclita operațiile armatei germane prin lipsă de încredere, incapacitate de a-și asuma riscuri și atitudine supărătoare de care dădea dovadă, lucru care l-a făcut pe Hitler să-i considere pe maghiari „lași fără caracter", datorită discrepanței dintre belicozitatea lor inițială și conservatorismul pe care-l afișau dintr-odată.[218] Refuzul, oricât de bine argumentat, de a participa la operațiile militare combinate îndreptate împotriva Cehoslovaciei, „a condus la apariția unei fisuri în relația dintre Germania și Ungaria" și „convinsese Berlinul că Ungaria nu era un aliat de încredere, conform termenilor stabiliți de către Hitler".[219] Un scandal de amploare a fost evitat atunci când prim-ministrul maghiar a fost de acord cu ridicarea unei „stații de radiolocație germane care să asigure coordonate de navigare mai precise avioanelor germane în cazul în care acestea vor efectua misiuni deasupra Cehoslovaciei", și „punerea unor piste de aterizare și altor facilități la dispoziția avioanelor germane în cazul în care acestea se retrag de pe teritoriul cehoslovac", iar ministrul de Război maghiar afirmase că

„armata ungară va ataca numaidecât, odată ce conflictul cehoslovaco-german ar fi izbucnit".[220] Doar după ce ministrul de Externe Kálmán Darányi i-a transmis lui Hitler un mesaj personal de la Horthy, prin care acesta își arăta hotărârea de a părăsi Liga Națiunilor, de a adera la Pactul Anti-Comintern și de a semna o nouă înțelegere economică pe termen lung, Hitler a intervenit și i-a acordat Ungariei sudul Slovaciei în cadrul Primului Arbitraj de la Viena din 3 noiembrie 1938.

Încurajat în felul acesta, Horthy, susținut de guvern, de Bethlen și de opinia publică, a încercat să anexeze Rutenia (Carpato-Ucraina) printr-o operație militară maghiară independentă. După ce regentul dăduse ordinul pentru ca operația să înceapă la sfârșitul lui noiembrie 1938, Ribbentrop a intervenit în ultimul moment pentru a stopa acest demers, informându-l pe Horthy că „operația ar fi discreditat puterile Axei, de la care Ungaria primise câștiguri teritoriale cu doar trei săptămâni în urmă".[221] Ribbentrop le-a relatat maghiarilor „surprinderea" Berlinului față de intenția Ungariei și observa că „dacă Ungaria ar fi demonstrat aceeași vitalitate toamna trecută, situația legată de Cehoslovacia ar fi avut altă desfășurare", dar Germania „nu permitea nimănui să-i predetermine acțiunile".[222] Deoarece „bazele unei relații de parteneriat sănătoase" depindeau de „încredere reciprocă" și de „o politică comună", Ribbentrop observa că „Ungaria nu ar trebui să fie surprinsă dacă ultimele evenimente nu au contribuit la creșterea încrederii pe care Germania o are în aliatul său".[223] În timp ce Horthy cedase pretențiilor germane, oferindu-se să semneze Pactul Anti-Comintern dacă Berlinul o cerea, germanii credeau că mai au un motiv pentru care să fie reticenți față de aliatul lor maghiar. Pe 23 februarie 1939 guvernul maghiar a semnat Pactul Anti-Comintern. Două săptămâni mai târziu, Horthy a primit ordine de la Hitler pentru ocuparea Ruteniei, achiziție teritorială care „creștea" datoria Ungariei față de Germania.[224] Pe 9 aprilie 1939, Ungaria s-a retras din Liga Națiunilor.[225]

Cea mai însemnată lovitură dată încrederii pe care Germania o avea în Ungaria ca aliat a venit în urma refuzului Budapestei de a-i acorda Germaniei dreptul de a transporta oameni și echipament pe calea ferată care trecea prin orașul Košice (denumirea ungurească, Kassa) din sudul Slovaciei, proaspăt anexată de către Ungaria, în scopul susținerii operațiilor împotriva Poloniei. Această criză era cu mult mai serioasă decât ezitarea lui Horthy din vara lui 1938 sau starea lui supraagitată din noiembrie 1938. Pentru prima dată, cererea de susținere a operațiilor militare germane este refuzată de către aliatul maghiar, chiar dacă influențează în mică măsură desfășurarea acelor operații. Mai mult decât atât, Ungaria refuza accesul Germaniei la niște instalații pe care statul maghiar le primise datorită bunăvoinței și

implicării militare germane.[226] Hitler era furios şi a ordonat instituirea unui embargou asupra transporturilor cu arme către Ungaria, embargou care a fost ridicat doar atunci când Horthy a acceptat concesii economice semnificative în favoarea Germaniei.

Această criză a necesitat măsuri speciale de menţinere a alianţei, de exemplu încercarea Ungariei de a linişti Germania susţinând că „nu înţelege de ce guvernul german consideră atitudinea Ungariei ca fiind una ezitantă sau de neîncredere“ din moment ce „loialitatea şi prietenia Ungariei faţă de Germania se află la baza politicii externe maghiare“.[227] Horthy a încercat de asemenea să amelioreze situaţia susţinând în faţa lui Hitler că maghiarii erau un popor „recunoscător şi de încredere“, care îşi înţeleg obligaţia faţă de naţiunea germană, reamintindu-i că maghiarii erau „camarazi de arme loiali şi că au fost singurii prieteni adevăraţi ai Germaniei după prăbuşirea acesteia, atunci când întreaga lume i-a întors spatele, menţinând relaţii strânse cu armata germană în tot acest timp“.[228] În cel mai bun caz, aceste încercări de a recâştiga încrederea Berlinului au avut parte de un succes parţial. După cum nota Joseph Goebbels în jurnalul său personal la mijlocul lunii octombrie 1939, părerea lui Hitler despre Ungaria devenise mult mai „aspră“, Horthy fiind considerat ca făcând parte dintr-o clică „profund egoistă şi antigermană“, astfel încât, indiferent de concesiile economice care ar fi putut fi acordate Germaniei, aceasta „nu avea pentru ce să mulţumească maghiarilor, şi nici nu se putea aştepta la nimic din partea lor“.[229]

Acelaşi tipar comportamental s-a repetat şi în primăvara anului 1940, atunci când Ungaria a încercat să anexeze Transilvania în detrimentul României. În ciuda percepţiei autorităţilor germane care considerau că Ungaria urma „o politică ale cărei acţiuni sunt determinate de aprobarea noastră“, devenise evident că Budapesta pregătea o iniţiativă militară unilaterală împotriva României, asemănătoare cu ofensiva preventivă din Rutenia.[230] Pentru prima dată în cadrul relaţiei germano-maghiare postbelice, parte din conducerea germană a început să-l considere pe Horthy şi anturajul acestuia nu numai neloial, dar şi servind interesele inamicilor Germaniei. După cum observa generalul Halder după o întâlnire cu Hitler din 24 aprilie 1940: „Nu e de neconceput ca maghiarii să fie îmboldiţi de către britanici“, din moment ce „era în interesul Marii Britanii să fie incendiate câmpurile petrolifere, indiferent cine ar fi incendiatorul“.[231] Susţinându-şi cauza, guvernul maghiar depăşise din nou limita atunci când acceptase colaborarea cu Uniunea Sovietică, aliat pe care Germania avea să-l reclasifice drept inamic două luni mai târziu. În paralel cu presiunile pe care Ungaria le exercita pentru a primi sprijinul Germaniei, Budapesta a iniţiat planificări comune alături de Uniunea Sovietică, acest stat susţinând pretenţiile

maghiare și încurajând operații militare și de colaborare împotriva României.[232] Germania a adăugat acest ultim eveniment pe lista din ce în ce mai lungă de plângeri împotriva Ungariei, subminând credibilitatea acesteia. După cum nota Halder la sfârșitul lunii aprilie 1940, Hitler „nu îi iertase încă pe maghiari pentru refuzul acestora de a acorda linia ferată de la Košice în cadrul campaniei împotriva Poloniei, lucru cu care îi erau datori“.[233]

Odată cu invazia germano-maghiară a Iugoslaviei din aprilie 1941, în cercurile conducerii germane, Ungaria avea deja o reputație de stat în care nu se putea avea mare încredere, nu pentru că urmărea sau avea interese împotriva Germaniei, ci pentru că urmărea scopuri compatibile interesului comun care erau în dezacord cu planificarea germană. Chiar dacă ar fi existat o sumă de interese comune, încercările continue ale conducerii maghiare de a-și afirma individualitatea cu scopul de a servi acele interese erau văzute ca suspecte și chiar nelegitime de către partenerul german. Văzută inițial ca un aliat, în prima decadă a perioadei interbelice, chiar și în timpul primilor ani ai regimului lui Hitler, când retorica de la Budapesta era la fel de agresivă și revizionistă ca și cea a Berlinului, Ungaria, marcată de statutul său de țară mică, urmărind interese de stat mici, începea să fie percepută ca un parazit, care culegea recompense depunând un efort minim, fiind în esență neloială alianței.

Deși observațiile lui Goebbels din perioada pregătirii pentru și a invaziei Iugoslaviei din martie și aprilie 1941 nu pot fi considerate ca asemănătoare cu cele ale conducerii germane în general, acestea dovedindu-i șovinismul, ele servesc pentru a releva problema credibilității maghiare la Berlin chiar înainte de inițierea campaniei estice. La începutul invaziei Iugoslaviei, ministrul Propagandei nota sarcastic: „Horthy sună chemarea la luptă, și astfel maghiarii mărșăluiesc victorios în urma trupelor noastre“.[234] Mai apoi Goebbels îl acuză pe Horthy că ar fi „un intrigant și un ipocrit“ și că Budapesta încearcă „în mod evident“ să mențină „câte un picior în fiecare tabără, folosindu-se de noi pentru a câștiga teritorii, fără să se distanțeze de Londra“, avertizând că maghiarii trebuie ținuți sub observație pentru că sunt „maeștri ai trădării“.[235] Ca urmare a senzației stârnite de sinuciderea lui Teleki, Goebbels observa că, „din nefericire, Ungaria va primi din nou teritorii“, comparând comportamentul maghiar cu al „porcilor“, care „stau tot timpul la troacă“ și „nu lasă pe nimeni în pace“.[236]

În luna martie a anului 1941, Hitler explica: „Ungaria nu ar fi de încredere“ într-o viitoare campanie împotriva Uniunii Sovietice deoarece „nu avea niciun motiv să se întoarcă împotriva Rusiei“, „scopurile politice ale Ungariei se găsesc în Iugoslavia, acolo unde au interese“.[237] Führerul și-a instruit generalii „să nu conteze pe Ungaria în cadrul campaniei din Rusia mai mult decât acum“.[238] Ungaria nu și-a mai putut recâștiga credibilitatea

nici măcar după ce a participat la campania din est. Atunci când Horthy l-a desemnat pe Miklós Kállay în funcția de prim-ministru, acesta înlocuindu-l pe Bárdossy la sfârșitul lunii martie a anului 1942, Goebbels observa mai întâi că „Kállay era de mult ostil Germaniei" și mai apoi adăuga: „Din fericire, nu ne-am făcut niciodată iluzii despre maghiari, astfel acum nu avem de ce să fim dezamăgiți", dar în orice caz „nu se mai poate vorbi despre camaraderia despre care maghiarii iubesc să pălăvrăgească în timpul discursurilor oficiale și atunci când ne trimit salutările lor personale în mod oficial".[239] La sfârșitul anului 1943, deși se dețineau informații despre faptul că toți cei trei aliați majori ai Germaniei de pe frontul de Est începuseră să sondeze disponibilitatea Aliaților pentru încheierea păcii, Goebbles remarca în jurnalul său că „Ungaria va fi prima țară care va abandona" Germania, adăugând că „Führerul își luase deja măsurile necesare pentru a preveni un asemenea eveniment".[240]

B. Finlanda

Ca stat neutru „neprietenos", „credibilitatea" Finlandei nu a fost o preocupare inițială a germanilor. Semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov în luna august a anului 1939 a încheiat, cel puțin temporar, relația dușmănoasă dintre Germania și Uniunea Sovietică, care îi permisese Finlandei să-și păstreze neutralitatea față de ambele puteri regionale.[241] În concordanță cu termenii tratatului, toate țările de la granița de vest a Uniunii Sovietice aveau să piardă teritorii în favoarea URSS. Practic, aceasta presupunea dizolvarea și absorbția lor de către URSS (de exemplu, Estonia și Letonia) sau împărțirea teritoriului între URSS și Germania (ca în cazul Poloniei și Lituaniei). Ca parte a tratatului, Germania realizase amenințarea care plana asupra țărilor mai mici nominalizate în cadrul acestuia. Spre nord, Germania nu era prea interesată de soarta Finlandei, care urma să fie absorbită cu totul de Uniunea Sovietică. Când Helsinki a încercat să atragă interesul Berlinului referitor la soarta Finlandei, răspunsul a fost unul rece. După cum observa Goebbels, germanii „nu aveau de ce să intervină de partea Finlandei", care era „practic împotriva" Germaniei și orice rezistență în fața forței sovietice „nu avea să-i ajute pe finlandezi".[242] Performanța armatei finlandeze din timpul Războiului de Iarnă, când aceasta a reușit să reziste și să producă pagube însemnate armatei sovietice, a impresionat Berlinul, cât și Londra și Washingtonul.

La sud-est însă, petrolul românesc era extrem de important pentru planurile de război germane și creând un interes german serios în soarta României. Acest interes trebuia apărat. (Deși, datorită pretențiilor teritoriale ale aliaților Germaniei, Ungaria și Bulgaria, pe lângă cele ale Uniunii Sovietice,

situația era cu mult mai complicată.) Pentru a evita soarta Poloniei și a țărilor baltice, finlandezii, la nord, care nu aveau cu ce să negocieze, în afară de curajul de care dăduseră dovadă în timpul Războiului de Iarnă și o sursă folositoare, dar nu de neînlocuit, de nichel, și românii, în sud-est, cu petrolul, au perseverat pentru a atrage interesul Germaniei, oferind concesii economice și militare. La mijlocul lunii iunie a anului 1940, Uniunea Sovietică a informat Germania că intenționa să ceară și mai mult teritoriu României, decât fusese prevăzut în Pact, amenințând să destabilizeze o situație și așa delicată, punând în pericol aprovizionarea cu petrol.[243] Între timp, de-a lungul lunii iunie, Moscova a pus presiune asupra Finlandei pentru ca aceasta să cedeze controlul asupra minelor de nichel de la Petsamo, presiune căreia finlandezii au încercat să-i reziste prin diverse manevre de tergiversare și prin încercarea de a „îmbuna Germania, retrăgându-se din Liga Națiunilor, recunoscând statul-marionetă slovac și propunând germanilor un răspuns în chestiunea aprovizionării cu nichel".[244] La începutul lunii iulie 1940, liderii finlandezi primeau raporturi din varii surse referitoare la o schimbare în politica germană.[245]

La sfârșitul negocierilor germano-sovietice asupra teritoriului românesc suplimentar pe care Moscova dorea să-l anexeze, sovieticii reușiseră să-și asigure jumătate din cât cereau, cu costul unei revizuiri drastice a strategiei central-europene a aliatului german.[246] În cadrul acestei revizuiri, Finlanda și România au fost reclasificate drept aliați probabili într-o viitoare confruntare armată cu URSS-ul. Pentru Berlin nu conta că Finlanda favoriza statu-quo *ante*, faptul că era o țară democratică și că refuza ideologia lui Hitler, sau că era filobritanică și antigermană. Ceea ce a contat a fost că exista o motivație credibilă, clară și de înțeles pentru care Finlanda s-ar fi dovedit loială într-o alianță împotriva Uniunii Sovietice. După ce URSS-ul atacase și anexase teritorii de-a lungul graniței finlandeze și forțase Finlanda să permită staționarea de trupe sovietice pe teritoriul său – toate aceste manevre reprezentând preludiul absorbției totale, ca în cazul țărilor baltice –, Germania a acceptat drept complet credibile motivațiile finlandeze de aderare la alianță. Astfel, finlandezii au fost considerați demni de încredere pentru a îndeplini scopurile germane, deoarece Finlanda trebuia să se apere împotriva Uniunii Sovietice.[247]

Până la mijlocul lunii iulie, bravura militară dovedită de finlandezi, nevoia evidentă a acestora de o alianță cu un stat puternic, pentru a se putea apăra împotriva agresiunii sovietice, și dispoziția finlandeză pentru îndeplinirea dorințelor germane în schimbul sprijinului oferit au reușit într-un final să convingă Berlinul să sprijine Finlanda și să înceapă să o aprovizioneze cu armament.[248] În aceeași perioadă, Hitler a început să considere

ca sigură alianţă Finlandei cu Germania şi era de părere că aceasta merita un soi de recompensă. După cum observa Hitler în timpul unei conferinţe cu autorităţile militare germane la sfârşitul lunii iulie 1940, chestiunea aderării Finlandei era legată de „gradul de implicare" al acesteia în cadrul alianţei.[249] Hitler presupunea deja că Finlanda „avea să se extindă până la Marea Albă"

La începutul lunii august, feldmareşalul Keitel a avertizat Ministerul de Externe german că mişcările de trupe sovietice de la graniţa finlandeză indicau un atac rusesc iminent împotriva Finlandei, atac ce urma să aibă loc la Petsamo. Acest fapt l-a determinat pe Hitler să grăbească aprovizionarea finlandezilor cu armament şi să avertizeze Moscova să renunţe la ideea unei ofensive.[250] La sfârşitul lunii august Hitler se preocupa ca Finlanda să primească armament şi echipament german într-o cantitate cât mai mare şi cât mai repede cu putinţă.[251] Mai mult decât atât, acest program de ajutor în domeniul înarmării avea să fie dezvăluit sovieticilor deoarece Hitler credea că susţinerea germană acordată Finlandei avea să intimideze Moscova într-o asemenea măsură, încât aceasta avea să renunţe la orice viitoare agresiune împotriva acestei ţări.[252]

Ministrul de Externe finlandez Rolf Witting descria situaţia grea a Finlandei şi politica acesteia faţă de Germania şi de Uniunea Sovietică de la începutul lunii aprilie a anului 1941 prin termeni perfect inteligibili, în totalitate credibili pentru ministrul german de la Helsinki. Reamintind victimizarea statelor baltice de către sovietici, Witting afirma că părerea unanimă în Finlanda era aceea că Uniunea Sovietică reprezenta cea mai periculoasă şi clară ameninţare, că apărarea împotriva unui atac sovietic era imposibilă fără ajutorul unor aliaţi, că „nu se punea problema" primirii de ajutor din partea britanicilor, şi că ajutorul primit din partea Suediei nu va fi de ajuns.[253] Germania, aşadar, era „singura ţară care putea să protejeze Finlanda împotriva Rusiei" După deschiderea frontului de Est, Hitler a simţit nevoia de a oferi scuze nesincere finlandezilor pentru eşecul germanilor de a oferi ajutor Finlandei în timpul Războiului de Iarnă, folosind nişte argumente neînsemnate. Susţinând că „poziţia germanilor faţă de bolşevism fusese întotdeauna clară şi inechivocă", Hitler declara că dacă „ar fi promis Finlandei ajutor în timpul primului ei conflict cu bolşevismul, acea promisiune ar fi fost extrem de problematică" şi „imposibil de îndeplinit", deoarece Führerul „a trebuit să aştepte până când a dobândit libertate în ariergardă în perioada 1939–1940".[254]

Bravura militară finlandeză a continuat să-i impresioneze pe germani, chiar şi Goebbels referindu-se frecvent la moralul lor „de neînfrânt", comportamentul lor „curajos" şi „eroismul lor demn de cea mai înaltă

admirație".[255] În același timp, datorită naturii amenințării sovietice, autoritățile germane considerau că Finlanda „va fi nevoită să continue să poarte un război defensiv și trebuie să-și concentreze toate eforturile în acest scop".[256] Astfel, în ciuda unor încercări de inițiere a încheierii păcii propuse de Helsinki în perioada martie–aprilie 1943, și indiferent de „politica defetistă a presei finlandeze", circumstanțele strategice și importanța sprijinului economic și militar german au plasat Finlanda într-o poziție care „nu permite guvernului acestei țări să ne abandoneze".[257] „Practic", continua Goebbels, „finlandezii nu se află într-o poziție care să le permită încheierea unei păci separate."

Atât în cazul Finlandei cât și în cazul României, faptul că necesitau garanții de protecție și securitate împotriva unei amenințări iminente și periculoase era evidentă și astfel presupunerea conform căreia ambele țări erau dispuse să contribuie cu resurse militare și economice la alianță, pentru a-și asigura apărarea și eliminarea amenințării, era foarte credibilă. Aceasta a creat un simț tangibil al obligației față de Finlanda în rândul liderilor germani, atunci când, în iulie 1940, aceștia au decis că Uniunea Sovietică nu reprezenta un partener de încredere pentru îndeplinirea obiectivelor propuse. Pe lângă aprecierile laudative față de armata finlandeză, comune printre cei din conducerea Germaniei, Hitler a considerat necesar să le ofere liderilor finlandezi justificări false pentru lipsa sprijinului german față de Finlanda în timpul Războiului de Iarnă, ceea ce inducea ideea că Germania rămăsese datoare finlandezilor, fapt altfel inexplicabil.

C. România

România, chiar mai mult decât Finlanda, care se aliase cu Germania și cu Puterile Centrale în timpul Primului Război Mondial, a fost proaliată în mod ostentativ pe parcursul perioadei interbelice, câștigându-și un renume în cadrul Ligii Națiunilor ca susținătoare a statu-quoului și a antirevizionismului. Astfel nu era deloc surprinzător faptul că Germania o percepea ca țară neutră neprietenoasă, fiind de încredere doar în cazul în care se opunea revizionismului. În același timp, dependența Germaniei față de petrolul românesc îi acorda României un statut special, mai ales după primăvara anului 1939. Atunci când regele Carol al II-lea a început să se orienteze către Germania la sfârșitul anilor 1930, a făcut-o folosind o politică de zig-zag care a avut ca efect și mai multă neîncredere din partea germanilor. Neîncrederea a fost justificată în urma capturării documentelor Consiliului suprem Aliat de Război, care a dezvăluit gradul ridicat de antagonism al României față de cel de-al Treilea Reich. Nu e de mirare că Hitler îi considera pe români ostili,

de neîncredere, și meritând să fie tratați cu asprime.[258] Prăbușirea armatei române în timpul retragerii din Basarabia și nordul Bucovinei nu a făcut decât să susțină convingerea Germaniei că România era nedemnă de a fi aliat, oricare ar fi fost preferințele românilor.

Intenția germană de a ocupa România mai degrabă decât de a se alia cu aceasta era evidentă în toamna anului 1940. Confruntându-se cu haos intern și amenințări permanente îndreptate spre granițele țării, Antonescu s-a grăbit să fie de acord cu „desemnarea misiunii militare și dorea o cooperare cât mai apropiată cu Germania" cât mai repede cu putință.[259] Pe 19 septembrie, reprezentantul militar german trimis la București de către Hitler pentru a pregăti misiunea militară raporta că preferința puternică a lui Antonescu pentru „sosirea timpurie a trupelor germane în țară" provenea din convingerea acestuia că „un atac rusesc era iminent".[260] Antonescu nu se simțea „apărat nici față de Ungaria" și credea că „ar fi avut această siguranță doar în urma unei demonstrații practice a garanției germane, manifestată prin prezența trupelor germane în țară", cu artilerie antiaeriană și echipament de război în cantități însemnate.

Gândindu-se doar la protejarea petrolului românesc și la exploatarea unei mici părți a armatei române, bucată cu bucată, mai degrabă decât să acorde ajutor unui aliat adevărat, Hitler stipula „contrar propunerii românești", care presupunea o misiune militară germană de mare anvergură, însoțită de armament și echipament pentru armata română, că avea să fie trimisă o singură divizie, iar „transferul de echipament militar german către România" era „exclus pe toată durata războiului".[261] Mai mult decât atât, în locul sprijinului acordat pentru instruire și organizare, „adevăratul scop" primar al misiunii, după cum ordonase Hitler, „nu trebuie să fie evident nici românilor, nici trupelor noastre" și trebuia să fie protejarea „câmpurilor de petrol pentru ca acestea să nu fie distruse sau cucerite de către o a treia putere".[262] Hitler s-a străduit să specifice că era necesară „evitarea oricărui indiciu al unei ocupații militare a României, transferul de unități militare germane trebuia să fie în aparență detașarea unei misiuni a Wehrmachtului german, acompaniate de trupele de instrucție necesare".[263] Astfel, „datorită unor motive legate de tactică și disimulare, comandanții unităților terestre și de aviație vor fi desemnați «comandanți ai misiunii armatei sau aviației germane în România»".[264] Chiar și pe 23 mai 1941, Înaltul Comandament al Wehrmachtului dădea directive care, deși acceptau ca naturală cooperarea defensivă a României cu Germania în timpul Operației Barbarossa, încercau să mențină puterea militară a românilor la un nivel minim, declarând că „o mobilizare pe scară mare a forțelor armate române nu era de dorit".[265]

Având în vedere dezinteresul îndelungat al Germaniei față de România ca aliat activ, se presupune că germanii nu erau entuziasmați de faptul că Antonescu reorganiza o armată română mare. Această reticență nu se datora îndoielilor referitoare la încrederea în motivația României. Natura evident defensivă a alianței României cu Germania era evidentă și acceptată ca perfect credibilă în cadrul cercurilor de conducere germane. După cum le spusese agentul diplomatic Hermann Neubacher interogatorilor săi la sfârșitul războiului: „Deși cercurile politice românești erau în mod fundamental filobritanice și filofranceze, exista frica întunecată față de Uniunea Sovietică și uneltirile acesteia" și „această frică, legată atât de imperialismul rus cât și de comunism", a funcționat ca și „o pârghie politică eficientă" care a determinat România să se alieze cu Germania.[266] Neubacher mai observa că Antonescu era „destul de anti-german" și menținea o „admirație" de neclintit „față de Marea Britanie", astfel încât doar „frica de Uniunea Sovietică stătea la baza colaborării dintre România și Germania".[267] În timp ce „singurul lucru pe care îl admira la Germania era armata germană", Antonescu a înțeles atât „pericolul mondial reprezentat de comunism, cât și amenințarea imediată a acestuia față de România, un vecin mai mic al Uniunii Sovietice", iar după „căderea Franței, Antonescu știa că doar Germania mai poate susține România împotriva Uniunii Sovietice – deoarece Anglia era izolată și la mare depărtare".[268]

În timp ce motivația sa defensivă pentru care dorea alianța cu Germania era perfect inteligibilă și credibilă, România continua să aibă probleme cu credibilitatea, din perspectiva germanilor. Problema principală se referea la credibilitatea performanței și nu a motivației României și era direct legată de performanța anticipată a armatei după exemplul dat în retragerea dezastruoasă din Basarabia și Bucovina. La prima întâlnire cu Hitler din luna noiembrie a anului 1940, Antonescu a încercat să rezolve această problemă de imagine. Recunoscând deschis în fața Führerului că: „La fel ca și restul țării, armata a căzut într-o stare de dezordine", explica:

> atunci când armata ar fi trebuit să apere onoarea țării, a fost ordonată retragerea și predarea fără luptă a teritoriului național al României. De aceea retragerea a avut loc în asemenea condiții catastrofale. Datorită acestui fapt s-au ridicat dubii despre calitatea armatei române pe plan internațional, cât și în Germania. Ca soldat însă, putea să-l asigure pe feldmareșal că adevărata valoarea a armatei române era cu totul alta și că aceasta era complet capabilă să se prezinte onorabil pe câmpul de luptă.[269]

În ciuda acestor promisiuni, și în unele cazuri datorită manierei în care Antonescu a încercat să le respecte, încrederea germană în capabilitatea

militară a României a rămas extrem de scăzută până la deschiderea campaniei din est. La începutul lunii februarie a anului 1941, serviciile secrete germane l-au informat pe Hitler că „armata română nu poate fi considerată o armată“ și, în mijlocul lui martie, Hitler era de părere că Germania nu se „poate baza deloc“ pe armata română deoarece „diviziile acesteia nu au putere ofensivă“.[270] La sfârșitul lunii martie a anului 1941, Hitler observa din nou (și greșit, după cum avea să se demonstreze) că trupele românești nu sunt „bune deloc“ deoarece „Antonescu și-a mărit armata în loc să-i reducă efectivele și s-o îmbunătățească“, iar „soarta unor unități germane mari nu poate fi legată de rezistența nesigură a forțelor românești“.[271]

O altă sursă de neîncredere privind credibilitatea României ca aliat militar era legată nu de motivația sau de performanța acesteia, ci de orientarea sa politică. Germanii îi impuseseră lui Antonescu, în septembrie 1940, formarea unui guvern de coaliție împreună cu Garda de Fier, sprijinită de către SD. După încercarea unei lovituri de stat împotriva lui Antonescu înfăptuită de către Gardă cu ajutorul SS-ului și al SD-ului, Berlinul a încercat să medieze relația dintre acesta și Gardă pentru a asigura atât legătura ideologică cu Germania, cât și loialitatea lui Antonescu. Pe durata perioadei premergătoare deschiderii frontului de Est, Goebbels l-a criticat vehement pe Antonescu pentru că ar fi „unealta francmasonilor, care l-au întors împotriva Legiunii“, pentru că „nu are sprijinul populației“ și pentru că le-a permis atât francmasonilor, „cât și evreilor“ să-și recapete vechile funcții, pentru că „era complet izolat“, „lipsit de credibilitate în cadrul populației, care țin partea Legiunii la sate“, și pentru că „îi aduse pe liderii Legiunii în boxa acuzaților în loc să le permită accesul în guvern“.[272] Deși după deschiderea frontului Goebbels era de părere că purtarea lui Antonescu era „nemaipomenită“, în timpul anului 1942 acesta observase că Hitler regreta că liderul român „nu reușise să colaboreze cu Garda de Fier“, astfel încât „nu putea să-și pună încrederea și să ceară sprijin de la nicio grupare politică“.[273]

În mod paradoxal, în timp ce Germania se bucura de un avantaj copleșitor în relația sa cu România, venirea lui Antonescu, cu reputația sa bine câștigată de a spune ceea ce credea și de a acționa ca atare, urmând cursului în zigzag al lui Carol al II-lea, pe care germanii îl consideraseră duplicitar, i-a plasat pe germani într-o poziție de obligație față de suferințele României la care Germania subscrisese. Deși Germania fusese de acord cu pretențiile sovietice asupra Basarabiei formulate în Pactul Ribbentrop-Molotov din august 1939, atunci când sovieticii au cerut și mai mult teritoriu, Berlinul a înfruntat și a reușit să convingă Moscova să-și reducă pretențiile. Oricare ar fi fost orientările proaliate ale românilor, Germania avea nevoie de stabilitate în „sfera materiilor prime“. În timpul acestei perioade, și în timpul anexării

maghiare a teritoriului românesc, petrolul românesc a continuat să curgă înspre Germania. Astfel, România a suferit doar pierderi aranjate sau susținute de Germania, până când aceasta a acceptat statutul de posibil aliat al României în septembrie 1940, deși continua să o trateze ca pe o țară ce urma să fie ocupată într-o manieră camuflată.

Germania intenționa să încheie chestiunea Transilvaniei și să o înlăture cu totul ca subiect de dispută între România și Ungaria, și ca punct de influență al României în cadrul noii alianțe. Pe de altă parte, încercarea de recuperare a nordului Transilvaniei (împreună cu recuperarea Basarabiei și a nordului Bucovinei) era unul dintre scopurile principale ale lui Antonescu în cadrul alianței româno-germane. La o săptămână înainte de întâlnirea cu Hitler, Antonescu a fost în vizită la Roma, unde i-a relatat lui Ciano că „România nu va renunța niciodată la teritoriul pierdut ca urmare a Tratatului de la Viena".[274] Chiar înainte de întâlnirea cu Hitler, Ribbentrop a exprimat „surprinderea și regretul" Germaniei față de faptul că această problemă fusese ridicată, insistând că România ar trebui să înțeleagă „marele serviciu" pe care Germania îl făcuse României în timpul negocierii tratatului, cât și garanțiile teritoriale ulterioare, fără de care „România ar fi încetat să existe ca și țară independentă".[275] Astfel, pentru a-i face lui Antonescu cât se poate de clară poziția Germaniei, „el l-a admonestat pe liderul român pentru ca acesta să se abțină de la a critica acordul de la Viena" în fața Führerului, „deoarece chestiunea fusese hotărâtă odată pentru totdeauna".[276]

Cu toate acestea, Antonescu nu a vorbit decât despre această chestiune, explicându-i lui Hitler că România era „gata să lupte pentru drepturile sale" și că „își va spune părerea" în ceea ce privește Transilvania odată cu semnarea păcii.[277] Spre surpriza interpretului lui Hitler, îndrăzneala lui Antonescu a avut efectul scontat, iar Führerul a răspuns că era „extrem de încântat să cunoască, pentru prima oară, un bărbat care pleda cauza țării sale cu mare ardoare" și îi „înțelegea pe deplin sentimentele, indignarea și tristețea", reamintindu-i lui Antonescu că „istoria nu se va opri pe loc în anul 1940".[278] Antonescu a subliniat că în timp ce contribuția militară a României la campania din Est va fi de bunăvoie, „cu ocazia unei păci generale, țara sa va ridica din nou vocea pentru a i se face dreptate".[279]

Cooperarea promisă de Antonescu, poziția sa neechivocă de recuperare a nordului Transilvaniei, prin care câștigase simpatia lui Hitler, și stabilitatea României, care s-a făcut simțită după eliminarea Gărzii de Fier susținute de SD, au determinat elitele germane să recunoască obligația Germaniei față de România, lucru pe care liderii germani l-au discutat cu aliații italieni. După cum îi relata Ribbentrop lui Ciano în timpul discuțiilor de la Viena din 21 aprilie 1941, Germania „nu ignorase faptul că România trebuia să

primească o compensație; doar că era greu de spus ce anume va reprezenta această compensație, dar posibilitatea trebuia studiată cu atenție mai târziu".[280] După ce au discutat opțiunile, Ribbentrop și Ciano au fost de acord că o formă de câștig teritorial era potrivită, dar deoarece pretențiile românești asupra nordului Transilvaniei nu puteau fi îndeplinite, iar campania din Est nu fusese nici măcar anunțată, cu atât mai puțin declanșată, posibilitățile rămâneau limitate. Cu toate acestea, cei doi au concluzionat că „necesitatea acordării de compensații României în alte privințe era necesară, în ciuda dificultăților ridicate de găsirea compensației potrivite. Posibilitățile practice nu erau încă ușor de determinat".[281]

Încă din luna decembrie a anului 1940, Hitler îi considera pe „finlandezi, români, dar nu și pe maghiari" ca aliați loiali și credibili în iminenta campanie din Est.[282] Raționamentul său era simplu și direct. Ca rezultat al acțiunilor și intențiilor agresive ale sovieticilor împotriva Finlandei și a României, „finlandezii și românii trebuiau să colaboreze cu noi deoarece viitorul lor depinde de victoria Germaniei".[283] Deși nu aveau legăturile politice și culturale sau compatibilitatea unei politici externe de lungă durată, așa cum existase în cadrul relației germano-maghiare, atât elitele finlandeze, cât și cele românești „se temeau de Rusia mai mult decât de Germania".[284] Mai mult decât atât, „și Finlanda, și România căzuseră recent victime ale spolierii rusești, și ambele credeau că Germania este singura putere capabilă să le acorde protecție împotriva unor violări teritoriale ulterioare".[285]

În legătură cu încrederea în capacitatea României și a Finlandei, Hitler și generalii săi erau de acord că „nu trebuie să-și facă iluzii" și că „ar fi inutil să ne bazăm planurile operaționale pe niște forțe pe care nu putem conta în totalitate".[286] Cu toate că trupele finlandeze puteau „să lupte cu curaj", erau „puțin numeroase" și „încă nu-și reveniseră după înfrângerea recentă".[287] Datorită părerii proaste despre capacitatea de luptă a românilor, forțele armate românești nu erau considerate capabile să întreprindă operații ofensive, dar „s-ar putea" ca ele „să fie folosite ca trupe de securitate în sectoare liniștite ale frontului, aflate în spatele unor bariere naturale puternice (fluvii și râuri)".[288]

Dar, atunci când românii au început să lupte pentru recuperarea teritoriului ocupat de sovietici, autoritățile germane au fost nevoite să recunoască totuși că se comportaseră surprinzător de bine. După cum nota Hitler la sfârșitul lunii septembrie a anului 1941, după ce „fugiseră nebunește din fața bolșevicilor" în timpul retragerii din Basarabia din anul 1940, era „minunat de văzut cum, într-un timp foarte scurt, Antonescu a fost capabil să obțină atât cât obținuse de la trupele sale".[289] După război, șeful statului-major al NATO și fost ofițer al Wehrmachtului, generalul Hans Speidel,

întrebat de un jurnalist american „care dintre trupele aliate fuseseră cei mai buni combatanți: finlandezii, croații sau maghiarii?“[290] a răspuns, spre surprinderea jurnalistului: „Niciunii! Românii au fost cei mai buni. Dă-le comandanți capabili și nu vei găsi soldați mai buni“.[291] Performanțele neașteptat de bune ale trupelor românești, prin prisma prognozelor pesimiste ale autorităților germane, au contribuit la câștigarea unei credibilități mai mari decât dacă Germania ar fi avut așteptări normale de la armata română, conferind astfel României un anume grad de influență. Chiar și Goebbels, în niciun caz un prieten al românilor, nota în mai 1943 că dintre trupele aliate ale Axei care participaseră la bătăliile de la Stalingrad și de la cotul Donului, „românii se comportaseră cel mai bine; apoi italienii și, la sfârșit, maghiarii“.[292]

La sfârșitul anului 1943, mai ales după ieșirea italienilor din Axă, Goebbels observa că toți aliații Germaniei de pe acel front „doreau încheierea războiului“ și era „destul de evident că Finlanda, România și Ungaria vor să aștepte pentru a vedea cum se dezvoltă evenimentele“.[293] Într-o conferință cu ofițerii superiori ținută la Școala Superioară de Război, la București, Antonescu declara că problema ieșirii României din război era legată de evitarea soartei Italiei, care fusese ocupată de Germania, deși se confrunta cu circumstanțe mult mai nefavorabile. Antonescu observa că atunci când Italia „a făcut această mișcare, forțele anglo-americane erau la porțile Romei, în timp ce rușii erau la 2 000 de kilometri distanță“, în timp ce situația României era exact cea opusă, rușii „aflându-se la granițele țării, în timp ce anglo-americanii erau la 2 000 de kilometri depărtare“ El a concluzionat că, în asemenea condiții, dacă România capitula „necondiționat și întorcea armele împotriva aliatului său, așa cum cereau Moscova și anglo-americanii, rușii aveau să intre imediat în țară și aveau să impună un guvern compus din elemente favorabile politicii sovietice“.[294] Din perspectiva acestor considerații de ordin strategic, posibilitățile practice ale României de ieșire din război fără să capituleze erau foarte limitate, ca și cele ale Finlandei, iar Goebbels îl considera pe Antonescu ca „un aliat de încredere atât cât se poate spune despre orice alt individ din Balcani“.[295]

3. Modificarea motivațiilor: inducerea revizionismului teritorial

Pentru a-și putea extinde influența asupra aliaților mai mici, puterea revizionistă poate folosi diverse metode de atragere în capcană (*entrapment*) prin care statul mai mic intră într-o obligație cu termeni deschiși, pe care nu o poate onora în mod clar sau este forțată să aibă o politică sau o acțiune care îi închide alte posibilități de alianță și, implicit, opțiunea

de a ieşi din alianţă. Aliaţii revizionişti puternici vor urmări un asemenea scop mai ales, dar nu numai, cu statele aliate mai mici şi incompatibile pentru a induce simţul de loialitate/compatibilitate acolo unde este redus sau inexistent.

Marile puteri revizioniste pot încerca să ofere aliaţilor incompatibili mai mici un teritoriu care nu se află în cadrul graniţelor de dinainte de război, creând astfel un interes pentru care statul mai mic va dori revizuirea statu-quoului anterior. Această tactică e luată în considerare atunci când o putere mai mare se simte obligată faţă de un aliat şi când există posibilitatea să fie compensată prin acordarea de teritorii. Statele mai mici aliate care sunt compatibile pot fi de asemenea încurajate să anexeze teritorii aflate în afara pretenţiilor demografice sau istorice, la care acestea aspiră cu un anume grad de legitimitate. O a cincea ipoteză corolară a acestui studiu este aceea că loialitatea şi obligativitatea în cadrul unei alianţe pot fi induse şi întărite în detrimentul independenţei statului mai mic prin acceptarea unui teritoriu care se află în afara status-quoului anterior (şi în afara pretenţiilor antebelice).

E util să luăm în considerare chestiunea compensării şi agresiunii mai îndeaproape, deoarece în cadrul analizei pretenţiilor teritoriale ale părţilor agresate se aplică un dublu standard, depinzând dacă aceste state sunt mari puteri sau state mai mici. Natura victimizării Finlandei şi a României nu stă numai în faptul că ele au pierdut teritoriu care putea fi recuperat prin retrocedare. Natura victimizării celor două ţări a constat în existenţa continuă a unei ameninţări militare iminente şi periculoase asupra independenţei şi integrităţii lor teritoriale, în pierderile umane şi materiale din timpul bătăliei iniţiale şi/sau după retragerea de pe teritoriile pierdute, în pierderile survenite prin captură, furt sau distrugere de proprietate de către forţele de ocupaţie, în greutăţile politico-administrative şi economice enorme cauzate de îngrijirea a sute de mii de refugiaţi, în prădarea continuă a populaţiei rămase în urmă (în cazul României). Mai mult, natura victimizării a constat în pierderile de vieţi omeneşti şi consumul de resurse în timpul bătăliilor de recuperare a teritoriului pierdut, în pierderea tuturor proprietăţilor mobile şi în distrugerea capacităţii de producţie ca rezultat al tacticii „pământului pârjolit" aplicate de trupele sovietice aflate în retragere. (Nici Finlanda, nici România nu au practicat o asemenea tactică în timpul retragerii lor iniţiale.)

Astfel, impresia că trebuia să fie acordată o compensaţie, măcar pentru a da o siguranţă mai mare părţii agresate pentru ca agresiunea să nu se repete prea curând şi mai ales atunci când agresorul refuză să renunţe la pretenţiile asupra teritoriului recuperat, nu poate fi catalogată în mod legitim ca manifestarea unor intenţii agresive. Într-adevăr, nu la fel se întâmplă

atunci când marile puteri sau puterile regionale întreprind astfel de măsuri care depășesc recuperarea propriului lor teritoriu. De exemplu, ocupația franco-britanică a Renaniei după Primul Război Mondial, despăgubirile pe care Germania a fost nevoită să le plătească forțelor Antantei, cedarea Prusiei de Est Poloniei făcută de Germania după cel de-al Doilea Război Mondial, împreună cu divizarea Germaniei, ocuparea Înălțimilor Golan de către Israel.

Asemenea considerații, legitime de altfel, nu se aplică în general puterilor mai mici aflate într-o alianță incompatibilă cu Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Datorită faptului că strategia coordonată pe timp de război necesita o alianță fermă între Marea Britanie și SUA, pe de o parte, și între cele două și URSS, pe de altă parte, aliații vestici au atribuit operațiilor transfrontaliere intenții de anexare atunci când au evaluat acțiunile și motivațiile statelor mai mici aliate cu Germania, indiferent de politicile reale ale acelor state. Astfel, traversarea granițelor antebelice în timpul operațiilor și ocupația militară a unor porțiuni a teritoriului sovietic au fost (și încă sunt) echivalate cu intenția revizionistă și agresivă a tuturor statelor mici aliate cu Germania. Dacă erau aliate cu Germania, acțiunile lor aveau intenții agresive.

Pe deasupra, motivația fiecărui stat mic în parte pentru care acesta s-a aliat cu Germania a fost și este și acum determinată printr-un proces care pornește de la premisa unor intenții agresive. Astfel, operațiile de orice fel întreprinse de către statele mai mici în afara granițelor lor antebelice („agresiuni și anexări“) sunt considerate ca fiind motivul intrării lor în alianță. Orice agresiune anterioară a Uniunii Sovietice este în continuare minimalizată sau desconsiderată cu totul, deoarece se consideră că nu a influențat în mod decisiv alegerea unei alianțe. Dimpotrivă, încălcarea granițelor lor antebelice de către Uniunea Sovietică nu este considerată a fi expansiune agresivă, deși a avut ca rezultat anexarea.[296] Compensația ulterioară pretinsă de Moscova, în cazurile Finlandei și a României, a fost raționalizată de către Aliați pe baza unei argumentări care excludea aprecierea justă sau cel puțin minimă că Uniunea Sovietică avusese un comportament agresiv înainte de iunie 1941.[297]

A. Ungaria și Galiția

Programul revizionist maghiar aspira inițial la „pământurile Sfântului Ștefan“, adică la toate teritoriile deținute de către partea maghiară a Imperiului Austro-Ungar. Pentru a-și atinge acest scop, Ungaria atrăsese atenția Germaniei asupra acestei chestiuni în anul 1938, atunci când a acceptat

sudul Slovaciei din partea Germaniei (și a Italiei). La începutul anului 1939, Ungaria și-a unit forțele politice și militare cu cele ale Germaniei pentru a câștiga alt teritoriu (Rutenia). În luna iunie a anului 1941, câștigurile teritoriale maghiare obținute în acest mod erau mari (incluzând nordul Transilvaniei luat de la România și regiunile Bácska și Baranja anexate de la Iugoslavia), la fel ca și obligația Ungariei față de Germania, a cărei susținere ajutase la dublarea teritoriului maghiar de dinainte de anul 1938 (deși nu se extinsese într-atât încât să ajungă la dimensiunea pe care o avusese când făcuse parte din imperiu). Dorința de a câștiga noi teritorii, de a menține controlul asupra noilor teritorii și teama că Germania ar putea să-și îndrepte favorurile spre o țară care deținuse unele dintre teritoriile ocupate acum de Ungaria au conferit Germaniei o influență imensă asupra politicii maghiare în cadrul alianței.

După cum le mărturisise Bárdossy interogatorilor săi din OSS în anul 1945, apărarea câștigurilor revizioniste a însemnat participarea Ungariei în cadrul campaniei de la răsărit, iar „tocmai de aceea am simțit că era necesar să participăm la război, pentru a nu pierde părțile recâștigate din nordul Ungariei și Carpato-Rutenia (foste teritorii cehoslovace – n.a.) în cazul în care campania germană avea să fie victorioasă".[298] Succesorul său, Miklós Kállay, era mai interesat de păstrarea teritoriilor românești și scria în memoriile lui de după război că: „Practic, singurul motiv pentru care am intrat în război și am trimis o armată împotriva rușilor a fost acela că românii se implicaseră deja cu toată forța împotriva rușilor, în timp ce noi n-o făcuserăm, astfel riscam să pierdem protecția germanilor și Transilvania".[299] Elementul comun acestor două raționamente aparent diferite era apărarea câștigurilor revizioniste.[300]

Ungaria mai avea și două dorințe iredentiste încă neîndeplinite – Banatul, din fosta Iugoslavie și sudul Transilvaniei, din România –, ambele teritorii fiind blocate de obiecția României privind dreptul de proprietate al. Pe deasupra, Budapesta era preocupată și de expansiunea în alte direcții. De exemplu, în luna iulie a anului 1941, aceasta a anexat o porțiune din teritoriul croat cunoscut drept regiunea Murakoz. Potrivit generalului Keitel, aflat deja în negocieri cu ministrul de Război maghiar și cu șeful serviciilor secrete militare în perioada lunilor noiembrie și decembrie 1940, s-a ajuns la o înțelegere prin care Ungaria avea să „primească teritoriu în Iugoslavia și în Rusia sovietică" ca și „pământurile aflate la poalele munților Carpați, până la Nistru" drept „compensație pentru participarea" în viitorul război împotriva Uniunii Sovietice.[301] Pe când termenul „pământurile aflate la poalele munților Carpați" e ambiguu (având în vedere că lanțul muntos avea două

pante), Nistrul se afla în teritoriul polonez al Galiției care, chiar și pe perioada Imperiului Austro-Ungar, nu-i aparținuse Ungariei.

Atunci când Berlinul i-a cerut Ungariei să trimită încă două brigăzi de ocupație și câteva unități speciale pe front la mijlocul lunii noiembrie 1941, prim-ministrul Bárdossy a cerut în schimb o „corectare" a graniței maghiare către nord-est, în Galiția.[302] Acest teritoriu îi aparținuse Poloniei înainte de 1939 și devenise parte din Guvernământul general german din septembrie 1939. Având în vedere că, înainte, autoritățile maghiare apelaseră în principal la justificări istorice și demografice pentru a-și argumenta revizionismul (cu posibila excepție a înțelegerii din noiembrie-decembrie 1940), „astfel de considerații sau principii nu puteau fi invocate în cazul teritoriile din Galiția", aflate pe teritoriul polonez ocupat.[303] După ce a formulat revendicarea, și după ce a primit o contraofertă germană, guvernul maghiar nu a adoptat în aparență nicio politică oficială de anexare în această direcție pe durata războiului, deși cercetarea pe acest subiect este destul de săracă. La începutul lunii februarie a anului 1942, Goebbels nota că primise un raport confidențial care arăta „că maghiarii sunt pregătiți să riște și mai multe vieți omenești" în război, pentru că înțelegeau acum „că nu puteau sta pe scaun în timp ce noua Europă era modelată, ca mai apoi să pretindă cota-parte a succesului", ci trebuiau „să riște vărsare de sânge dacă doreau să primească noi teritorii".[304]

B. Finlanda și Karelia de Est

În cazul finlandezilor, eforturile lui Hitler pentru a provoca Finlanda să urmărească o revizuire a granițelor sale de dinainte de anul 1940 au reușit parțial datorită legăturilor etno-lingvistice împărtășite de către finlandezi cu populația din Karelia de Est, datorită existenței unei revendicări anterioare și, spre sfârșitul anului 1941, datorită distrugerii aparent iminente a Uniunii Sovietice. Karelia, regiunea din care proveneau cântăreții *Kalevalei*, o colecție de poezii și cântece folclorice antice care au format mitologia națională finlandeză începând cu secolul al XIX-lea, era de mult timp în atenția finlandezilor. În anul 1918, Lenin a oferit Karelia de Est noului stat independent finlandez, dacă acesta era de acord să accepte aderarea voluntară la noul experiment sovietic. În perioada anilor 1918–1921, guvernul finlandez a susținut operații militare în Karelia de Est, înarmând, echipând și sponsorizând voluntarii finlandezi care s-au înrolat pentru a participa la luptă.[305] Din nou, în timpul Războiului de Iarnă din anii 1939–1940, Moscova a încercat să obțină legitimitate pentru guvernul-marionetă al lui Otto Kuusinen, oferind unirea Kareliei de Est cu noua Finlandă sovietică.[306] După Războiul de Iarnă, finlandezii

au avut un motiv în plus pentru a avea sentimente iredentiste față de Karelia de Est. Anexarea acelui teritoriu ar fi mutat granița Finlandei spre est, oferind o linie defensivă mai eficientă împotriva unei presupuse viitoare agresiuni sovietice, deoarece presupunea încorporarea lacurilor Ladoga și Onega și a râului Svir în sistemul defensiv finlandez. Astfel, pe lângă motivele istorice, lingvistice și etnologice, Karelia de Est a devenit și un teritoriu legat de apărarea Finlandei. Doar din acest motiv Germania a presupus că teritoriul finlandez va fi mărit și mai mult chiar înainte ca Finlanda să afle că Berlinul renunțase la politica sa *laissez-faire* față de intențiile lui Stalin de anexare a Finlandei la Uniunea Sovietică.[307]

În același timp, indiferent de condițiile de constrângere în cadrul cărora a fost semnat, tratatul de încheiere al Războiului de Iarnă din luna martie a anului 1940 a acordat sovieticilor sancțiunea legală internațională care le-a permis anexarea teritoriului finlandez. Pentru a-și recupera teritoriul pierdut prin agresiune, Finlanda era nevoită să încalce legea internațională, chiar dacă opinia publică internațională era de partea Finlandei. După cum observa Mannerheim pe 6 decembrie 1941, referitor la reanexarea teritoriile finlandeze de către parlamentul finlandez:

> Faptul că puterea de stat a terminat unilateral clauzele teritoriale ale tratatului de pace din anul 1940 și astfel, înaintea unui acord de pace ale cărui stipulații nu sunt încă cunoscute, a decretat ca districtul Viipuri să se reunească cu Finlanda, mi s-a părut extrem de hazardat. Chiar dacă măsura ar putea părea adecvată din perspectiva încercării de ridicare momentană a moralului, era de prevăzut că va stârni critica internațională și că ne va expune unor umilințe atunci când se va încheia pacea.[308]

Pentru a obține un grad de siguranță și o compensație parțială pentru pierderile cauzate de agresiunea sovietică anterioară, Finlanda avea să anexeze un teritoriu care nu-i aparținuse înainte de 1939, încălcând astfel legile internaționale și riscând să piardă susținerea publică internațională. În mai 1941, finlandezii le-au indicat germanilor teritoriile pe care și le dorea restituite de la Uniunea Sovietică, iar președintele Ryti a inițiat o serie de studii științifice care trebuiau să demonstreze „ce teritorii sovietice puteau fi anexate pe baza unor argumente istorice și etnologice".[309] Aceste studii au fost publicate începând cu toamna anului 1941, toate concluzionând unanim că teritoriul Kareliei de Est și peninsula Kola ar trebui incluse în Finlanda Mare și că toți vorbitorii de finlandeză din Uniunea Sovietică „ar trebui mutați în această Finlandă extinsă, în timp ce popoarele de alte origine decât cea finlandeză din aceste teritorii noi ar trebui strămutate în alte regiuni ale Rusiei".[310]

Păstrând aceeași linie politică, la mijlocul verii anului 1941, ministrul de Externe Witting declara că „finlandezii se considerau îndreptățiți din punct de vedere moral să primească modificări favorabile ale graniței", iar, la începutul lunii august a anului 1941, purtătorul de cuvânt al parlamentului finlandez (un membru al Partidului Socialist) a explicat că siguranța finlandeză și unitatea națională „necesită granițe care sunt corecte din punct de vedere geografic, militar și economic", și că Finlanda „trebuie să primească despăgubiri depline pentru pagubele cauzate de inamic, fie ele distrugeri sau confiscări", deoarece „justiția și rațiunea" o cereau.[311] Mai mult, după cum observa purtătorul de cuvânt într-un discurs transmis la radio două săptămâni mai târziu, „frontiera artificială" actuală a Finlandei nu putea fi apărată și soldații finlandezi intraseră în Karelia de Est „nu în calitate de cuceritori, ci ca eliberatori ai pământului natal și nu ai unui pământ străin".[312]

Deși Finlanda era singura democrație parlamentară dintre cele trei state analizate în acest studiu, faptul că se afla în mijlocul unui război a condus la restricționarea puterii de decizie către un „cerc interior" restrâns de personalități, foarte asemănător cu felul în care erau luate deciziile în cadrul unui stat totalitar sau în cadrul altor țări democratice aflate sub condiții de război (de exemplu, Cabinetul de Război al lui Churchill).[313] Cu toate acestea, se pare că opoziția parlamentară, împreună cu precauția întemeiată a lui Mannerheim și atenția acordată Aliaților sunt factori care au contribuit decisiv la faptul că Finlanda nu a formulat un set oficial de obiective teritoriale decât după Stalingrad, optând în schimb să adopte o politică neoficială și consistentă de anexare *de facto* de teritorii aflate dincole de granițele sale din anul 1939.[314] În timp ce nu făcuse „niciun fel de declarație oficială despre obiectivele teritoriale ale Finlandei pe termen lung", guvernul punea accentul pe faptul că „scopul său era să garanteze siguranța Finlandei prin dobândirea de baze care pot fi folosite împotriva unui atac sovietic" și astfel intenția guvernului era de a „asigura poziții defensive avantajoase pe timp de război".[315]

Însemnătatea practică a acestor fapte e dezvăluită în discuțiile informale care au avut loc între liderii finlandezi și omologii lor germani. Conversația dintre oficialii finlandezi responsabili și cei germani a fost una directă, mai ales după ce guvernul finlandez a autorizat traversarea Kareliei de Est de către trupele finlandeze înspre orașul rusesc Petrozavodsk și râul Svir pe 31 august 1941.[316] La 11 septembrie, președintele Ryti îl informa pe ministrul german că:

> *Mica* națiune finlandeză, deoarece are un teritoriu vast, trebuie să pună accentul pe conceptul de frontieră *scurtă*. Râul Svir, care are o pantă descendentă

de la malul său, poate să îndeplinească această nevoie. Dacă Leningradul nu s-ar extinde ca metropolă, Neva ar forma cea mai bună frontieră a istmului karelian. Pretențiile teritoriale finlandeze includeau atât Karelia Îndepărtată, cât și peninsula Kola.

Ar fi foarte avantajos pentru Finlanda dacă, pe viitor, nu ar mai avea graniță cu Rusia. Ryti ar fi recunoscător dacă Germania ar anexa zonele mai puțin populate aflate la est de viitoarea graniță orientală a Finlandei. Aceste teritorii ar fi de mare valoare pentru Germania, deoarece sunt bogat împădurite, iar cheresteaua poate fi ușor transportată pe râurile Dvina și Arhanghel. Îi ordonase lui Kivimäki (ministrul Finlandei la Berlin) să răspândească astfel de păreri la Berlin. Distrugerea bolșevismului era o necesitate politică. În același timp, Leningrad trebuia să înceteze să mai fie o metropolă.[317]

În ciuda faptului că germanii aveau și ei planuri pentru peninsula Kola, posibilitatea ca Finlanda să aibă o nouă obligație față de Germania a determinat Berlinul să fie „generos“ și „pozitiv pe de-a-ntregul“.[318] După cum îl informase Blücher pe Ribbentrop la Helsinki, „e în interesul nostru ca finlandezii să dorească să se extindă în fostul teritoriu sovietic“.[319] În acest scop germanii au încercat, dar nu au reușit, să reînnoiască o veche pretenție teritorială finlandeză asupra nordului Suediei.

La sfârșitul lunii octombrie a anului 1941, Ryti a reiterat țintele teritoriale finlandeze, care includeau Karelia de Est și peninsula Kola, explicând că „finlandezii colonizaseră coasta peninsulei Kola“ în timp ce rezidenții curenți ruși erau „în cea mai mare parte deportați și prizonieri“ sugerând că aceștis ar putea fi deportați din nou.[320] La sfârșitul lunii noiembrie, după ce obiectivele strategice majore ale Finlandei fuseseră atinse odată cu ocupația celei mai mari părți a Kareliei de Est, ministrul de externe Witting s-a întâlnit cu Hitler la cartierul general al acestuia. În timpul acelei întâlniri, Hitler și-a exprimat susținerea puternică față de viitoare anexări teritoriale finlandeze folosind aceleași argumente ca și Ryti. După părerea Führerului, Finlanda trebuia să-și definească granițele „conform punctului de vedere al propriei siguranțe“, întinzându-se „de la Marea Albă până la râurile Svir și Neva“ pentru a preveni „o repetare a atacului rusesc“.[321] Witting i-a mulțumit lui Hitler, asigurându-l că „Finlanda înțelesese că pentru aș securiza poziția, era va trebui să se întindă dincolo de granițele vechi.“ Führerul observa că „Finlanda avea dreptul să se lupte pentru obținerea peninsulei Kola și să primească această zonă“.[322]

Deși decizia de anexare a Kareliei de Est și a peninsulei Kola a fost discutată deschis doar cu Germania, și în timp ce decizia nu a fost nici confirmată, nici infirmată în mod oficial în fața Aliaților, diversele studii comandate de Ryti, declarațiile făcute în parlamentul finlandez și practicile administrației

finlandeze în zonele ocupate indicau destul de clar intențiile liderilor de la Helsinki.[323] De exemplu, prim-ministrul Rangell a declarat în fața parlamentului finlandez pe 29 noiembrie 1941 că granițele Finlandei ar trebui „scurtate și împinse în exterior" și că „nu trebuie uitat că teritoriile în cauză sunt populate de finlandezi".[324] În memoriile sale, mareșalul Mannerheim era de părere că „introducerea de nume de localități în finlandeză pentru zonele ocupate a fost una prematură", amintind exemplul orașului Petrozavodsk, unde „numele oficial finlandez Petroskoi – Petrozavodsk în limba rusă – a fost schimbat în Aanislinna".[325]

În timp ce societatea finlandeză „se obișnuise cu ideea" anexării Kareliei de Est, părerile erau împărțite în parlamentul finlandez.[326] În ciuda previziunilor optimiste ale lui Ryti, în timpul primei jumătăți a lunii august a anului 1942, că „aripa dreaptă a partidului social-democrat era de acord" cu anexările, existau destule îndoieli care s-au accentuat odată ce înfrângerea Germaniei devenea din ce în ce mai evidentă.[327] La mijlocul lunii ianuarie a anului 1942, conducătorul Partidului Popular Suedez, Ernst von Born, l-a întrebat pe prim-ministrul Rangell dacă acesta uitase înțelepciunea „vechii stăpâniri, conform căreia trebuie să te asiguri că ursul este într-adevăr mort înainte să te-apuci să-l jupuiești".[328] După înfrângerea germanilor la Stalingrad în primele luni ale anului 1943, guvernul finlandez a declarat Aliaților că se opune extinderilor teritoriale peste granițele din anul 1939, subliniind că ocupația Kareliei de Est este de natură pur militară.

C. România și Transnistria

România a beneficiat de un răspuns internațional mai puțin înțelegător atunci când sovieticii au invadat teritoriul românesc în iunie-iulie 1940, deoarece România a decis să se retragă fără să opună rezistență. Mai mult, faptul că legea internațională considera că teritoriile Basarabiei și nordului Bucovinei, care fuseseră ocupate de sovietici, rămâneau teritorii românești a acordat o legitimitate legală și mai mare campaniei militare românești, în timp ce o eventuală recuperare a nordului Transilvaniei, ocupată de maghiari, reprezenta o prioritate mai însemnată pentru conducerea României decât recuperarea teritoriului ocupat de sovietici. Astfel, oferta germană a teritoriului aflat la est de Basarabia nu era prea atrăgătoare pentru români. Ba din contră, intențiile germane ascunse în spatele ofertei au fost ușor ghicite de către autoritățile române. Mai întâi, pretențiile României referitoare la Transilvania aveau să fie deviate înspre o expansiune teritorială în est, detensionând presiunea românească asupra acelei chestiuni, calmând

relaţiile dintre Ungaria şi România, şi deblocând trupele ambelor ţări, care se găseau staţionate la graniţa teritoriului disputat, pentru ca acestea să fie folosite pe frontul de est. În al doilea rând, acceptarea acestui teritoriu de către România avea să achite parţial obligaţia pe care Berlinul simţea că o are în privinţa unei reviziuiri teritoriale în favoarea românilor, şi, în schimb, putea să ceară contribuţii mai mari la război din partea României. În al treilea rând, acceptarea acelei zone avea să transforme radical natura războiului purtat de România, dintr-unul defensiv, îndreptat împotriva incursiunilor armate sovietice pe teritoriul românesc, al cărui scop era recuperarea teritoriului pierdut în dauna agresiunii sovietice, într-unul revizionisto-expansionist, legând astfel destinul României de cel al Germaniei până la încheierea păcii.

În acest scop, chiar înainte de începerea campaniei, pe 13 iunie 1941, Hitler îl informa pe liderul român că deşi nu cerea României să facă mai mult decât „tot ce era necesar pentru a asigura un sfârşit pozitiv acestui conflict“, „îl asigura pe Antonescu încă de atunci că după terminarea conflictului România va primi compensaţii care, din punctul de vedere al Germaniei, nu aveau limitări teritoriale“.[329] Atunci când Hitler a sugerat că „eventuala absenţă a României din conflict s-ar putea să nu determine Rusia să manifeste vreo reţinere faţă de teritoriul românesc“, Antonescu i-a răspuns că dorea să ia parte la luptă din prima zi“, deoarece se punea problema eliberării teritoriului românesc şi deoarece „ruşii vor bombarda câmpurile de petrol româneşti chiar dacă România nu va participa de la început“.[330] Antonescu i-a reamintit lui Hitler ceea ce declarase cu ocazia primei lor întâlniri, declarând că interesele teritoriale româneşti se limitau la restabilirea statu-quoului anterior, adică recuperarea Basarabiei, a nordului Bucovinei în est şi recuperarea Transilvaniei, la nord. „Reamintise că nu făcuse cereri (pentru mai mult teritoriu) de acea dată, şi nici nu urma să facă vreo cerere în acea zi“, şi că România lupta „în actualul conflict“ din est pentru „recunoaşterea drepturilor României“.[331] Antonescu accentuase faptul că nu intenţiona „să renunţe la drepturile sale“ şi că orice decizii „luate care erau împotriva intereselor vitale ale ţării sale“ ar submina poziţia sa în cadrul alianţei.[332]

După eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei pe 27 iulie 1941, Hitler i-a solicitat României să administreze teritoriul încă necucerit dintre Nistru şi Bug, cunoscut sub numele de Transnistria.[333] Conştient că se încerca subminarea scopurilor militare româneşti şi forţarea României să accepte teritoriu adiţional, Antonescu a acceptat misiunea ţinând să atragă atenţia că o făcea „fără să ceară nimic şi fără să propună condiţii“.[334] În răspunsul său scris, Antonescu nota simplu că: „Astfel nu cer condiţii de niciun fel, nici nu am noi

propuneri pentru extinderea acestei colaborări militare într-o altă zonă".[335] În luna august a anului 1941, atunci când Hitler i-a cerut lui Antonescu să preia protecția și securitatea zonei dintre Bug și Nistru, liderul român explica faptul că „nu se afla într-o poziție în care era capabil să-și sume responsabilitatea pentru exploatarea economică și administrativă a teritoriului" aflat dincolo de râul Bug, „deoarece nu avea nici mijloacele, nici personal pregătit" și mai ales deoarece „întreaga Românie" și „Basarabia, în special", aveau „nevoie de o reorganizare economică și administrativă" completă.[336]

Imediat după aceea, guvernul român a ieșit cu o declarație oficială, adresată Berlinului și Washingtonului, prin care se refuzau fără echivoc orice anexări teritoriale în est dincolo de granițele românești de dinainte de anul 1940. După cum însărcinatul cu afaceri român informa guvernul american pe 4 septembrie 1941:

> ...aliindu-se cu Germania în războiul împotriva URSS-ului, obiectivul României era doar recuperarea teritoriilor ocupate de URSS cu un an în urmă, respectiv Bucovina și Basarabia, de aceea aceste operații militare nu constituiau o agresiune... El a declarat că armata română fusese forțată să avanseze peste granițele teritoriilor reocupate din motive strategice, dar, chiar ca forță de ocupație, zona de operații se limita la regiunea dintre râurile Nistru și Bug. Mai fusese însărcinat să declare că România nu făcuse niciun fel de cereri teritoriale și că ocuparea anumitor zone se făcuse pe baza unor necesități strategice, și ca și „garanție" pentru stricăciunile cauzate de URSS în Basarabia. Mai trebuia să-l informeze pe secretarul de stat american că guvernul român notificase guvernul german în mod oficial asupra poziției românești, și mai ales asupra faptului că România nu era de acord cu expansiunea teritorială spre est în schimbul renunțării pretențiilor românești asupra Transilvaniei, poziție menținută ca o chestiune de politică națională principală.[337]

Atunci când ziarele germane au început să anunțe anexarea iminentă a Transnistriei, guvernul României a protestat la Berlin, declarând că România traversase Nistrul „pentru a securiza frontul și pentru a întări granița" și „va continua ocupația din zona rusească până când va fi cunoscută formula organizațională finală a Rusiei". În același timp, România „ceruse și continua să ceară a revizuire a situației din anul 1940".[338] Protestul conchidea că România nu avea pretenții „asupra teritoriilor aflate după Nistru" și că traversarea Nistrului fusese „o ocupație militară și nimic mai mult".[339]

Hitler a continuat să insiste ca România să anexeze Transnistria, argumentând că „atât România, cât și Germania aveau zone enorme de colonizat" și că „Führerul înțelege dacă România, în afară de teritoriile care îi aparținuseră, ar cere în plus o zonă-tampon, pentru a-și asigura siguranța, și Odessa".[340] Antonescu și guvernul român aveau aceeași hotărâre de neclintit că după

recuperarea Basarabiei și a nordului Bucovinei „toate pretențiile românești" din est „vor fi realizate".[341] Chestiunea devenise irelevantă în luna noiembrie a anului 1943, atunci când Germania a început să preia administrația Transnistriei.[342] După cum concluzionau serviciile secrete americane în luna decembrie a anului 1943, Antonescu „rezistase tuturor sugestiilor ca Transnistria să fie anexată României" și că eforturile lui Hitler „de a-și convinge aliatul să accepte acest cadou" „eșuaseră complet" în ciuda insistențelor.[343]

Rămâne neclar dacă Hitler a intenționat ca Antonescu să anexeze cu adevărat Transnistria, sau dacă dorea doar să-și mărească influența asupra liderului român. Serviciile secrete militare americane observau că administrarea regiunii „era o povară pe care românii nu doreau să și-o asume, dar se vedeau forțați de germani s-o accepte", deoarece „germanii realizaseră că, datorită distrugerii sau evacuării mașinăriilor agricole de către ruși, regiunea avea să fie pentru moment mai degrabă o pierdere decât un câștig".[344] Pe data de 3 august 1941, cu aproape două săptămâni înainte ca Hitler să ceară României să administreze provincia, autoritatea regională militară germană, evident avertizată că cererea avea să fie făcută, a emis o directivă trupelor sale care stipula că „întregul teritoriu aflat la est de Nistru este zonă de interes german, indiferent de schimbările organizaționale ulterioare", și a însărcinat comandamentul armatei germane să „ia acele măsuri administrative care erau absolut necesare pentru asigurarea siguranței zonei de aprovizionare și pentru exploatarea teritoriului de către trupe, netinând seama de «Dispozițiile referitoare la administrarea sistematică a teritoriului cucerit la est de Nistru» care sunt așteptate".[345]

Fiind informat de serviciile de spionaj asupra intențiilor germane de a menține controlul în ciuda oricăror înțelegeri ulterioare dintre România și Germania, Antonescu, atunci când a răspuns pe 17 august cererii lui Hitler de a administra regiunea, stipula că „era absolut necesar" să se formeze „o comandă unitară și să se elimine cele două autorități", lucru pe care germanii nu ar fi fost niciodată dispuși să-l facă.[346] „Dispozițiile" semnate pe data de 30 august 1941, care erau un aranjament militar interimar, au fost intitulate oficial „Înțelegerea referitoare la securitatea, administrare și exploatarea economică a teritoriile dintre Nistru și Bug (Transnistria) și Bug-Nipru (regiunea Bug-Nipru)", cunoscute și sub numele de Convenția Hauffe–Tătăranu sau Tratatul de la Tighina.[347] Acest tratat includea doar o delimitare vagă a teritoriului – granița de nord-vest rămânea nedefinită – și le permitea germanilor să continue să-și exercite autoritatea în regiune prin controlul sistemului de transport și fondarea „Biroului de legătură al armatei germane la Odessa", care era responsabil cu asigurarea proviziilor necesare din Transnistria în scopul asigurării „purtării normale a războiului".[348] Un

aparat administrativ român sumar a fost instalat în zona cea mai sudică doar în luna noiembrie a anului 1941, căruia germanii i-au atașat „consilieri agricoli“ SS. Germanii au cedat administrarea ultimei provincii a Transnistriei românilor doar în primăvara anului 1942. În anul 1944, Antonescu se plângea că în ciuda condițiilor convenției și a confirmării lui Hitler că Transnistria era o zonă de ocupație românească, aceasta „nu încetase să fie un teritoriu ocupat și de trupele germane“, iar acele trupe se comportau ca și cum puteau să facă și ia orice doreau din acea regiune, fără a putea fi controlate de români.[349]

4. Modificarea motivațiilor: manipularea competiției în interiorul alianței

Un alt mijloc folosit de marile puteri pentru a atrage aliații mai mici tot mai adânc într-o alianță implică manipularea competiției dintre statele partenere aliate, cu scopul de a obține un angajament și mai mare din partea ambelor, în schimbul unor promisiuni de susținere a unui stat mic împotriva celuilalt. Cu alte cuvinte, în loc să participe la alianță cu scopul de a-și urma propria agendă, statul mai mic poate fi prins în lupta pentru susținerea scopurilor pe care le-a adoptat (sau care i-au fost impuse) doar pe parcursul alianței ca rezultat al competiției pentru câștigarea favorurilor statului mai puternic din cadrul alianței. Cea de-a șasea și ultima ipoteză corolară a acestui studiu este acela că loialitatea și obligația dintr-o alianță pot fi induse sau întărite în detrimentul independenței statului mai mic, dacă participarea acestuia poate fi mărită datorită competiției din cadrul alianței.

Deoarece Finlanda nu avea inamici regionali care puteau fi folosiți împotriva sa, în afară de Uniunea Sovietică, această țară nu intră în această categorie a analizei comparative. Ungaria și România au reprezentat cu totul altceva. Ungaria era foarte vulnerabilă acestui tip de influență deoarece, odată cu deschidere frontului de Est, anexase sau încercase să anexeze teritorii ale trei țări vecine (Cehoslovacia, România și Iugoslavia). Acum, și România, și țările rămase în urma anexărilor teritoriale maghiare, cum ar fi Slovacia și Croația, se aliaseră și ele cu Germania. Din cele trei, doar România avea potențialul și puterea militară să încerce o recuperare a anexării care fusese făcută în detrimentul său. Mai mult decât atât, România bloca încercările maghiare de anexare a teritoriului iugoslav (Banatul) care fusese promis Budapestei de către Hitler. Astfel, principala competiție din cadrul alianței care putea fi exploatată de Germania era aceea dintre România și Ungaria, Ungaria încercând să mențină controlul asupra nordului Transilvaniei și să primească sprijinul pentru anexarea sudului Transilvaniei și a Banatului, în timp ce România încerca să convingă Germania

să reanalizeze cel de-al Doilea Arbitraj de la Viena, fapt ce i-ar fi permis primirea teritoriului pierdut în favoarea Ungariei și ar fi blocat definitiv anexarea Banatului la Ungaria.

Competiția româno-maghiară avea un precedent vechi. Timp de secole, relațiile româno-maghiare fuseseră tensionate, în primul rând din cauza tratamentului la care fuseseră supuși cetățenii de etnie română în Transilvania deținută de Ungaria (unde, conform statisticilor austro-ungare, românii formau o majoritate relativă) și, mai apoi, ca urmare a Primului Război Mondial, din caza disputei privind deținerea Transilvaniei.[350] În perioada interbelică, după venirea lui Hitler la putere, România a încercat să descurajeze sprijinul german pentru revizionismul maghiar din regiune în repetate rânduri. Această încercare a fost inutilă din moment ce România era proaliată și susținea statu-quoul, iar Ungaria era pro-Axă și revizionistă.

Inițial, Ungaria a beneficiat de avantaje clare în această competiție. Cultura maghiară fusese strâns legată cu cea germană de-a lungul secolului al XVIII-lea, iar Ungaria era de mult timp aliniată cu Germania, împărțind aceeași ideologie revizionistă, în prima jumătate a secolului XX.[351] România, de cealaltă parte, era de mult orientată înspre Franța și, mai târziu, înspre Antantă și sistemul de alianțe occidental, pe lângă faptul că era un susținător renumit al statu-quoului. Francofilia sa era atât de puternică încât a provocat critica britanicilor. Ungaria a cooperat și a colaborat cu Germania de-a lungul întregii perioade interbelice, în timp ce România se menținuse de partea francezilor și a britanicilor, atrăgând tot timpul atenția asupra revizionismului german, susținând acțiuni preventive din partea Franței și a Marii Britanii pentru a preveni pericolul. După München și mai ales după Pactul Molotov-Ribbentrop, România se găsea într-un dezavantaj clar datorită comportamentului politic duplicitar al lui Carol al II-lea, care încercase să mulțumească atât pe Aliați, cât și pe germani, dar care n-a făcut altceva decât să îngroape credibilitatea României ca aliat loial în fața ambelor părți. Credibilitatea avea de suferit și din cauza comportamentului armatei române din timpul retragerii din Basarabia și nordul Bucovinei. Capturarea proceselor-verbale și a planurilor Consiliului Suprem Aliat odată cu înfrângerea Franței din iunie 1940 nu a făcut decât să înrăutățească situația, convingându-l pe Hitler că România trebuie considerată un dușman și „făcută să plătească".[352] Astfel, poziția Ungariei, aflată în competiție cu România, era mult mai puternică pentru câștigarea favorurilor germane înainte de deschiderea frontului de est, iar România s-a limitat la adoptarea unei poziții defensive, din care a încerca să convingă Germania că poate fi un aliat loial, credibil și de încredere în pofida tuturor dovezilor contrare.

Odată ce România a început să ceară ajutorul Germaniei pentru a balansa amenințarea sovietică, Ungaria a contracarat denigrând credibilitatea

deja suferindă a României pentru a-și proteja propriile pretenții asupra teritoriului românesc. De exemplu, într-o scrisoare din 1 iulie 1941, Horthy îi scria lui Hitler:

> Toți evreii din Transilvania erau mulțumiți de regimul românesc, deoarece s-au obișnuit repede cu prețul mitei necesare, avantajele tranzacției și dacă merita riscul unei călătorii la București. Germania nu-i cunoaște pe români așa cum îi cunoaștem noi, până acum și-au înșelat și trădat aliații. Din punct de vedere moral, sunt putrezi... Noi am avut tot timpul dorințele și interesele puterilor Axei în minte, și am fost tot timpul conștienți că românii și-au construit fortărețe împotriva noastră, construite de ingineri francezi, cu bani de la englezi"[353]

La sfârșitul lunii august, la câteva zile înainte ca al doilea Arbitraj de la Viena să acorde Ungariei nordul Transilvaniei, liderii germani erau încă indeciși dacă ar trebui să „susțină Ungaria" și să sprijine pretențiile teritoriale maxime ale acesteia împotriva României sau să garanteze integritatea teritoriului românesc împotriva Uniunii Sovietice *și* a Ungariei.[354] După arbitrajul din 30 august 1940, relațiile dintre cele două țări au degenerat și mai mult, iar Germania a folosit acest fapt în scopuri proprii. Astfel, pretențiile maghiare referitoare la restul Transilvaniei împreună cu dorința României pentru obținerea de garanții împotriva viitoarelor încălcări teritoriale ale ungurilor (și sovieticilor) au reprezentat o modalitate eficientă de a influența comportamentul României.

Importanța acestei competiții este vizibilă în logica aflată în spatele aderării României la Pactul Tripartit, la 23 noiembrie 1940. Ungaria fusese primul stat european care semnase Pactul Anti-Comintern, după Germania și Italia, în luna februarie a anului 1939. Pentru Germania, pactul reprezenta „o asumare a unei legături funcționale, care era un test de distanțare de puterile occidentale și de subordonare față de germani".[355] Ungaria a cerut aderarea la Pactul Tripartit de îndată ce acesta s-a încheiat în luna septembrie a anului 1940, cerere descurajată inițial de Berlin datorită impactului galvanizator pe care ar fi putut să-l producă asupra Vestului. Odată ce Germania a fost de acord și a decis să folosească ocazia pentru a arăta solidaritatea statelor aliate ale Axei, Ungaria a fost primul stat, după Germania, Italia și Japonia, care a semnat Pactul pe 20 noiembrie 1940. Antonescu a fost la Berlin și a semnat câteva zile mai târziu, pe 23 noiembrie, în ciuda presiunilor interne asupra lui ca acesta să nu semneze. După cum îi explica Antonescu unui membru al opoziției, semnase Pactul din rațiuni „de prevedere și autoapărare":

> Prevedere, deoarece Ungaria aderase *înaintea mea*. Datorită acestei situații am considerat că în cazul unei victorii germane, Ungaria nu putea

> fi răsplătită în detrimentul nostru, iar în cazul unei înfrângeri a Germaniei, și noi, și Ungaria am fi fost la fel de responsabili în fața învingătorilor. Am semnat și în ideea autoapărării. În mijlocul evenimentelor din ziua de azi, o țară mică și sub amenințare, cum este țara noastră, nu face ce vrea, face ce poate. Cazul Iugoslaviei, care nu-i are inamici sau vecini pe sovietici, e cât se poate de clar.[356]

Avantajul avea să fluctueze radical odată cu deschiderea frontului de Est. În primul rând, interesul românesc de a participa la lupte, la fel ca și cel finlandez, era fără echivoc deoarece oferea posibilitatea anulării oricăror incursiuni sovietice viitoare, cât și recuperarea aflat sub ocupație sovietică.[357] Interesele maghiare pe plan defensiv și teritorial lipseau cu desăvârșire. Participarea la lupte ar fi atras Ungaria în războiul mondial deoarece nu se găsea în conflict și nu avea granițe comune cu URSS-ul.[358] Deloc surprinzător, deoarece nu aveau niciun fel de interes în campania estică împotriva URSS-ului, conducerea civilă ungară nu dorea să contribuie de bunăvoie cu forțe militare la conflict. Prin urmare, a fost nevoită să o facă forțat și a încercat în repetate rânduri să obțină acordul german pentru retragerea forțelor angajate în conflict.

În al doilea rând, România dispunea de forțe superioare din punct de vedere numeric în comparație cu Ungaria. În timpul perioadei interbelice și în timpul războiului, armata română a trebuit să prevină amenințări pe trei fronturi și a avut întotdeauna un efectiv dublu față de armata ungară, iar în câteva rânduri chiar de patru sau de șase ori mai mare. Astfel, Ungaria ar fi reușit cu greu să egaleze contribuția militară română, chiar dacă ar fi dorit să o facă. Potențialul său de mobilizare limitat, care se datora în principal restricțiilor impuse de către Aliați, lipsa unor amenințări militare externe, populația mai mică din punct de vedere numeric, mărimea și forma rezultantă a organizației sale militare făcuseră ca Ungaria să fie vulnerabilă unor acuze referitoare la efortul depus de această țară pe front. De altfel, înzestrarea cu resurse minerale și agricole a României era semnificativ mai mare decât cea a Ungariei, făcând din orice comparație referitoare la capacitatea de contribuție economică dintre cele două țări un argument care ajuta la susținerea suspiciunilor legate de încrederea acordată maghiarilor în cadrul alianței.

Nedorind și neputând să egaleze efortul militar român și bogăția economică românească, Ungaria putea concura cu România doar atacându-i loialitatea, adică fosta orientare politică, credibilitatea îndoielnică și lipsa de încredere, presupusul caracter „neloial" și „de neîncredere" al poporului său, argumente pe care Germania nu le considera la fel de convingătoare

precum atacurile concurente ale României asupra contribuțiilor militare și economice curente ale maghiarilor. De exemplu, într-un memorandum trimis lui Hitler pe data de 11 februarie 1941, după ce Antonescu exprimase dorința României „de a continua lupta împotriva URSS-ului până la sacrificiul suprem“, acesta observa că țara lui „stă descoperită între doi vecini a căror putere militară rămâne neatinsă și care și-au extins considerabil teritoriul național în detrimentul României și cu ajutorul puterilor alături de care România luptă“.[359] Antonescu a declarat direct: „Vorbind sincer, nu avem încredere în Ungaria, și nu ne permitem să ne expunem unor riscuri din partea ei“, continuând să observe nemulțumirea României că „sângele, petrolul și porumbul ei, care ajută războiul german, nu valorează la fel de mult ca promisiunile maghiare“.[360] România, a declarat Antonescu, a fost extrem de îngrijorată de comentariile șefului Statului-Major General maghiar de la sfârșitul lunii decembrie a anului 1941, care declara că „forțele maghiare și bulgare trebuie menținute pentru a constitui forța primordială decisivă care urma să fie folosită în organizarea și viața viitoare a continentului“, la fel ca și declarațiile guvernului și ale presei maghiare, care susțineau că „forțele sale trebuie să rămână intacte, sănătoase și independente“ și menținute la un efectiv de un milion și jumătate până la sfârșitul războiului pentru a se păzi împotriva încercărilor României de a-și recupera teritoriul și de a încerca să devină ce mai mare putere regională, așa cum fusese și în 1918.[361]

După ce observase că, după informațiile sale, „contribuția maghiară fusese mult redusă în comparație cu potențialul său și cu beneficiile pe care le-a primit, în timp ce contribuția bulgară e inexistentă“, Antonescu a insistat ca România să primească garanții pentru ca „aceste două țări să contribuie la lupta comună, reducând potențialul de luptă la nivelul României“ și că „slăbirea materială și de efective a potențialului de luptă român va duce România într-o poziție net inferioară, nu numai față de țările vecine, dar și față de rolul pe care România ar trebui să-l joace în sud-est, rol care poate fi susținut doar prin putere militară“.[362]

Rezumat

Compatibilitatea generoasă a Ungariei și durata alinierii/alianței sale cu Germania au permis Berlinului să exercite o influență însemnată asupra instituțiilor coercitive cheie ale statului, armatei și poliției. Această influență a fost de o așa natură încât, chiar înainte de deschiderea frontului de Est, factori de decizie importanți din acele instituții susțineau deschis preferințele germane în legătură cu politicile maghiare externe și domestice. Mai mult decât

atât, agenții germani operau în mod deschis, cu consimțământul instituțional independent de autoritatea guvernamentală maghiară. Datorită acestui grad ridicat de influență și penetrare și a naturii speciale a relației strânse cu organizațiile de extremă dreaptă, Berlinul nu a depus aproape niciun efort să stabilească o pârghie independentă în afara guvernului, preferând să acționeze din interiorul său. Deși aparent paradoxal, compatibilitatea maghiară, influența și penetrarea pe care le-a permis au subminat credibilitatea Budapestei ca aliat de încredere deoarece a încercat să urmărească revizionismul în mod „independent", lucru ce a dus la repetate conflicte de interese în probleme ca sincronizarea, direcția și spectrul. În anul 1941 credibilitatea de care se bucura Ungaria, dintre aliații Germaniei, era cea mai scăzută, chiar dacă se lua în considerare și credibilitatea României ca fost aliat al Franței.

Încercările germane de a induce maghiarilor noi obligații au fost minime datorită câștigurilor mari pe care Ungaria le avusese ca rezultat al alianței și datorită loialității discutabile a ungurilor. Există dovezi care indică faptul că o promisiune făcută mai devreme asupra teritoriului din Galiția poloneză se poate să fi dus la această ezitare (sau, în mod alternativ, la o schimbare de atitudine a Ungariei). Capacitatea Germaniei de manipulare a competiției dintre Ungaria și România era evidentă, chiar dacă nu fusese încă folosită pentru a impune asupra Ungariei preferințele germane în cadrul alianței.

Berlinul se aștepta să poată influența și instituțiile militare finlandeze ca urmare a ajutorului acordat acestora în Primul Război Mondial. Cu toate acestea, incompatibilitatea Finlandei din perioada interbelică și dedicarea acesteia față de procedurile și instituțiile democratice au blocat influența și penetrarea germană și au descurajat încercările Reich-ului de a încerca să schimbe instituțiile și politicile domestice ale Finlandei. Credibilitatea Finlandei ca aliat era extrem de ridicată datorită campaniei sale curajoase împotriva Uniunii Sovietice din timpul Războiului de Iarnă (fapt ce se poate să fi contribuit și la descurajarea Germaniei în încercarea acesteia de a se implica în politicile care nu erau legate de alianță). Inițiativele finlandeze independente nu au fost considerate ca disruptive și au avut un impact minor asupra credibilității finlandeze. În mod interesant, cu toate că cei aflați la conducerea Finlandei au inițiat discuții care priveau expansiunea finlandeză peste granițele de dinainte de război, cu toate că politicile de ocupație finlandeze erau clar îndreptate înspre anexare (de exemplu, implementarea numelor și legilor civile finlandeze), Germania nu a reușit să influențeze Finlanda folosind aceste argumente. De asemenea, deoarece Finlanda nu avea vecini ostili care erau aliații Germaniei, Berlinul nu a putut folosi competiția din cadrul alianței pentru a-și impune preferințele asupra Finlandei.

Datorită orientării pro-aliate a României din perioada interbelică, Germania nu se aştepta şi nici nu dorea să influenţeze sau să penetreze instituţiile româneşti. Până la sfârşitul anului 1940 şi începutul anului 1941 de altfel, Germania considera România ca un stat incompatibil şi nedemn de încredere, care trebuia ocupat, dar asta doar în condiţiile în care petrolul românesc continua să fie produs şi livrat. Dacă credibilitatea României era minimă în perioade iunie-iulie 1940, aceasta se datora statutului său ca stat aliat în trecut cu inamicul, ca stat antirevizionist (şi astfel antigerman) şi ca şi stat cu performanţe militare catastrofale. ca urmare a retragerii haotice a armatei române din Basarabia şi nordul Bucovinei. România a reuşit să-şi recâştige parţial credibilitatea doar datorită faptului că reuşea să menţină aprovizionarea cu petrol şi grâne într-o perioadă în care Garda de Fier, susţinută de către Germania, încerca, în mod neintenţionat, să submineze efortul de menţinere a „liniştii în sfera materialelor prime". Acest fapt a permis conducerii lui Antonescu să instituie o autoritate singulară asupra politicilor şi instituţiilor interne, în ciuda preferinţelor partidului nazist şi SS-ului, reuşind chiar să impună limite comportamentului german în interiorul României.

Odată ce s-a deschis frontul de est, performanţa surprinzătoare a armatei române a crescut credibilitatea României în ochii Germaniei mai mult decât dacă aşteptările germane ar fi fost „normale", permiţând României să urmeze iniţiative independente fără să deranjeze alianţa. Încercările germane de atragere a României la preluarea de noi obligaţii în cadrul alianţei, prin intermediul oferirii de teritorii aflate peste graniţele de dinainte de război, au fost refuzate activ şi astfel s-au dovedit lipsite de succes. În timp ce Germania reuşise să influenţeze semnificativ comportamentul României prin intermediul manipulării competiţiei cu Ungaria în anul 1940 şi în prima jumătate a anului 1941, interesul în participarea la campania din est şi diferenţele mari de efective militare şi contribuţia minerală şi agricolă, care au favorizat România în detrimentul Ungariei, au înlăturat în mod eficient influenţa germană începând cu toamna anului 1941. De fapt, competiţia din cadrul alianţei a funcţionat în favoarea României, permiţându-i să-şi protejeze preferinţele independente în timp, datorită comparaţiei dintre contribuţiile celor două ţări în cadrul alianţei.

Capitolul IV

Contribuția militară și economică

Gradul de influență exercitat de Germania asupra contribuțiilor la alianță ale fiecărui stat aliat mai mic depindea de compatibilitatea acelui stat. Efectele diferite ale compatibilității asupra influenței statului puternic pot fi aflate comparând tendințele și caracteristicile contribuției statelor aliate mai mici, compatibile și incompatibile. Cele două arii vaste ale contribuției militare și economice, împărțite în categorii mai ușor de cuantificat, cum ar fi cea militară (trupe), cea financiară (credite), cea agricolă (grâne) și cea minerală (petrol), sunt analizate aici ca fiind relevante pentru acele tendințe și caracteristici.

Reconstruirea modelului contribuțiilor comparate cu capacitățile de contribuție e un proces destul de simplu de aplicat tuturor acestor categorii, mai puțin una. În domeniul militar, numărul de trupe desfășurate pe frontul sovietic reprezintă contribuția, în timp ce numărul total de trupe mobilizate reprezintă capacitatea de contribuție. În domeniul contribuției agricole și minerale, exporturile către Germania și consumul trupelor germane staționate în țările respective reprezintă contribuția, în timp ce producția totală de petrol și grâne reprezintă capacitatea de contribuție. Numai contribuția financiară nu poate fi evaluată în acest fel deoarece nu există o limită superioară identificabilă peste care un stat să nu mai poată acorda bani. În același timp, analiza contribuțiilor financiare în timp este unul dintre cei mai importanți indicatori ai contribuției necompensate și permite o comparație relevantă între state pentru a determina gradul de influență.

Secțiunile militare și economice sunt compuse din două părți. După evaluarea limitelor dovezilor, prima parte, cea „obiectivă", prezintă datele statistice și tendințele legate de contribuțiile statelor mai mici care au participat la alianță. În a doua parte, cea „subiectivă", vor fi evaluate exemple specifice ale tehnicilor de negociere și vor fi comparate cu avantajele și dezavantajele previzibile determinate de incompatibilitate și compatibilitate. Datorită tendințelor predominante din literatura teoretică și istoriografică, de ignorare

a compatibilității din cadrul alianței și imputarea în schimb a motivațiilor și intențiilor statelor mai mici, este util să se stabilească în mod clar parametrii necesari pentru a putea compara contribuția la alianță în mod valid, cu scopul de a determina efectele influenței din cadrul alianței.

1. Evaluarea contribuției

Ipotezele prezentate în capitolele II și III, care se refereau la efectul compatibilității asupra influenței relative în cazul preferințelor statelor mici din cadrul alianței, pot fi testate prin monitorizarea contribuției la alianță în relație cu interesul statului mai mic care a avut acea contribuție. Conform ipotezelor, este de așteptat ca scopul comun dominant pe termen lung, de revizuire a balanței puterii, ar fi determinat statul mic compatibil să renunțe la propriile preferințe referitoare la contribuția la alianță în favoarea partenerului mai puternic. Așadar, o contribuție constantă sau în creștere e previzibilă. Dimpotrivă, contribuția la alianță a aliatului incompatibil ar trebui să scadă odată ce scopul sau scopurile imediate, care motivau alianța, au fost atinse sau au devenit irelevante. Odată ce scopul imediat, care motiva alianța statului incompatibil, a fost eliminat, scopul conflictual și pe termen lung devine central și o schimbare a priorităților preferințelor statului mic față de preferințele aliatului mai puternic e previzibilă

i. Diferențierea între contribuția voluntară și cea solicitată

Desigur, o asemenea analiză presupune ca motivațiile aliatului mai mic să fie evaluate cu precizie. Altfel, analistul nu va putea face diferența între acea contribuție la alianță care servește interesele statului mai mic și acea contribuție care nu servește acele interese. Participarea și contribuția nu semnifică prea mult pe cont propriu din moment ce participarea statului mai mic va fi proporțională cu posibilitățile sale până când scopurile sale au fost atinse atât timp cât nu sărăcește sau nu devine și mai vulnerabil.

Motivațiile diferite presupun predispoziții diferite pentru care există o contribuție. De exemplu, dacă scopul militar principal ar fi eliminarea unei amenințări militare iminente, ca în cazul Finlandei și al României, atunci modelul comportamental al contribuției ar trebui să urmărească atingerea sau ratarea acestui obiectiv. Statul mai mic va contribui de bunăvoie până când amenințarea este eliminată (prin distrugere, renunțarea la agresiune a statului agresor, sau o garanție credibilă împotriva reînnoirii amenințării) sau până când devine clar că alianța nu poate reduce amenințarea. În acest ultim caz, alegerile statului mai mic se încadrează într-un spectru limitat, pe de o parte, de capitularea totală și, pe de altă parte, de rezistența totală cu

scopul stabilirii unui principiu care va fi menționat în viitor.[1] Cu toate acestea, un asemenea principiu poate fi stabilit doar dacă rezistența se face în afara alianței, diferențiind astfel scopul statului mic de cel al statului puternic și sponsor al alianței.

Dacă scopul e expansiunea teritorială, ca în cazul Ungariei, e de așteptat că operațiile militare care servesc la extinderea teritorială a propriului stat vor fi sprijinite de bunăvoie, în timp ce operațiile care nu au legătură directă cu tendințele de extindere teritorială nu vor fi susținute atât de lesne prin contribuții de trupe și resurse. În timp ce se poate anticipa că statul mai mic, odată ce a atins limitele expansiunii teritoriale dorite, va încerca să renunțe cu totul la ostilități, două aspecte ale alianței în scopuri revizioniste tind să excludă astfel de opțiuni. În primul rând, statul mai mic își va menține controlul asupra acelor teritorii în perioada de după război doar dacă forțele victorioase sunt de acord; situație îndoielnică în cazul în care războiul e câștigat de marile puteri care susțin păstrarea statu-quoului. În al doilea rând, după cum observa Machiavelli, odată ce statul mai mic acceptă teritoriu din partea aliatului mai puternic, statul mai mic devine vulnerabil șantajului în cadrul alianței, fiind amenințat nu doar cu retragerea sprijinului militar, dar și cu pierderea teritoriului câștigat.[2] Astfel se creează un interes puternic în favoarea contribuției la operațiile militare, interes care nu e legat de apărare sau de siguranța națională.

Interesul pentru război poate varia de la câștig teritorial, pe care statul ar dori să-l cumpere cât mai ieftin cu putință, la supraviețuirea națională, pentru care statul ar putea fi dispus să facă aproape orice sacrificiu. Astfel, mărimea absolută a contribuției înseamnă puțin pentru compatibilitatea statului mai mic cu marea putere, sau pentru influența sa relativă din cadrul alianței. Dacă acea contribuție principală este făcută de către statul mai mic atunci când propriile interese sunt satisfăcute de către această contribuție, atunci aceasta trebuie considerată ca fiind motivată independent de influența marii puteri. Dacă acea contribuție principală e făcută fără ca țara mai mică să ia în calcul propriile interese, atunci se poate presupune că acea contribuție a fost influențată. Tendința contribuției în relație cu interesul indică tendința influenței și a exercitării acesteia.

Pentru a aprecia influența relativă asupra contribuțiilor militare și economice ale aliaților mai mici, trebuie comparate tendințele contribuției și preferințele statelor mai mici. De exemplu:

• Care au fost condițiile inițiale ale contribuției militare la începutul alianței?

• Atunci când interesul participării la război a statului mai mic scade, scade și contribuția militară? Rămâne la același nivel? Crește?

• Se fac încercări de reducere a contribuției militare? Sunt ele încununate de succes?

• Sunt asemenea încercări considerate legitime de către marea putere aliată?

Scopul central al aprecierii intereselor este să determine cât din contribuția militară a aliaților a fost făcută de bunăvoie și cât sub influență germană. Pentru a face asta, mai întâi trebuie luate în considerare interesele statului mic pentru care acesta a făcut contribuții militare de-a lungul alianței, pentru a se putea determina dacă toate sau doar o parte din contribuțiile făcute au servit interesele statului mai mic. În al doilea rând, contribuția militară care nu a servit acele interese, dar e de presuspus că a servit interesele germane, trebuie delimitată pentru a putea evalua influența germană.

ii. Factori care condiționează contribuția

Una dintre cele mai comune greșeli în cazul evaluării variației gradului de atașament față de alianță și exercitarea influenței relative este aceea de a folosi cantitatea brută a contribuțiilor de la sfârșitul războiului ca indicator al intenției, motivației, scopurilor comune și/sau loialității față de partenerul de alianță. Deoarece statele diferă ca motivație, mărime teritorială, populație, resurse și capacitate de producție, e inutil să se aprecieze influența lor relativă, sau dedicarea relativă față de alianță, comparând numărul total de trupe, sprijinul financiar, producția agricolă sau bogăția minerală cu care a contribuit fiecare în timpul războiului. Aceste evaluări generalizate ignoră fluctuațiile contribuțiilor (ca și teritoriul și trupele disponibile) pe parcursul alianței. Ignoră și atmosfera de siguranță sau amenințare în care erau statele care au făcut contribuția. În ultimul rând, ignoră o sumă însemnată de diverși factori interni și externi. De fapt, cifrele contribuției totale dezvăluie extrem de puțin despre interesele și comportamentele țărilor în cauză și devin relevante doar dacă sunt comparate cu un număr de criterii restrictive și interconectate.[3] În fruntea acestora se regăsesc capacitatea obiectivă a statului mai mic de a contribui și factorii interni și externi care condiționează contribuția.

În domeniul militar, primele întrebări la care trebuie găsit un răspuns sunt legate de cantitatea contribuției și dacă aceasta reprezintă cantitatea maximă sau nu. Cea mai directă metodă de a afla o reprezintă compararea statisticilor de mobilizare cu cele de desfășurare a forțelor. Cu toate că nu există un set de cifre sigure ale mobilizării, este totuși posibil ca direcțiile și tendințele contribuției militare să fie evaluate luând în considerare niște factori asociați. De exemplu, trupele mobilizate sunt menținute în țară sau toate (sau aproape toate) sunt puse la dispoziția alianței?

Statul mai mic poate menține o forță militară proporțional mai mică din multe motive, inclusiv disimularea capacității sale potențiale de a contribui la alianță. În astfel de cazuri, contribuția militară este relativ mică, dar acest fapt nu spune multe despre gradul de influență de care se bucură statul mai mic față de marea putere aliată. Marea putere s-ar aștepta la o contribuție mică bazată pe mărimea forțelor mobilizate. Datorită dimensiunilor reduse ale armatei, dacă trupele cu care se contribuie la alianță cresc fără ca puterea mai mică să fie interesată direct de acest fapt, e logic să se presupună că marea putere și-a exercitat influența în acest caz. De asemenea, dacă statul mai mic mobilizează o forță armată relativ mare de care statul puternic este conștient, atunci capacitatea de contribuție a statului mic este mai mare și este de presupus că o contribuție mai mare ar fi fost făcută oricum. Dacă nivelul contribuției nu este proporțional mai mare în comparație cu posibilitățile disponibile, se poate presupune în mod logic că statul mai mic și-a exercitat influența.

Nici nivelul angajamentului la alianță în rândul aliaților mai mici, nici eficacitatea influenței germane asupra contribuțiilor militare nu pot fi deduse prin compararea cifrei absolute a efectivelor pe care fiecare stat le-a trimis pe front, fără a se lua în considerare procentajul trupelor mobilizate și disponibile reprezentat de acel număr.[4] De exemplu, să presupunem că statul A contribuie cu 100 de soldați din armata totală de 1 000, în timp ce statul B contribuie cu 90 de soldați dintr-un total de 100. E clar că statul A a contribuit cu mai mulți soldați în termeni absoluți și că participarea sa la război poate fi caracterizată ca „mai activă“ din acest punct de vedere. Dar statul B a contribuit cu o proporție mult mai mare a resurselor sale și astfel și-a sporit costurile și și-a mărit vulnerabilitatea. Dacă se presupune o preferință uniformă a statelor mici pentru limitarea contribuțiilor militare pe cât de mult posibil, atunci e clar că statul B a fost influențat de statul mai puternic într-o măsură mai mare decât statul A.

Mai mult decât atât, judecarea angajamentului sau a influenței germane prin compararea nivelului de mobilizare este problematică, deoarece fiecare stat a avut de suportat grade diferite de amenințare. Statele aflate sub amenințare iminentă vor avea rate de mobilizare mai mari care vor fi limitate doar de mărimea populației. De cealaltă parte, nu există limite minime pentru mobilizare și statele care nu se află sub amenințare vor menține forțe armate reduse ca număr. Finlanda, cu o populație de aproximativ 3,6 milioane de locuitori, a mobilizat 13% din populație (16% dacă se iau în considerare și civilii mobilizați) și a organizat 19 divizii la începutul campaniei – circa 550 000 de soldați mobilizați, dintre care 230 000 au fost trimiși pe front.[5] La scurt timp după ce trupele sovietice au invadat teritoriile românești ale Basarabiei și nordului Bucovinei în anul 1940, în timp ce Ungaria

amenința la rândul ei că va ataca, România mobilizase 1 067 671 soldați.[6] A continuat să mențină o armată de 700 000-800 000 pe parcursul anului 1941, când populația sa număra 13 milioane de locuitori.

Pe de altă parte, Ungaria fusese limitată prin Pacea de la Versailles la o armată de 35 000 de oameni și se confrunta cu un mediu lipsit de amenințări. Chiar dacă a întreprins o mobilizare clandestină în perioada dintre sfârșitul anilor 1920 și începutul anilor 1930, putea desfășura o armată de doar 85 000 la sfârșitul anului 1938.[7] La sfârșitul anului 1939, a mobilizat 200 000 de oameni a căror „putere de luptă era limitată deoarece dispuneau de muniție pentru doar 36 de ore de lupte."[8] Dimensionându-și astfel efectivele armatei, Ungaria putea mobiliza doar o armată de 215 000 oameni în cea de-a două parte a anului 1941, pe când avea o populație de 14,7 milioane de locuitori.[9] Concentrarea și reorganizarea armatei ungare au fost împiedicate, în primul rând, de către restricțiile impuse de Antantă după Primul Război Mondial. Mărimea Honvedului a fost estimată pe baza populației Ungariei din 1938, când aceasta număra mai puțin de 9 milioane de locuitori, și nu pe populația de 14,7 milioane de locuitori, de după anul 1940. Din populația de 5 milioane care a fost absorbită după câștigurile teritoriale din perioada anilor 1938–1941, doar 2 milioane de locuitori erau de etnie maghiară.[10] Cele 3 milioane de oameni care reprezentau minorități, ale căror loialitate și dorință de a se înrola în armată erau cel puțin îndoielnice, nu au fost folosite pentru a mări corpul de ofițeri și subofițeri.[11] Pentru Ungaria, problema unei mobilizări mai mari era legată mai degrabă de o reorganizare structurală generală. În general, pe parcursul războiului, România a avut de la 100-300% mai multe efective mobilizate decât Ungaria.

iii. Evaluarea priorităților marii puteri

În încheiere, e necesar să luăm în considerare prioritatea pe care marea putere o asociază cu contribuția militară a aliaților săi pentru a putea evalua influența relativă. Următoarele principii directoare se mențin în cazul absenței interesului la contribuție a statului mai mic.

• Dacă prioritatea este scăzută, atunci eforturile marii puteri de a-și exercita influența sunt presupuse a fi limitate, și astfel o contribuție militară redusă a statului aliat este previzibilă.

• Dacă prioritatea este una ridicată, atunci influența exercitată de către marea putere va fi puternică, și o contribuție militară relativ mare a statului aliat e previzibilă.

• Dacă prioritatea este ridicată, dar contribuția este scăzută sau în scădere, atunci se poate presupune să statul mai mic a putut să-și exercite influența.

De exemplu, spre deosebire de Finlanda și România, Ungaria nu a fost inițial considerată de Germania drept un partener care ar fi trebuit să contribuie militar în cadrul viitoarei campanii din Est.[12] Implicația acestui fapt este aceea că, în anul 1941, Ungaria avea o opțiune pe care Finlanda și România nu o aveau. După cum îi relata Hitler lui Halder în februarie 1941, deși Ungaria va fi folosită ca „zonă de debarcare", s-ar putea să nu fie „inclusă" în participarea la ofensivă, în timp ce presiunea sovietică și ungară continuă asupra României însemna că pentru această țară „cooperarea cu noi a devenit o chestiune de viață și de moarte".[13] La fel, „Hitler credea că finlandezii vor participa la campania lui din Est deoarece existența Finlandei depindea de victoria Germaniei" împotriva URSS.[14]

La sfârșitul lunii martie a anului 1941, planurile militare germane au desemnat teritoriul Ungariei doar ca zonă de tranzit (*Durchmarschgebiet*), în timp ce versiunea finală a aceluiași document, completată o lună mai târziu, stipula că Ungaria va fi tratată până la urmă „în același fel ca și Finlanda."[15] Nu mai departe de data de 16 iunie însă, atunci când liderii finlandezi și români discutau cu Germania planurile contraofensivei în cazul „teoretic" al unui atac sovietic, Berlinul semnalase ambasadorului ungar, generalul Sztójay, și șefului Statului-Major General ungar, generalul Werth, că Ungaria trebuia „să-și securizeze frontierele" fără să alarmeze Uniunea Sovietică.[16] Astfel, numărul foarte mic de trupe cu care au contribuit ungurii în timpul anului 1942 nu este deloc surprinzător.

iv. Comparații obiective și problema statistică

Acestor probleme metodologice de realizare a unei estimări comparative a contribuțiilor militare i se adaugă problema accesării arhivelor care a existat până la începutul anilor 1990. Toate statele aliate mai mici ale Germaniei au căzut sub dominația Uniunii Sovietice după terminarea războiului și au rămas sub această influență până în anul 1989. În aproape toate cazurile, arhivele militare relevante au fost, cel puțin parțial, transportate la Moscova sau la alte centre de arhivă pe atunci sovietice, acum rusești, unde au rămas până în ziua de azi și sunt greu de accesat. În plus, printre aliații Germaniei era răspândită uzanța de a menține statistici paralele pentru a-și ascunde resursele umane și economice de ochii rapaci ai marii puteri aliate.

În această privință, cazul Finlandei este cel mai puțin problematic. Nu existau motive pentru care autoritățile politice și militare finlandeze să-și disimuleze puterea de mobilizare și contribuția de pe front din moment ce, cu excepția Corpului 3 Armată finlandez, care era subordonat armatei germane din Norvegia (și batalioanele de voluntari SS formate în anul 1941), trupele

finlandeze au rămas independente, sub comanda unică a finlandezilor, pe tot parcursul războiului.[17] Deoarece armata și populația finlandeze erau în mare parte dependente de Germania, din cauza importului de alimente, în timpul unui război în care litera de lege era raționalizarea strictă a hranei, finlandezii nu aveau niciun motiv să nu raporteze cifrele corecte.

Pe de altă parte, Ungaria nu era foarte motivată să trimită trupe pe Frontul de Est, dar era interesată să-și micșoreze obligațiile de participare chiar de la începutul campaniei. Astfel, cifrele oficiale predate Germaniei pot fi considerate ca favorabile Ungariei, adică minimizarea trupelor mobilizate și maximizarea contribuției pentru front. Dar, în cazul Ungariei, odată cu ocupația germană instituită în martie 1944, germanii au avut acces la cifrele oficiale și la cele reale ale efectivelor și ale nivelului contribuției ungare. Rezultatul a fost acela că aprecierea cifrelor efectivelor ungare, care au intrat în arhiva Ministerului de Externe german, arhivă care mai apoi a fost confiscată de către forțele aliate și pusă pe microfilm în arhiva națională a SUA (de exemplu), a fost una destul de corectă.

Din nefericire, nu există nicio lucrare care să cerceteze chestiunea contribuției militare ungare suficient de detaliat încât să poată determina cuantumul exact al trupelor ungare mobilizate și trimise pe front de-a lungul războiului. Se cunoaște că după ce a mobilizat 215 000 oameni în anul 1941 și a fost de acord să contribuie cu 250 000 pe front pe parcursul anului 1942, armata ungară își fixase ca obiectiv mobilizarea a încă 220 000 soldați pentru a forma armata teritorială.[18] Cu toate acestea, deoarece se angajase să mențină nivelul promis de 250 000 de trupe pe front, în timp ce se confrunta cu pierderile masive de pe parcursul anului 1942 și a primei părți a anului 1943, nu reușise să atingă nici măcar jumătate din cifra propusă a armatei teritoriale în anul 1944.[19] Cifrele general acceptate ale mobilizării ungare se situează între 215 000 și 320 000 până la sfârșitul lunii martie a anului 1944, când mobilizarea a fost mărită la insistențele Germaniei.[20]

Majoritatea cifrelor citate în cazul Ungariei sunt preluate din trei lucrări care se bazează pe cercetări extinse purtate în arhivele ungare și germane. Acestea sunt, *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929–1945*, volumul II, de Carlyle Alymer Macartney, *Hitler, Horthy, and Hungary*, de Mario Fenyö, și „Hungarian Casualties in World War II“, de Tamas Stark, în György Lengyel, ed., *Hungarian Economy and Society During World War II*. Acestea au fost suplimentate cu mai multe rapoarte de cercetare și analiză ale OSS din arhivele naționale ale SUA.[21]

Cazul României e și mai complicat și mai puțin cercetat. Deoarece germanii nu au capturat arhivele românești, acele materiale nu au intrat în arhivele vestice după încheierea războiului. Arhivele pertinente au rămas inaccesibile până

după anul 1989 atât în arhivele românești, cât și în cele rusești.[22] La sfârșitul anului 1943, serviciile militare secrete americane, Office of Strategic Studies (OSS), și britanice, British Special Operations Executive (SOE), aveau agenți în preajma lui Antonescu și a cercului său intim. De câteva ori, Antonescu însuși le-a furnizat informații. Prima echipă OSS care a venit la București în luna septembrie a anului 1944 a obținut un număr mare de documente pertinente.[23]

În afară de aceste surse, statisticile oficiale prezentate germanilor în timpul războiului au fost reproduse într-o lucrare scrisă de Mark Axworthy împreună cu Cornel Scafeș și Cristian Crăciunoiu, *Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War 1941–1945*.

Pe lângă problema înlocuirii statisticilor oficiale care arătau cifre deliberat reduse ale efectivelor disponibile pentru a diminua numărul cerut de Germania, mai există și problema creată de folosirea „simbolurilor" statistice pentru ascunderea statisticilor corecte. De exemplu, Ungaria, parțial din cauza lipsei de pregătire de la începutul războiului, parțial din cauza propriilor tradiții militare, și parțial din cauza intențiilor sale, folosea divizii (ale căror efective normale numărau în jur de 17 000-18 000 militari) pentru a indica o unitate cu mult mai mică. Aceste divizii „ușoare" erau cu două treimi mai mici decât o divizie normală și ajungeau să fie reduse la nivel de brigadă (6 000 militari).[24] Din cauza constrângerilor evidente ale armatei ungare și a gradului ridicat de penetrare germană în rândurile sale, folosirea de divizii „ușoare" nu a reprezentat o metodă eficientă pentru evitarea obligațiilor contribuției militare, și, în luna ianuarie a anului 1942, aceste divizii au fost denumite explicit „divizii ușoare" în dispozitivele de luptă ungare și germane, limitând astfel capacitatea Budapestei de exploatare a diferenței în scopul de a-și economisi trupele.[25]

România începuse să înlocuiască diviziile cu încadrare normală cu divizii „ușoare", care numărau în jur de 12 000 militari (coborând până la 8 000), doar după toamna anului 1941. Până atunci, Germania își făcuse obiceiul de a lua în calcul diviziile românești în funcție de efectivele maxime ale acestora. Ajutate de faptul că puterea de foc sporită făcuse neglijabilă schimbarea puterii combative a românilor, aceștia se pare că au avut mai mult succes în încercarea de a ascunde conservarea efectivelor, deși decizia de a transforma brigăzile de cavalerie și vânători de munte în divizii în anul 1942 a stârnit reacții negative din partea germanilor.[26]

După Stalingrad, acuratețea statisticilor românești a devenit și mai problematică, deoarece Antonescu începuse mobilizarea unei armate teritoriale separate și nu le permisese germanilor ca aceasta să fie inclusă în calculele lor.[27] După luna ianuarie a anului 1943, efectivele totale și efectivele din care puteau fi recrutate contingente pentru lupta pe frontul dincolo de granițele românești au reprezentat două cantități diferite.[28] Odată ce frontul a

fost împins spre teritoriul românesc, disimularea pentru a evita angajarea trupelor românești pe front pentru interese străine României a devenit irelevantă. Cifrele de mobilizare din această perioadă, care corespund cu cele raportate ca posibile de către sursele OSS și de către atașatul militar al lui Antonescu la Ankara, pot fi considerate cât se poate de precise.

2. Contribuția militară

Inițial și până la eșecul forțelor germane de a cuceri Moscova în luna decembrie a anului 1941, Hitler și comandanții lui au considerat că ar fi „inutil" să se bazeze pe forțele aliate.[29] După bătălia pentru Moscova, forțele aliate au căpătat o importanță mult mai mare în planurile operaționale germane. Pe 7 decembrie 1941, Hitler a decis ca „participarea forțelor aliate" pe Frontul de Est „să se intensifice", poziție pe care a menținut-o de-a lungul războiului.[30] Ca stat aflat sub ocupație sovietică parțială și confruntat cu o amenințare militară sovietică în creștere, România avea un interes clar în participarea cu trupe împotriva Uniunii Sovietice în anul 1941. Din august până în noiembrie 1941, s-au inițiat operațiile de cucerire a Odessei și a peninsulei Crimeea, de unde se lansau atacuri aeriene împotriva teritoriului românesc. Din decembrie 1941 până februarie 1943, când înfrângerile germane de la Stalingrad și cotul Donului au prevestit înfrângerea totală a Germaniei, obiectivul trupelor române rămânea înlăturarea amenințării sovietice, motiv pentru care România a continuat să contribuie cu trupe la efortul de război – deoarece Moscova nu renunța la pretențiile teritoriale asupra României. Datorită acestor interese, era de așteptat ca, după participarea generoasă din perioada iunie-noiembrie 1941, dorința României de a contribui cu trupe în 1942 să fie mai redusă și că va încerca să-și limiteze și mai mult contribuția din ianuarie 1943.

Deși Ungaria nu avea un interes direct în campania împotriva Uniunii Sovietice, care o sprijinise împotriva României, era legată de Germania prin teritoriile pe care le dobândise și pe care le putea menține doar datorită sprijinului german. Mai mult decât atât, pretențiile teritoriale suplimentare asupra teritoriilor române și iugoslave necesitau menținerea unei forțe armate pentru operații militare viitoare împotriva acestor state. Astfel, în timp ce participarea sa la campanie a fost influențată de Germania, Ungaria a reușit să limiteze această participare la un nivel neglijabil pe parcursul anului 1941. Conform Departamentului de Stat al SUA, începând cu luna octombrie a anului 1941:

> 1. Ca rezultat al politicii lui Horthy, Ungaria a primit înapoi o mare parte a Transilvaniei, majoritatea teritoriului din sud și părți din Slovacia, fără pierderi sau riscuri militare.

2. Folosind un pretext sau altul, Ungaria a reușit să se abțină de la acordarea de ajutor germanilor în timpul războiului din Rusia.

3. Datorită acestor fapte, armata ungară este în mare parte intactă, în timp ce iugoslavii sunt în genunchi, iar armata română este decimată în campania din Rusia.

4. Dacă războiul va continua până când Hitler este înfrânt, Ungaria va avea de suferit, dar dacă se va ajunge la o pace negociată, ea ar obține avantaje maxime cu un cost minim, și și-ar păstra armata pentru a proteja ceea ce a câștigat.[31]

Interesul ungurilor pentru participare din anul 1941 până în anul 1943 s-a bazat aproape în totalitate pe necesitatea asigurării sprijinului german pentru a susține pretențiile teritoriale asupra Banatului și Transilvaniei și pentru protejarea teritoriilor deja câștigate. În scopul acestor interese, contribuția militară ungară era de așteptat să fie una minimă la începutul campaniei și sub semnul unei rețineri crescânde, mai ales după anul 1942.

Finlanda nu intră în această comparație directă a contribuției militare din mai multe motive. În primul rând, în comparație cu Ungaria sau România, finlandezii dețineau controlul independent al majorității trupelor lor de pe frontul sovietic pe parcursul războiului. România a renunțat la acest control atunci când a redus semnificativ numărul trupelor sale de pe front după anul 1941, iar Ungaria nu a deținut niciodată un asemenea control asupra trupelor sale. În al doilea rând, finlandezii erau responsabili pentru un sector extins al frontului unde nu se găsea o prezență militară germană semnificativă. De aceea, chestiunea participării cu trupe pe front a Finlandei nu era deloc asemănătoare cu cea a Ungariei sau a României. De fapt, pe tot parcursul războiului, cea mai mare parte a armatei finlandeze, circa 375 000 militari, a rămas pe frontul sovietic.

Astfel, compararea contribuției finlandeze cu capacitatea sa nu relevă absolut nimic despre influența Finlandei din cadrul alianței. Germanii, în definitiv, depindeau de finlandezi pentru ca aceștia să-și mențină porțiunea de front. Însă finlandezii și-au urmărit propriile interese când a venit vorba de contribuția militară, acceptând sau refuzând să participe la operațiile ofensive. O asemenea opțiune nu se afla la îndemâna forțelor române sau ungare de pe front, care se găseau sub comandă germană. Comportamentul anticipat de incompatibilitatea sa ar fi inclus participarea benevolă și activă a Finlandei la ofensivele prin care ar fi recâștigat fostele teritorii (ale *statu-quo ante*) și ar fi asigurat ocuparea unei zone-tampon la graniță. Era de așteptat ca Finlanda să refuze participarea la operații ofensive care nu serveau aceste interese, așa cum s-a întâmplat cu refuzul de a participa la ofensiva împotriva Leningradului. Cifrele efectivelor mobilizate și ale celor angajate pe frontul sovietic de Ungaria și de România sunt arătate în Tabelul nr. 1 și în

Tabelul nr. 1. Contribuţia militară

Efectivele totale mobilizate şi efectivele angajate pe frontul sovietic în perioada anilor 1941-1944 (în mii)

Români	**VI.1941**	**X.1941**	**I.1942**	**X.1942**	**IV.1943**	**XII.1943**	**IV.1944**	**VI.1944**
Mobilizaţi	686	898	465	859	771*	822*	*900*	1.163
Desfăşuraţi	**440**	**340**	**54**	**382***	**120****	**85****	**40****	**0*****
% Desfăşuraţi	64%	38%	11%	36%	16%	10%	4%	0%
Unguri								
Mobilizaţi	215	215	215	*320*	*300*	*300*	*430*	550****
Desfăşuraţi	**45**	**20**	**20**	**290**	**108****	**150****	**300*****	**450******
% Desfăşuraţi	20%	9%	9%	76%*	36%	50%	70%	82%

Surse pentru România: Mark Axworthy, Cornel Scafeş şi Cristian Crăciunoiu, *Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War 1941–1945*, Londra, Arms and Armour, 1995; Arhivele Ministerului Apărării Naţionale, Bucureşti, Fond 948/RSS 1 (Marele Stat-Major, Secţia Organizare, dosar nr. 3376.)
Surse pentru Ungaria: C.A. Macartney, *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929-1945* (1957), volumul II; Mario D. Fenyo, *Hitler, Horthy and Hungary* (1971); Tamas Stark, „Hungarian Casualties in World War II," în György Lengyel, ed., *Hungarian Economy and Society During World War II* (1993).

Note Români

*Cifrele oficiale prezentate Berlinului raportau 490 190 militari trimişi pe front la sfârşitul anului 1942, dar reducere intenţionată a efectivelor a limitat contribuţia României la 383 000 militari. Românii raportaseră Germaniei o forţă mobilizată de 549 119 militari în luna aprilie a anului 1943, însă cifrele interne ale Marelui Stat-Major raportau o mobilizare de 770 594 trupe din data de 1 mai 1943. La fel, pe decembrie 1943, românii raportau mobilizarea a 630 000 oameni, în timp ce cifrele Marelui Stat-Major atestă că pe data de 1 octombrie 1943 se aflau sub arme 822 496 soldaţi. Axworthy (1995), pp. 75 şi 145 şi MAN, Fond 948/ RSS 1, Dosar nr. 3376, pp. 30-44.
** În ianuarie 1943, Antonescu a fost de acord să menţină şase divizii în Kuban şi Crimeea dar nu le-a trimis întăriri, reducând gradat forţa lor până la cea a trei divizii. Axworthy (1995), pp. 124-8. În conformitate cu MAN, op. cit., din 1 mai 1943 au mai rămas pe front 112 232 militari, iar acest număr s-a redus la 100 081 până la 15 septembrie, şi la 98 856 pe 1 octombrie şi, respectiv, la 63 413 pe 20 decembrie 1943.
*** La această dată frontul se afla pe teritoriul României.

Note Unguri

*În timp ce 290 000 reprezentau 90% din efectivele disponibile, cei 36 000-50 000 de membri ai batalioanelor de muncă forţată nu au fost consideraţi „gata de luptă" şi astfel cele 245 000-250 000 trupe regulate reprezentau doar 76% din totalul efectivelor desfăşurate. În timp ce există controverse referitoare la proporţiile exacte ale batalioanelor de muncă forţată şi cele regulate, există un acord general că cifra totală a trupelor însuma 290 000. Vezi Hoensch (1996), p. 152; Stark (1993), pp. 177 şi 199; Fenyö (1972), pp. 39-40.
**Fenyö observa că cele nouă divizii „uşoare" au fost ţinute pe front, în timp ce Szinai şi Szücs observau că aproximativ 150 000 militari au fost dislocaţi acolo. Vezi Szinai şi Szücs (1965), p. 289. Această discrepanţă poate fi rezultatul întăririlor trimise de Ungaria la finele anului 1942. Pe de altă parte, restructurarea forţelor ungare pe principii organizatorice germane în perioada verii anului 1943, prin care diviziile „uşoare" de 12 000 militari au fost înlocuite cu divizii „mixte", care numărau 15 000 militari, se poate să fi afectat nivelul forţelor ungare staţionate pe teritoriul Uniunii Sovietice. Macartney (1957), volumul II, pp. 153 şi 165.
*** Armata 1 ungară a primit ordine să se alăture imediat celor nouă divizii de pe front.
****Mobilizarea ordonată de germani după ocupaţie a reuşit să menţină efectivele la un nivel între 500 000 şi 588 00 militari, din care marea majoritate a fost trimisă pe front. Stark (1993), p. 221.

Figura nr. 4. Din nou, datele prezentate în Tabelul nr. 1 trebuie considerate a avea caracter informativ. Cu toate că tendinţele au fost confirmate din surse diferite, sunt dispute privind validitatea cifrelor luate individual. Datele pentru care există o confirmare redusă sunt redate cu cifre italice.

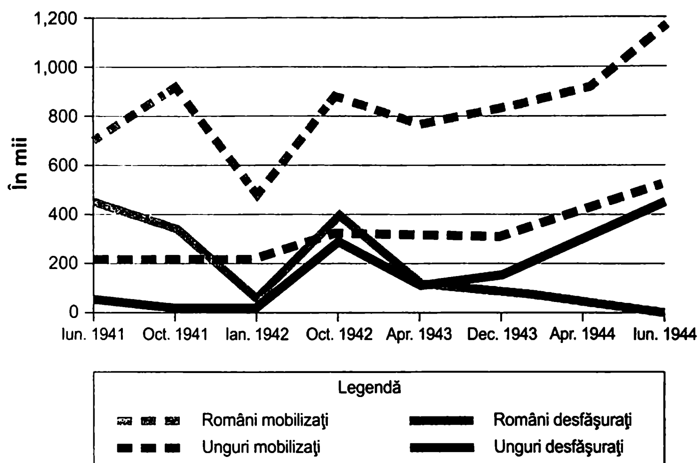

Figura nr. 4. Contribuţia militară

Efective mobilizate în comparaţie cu efectivele trimise pe front

Atunci când efectivele cu care s-a contribuit (dislocate pe frontul sovietic) sunt comparate cu efective mobilizate, ies la iveală două modele. În cazul României, modelul evident din toamna anului 1942 este marcat de două linii divergente: numărul mare şi în creştere de efective mobilizate şi numărul redus şi în descreştere al trupelor dislocate pe front. La fel de evident este modelul ungar de convergenţă, deoarece numărul de efective cu care contribuie creşte după anul 1941 şi se menţine în strânsă legătură cu numărul de efective mobilizare. În aceste două modele, contribuţia numerică convergentă a trupelor angajate de către cele două state din decembrie 1941 până în februarie 1943 rămâne notabilă, în ciuda diferenţei mari între efectivele mobilizate de fiecare din părţi. Această anomalie aparentă a trupelor trimise pe front de Ungaria, care aproape egalează efectivele mobilizate în toamna anului 1942, se datorează includerii batalioanelor de muncă forţată, formate aproape în totalitate de evrei, în cadrul trupelor regulate. Deşi aceasta nu a fost considerată ca făcând parte din contribuţia militară de către autorităţile ungare, contingentul armat de 240 000-250 000 a fost mărit cu încă 40 000-50 000.[32] Cea mai mare diferenţă se vede după luna februarie a anului 1943, odată cu reducerea consistentă a efectivelor româneşti dislocate pe front, în comparaţie cu menţinerea iniţială a cuantumului efectivelor ungare pe front, urmată de o creştere a contribuţiei Ungariei după evenimentele din martie 1944.

Tendințele contribuției aliaților români și unguri ai Germaniei devin și mai evidente când sunt cuantificate doar efectivele trimise pe front, ca în Figura nr. 5.

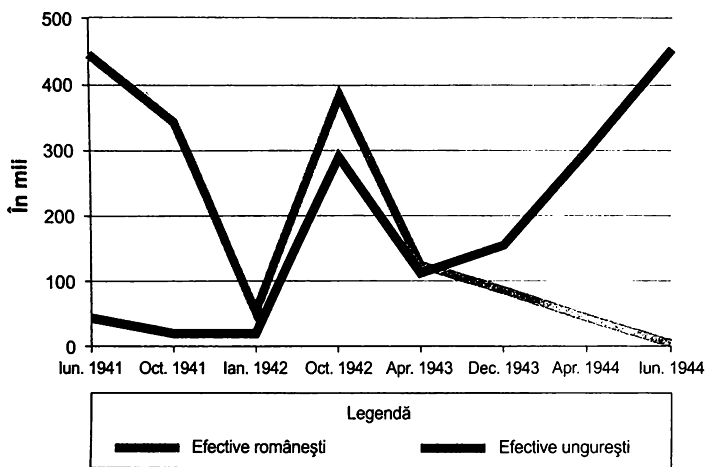

Figura nr. 5. Contribuţia militară

Efectivele dislocate pe front

Menținând un comportament anticipat, bazat pe propriile interese, România a contribuit cu un număr mult mai mare de efective decât Ungaria în timpul operațiilor din perioada iunie-decembrie a anului 1941. De asemenea, Ungaria a încercat și a reușit să-și limiteze contribuțiile cu efective în aceeași perioadă. La puțin timp după luna decembrie a anului 1941, Ungaria și-a mărit contribuția, atingând nivelul României, în timp ce România a menținut o contribuție numerică aflată puțin deasupra nivelului Ungariei. Cele două au contribuit cam cu același număr de efective până în perioada februarie-aprilie a anului 1943. În primăvara anului 1943, România a început să reducă efectivele angajate, în timp ce Ungaria a crescut numărul acestora. Aceste tendințe au continuat cât timp a mai durat alianța. Din februarie 1943 și până la sfârșitul războiului, nici România, nici Ungaria nu au avut interesul să mai contribuie cu efective la cauza Germaniei, care fusese în mod clar înfrântă. În timp ce România a reușit să-și configureze contribuția în efective în funcție de interese, Ungaria a fost influențată să participe cu un număr din ce în ce mai însemnat de trupe.

Diferența în capacitatea de configurare a contribuției militare în relație cu interesele de stat devine și mai evidentă atunci când efectivele sunt prezentate ca procent din efectivele mobilizate, ca în Figura nr. 6. Din nou, se recomandă prudență. Totuși, Figura nr. 6 reprezintă perspectiva Germaniei când vine vorba de nivelurile contribuției doi aliați. Indiferent dacă România și Ungaria au mobilizat, sau nu, trupe în secret, este evident că România avea o armată mobilizată oficială mult mai numeroasă și contribuia mult sub capacitățile sale.

Contribuția cu efective militare a României în anul 1941, din perspectiva efectivelor disponibile și al contribuției potențiale, era de trei până la cinci ori mai mare decât cea făcută de Ungaria. Imediat după anul 1941, pentru prima oară de la începerea campaniei, contribuția cu trupe a Ungariei ca procent al efectivelor militare disponibile a egalat și a depășit contribuția României.

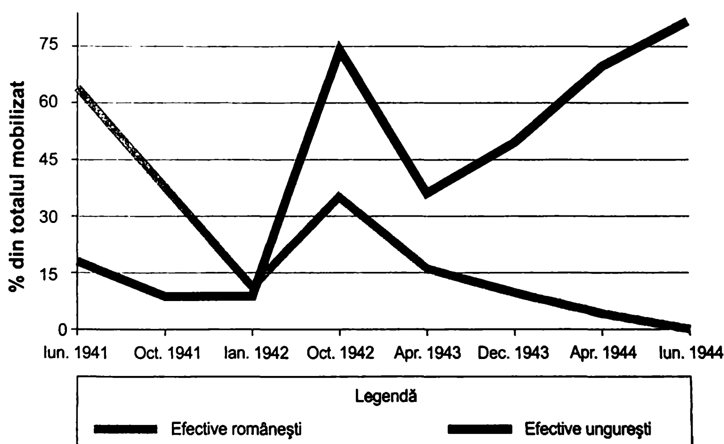

Figura nr. 6. Contribuția militară relativă

Efectivele trimise pe front (%)

De atunci înainte, germanii au putut obține un procentaj mai mare de efective de la Ungaria, dar nu și de la România. La sfârșitul anului 1942, chiar înainte de bătălia de la Stalingrad, România contribuia cu mai puțin de jumătate din efectivele disponibile. Contribuția Ungariei însuma trei sferturi din efectivele disponibile. În timp ce egalitatea aproximativă a contribuțiilor

militare s-a menţinut pe parcursul anului 1943, cuantumul reprezenta mai puţin de o cincime din forţele româneşti disponibile şi peste o treime din forţele militare ungare.[33] După luna martie a anului 1944, întreaga armată ungară a fost pusă la dispoziţia Germaniei, în timp ce România şi-a redus şi mai mult contribuţia. Evoluţia contribuţiei militare ungare este şi mai demnă de luat în seamă deoarece, în timp ce Hitler considerase participarea României la Operaţia Barbarossa ca fiind vitală din anul 1941, participarea Ungariei fusese considerată nu doar inutilă dar şi improbabilă, ceea ce implica o influenţă ungară iniţială pentru a refuza o astfel de contribuţie.[34]

După cum s-a observat mai devreme, stabilirea contribuţiei militare pentru susţinerea scopurilor alianţei (adică interesele germane), mai degrabă decât pentru susţinerea intereselor statului aliat mai mic, nu poate fi făcută fără a se lua în considerare motivaţiile şi obiectivele din timpul războiului ale statului aliat mai mic. Pentru România, recuperarea teritoriului pierdut şi eliminarea ameninţării militare asupra populaţiei şi teritoriului său cereau susţinerea totală a campaniei din est, de la debutul ei, în iunie 1941, până la capturarea Odessei şi a unei mari părţi din Crimeea, în noiembrie 1941. Astfel, nivelul iniţial ridicat de participare – însumând între jumătate şi un sfert din toate efectivele sale – era de aşteptat datorită propriilor interese şi prin prisma condiţiilor de incompatibilitate.

Deoarece Ungaria nu avea un interes direct în ostilităţile îndreptate împotriva URSS-ului şi nu era interesată nici de o prezenţă militară ungară îndelungată pe teritoriul sovietic, toate contribuţiile militare făcute pe teritoriul sovietic pot fi considerate ca influenţate de Germania. Mai mult, era de aşteptat ca Ungaria să încerce să reducă pe acel front contribuţia militară cât mai mult cu putinţă, mai ales după înfrângerile germane din iarna anului 1942–1943. E adevărat că încercările Budapestei de a-şi retrage trupele chiar de la începutul campaniei susţin aceste argumente.[35] La începutul campaniei Ungaria participa cu 20% din efectivele disponibile, iar în luna noiembrie a anului 1941 ungurii au reuşit să reducă această participare la 9%, aceste efective fiind trupe de ocupaţie.

În perioada octombrie-decembrie a anului 1941, odată cu înfrângerea germană în faţa Moscovei, contribuţia aliaţilor Germaniei a devenit mult mai importantă pentru Berlin. Incapacitatea Germaniei de a anticipa exigenţele iernii ruseşti şi sacrificarea în faţa Moscovei a multor trupe experimentate în *Blitzkrieg* au fost interpretate de Antonescu în România (şi de Mannerheim, în Finlanda) ca un semn că Germania nu era capabilă să învingă Uniunea Sovietică. Era totuşi posibil să se ajungă la un compromis printr-un acord de pace. Între timp, operaţiile Axei din Est aveau să rărească trupele sovietice şi aveau să micşoreze natura ameninţării sovietice odată ce pacea avea să fie

încheiată (linie de argumentare împărtășită atât de americani în vara anului 1941, cât și de britanici, ceva mai devreme).

În același timp, menținerea unei prezențe militare vizibile și semnificative pe front a conservat statutul României (și al Finlandei) ca partener egal în negocierile cu Germania. Horthy, care nu fusese atât de implicat în evenimentele de pe front ca Antonescu și Mannerheim și astfel nu putea judeca în mod direct evoluția luptelor, nu recunoscuse incapacitatea Germaniei de a învinge Uniunea Sovietică decât după bătălia de la Stalingrad. Cu toate acestea, politica ungară deja stabilită, de a încerca să retragă toate forțelor de pe frontul de Est, a continuat într-un mod și mai evident, dar în același timp lipsit de succes și, în final, dezastruos.

3. Negocierea contribuției militare

Dinamica procesului de negociere dintre Germania și cei doi aliați ai săi din Europa Centrală și gradele diferite de compatibilitate asociate cu aceste negocieri poate fi ilustrată prin analizarea schimburilor dintre acestea pe parcursul a două momente critice din timpul campaniei estice: atunci când Hitler a cerut contribuția cu efective însemnate după înfrângerea germană de la Moscova din perioada noiembrie-decembrie 1941, și în timpul negocierilor care au urmat bătăliei de la Stalingrad la sfârșitul anului 1942 și începutul anului 1943.

A. Noiembrie-decembrie 1941

i. Ungaria

Cererea formală germană pentru o participare mai mare a armatei ungare la campania din anul 1942 a fost precedată de un lobby informal făcut prin intermediul unor ofițeri superiori ungari la începutul lunii septembrie a anului 1941.[36] Șeful Statului-Major General ungar, generalul Henrik Werth, criticase deja contribuția ungară ca fiind „anemică" și susținea în august participarea militară totală la război, provocând o criză a cabinetului soldată cu pierderea funcțiilor atât de către Werth, cât și de către șeful Operațiilor din Statul-Major General, generalul Laszlo.[37] Werth a fost înlocuit cu generalul Ferenc Szombathelyi, care, în calitate de comandant al Grupării Carpați, la începutul campaniei din URSS, a fost subordonat germanilor de la sfârșitul lunii iunie a anului 1941.

Szombathelyi s-a angajat imediat în discuții care promovau o angajare mai mare a trupelor ungare, care aparent nu fuseseră autorizate de Ministerul de Externe.[38] În octombrie 1941, de exemplu, Szombathelyi s-a exprimat

în fața detașatului militar german de la Budapesta că înțelege „că, în mod clar, Ungaria își va angaja gradual forțele de partea Germaniei, și pentru a fi pregătit ar dori să afle în avans ce fel de sprijin militar aștepta Germania de la Ungaria în următorul an".[39] Așa cum indică răspunsul lui Ritter, ambasadorul Germaniei, preocuparea lui majoră nu era dacă poate fi obținută o angajare sporită a Ungariei, pe care se părea că și-o asumase. Mai degrabă, Ritter avertiza că Germania nu trebuia să se oblige față de Ungaria prin cererea unui sprijin specific. Așa cum îi spunea lui Jagow, „este important pentru noi să-i explicăm guvernului ungar că inițierea discuției dintre cele două state majore a fost făcută de către unguri, și că propunerea noastră devine ineficace dacă ungurii atașează, la schimb, solicitări politice, militare sau economice înțelegerii noastre."[40] La 11 noiembrie 1941, după ce germanii au formulat o cerere specifică, pentru încă două brigăzi și câteva unități specializate, ministrul de Externe ungar a fost de acord, exprimându-și speranța că granița Ungariei va putea fi „ajustată" pentru a putea anexa o parte a teritoriului polonez ocupat.[41]

Această cerere de creștere a contribuției pare să fi făcut parte dintr-o încercare de a cere contribuții militare sporite din partea aliaților germani, mai degrabă decât din pregătirile pentru ofensiva din următorul an. Hitler și-a informat comandanții militari de intenția sa de a cere forțe adiționale de la Ungaria și România (și Italia), doar în prima jumătate a lunii decembrie a anului 1941.[42] Pe 29 decembrie, Hitler i-a adus la cunoștință pretențiile sale lui Horthy, adăugând că germanii erau pregătiți să ofere armament, „dacă era posibil", forțelor desemnate.[43] A urmat apoi o vizită a lui Ribbentrop făcută lui Horthy în perioada 5-9 ianuarie 1942. Conform memorandumului pregătit de Keitel pentru a fi folosit de către Ribbentrop în cadrul conversațiilor cu regentul ungar, pe lângă cererea de redislocare a Corpului Mobil, Germania dorea participarea majorității armatei ungare pe front „în scopul măreței cauze comune".[44] Memorandumul mai preciza că atașatul militar german de la Budapesta îl va informa zilnic pe Horthy, pentru „a-l pregăti pe șeful statului ungar pentru necesitatea unei participări mai largi a armatei ungare în campania din Rusia din anul 1942".[45] Potrivit notelor lui Ribbentrop, Germania cerea angajamentul total al trupelor ungare, șase corpuri de armată și 3 brigăzi mobile.[46] Conform memorandumului conversațiilor Ribbentrop–Horthy, Ribbentrop a cerut într-adevăr ca „Ungaria să pună toată armata la dispoziția campaniei din acest an".[47] Atât Horthy, cât și Bárdossy au răspuns că, deși nu vor angaja 100% din forțele ungare, așa cum li se ceruse, se vor asigura ca Ungaria să fie pregătită să contribuie „până la limita absolută."[48] S-a convenit că detaliile vor fi stabilite de către Keitel la următoarea vizită a acestuia.

Conform Ministerului de Externe ungar, discuțiile au fost dificile. Ribbentrop a folosit „bine-cunoscuta metodă a promisiunii și a amenințării", făcând o legătură explicită între câștigurile teritoriale și viitoarele pretenții ungare și nivelul scăzut al contribuției militare.[49] Se pare că Ribbentrop menționase că recuperarea Banatului de către Ungaria depindea de o participare susținută a acesteia. Lipsa participării l-ar putea determina pe Hitler „să renunțe complet la ajutorul ungar", caz în care „ungurii aveau să suporte consecințele."[50] Horthy a încercat să evite contribuția promisă „spre limita absolută", așa cum îi declarase lui Ribbentrop. Într-o scrisoare către Hitler, pe care acesta a redactat-o pe data de 10 ianuarie, ziua plecării lui Ribbentrop, după ce sublinia amenințările cu care se confrunta Ungaria în Balcani, Horthy ridica problema unui posibil transfer al trupelor ungare de pe frontul de Est spre Balcani – plan susținut de Szombathelyi – și a cerut să i se permită Ungariei să-și retragă Corpul Blindat de pe front.[51] În colimator intra România, ca sursă principală a amenințării din Balcani. Și, într-un efort de a proteja și extinde pretențiile ungare față de Transilvania, Horthy a subliniat loialitatea continuă și de lungă durată a Ungariei în comparație cu orientarea proaliată a României. După părerea lui Horthy:

> De-a lungul a douăzeci de ani, această Românie s-a mărit peste măsură și s-a bucurat de tot sprijinul puterilor Aliate, sprijin manifestat nu doar prin ajutor material ci și prin aprovizionarea cu echipament pentru armata română. Aceste lucruri sunt știute, și mă refer la ele deoarece, din punct de vedere psihologic, ele explică de ce, sub impresia câștigurilor teritoriale nemeritate din anul 1918 și a predominanței politice de peste douăzeci de ani, practic toți factorii vieții publice din România simpatizează și în ziua de azi cu anglo-saxonii, a căror victorie o așteaptă și o speră. Poate că există excepții care, din calcule reci sau din oportunism, gândesc astăzi altfel. Oricum, acestea nu schimbă cu nimic faptul că majoritatea grupurilor influente ale societății și clasa de mijloc române sunt incapabile să înțeleagă că *soarta Europei depinde de victoria Germaniei.*[52]

Hitler nu a răspuns scrisorii lui Horthy, dar Ribbentrop l-a informat pe Keitel de angajamentele pe care Horthy le-a luat pe parcursul discuțiilor. După cum îi spusese lui Jagow la Budapesta, cu o zi înainte de sosirea lui Keitel pe 20 ianuarie 1942, „am înțeles că asta înseamnă că ne putem baza pe participarea a două treimi din armata ungară pe frontul de est, această declarație urmând să fie o linie directoare pentru discuțiile ulterioare purtate de Keitel."[53]

Din nou, diferența dintre liderii militari ungari și cei ai guvernului era frapantă. Generalul Szombathelyi era „pregătit să satisfacă pe de-a-ntregul pretențiile germane", susținând într-un memorandum către propriul cabinet

că orice încercare de a negocia contribuția militară ar pune Ungaria în dezavantaj față de România pe tema Transilvaniei.[54] Szombathelyi susținea că punctul principal al negocierilor trebuia să fie aprovizionarea cu armamentul și echipamentul necesare trupelor ungare. Astfel obligația Germaniei față de Ungaria urma să fie adusă în discuție, la fel ca și seriozitatea angajamentului german. Guvernul a refuzat însă inițial cerințele germane pentru trei corpuri de armată, Corpul Mobil, cele cinci divizii care inițial acționaseră ca trupe de ocupație, și o brigadă alpină.[55] În discuția cu Keitel, pe care Jagow a descris-o ca fiind „deloc simplă", Szombathelyi a încercat să condiționeze acordarea trupelor cerute de Germania prin echiparea acestora după standarde germane. A fost refuzat cu înverșunare de către Keitel, deoarece încercase să condiționeze contribuția militară ungară, prin replica: „Cine vorbește aici despre condiții?"[56] În final, Horthy și guvernul ungar s-au angajat să contribuie cu trei corpuri de armată, Corpul Mobil, cinci divizii de ocupație și, mai târziu, cu o divizie „ușoară"

În luna septembrie a anului 1942, Jagow nota că 20 000 de militari unguri au fost trimiși suplimentar pe front și, la sfârșitul lui septembrie, Werkmeister raporta că generalul Gusztáv Jány, care comanda forțele ungare de pe front, a cerut încă 25 000 de militari, cât și majoritatea batalioanelor de muncă forțată, formate în mare parte din evrei.[57] Horthy a fost de acord să îndeplinească toate cerințele Germaniei și, în plus, s-a angajat să mențină efectivul trupelor de pe front la nivelul inițial. Cei 290 000 de militari (240 000-250 000 trupe regulate, plus 40 000-50 000 în batalioanele de muncă forțată) reprezentau mai mult decât cele două treimi din armata ungară (efective mobilizate) pe care Ribbentrop spera să le primească.[58] În plus, armata ungară renunțase la prada de război și se angajase „să se aprovizioneze singură și să plătească germanilor orice provizii achiziționate local de la aceștia", dezlegând astfel Germania de orice obligație legată de menținerea și compensarea efortului militar ungar de pe frontul lor.[59]

ii. România

România a menținut un număr ridicat de trupe pe front între lunile august și octombrie ale anului 1941, mai ales pentru operații care vizau bazele aeriene sovietice din Odessa și peninsula Crimeea. După căderea Odessei pe 16 octombrie 1941, majoritatea trupelor românești au fost retrase de pe front, fiind menținute numai câteva divizii pentru campania de iarnă din 1941–1942.[60] Hitler i-a cerut lui Antonescu trupe suplimentare pe 29 decembrie. Cu puțin timp înainte, liderii opoziției române, Iuliu Maniu și Constantin Brătianu, i s-au plâns lui Antonescu de suferința cauzată populației

de participarea la război și l-au sfătuit să „retragă trupele din Rusia", deoarece ungurii „își conservaseră puterea militară" și, în comparație cu România, „nu făcuseră niciun fel de sacrificii politice, economice sau financiare pentru a susține campania din Rusia."[61] Pe 4 ianuarie 1942, propriul său ministru al Apărării, care, printr-un concurs ciudat de împrejurări, fusese și comandantul Armatei a 4-a angajate pentru cucerirea Odessei, protesta de asemenea împotriva trimiterii a mai mult de opt divizii în est din cauza amenințării prezentate de o Ungaria întărită.[62] Pe 5 ianuarie, Antonescu a fost de acord să pună la dispoziție mai multe trupe cu condiția ca acestea să fie reechipate după standarde germane și ca Ungaria să contribuie cu efective echivalente, lucru pe care nu putuseră să îl facă în urmă cu un an.[63] Germanii au acceptat aceste condiții și o înțelegere formală a fost semnată pe 17 ianuarie. Antonescu trebuia să se întâlnească cu Hitler pentru a pune la punct detaliile aranjamentului la începutul lunii februarie.

În săptămânile premergătoare întâlnirii cu Hitler, atașatul militar român la Berlin a raportat plângerile germane din ce în ce mai frecvente referitoare la condițiile puse de români, la dimensiunea contribuției României la efortul de război în raport cu capacitatea sa și ceea ce Berlinul percepea ca lipsă de recunoștință față de ajutorul german. Mesaje asemănătoare au fost trimise la București prin ofițerii de legătură germani în România. Ca urmare, Antonescu a redactat o scrisoare oficială, pe care i-a prezentat-o lui Hitler la întâlnirea lor de la Rastenburg din 11-12 februarie 1942. Scrisoarea avea patru puncte principale: (1) să stabilească clar care parte este datoare celeilalte, (2) să se compare în mod clar contribuția României cu cele ale celorlalți aliați ai Germaniei din regiune, dintre care doi anexaseră teritoriu românesc cu sprijin german, (3) să se plângă despre continuarea iredentismului ungar împotriva României și (4) să condiționeze contribuția cu noi trupe de reînarmarea lor prealabilă de către Germania.[64] După ce a notat în termeni generali „contribuția cu pământ și onoare, sacrificiu și sânge" a României, Antonescu a enumerat contribuțiile militare și economice prin cifre și procentaje, concluzionând:

> Sperăm că această contribuție românească majoră va fi înțeleasă cum se cuvine, și cuvinte ca „nemulțumire" și „lezare a intereselor germane" nu vor mai fi auzite; mai ales într-o perioadă în care poporul român și-a compromis grav propriile interese și rezerve financiare pentru a ajuta Germania. România a participat din prima zi până acum la ostilitățile împotriva URSS-ului; fără să se tocmească, fără vorbe goale și fără calcule întârziate.[65]

Antonescu a insistat că poporul român se aștepta de la Hitler și de la Germania să „aprecieze sacrificiul", cu atât mai mult cu cât „a fost făcut la doar un an după arbitrajul italiano-german de la Viena și Craiova, care a distrus

hotarele sfinte ale poporului român", și astfel a „subminat forța militară a României". Un asemenea sacrificiu și o asemenea contribuție, argumenta Antonescu, ar fi trebuit „să fie cântărite și comparate cu atitudinea și contribuțiile țărilor vecine", în special pentru că România „se află între doi vecini a căror putere militară a fost neatinsă, care și-au mărit considerabil teritoriul în detrimentul României și cu ajutorul puterilor alături de care România luptă". În timp ce românii erau „conștienți de faptul că fără sprijin german nu ar fi putut să-și recupereze teritoriile", Basarabia și nordul Bucovinei, „ei luptaseră pentru acest pământ românesc, după ce au refuzat să le primească fără luptă." Același lucru nu putea fi spus și despre Bulgaria și Ungaria care, după ce au obținut „teritorii colosale" și „daruri de nesperat fără luptă, au răspuns cu contribuții simbolice și eschivări".[66]

Antonescu observa că politica oficială a guvernului său era să se asigure că „slăbirea potențialului de luptă român în efective și echipament nu va pune România într-o poziție clar inferioară" față de Ungaria, Bulgaria și nu va afecta rolul său de după război în sud-estul Europei. Se mai plângea că, „din informațiile pe care le deținem, contribuția Ungariei a fost drastic redusă în comparație cu potențialul său și beneficiile pe care le-a primit, în timp ce contribuția bulgară e ca și inexistentă".[67] Antonescu scotea în evidență problema care se crea astfel pentru el atunci când trebuia să mobilizeze resursele românești, deoarece populația va începe să întrebe „de ce sângele, petrolul și grânele României, care ajută Germania în război, nu au aceeași valoare precum promisiunile Ungariei".

Făcând o legătură explicită între sprijinul substanțial acordat de Germania aspirațiilor Ungariei și teritoriilor cucerite de aceasta și capacitatea constantă a României de a furniza resurse pentru efortul de război german, Antonescu a declarat că „sincer vorbind, noi nu avem încredere în Ungaria și nu ne putem expune la niciun risc din partea ei". Dată fiind lipsa de asigurări oferite de Germania în această chestiune, „potențialul român de luptă în Est" a fost subminat.[68] Apoi i-a cerut lui Hitler să compare contribuția la război a Ungariei și Bulgariei cu aceea adusă de România, precum și să clarifice poziția Germaniei în relațiile româno-ungare, îndeosebi în ceea ce privește Transilvania.

Mai departe, Antonescu condiționa ajutorul militar de înlesnirile făcute de Hitler în privința „comenzilor de armament și muniție din Germania, care ne sunt indispensabile, a celor promise și nelivrate și a celor ce urmează a fi făcute pentru necesitățile noastre".[69] De asemenea, a cerut participarea efectivă a Germaniei în chestiunea permiselor de tranzit pentru procurarea de „materiale de război și muniție care sunt pregătite să ne fie livrate de către industriile finlandeză, dar și franceză și elvețiană", în vederea „stabilirii unei baze tehnice pentru colaborarea militară în Est".

Condițiile lui Antonescu au avut, în primul rând, scopul de a reafirma faptul că Germania rămânea obligată României, mai degrabă decât invers. În al doilea rând, mareșalul a comparat explicit eforturile făcute de ceilalți aliați ai Germaniei, în termeni absoluți mai degrabă decât relativi, subliniind că România era mai dispusă să acorde sprijin Germaniei și merita să fie tratată în consecință. A stabilit astfel că, în caz că Germania s-ar gândi să critice contribuția României, ar putea să o facă doar după ce s-ar gândi bine dacă Ungaria sau Bulgaria contribuiseră de la început cu o cantitate egală (și nu echivalentă), lucru pe care, date fiind înzestrarea armatelor acestora și structura organizării lor militare, nu puteau să-l facă decât cu un cost mai mare decât cel suportat de România. În ultimul rând, Antonescu a afirmat principiul reciprocității în efortul militar. Vor fi pregătite de luptă mai multe trupe doar dacă Germania va livra mai mult armament și muniție. Hitler a acceptat termenii lui Antonescu, iar mareșalul a promis, la rândul său, că va mobiliza o jumătate de milion de oameni. Așa cum îi spusese Göring lui Antonescu, germanii țineau „un registru special unde se consemna modul în care anumite țări acționau în timpul războiului, iar acesta putea să fie consultat când va sosi timpul".[70]

Antonescu a reușit să exploateze plănuita modificare a structurii diviziilor românești în divizii „ușoare", la care se gândise din vara lui 1941, pentru a spori mobilitatea armatei în timpul campaniei. Aceste divizii „ușoare" erau alcătuite din șase batalioane, nu din nouă, și lipsite de cele trei batalioane de rezervă. Cu noile arme, această schimbare putea fi făcută fără diminuarea puterii de foc, permițându-i astfel lui Antonescu să rețină în România o brigadă din fiecare divizie și, prin urmare, să-și conserve efectivele militare.[71] În plus, opt brigăzi de cavalerie și vânători de munte au fost ridicate la rang de divizii, o măsură ce a stârnit oarecare nedumerire la Cartierul General al Wehrmachtului, dar nu a generat acuzații. Ulterior, în discuțiile mareșalului cu Hitler, în statisticile și tabelele pe care i le prezenta mereu în privința contribuției și a pierderilor României în luptă, numărul de efective române se baza pe divizii de mărime standard. Astfel, forța militară angajată în campania din 1942 avea 490 000 de oameni înainte de 1942, iar acum rămăsese cu 382 000, cu aproximativ 22% mai puține.[72]

B. Consecințele bătăliei de la Stalingrad

i. Ungaria

Acuzele generate de înfrângerea Axei la Stalingrad și contribuțiile militare de până la începutul anului 1944 oferă o a doua perspectivă din care se poate examina dinamica relațiilor dintre țările aliate. Era binecunoscut faptul că aliații mai puțin importanți de pe frontul de est erau prost

echipați, în raport cu aprovizionările necesare și dotarea cu armament eficient. În ciuda unor eforturi șovăielnice de a remedia situația, aceasta a rămas la fel pe toată durata bătăliei.[73] În plus, deși trupele italiene, ungare sau române nu erau desfășurate atât de departe unele de altele, cum s-a pretins adesea, acestea aveau mai multe sau mai puține rezerve, ceea ce făcea acoperirea lor foarte ineficientă. Atât Horthy, cât și Antonescu și-au semnalat îngrijorările pricinuite de aceste inadvertențe, dar fără efect. În cazul Ungariei, Hitler le-a cerut personal comandanților unguri să-și desfășoare trupele pe Don pentru a întări apărarea, lucru cu care Horthy a fost de acord, dar a emis pretenții la mai mult echipament adecvat.[74] Pe 27 decembrie 1942, generalul Szombathelyi a executat ordinul lui Hitler, informându-și comandanții că „Nimeni nu se poate retrage, nu există drum înapoi, ci doar înainte".[75]

Ordinul de rezistența pe loc a avut însă un efect nesemnificativ. Date fiind măsurile inadecvate luate de Germania pentru redresarea aprovizionării, echipamentului și rezervelor deficitare ale armatei ungare, niciun ordin nu putea preveni dezintegrarea rapidă a unităților ungare. La sfârșitul lui ianuarie 1943, Hitler l-a mustrat cu asprime pe șeful Statului-Major General, Szombathelyi, pentru slaba performanță a Armatei a 2-a ungare, afirmând că „ar fi fost mai bine dacă trupele ungare n-ar fi fost aici deloc" [76] Cu tot acordul obținut de Szombathelyi de la Hitler de a limita contribuția Ungariei la nouă divizii „ușoare", care nu urmau să intre în contact direct cu forțele de luptă sovietice, acesta a fost mai degrabă încălcat decât respectat.[77] Ca o condiție suplimentară, și cu sprijinul lui Szombathelyi, Hitler a cerut să fie trimise trei divizii ungare să ajute trupele germane pe teritoriul Iugoslaviei.

Szombathelyi, care susținuse de mult această idee atât ca metodă de a ține trupele ungare departe de frontul de est, cât și ca asigurare că Ungaria își va putea continua politica iredentistă după război, a fost de acord să înceapă trimiterea acestor divizii la sfârșitul primăverii. Totuși, ministrul de Război, generalul Vilmos Nagy, și prim-ministrul Miklós Kállay s-au împotrivit. La următoarea ședință a cabinetului din 10 martie 1943, ministrul de Interne, Ferenc Keresztes-Fischer, a amenințat că-și dă demisia dacă se ia o astfel de măsură.[78] Conducerea militară a intervenit prin Horthy, iar generalul Nagy a fost obligat să demisioneze în favoarea generalului progerman, cu mai puține reticențe, Lajos Csatay. Împreună cu Szombathelyi, Csatay a sprijinit ideea de a trimite trupe ungare pe teritoriul iugoslav, dar, în fața opoziției reafirmate de ministrului de Interne, secondat de Kállay și de ministrul de Externe, au trebuit să cedeze.

Aceasta a fost prima înfrângere suferită de inițiativa germană susținută de conducătorii militari ai Ungariei. Și mai remarcabil a fost că Germania nu

a reuşit să se impună, cu toate că s-a oferit să înarmeze cele trei divizii şi alte două, „în aşa fel ca Ungaria să nu aibă de ce să se teamă pentru siguranţa sa".[79] După aceea, Himmler l-a trimis pe Edmund Veesenmeyer în Ungaria să evalueze situaţia politică din ţară. Veesenmeyer i-a raportat că nu puteau conta decât pe Horthy şi pe armată.[80] Deloc surprinzător, Veesenmeyer a susţinut că civilii din jurul regentului erau principalii jucători responsabili de rezistenţa opusă de Ungaria unei depline colaborări militare şi economice.

La următoarea sa întâlnire cu Hitler, de pe 16 aprilie 1943, la care s-a dus cu Szombathelyi, Horthy a încercat să argumenteze că era în interesul Germaniei ca Ungaria să-şi păstreze forţele militare şi resursele în zonă pentru a împiedica refacerea Micii Antante. Informarea pe care i-o făcuse ministrul său de Externe l-a pregătit să deschidă din nou subiectul poziţiei strategice a Banatului şi pe cel al revizuirii ganiţelor Slovaciei şi României în favoarea Ungariei. Se pare că regentul nu a fost totuşi în stare să facă uz de materialele sale pregătitoare, căci Hitler s-a lansat imediat într-o serie de reproşuri la adresa comportamentului armatei ungare şi a slabei sale performanţe pe front. Atunci când Horthy a încercat să ia apărarea trupelor sale, ridicând problema aprovizionării şi dotării lor inadecvate, Hitler l-a întrerupt pur şi simplu. În schimb, l-a acuzat că trupele lui dăduseră greş „nu pentru că erau slab înarmate nu acesta era cazul –, ci pentru că nu aveau avântul necesar situaţiei".[81] Hitler a continuat să spună că forţele ungare „luptaseră foarte prost potrivit tuturor rapoartelor", inclusiv acelea ale comandantului lor pro-german de pe front, generalul Gusztáv Jány, pe care Hitler îl considera un ofiţer „excepţional"

Horthy avea puţine argumente să contracareze tirada lui Hitler, iar poziţia din care să facă acest lucru îi fusese mult subminată de generalul Jány. În ordinul emis pe 24 ianuarie 1943, Jány declarase că „armata ungară şi-a pierdut onoarea" şi găsise justificat comportamentul dispreţuitor al forţelor militare germane. Potrivit lui Jány:

> Ruşinea consta în fuga laşă a soldaţilor cuprinşi de panică, din cauza căreia ne dispreţuiesc atât aliaţii germani, cât şi propria noastră patrie. Dar aceştia aveau motive întemeiate să simtă aşa. Nimeni nu va fi lăsat să se întoarcă acasă, nici dacă e rănit sau bolnav: toţi trebuie să se facă bine aici sau să moară. Ordinea şi disciplina de fier vor fi restabilite, chiar şi prin execuţii sumare, dacă e nevoie.[82]

Esenţa problemei fusese identificată de către liderii militari şi politici ai Ungariei ca fiind lipsa unei motivaţii clare şi justificate pentru participarea lor la război. Pe 12 februarie 1943, generalul Szombathelyi se plângea deja că „legătura dintre participarea Ungariei la campania împotriva Uniunii Sovietice şi interesele naţionale ale Ungariei nu era clară", pentru că, spre

deosebire de Finlanda și România, Ungaria lua parte la război din motive „pur idealiste".[83] În notele pregătite pentru Horthy în ideea ca regentul să le folosească la întâlnirea cu Hitler de la Klessheim, din aprilie 1943, experții Ministerului de Externe îl sfătuiau pe Horthy ca, după ce va ataca „orientarea pro-anglo-saxonă" a României, să pună accentul pe lipsa de interes a Ungariei în această campanie, precum și pe faptul că „participarea Ungariei la război împotriva Rusiei nu fusese luată în considerație la început de Germania." Potrivit Ministerului de Externe ungar:

> ... Ungaria nu avea niciun fel de pretenții teritoriale de la Uniunea Sovietică. De aceea, Führerul s-a gândit că doar Finlanda și România, țări care aveau asemenea pretenții de la Uniunea Sovietică, ar trebui să ia parte la campania din est, exact așa cum în campania împotriva Iugoslaviei nu România, ci numai Ungaria luptase împreună cu trupele germane. Cu toate acestea, Ungaria a luat parte la campania împotriva Uniunii Sovietice din proprie voință și, din această cauză, își sacrificase aproape în întregime armata bine instruită și modern echipată.[84]

Acuratețea acestei descrieri nu i-a prea potolit mânia lui Hitler, acum îndreptată în primul rând către prim-ministrul lui Horthy, Kállay, din cauza tatonărilor sale semiclandestine de pace din Occident. Acestor acuzații, Horthy le-a răspuns printr-o scrisoare o lună mai târziu, în mai 1943, în care își reafirma încrederea în Kállay, precum și refuzul de a se despărți de el.

La jumătatea lui septembrie 1943, Szombathelyi a fost trimis la Berlin cu misiunea de a obține aprobarea germanilor pentru întoarcerea trupelor ungare de pe front. Faptul că ungurii înțelegeau că sunt pe un teren extrem de periculos reiese clar din formularea instrucțiunilor lui Kállay pentru Szombathelyi. După ce precizau că trimisul ar trebui să obțină această concesie „în cursul discuțiilor", instrucțiunile se încheiau cu mențiunea că, dacă Szombathelyi „nu considera că se poate obține acest rezultat", era mai bine „să nu încerce să schimbe cu nimic poziția actuală, deși întotdeauna trebuie să încerci să obții o înlesnire pentru trupele noastre."[85]

Desemnarea nepotrivită a lui Szombathelyi pentru o astfel de misiune și sentimentele generalului față de aceasta sunt evidente în raportul trimis la Berlin de atașatul militar german la Budapesta cu puțin timp înainte de vizita din septembrie 1943. Atașatul scria că atât Szombathelyi, cât și Csatay își băteau joc de „lașitatea guvernului", iar Szombathelyi se plângea de „rușinea" pe care o simțea pentru că trebuia să facă drumul până la cartierul general al lui Hitler în asemenea împrejurări.[86] Ministrul german la Budapesta chiar recomanda ca Berlinul să amenințe Ungaria că îi ia teritoriile câștigate prin cele două arbitraje și prin operațiile militare ungare în Slovacia

și Iugoslavia, restabilind statul ungar în frontierele Tratatului de la Trianon, în caz că Horthy și guvernul lui continuau să fie recalcitranți.[87]

În mod paradoxal, se pare că în urma vizitei lui Szombathelyi, Ungaria a obținut unele concesii. A reușit să evite trimiterea pe front a altor trei divizii cerute de Germania. În schimb, nemții au refuzat să permită întoarcerea trupelor ungare de pe frontul sovietic.[88] Nouă divizii au fost reținute pe front, cu misiuni specifice forțelor de ocupație, cât și de luptă. Faptul că Budapesta a făcut tot ce i-a stat în putință să ignore și să refuze misiunile de luptă l-a determinat pe ministrul german să se plângă că Ungaria încerca să uite că era în război cu Rusia.[89]

Ungurii au încercat să-și repatrieze trupele de pe frontul de est la începutul lui noiembrie 1943. Szombathelyi chiar a dat ordin comandanților de armată să se retragă, dar acesta a fost contracarat de ordinele germane care au interzis orice „retragere neautorizată" a forțelor ungare.[90] La sfârșitul lui ianuarie 1944, Szombathelyi a fost trimis la cartierul general german cu mandatul de a obține aprobarea pentru retragerea forțelor militare ungare măcar în Galiția (teritoriu revendicat de Budapesta) pentru a pregăti apărarea Ungariei de-a lungul Carpaților. Solicitarea lui a fost „ridiculizată" de Keitel, care susținea că rușii nu vor ajunge niciodată la Carpați, iar apoi refuzată de Hitler. La mijlocul lui februarie, Szombathelyi i-a scris un memorandum lui Keitel, în care argumenta că situația din ce în ce mai periculoasă de pe front ar putea necesita o apărare de-a lungul lanțului carpatic, unde ungurii erau pregătiți „să opună o rezistență încăpățânată", dacă li se permitea să-și retragă trupele pe această linie.[91] Nu i s-a răspuns la misivă. Alte încercări s-au mai făcut la sfârșitul lui februarie: Szombathelyi i-a mai adresat un memorandum lui Keitel, iar Horthy i-a scris lui Hitler personal. Se pare că Szombathelyi a declarat că „avea să-și retragă trupele fie că le place sau nu germanilor" și a dat ca argument necesitatea de a apăra Carpații.[92] Horthy a propus ca atât germanii, cât și ungurii să ocupe sudul Transilvaniei, deținut de România, pentru a întări linia defensivă din Carpați. Aceste misive nu au primit nici ele răspuns, iar forțele ungare au rămas pe front.

ii. România

Antonescu a răspuns negativ pe 12 noiembrie 1942, când germanii i-au cerut să trimită mai multe divizii pe front. Mareșalul le-a trimis o serie de mesaje lui Hitler și comandamentului german, în care îl acuza pe acesta din urmă că jertfea inutil viețile soldaților români și nu lua în seamă sfaturile bine fondate. Liderul român observa că informațiile secrete pe care le furnizase comandamentului german indicau că atacul masiv avea să se

dea în acele porțiuni din front deținute de trupele române și altele negermane, întrucât neajunsurile lor erau cunoscute de sovietici, și denunța tratamentul discriminatoriu pe care comandamentul german îl aplica forțelor române. După cum îi descria comanda armatei germane de pe front lui Erich von Manstein, comandantul Grupului de Armate „Don", pe 9 decembrie 1942[93], „nici pregătirile făcute pentru bătălie, nici conducerea sa nu se ridicau la înălțimea misiunii." Deși îi indicase personal posibilele direcții ale atacului sovietic generalului Arthur Hauffe, șeful Misiunii Militare Germane în România, a continuat „să subestimeze valoarea inamicului și nu i-a acordat considerația necesară, considerând toate dovezile mele doar exagerări".[94] Referitor la atitudinea în general disprețuitoare a comandanților germani și tratamentul brutal pe care îl aplicau aceștia românilor, Antonescu a declarat că „dacă această atitudine și aceste fapte nu încetează, voi reconsidera poziția forțelor noastre pe frontul dumneavoastră".[95] Deși mareșalul Antonescu a avut multe comentarii critice extrem de caustice despre OKW, pe care îl acuza că nu acordase suficientă atenție repetatelor sale avertizări în privința primejdiei crescânde din fața liniei de front a Armatei 3 române, Manstein a scris mai târziu că „nu poate nega justețea criticilor aduse de mareșal."[96]

După ce a refuzat o invitație de a se întâlni cu Hitler la sfârșitul lui decembrie, Antonescu a acceptat în cele din urmă să vină la Berlin în a doua săptămână a lui ianuarie 1943. Întrevederea a fost tensionată. Hitler a încercat să dea vina pe forțele române pentru eșecul de la Stalingrad pentru a-i cere României o și mai mare contribuție economică și militară. Dar s-a confruntat cu „o replică ironică", fiindcă Antonescu a criticat politica Germaniei față de România și a protestat împotriva felului în care îi tratau germanii pe soldații români.[97] Potrivit interpretului lui Hitler, Paul Schmidt, „atunci când Hitler a vrut să-i învinovățească pe români, precum și pe unguri și pe italieni, pentru străpungerea frontului de către ruși, acțiune care a dus la încercuirea armatei în Stalingrad, Antonescu l-a contrazis cu tărie și apoi a adus critici vehemente conducerii germane – și, implicit, lui Hitler –, folosind ce mi s-au părut a fi argumentele foarte pertinente ale unui fost ofițer de stat-major".[98]

Antonescu a prezentat din nou statistici și tabele care arătau amploarea efortului român și a cerut Germaniei să întreprindă o operație „pe scară largă" de reechipare și reînarmare a armatei române pentru a reface ce se pierduse.[99] A cerut de asemenea clarificarea „poziției ambigue a Ungariei, care prezintă un pericol nu numai pentru România". După ce a afirmat cu îndrăzneală că ofensiva din vara lui 1942 fusese un eșec de proporții, s-a declarat în favoarea unei păci de compromis cu aliații occidentali, ca să ne concentrăm „toate forțele în est".[100] Ca și celelalte, și această propunere

s-a izbit de refuzul lui Hitler și de solicitarea lui ca Antonescu să mai trimită încă zece divizii pe front. Antonescu a contracarat cerând oficial ca toate trupele române „să fie retrase din zona de operații la vest de Bug" și anunțând că de atunci încolo nu mai avea intenția să furnizeze alte unități comandamentului german.[101]

Conform acordului, nemții s-au angajat să furnizeze armamentul și muniția necesare refacerii a 19 divizii până în vara lui 1944.[102] Până atunci, contribuția României avea să rămână tot cele opt divizii care erau deja pe front și în Crimeea.

Pe 12-13 aprilie 1943, Antonescu l-a vizitat pe Hitler la Klessheim. Nu e clar dacă Führerul, după experiența anterioară, plănuia un alt atac la adresa performanțelor armatei române. În orice caz, acesta a fost devansat de prezentarea făcută de Antonescu a unui material amplu, ce includea hărți strategice, pierderile suferite, rapoarte, estimările serviciilor secrete și corespondență în care era avertizat comandamentul german despre posibila desfășurare a operațiilor sovietice și rezultatele lor probabile. De această dată, tirada lui Hitler l-a vizat mai mult pe prim-ministrul Mihai Antonescu pentru demersurile de pace semiclandestine din Vest. Antonescu a refuzat categoric să se despartă de „mâna sa dreaptă", dar a fost de acord să facă investigații în acest caz.[103]

În august 1943, Antonescu era de neclintit în hotărârea sa de a nu mai trimite trupe pe front. În raportul lui Killinger referitor la convorbirea de pe 12 august cu liderul român, mareșalul a declarat că „nu mai putea să contribuie la lupta din Rusia" din două motive:

> **Primul, politic**: Führerul, domnul von Ribbentrop și dumneavoastră, domnule Killinger, m-ați asigurat că Ungaria va contribui în aceeași măsură ca România la efortul de război. Dar ungurii n-au luat parte la marșul spre Rusia. Au trimis doar trupe improvizate, lipsite de valoare, alcătuite din minoritari. 40% din ei erau români neinstruiți care trăiau în Ungaria. Mă văd obligat acum să-mi reorganizez armata învinsă, pe când diviziile ungare intacte stau la frontiera mea.
>
> **Al doilea, militar**: Îmi lipsesc dotările pentru noile divizii. A trebuit să trimit pe front tot ce am primit din Germania de la bătălia de la Stalingrad. Făcând eforturi inimaginabile, încerc să-mi dotez trupele prin mijloace proprii. Dar nu pot să asigur armamentul necesar acestor trupe care sunt acum instruite. Prin urmare, trebuie să-i cer Germaniei să-mi trimită cât mai repede posibil mijloace de luptă moderne.[104]

Se pare că Antonescu s-a ținut de cuvânt. Surse ale serviciilor de spionaj engleze și franceze au fost de acord că „niciunul dintre aranjamentele făcute în trecut la întrevederile Antonescu–Hitler nu s-a pus în practică", întrucât

colaborarea românilor slăbise considerabil și transporturile de mărfuri spre Germania se reduseseră simțitor", pentru că „Germania nu furnizase practic deloc echipamentul militar promis".[105] În consecință, „nu s-au trimis în Rusia alte trupe române, deși sunt încă acolo șase divizii decimate cu forța de luptă a trei", din care 40 000 de soldați în Kuban și 20 000 în rezervă în Crimeea.

O analiză minuțioasă a serviciilor secrete britanice a ajuns la concluzia că România continua să sprijine Axa doar din două motive: presiunea germană și teama de Rusia, care era „mult mai puternică decât aceea simțită de Ungaria sau Bulgaria".[106] În lunile noiembrie și decembrie 1942, Bucureștiul a dat dovadă de „mai multă fermitate" față de solicitările Germaniei, refuzând nu numai „să continue deplasarea de trupe spre Rusia", dar și „să continue livrările de mărfuri către Germania fără să fie plătită cumva", înfruntând în schimb „amenințarea germană de a sprijini (un alt) complot al Gărzii de Fier".[107] Bucureștiul s-a menținut ferm pe poziții și în mai 1943, continuând „să refuze să trimită trupe și să accepte controlul german asupra poliției și instalațiilor militare", și începând „să retragă grosul trupelor române din Rusia și să-și reorganizeze armata în România".[108] La sfârșitul lui octombrie 1943, Antonescu l-a informat pe Hitler că „dacă Germania era hotărâtă să nu renunțe la Crimeea, n-avea decât să o facă singură" cu cele două divizii pe care le avea în peninsulă, dar România își va retrage oricum diviziile sale.[109]

Potrivit documentelor din arhivele române, din cei 770 594 de soldați mobilizați la 1 mai 1943, doar 112 232 au rămas pe front.[110] Până pe 15 septembrie, 100 081 militari mai erau desfășurați pe front.[111] Până pe 1 octombrie, din 822 496 de oameni mobilizați, doar 98 856 mai erau în zona de operații. Iar pe 20 decembrie 1945, numărul de soldați desfășurați pe front fusese redus la 63 413 și erau ordine stricte să nu fie înlocuiți.[112]

4. *Contribuția financiară*

Exact ca și în cazul contribuției militare, evaluarea influenței relative a contribuției economice necesită o comparație a trendului contribuției cu preferințele statului mai mic. Dimensiunile contribuției financiare, ale aranjamentelor de credit și debit sunt de maximă importanță în evaluarea influenței. Totuși, spre deosebire de contribuția militară, pentru care se oferă rareori contravaloarea în decursul unui război și care este extrem de dificil de estimat, contribuția economică trebuie evaluată din perspectiva plătirii acesteia sau nu. Contribuția economică se referă la acele bunuri pierdute sau transferate germanilor, care nu au fost recuperate sau pentru care nu s-au dat despăgubiri substanțiale. Dacă se oferă contravaloarea acestora, atunci

nu mai reprezintă o „contribuţie". În afară de această condiţie, trebuie găsite răspunsuri la acelaşi gen de întrebări. De exemplu:

- Care au fost aranjamentele financiare la începutul alianţei?
- Când scade interesul statului mic în război, se micşorează şi contribuţia sa financiară? Rămâne aceeaşi? Creşte?
- Se fac încercări în sensul reducerii contribuţiei financiare? Au acestea succes?
- Sunt asemenea încercări considerate legitime de aliatul mare putere ?

La începutul anului 1941, poziţia economică a Germaniei pe continentul european era extrem de puternică şi inatacabilă. Tot comerţul liber era monitorizat şi controlat aproape în întregime de la Berlin. Practic, nimic cu o oarecare importanţă nu se putea exporta din niciun stat continental european fără aprobarea de tranzit a Germaniei. Iniţial, politica economică a Reichului faţă de aliaţii săi cuprindea atât concepte strategice pe termen lung, din care cel mai important era crearea unei noi ordini economice în cadrul Marii Zone Economice sponsorizate de Germania (*Grosswirtschaftsraum*), precum şi obiective pe termen scurt, ca exploatarea.aliaţilor săi. Exploatarea teritoriilor cucerite era asemănătoare, dar la început mai redusă, şi avea acelaşi scop, şi anume de a asigura Germaniei şi populaţiei germane o aprovizionare adecvată cu cele necesare. Odată cu eşecul suferit de trupele sale călite în *Blitzkrieg* în faţa Moscovei şi începutul contraofensivei sovietice în noiembrie-decembrie 1941, Berlinul a renunţat definitiv la proiectul pe termen lung de a crea o „nouă ordine economică", concentrându-se în schimb asupra exploatării aliaţilor pentru a procura nemţilor toate cele necesare.[113]

Intenţia şi practica Germaniei de a-şi satisface nevoile militare imediate şi pe cele interne şi de a-şi asigura produse indispensabile ca petrolul şi cerealele, scoţând aceste resurse din teritoriile cucerite şi de la aliaţi, indiferent de impactul asupra acestora, fuseseră deja expuse în principiu în iulie 1940. Pe atunci, ministrul economiei Reichului, Walther Funk, a remarcat referitor la comerţ şi chestiunile financiare: „Economia în timp de pace trebuie să-i garanteze Germaniei Mari un maxim de securitate economică, iar naţiunii germane un consum maxim de bunuri pentru a se realiza acest obiectiv".[114] Iată şi cum descrie situaţia Germaniei un studiu britanic din timpul războiului:

> Odată ce Germania avea puterea de a secătui orice ţară de tot ce îi putea oferi, naziştii au puţine scrupule, dacă nu deloc, în privinţa metodelor pe care le folosesc pentru a exercita această putere. Singura lor preocupare este să scoată beneficii maxime pentru Germania. Astfel, continentul este văzut ca o zonă de care să se folosească la maxim, iar organizarea resurselor e planificată şi corelată de la centru, adică din Berlin. Factorii ce guvernează politica economică faţă de

orice teritoriu sunt necesitățile actuale ale mașinii de război germane și nevoia de a întreține și securiza „frontul" german din patrie. Puțină atenție se acordă bunăstării respectivului teritoriu sau nevoilor locale de bunuri de consum, doar în măsura în care acesta este considerat necesar interesului Germaniei de a menține capacitatea productivă a muncitorilor săi.[115]

În octombrie 1942, Göring a reafirmat acest principiu în scrierile sale, îndeosebi cu privire la consumul de alimente:

> În ceea ce privește potolirea foamei și alimentația în general, poporul german e pe primul loc. Aș prefera ca oamenii de pe teritoriile pe care le-am luat sub protecția noastră sau le-am cucerit să nu sufere de foame. Dar dacă, în urma unor acțiuni dușmănoase, apar dificultăți în privința hranei, atunci vreau să știe toată lumea acest lucru: dacă trebuie să existe foamete, atunci nu trebuie să fie cu niciun chip în Germania. Așadar, în orice împrejurări, un lucru trebuie să fie clar pentru toți, și anume că muncitorilor germani și străinilor care lucrează în Germania li se acordă întotdeauna prioritate și întâietate.[116]

Deloc surprinzător, prioritățile statelor aliate mici nu prea concordau cu cele ale Reichului în această privință. Deși micile state aliate erau dispuse să facă schimburi comerciale cu Germania contra plată atunci când prețurile germane erau mulțumitoare (și pentru că, la urma urmei, Germania controla în foarte mare măsură piața exporturilor din Europa), această bunăvoință exista doar după ce nevoile lor interne era satisfăcute și necesarul de bunuri asigurat. În consecință, statele au căutat să-și reducă dependența de marea putere aliată cât mai mult posibil. În acest scop, au încercat să găsească piețe alternative care să le asigure nu numai o independență economică mai mare, dar și un surplus de produse necesare ca monedă de schimb, menținându-și astfel economia pe linie de plutire. Deși Germania știa de obicei de aceste piețe alternative, câteodată nu le putea tolera, așa că trebuiau stabilite fără cunoștința marelui stat.[117]

După ce a început campania din est, Germania a căutat să minimalizeze preocuparea micilor state aliate pentru prosperitatea lor economică și să contracareze pretențiile lor ca Berlinul să le plătească produsele livrate Germaniei, invocând necesitățile războiului și recurgând la presiuni și amenințări. Capacitatea micilor state aliate de a-și face stocuri de cereale și petrol, capacitatea de a asigura aprovizionarea necesară propriilor populații, capacitatea de a limita exporturile către Germania și aceea de a insista să fie plătite pentru acestea sunt toți indicatori ai influenței exercitate de statele mici din alianță în privința contribuției economice. În timp ce primii doi indicatori trebuie deduși din documentele contemporane despre raționalizare și greutățile implicate de aceasta, ultimii doi sunt mai ușor de depistat din

producția de cereale și petrol, informațiile despre exporturi și cele referitoare la felul în care își plătea Germania datoriile față de micile state aliate. De fapt, achitarea datoriilor Germaniei este cel mai bun indicator al influenței acestor state mici, care reflectă abilitatea acestora de a obține plata pentru exporturile făcute.

Spațiul foarte restrâns de manevră al aliaților Germaniei este semnificativ. Controlul economic exercitat de Germania asupra pieții europene, precum și cel financiar, exercitat direct prin achiziționarea băncilor și indirect prin cumpărarea de acțiuni deținute de țări învinse ca Franța, Belgia și Olanda, lăsa statele aliate cu foarte puțin spațiu de manevre economice. Toți aliații minori ai Germaniei erau practic dependenți de marea putere (cu sau fără consimțământul Germaniei) în privința importurilor. Dresdner Bank deținea mai mult bănci în Ungaria și una în România, iar concernurile germane Kontinental Öl, Hermann Göring Werke etc. controlau majoritatea producției de petrol și oțel din România și Ungaria, precum și producția de nichel din Finlanda. Prin înființarea unei bănci comerciale centrale și folosirea conturilor de cliring (*clearing*), Berlinul nu controla numai relațiile economice cu statele aliate, ci exercita și un control considerabil asupra relațiilor dintre statele aliate cu ea și dintre fiecare aliat și statele neutre.

Conturile de cliring erau în esență aranjamente de creditare ce implicau finanțare din partea statelor aliate. În schimbul resurselor minerale și produselor agricole, Germania făcea credite practic nerambursabile decât, cel mult, după război.[118] Conturile de cliring neperformante aveau consecințe inflaționiste, întrucât obligau băncile naționale să tipărească mai mulți bani. Așa cum observă E.A. Radice, încărcarea balanței comerciale a Germaniei cu conturi de cliring nu a fost „niciodată un act voluntar de a investi sau asigura rezerve, ci o consecință involuntară a cererii nesățioase a Germaniei de bunuri și servicii și a inabilității sale de a oferi bunuri și servicii în schimb."[119] De fapt, așa cum demonstrau conturile de cliring, acea „Mare Zonă Economică Europeană" s-a dovedit a fi mai degrabă „un sistem de legături economice între puterea imperială și sateliții săi".[120] Dinamica centrală asupra căreia micile state aliate încercau să obțină și să exercite influență se reducea, așadar, la posibilitatea lor de a-și da petrolul, resursele minerale și produsele agricole doar pe credite, așa cum prefera Germania, sau contra plată în valută convertibilă, aur, mașinării sau armament, cum era preferabil pentru micile state aliate. Dat fiind că aceste conturi de cliring indică foarte clar, chiar dacă nu complet, contribuția financiară a micilor state aliate sub formă de produse transferate în Germania și neplătite, acestea reprezintă o metodă rapidă, rezonabilă și ușor verificabilă, de a estima influența germană în domeniul economic.

În această privință, Finlanda intră într-o categorie aparte, care nu se încadrează în această analiză. Hitler însuși a recunoscut că Războiul de Iarnă, în care Germania fusese complice, „îi secătuise pe finlandezi", așa că era imposibil să ceri mai mult de la poporul finlandez. În plus, finlandezii erau mai dependenți decât alte state aliate, mai ales în privința hranei și produselor agricole pentru care depindeau în totalitate de Germania.[121] Deși finlandezii le dăduseră nemților acces liber la zăcămintele de nichel de la Petsamo, produsele alimentare germane și materialele de război exportate de Germania în Finlanda acopereau cu vârf și îndesat valoarea acelei resurse minerale.

Obligația pe care Hitler simțea că o are față de Finlanda din cauza comportării Germaniei în timpul Războiului de Iarnă, împreună cu ulterioara bravură militară și spiritul de sacrificiu, ambele demonstrate de finlandezi în campania împotriva Uniunii Sovietice, și contribuția militară finlandeză erau pentru Führer suficiente motive să aprovizioneze populația finlandeză cu produse alimentare într-așa o măsură că Finlanda a ajuns un mare datornic al Germaniei, și nu invers. [122] Iată ce i-a spus Hitler ministrului de Externe finlandez la sfârșitul lui noiembrie 1941 „Recunosc că finlandezii au fost mai buni decât noi pe teren propriu, căci echipamentul și instruirea noastră sunt făcute doar pentru continentul european" și, prin urmare, „Germania a fost încântată să aibă un aliat ca Finlanda, iar fiecare soldat german l-a respectat pe colegul lui finlandez".[123] În mod asemănător scria și Goebbels la sfârșitul lui ianuarie 1942 că, în pofida alimentației „îngrozitoare", finlandezii „dădeau dovadă în acea iarnă de un eroism demn de toată admirația", și că populației germane „n-ar trebui să-i fie greu să renunțe la o parte din rația ei de pâine în favoarea Finlandei".[124]

Rezultatul concret al acestui sentiment a fost că, în vara lui 1941, datoria finlandeză față de Germania se ridica deja la peste 100 milioane de Reichsmarks (RM).[125] În ianuarie 1942, Deutsche Verrechnungkasse se plângea la Wirtschaftsministerium că Germania finanțează efortul militar al Finlandei cu 120 milioane RM.[126] Verrechnungkasse a descoperit repede că „Finlanda se afla sub protecția specială a lui Hitler."[127] Acest lucru a provocat un asemenea scandal în sânul conducerii germane încât s-a decis, la inițiativa germană, să se transfere acea parte de datorie finlandeză pentru materiale de război într-un cont separat, care a ajuns până la urmă de 630 milioane RM.[128]

Referitor la Ungaria și România, se constată un dezechilibru accentuat al informațiilor statistice de încredere în privința datoriei germane în fiecare din aceste țări. În cazul Ungariei, cifrele germane și ungare au fost aduse la un numitor comun după ocupația germană, ceea ce indică un acord aproape

perfect între Ministerul de Finanțe ungar și Banca Națională, pe de o parte, și negociatorii germani și Ministerul de Finanțe german, pe de alta. În cazul României, cifrele cele mai des citate sunt acelea din „Raportul #14" al Băncii pentru Cooperare Internațională (Basel, Elveția).[129] Pentru anii 1941, 1942 și 1943, cifrele Băncii pentru Cooperare Internațională sunt identice cu cele oferite de alte surse germane și române: îndeosebi cu cele prezentate de Carl Clodius, negociatorul-șef german pe probleme economice, precum și cu cifrele găsite în arhivele române după 1986.[130]

Totuși, cifra oferită de banca elvețiană indică faptul că datoria Germaniei față de România ajunsese la 900 milioane RM în 1944, ceea ce nu corespunde deloc cu datele prezentate de Clodius sau cele din sursele române. Ambele părți susțin că datoria Germaniei față de România scăzuse la 300 milioane RM (18 miliarde lei – sumă echivalentă cu 300 milioane RM la o rată de schimb de 60 lei pentru o marcă, cea stabilită în 1940 și menținută pe toată durata războiului).[131] Deși poziția inițială a negociatorilor germani în 1944 a fost să-i ceară României să acorde peste 800 milioane RM în credite (50 miliarde lei), reiese clar din aceste surse, precum și din rapoartele Aliaților, că germanii n-au reușit deloc să-și impună solicitările.

Estimările serviciilor secrete americane contemporane avansează o cifră chiar mai mică decât cea a lui Clodius și a guvernului român, punând astfel sub semnul întrebării faptul că cifra oferită de banca elvețiană reprezintă o creștere a creditului acordat de România Germaniei. Un raport OSS din 14 februarie 1944, de exemplu, estimează suma totală datorată României de către Germania la 160 milioane RM. De asemenea, raportul OSS a atras atenția asupra faptului că „totalitatea mijloacelor de producție, cum ar fi mașini, unelte, instalații industriale, furnizate de Germania României pentru producția de război, în afara aranjamentelor comerciale, și reprezentând o datorie a României față de Germania, depășește probabil cifra de 160 milioane RM, punând astfel Germania în poziția de creditor".[132]

România a fost probabil în stare să exercite destulă influență în privința ponderii contribuției sale economice la efortul de război, pentru a evita exploatarea drastică a Germaniei și după 1942. De acest lucru se plânge și Carl Clodius într-o notă internă trimisă lui Emil Wiehl, director în Ministerul Economiei Reichului, pe 11 ianuarie 1943:

> E adevărat că în relațiile economice și financiare germano-române există un credit în favoarea României de peste 500 milioane de mărci germane. Totuși, pe lângă asta, trebuie luat în considerație faptul că Germania i-a acordat României, începând din toamna lui 1940, credite în valoare de peste 1,2 miliarde de mărci,

> din care peste 800 milioane au fost deja folosite. La asta se adaugă faptul că aportul actual al industriei germane în România are loc pe bază de credite. În realitate, balanța de plăți între Germania și România este activă, și în ultimă analiză, în favoarea Germaniei, nu a României.[133]

De asemenea, ministrul-adjunct român al Finanțelor a remarcat că, după obținerea unui credit inițial de 600 milioane de mărci de la Germania în decembrie 1940, România a reușit să ia și alte credite în valoare de 900 milioane RM în 1943, iar apoi unul de peste 1 miliard RM la începutul lui 1944, așa că balanța actuală de credit e acum în favoarea României.[134]

Cel 900 milioane de mărci pomenite de Radice de la Banca pentru Cooperare Internațională puteau să fi reprezentat ținta dorită, dar neatinsă, a negocierilor Germaniei. Sau, ca și în cazul Ungariei, cifrele pot fi pur și simplu eronate din alte motive.[135] Însă este foarte probabil ca această cifră să fie rezultatul insistențelor României făcute în ideea ca Germania să-și recunoască obligația față de România pentru recentul sprijin militar în operații de succes care îi aduseseră Germaniei beneficii economice considerabile pe care nu le împărțise cu România. Spre deosebire de Ungaria, unde conducerea politică încerca să se disocieze de angajamentul de a trimite trupe pe Frontul de Est și unde comandanții de armată renunțaseră de bunăvoie la orice pradă de război sau privilegii legate de dotări, românii s-au folosit de participarea lor activă pe front pentru a negocia cu Germania de pe poziții de forță. Faptul că forțele armate române jucaseră un rol mai important și independent în număr de bătălii i-a permis Bucureștiului să invoce această participare în sprijinul argumentului că României i se cuvenea o parte din resursele rechiziționate de Germania din teritoriile cucerite cu ajutorul trupelor române.[136] Prin urmare, balanța de 900 milioane RM poate reprezenta rodul insistențelor României ca Germania să includă sume echivalente cu resursele luate pur și simplu de Germania din Transnistria, precum și un fel de compensație pentru resursele minerale de la Krivoi Rog, în cucerirea cărora forțele române jucaseră un rol de seamă.[137] Dar e posibil și ca Banca pentru Cooperare Internațională, „care era complet sub controlul lui Hitler la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial“, deși avea un director american, și care ascunsese intenționat transferuri de bani și ale cărei declarații ocoleau de multe ori adevărul, să procedeze astfel cu un anumit scop și în acest caz.[138] Însă, din orice motive, este foarte puțin probabil ca negociatorul-șef german, în discuțiile cu partea română, ministrul român de Finanțe, întregul cabinet al României, și englezii, și americanii să fi comis cu toții aceeași eroare în calcularea balanței de credit dintre România și Germania.

Tabelul nr. 2 Ponderea contribuției financiare

Conturile de cliring ale Germaniei și sumele restante
(în milioane de Reichsmarks)

	1940	1941	1942	1943	1944
România	-20	280	500	500	300
Ungaria		140	850*	1 000**	2 224***
Bulgaria	100	440	700	1 100	11 200
Elveția	50	250	500	600	600

Surse: György Ránki, „The Economy of Occupied Europe", în György Lengyel, ed., *Hungarian Society and Economy During World War II*, New York, Columbia University Press, 1993; Banca pentru Cooperare Internațională, „Raportul 14," Basel, 1944; M.C. Kaser și E.A. Radice, *The Economic History of Eastern Europe 1919–1975*, Oxford, Clarendon Press, 1986; Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, Auswärtiges Amt, Handels-politische Abteilung (1936-1945), Handakten Clodius, Bd. 68.736; Arhiva Națională a SUA, Record Group 226, Records of the Office Strategic Services, Document 128316; Proces-verbal de la întrunirea cabinetului din 23 februarie 1944.

*Ránki în Lengyel (1993), pp. 48-49. Am folosit cifra lui Ránki, deși Macartney (1957), volumul II, p. 118 și 126, afirmă că Horthy a aprobat deja extinderea a 1 miliard de RM în credit către Germania în septembrie 1942, iar acest credit s-a ridicat la 1,5 miliarde la sfârșitul lui decembrie. Într-o lucrare anterioară, Ránki și Iván T. Berend estimează creditul acordat de Ungaria Germani i la 500 milioane RM în 1942, dar aceasta era doar valoarea aproximativă a contribuției financiare făcută în primele 6 luni ale acelui an. Vezi György Ránki și Iván T. Berend, „In the System of the German War Economy," în *Economic Development in East Central Europe in 19th and 20th Centuries*, New York, Columbia University Press,1974, pp. 333-334. Vezi și Fenyö (1972), pp. 86-87; memorandumul ambasadorului Schurre din 2 iunie 1942, microcopie USNA T-120, rola 93, cadrul 105636 și Wiehl către Clodius, 31 iulie 1942, rola 2564, cadrele 312913-14.
** Fenyö (1972), pag. 88, scrie că creditul acordat Germaniei se ridica la 1.035 milioane Reichsmarks la sfârșitul lui 1943, deși într-un raport german asupra economiei Ungariei menționa că datoria Germaniei către Ungaria ajunsese la 1,1 miliarde de mărci la sfârșitul lui 1943. Microcopie USNA T-84, rola 136, cadrul 143713. Macartney (1957), volumul II, p. 126, nota de subsol 5, afirmă că creditul era de 1,1 miliarde în aprilie 1943.
*** Radice în Kaser și Radice (1986), pag. 354. Ránki avansează cifra de 2,5 miliarde în Lengyel (1993), p. 48.

Dat fiind că înregistrările capturate ale discuțiilor interne ale cabinetului român despre relațiile economice germano-române sunt în concordanță cu raportul făcut de Clodius superiorilor săi de la Berlin, iar ambele sunt sprijinite de cifrele oferite de contraspionajul SUA, este rezonabil să conchidem că în 1944 datoria Germaniei față de România, corespunzând bunurilor și serviciilor române necompensate, era în jur de 300 milioane RM, cifră redată și în Tabelul nr. 2.[139] Din punct de vedere logic, nu pare probabil că românii au fost convinși să contribuie nu numai cu o cantitate mare de credite adiționale, dar și cu cea mai mare creștere a creditelor față de Germania de pe durata întregului război, tocmai în 1944, când Germania era extrem de slăbită ca influență în alianță. Pe deasupra, așa cum arată Figura nr. 7, trendul contului de cliring al României cu Germania este conform ambelor comportamente previzionate, date fiind interesele României, și acelor tendințe evidențiate în contul comercial al Elveției,

un fapt la care Clodius face referire într-o convorbire cu Ribbentrop din timpul negocierilor încheiate în februarie 1944.[140] Evoluția datoriilor Germaniei către Elveția a fost asemănătoare cu cele către România în primii trei ani de război.

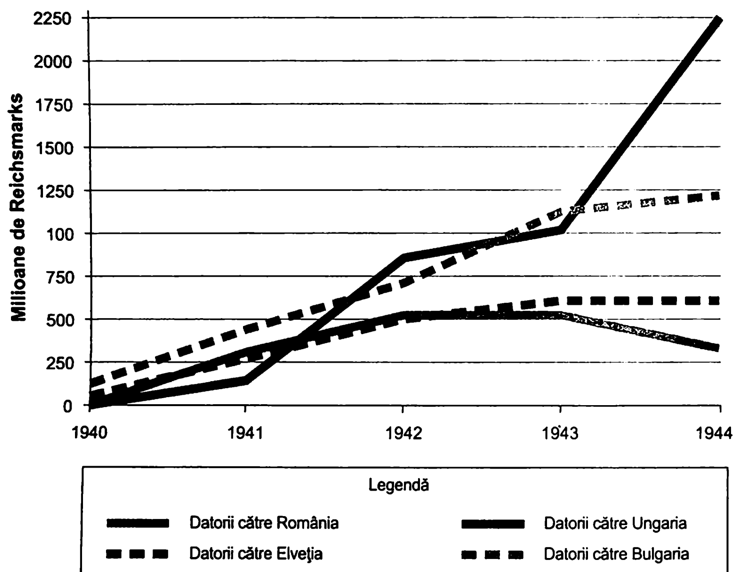

Figura nr. 7. Contribuţia financiară

Datoriile de cliring ale Germaniei

Din nou reiese modelul contribuției timpurii și benevole a României în cursul lui 1941, urmată de reticența de a acorda credite și o evidentă abilitate de a refuza alte credite după 1942. România a reușit să mențină nivelul creditelor acordate Germaniei pe același palier ca și neutra și independenta Elveție. Ungaria, în schimb, i-a acordat Germaniei partea leului din creditele sale doar după 1941. Cea mai mare creștere anuală a creditelor acordate Germaniei de România a avut loc în 1941 (300 milioane Reichsmarks), urmată de o creștere de 220 milioane RM în 1942, nicio creștere în 1943 și o scădere de 200 milioane RM în 1944.

Creșterea nivelului de creditare al Ungariei a avut o evoluție contrară, cu cea mai mică creștere a creditelor acordate Germaniei – 140 milioane RM – în 1941. Acest lucru are semnificațiile sale, deoarece ilustrează poziția Ungariei față de Germania în 1941, care i-a dat posibilitatea să-și micșoreze contribuția economică. Bulgaria, celălalt aliat „compatibil“, care avea obligații evidente după ce își anexase teritorii din România, Iugoslavia și Grecia, cu ajutor german, a fost silită să aducă o contribuție financiară mult mai substanțială în 1941 (340 milioane RM). În 1942, Ungaria a fost totuși obligată să acorde o creștere de 710 milioane a creditului său către Germania. În timp ce România a fost în stare să mențină creditele Germaniei în 1943 la același nivel cu 1942, Ungaria s-a văzut constrânsă să acorde încă 150 de milioane RM. Până în septembrie 1944, când România reușise să reducă creditele Germaniei cu circa 40%, Ungaria a fost nevoită să le dubleze, acestea ajungând la 1 224 milioane RM. Cea mai mare parte din creștere s-a convenit în cadrul negocierilor economice care au avut loc cu puțin timp înainte de ocupația din 19 martie 1944.

În istoria economică a Ungariei din timpul războiului se acordă o maximă atenție sumei de 1 224 milioane RM acordată în credite adiționale în anul ocupării oficiale a acestei țări de către Germania. Această creștere este pusă de obicei pe seama ocupației. Dacă se ia în considerație influența comparativă, e semnificativ faptul că Ungaria a fost constrânsă de Germania să-i ofere aproximativ 1 miliard de mărci în credite înainte de ocupație, dublul sumei pe care au reușit nemții s-o obțină de la România.[141] Oricât de incertă ar fi suma exactă cu care a redus România linia de credit a Germaniei în 1944, este totuși clar că creșterea înregistrată în contul de cliring al Germaniei cu Ungaria a fost mult mai mare decât datoria pe care au reușit nemții s-o impună României.

Un reper important, care ne permite să urmărim relația între interes în alianță și relativa influență și tendințe în exercitarea acestei influențe, este răsturnarea produsă din 1941 până în 1942, așa cum reiese și din Figura nr. 8.

Cealaltă contribuție financiară însemnată la efortul comun de război, adusă de statele mici aliate cu Germania, a fost acoperirea costurilor „ocupației“ sau a staționării trupelor germane pe teritoriile lor. România, ca și Bulgaria și Slovacia, au reușit să includă aceste costuri în datoriile Germaniei față de ele.[142] Mai mult, România a fost în stare să obțină compensații prin plăți directe (livrări germane de aur, echipament și armament în România), semidirecte (livrări germane de provizii și echipamente trupelor române de pe front) sau indirecte (aranjamente financiare convenabile pentru echipament, armament și artilerie aeriană achiziționate în Germania, care au intrat în proprietatea statului român).[143]

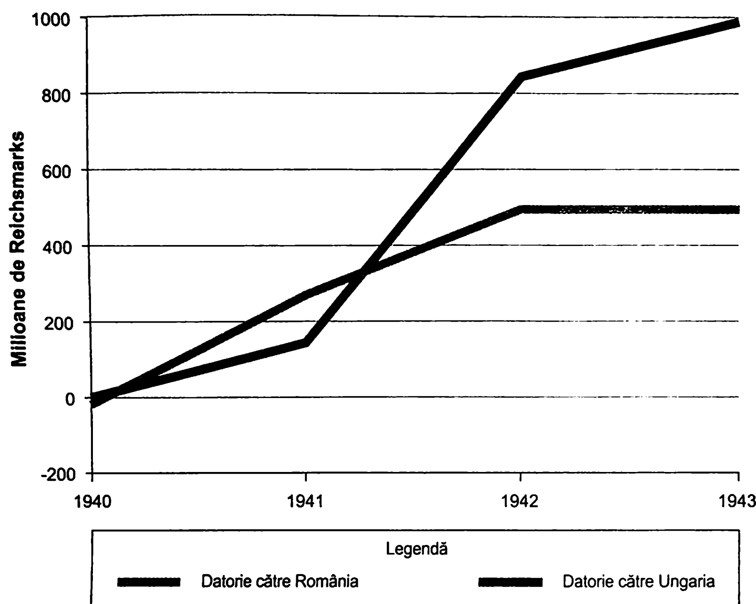

Figura nr. 8. Contribuţia financiară până în 1943

Datoriile de cliring ale Germaniei

Pe de altă parte, Ungaria a fost constrânsă să privească aceste costuri de ocupaţie, care includeau cheltuieli pentru infrastructură, cum ar fi atât de doritele aeroporturi pentru uzul germanilor, ca pe o „contribuţie la efortul comun de război", pentru care nu au primit nimic în schimb.[144] În plus, în ianuarie 1942, ungurii au trebuit să consimtă să-şi întreţină propriile trupe de pe front şi să plătească germanilor pentru tot ce-şi procurau din partea locului.[145] După luna martie 1944, costurile ocupaţiei au devenit mult mai împovărătoare pentru Ungaria. Ungurii au încercat să limiteze contribuţia financiară cerută de Germania în acest fel. Până în iunie 1944, Budapesta a reuşit să negocieze un acord prin care se limitau costurile lunare impuse de autorităţile germane la 125 milioane RM.[146] În septembrie 1944, Ungaria a contribuit cu 715 milioane RM, pe lângă cele 2,2 miliarde de mărci din conturile de cliring ale Germaniei, suma totală fiind de cam 3 miliarde de RM.[147] Aceasta a fost o contribuţie financiară de aproape 10 ori mai mare decât a reuşit Germania să-i impună României.

5. Negocierea contribuției financiare

i. Ungaria

Ungaria stabilise deja o schemă după care acorda concesii economice cu mult înainte de începutul campaniei din est, de obicei în schimbul anexărilor teritoriale sau în ideea de a salva relațiile germano-ungare în perioadele de criză. Totuși, aceste concesii economice nu erau prea mari și nu periclitau independența economică a Ungariei. De fapt, în 1938, Germania privea cu ochi foarte buni Ungaria, mai ales datorită colaborării militare stabilite între cele două țări, iar Berlinul părea să se simtă mai degrabă obligat Budapestei decât invers. Colaborarea, mai ales în domeniul spionajului militar, prin care, pe lângă schimburile reciproce referitoare la Cehoslovacia, România și Iugoslavia, Germania furniza Ungariei informații despre Uniunea Sovietică, iar Ungaria Germaniei despre politica Poloniei și pregătirile ei militare, continuase mai mult sau mai puțin intens de la sfârșitul Primului Război Mondial.[148]

Atitudinea Germaniei față de Ungaria s-a schimbat în urma faptului că Horthy nu a acordat imediat sprijin operațiilor împotriva Cehoslovaciei din septembrie 1938. S-a degradat din nou ca urmare a împotrivirii Ungariei față de operația militară plănuită, dar nereușită, de ocupare a Slovaciei din noiembrie 1938. Pentru a recâștiga bunăvoința Germaniei, care îi era necesară în vederea anexării altor regiuni din Cehoslovacia (și în viitor, a noi teritorii din România și Iugoslavia), guvernul Ungariei a trebuit să-i acorde Germaniei avantaje economice importante.[149] De asemenea, după ce a refuzat să-i permită Germaniei să folosească noile teritorii pe care le anexase pentru a ataca Polonia, presiunea germană – exercitată atât prin agenții săi în armata ungară, cât și printr-un embargo asupra livrărilor de materiale militare către Ungaria – a obligat Budapesta la alte concesii de ordin economic.[150]

În primăvara și vara anului 1940, Ungaria a adoptat o nouă tactică proactivă de a acorda concesii economice (cu conotații militare) în schimbul teritoriilor pe care și le mai dorea. Germaniei i s-a promis:

> că, după ce obținuse mult dorita revizuire a granițelor cu România, Ungaria va avea grijă ca interesele economice ale Germaniei să nu fie afectate, ci promovate. Ungaria va avea grijă să ridice nivelul livrărilor de care era interesată Germania, chiar dacă acest lucru ar necesita reducerea acestora în țară. În plus, Ungaria era gata să acorde Germaniei trecere liberă prin țară (așa-numitul trafic fără taxe), deoarece știa că pe Germania o preocupa foarte mult să rezolve problema traficului în sud-est. Așadar, Germania putea să-și treacă trenurile prin Ungaria fără să fie supravegheate și cu propriul lor personal, spre orice destinație la sud-est, pe liniile ferate asupra cărora se convenise.«[151]

În cele din urmă, după anexarea regiunilor Bácska și Baranja, Ungaria a acceptat să transfere tot surplusul de producție din acea bogată zonă agricolă Germaniei (și Italiei), fără nicio compensație.[152] Pentru a asigura evaluarea exactă și colectarea eficientă a acestui surplus, ungurii au autorizat desfășurarea unor trupe germane în acea zonă.

Desigur, una din cele mai importante explicații, dacă nu chiar cea mai importantă, pentru capacitatea Germaniei de a obține concesii economice, în afară de aceea evidentă că era plătită pentru a sprijini expansiunea teritorială ungară, a fost influența în economia Ungariei a corpului de ofițeri unguri infiltrat de nemți. La începutul lui septembrie 1940, prim-ministrul de atunci, Pál Teleki, îl avertizase deja pe Horthy că armata preluase cu ani în urmă controlul asupra Ministerului Industriei. În consecință, negocia acum cu de la sine putere probleme referitoare la comerțul exterior și finanțe, ducând tratative comerciale cu Berlinul, care supusese în mare măsură Reichului economia și conducerea ungară, provocând astfel conflicte puternice între civili și autoritățile militare.[153] Așa cum remarcă și György Lengyel:

> Rolul Ministerului Apărării și al Statului-Major în controlul economiei a crescut enorm. Odată cu creșterea numărului de fabrici de armament, Ministerul Apărării s-a amestecat din ce în ce mai mult în treburile altor ministere, dictând importurile de instalații pentru producerea armamentului, construirea și demolarea propriilor uzine și linii ferate industriale și, uneori, influențând direct prețul unor materii prime folosite în industrie. Toate acestea au dus la o dublă conducere a instituțiilor... Militarii ordonau investiții fără cunoștința și consimțământul Ministerului de Finanțe, interveneau în problemele sociale, refuzau să dea prim-ministrului și industriilor relevante anumite informații și obstrucționau activitatea administrației civile.[154]

Influența majoră a Germaniei în rândul militarilor a subminat în mare măsură capacitatea guvernului ungar de a urmări și de a apăra interesele Ungariei. Rezultatul, așa cum scrie Mario Fenyö, a fost că „solicitările Germaniei de la Ungaria erau adesea satisfăcute întocmai," așa cum o indică și creșterea rapidă a datoriilor fără dobândă ale Germaniei față de Ungaria în decursul războiului.[155] La prima rundă de negocieri economice germano-ungare de la Budapesta, din iulie 1941, ungurii au autorizat deschiderea unei linii de credit de 200 milioane RM pentru Germania.[156] Deși ungurii ar fi preferat o datorie cât mai redusă a Germaniei față de ei, au fost totuși sensibili la argumentul că Ungaria beneficiase mult de pe urma operațiilor militare germane, a căror povară nu o suportase de o manieră echitabilă. Acest argument, alături de cel implicit că Ungaria nu va putea să-și păstreze teritoriile câștigate dacă nu plătea acum, a fost puternic pentru că era sprijinit de comandanții militari ungari.

Indiferent de preferințele unora din elită, guvernul ungar a lăsat impresia că „este îngăduitor, ca să nu spunem mai mult", așa că toate solicitările importante ale Germaniei au fost satisfăcute, doar cu niște concesii simbolice făcute Budapestei. Iar acestea, scrie Clodius, s-au acordat „din rațiuni psihologice, pentru a nu le lăsa ungurilor neplăcuta impresie că trebuiau să se plece până la pământ în fața cererilor germanilor".[157] Lipsa unui argument serios sau a unei împotriviri l-a făcut pe Clodius să afirme că „în rest, toate solicitările importante ale Germaniei au fost acceptate.[158]

La începutul lui 1942, Berlinul a cerut o altă creștere semnificativă a nivelului de creditare. Ministrul de Finanțe ungar a fost inițial de acord cu o creștere de 200-300 milioane RM, deși i-a atenționat pe nemți să păstreze secretul asupra acesteia, „căci s-ar putea ivi probleme cu Banca Națională"[159] Dar Berlinului nu-i ajungea, așa că a impus o linie de credit cu o valoare de 400% mai mare. Până în iunie 1942, creditele Ungariei pentru Germania s-au ridicat la 430 milioane de RM și s-au dublat din nou la sfârșitul anului.[160] Conștientă de poziția ei de forță, Germania „nici măcar nu și-a dat osteneala să-și plătească o parte din datoriile acumulate în război, ca în anii 1930", iar ministrul de Externe german și-a descris direct și deschis politica față de Ungaria în acest fel: „Mărfurile trimise de Ungaria trebuie considerate de fapt o contribuție la efortul comun de război, o contribuție a cărei valoare va fi consemnată".[161] Deloc surprinzător, „valoarea acestor mărfuri neplătite a crescut foarte mult în special după 1941", ajungând, de la 140 milioane RM în 1941, la 850 milioane RM în 1942, și urmând un model asemănător celui al „datoriilor făcute de Germania față de Bulgaria", țară care se găsea în aceeași poziție vulnerabilă.[162]

Într-o încercare de a obține ceva din contravaloarea materiilor lor prime, ungurii i-au propus Germaniei să se achite de unele obligații financiare față de țara lor cedându-le acțiunile germane la întreprinderile industriale. Totuși, Budapesta n-a reușit să-i convingă pe nemți, care, în iulie 1942, chiar pe când discutau despre o nouă creștere a nivelului de creditare din partea Ungariei, de până la 1 miliard RM, i-au ironizat pe unguri pentru că le propuneau ceva „nedemn de un aliat".[163] În toamna lui 1942, atât Kállay, cât și Horthy purtau discuții „prelungite și tensionate" cu germanii despre ultima lor solicitare față de unguri, de a extinde creditul la 2 miliarde RM.[164] Acceptarea extinderii creditului la 1 miliard RM de către autoritățile ungare l-a obligat pe guvernatorul Băncii Naționale să-și dea demisia. În ciuda nereușitei de a obține vreo compensație, Horthy și guvernul său „au acordat încă o dată Germaniei o creștere substanțială a creditului", de peste 1 miliard RM.[165]

În mod asemănător, Germania a reușit să obțină produse agricole de la Ungaria cu un tratament preferențial. Deși astfel de obligații nu erau

preluate de bunăvoie de către autoritățile civile, acestea și le asumau totuși, fără să pună condiții. Aici, influența militară și, pare-se, indicațiile lui Horthy erau factorii determinanți. Ministrul Aprovizionării, un civil, a fost nevoit să demisioneze, deoarece militarii l-au acuzat de prea mare îngăduință în privința rechiziționării de materiale din producția internă. A fost înlocuit cu fostul adjunct al lui Bartha de la Ministerul Apărării.[166] Când și-a luat funcția în primire, generalul și-a anunțat colaboratorii că „principala lor datorie era să furnizeze aliaților Ungariei tot ce aveau nevoie; apoi urmau nevoile armatei ungare, iar civilii trebuiau să se descurce cu ce rămânea“, o poziție în deplin acord cu prioritățile Germaniei.[167] O parte din autoritățile civile au încercat să amelioreze situația, dar fără succes. Unul dintre experții germani îi raporta lui Ribbentrop în august 1942 că: „Doar făcând presiuni am reușit să obținem promisiunea premierului și președintelui Ungariei în ceea ce privește cantitatea de pâine și furaje care să ne fie furnizată indiferent de împrejurări.“[168]

În cursul anului 1943, ungurii par să fi acceptat aproape în întregime toate solicitările financiare ale nemților. Deși au încercat să-și ascundă cu grijă „adevărata situație economică și cifrele de producție țării, căutând totodată să-și facă rezerve“, ungurii au evitat să se confrunte fățiș cu Germania în privința dreptului acesteia de a cere sacrificii Ungariei.[169] Dată fiind atitudinea Germaniei, care susținea că datoriile sale urmau să fie trecute la Ministerul de Finanțe german drept contribuție „voluntară“ la cauza comună, contul de cliring, care depășise 1 miliard RM în 1943, s-a dublat cel puțin. Acest lucru a dus la inflație galopantă, deoarece exporturile neonorate către Germania trebuiau acoperite prin tipărirea de bani fără acoperire. Cam 40% din banii fără acoperire din Ungaria au fost tipăriți pentru a acoperi creditele acordate Germaniei.[170] Prin decembrie 1943, guvernul ungar a început să-și exprime îngrijorarea și nemulțumirea în privința consecințelor interne, sociale și economice, ale uriașei datorii a Germaniei față de Ungaria și a inflației galopante pe care aceasta o cauza. Dar nu avea nicio șansă să se opună. Potrivit lui Clodius, cererile Germaniei au fost încă o dată îndeplinite, spre satisfacția Berlinului.[171]

În mare parte, dorința arzătoare a Germaniei este pusă pe seama ocupației negociate din 19 martie 1944. Totuși, aspectul rareori luat în considerație este că ocupația nu a micșorat cu nimic abilitatea evidentă a Germaniei de a exploata economia Ungariei sub pretextul unei „cauze comune“ în mai mare măsură decât pe cea a României, ci n-a făcut decât să se mărească enorm.[172] Așa cum scrie Fenyö, negocierile economice germano-ungare care se desfășurau în paralel cu vizita lui Horthy la Hitler din 16-19 martie 1944, „au avut un succes deplin în viziunea nemților“ chiar și înainte de ocupație.[173]

Deși germanii preluaseră controlul asupra mai multor fabrici de armament la începutul ocupației, în general „astfel de măsuri nu erau necesare, deoarece conducerea economiei ungare nu punea niciun fel de piedici în calea exploatării germane."[174]

S-ar părea că germanii au ocupat Ungaria în mod oficial nu pentru că n-ar fi reușit să smulgă de la această țară o contribuție economică suficientă, ci din cauza contactelor ungurilor cu Aliații care amenințau să pună în pericol această contribuție.[175]

Pentru a combate amenințarea de a rămâne fără acest furnizor important, pe care germanii o întruchipau în persoana premierului ungur Miklós Kállay, trimisul special al lui Hitler, Edmund Veesenmeyer, a plecat din nou la Budapesta în noiembrie 1943. Veesenmeyer, care nu era deloc un prieten al ungurilor, urma „să analizeze la fața locului posibilitățile concrete prin care germanii să exercite influență asupra schimbărilor politice interne în Ungaria" [176] Deloc surprinzător, Veesenmeyer a ajuns la concluzia că se impunea intervenția trupelor germane. Credea că ocupația va reuși cu siguranță din două motive. În primul rând, armata și mai ales comandanții acesteia îi erau loiali Germaniei, iar trupele nu puteau fi convinse să deschidă focul împotriva nemților.[177] În al doilea rând, pentru că Horthy, pe care Veesenmeyer îl considera de încredere „din punct de vedere național-socialist," își dorea să rămână capul statului pentru a menține pe tron tânăra dinastie pe care o crease și, prin urmare, nu avea să se împotrivească impunerii unui prim-ministru desemnat de Germania.[178]

Judecând după prezența remarcabil de limitată a forțelor germane și colaborarea strânsă între autoritățile germane de ocupație și liderii politici și militari ungari, precum și după corespondența ulterioară dintre Horthy și Hitler, aprecierile lui Veesenmeyer par să fi fost esențialmente corecte. Extinsa contribuție economică obținută în timpul ocupației poate să fi fost unul din cele câteva puncte negociate pe care le-au stipulat germanii înainte de orice retragere.[179] Editorii documentelor secrete ale lui Horthy descriu astfel termenii acestei negocieri:

> dacă Horthy va desemna un guvern favorabil germanilor, punea și mai mult economia Ungariei în slujba Germaniei, mărea considerabil numărul de unități militare care să lupte de partea germanilor și accepta folosirea lor pe front... atunci Gestapoul și forțele de ocupație germane vor fi retrase din Ungaria. Prin desemnarea Cabinetului Sztójay, Horthy a îndeplinit prima condiție pusă de germani. Cantitatea de mărfuri trimise în Germania pe credit a crescut enorm după 19 martie. Hotărârea de guvern din 2 iunie 1944, luată sub îndrumarea lui Imredy, a subordonat cu totul economia de război a Ungariei. După ocupația germană, numărul trupelor ungare de pe frontul de est s-a dublat, adică a ajuns

la 300 000 de soldaţi. Unităţile de luptă ale Ungariei au fost obligate să ia parte la două ofensive în care pierderile au fost grele (în aprilie şi iunie 1944).[180]

Explicaţia oferită de Horthy cabinetului ungar şi susţinerea exprimată de ministrul Apărării, ministrul de Externe şi şeful de Stat-Major, precum şi declaraţiile făcute de guvern lui Veesenmeyer după câteva zile, justifică foarte bine această interpretare. Conform procesului-verbal al şedinţei cabinetului de pe 19 martie 1944, Horthy a avertizat că „nemţii vor emite acum tot felul de pretenţii" şi „se vor amesteca în toate" [181] Dar cel mai rău lucru, a continuat regentul, „e că vor cere totul, însă nu vor plăti în aur aşa cum le plătesc românilor, ci în mărci".[182] Pe 25 martie, Sztójay şi cabinetul său i-au spus lui Veesenmeyer că Ungaria „va lua curând măsuri menite să crească producţia de război" şi „să majoreze cantitate de produse agricole exportată în Germania."[183]

Fără îndoială că scopurile economice pe care voiau să le atingă germanii prin ocupaţie erau multe. Într-o conferinţă ţinută la sediul său din Berlin, la o lună după ocupaţie, Carl Clodius însemna instrucţiunile speciale ale lui Ribbentrop în vederea „unei exploatări rapide şi asidue a resurselor economice ale ţării."[184] În plus, explică Clodius, „nicio contribuţie a Ungariei, mai mult sau mai puţin însemnată, nu trebuie neglijată doar pentru că nu există mijloace de plată", căci „agricultura ungară trebuie să fie pusă la muncă pentru a satisface cererile Germaniei în cel mai înalt grad" În acest scop:

> Reprezentatul Ministerului Aprovizionării va identifica zonele în care trebuie intensificate transporturile de materii prime din Ungaria. Şi aici, obiectivul nostru este să scoatem tot ce e posibil pentru economia de război a Germaniei. Nevoile armatei de ocupaţie vor fi satisfăcute, conform acordului încă în vigoare, atât în bani, cât şi în produse, de către Ungaria. În plus, guvernul ungar va aloca 100-200 milioane de pengo (61-122 milioane de Reichsmarks) pentru construcţia de aerodromuri.[185]

În iunie 1944, Horthy i-a cerut lui Hitler să restabilească deplina suveranitate a Ungariei. În scrisoarea sa din 6 iunie 1944, pe lângă referirea evidentă la o ocupaţie negociată ca „temporară", Horthy şi-a exprimat insatisfacţia privitoare la poziţia privilegiată şi independentă economic a Finlandei, României şi chiar a Croaţiei. Potrivit lui Horthy:

> Cu ocazia ultimei noastre întrevederi, Excelenţa Voastră mi-a spus că nu se va atinge nimeni de dreptul la suveranitate al Ungariei şi că, atunci când se va forma aici un guvern în care să puteţi avea încredere, regimul de ocupaţie se va termina... Lupta împotriva bolşevismului continuă în numele unei datorii, iar această ţară săracă, mutilată şi jefuită a contribuit la ea cât a putut, de bunăvoie,

> nu pentru plăţi în aur sau franci elveţieni ca altele, ci pentru un aranjament de creditare în mărci germane, pentru care nu a primit nimic în schimb. Industria noastră de război lucrează mai mult pentru Germania, aşa că, în afară de trupele care luptă în afara ţării, suntem practic dezarmaţi. Toţi ceilalţi aliaţi, finlandezii, românii, croaţii etc., îşi apără ţara acasă, numai noi trimitem tot ce putem peste graniţe.[186]

De asemenea, contele István Bethlen i-a scris lui Horthy un lung memorandum la sfârşitul lui iunie asupra necesităţii demiterii guvernului Sztójay, care fusese desemnat de către regent în martie. În acest document, Bethlen punea în contrast independenţa şi cvasiegalitatea pe care Finlanda şi România reuşiseră să o obţină în cadrul alianţei cu statutul Ungariei de stat subordonat. Îl sfătuia pe regent ca, după ce noul guvern restabilea complet independenţa şi suveranitatea statului faţă de Germania, principala sa misiune să fie:

> limitarea sacrificiilor exagerate, atât financiare, cât şi economice, făcute de guvernele ungare în trecut în faţa lăcomiei nemţilor, fără a li acorda compensaţii, ci doar vorbe goale. Viitorul guvern ar trebui să urmeze exemplul României sau al Finlandei, din care prima nu a consimţit niciodată să se lase jefuită de germani nici din punct de vedere economic, nici financiar, aşa cum am fost noi, şi unde astăzi nu se mai acceptă amestecul germanilor în treburile interne, nici măcar la nivelul funcţionarilor de rang inferior din aparatul de stat, sau în a doua, unde finlandezii n-au permis niciodată germanilor să se atingă de instituţiile lor democratice.[187]

ii. România

În mod paradoxal, România şi-a început relaţiile economice cu Germania într-o poziţie cu mult inferioară. Drept urmare a încercărilor disperate ale lui Carol II de a obţine sprijin german împotriva ameninţării sovietice, regele a subordonat practic viitoarea dezvoltare a economiei româneşti nevoilor germanilor, cărora le-a încredinţat exploatarea celei mai valoroase resurse a României, petrolul, pentru a le face pe plac. Aceste relaţii economice iniţial subordonate au fost reglementate prima oară prin acordul din martie 1939, cunoscut sub numele de Pactul Wohlthat, apoi prin altul semnat în primăvara lui 1940.[188] Întrucât declinul puterii lui Carol era previzibil, germanii l-au abordat indirect pe generalul Ion Antonescu, pe atunci ţinut în arest de rege la o mânăstire de la munte, pentru a-şi face cunoscute condiţiile de cooperare cu Germania în caz că va ajunge la guvernare. Deşi se îndoia de o asemenea posibilitate (ca şi atunci când a fost eliberat în cele din urmă prin intervenţia liderului opoziţiei democrate, Iuliu Maniu), Antonescu a explicat

că el nu putea să accepte subordonarea economiei românești intereselor străine, că va cere deplină suveranitate în treburile interne și că intenționa să restabilească ordinea și să recapete teritoriile pierdute recent.[189]

Odată ajuns la putere, Antonescu a și început să pună bazele unor relații economice mai independente, aproape pe picior de egalitate cu Germania. După două luni de la desemnarea lui ca prim-ministru, a cerut guvernului său să-l informeze pe trimisul special german pe probleme economice la București, Hermann Neubacher, că „statul român nu putea să mențină contractele oneroase încheiate de fostul guvern cu industria germană", ci „trebuia să găsească o formulă de acord care nu va duce la sărăcirea țării".[190] Indiferent de prioritățile lui Antonescu, Garda de Fier, susținută de SS, sprijinea în mod activ politica Germaniei, încurajând diferite firme care recunoșteau sau nu că sunt germane să cumpere proprietăți ale țărilor învinse și ale evreilor români, care erau adesea siliți să vândă din cauza intimidării la care erau supuși.[191]

Cele două orientări reprezentate de Garda de Fier și Antonescu – una promovând asimilarea și subordonarea față de Germania, cealaltă susținând independența față de al Treilea Reich – nu s-au împăcat prea ușor, iar poziția protecționistă a lui Antonescu a fost inițial subminată de colaborarea gardiștilor cu nemții. Acordul economic româno-german din decembrie 1940 ar fi putut fi total în defavoarea României, dacă acel *coup d'état* al Gărzii de Fier din ianuarie 1941 n-ar fi eșuat, iar ca urmare, Mișcarea și-a pierdut capacitatea de a influența politica economică a României. Aproape imediat după aceea, generalul Antonescu s-a întâlnit cu negociatorii germani și a reafirmat principiul contravalorii, care urma să fie aplicat în cazul cerealelor și petrolului din România. În cazul ultimului produs, generalul a stipulat:

1. Că România era gata să exploateze această resursă minerală în colaborare cu Germania, dar nu trebuia să existe nicio înstrăinare de proprietate în cadrul acestui proces.
2. Că întreprinderile și exploatarea zăcămintelor trebuiau să fie conduse de români; și
3. Că România însăși va stabili gradul de penetrare străină în economia ei.[192]

Și mai precise au fost directivele date de Antonescu ministrului său de Finanțe și ministrului al Economiei Naționale, precum și guvernatorului Băncii Naționale:

1. Nimic nu va fi exportat în Germania până nu se vor asigura cantitățile necesare consumului intern, precum și acele cantități destinate exportului pentru a se acoperi importurile necesare țării care nu pot fi procurate din Germania.

2. Schimburile comerciale trebuie realizate de manieră egală, la prețuri fixe; fiecare creștere a prețului de către una din părți trebuie compensată printr-o creștere corespunzătoare de cealaltă. Dezechilibre de scurtă durată pot fi acceptate într-un sens sau altul, dar trebuie compensate în decursul unui an, așa cum prevede contractul.

3. Bunurile necesare pentru piața internă și investiții de stat: unelte agricole, utilaje industriale, piese de rezervă, precum și impozitele în natură, bunurile mobiliare și plățile datoriilor externe trebuie să acopere exporturile.

4. Petrolul și alte materiale necesare în război trebuie exportate pentru armament.

5. Efortul financiar net făcut pe plan intern pentru aceste schimburi trebuie să fie acoperit în aur și valută forte.[193]

Spre deosebire de Ungaria, unde erau mai puțin de 2 000 de soldați germani până în 1944, numărul lor în România a ajuns la 600 000 înainte de campania din Balcani, în aprilie 1941, apoi a scăzut la circa 65 000-85 000 după deschiderea frontului de est în vara lui 1941. Din octombrie 1940 până în ianuarie 1941, acești soldați foloseau *Reichskrieg Kassenschiene*, moneda de hârtie emisă pentru soldații germani din țările ocupate (de exemplu, Franța, Olanda și Norvegia). Această situație s-a schimbat după rebeliunea Gărzii de Fier. Bucureștiul a fost atunci în poziția de a susține „că România nu este o țară ocupată, iar dubla circulație monetară" o submina.[194] Deși germanii au fost ulterior obligați să folosească exclusiv lei românești, rata de schimb supraevaluată a mărcii le-a permis să cumpere mari cantități de bunuri de pe piața cu amănuntul, care erau trimise apoi cu trenul în Germania, evitând astfel procedurile financiare normale.[195] Acest fapt a dus la mari lipsuri și a alimentat inflația în capitală, în orașele mari sau mici de lângă câmpurile petroliere și din apropierea frontierei de nord-vest, unde se concentrau trupele germane. Această practică a rămas o sursă constantă de instabilitate economică în anii 1941 și 1942. Așa cum a afirmat Mihai Antonescu (viceprim-ministru și ministru al Afacerilor Străine) în fața ministrului german la București, Manfred von Killinger, și a trimisului special Neubacher, în septembrie 1941, „România și-a distrus nu numai sistemul valutar, dar și bugetul național, sistemul de prețuri și taxe", din cauza creditelor extinse acordate Germaniei și a plăților făcute pentru Wehrmacht în România.[196] Mihai Antonescu i-a avertizat pe cei doi în numele mareșalului[197] că „dacă Germania nu acordă un sprijin decisiv prin livrări de materiale pentru fabricarea de muniție, dar și pentru restul economiei, singurul lucru care va putea să refacă dezechilibrul dintre bani și bunuri", se pot aștepta la tulburări care vor amenința exporturile către Germania.[198]

Pe 17 octombrie 1941, mareșalul Antonescu s-a confruntat direct cu reprezentantul Germaniei la București, întrebându-l: „Ce interes are Reichul să cumpere mărfuri la prețuri mai mari când statul român i le oferă la prețuri fixe?“[199] Apoi l-a informat pe Killinger că „singura lui dorință“ era ca trupele germane să respecte „legile României exact așa cum le respectă pe cele germane“, deoarece orice trupe române în Germania „ar trebui să se supună legilor germane“. Astfel, deși acordul la care ajunsese cu Hitler și Keitel stipula că „Wehrmachtul din România nu avea niciun drept să facă achiziții independente,“ acesta făcuse totuși „achiziții importante și scosese peste graniță mari cantități de bunuri, contrar acordului, plătind prețuri mult mai ridicate decât cele fixate de stat“.[200]

Așa cum i-a explicat unui bun prieten al său, mareșalul Antonescu era foarte conștient că sorții îi erau potrivnici. Dar, întrucât „situația economică a României era din ce în ce mai proastă“ din cauza politicii germane de a cumpăra recolte și alte mărfuri și a le trimite peste granițele țării“, ultima și „singura lui șansă de a salva situația era să lase prețurile în voia lor și, în același timp, să le spună categoric nemților că de acum înainte nu li se va mai acorda *niciun* credit pentru a exporta produse agricole și alte mărfuri, cu excepția acelor cantități și la acele prețuri stabilite prin acordul comercial în vigoare între România și Germania“.[201] Românii au reușit în cele din urmă să stopeze asemenea achiziții din partea germanilor. Mai mult, au folosit în avantajul lor exemplul șireteniei cu care voia Germania să exploateze acordurile comerciale cu România, aducându-l ca argument, pe lângă multe altele, în cursul negocierilor bianuale cu Germania.[202]

Pe 8 noiembrie, românii s-au folosit de vizita feldmareșalului Keitel pentru a ridica din nou problema consecințelor inflaționiste provocate de prezența trupelor germane în România. Mareșalul Antonescu i-a propus lui Keitel ca Germania să-și retragă toate trupele din România, exprimându-și disponibilitatea de a prelua instalațiile de apărare antiaeriană.[203] Pe 26-28 noiembrie 1941, Mihai Antonescu a reluat aceste propuneri în discuțiile cu Göring, Ribbentrop și Hitler în Germania. Românii au mai cerut Germaniei să le trimită trei vagoane cu aur pentru a acoperi valoarea bancnotelor emise ca urmare a achizițiilor Wehrmacht-ului.[204] Deși Ribbentrop a fost de acord să studieze posibilitatea reducerii numărului de trupe în România, retragerea acestora ieșea din discuție. Pe de altă parte, ministrul de Externe al Reichului a afirmat că s-ar putea trimite în România „ceva aur“ pentru a ușura situația grea a Băncii Naționale, „deși poate nu atât de mult cât ar dori partea română“.[205] Mai târziu în acea zi, Hitler l-a asigurat pe Mihai Antonescu, ministrul de Externe, că va reduce numărul de soldați germani din România și va face demersurile necesare pentru susținerea monedei române.[206]

La începutul lui februarie 1942, invocând ameninţarea ce plana asupra ordinii interne şi, aşadar, a continuării producţiei, Antonescu i-a spus lui Keitel că „un control strict din partea serviciilor armatei germane era absolut necesar, căci aceasta continua să facă achiziţii masive, lucru care putea duce la o criză economică, ceea ce nu ar fi nici în interesul României, nici al Germaniei".[207] La sfârşitul lui decembrie, o „Comisie pentru lichidarea datoriilor contractate de Misiunea Militară Germană faţă de furnizorii români" s-a înfiinţat la Ministerul de Finanţe român.[208] După cum i-a declarat cu sarcasm mareşalul Antonescu lui Ribbentrop, acele agenţii germane care continuau să permită plătirea de „preţuri umflate" pentru mărfurile româneşti „nu vor fi trase pe sfoară în România", pentru că preţurile convenite vor fi impuse prin lege.[209] Armatei germane nu i se va mai îngădui să facă achiziţii masive în afara acordului economic germano-român.

Într-o încercare de a-şi exercita controlul asupra exportului de cereale din România, Ribbentrop s-a plâns de colectarea deficitară a cerealelor, îndeosebi de slabele rezultate în acest sens înregistrate de agenţiile române. Aşa că a solicitat să li se permită asociaţiilor cerealiere germane să colecteze cereale fără intermediari.[210] Antonescu i-a respins propunerea, invocând lipsa de respect a asociaţiilor germane pentru normele în vigoare, lucru ce ducea la creşterea exorbitantă a preţurilor şi la scoaterea din ţară a unor cantităţi mult mai mari decât cele stabilite prin contracte. Exact acest comportament al asociaţiilor germane îl determinase pe mareşal să le interzică achiziţiile şi să introducă monopolul de stat asupra cerealelor.

La începutul lui ianuarie 1943, românii le-au înaintat lui Clodius şi echipei sale de negociatori un memorandum în care se prezenta starea proastă a economiei române şi responsabilitatea pe care o purtau politicile extractive germane pentru această situaţie. Mareşalul Antonescu şi Mihai Antonescu au insistat pe urmă asupra faptului că, dacă Germania ar fi un partener loial de alianţă, şi-ar plăti datoriile faţă de România. Acest lucru ar putea să evite o inflaţie periculoasă, „provocată de nevoile de finanţare ale Germaniei", ceea ce ameninţa să submineze producţia şi stabilitatea socială. Potrivit acestui memorandum:

> România se expune nu numai pericolului de a-şi epuiza rezervele de petrol şi – prin finanţarea exporturilor pentru Germania – celui al inflaţiei, dar şi de a pierde 35 milioane lei, din cauza furnizării produselor petroliere la preţuri de dinainte de război... În cele din urmă, trebuie specificat că România şi-a îndeplinit obligaţiile de export până la limita capacităţii sale, contul de tranzacţii germano-române indicând în această privinţă un credit faţă de România de 500 milioane mărci (peste 30 miliarde lei).[211]

Soluția, susținută de cei doi Antonescu, consta în trimiterea din Germania a contravalorii în aur, valută convertibilă sau alte bunuri necesare economiei române, pentru a se acoperi exporturile de petrol și cereale.[212] Într-o întâlnire separată din acea zi, Ribbentrop l-a informat pe Mihai Antonescu că guvernul german era pregătit să dea României doar o cantitate de aur în valoare de 60 milioane RM și nu putea îndeplini în întregime solicitările aliatului lor. Antonescu nu a cedat, iar întrevederea s-a terminat cu afirmația lui Ribbentrop că: „Führerul nu va reveni asupra ofertei pe care a făcut-o".[213] Când s-au reluat discuțiile mai târziu în acea zi, Ribbentrop a început prin a se plânge că „în faza aceasta atât de decisivă a luptei" era o dovadă de iresponsabilitate să pierzi timpul cu „negocieri interminabile pentru asemenea fleacuri". Ribbentrop a acuzat România că nu vedea situația decât din punct de vedere financiar și a criticat insistențele ei de a primi compensații pentru petrol și grâne, întrucât „mareșalul Antonescu a declarat că România este gata să facă tot ce îi stă în putere pentru acest război" Potrivit ministrului de Externe al Reichului:

> România are petrol, care e aur lichid, și îl livrează Germaniei ca plată pentru conducerea acestui război. Petrolul este un dar făcut României de pronia cerească, pentru care țara nu trebuie să facă niciun efort. Germania îi dă în schimb produse – cum ar fi material de război – pentru care a muncit. Aceste produse trebuie socotite ca plăți efectuate de Germania în schimbul petrolului românesc.[214]

„Adevărata valută", susținea Ribbentrop, nu este aurul, ci „încrederea Führerului în Antonescu", prin urmare România ar trebui să se încreadă în Germania și să-i furnizeze petrolul ei.

Ministrul german al Economiei, Walther Funk, a intervenit spunând că, deși Germania recunoștea și aprecia „marile eforturi" ale României, „se așteaptă ca guvernul român, ca și cel german, să pună o povară și mai mare pe umerii populației" pentru cauza războiului. Funk recomanda măsuri mai aspre „în domeniul taxelor și creditării, care ar fi împovărat și mai mult poporul român și care ar servi la acoperirea sumei de 200 miliarde lei".[215] Întrucât Antonescu tot insista ca Germania să trimită mai mult aur, întrevederea s-a încheiat cu rugămintea lui Ribbentrop ca mareșalul să i se adreseze Führerului.

În ziua următoare, Ribbentrop i-a anunțat pe participanți, Mihai Antonescu, ministrul Economiei Nicolae Răzmeriță, Carl Clodius și Walther Funk, că [redacted] – aproape cu 50% mai mult decât oferta germană inițială – pentru a acoperi valoarea banilor românești

emiși pentru finanțarea exporturilor și achizițiilor germane.[216] În plus, Reichul se angaja să vândă Băncii Naționale a României 43 milioane de franci elvețieni și să faciliteze transporturi suplimentare în Elveția și Suedia pentru ca România să-și poată procura valută convertibilă. Dar și mai important a fost că Hitler a acceptat să asigure plata vechii datorii germane de aproximativ 500 milioane RM, permițând României să încheie contracte de cumpărare a firmelor la prețurile din 1943, cu garanții din partea Germaniei că vor fi lichidate până la sfârșitul războiului, și îngăduindu-i României să amâne jumătate din plăți pentru materialele de război germane până la terminarea războiului, termen până la care sumele vor fi ținute într-un cont de credit separat fără dobândă cu Germania.[217] În schimb, România se angaja să mărească exporturile de petrol către Germania până la 4 milioane de tone.

Așa cum i-a spus unul dintre negociatorii germani lui Göring, liderii români au refuzat să impună sacrificii economice poporului lor de dragul contribuției la efortul german de război. În plus, și-au manifestat „intenția vădită de a evita o intervenție masivă în economia română și, în loc să ia măsuri autentice pentru a economisi, au condiționat ridicarea nivelului exporturilor de petrol exclusiv de instalațiile germane menite să crească producția și să facă tranziția de la petrol la benzină și cărbune".[218] Apoi l-a sfătuit pe Göring să-i dea ordin trimisului german Hermann Neubacher să-i ceară „categoric" mareșalului Antonescu „să-și respecte promisiunea făcută Führerului de a reduce considerabil consumul intern al României".[219] Negociatorul a remarcat că românii au reușit să se folosească de imposibilitatea cronică a Germaniei de a-și achita obligațiile față de România drept justificare pentru neputința lor de a-și îndeplini angajamentele față de Germania.[220] Pentru a preîntâmpina așa ceva, susținea negociatorul, Germania va trebui să fie pe viitor mai atentă când face promisiuni.

Dacă negocierile din 1942 și de la începutul lui 1943 fuseseră dificile în sensul că Germania a trebuit să fie silită să facă însemnate concesii în schimbul unor promisiuni condiționate, negocierile începute în septembrie 1943, când a expirat acordul precedent, au fost aproape imposibile.. Cel mai evident indicator al dificultății lor este faptul că au durat cinci luni – aproape întreaga perioadă în care s-ar fi încheiat un acord în condiții normale. Principala cauză a dificultății lor a constat în pozițiile radicale divergente ale celor două părți. Germanii, din ce în ce mai disperați acum, după pierderile suferite la Stalingrad, la cotul Donului, în Africa de Nord și Italia, au plecat de pe poziția că România (și ceilalți aliați) trebuia să furnizeze mai multe materii prime pe gratis sau pentru mult mai puțin decât primise până atunci. Pe de altă parte, Bucureștiul căuta să reducă și mai

mult datoria Germaniei față de România și să introducă o serie de condiții și mai riguroase în cazul plăților efectuate de germani. Nemții n-au reușit să găsească nicio amenințare sau promisiune ademenitoare care să-i clintească pe români de pe poziția lor.

Așa cum i-a raportat Clodius lui Ribbentrop la Berlin, pe 22 octombrie 1943, „repetatele mele încercări de a convinge guvernul român să-și schimbe atitudinea nu au avut niciun efect." El le atrăsese românilor:

> atenția mai ales asupra faptului că, în privința sprijinului acordat de România Germaniei în domeniul economiei de război, nu trebuie, până la urmă, luată o decizie economică, ci una politică și militară. Am făcut apel la mareșal în calitate de soldat, care nu poate lua altă decizie decât că România trebuie să-și ajute din toate puterile marele aliat care apără granițele României de bolșevism cu prețul sângelui trupelor sale. Am scos în evidență și faptul că – făcând referire la petrolul românesc – noi nu-i cerem României să impună restricții (asupra consumului intern), ci doar să ne furnizeze surplusul de producție. Am pus accentul și pe faptul că e imoral pentru România să trăiască într-așa o abundență, pe care nu o cunoscuse niciodată înainte, nici măcar în timp de pace, în timp ce Germania aliată trebuia să ia măsuri stricte de raționalizare. Și în fața acestor argumente, mareșalul a rămas de neclintit, respingându-le pe toate. A susținut în continuare că România își va reglementa relațiile comerciale cu Germania doar pe baza schimburilor reciproc avantajoase. Când i-am răspuns că nici țările neutre – care nu ne doresc binele – nu adoptă o asemenea poziție față de noi, căci și ele ne acordă credite mari, mareșalul a rămas totuși de neînduplecat.[221]

Ca să remedieze situația, Clodius le-a recomandat superiorilor săi să „intervină insistent încă o dată pe lângă mareșal, în numele Führerului, pentru a-i schimba atitudinea față de necesitățile războiului" și, dacă era necesar, să întrerupă negocierile, să stopeze toate achizițiile germane „cu excepția petrolului" și să blocheze „tot tranzitul din România spre alte state".[222]

Toate acestea vor provoca „o criză economică acută în țară", care „îi va face mari probleme interne guvernului", care pot duce inclusiv la căderea acestuia.

Hitler a intervenit personal în ziua următoare, 23 octombrie 1943, scoțând în evidență „proporțiile pericolului" care le păștea atât pe România, cât și pe Germania, solicitând o contribuție militară masivă și cerând ca Antonescu însuși să faciliteze negocierile economice.[223] Antonescu nu i-a răspuns decât după trei săptămâni, pe 15 noiembrie, scriind că nu mai putea trimite trupe pe front, pentru că soldaților săi le lipseau armamentul și instrucția, și că efectele militare și armamentul trimise de Germania conform acordului precedent erau „insuficiente și de proastă calitate". Antonescu cerea

în schimb tancuri, artilerie antitanc, echipament de transmisiuni și transportoare blindate, în caz că Germania intenționa să acorde „un ajutor rapid și eficient, fără nicio întârziere."[224]

La sfârșitul lunii, Hermann Neubacher a încercat să aibă o nouă discuție cu Antonescu. Iată ce a raportat la Berlin pe 29 noiembrie:

> Discuția a ajuns imediat la problema esențială a controversei actuale în privința politicii economice, ocazie cu care am observat poziția mareșalului, foarte rigidă ca întotdeauna, în ceea ce privește contravaloarea datorată de germani. În această conversație am criticat deschis atitudinea României, spunând că, în împrejurările acestea de război, poziția românilor nu putea fi înțeleasă, mi-am exprimat îndoielile în privința bunei-credințe a consilierilor mareșalului și le-am reproșat că aduc argumente arhicunoscute în politica economică externă doar ca să ne facă dificultăți în conducerea războiului... Cu vizibilă amărăciune, mareșalul mi-a ținut un discurs lung despre faptul că noi am tratat mai rău România decât Ungaria, că această Românie prost tratată făcuse cele mai mari sacrificii alături de noi și că nu știa cum ar fi posibil să-și conducă soldații la luptă împotriva inamicului din Est când avea armata ungară în spatele lui.[225]

În cele din urmă, Berlinul a acceptat să extindă creditul Bucureștiului la 1 miliard de Reichsmarks, astfel încât România să-și poată achiziționa materiale de război pentru diviziile sale de tancuri. Acest lucru i-a dat un oarecare optimism lui Clodius, care scria totuși că „nu știi niciodată la ce să te aștepți de la mareșal".[226] Hitler i-a trimis lui Antonescu o scrisoare pe 15 decembrie 1943, în care respingea acuzația mareșalului că intrarea trupelor germane în România din toamna lui 1940 constituise o grea povară economică, ale cărei consecințe s-au resimțit mult timp după aceea. Führerul preciza că trupele fuseseră chemate de Carol II și susținea că, fără ele, România ar fi încetat să existe ca stat independent și teritoriul său ar fi fost împărțit între vecinii ei.[227] În privința negocierilor economice aflate în impas, care ocupau cea mai mare parte din scrisoare, Hitler afirma că acea contribuție a Germaniei la efortul de război, care, îi venea greu să o spună, era și războiul României, era mult mai mare decât cea a României, de aceea statul român ar trebui să ia măsuri în vederea reducerii decalajului. Führerul insista că românii, ca și ceilalți aliați ai Reichului, trebuiau să înțeleagă „contribuția lor materială nu ca pe o chestiune în primul rând economică, ci ca pe o contribuție la luptă, care se achită sub formă de petrol, cereale și alte materii prime, în schimbul grenadelor, mitralierelor, tunurilor și tancurilor".[228]

Hitler a reluat argumentul că economia germană nu putea să trimită contravaloarea cerută de România și nici nu era în situația de a oferi „compensații

în aur pentru contribuția aliaților săi". A cerut apoi credite suplimentare de la România pentru finanțarea altor importuri de petrol și cereale românești, asigurându-l pe Antonescu că „Reichul n-a rămas și nu va rămâne dator niciodată nimănui". Potrivit Führerului:

> Fiecare tonă de petrol ce poate fi economisită în România reprezintă un ajutor dat războiului condus de Germania, așadar este destinată viitorului nostru comun. Pentru că nu ia calea Germaniei ca să fie irosită acolo, ci pune în mișcare diviziile noastre de tancuri și pe cele de rezervă, permițându-ne astfel să le folosim pe front. Iar fiecare tonă de cereale care putrezește într-un antrepozit, fără să fie de folos nimănui, este o crimă împotriva luptei noastre comune... Vedeți de ce, mareșale, vă cer din nou ajutorul, prin toate mijloacele de care dispun românii: militare, economice și politice, ca să ieșim victorioși din lupta noastră comună.[229]

Totuși, în mod surprinzător, intervenția personală a lui Hitler n-a avut prea mare efect, și, după aproape două luni, pe 9 februarie 1944, s-a semnat noul protocol economic româno-german. Pentru a-l încheia, guvernul german a acceptat să pună la dispoziția României o cantitate suplimentară de aur din depozitele Băncii Reichului de la Berna, pe baza căreia Banca Națională Română să deschidă o nouă linie de credit Germaniei de valoarea aurului primit.[230] Germanii puteau folosi această linie de credit ca să-și acopere importurile de petrol și cereale din România, precum și costurile întreținerii trupelor staționate pe teritoriul românesc. Dat fiind enormul surplus de cereale din România, existența cantităților pentru export în Germania nu era o problemă. Cu toate acestea, România a condiționat aprovizionarea cu grâne de îndeplinirea obligației Berlinului de a mări cantitatea de materiale de război furnizate României.

Mareșalul Antonescu a explicat în ședința Consiliului de Miniștri de pe 23 februarie 1944:

> Domnul Mihai Antonescu a precizat că, de la început, din 1940, ne-am străduit să aplicăm principiul echității între exporturile noastre în Germania și bunurile importate de acolo. Cu toate enormele dificultăți pe care le-am avut, am ajuns în cele din urmă să realizăm respectarea acestui principiu. Rămâne ca în execuția actualului acord, acest principiu să fie de asemenea respectat de voi înșivă și să nu fie încălcat. Văd că... există mari diferențe în cazul bunurilor încă nelivrate de Germania. Și acest lucru s-a întâmplat și în cazul unor mărfuri foarte importante nu doar pentru economia țării, ci și pentru industria de război. Trebuie să urmărim cu multă atenție această chestiune, căci, dacă ei ne furnizează doar bunuri neînsemnate și nici unele sau foarte puține din cele importante, situația noastră va deveni dificilă. Nu

putem accepta să dăm în continuare nemților cereale și petrol – care sunt aur pentru ei –, iar Germania să nu ne trimită metal, mașini și minerale care sunt aur pentru noi. De aceea trebuie să supraveghem îndeaproape importurile noastre. Poate că acest acord nu e perfect și nici nu putea fi perfect, din cauza situației în care se află Germania, noi înșine și întreaga lume, care este extrem de dificilă. Totuși, orice demers, indiferent cât de perfect poate fi, este lipsit de valoare dacă execuția sa e greșită. Astfel, chiar dacă acordul are părți nefavorabile României, voi, miniștrii Economiei Naționale, Finanțelor și guvernatorul Băncii Naționale, trebuie să le îmbunătățiți prin modul în care le implementați.[231]

În cursul ultimei lor întrevederi din 5 august 1944, Hitler a revenit la tema prosperității, chipurile „rușinoase" a României, avertizându-l pe Antonescu că, „dacă Germania pierde războiul, România e pierdută". Führerul s-a plâns pe față că era „enervant, ba chiar insuportabil, ca un lider al unei țări ca Germania să afle întotdeauna de la generalii săi că nu se pot găsi sumele necesare de lei pentru a satisface nevoile armatei germane."[232] În loc să pună accentul pe „considerații pur economice", România ar trebui să se concentreze „doar asupra faptului că războiul trebuie câștigat cu orice preț", deoarece, dacă era pierdut, „moneda română, rezervele de aur și petrol, precum și tot ce au păzit apărătorii, poate cu prea multă grijă pentru interesele României, vor fi de asemenea pierdute". La întâlnirea care a avut loc în același timp cu Mihai Antonescu, Ribbentrop a afirmat cu amărăciune că „aprovizionarea armatei germane e un punct foarte sensibil, deoarece este inadmisibil ca tot surplusul agricol al României să nu fie pus la dispoziția trupelor germane și ca Germania să-și acopere aceste necesități apelând în mare măsură la regiuni mult mai îndepărtate."[233] În opinia lui Ribbentrop, refuzul României de a accepta că statele lor aveau scopuri comune în război, refuzul ei de a impune propriei populații greutăți economice măcar cât cele pe care le suportau germanii și insistența ei ca relațiile economice germano-române să se bazeze pe principiul schimburilor reciproce, erau de neiertat, întrucât cele două state erau angajate „într-o luptă pe viață și pe moarte" cu inamicul. Ribbentrop a argumentat și că:

Germanii angajează în această luptă o cantitate maximă de sânge și bogății și se așteaptă de la români să facă la fel. În primul rând, așteaptă de la România o contribuție economică maximă din resursele ei bogate, mai ales cereale. Nu poate fi înțeles în niciun chip faptul că pentru o asemenea cantitate de cereale trebuie să se plătească doar în aur, pentru că situația se prezintă astfel: moneda românească este garantată acum cu rezervele de aur ale țării în mai mare măsură decât cea a oricărui alt stat din Europa.[234]

6. Contribuţia economică: cerealele

Cantitatea de grâu primită de Germania de la aliaţii săi unguri şi români este cel mai precis indicator general al influenţei germane asupra producţiei agricole a acestor ţări, dat fiind că importanţa sa în comerţul cu produse agricole al Germaniei este mult mai mare decât a altor mărfuri (de exemplu: animale şi furaje). În plus, întrucât cifrele pentru exporturile către Germania sunt luate din statisticile referitoare la importurile Germaniei şi includ atât exporturile aliaţilor în Germania, cât şi cantitatea de cereale consumate de forţele Wehrmachtului staţionate pe teritoriile lor, acestea sunt de la sine înţeles indicatori pe care te poţi bizui în studiul dinamicii contribuţiei agricole.[235] Atât Ungaria, cât şi România erau ţări prin excelenţă agricole, şi Germania le considera astfel. Prin producţia acestor ţări s-a gândit de la început Germania să asigure produsele alimentare necesare populaţiei sale şi armatei. Acesta a fost în special cazul cu haosul şi distrugerile lăsate în urma aplicării politicii sovietice a „pământului pârjolit" pe teritoriul bogat în grâne al Ucrainei, în ideea de a împiedica exploatarea acelei regiuni din punct de vedere agricol până în 1943.

Din nou trebuie făcute câteva clarificări în privinţa contribuţiei în cereale a Ungariei şi României. În cazul Ungariei, Radice în Kaser şi Radice (1986) şi Ránki, atât în Lengyel (1993), cât şi în Ránki şi Berend (1974), folosesc cifrele referitoare la producţia şi exportul de cereale raportate la Ungaria Tratatului de la Trianon (înainte de 1938). Acestea exclud producţia agricolă a teritoriului anexat de Ungaria în 1938–1941, care era egal cu cel al ţării în urma Tratatului de la Trianon, subestimând astfel atât producţia, cât şi exportul din timpul războiului. Radice atrage atenţia că:

> Aceste cifre pentru exportul ungar de cereale către Germania sunt bazate pe surse ungare şi germane, care poate doreau să minimalizeze contribuţia ungară; chiar dacă oferă o imagine corectă asupra contribuţiei în epoca Trianonului, cea a Ungariei Mari – adică incluzând Bácska şi Baranja, nordul Transilvaniei şi sudul Slovaciei – trebuie să fi fost mult mai mare, judecând după statisticile oficiale germane citate privitoare la import.[236]

În unele cazuri, cum ar fi acela al teritoriului anexat din nordul Transilvaniei, gradul de subestimare nu e semnificativ, deoarece teritoriul era sărac din punct de vedere cerealier.[237] Dar în altele, mai ales în acea porţiune din Voivodina iugoslavă, cunoscută ca Bácska şi Baranja, care erau ambele bogate în resurse agricole cu care satisfăceau toate nevoile regatului iugoslav înainte de 1941, gradul de subestimare este semnificativ.[238] Alături de contribuţia militară la invazia Iugoslaviei, guvernul ungar a

acordat Germaniei (în termenii protocolului secret din 21 mai 1941) întregul surplus de cereale al teritoriilor recent anexate, Bácska şi Baranja, pe durata războiului.[239] Aşadar, producţia de cereale din acea zonă ar trebui inclusă în calculul contribuţiei ungare la efortul de război al Germaniei şi al alianţei. Cu toate că în tabelele folosite de Radice, Ránki şi Berend figurează cele 236 000 tone de grâne pe care Ungaria le exporta în Germania, în 1942, de pe teritoriul ţării stabilit conform Tratatului de la Trianon, în acestea nu apare faptul că Ungaria acorda Germaniei aproximativ 204 000 tone de grâne din regiunile recent înglobate Bácska şi Baranja – ceea ce aproape dubla cifra de export –, care nu intrau în contul de cliring şi a căror contravaloare nu era obţinută sub alte forme.[240] Folosirea cifrelor de producţie şi export pentru Ungaria Tratatului de la Trianon nu modifică trendul general, dar trebuie remarcat că, în 1942 cel puţin, producţia şi exporturile către Germania erau mult mai mari decât cifrele din aceste tabele. De asemenea, e lesne de înţeles că, în ciuda eforturilor de a evita rechiziţiile germane, se exporta în Germania o cantitate mai mare din surplusul agricol al acestor regiuni.

În mod ciudat, deşi Radice (şi Ránki) folosesc cifre pentru România postbelică ciuntită ca bază de calcul pentru producţia românească de cereale din timpul războiului, cifre care exclud bogatele zone agricole Basarabia şi nordul Bucovinei, cifrele pe care le folosesc pentru exportul României în Germania includ exporturile din Basarabia şi Bucovina.[241] Această abordare subestimează producţia cu 25-30%. Dar, comparând cele două serii de statistici, găsim o supraestimare substanţială a procentului din producţia României exportată Germaniei. Deşi, în ciuda acestor inadvertenţe, reiese acelaşi trend general, este recomandată folosirea cifrelor de producţie disponibile pentru România Mare (fără nordul Transilvaniei şi sudul Dobrogei) dacă facem o comparaţie cu cifrele de export oferite de Radice şi Ránki.[242]

Absenţa oricărei diferenţe între aceste cifre şi cele referitoare la România ciuntită, pentru anii 1940 şi 1941, se datorează faptului că în această perioadă teritoriul Basarabiei şi al nordului Bucovinei era fie sub ocupaţie sovietică, fie suferea încă de pe urma politicii sovietice a „pământului pârjolit", aplicată în timpul retragerii Armatei Roşii, aşa că era imposibilă orice producţie agricolă semnificativă. De asemenea, creşterea consistentă a producţiei române de cereale după 1941 poate fi pusă parţial pe seama faptului că, după ce aceste teritorii au fost pustiite în toamna lui 1941 atât de forţele sovietice de ocupaţie, cât şi de trupele aliate germane, s-a putut relua acolo cultivarea pământului. În Tabelul nr. 3 şi Figura nr. 6 se dau cifrele producţiei de cereale şi

Tabelul nr. 3 Contribuţia economică: cerealele

Producţia de cereale şi exporturile către Germania
(în mii de tone)

	1934-38 medie	1940	1941	1942	1943	1944
România						
Producţie	9 500*	6 909	6 908	7 700*	9 700*	8 150
Exporturi		**610**	**371**	**53****	**0****	**122**
% exportat în Germania		8,8%	5,4%	0,6%	0%	1%
Ungaria						
Producţie	6 099***	5 665	5 194	4 455	5 215	6 219
Exporturi		317	55	236****	120****	375****
% exportat în Germania		5,6%	1%	5,2%	2,2%	6%

Surse: M.C. Kaser şi E.A. Radice, *The Economic History of Europe: 1919-1975*, Oxford, Clarendon Press; şi Karl Brandt, Otto Schiller şi Franz Ahlgrimm, *Management of Agriculture and Food in the German-occupied and Other Areas of Fortress Europe: A Study in Military Government*, Stanford, Stanford University Press, 1956.

*Exclusiv Basarabia şi nordul Bucovinei, Radice dă cifre de producţie de 7 921 000 tone pentru 1934-1938, 5 450 000 tone pentru 1942 şi 7 321 000 pentru 1943. Vezi Kaser şi Radice (1986), p. 372.
**Brandt oferă cifre care diferă puţin, cu 51 000 şi, respectiv, 1 000 tone. Vezi Brandt (1956), p. 219.
***Radice dă atât 6 099 000 tone, cât şi 5 500 000 tone, în locuri diferite. Vezi Kaser şi Radice (1986), p. 372. Brandt şi Ránki folosesc a doua cifră. Brandt (1956), p. 219 şi Ránki în Lengyel (1993), p. 46.
****Aceste cifre nu includ producţia din Bácska şi Baranja. În 1942, această producţie s-a ridicat la 340 000 tone. Vezi Fenyő (1972), p. 85.

exporturilor. Cifrele se referă doar la exporturile către Germania. Totalitatea exporturilor din România și Ungaria a crescut cu aproximativ 20-30%.

Capacitatea României de a menține și crește producția, mai ales în 1942 și 1943, se datorează în primul rând programului de mecanizare a agriculturii pe care l-a instituit ca urmare a acordului din decembrie 1940. Potrivit acestui acord, în schimbul livrării de către România a producției agricole la o rată fixă de 60 lei pentru 1 RM, Germania urma să-i dea mașini și unelte agricole la prețuri înghețate la nivelul lui august 1939, în RM.[243] În consecință, numărul de tractoare a crescut în perioada de 30 de luni, din 1938 până la jumătatea lui 1940, de la 3 296 (în interiorul frontierelor României Mici) la 8 250, ajungând la 11 000 la începutul lui 1944.[244] Ránki dă de înțeles că mecanizarea pe scară largă a agriculturii era o politică a Germaniei în zonă, dând România ca exemplu, când, de fapt, România era o excepție.[245]

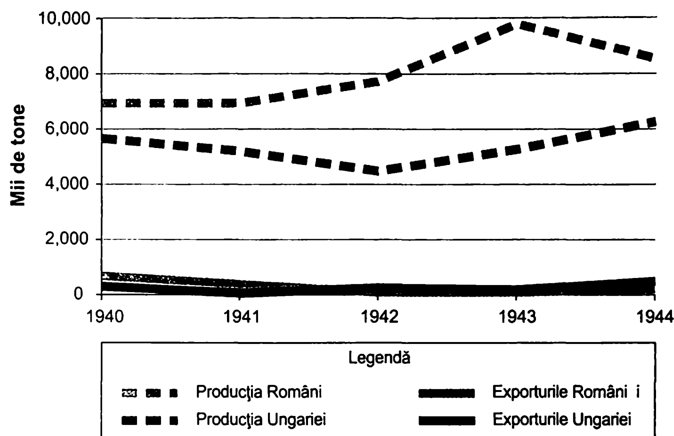

Figura nr. 9. Contribuția în cereale

Producția de cereale și exporturile în Germania

Tabelul nr. 3 și Figura nr. 9 arată că, pe toată durata războiului, producția de cereale a României a fost semnificativ mai mare decât a Ungariei, în special după 1941. Înainte de 1941 și în cursul acestui an, când era cea mai implicată în campania din est, România a adus Germaniei o contribuție în cereale de două ori mai mare decât aceea a Ungariei. O astfel de contribuție este previzibilă, dacă ne gândim la motivațiile celor două state de a intra în alianță și la disponibilitatea comparativă a resurselor acestora. Din a doua jumătate a lui 1940 și până în ultimul trimestru al lui 1941, România a trebuit să hrănească o populație de doar 13 milioane cu grânele ei, pe când Ungaria a trebuit să facă același lucru cu o populație de 14,7 milioane, dar producând o cantitate de cereale simțitor mai redusă. Totuși, după 1941, când interesul celor două țări față de campanie a scăzut (mai mult în cazul Ungariei), numai România a reușit să diminueze exporturile către Germania. România a contribuit, de fapt, mai puțin ca Ungaria, chiar și în termeni absoluți, după cum arată Figura nr. 10.

Contribuția comparativă în cereale – adică exporturile către Germania ca procent din producția totală de cereale – este indicată în Figura nr. 11. Acesta arată și mai clar abilitatea României de a-și adapta contribuția în cereale pentru Germania în funcție de gradul său de interes față de alianță și campanie, așa cum o demonstrează și scăderea exporturilor de grâne către

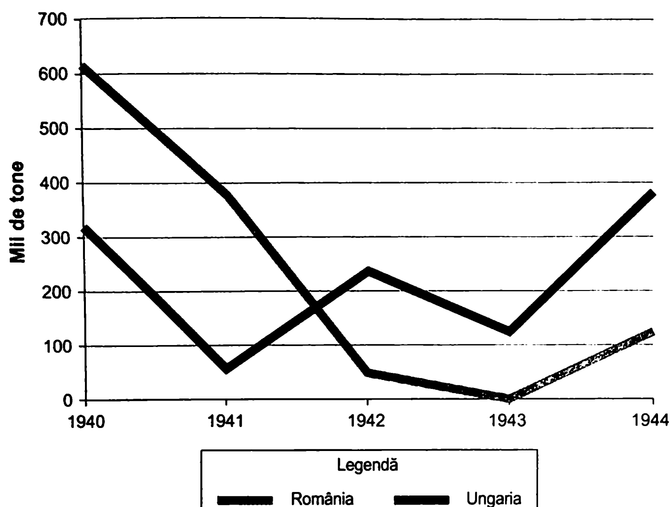

Figura nr. 10. Contribuţia în cereale

Cantităţile de cereale exportate în Germania

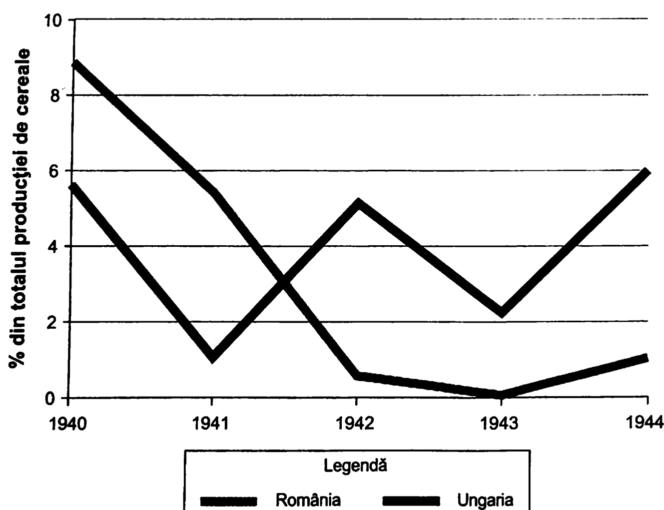

Figura nr. 11. Contribuţia relativă în cereale

Exporturile în Germania ca procent din producţie

Germania după 1941. La fel de evidentă este și contribuția din ce în ce mai mare a Ungariei după 1941, într-o perioadă în care interesul acesteia de a participa la campanie era și mai redus decât al României și cu mult înainte ca Germania să facă aluzii la presiunea militară.

A. Consumul intern de cereale

După 1941, Germania a reușit să procure o cantitate mai mare de cereale din Ungaria decât din România. Cu toate acestea, dacă acest lucru nu a afectat negativ rezervele de grâne pentru populația Ungariei, ar fi o greșeală să afirmăm că a fost o povară impusă de germani, în dorința de a-și exercita influența. În plus, dacă nu a existat vreun efect nociv măsurabil asupra rezervelor de hrană ale populației, care să difere semnificativ de dificultățile întâmpinate în România, atunci nu ar fi un indicator suficient al faptului că Germania a exercitat o mai mare influență asupra Ungariei decât a României. Deși această chestiune nu face obiectul acestui studiu, sunt totuși o serie de indicatori care merită menționați.[245] Cel mai important din aceștia este trendul rațiilor de pâine, poate indicatorul fundamental al relativei paupertăți.

i. Ungaria

Tabloul consumului în Ungaria în anul 1941 era destul de roz pentru o țară beligerantă. Raționalizarea s-a introdus oficial din septembrie 1941, dar a afectat foarte puțin consumul și nu a fost însoțită de lipsuri până la începutul lui 1942.[246] În acel an, rația de pâine s-a redus de la 200 grame pe zi la 160 g (de la 1 400 grame pe săptămână la 1 120 g pe săptămână).[247] Așa cum scrie Jorg Hoensch, la presiunea nemților, „exportul de cereale, floarea-soarelui și produse din carne trebuia să crească mereu, având drept urmare faptul că Ungaria a îndurat din ce în ce mai multe lipsuri alimentare din 1942 încolo".[248] În 1943, o recoltă foarte bună a permis ameliorarea temporară a situației și rațiile zilnice de pâine au revenit la sfârșitul lui iunie 1943 la 200 grame.[249] Dar în iulie au fost din nou reduse. Rațiile au fost drastic diminuate în martie 1944, deoarece guvernul Sztójay a colaborat „activ cu germanii pentru a le satisface acestora cererea de exporturi agricole".[250]

ii. România

Rațiile de pâine din România erau mai mici decât cele ale ungurilor la sfârșitul lui 1941, fiindcă fuseseră reduse la 178 grame pe zi (1 250 grame pe săptămână), și au rămas la acest nivel până în toamna lui 1942.[251] De atunci,

rațiile au început totuși să se mărească. Până în toamna lui 1943, „practic toate restricțiile alimentare au fost eliminate" și rațiile zilnice de pâine au crescut de la 178 la 300 grame (de la 1 250 grame pe săptămână, până la 2 100 grame pe săptămână), fiind cu 33% mai mari decât cele din Ungaria.[252]

Surse ale Aliaților și din Axă sunt de acord că rațiile românilor erau nu numai „cu mult mai mari decât cele ale germanilor", dar și că România se bucura de „cel mai mare aport caloric pe cap de locuitor din Europa", depășindu-și „propriul standard antebelic".[253] Rapoartele serviciilor secrete americane și britanice din primele șase luni ale anului 1944 susțin în unanimitate că în România consumul intern de alimente era cu totul excepțional.[254] Remarcabil este și faptul că, în ciuda privațiunilor datorate bombardamentelor zilnice anglo-americane asupra României, începute în aprilie 1944, surplusul României era mai mult decât suficient să întrețină alianța cu Germania. După ce a făcut evaluare pe o perioadă de trei săptămâni în septembrie 1944, echipa OSS venită la București la sfârșitul lui august a tras concluzia că existau „mari cantități de grâu stocate în România", din care rușii nu puteau să ia „decât o mică parte, din cauza problemelor pe care le aveau cu transportul," asigurând astfel „ o abundență de hrană în România pentru cel puțin încă un an".[255]

7. Contribuția economică: petrolul

Când se analizează ponderea pe care o reprezintă contribuția în petrol din România și Ungaria, trebuie să ținem seama de marile diferențe în nivelul producției și de prioritatea germanilor de a extrage petrol de la aliații lor. În 1941, România producea de 13 ori mai mult petrol decât Ungaria, în 1942, de 8 ori mai mult, în 1943, de 6 ori, iar în 1944, de 3,6 ori (luând în considerație producția din primele șase luni ale acelui an). Prin urmare, nu e deloc surprinzător că România a contribuit cu mai mult petrol la efortul de război. Însă mai interesant și relevant este trendul acestei contribuții: de 50 de ori mai mare ca al Ungariei în 1941, ajungând la de 15 ori mai mare decât al Ungariei în 1942, de 4,6 ori în 1943 și de doar 2,6 ori în 1944.

Referitor la prioritatea pe care o acordau autoritățile germane procurării de petrol românesc, în aprilie 1939, Înaltul Comandament al Wehrmachtului a raportat că „scopul cel mai important al războiului trebuie să fie neapărat să intrăm în posesia câmpurilor petrolifere" din România, iar o ocupație militară mascată era „singurul" mijloc de a asigura controlul necesar.[256] În mod asemănător, deși Ungaria nu producea petrol înainte de 1938, iar în primii doi ani de război, producția ei nu satisfăcea nici măcar un minim de consum intern, cererile enorme ale mașinii de război a Reichului

însemnau că „pentru Germania, cel mai important produs de export al Ungariei era petrolul", ca şi în cazul României.[257] Până în 1942, cum industria petrolieră ungară se pusese pe picioare, Ungaria devenise, după România, cel mai important şi sigur furnizor de petrol dintr-o Europă dominată de Germania. Aşadar, obţinerea unor exporturi suplimentare de petrol a ajuns să fie unul din principalele obiective ale Germaniei în cadrul relaţiilor economice germano-ungare.

Unul din cei mai derutanţi factori în evaluarea contribuţiei de petrol este mulţimea de statistici folosite de diverşi autori. De exemplu, Mario Fenyö, în lucrarea sa, *Hitler, Horthy şi Ungaria*, se bazează pe raportul german despre comerţul exterior al Ungariei în anii 1941–1943, care subestimează exporturile de petrol ungare din 1943 către Germania cu peste 60%, susţinând că exporturile în Germania s-au ridicat la 24% din producţie, pe când Berend şi Ránki, Kaser şi Radice, toţi cei care folosesc date mai recente, afirmă că peste 50% din producţie a fost exportată în Germania în acel an.[258] Şi statisticile româneşti referitoare la petrol sunt diferite, parţial pentru că România, ca şi Ungaria, avea interesul să-şi subestimeze producţia pentru a ascunde o parte de Germania. Acest petrol era după aceea stocat, repartizat consumului intern sau vândut în alte părţi pe valută convertibilă. De asemenea, ambele state aveau interesul să exagereze valoarea exporturilor către Germania, ca să pară aliaţi generoşi, asupra cărora Germania nu trebuia să (mai) exercite presiune sau control pentru a-şi procura cantităţi mai mari. Cu toate acestea, pe când România avea o capacitate de rafinare enormă şi puţin utilizată, Ungaria nu avea deloc, şi i se cerea să-şi dea practic tot petrolul Germaniei pentru o cotă de produse petroliere rafinate.[259] (Ungaria a fost constrânsă să facă acelaşi lucru şi cu bauxita, cu rezultatul că germanii au cerut partea leului şi din această producţie.)

Un alt motiv pentru diferenţele existente este că acele categorii folosite în diverse statistici nu sunt identice. De exemplu, categoria „petrol rafinat" produs poate fi folosită în locul producţiei de „petrol brut" sau „mineral" – primul fiind din ce în ce mai puţin în fiecare an –, iar exporturile pot fi calculate din „cantităţile totale puse în vânzare" mai degrabă decât din „producţia totală" – primul termen poate să fie mai mic sau mai mare, în funcţie de includerea sau excluderea rezervelor din producţia anului precedent. Maurice Pearton, de exemplu, a fost nevoit să recurgă la statisticile oficiale, publicate, deoarece sursele mai de încredere din arhive nu se puteau accesa în perioada cercetărilor sale. Oricum, aceste statistici erau făcute special să-i inducă în eroare pe nemţi, iar producţia era subestimată folosindu-se categoria „producţie totală pentru export", precum şi cifre exagerate de export.[260] De la studiul lui Pearton, din 1986, statisticile

secrete ale Ministerului Economiei Naționale, Asociației Petroliștilor Români și ale companiilor petroliere importante care operau în România au fost desecretizate, așa că acum sunt accesibile date exacte despre producția, exportul și consumul intern de petrol.[261]

Cifrele referitoare la producția de petrol și exporturile României și Ungariei în Germania sunt prezentate în Tabelul nr. 4 și Figura nr. 12.

Diminuarea constantă a exporturilor române ca procent din producție față de creșterea constantă a exporturilor Ungariei în Germania, cu un salt semnificativ în 1943, este izbitoare chiar și dacă te uiți în treacăt la Tabelul nr. 4 și Figura 12.

Tabelul nr. 4 Contribuţia economică: petrolul

Producţia totală de petrol şi exporturile în Germania (în mii de tone)

	1938-39 în medie	1940	1941	1942	1943	1944
România						
Producţie	6.428**	5.180	5.577	5.665	5.266	3.525**
Exporturi		**3.400**	**2.578**	**1.886**	**2.141**	**1.392*** **
% din total	—	60%	46%	33%	40%	39%
Ungaria						
Producţie	94	254	422	666	842*	970**
Exporturi	**0**	**1**	**52**	**125**	**458**	**600*** **
% din total	0%	0%	12%	19%	53%	61%

Surse pentru România: OSS; *Roumanian Oil Production, Exports and Domestic Consumption*, 15 octombrie, 1944 (bazat pe datele luate de la Ministerul Economiei Naţionale, Asociaţia Petroliştilor Români şi respectivele companii petroliere), USNA, Modern Military Branch, OSS RG 266, documentul 103398, mai târziu: OSS (1944) M.C. Kaser şi E.A. Radice, *The Economic History of Eastern Europe, 1919–1975*, Oxford, Clarendon Press, 1986.
Surse pentru Ungaria: Kaser şi Radice (1986); Iván T. Berend şi György Ránki, „In the System of German War Economy," în *Economic Development in East Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, New York, 1974; şi György Ránki, „The Economy of Occupied Europe," în György Lengyel, ed., *Hungarian Society and Economy During World War II*, New York, Columbia University Press, 1993.

România
*Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 402. Conform unui raport al Serviciilor Speciale din Departamentul de Război din mai 1940, producţia de petrol a României era de aproximativ 6 060 000 tone. USNA, MMB, RG 165, Documente ale Departamentului de Război şi Serviciilor Speciale, OPD 336, România nr. 12G, 7 mai 1945, înscrisul 418, cutia 957, raportul nr. 740112, p. 22, „Oil. X. Domestic Consumption: Increase of Consumption."
**Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 402. OSS (1944) consemnează doar că s-au produs 2 310 000 tone în primele şase luni.
*** Rata anuală a producţiei din ianuarie-iuni

Ungaria
*Berend şi Ránki (1974), p. 329. Radice dă producţia din 1943 de 839 000 tone, iar Fenyő, care foloseşte statistici germane făcute după ocupaţie, dă o cifră foarte apropiată de 840 800. Vezi Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 402 şi Fenyő (1972), p 94.
** Rata anuală a producţiei din ianuarie-octombrie.
***Rata anuală a producţiei din ianuarie-iunie. Vezi Fenyő (1972), p. 83.

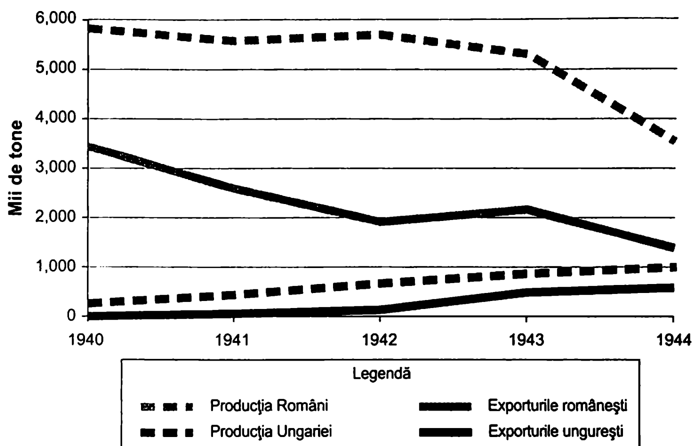

Figura nr. 12. Contribuția în petrol

Producția de petrol și exporturile către Germania

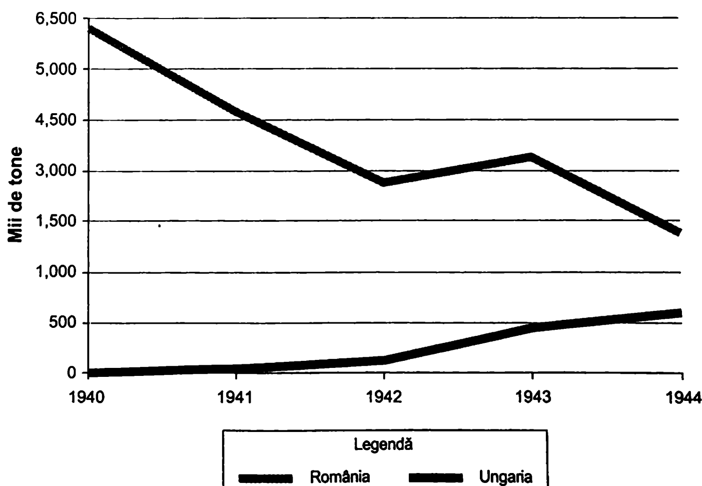

Figura nr. 13. Contribuția în petrol

Cantitățile de petrol exportate în Germania

György Ránki face eroarea de a lua în considerare o dată de excepție pentru a deduce trendul general, atunci când invocă acordul comercial româno-german din 1939 ca garantând „aprovizionarea din belșug cu petrol", precum și faptul că „în 1940-1941, peste 60% din petrolul produs de România se ducea în Germania".[262] Omite acordurile ulterioare care îl restricționau pe cel din 1939 sau trendul descrescător al exporturilor către Germania din 1941 până în 1944. Deși scopul explicit al lucrării lui Ránki (și al celei a lui Berend și Ránki) a fost să facă extinse comparații, tendința de a se concentra pe singura perioadă din război când exporturile de petrol ale României către Germania depășeau 40%, de parcă ar fi reprezentativă, poate induce în eroare.

Figura nr. 13 pune în evidență cele două trenduri opuse de export, care sunt evidente și în cazul contribuției în cereale. Deși baza de producție era atât de diferită, aceste trenduri indică o convergență datorată creșterii constante a producției de petrol a Ungariei și a continuării politicilor și practicilor protecționiste ale României. Figura nr. 14 prezintă exporturile României și Ungariei, indicând mai clar schimbarea majoră survenită în proporția dintre producție și export. Această răsturnare a avut loc în România în cursul anului 1941, iar în Ungaria, la scurt timp după ce producția de petrol ungară a atins niveluri semnificative în 1942–1943.

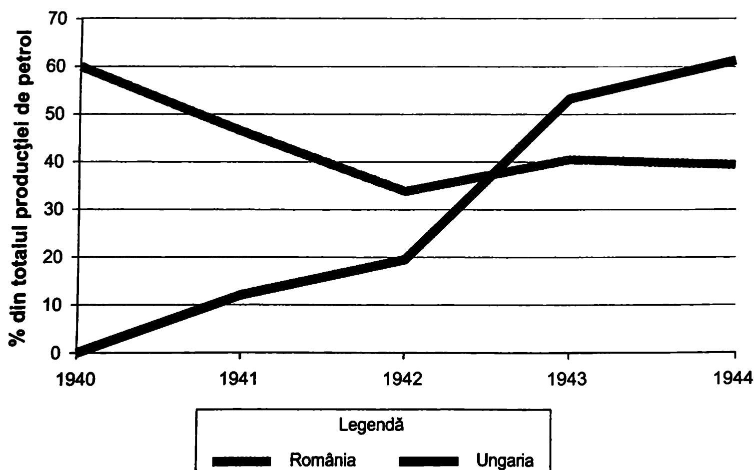

Figura nr. 14. Contribuția relativă în petrol

Exporturile către Germania ca procent din producție

A. Controlul asupra producției de petrol

Dat fiind diferența semnificativă între zăcămintele petrolifere și capacitățile de producție din Ungaria și România, cantitățile pe care cele două țări le exportau în Germania ne spun foarte puțin despre influența germană asupra contribuției în petrol. Această influență devine destul de clară când se evaluează contribuția în raport cu capacitatea, ca în Figura nr. 14. Gradul de influență poate fi ulterior stabilit, având în vedere în special prioritatea maximă pe care o acorda Reichul extracției de petrol din ambele state, examinând capacitatea Germaniei de a controla producția de petrol a aliaților săi și de a-și atinge obiectivele legate de importul „aurului negru" din Ungaria și România, indiferent de orice impact negativ pe care l-ar fi putut avea asupra consumului intern.[263]

i. Ungaria

În iulie 1941, când a fost trimis Carl Clodius la Budapesta pentru negocieri comerciale, a primit, printre altele, și sarcina de a obține controlul MAORT (*A Magyar Amerikai Olajipari Részvénytársaság* – Societatea pe acțiuni ungaro-americană pentru industria de petrol), compania petrolieră ungaro-americană înființată de Standard Oil, pe departe cea mai mare corporație ungară.[264] Deși existau mai multe companii petroliere care începuseră să opereze în Ungaria, MAORT controla practic rezervele de petrol ale țării. Reacția ostilă inițială, „aproape patologică", a guvernului ungar la această sugestie l-a obligat pe Clodius să semnaleze Berlinului că „solicitarea de preluare a companiei de către Germania" ar trebui făcută doar dacă Berlinul era pregătit să exercite „presiuni politice fără a ține seama de previzibilele consecințe în interiorul țării".[265] Deși Ribbentrop a pus la inimă atenționarea lui Clodius, sfătuindu-l să nu desconsidere consecințele unei eventuale presiuni politice, Göring avea convingerea că necesitățile de petrol ale Luftwaffe impuneau controlul german asupra MAORT.[266] Așa cum a rezumat Clodius într-un memorandum, luna următoare:

> solicitarea Germaniei ca Ungaria să fie de acord cu achiziționarea acțiunilor – aflate acum în posesia americanilor – singurei mari companii petroliere ungare, MAORT, de către un concern german a fost întâmpinată la început cu multă ostilitate. Însemnătatea MAORT, care aprovizionează toată țara cu petrol, este pentru Ungaria asemănătoare cu aceea a bazinului carbonifer Ruhr pentru Germania. ... Întrucât zăcămintele petrolifere din Ungaria sunt cele mai mari din Europa, după acelea din România și Rusia, acceptarea de către unguri a solicitării Germaniei are o importanță deosebită pentru aprovizionarea cu petrol a Reichului. De aceea, comandantul suprem al Luftwaffe, mareșalul Göring, a insistat în repetate rânduri ca această cerere să fie înaintată guvernului ungar.[267]

Disputa dintre Ribbentrop şi Göring în privinţa celui mai eficient mod de a exercita control asupra producţiei de petrol ungare a avut loc în acelaşi timp cu negocierile de la Budapesta dintre Clodius şi guvernul ungar, între 24 şi 30 iulie 1941. Abordarea lui Ribbentrop s-a dovedit eficientă când, după ce s-a opus iniţial chiar şi transferului unui pachet minoritar de acţiuni MAORT către germani, Bárdossy a fost de acord cu transferul unui pachet mai mare de acţiuni americane, ceea ce a satisfăcut pretenţiile nemţilor la un minim control.[268] Deşi a fost în stare să păstreze MAORT în proprietatea sa, Budapesta a trebuit să cedeze pachetul majoritar de acţiuni unui consorţiu german şi să lase deschisă problema unei eventuale preluări. Aşa cum a raportat Clodius la Berlin, guvernul ungar a acceptat „să se regleze mai târziu, între Germania şi Ungaria, chestiunea proprietăţii.[269]

Germania a refuzat să-şi schimbe poziţia: tot voia să deţină până la urmă MAORT. Experţii germani trimişi să-l consilieze pe Clodius specificaseră că „trebuie să insistăm să ni se satisfacă solicitarea, dacă e necesar, chiar făcând cele mai mari presiuni politice posibile."[270] Aşa cum au remarcat, dacă nu „din raţiuni de afaceri, nu se poate aştepta nimeni ca o companie germană să preia o întreprindere în timpul războiului şi apoi să cedeze pachetul majoritar de acţiuni."[271] Ungurii au reuşit să-şi apere cu succes dreptul de proprietate şi controlul iluzoriu asupra conducerii MAORT, dar, pentru asta, au fost nevoiţi să satisfacă exigenţele Germaniei în privinţa aprovizionării cu petrol.[272]

ii. România

Şi de această dată, România a plecat de pe o poziţie slabă, din cauza Pactului Wohlthat din martie 1939 şi a Pactului Petrol din mai 1940, ambele semnate cu Germania sub Carol II. Aceste acorduri subordonau nevoilor germane dezvoltarea industriei petroliere române, obligând-o să livreze cantităţi mari Germaniei.[273] Pactul Wohlthat a fost apoi extins pe 4 decembrie 1940, ca parte a totalei „reorganizări a economiei româneşti sub auspicii germane."[274] Influenţa directă exercitată de Germania în 1940 asupra producţiei şi aprovizionării, precum şi achiziţionarea de către nemţi a companiilor petroliere deţinute înainte de ţări cucerite ca Olanda, Cehoslovacia, Belgia şi Franţa, i-au dat Germaniei posibilitatea să controleze aceste firme din România.[275]

La Viena, pe 8 martie 1941, Antonescu i-a făcut cunoscute lui Göring o serie de condiţii pe care România le impunea Germaniei pentru a colabora în exploatarea resurselor. România nu va îngădui ca proprietăţile, exploatările sau întreprinderile ei implicate în această cooperare să cadă în mâinile

străinilor.[276] În cele din urmă, guvernul român va decide de unul singur în ce măsură va permite „penetrarea străină". Pe urmă, liderul român a făcut declarații publice, referindu-se la faptul că penetrarea germană în domeniul petrolier nu va putea decât să înlocuiască penetrarea „străină" cu alta de aceeași natură, nu proprietatea românilor, și că nu putea face așa ceva decât dacă rămânea sub controlul statului român, servea interesele statului român și primea consimțământul explicit al guvernului.[277] Ca să exercite control asupra companiilor germane care achiziționaseră firme petroliere cu ajutorul Gărzii de Fier, Antonescu a introdus o serie de restricții.[278]

La întâlnirea de la Viena, Göring se arătase înțelegător în privința nevoii urgente de noi legi în domeniul mineritului, criticând legislația existentă care era o piedică în calea creșterii producției. Această atitudine a dus, după o săptămână, la un acord germano-român în ceea ce privea „reorganizarea totală a regimului de extracție a petrolului."[279] Scopurile nemților în această reorganizare erau transparente: să crească producția câmpurilor petrolifere române și să dobândească mai mult control asupra producției. Scopul românilor a fost indicat în anunțul oficial din 11 aprilie, și anume că existenta Lege a Mineritului va fi amendată în așa fel încât să se potrivească „nu numai intereselor companiilor, dar și intereselor naționale ale statului și economiei."[280] Aluzia clară din anunț era că legea actuală nu corespundea suficient cu interesele statului, ci servea mai degrabă interesele companiilor private române sau străine.

Pentru a preîntâmpina ceea ce părea a fi o încercare a românilor de a deturna intenția inițială a germanilor de a modifica legislația din sectorul petrolier către o nouă lege care să servească interesele naționale ale României, Departamentul german al Planurilor de Patru Ani l-a anunțat pe Clodius pe data de 17 aprilie că trimite doi reprezentanți la București pentru a grăbi elaborarea noii legi a mineritului. Potrivit acestui departament, principala misiune a echipei sale era „să împiedice guvernul român să facă în lege modificări care ar putea dăuna intereselor germane."[281] În ciuda acestor precauții și a insistențelor Germaniei de a se urgenta procedurile, noua lege fost promulgată doar după un an și ceva, pe 7 iulie 1942. Legea purta inconfundabila amprentă a intereselor naționale române, socotite mai presus de cele ale Germaniei. Așa cum a explicat ministrul român al Economiei, principiul de bază era „că statul român va controla industria petrolieră în tot ce privește acordarea de autorizații de prospectare, explorarea și exploatarea, activitatea, tratamentul și comercializarea produselor."[282]

Legea Fundamentală a Mineritului oferea mari avantaje firmelor în care românii constituiau 75% din acționari și directori, precum și partenerilor români asupra celor străini dintr-o asociație, asigurând o „completă ascendență

a capitalului românesc."[283] Transportul, rafinăriile și conductele erau supuse unui control strict din partea statului român. Piața internă era organizată de români și, până când această piață nu era satisfăcută, nu se putea exporta niciun strop de petrol. Nici petrolul brut nu se putea exporta, căci trebuia mai întâi rafinat în România.[284] Așa cum conchide Maurice Pearton, „orice concesii ar fi făcut România germanilor în unele probleme legate de administrarea zilnică a țării, în chestiunea revizuirii legii mineritului nemții nu au reușit câtuși de puțin să-și impună principiile – într-o perioadă când situația militară era încă favorabilă Wehrmacht-ului."[285]

Rezumat

În orice categorie examinată de contribuție la alianță, statul mic incompatibil a reușit să-și exercite controlul asupra contribuției respective într-o măsură mult mai mare decât aliatul compatibil. Când a scăzut interesul de a contribui la efortul alianței, contribuția aliatului incompatibil s-a redus, pe când cea a aliatului compatibil a crescut conform priorităților marii puteri. În acest sens, alianța de război a micilor state incompatibile poate fi privită ca un fel de „coaliție", termen folosit de Glenn Snyder și alți autori pentru a desemna o alianță formată într-un scop anume al aliatului incompatibil și nu în cel general al marii puteri aliate. Odată ce este atins acest scop (sau devine clar că alianța nu-l poate atinge), contribuția statului mic va scădea și ruperea alianței va deveni previzibilă.

Mai concret, deși Germania a evitat sistematic să încheie acorduri contractuale oficiale cu statele aliate, România a reușit să stabilească o relație contractuală semioficială, ca urmare a pozițiilor inițiale și ulterioare adoptate în discuțiile bianuale româno-germane privitoare la contribuția aliaților. Se pare că incompatibilitatea României i-a conferit acestei țări capacitatea de a introduce un mai înalt grad de reciprocitate în cooperarea militară și economică și a pus-o pe un surprinzător picior de egalitate cu Germania în cadrul alianței. Dar, în cazul aliatului compatibil Ungaria, gradul mai mare de dependență a însemnat mult mai puțină reciprocitate în alianță, și aceea în scădere, și, practic, imposibilitatea de a negocia cu Germania de pe o poziție de egalitate. Această deosebire, evidentă în timpul negocierilor, poate fi pusă în mare măsură pe seama acelor aspecte ale compatibilității/incompatibilității la care s-a făcut referire în Capitolele II și III, mai ales cele privitoare la capacitatea marii puteri de a influența micul stat compatibil prin instituțiile guvernamentale și de stat, ca rezultat al orientărilor similare către echilibrul puterii – interese generale asemănătoare – și al alianței sale de mai lungă durată cu marea putere.

CONCLUZII

Considerații teoretice generale

Performanța slabă a neorealismului în evaluarea formării alianței de război și a comportamentului statelor mici în interiorul alianței poate fi pusă pe seama modului în care sunt formulate și aplicate conceptele de bază ale teoriei. Aceste concepte sunt uneori definite impropriu și aplicate arbitrar, fără a se face deosebire între marile puteri și micile state aliate. Alteori, eroarea constă în excluderea *a priori* a statelor mici din analiză. În ambele cazuri, tendința este de a elimina cu totul statele mici din structura sistemului (și din teoria bazată pe neorealism a alianței). Astfel, pentru analiza neorealistă, statele mici sunt „invizibile", iar comportamentul lor neinteligibil, cu excepția sensului celui mai larg și mai puțin folositor.

Luate împreună, operele lui Kenneth Waltz, Stephen Walt și Randall Schweller oferă un cadru într-adevăr util pentru analiza formării și comportamentului alianței într-un sistem dinamic, caracterizat prin modificări în echilibrul puterii și refacerea unor noi echilibre. Aceste modificări au loc atunci când unele mari puteri acumulează capabilități (*capabilities*) cu intenția de a-și îmbunătăți poziția în sistem, schimbând prin asta echilibrul existent. În replică, alte mari puteri încearcă să îndepărteze pericolul printr-o combinație de eforturi interne (programe de înarmare, mobilizare, reforme în organizare) și externe, în principal încheierea de alianțe. Totuși, niciunul din acești teoreticieni nu reușește să explice comportamentul inițial al statelor mici și nici acela ulterior, din interiorul alianței.

Această nereușită derivă parțial din incapacitatea de a operaționaliza conceptul de capabilități semnificative în anumite împrejurări – de a face diferența între ceea ce Alexander George a numit „totalitatea globală a capabilităților" și „opțiunile folosibile" în cazuri speciale.[1] Nu numai că statelor mici nu li se acordă atenție pentru că nu întrunesc criteriile unor mari puteri conform unui calcul al capabilităților globale, dar nici capabilitățile pe care le au nu intră în ecuație. Așa se întâmplă chiar dacă sau când statul mic posedă capabilități folosibile, relevante într-o anumită criză, într-o cantitate și la un nivel comparabil cu acelea ale unei mari puteri.

De exemplu, desconsiderarea pe care au manifestat-o Aliații (Anglia și Franța) față de capabilitățile micilor state central-europene din sistemul francez de alianțe cu Estul, mai ales Cehoslovacia și România din Mica Antantă, dar și Polonia aliată cu Franța, a avut ca urmare o pierdere netă de peste 130 de divizii ale Aliați în 1938. Pe atunci cea mai mare putere militară din Europa, Franța, avea doar 60 de divizii. Cu toate că niciunul dintre micile state central-europene nu putea fi considerat o mare putere pe baza capabilităților sale globale, ar fi ridicol să afirmăm că peste 100 de divizii n-ar fi înclinat cu mult balanța puterii în Europa anului 1938. Neputința de a discerne capabilitățile relevante din totalul de capabilități orbește atât teoreticienii, cât și politicienii.

Această neputință derivă din folosirea ambiguă a termenului *echilibru de putere*. Termenul este în general vag definit din punct de vedere teoretic și neîncadrat într-o sferă sau categorie. Mai problematic e faptul că tinde să excludă statele mici. Acesta este cazul chiar și acolo unde redistribuirea capacităților statelor mici în avantajul unilateral al unei singure mari puteri poate modifica însuși echilibrul puterii. În afară de simpla afirmație că statele mici nu contează așa mult ca marile puteri în echilibrul puterii, nu se prea discută despre cât de „divizibil" este sau nu echilibrul puterii.

Un aspect al acestei probleme se regăsește în distincția dintre revizionismul orientat spre sistem și revizionismul îndreptat spre capabilități specifice (revizionism local), întâlnit uneori în teoria neorealistă.[2] În mod logic, cum revizuirea se referă la redistribuirea capabilităților, trebuie să modifice neapărat și echilibrul puterii într-o oarecare măsură. Chiar dacă schimbarea în echilibrul puterii este scopul declarat al doar câtorva state, pe când altele încearcă numai să revizuiască și să redistribuie anumite capabilități (modificarea frontierelor teritoriale, accesul la resurse minerale etc.), niciuna din aceste forme de revizionism nu poate fi realizată fără revizuirea distribuției existente de capabilități. Dacă lăsăm deoparte complicata problemă a evaluării pragurilor de capabilitate și chiar dacă acceptăm definirea des întâlnită a echilibrului puterii ca referindu-se doar la relațiile de capabilitate dintre marile puteri, când redistribuirea capabilităților are loc în mod unilateral și de pe urma ei nu beneficiază în egală măsură toate marile puteri ce alcătuiesc „miezul" echilibrului, atunci acest lucru va revizui echilibrul puterii în cel mai restrictiv sens al cuvântului.

Modificările care ar facilita o aplicare mai funcțională a teoriei la comportamentul alianței, pornind de la criticile formulate, sunt evidente. În primul rând, capabilitățile relevante și folosibile ar trebui definite și examinate cu atenție. De exemplu, în ceea ce privește modificările echilibrului imediat înainte de război și în timpul acestuia, forța militară indicată prin numărul de

divizii poate fi considerată o capabilitate demnă de urmărit. Trebuie subliniat faptul că aceste capabilități semnificative și relevante sunt semnificative și relevante indiferent cine le are sau de unde provin. Acceptarea acestui fapt ar îngădui emergența statului mic și o mai bună înțelegere a rolului pe care îl joacă transferul de capabilități în modificarea echilibrului dintre puteri. În al doilea rând, termenul de *echilibrul puterii* ar trebui definit și delimitat în așa fel încât să incorporeze toate capabilitățile relevante ce pot afecta păstrarea sau revizuirea acesteia.

Alte puncte slabe se găsesc în structura fundamentală a teoriei în sine. Întrucât neorealismul este conceput ca o teorie a reacției defensive, acțiunile părții *agresor/bandwagon* din ecuația *aliniere–echilibrare (bandwagoning–balancing)* sunt slab dezvoltate atât în sens teoretic, cât și empiric. În plus, această dinamică esențială cu doi actori se concentrează pe reacția de echilibrare la o singură amenințare. Așadar, exclude amenințările ce vin de la alte mari puteri asupra echilibrului existent al puterii, precum și pe cele prezentate de alte mari puteri și state mici pentru alte state mici. Toate celelalte amenințări, cu excepția uneia singure și semnificative identificate în teorie, sunt respinse ca irelevante. Neorealismul, așa cum se aplică actualmente la comportamentul în alianță, impune bipolaritate unui sistem multipolar, fiind așadar incapabil să evalueze reacțiile la amenințările care vin de la o a treia parte.[3]

Din această problemă structurală de ordin general derivă altele particulare în evaluarea comportamentului statelor aliate. La cel mai general nivel, amenințările și motivațiile din alianță nu decurg în mod empiric. Acestea sunt imputate statelor mici pe baza structurii teoriei. Mai la obiect, motivațiile din alianță sunt imputate *nu* în conformitate cu natura amenințării la care reacționează statul mic, așa cum ar fi cazul în determinarea motivațiilor marilor puteri care se aliază. Așadar, în timp ce marile puteri își au propriile motivații de a face o alianță, statele mici „moștenesc" aceste motivații de la partenerul lor mare putere.[4]

Procedura logică și empirică de determinare a intențiilor și motivațiilor prin consultarea propriilor arhive și a materialelor provenite din surse primare, care se aplică de obicei în cazul marilor puteri, este rareori urmată în cazul statelor mici. În consecință, natura politică a majorității documentelor din arhive și tendința generală a autorităților unui stat de a-și justifica într-o anumită măsură politicile fac necesară folosirea surselor unei a doua sau a treia părți, pentru a se stabili că intențiile și motivațiile nu prezintă încredere și întreaga procedură este eronată. Nu e deloc surprinzător că identificarea și atribuirea greșită a motivațiilor alianței rămân o problemă răspândită în teoriile neorealiste, atunci când încearcă să evalueze comportamentul statelor mici.

În sfârșit, motivațiile care au puțină legătură cu formarea alianței, așa cum este aceasta înțeleasă în general, și care culminează cu relații ce nu corespund celei mai fundamentale definiții a alianței, sunt atribuite exclusiv statelor mici. Relației care rezultă i se acordă apoi statutul de alianță, fără nicio justificare sau încercare de validare empirică. Cel mai evident caz este al alianței încheiate de un stat aflat în pericol iminent, pentru a evita atacul sau a direcționa agresivitatea în altă parte. Walt afirmă că aceasta este principala motivație a statelor mici de a pactiza cu agresorul. Schweller o consideră a doua motivație importantă a statelor mici de a se alia. Niciun autor nu se referă la interesele comune ca motivații. Schweller include printre motivații și dorința unui stat de a evita sancțiuni pentru că a fost de partea perdantului; dar acesta este un motiv evident de a părăsi o alianță și nu de a se alia cu un stat.

Modificările ce se impun pentru a remedia aceste erori ale neorealismului în privința evaluării comportamentului micilor state în alianță sunt cât se poate de simple și constituie mai degrabă niște măsuri de prevedere în ideea de a se evita căderea în multele capcane ale teoriei și aplicării sale. În primul rând, ar trebui să ne ferim să impunem statelor mici motivațiile alianței din perspectiva teoriei sau a „analistului". În loc de acest lucru, este recomandabil să aplicăm în cazul statelor mici aceleași criterii empirice pentru a identifica natura amenințării și a reacției care se aplică și la comportamentul marilor puteri. Este absolut necesar ca statului amenințat să i se permită să identifice acea amenințare pentru ca motivațiile sale de a face o alianță să fie evaluate cu un anumit grad de acuratețe. Când amenințarea este greșit identificată și atribuită, fie pentru că reflectă perspectiva altor părți sau pur și simplu pentru că predomină preocuparea comună pentru echilibrul întregului sistem în detrimentul autoapărării, nu e de mirare că și motivațiile alianței sunt greșit atribuite.

În al doilea rând, trebuie evitată tendința de a atribui automat aceleași motivații de a se alia tuturor partenerilor dintr-o alianță. În această privință, e bine să vă amintiți că există deja o categorie în teoria neorealistă a alianței care nu e supusă acestei prezumții: „coaliția". Coalițiile sunt alianțe de război cu scopuri imediate, a căror durată este strâns legată de atingerea unui anumit scop, în general evitarea unei amenințări comune.

În al treilea rând, motivele formării unei alianțe ar trebui evaluate cunoscând perfect ce înseamnă termenul de *alianță* și ce implică aceasta. De asemenea, problema asociată cu subdezvoltarea părții *agresor/bandwagon* din ecuația *aliniere–echilibrare (bandwagoning–balancing)* necesită doar mai multă atenție și cunoaștere a faptului că alianțele nu se fac numai în scopuri defensive. În privința statelor mici, ar fi bine să nu uităm că nu toate

acordă prioritate valorilor deținute asupra valorilor râvnite și că acestea prezintă tot atâtea diferențe în orientarea către echilibrul de putere ca și marile puteri.[5]

Cea mai importantă modificare impune totuși depistarea în structura teoriei a faptului că mai multe dinamici de tipul *agresor/bandwagon – balancer* (factor de echilibru) pot opera în același timp atât la nivelul sistemului, cât și la nivele locale. Acest lucru va face mai inteligibil comportamentul statelor mici care se aliază și va elucida faptul că marile puteri pot juca simultan rolurile de agresor/*bandwagon* și factor de echilibru (*balancer*) față de diferite state. În fond, aceasta este doar reintroducerea perspectivei multipolare în locul artificialei perspective bipolare impusă de conceptualizarea neorealismului ca o dinamică având doi actori, așa cum se arată în Figura 15.

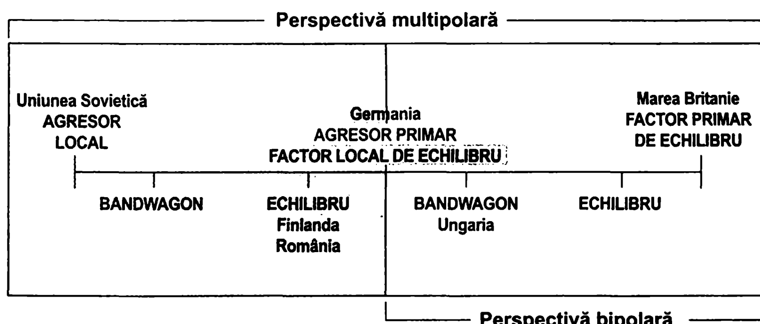

Figura 15. Formarea de alianţe în al Doilea Război Mondial

Aceasta ar putea fi criticată ca fiind o dinamică sub nivel de sistem de către puriștii realismului structuralist. Dar asemenea critici s-ar baza pe percepția eronată că amenințările revizioniste locale n-au legătură între ele și nu au practic nicio influență asupra asupra echilibrului de putere existent. Așa cum am menționat mai sus, capabilitățile semnificative și relevante rămân semnificative și relevante oriunde s-ar afla ele între frontierele unui echilibru de putere existent. Redistribuirea lor modifică acel echilibru. Deci, nu contează dacă o amenințare este clar sistemică sau locală. Dacă aceste capabilități semnificative și relevante ar fi redistribuite altfel decât sunt, amenințarea ar plana asupra sistemului. În plus, ar trebui recunoscut mai explicit și categoric faptul că redistribuirea capabilităților relevante ar putea produce și alte efecte în sistem.

Compatibilitate şi incompatibilitate

Compatibilitatea în alianţă se referă la o orientare împărtăşită spre echilibrul puterii sau spre sistemul internaţional. În termeni mai simpli, există compatibilitate atunci când partenerii de alianţă împărtăşesc aceeaşi orientare în privinţa distribuţiei existente a capabilităţilor în cadrul sistemului internaţional. Statele de tip statu-quo caută să păstreze echilibrul existent sau, după izbucnirea războiului, să restabilească *statu quo ante*. Când un stat care are o anumită orientare este nevoit să se alieze cu unul având orientarea opusă, se formează o alianţă incompatibilă. În alianţele incompatibile, partenerii au acelaşi scop/inamic imediat, dar scopuri conflictuale pe termen lung. Pentru marile puteri, alianţele incompatibile sunt rare în timp de pace, deoarece acest gen de alianţe se bazează de obicei pe principiul descurajării (*deterrence*) – un bun public indivizibil care presupune compatibilitate între scopurile pe termen scurt şi lung (descurajare imediată şi incidentală). În general, alianţele pe timp de pace se caracterizează prin compatibilitate între scopurile pe termen scurt şi cele pe termen lung, precum şi prin oficializarea unor precedente orientări tacite, prin specificarea drepturilor şi obligaţiilor legale şi morale.

Totuşi, pentru statele mai mici, ameninţările militare pot exista chiar şi pe timp de pace. Tulburări locale, insurecţii, războaie mici sau „pe jumătate" şi operaţii militare limitate, toate sunt suficiente pentru a ameninţa supravieţuirea statelor mici ca entităţi independente şi suverane, deşi nu pot fi considerate războaie propriu-zise. Prin urmare, în timp de pace, alianţele incompatibile sunt o anomalie mai degrabă între statele mici decât între marile puteri. În această dinamică, precedenta aliniere şi orientare a unui stat către echilibrul de putere este temporar anulată de o ameninţare mai stringentă şi periculoasă, împotriva căreia doar un aliat incompatibil e dispus să-i ofere ajutor.

Alianţele din timpul războiului pot fi şi sunt adesea încheiate din raţiuni pe termen scurt, fără legătură cu scopurile partenerilor pe termen lung. Întrucât alianţele de război se formează din cauze specifice, nu pot fi luate în consideraţie eventualele orientări tacite anterioare nici măcar în cazul marilor puteri. Acest fenomen este evident în formarea diverselor coaliţii militare pentru contracararea unei anumite ameninţări, de exemplu, cea dintre Marea Britanie şi URSS împotriva Germaniei în 1942. De asemenea, întrucât alianţele militare se bazează pe contribuţia imediată cu forţe armate în scopuri de luptă, nivelul lor de oficializare prin negocieri înainte de încheierea alianţei şi, ulterior, în interiorul acesteia, privitoare la contribuţie, depinde foarte mult de statutul partenerilor şi priorităţile celui mai puternic

stat din alianță. Principiile reciprocității și egalității, care există de obicei în alianțele dintre marile puteri, nu se aplică în alianțele dintre o mare putere și un stat mic încheiate în timpul războiului. Lipsa documentelor oficiale diminuează atât obligațiile, cât și drepturile partenerilor, în afară de dreptul celui mai puternic.

Valoarea incompatibilității în teoria alianței este capacitatea de a prevedea tendințele comportamentale din interiorul alianței, cauzate de orientările radical divergente față de echilibrul puterii pe care le au statul mic și marea putere. Statul mic se străduiește să-și păstreze intact obiectivul pe termen lung, dar se confruntă cu solicitările aliatului său de a face contribuții ce vor fi folosite pentru a împiedica atingerea scopului respectiv.

Posibilele implicații ale compatibilității/incompatibilității în exercitarea influenței într-o alianță sunt multe și diverse. Micile state compatibile au în comun aceleași scopuri pe termen lung (restabilirea *statu quo ante*, schimbarea echilibrului de putere) ca și aliatul lor puternic. Obiectivele pe termen lung, orientate către sistem, sunt, prin însăși natura lor, de mai mare interes pentru aliații mari puteri. În același timp, scopurile imediate ale statului mic nu pot fi atinse dacă marea putere nu-și atinge scopul comun pe termen lung. Datorită acestui lucru, statele mici compatibile se găsesc într-o relație de dependență mai mare decât cele incompatibile, deoarece marea putere dobândește capacitatea de a insista să se acorde prioritate scopului comun pe termen lung (și, pentru statul mic, din ce în ce mai puțin clar), neglijând oarecum interesele specifice ale statului mic compatibil. Statele mici incompatibile nu împărtășesc principalul scop pe termen lung al partenerului lor puternic. Astfel, în cadrul alianței, marea putere are mai puțină influență prin care să-și impună prioritățile care neglijează sau sunt contrarii intereselor specifice ale micilor state incompatibile. Aceste interese specifice și urgente stau la baza participării acestuia la alianță și e puțin probabil să fie realizate dacă marea putere își atinge principalul scop pe termen lung. Drept urmare, natura negocierilor din interiorul alianței s-a schimbat de la felul în care scopurile pe termen lung ale alianței (la care se adaugă obiectivele proprii ale micilor state compatibile) pot fi mai bine servite la modalitatea în care să se stabilească și să se asigure schimburile reciproce în vederea anumitor acțiuni militare și economice. Participarea la alianță a micului stat incompatibil și îndeplinirea angajamentelor și obligațiilor ce îi revin se bazează pe acorduri condiționate, prin care și marii puteri i se cere să îndeplinească anumite angajamente și obligații. În cazul neîndeplinirii acestora de către una din părți, cealaltă se înțelege că va fi eliberată de angajamentele și obligațiile asumate. În alianțele compatibile, statul mic este rareori în stare să impună condiții privitoare la îndeplinirea

angajamentelor și obligațiilor sale, deoarece marea putere poate invoca necesitatea imperioasă a atingerii scopului comun pe termen lung pentru realizarea obiectivelor imediate ale statului mic.

Dinamica alianței compatibile dintre Ungaria și Germania urmează întocmai modelul descris în literatura despre teoria alianței. O aliniere tacită de lungă durată, încă din perioada interbelică, a precedat formarea alianței prin tratatul de asistență militară din 1938, care stipula acordarea de sprijin militar în interes comun. Acest lucru a încurajat împărtășirea unor standarde și valori comune de către ofițerii superiori într-așa o măsură încât scopurile alianței (prioritățile Germaniei) au fost mereu susținute de militarii unguri în detrimentul intereselor naționale. Efectul compatibilității în urmărirea scopurilor pe termen lung poate fi identificat comparând motivele marii puteri pentru agresiune revizionistă cu motivațiile statului mai mic din alianță.

Scopul pe termen lung al Germaniei, pentru care a început războiul, a fost schimbarea echilibrului de putere și îmbunătățirea poziției Germaniei în cadrul acestuia. Pentru a realiza acest deziderat, Germania trebuia să înfrângă marile puteri europene existente sau să le constrângă să accepte modificarea echilibrului de putere în favoarea nemților. După dificultățile avute cu Marea Britanie în războiul aerian, Germania a decis să lanseze campania din est pentru a-și proclama dominația prin distrugerea Uniunii Sovietice, înglobarea resurselor fostei Uniuni Sovietice și a teritoriului acesteia în „noua ordine" a celui de-al Treilea Reich, precum și pentru a folosi această nouă bază de putere ca să înfrângă marile puteri occidentale.

În ciuda retoricii sale, Ungaria nu avea niciun interes direct în distrugerea Uniunii Sovietice, întrucât URSS nu reprezenta nicio amenințare militară pentru ea. Iar Ungaria nu avea nimic de câștigat de pe urma cuceririi de către Germania a unui teritoriu și a unor resurse de asemenea dimensiuni și nici măcar de pe urma înfrângerii puterilor occidentale. Dar avea nevoie de o victorie a Germaniei, mai exact a politicii revizioniste a statului german, pentru a-și păstra și după război teritoriile anexate. Prin urmare, Budapesta a respins încercările de *rapprochement* făcute de Moscova și se gândea la o eventuală pace doar dacă i se recunoșteau toate sau cea mai mare parte din câștigurile ei teritoriale.[6] Din cauză că Aliații (cu excepția Uniunii Sovietice) condamnau politicile revizioniste, Ungariei îi trebuia o victorie a Germaniei, care să modifice raporturile de putere în Europa, pentru a-și realiza obiectivele imediate și a-și atinge scopurile pe termen lung. Acest lucru explică în mare măsură reușita Germaniei de a obține de la Ungaria un efort militar disproporționat și o contribuție așijderea, chiar și înainte de ocuparea oficială din martie 1944.

Pe de altă parte, înainte de alianța dintre Germania și Finlanda sau România, nu a existat o aliniere tacită. Dimpotrivă, ambele țări erau foarte favorabile statu-quo de dinaintea războiului, deschise unui *rapprochement* față de Uniunea Sovietică și înclinate să vadă în Germania cea mai mare amenințare, până când a început Uniunea Sovietică să-și anexeze diverse regiuni, atacându-le în cursul acestor acțiuni. Alianțele incompatibile pe care le-au încheiat au fost încercări disperate de a-și păstra suveranitatea și identitatea de stat în fața pericolului reprezentat de politica expansionistă a Uniunii Sovietice, iar în cazul României, și de pretențiile teritoriale ale Ungariei. Ambele alianțe au prezentat o discontinuitate marcantă în precedenta lor aliniere tacită și alianțele anterioare. În momentul încheierii alianței cu ele, Germania era deja aliată cu Uniunea Sovietică. Dinamica alianței este descrisă în Figura nr. 16.

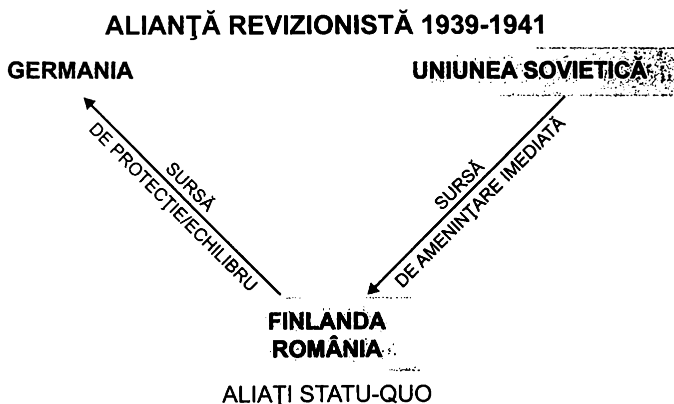

Figura 16.

Obiectivul imediat al Finlandei și României și principala motivație pentru alianța lor cu Germania au fost eliminarea amenințării reprezentate de Uniunea Sovietică. Scopul lor pe termen lung rămânea restabilirea *statu quo ante*. Pentru atingerea acestui scop nu era necesară distrugerea Uniunii Sovietice. Nici nu depindea de întărirea Germaniei sau de înfrângerea puterilor occidentale. De fapt, ca stat revizionist de frunte, victoria Germaniei asupra Occidentului constituia o temere depășită doar de aceea a victoriei Uniunii Sovietice.

Eliminarea amenințării sovietice era condiționată de una dintre aceste trei împrejurări: (1) înfrângerea militară a Uniunii Sovietice de către Germania

aliată cu Finlanda și România; (2) restituirea teritoriilor finlandeze și române ocupate și anexate de Uniunea Sovietică în 1940 și renunțarea Moscovei la intenții ostile; (3) garanții solide oferite de Aliați în privința restabilirii *statu quo ante*, așa cum erau oficial formulate în Carta Atlanticului.[7] Odată ce a devenit clar că Germania nu putea să înfrângă Uniunea Sovietică, atât scopurile pe termen lung cât și cele pe termen scurt ale Finlandei și României nu au mai corespuns cu acelea ale Germaniei. În consecință, Berlinul s-a simțit frustrat, pentru că eforturile sale de a obține mai multă contribuție nu aveau rezultat.

În afară de capacitatea marilor puteri de a-și impune prioritățile în fața statelor aliate compatibile, compatibilitatea le creează acestora și un mai mare potențial de a exercita influență asupra statelor mici din alianță. În alianțele de tip statu-quo, statul mic compatibil acceptă și sprijină nu numai păstrarea echilibrului de putere, dar și standardele și valorile comune care stau la baza alianței, un fenomen evident în cursul extinderii NATO în fostele țări comuniste. În mod asemănător, în alianțele revizioniste, micul stat compatibil acceptă și sprijină rolul conducător al marii puteri în stabilirea „noii ordini" prin politica sa revizionistă (implicit standardele și valorile comune). Așadar, compatibilitatea presupune o alianță mai largă, în care marii puteri i se permite din ce în ce mai mult acces la elitele și instituțiile statului mic, precum și imixtiunea în mai multe probleme, în afară de cele legate de contribuția militară și economică.

Compatibilitatea presupune și o aliniere/alianță de mai lungă durată, care, împreună cu accesul crescând al marii puteri la elite și instituții, probabil va duce la consolidarea loialității în cadrul acelor instituții de stat inițial implicate în menținerea alianței, îndeosebi militare. Acesta a fost cazul Ungariei, unde majoritatea ofițerilor superiori din armată erau progermani convinși, care au urmărit mereu să realizeze aranjamente favorabile unei colaborări mai strânse și intereselor comune ale alianței. Multe au fost ocaziile în care aceștia chiar au susținut activ interesele germane în dauna celor ale Ungariei, adesea aprobați și încurajați de regent.

Date fiind compatibilitatea scopurilor pe termen lung, proporțiile și durata alinierii/alianței, influența crescândă a marii puteri și gradul său de pătrundere erau previzibile. Această influență s-a măsurat prin contribuțiile la alianță smulse de la statul mic, în pofida intereselor și priorităților sale. După 1941, capacitatea Germaniei de a obține de la Ungaria mai multe efective militare, o contribuție financiară, agricolă și în resurse minerale mai mare decât de la România, vine în sprijinul acestei premise, așa cum se observă și în Figurile nr. 6, 8, 11 și 14, reproduse din Capitolul IV. Finlanda nu se încadrează în această comparație, din cauza lipsurilor

financiare și agricole survenite în urma Războiului de Iarnă și a mobilizării a 16% din populația țării în Războiul de Continuare. Prin urmare, Germania mai mult a ajutat Finlanda din punct de vedere economic decât invers. Pe de altă parte, modelul prezentat mai sus se aplică și în privința participării active a Finlandei la operațiile militare care au servit interesele germane mai degrabă decât pe cele finlandeze. Spre sfârșitul lui 1941 și începutul lui 1942, după ce făcuse un efort enorm pe front, mobilizând 400 000 de militari, Finlanda a refuzat să întreprindă operații ofensive semnificative care ar fi servit interesele germane, dar i-ar fi atras și mai multă ostilitate din parte Uniunii Sovietice, fără să-i îmbunătățească perspectivele de securitate. Compatibilitatea este, așadar, un factor de predicție a comportamentului statelor în interiorul unei alianțe și a dinamicii negocierilor dintre ele.

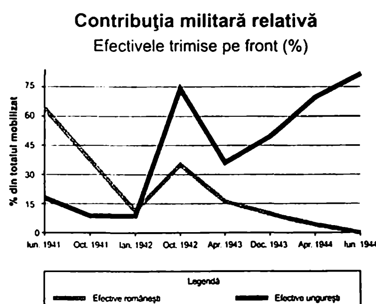

Figura 6.

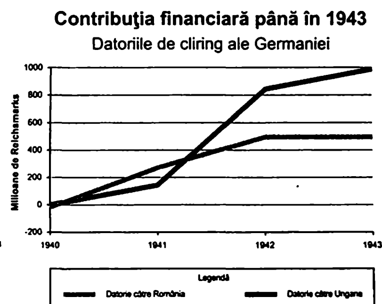

Figura 8.

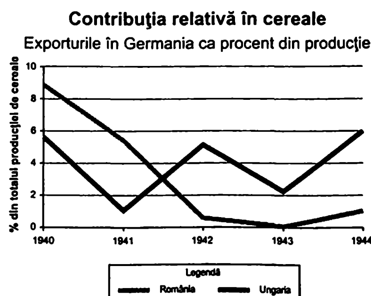

Figura 11.

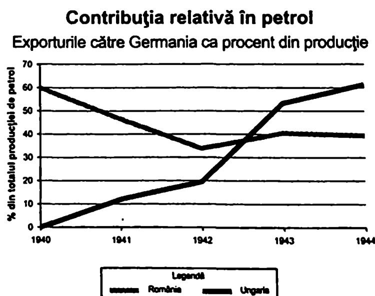

Figura 14.

Influența scăzută și constrângerile mai mari ale statelor mici în alianțe revizioniste compatibile au trei cauze principale. În primul rând, ajutorul marii puteri îi este necesar statului mic pentru expansiunea sa teritorială, iar acest ajutor nu-l poate găsi la statele de tip statu-quo. În al doilea rând, pentru că revizuirea acelui statu-quo care presupune crearea de noi frontiere trebuie recunoscută și legitimată de principalele puteri după război, statul mic rămâne organic legat de marea putere revizionistă și angajat pe durata războiului în atingerea scopului pe termen lung al acesteia. Dacă marele aliat revizionist este învins, teritoriul recent cucerit de statul mic va fi pierdut. Deși există excepții parțiale de la această regulă, acestea sunt extrem de rare și se datorează probabil altor factori în relațiile bilaterale dintre „câștigătorul" și „perdantul"[8] de teritorii.

În ultimul rând, deoarece sunt foarte puține teritorii în lumea contemporană pe care să nu le pretindă nimeni, micul stat revizionist își face dușmani din statele victimizate de expansiunea sa. Când nu sunt în întregime distruse prin fărâmițare, aceste state încearcă atât să-și recupereze teritoriul pierdut, cât și să obțină o compensație, în caz că alianța de tip statu-quo este cea victorioasă. Pentru a evita să fie lăsat la cheremul vecinilor săi nemulțumiți, micul stat revizionist preferă să se lase, mai mult sau mai puțin, la mâna aliatului său puternic. Prin urmare, statul mic care acceptă teritorii va rămâne îndatorat la nesfârșit marii puteri, care îl poate atrage în acțiuni cu totul neconvenabile pentru el. De exemplu, poate fi obligat să permită amestecul aliatului în politica sa internă sau să participe la operații militare împotriva unui stat care face obiectul ostilității marii puteri aliate, dar față de care statul mic nu are nici resentimente și nici pretenții.

Parafrazându-l pe Machiavelli, un stat mic n-ar trebui să facă niciodată cauză comună cu o mare putere în scopuri revizioniste pentru simplul motiv că, dacă marea putere este înfrântă, partea sau părțile vătămate vor căuta să se răzbune și pe el sau, dacă aceasta câștigă lupta, statul mic va rămâne subordonat și obligat față de ea.[9] Față de un stat mic care îi este aliat compatibil, o mare putere revizionistă are tendința să practice politica *abandonului*, care îl va lăsa pe acesta la cheremul acelor state cărora le-a făcut rău cu ajutorul marii puteri. Alianța compatibilă dintre Ungaria și Germania constituie un exemplu clasic pentru această dinamică. Participarea Ungariei la campania din est și ulterioara sa contribuție militară și economică la alianță au fost în mare măsură rezultatul amenințărilor Berlinului, mai mult sau mai puțin voalate, de a abandona Ungaria și a permite statelor (sau ce mai rămăsese din ele) care pierduseră teritoriile câștigate de aceasta, cu ajutorul Germaniei, să emită pretenții asupra lor.

Statul mic de tip statu-quo dintr-o alianță incompatibilă cu o mare putere revizionistă începe prin a avea o influență mai mare, întrucât scopurile sale sunt

mai bine definite. În general, asemenea state se aliază pentru a obține sprijin defensiv împotriva unei amenințări militare iminente, în timp ce își continuă tentativele de a restabili *statu quo ante*. Odată ce scopul imediat este atins, continuarea colaborării pe plan militar, indiferent de amploarea acesteia, creează mai multe obligații marii puteri față de statul mic decât viceversa. Statul mic face supoziția – care este logică, chiar dacă se adeverește rareori – că are mai multe șanse să-i fie recunoscut *statu quo ante* la sfârșitul războiului, fie datorită eforturilor sale de partea marii puteri revizioniste și victorioase, fie ca parte a restabilirii anticipate a statu-quo antebelic de către marea putere victorioasă de tip statu-quo.[10]

Prin urmare, *ceteris paribus*, statul mic aflat într-o alianță incompatibilă trebuie doar să-și apere interesele de solicitările sau/și ofertele aliatului său care i-ar schimba statutul dintr-unul ce sprijină *statu quo ante* într-unul ce susține revizuirea acestuia. Marea putere va încerca aproape întotdeauna să modifice acest statut și să lege mai strâns soarta micului stat de tip statu-quo de a sa, reducându-i în același timp alternativele. Pentru a realiza acest lucru, marea putere poate să-i ofere statului mic mai multe teritorii sau să încerce să-i modifice instituțiile și politicile, fapt ce l-ar împiedica să fie acceptat în rândurile unei alianțe statu-quo și ar duce la mărirea gradului de control pe care aceasta îl exercită asupra statului mic. Față de statele mici incompatibile aliate cu ea, marea putere tinde să aplice politici de *prindere în capcană (entrapment)* mai degrabă decât de *abandon*.

Deși acest model a fost evident atât în relațiile dintre aliații finlandezi și germani, cât și în cele dintre români și germani, explicând în mare măsură capacitatea Finlandei și României de a rezista pretențiilor Germaniei; din diverse motive (inclusiv importanța relativă a frontului pentru Germania, relativa înzestrare cu resurse minerale și excepționala performanță militară a finlandezilor înainte de război), relația romano-germană constituie totuși cel mai elocvent exemplu. România a avut capacitatea de a-și îmbunătăți poziția de la cea a unui aliat complet dependent și rău văzut în 1940, la aceea de partener care putea să negocieze cu Germania aproape pe picior de egalitate în 1942, insistând cu succes asupra respectării de către partea germană a principiului reciprocității în contribuțiile alianței. Datorită statutului său respectat, dobândit în urma performanței militare din timpul Războiului de Iarnă, Finlanda a reușit să se impună ca un partener aproape egal în negocierile din alianță chiar și înainte să înceapă campania din est în 1941.

Recapitularea ipotezelor

Deși în aparență evidentă, ipoteza de bază a acestui studiu, că motivațiile din alianță afectează semnificativ natura politicii ulterioare din interiorul

alianței, este de obicei ignorată în analiza comportamentului statelor mici de către teoria neorealistă și teoria alianței bazată pe neorealism. Neglijarea teoretică a ceea ce pare a fi o propunere deschisă persistă în mare măsură din cauza impunerii bipolarității artificiale, despre care s-a discutat mai sus. Mai precis, s-a arătat că, cu cât este mai mare compatibilitatea statului mic cu marea putere aliată, cu atât mai mare este dependența primului și mai mică puterea sa de negociere în cadrul alianței. Interesant e că principiul care susține că incapacitatea unui anumit partener din alianță de a-și îndeplini obligațiile din contract va reduce dependența percepută a celuilalt partener pare să fie aplicabil în aceeași măsură atât aliaților cu puteri egale, cât și statului mic incompatibil aliat cu o mare putere revizionistă, indiferent de evidenta inegalitate între puterile lor. Cu cât e mai mare incompatibilitatea, cu atât exercită statul mic mai mult control asupra politicii sale de securitate și a contribuției la alianță.

Întrucât alianțele compatibile tind să fie mai largi și de mai lungă durată, această compatibilitate crește capacitatea marii puteri de a pătrunde în instituțiile statului mic și de a-i influența politica de stat. Cu cât este mai mare compatibilitatea, cu atât mai strict devine controlul efectiv al marii puteri asupra politicii de securitate a statului mic și a contribuției sale la alianță. În condiții de incompatibilitate, influența marii puteri se limitează la un control restrâns doar la anumite domenii și în anumite condiții. În general, cu cât este mai mare incompatibilitatea, cu atât mai puțin control exercită marea putere asupra politicii de securitate și a contribuției statului mic.

Întrucât principala preocupare a lucrării de față sunt alianțele de război ale Germaniei cu statele mici, trebuie specificat că această compatibilitate presupune o aliniere tacită comună încă din perioada antebelică, o condiție îndeplinită pe de-a-ntregul în cazul Ungariei. Influența ulterioară a Germaniei asupra instituțiilor implicate nemijlocit în securitatea națională a ajuns uneori până înlocuirea guvernului civil cu unul militar, fără a ține seama de prioritățile țării de o manieră flagrantă, un fenomen anticipat de prim-ministrul Pál Teleki încă înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial.

Pe de altă parte, absența oricărei alinieri tacite cu Germania în cazul Finlandei și al României a limitat drastic gradul de penetrare instituțională și influență politică pe care le putea exercita Berlinul. Germania nu a fost în stare (și poate nici nu a vrut) să-și refacă influența pe care o avusese temporar asupra Finlandei în Primul Război Mondial, datorită unor motive convingătoare și ușor de înțeles. Și, chiar dacă a reușit să folosească aripa radicală a Gărzii de Fier pentru a-i sprijini prioritățile în România în tot anul 1940 și o parte din 1941, după 1941, instituțiile și agențiile implicate în securitatea națională nu s-au pus la dispoziția Germaniei ca factori de

influență asupra politicilor guvernamentale, militare, financiare și economice ale statului român.

Ipoteza conform căreia compatibilitatea reduce legitimitatea unor alegeri independente și, prin acest lucru, tinde să aibă un impact negativ asupra credibilității statului mic față de marea putere aliată este la rândul ei confirmată prin dovezi empirice. Principala problemă referitoare la credibilitatea statelor mici dintr-o alianță revizionistă pare a fi tendința marii puteri de a defini loialitatea în alianță a partenerilor ei compatibili într-o manieră absolută. Statului mic i se dă foarte puțin spațiu de manevră pentru a urmări interese divergente și i se arată puțină toleranță când are inițiative independente, chiar dacă acestea nu intră în competiție cu altele. În schimb, marea putere aplică o definiție mult mai puțin restrictivă a loialității în cazul aliaților săi incompatibili, indicând cel puțin o recunoaștere pasivă a faptului că aliații incompatibili au mai puține scopuri în comun cu „sponsorii" lor puternici și un grad mai scăzut de acceptare a alianței.

Într-o mare măsură, urmărirea sau intenția de a urmări priorități independente explică scăderea dramatică a încrederii Germaniei în aliatul său, Ungaria, vizibilă prima oară în 1938, iar apoi mai evidentă în 1939 și 1940. Pe de altă parte, se observă o dinamică opusă în cazul României în perioada 1940–1942, când Germania a apreciat din ce în ce mai mult România ca fiind un aliat de nădejde, aproape numai pe considerentul performanței trupelor acesteia pe front. Înalta apreciere a credibilității României s-a menținut mult timp după 1941, când Germania și-a pierdut mare parte din accesul la politica internă a țării, când contribuția militară relativă s-a redus și când a devenit clar pentru prima dată că toate contribuțiile României (financiară, agricolă și în resurse minerale) scădeau mai degrabă decât creșteau.

În mod asemănător, aliatul incompatibil Finlanda, la început foarte bine văzut de Germania în campania din est, și-a păstrat această apreciere pe tot parcursul războiului, în ciuda reticențelor sale și a refuzului de a participa la operațiile militare dorite de Germania după 1941. Se pare că Germania a înțeles de la bun început că va trebui să ajute Finlanda din punct de vedere financiar și agricol, mai degrabă decât invers, pentru ca aceasta să poată lua parte la război. Așadar, nu s-a bizuit pe finlandezi decât în privința contribuției militare. Refuzul Finlandei de a purta operații militare care nu erau considerate în interesul național nu i-a atras represalii din partea Germaniei, mai ales că aceste refuzuri erau exprimate sub forma unui acord condiționat de o operație anterioară pe care germanii sau nu puteau, sau nu erau dispuși să o întreprindă ori să o ducă la bun sfârșit.

Ipoteza conform căreia compatibilitatea poate fi indusă sau crescută în detrimentul independenței statului mic, dacă acesta acceptă teritorii dincolo

de *statu quo ante* (în caz că este un stat incompatibil de tip statu-quo) sau dincolo de pretențiile sale de dinainte de război (dacă este un stat revizionist compatibil) sau dacă participă la alianță ca urmare a unei competiții în interiorul alianței cu un alt stat mic, este slab formulată. Dovezile empirice sugerează că inducerea revizionismului și exploatarea competiției în interiorul alianței ar trebui să fie clar despărțite una de alta. În primul rând, nu pare să existe niciun motiv pentru marea putere să atragă și mai mult un stat revizionist mic, căruia i-a acordat deja teritorii în plus, întrucât și-l poate supune doar amenințându-l cu pierderea acelor câștiguri teritoriale, nemaitrebuind să-i ofere altele.

În al doilea rând, chiar dacă Finlanda a discutat sincer cu germanii despre speranțele sale de expansiune dincolo de frontierele din 1939, nu-și exprimase oficial nicio pretenție teritorială. Pe deasupra, arătând față de micul său aliat o reținere și bunăvoință care nu-i stăteau în fire, Germania nu a exploatat niciodată aceste discuții pentru a-i induce loalialitate în alianță și a reduce alternativele Finlandei, în ciuda naturii vizibil anexioniste a politicilor sale de ocupație. Pare foarte logic că refuzul României de a anexa teritorii dincolo de granițele sale antebelice a lipsit Germania de pârghia prin care să poată obține contribuții mai marii. Derivă la fel de logic faptul că, în ambele cazuri, al României și Finlandei, acceptarea oficială de teritorii și anexarea lor ar fi dus la creșterea influenței și puterii de negociere a Germaniei în cadrul alianței. Deoarece niciunul din cele două state n-a mușcat din această momeală, nu există suport empiric pentru această ipoteză în cazurile studiate aici. În mod paradoxal, deși Alianța occidentală n-a făcut prea mult caz de discuțiile Finlandei cu Germania în vederea anexării de alte teritorii, a exploatat din plin încercările nereușite ale Germaniei de a convinge România să ducă o politică expansionistă; chiar până într-atât încât să susțină în propaganda sa din timpul războiului că astfel de anexări teritoriale erau un fapt împlinit, deși România declara sus și tare că nu făcuse așa ceva.

Premisa competiției în interiorul alianței ca un mijloc util pentru marea putere de a influența ponderea contribuției pare să se aplice altfel decât s-a presupus la început. Manipularea competiției pare să fie un instrument mai potrivit pentru micii parteneri de a evita contribuții mai mari decât pentru marea putere de a scoate de la aliații săi contribuții mai substanțiale. Cât despre Ungaria, influența Germaniei nu s-a manifestat atât prin comparații jignitoare între eforturile și contribuția acesteia și cele ale României cât prin amenințări mai mult sau mai puțin voalate în ceea ce privește câștigurile teritoriale ale Ungariei realizate cu ajutorul marelui său aliat. Faptul că România era în aceeași alianță era mai mult întâmplător pentru Germania și nu schimba tipul de influență pe care îl exercita.

Explicațiile cum că Ungaria contribuia la efortul de război pentru că urma exemplul României sunt așadar lipsite de temei. Participarea Ungariei era motivată de nevoia sa de a vedea politica revizionistă triumfând și creând un nou echilibru de putere care s-o consfințească. Prin restabilirea *statu quo ante*, rezultatul previzibil al victoriei Aliaților, Ungaria și-ar fi pierdut oricum teritoriile câștigate. Ungaria ar fi rămas vulnerabilă la amenințările Germaniei cu abandonul și pierderea teritoriilor recent anexate chiar dacă România ar fi fost complet distrusă prin fărâmițare și ocupație.

În cazul României, competiția cu Ungaria i-a oferit inițial Berlinului o pârghie prin care îi putea manipula efortul și contribuția la război, însă doar până la începutul campaniei. Nu se știe în ce măsură a contat acest lucru, dată fiind dorința României ca Germania să se angajeze clar și decisiv în apărarea ei de Uniunea Sovietică. După declanșarea campaniei, incompatibilitatea i-a permis României să se folosească de sprijinul acordat de Germania politicii expansioniste a Ungariei, de discrepanțele între efectivele militare române și ungare și de cele între resursele țărilor pentru a influența preferințele Germaniei în cadrul alianței. Deoarece nu exista un scop pe termen lung pe care să-l poată folosi Germania pentru a influența contribuția economică și militară a României, Bucureștiul a reușit în cele din urmă să-și limiteze contribuțiile pe baza principiului reciprocității. În același timp, pentru că Ungaria beneficiase mai mult de pe urma alianței cu Germania decât România (și chiar în detrimentul României), Bucureștiul a fost în stare să se folosească foarte bine de această discrepanță pentru a justifica o contribuție mai mică.

Statutul Ungariei de aliat compatibil, deja obligat Germaniei pentru cuceririle făcute înainte de începerea campaniei din est, i-a sporit exponențial vulnerabilitatea față de influența Germaniei. Chiar dacă Ungaria ar fi fost imaginea în oglindă a României ca efective militare și resurse minerale, România tot s-ar fi bucurat de o poziție mai favorabilă în orice competiție din interiorul alianței. Sprijinul Germaniei în arbitrajul de la Viena i-a acordat Ungariei o parte din Transilvania română, deci avantaje teritoriale în detrimentul României, punând astfel Ungaria în situația de a-și dovedi mereu valoarea, depășind constant România ca performanță, pentru a putea să-și păstreze câștigurile teritoriale. România, pe de altă parte, nu trebuia decât să atingă nivelul de contribuție al Ungariei pentru a o pune pe aceasta într-o lumină nefavorabilă și a părea ea însăși mai valoroasă. Faptul că Ungaria avea mai puține efective militare și mai puține resurse însemna că nu era niciodată în stare să corespundă așteptărilor Germaniei, fiind prin urmare vulnerabilă la acuzații de slabă performanță. Dacă România ar fi fost mai puțin dăruită cu resurse și forță militară, ar fi putut fi în dezavantaj față de Ungaria și să

facă obiectul manipulărilor, din cauza competiției din interiorul alianței, deși dovezile existente în privința relațiilor dintre Ungaria și Slovacia sau Ungaria și Croația în aceeași perioadă nu sunt concludente în acest sens.

Ipoteza generală conform căreia motivațiile pentru alianță explică în mare măsură capacitatea unui stat mic de a rezista presiunilor și priorităților marii puteri aliate, datorită faptului că ia mereu în considerație dezirabilitatea alianței și acțiunile sale conform acestei judecăți, se bazează pe dovezi empirice. Compatibilitatea cu un aliat-mare putere revizionistă crește categoric dependența statului mic de aliatul puternic și îi reduce puterea de negociere în alianță, pe când în situația de incompatibilitate se întâmplă exact invers, după cum s-a arătat mai sus. Deși nu face obiectul acestei lucrări, felul în care s-a produs părăsirea alianței cu Germania de către cele trei state mici este elocventă.

La începutul lui 1944, toate cele trei state căutau o modalitate de a ieși din război, inclusiv încheierea unei păci separate. Toate încercau să obțină garanții ferme în privința integrității teritoriale și a suveranității lor înainte de a face acest lucru. Toate căutau să părăsească alianța în cel mai onorabil mod cu putință, în așa fel încât să-și asigure o atitudine „prietenoasă" a Germaniei, precum și să evite costuri mari în ceea ce privește reputația lor, adică să nu fie stigmatizate ca aliați „trădători" Toate aveau planuri de rezervă mai mult sau mai puțin detaliate în caz că reacția Germaniei ar lăsa de dorit. Totuși, rezultatele au fost izbitor de asemănătoare modelului stabilit în negocierile din interiorul alianței în anii 1942-1944, și corespunzătoare consecințelor previzibile în alianțele compatibile și incompatibile.

Pe 23 august 1944, România a anunțat Germania că iese din război și a acordat trupelor germane 15 zile ca să se retragă din România. După ce au acceptat să facă acest lucru, germanii au bombardat Bucureștiul. Ca răspuns, întreaga armată română, inclusiv ofițerii superiori, fără nicio excepție, a lansat o contraofensivă reușită, care a alungat forțele germane din București și partea de sud-est a țării, înainte ca trupele sovietice, care înaintau acum fără să li se opună rezistență, să ajungă în capitală. Românii au continuat să lupte de partea Aliaților împotriva Axei, contribuind cu 25 de divizii, până la sfârșitul războiului, în mai 1945.

Peste mai puțin de două săptămâni, pe 2 septembrie 1944, Finlanda și-a anunțat intenția de a ieși din război, acordându-i Germaniei tot două săptămâni pentru a se retrage din țară. Înțelegând prea bine raportul de forțe, germanii au fost de acord cu aranjamentul și nu au făcut probleme la început. Totuși, încercările germanilor de a-i determina pe finlandezi să le îmbrățișeze cauza – care au avut uneori succes –, politica „pământului pârjolit" aplicată de nemți în Laponia și presiunea sovietică au dus la ostilități deschise

la începutul lui octombrie, izbucnind așa-numitul Război al Laponiei. Ostilitățile s-au încheiat la sfârșitul lui noiembrie 1944, după care armata finlandeză a fost demobilizată și Finlanda a ieșit din război.

Pe 15 octombrie 1944, Ungaria i-a anunțat Germaniei intenția sa de a ieși din război și le-a dat forțelor germane 15 zile să părăsească Ungaria. Ofițerii superiori din armata ungară, într-un număr copleșitor, s-au poziționat imediat de partea germanilor, iar Horthy a fost convins să încredințeze conducerea țării unui guvern-marionetă supus Germaniei. Apoi armata ungară s-a luptat alături de forțele germane până în iarna lui 1945.

Teoria alianței și statele mici

O serie de modificări specifice ar permite teoriei alianței să descrie mai convingător comportamentul statelor mici din alianță. Printre acestea este și recunoașterea faptului că statele mici tind să se alieze din aceleași motive esențiale ca și marile puteri: apărarea valorilor deținute și achiziționarea de valori râvnite. De asemenea, teoreticianul ar trebui să fie mereu conștient de reacția defensivă adusă adesea de neorealism în teoria alianței. Unele state mici manifestă o preferință clară pentru urmărirea valorilor invidiate în dauna celor deținute. Și alte posibile motivații ar trebui evaluate cu grijă și incluse în definiția de bază a alianței, mai ales prezumția de „interes comun".

O altă modificare necesară pentru o mai bună descriere a comportamentului statului mic în alianță, îndeosebi în timpul războiului, cere renunțarea la supoziția că alianțele se formează prin oficializarea alinierilor tacite anterioare. Mai ales în cazul statelor mici, alianțele nu sunt neapărat foarte oficiale și nici rezultatul unor relații anterioare. Principiul oficializării în alianțe, ca și cel al egalității și reciprocității, se aplică bine doar la alianțele dintre mari puteri. Este uneori aplicabil la alianțele statelor mici pe timp de pace și rareori în vreme de război. Alianța statelor mici cu mari puteri în vederea respingerii unui pericol, normal considerată antagonică, nu este totuși o anomalie. Poate fi chiar predominantă.

Odată ce se cunoaște compatibilitatea în privința orientării lor către echilibrul de putere existent între un stat mic și o mare putere aliată cu acesta, se pot face mai multe supoziții utile despre funcționarea alianțelor de război și influența comparativă exercitată de fiecare partener. Dacă o alianță este incompatibilă, atunci identificarea scopului comun imediat crește predictibilitatea comportamentului ulterior în interiorul alianței și marchează principalele linii de falie din alianță. În vreme de război, o mare putere poate să nu perceapă că interesul său este să-și influențeze aliatul sau aliații incompatibili (desigur, state mici) împotriva principalei mari puteri inamice. Poate

nici măcar să anticipeze anumite evoluții în interiorul alianței antagonice. Cu toate acestea, dacă politicienii marii puteri nu sunt în stare să înțeleagă natura acelei incompatibilități și efectul ulterior pe care îl are aceasta asupra dinamicii interne a alianței inamice, nu vor reuși să influențeze lucrurile.

Incapacitatea neorealismului de a descrie cum trebuie sau de a previziona comportamentul micilor state aliate în timp de război sunt consecințe ale structurii teoriei, ale lipsei de consecvență cu care sunt definite și aplicate noțiunile sale de bază și ale bipolarității neintenționate care se impune prin conceptualizarea formării oricărei alianțe ca o dinamică având doi actori care se opun unei amenințări prin diverse reacții. Câteva modificări relativ simple aduse teoriei, inclusiv folosirea consecventă a termenilor ca *echilibru de putere* sau *capabilități*, stabilirea eficientă a capabilităților relevante în crize militare și a pragului capabilităților relevante care conferă însemnătate, precum și acceptarea faptului că acestea rămân semnificative indiferent cine le controlează, ar remedia considerabil aceste puncte slabe și ar permite statelor mici să reapară în variantele cele mai influente ale Teoriei Relațiilor Internaționale.

Odată ce au reapărut, problema este clarificarea comportamentului statelor mici în alianță. Pentru a realiza acest lucru, trebuie să acceptăm faptul că, la un moment dat, poate funcționa mai mult decât dinamica amenințare–reacție și, prin urmare, că amenințarea care i se pare evidentă analistului poate că nu este pericolul iminent sesizat de un anumit stat. Faptul că diferite state se pot alătura aceleiași alianțe sau aliat din motive diferite și chiar diametral opuse este de maximă importanță în înțelegerea comportamentului statului mic în alianță. Problema este de fapt nu cu cine s-a aliat statul mic, ci de ce, lucru ce se aplică și în cazul marilor puteri.

Stabilirea corectă a motivațiilor pentru încheierea unei alianțe permite evaluarea compatibilității statului mic cu partenerul său mare putere. Așa cum ne indică dovezile empirice, există o relație inversă între compatibilitatea statului mic și capacitatea sa de a-și urmări prioritățile și interesele în cadrul alianței. Introducerea conceptelor de compatibilitate și incompatibilitate în alianță facilitează considerabil înțelegerea și predictibilitatea comportamentului statului mic în vreme de război, dar și mărește utilitatea teoriei alianței bazate pe neorealism în descrierea acestui comportament.

Note

Prefața ediției în limba română

1. Vezi, de exemplu, introducerea în Tatiana Vladimirovna Volokitina, Tofik M. Islamov și Tatiana A. Poliakova, editori, *Transilvanskii Vopros: Vengero-Rumynskii Territorialnii Spor i SSSR, 1940–1946. Dokumenti* (Problema Transilvaniei: Disputa teritorială româno-ungară și URSS 1940-1946, documente), Moscova, Academia Rusă de Științe și Arhivele Federale Rusești, Rosspen 2000.
2. Larry L. Watts, *With Friends Like These: The Soviet Bloc's Clandestine War Against Romania*, București, Editura Militară, 2010, pp. 89-93, 110-114
3. Edgar M. Howell, *The Soviet Partisan Movement 1941–1944*, Washington D.C., Departmentul Armatei, 1956, pp. 193–194.
4. Cât de fragile erau aceste baze reiese limpede din afirmația britanicilor că România ar trebui să fie „aruncată la lupi" pentru a proteja interesele Marii Britanii peste tot în Balcani. Vezi, de exemplu, Mihai Retegan, *Povestea unei trădări: Spionajul britanic în România 1940–1944*, București, RAO, 2010.

Introducere

1. Thucydides, *The Peloponnesian Wars*, în *Great Book of Western World*, New York, Encyclopedia Britannica 1956 și Niccolò Machiavelli, *The Prince and the Discourses*, New York, Random House, 1950. Pentru aspecte teoretice, vezi George Liska, *Nations in Alliance: The Limits of Independence*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1962 și Julian Friedman, Christopher Bladen și Steve Rosen, editori, *Alliances in International Politics*, Boston, Allyn and Bacon, 1970.
2. Deși există o literatură bogată despre diplomație și problemele statelor mici, de la sfârșitul secolului trecut, cu câteva excepții, teoria alianței ignoră asemenea state. Vezi Niels Amstrup, „The Perennial Problem of Small States: A Survey of Research Efforts", *Cooperation and Conflict*, volumul 2 (1976) pp. 163-182. Preferințele marilor puteri sunt explicate clar în majoritatea lucrărilor clasice. Vezi Liska (1962), Ole R. Holsti, P. Terrance Hopmann și John D. Sullivan, *Unity and Disintegration in International Alliances: Comparative Studies*, New York, 1973 și recentul tratat cuprinzător al lui Glenn Snyder, *Alliance Politics*, Ithaca, Cornell University Press, 1997.
3. Sintagma „state mici" este utilizată aici ca un fel de sinonim grosier pentru „puteri mici", după cum au fost descrise de Barry Buzan în *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1983, pp. 73-74. Vezi, de asemenea, Robert Rothstein, *Alliances and Small Powers*, New York, Columbia University Press, 1968, p. 29.

4. Kenneth M. Waltz scrie explicit despre dezinteresul său și dezinteresul teoriei sale față de statele mici, în *The Theory of International Politics*, Reading, MA, Addison-Wesley, 1979. Glenn H. Snyder notează că, în neorealism, structura sistemului „reprezintă mare parte din motivul formării de alianțe, iar natura alianțelor variază în funcție de caracteristicile sistemului". Snyder (1997), p. 16.
5. Vezi, de pildă, Colin Elman, „Horses for Courses: Why Not Neo-realist Theories of Foreign Policy?" în *Security Studies*, vol. 6, nr. 1 (toamna 1996); Michael Mastanduno, „Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", în *International Security*, vol. 21, nr. 4 (primăvara 1997), pp. 50-51; Snyder (1997).
6. Rezultatele politicii SUA în Cuba, Vietnam și Nicaragua sunt edificatoare. La fel și experiența Europei privind încurcata situație din Balcani, care a explodat în 1990. Vezi, de pildă, Constantine P. Danopolous și Costas G. Messas, *Crisis in the Balkans: Views from the Participants*, Boulder, Westview Press, 1997 și Susan L. Woodward, *Balkan Tragedy, Chaos and Dissolution, After the Cold War*, Washington D.C., Brookings, 1995.
7. Waltz (1979); Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, Ithaca, Cornell University Press. Randall Schweller, „Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In" în *International Security*, vol. 19, nr. 1 (vara 1994).

Capitolul I

1. John Lewis Gaddis, „Expanding the Data Base: Historians, Political Scientists, and the Enrichment of Security Studies" în *International Security*, vol. 12, nr. 1 (vara 1987), pp. 7 și 19
2. Ibid, p.15
3. Ian S. Lustick, „History, Historiography, and Political Scienc: Multiple Historical Records and the Problem of Selection Bias" în *American Political Science Review*, vol. 90, nr. 3 (septembrie 1996), p. 611
4. În „Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History" din *International Security*, vol. 21, nr. 4 (primăvara 1997), p. 44, Alexander George notează, legat de arta guvernării, că întrebările esențiale sunt: „Cum și de ce liderii politici iau deciziile în funcție de alte state? Cum se pot explica rezultatele interacțiunii politicilor externe ale unor state, indiferent dacă relația lor este conflictuală sau de cooperare? Și cum pot «lecțiile istoriei» să fie înțelese corect și valorificate într-o teorie relevantă din punct de vedere politic?"
5. Istoricul Hugh Ragsdale a notat despre atitudinea Uniunii Sovietice față de criza din Cehoslovacia, din 1938, că: „Declarațiile publice ale Moscovei, politica oficială și articolele din presă sunt aproape total ambigue". Hugh Ragsdale în „Soviet Military Preparations and Policy in the Munich Crisis: New Evidence", lucrare prezentată la conferința anuală a Asociației americane pentru perfecționarea studiilor slave (AAASS), 20-23 noiembrie 1997, p. 6.
6. Buzan (1983), p. 228
7. Ibid. Aceasta este o problemă specifică a cazurilor analizate. Ungaria e de departe cazul cel mai atent cercetat, urmată de Finlanda, iar România se află departe în urmă.
8. Vezi, de pildă, Paul Schroeder, „History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit and Misfit" în *International Security*, vol. 22, nr. 1 (vara 1997), p. 71.
9. Lustick (1996), p. 605. Vezi, de asemenea, Colin Elman și Miriam Fendius Elman, „Diplomatic History and International Relations Theory: Respecting Differences and Crossing Boundaries" în *International Security*, vol. 22, nr. 1 (vara 1997), p. 5.
10. Lustick (1996), pp. 615-616. M-am bazat fără rezerve pe toate aceste metode în diferite momente ale realizării secțiunii acestui studiu de caz istoric, cu precădere pe cel al cvasitriangulației.
11. Vezi, de pildă, David Deudney, „Dividing Realism: Structural Realism versus Security Materialism in National Security and Proliferation" în *Security Studies*, vol. 2, nr. 3-4 (primăvara/vara 1993), p. 8.

12. Există un larg consens în privinţa supremaţiei lui Waltz în domeniul relaţiilor internaţionale. Vezi, de exemplu, George (1997), p. 45.
13. Walt (1987). Vezi, de asemenea, Matsanduno (1997), p. 50, şi Snyder (1997), pp. 2 şi 156-160.
14. Schweller (1994). Lucrarea lui Schweller a început deja să afecteze curentul principal neorealist privind teoria formării alianţelor defensive. Vezi, de pildă, Snyder (1997), pp. 50, 387, 389 şi 390.
15. Pentru o prezentare a teoriei liberale şi a criticilor aduse acesteia, vezi, de pildă, Robert Axelrod şi Robert O. Keohane, „Achieving Cooperation Under Anarchy: Stategies and Institutions" în cartea publicată de Kenneth A. Oye: *Cooperation Under Anarchy*, Princeton, Princeton University Press, 1986; Robert O. Keohane şi Lisa L. Martin, „The Promise of Institutionalist Theory" în *International Security*, vol. 20, nr. 1 (vara 1995), pp. 39-51; Joseph M. Grieco, „Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism" în *International Organization*, vol. 42, nr. 3 (vara 1988), pp. 485-507; John J. Mearsheimer, „The False Promise of International Institutions" în *International Security*, vol. 19, nr. 3 (iarna 1994/95), pp. 5-49.
16. Richard Rosecrance prezintă o critică similară în recenzia lucrării lui Hedley Bull, „International Theory Revisited" în *International Organization*, vol. 35, nr. 4 (toamna 1981).
17. Cynthia Kite în *Scandinavia Faces EU: Debates and Decisions on Membership 1961–1994*, Umeå, Suedia, Universitatea din Umeå, 1996, p. 11.
18. Alfred Van Staden în „Small State Strategies in Alliances: The Case of the Neanderthals" în *Cooperation and Conflict*, vol. 30, nr. 1, pp. 31-51.
19. Ibid; Michael Handel în *Weak States in the International System*, Londra Frank Cass, 1981, p. 3; Waltz (1979), p. 195. Robert Rothstein face o constatare similară în *Alliances and Superpowers*, New York, Columbia University Press, 1966, p. 11.
20. Glenn Snyder defineşte mai precis capacităţile (*capabilities*) ca „resurse de putere", ceea ce subliniază natura lor ca dotări, mai degrabă decât ca relaţii. Am folosit definirea originală a lui Waltz a capabilităţilor, deoarece expresia „resursă de putere" a lui Snyder nu a fost deocamdată acceptată oficial. Vezi Snyder (1997), p. 28.
21. Alexander George face aceeaşi constatare în *Bridging the Gap: Theory and Practice în Foreign Policy*, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1993, pp. 107-114.
22. Ungaria a trimis pe câmpul de luptă o armată de circa 85 000 de oameni la începutul anului 1938. Vezi, de exemplu, Maria Ormos, „The Early Interwar Years, 1921-1938" în cartea publicată de Peter F. Sugar, editor general, *A History of Hungary*, Bloomington, University of Indiana Press, 1990, p. 337.
23. Donald Kagan în *On the Origins of War and the Preservation of Peace*, Anchor Books, 1995, pp. 408-409; Williamson Murray, „Munich 1938: The Military Confrontation" în *Journal of Strategic Sudies*, vol. 2 (1979), p. 286. În timpul războiului, „Hitler a declarat odată că numai Reich-ul şi Cehoslovacia au o planificare şi o pregătire serioase pentru război". Joseph Rothschild în *East Central Europe Between the Two World Wars*, Seattle, University of Washington Press, 1992, p. 131.
24. În 1938, România deţinea oficial 31 de divizii, dar documentele Marelui Stat-Major arată clar că numai 24 de divizii erau complet echipate şi încadrate cu personal, în timp ce şapte divizii erau incomplete ca echipare şi personal. Arhivele Ministerului român al Apărării Naţionale, fond 948 (Marele Stat-Major), dosar nr. 438, f. 627 şi fond 948/RSS3 (MStM, Direcţia operaţii), dosar 1 594, f. 6. Vezi Larry L. Watts, „Romanian and the Czechoslovak Crisis: The Military Perspective", lucrare prezentată la conferinţa AAASS, în 20-23 noiembrie 1997, pp. 10-12.
25. Vezi, de exemplu, Kagan (1995) p. 409 şi Anna Cienciala, *Poland and Western Powers, 1938–1939*, Londra, Routledge şi Kegan Paul, 1968, p. 54. Îi sunt recunoscător lui Tom Szayna de la RAND pentru că mi-a atras atenţia asupra complexităţii politicii militare a Poloniei în perioada interbelică.

26. Ragsdale (1997), p. 2; Williamson Murray, *The Change in the European Balance of Power, 1938–1939*, Princeton, Princeton University Press, 1984, pp. 262-263. La procesele postbelice de la Nürnberg, „Keitel și von Manstein au depus mărturie că fortificațiile cehoslovace ar fi reprezentat o formidabilă rezistență pentru Wehrmacht", Rothschild (1992), p. 131.
27. Atât arhivele armatei române, care formal aproba survolul avioanelor sovietice, cât și cele ale consulatului polonez, aflat lângă granița sovieto-română, care era ostil față de aceste raiduri, susțin acest punct de vedere. Vezi Ragsdale (1997), pp. 41-43 și Watts (1997), pp. 19-21.
28. Mulți savanți cred că, dacă Marea Britanie și Franța ar fi considerat Cehoslovacia ca fiind parte integrantă din balanța europeană de putere, Polonia li s-ar fi alăturat. Kagan (1968), p. 54.
29. Snyder (1997), p. 182.
30. După cum nota Hedley Bull, acest termen este „notoriu pentru numeroasele semnificații pe care le poate avea". Hedley Bull în *The Anarchical Society*, Londra, Macmilian, 1977, p. 109
31. Vezi, Richard Rosecrance, „International Theory Revisited" în *International Organization*, vol.35, nr. 4 (toamna 1981), pp. 710-711. Rosecrance face această critică în legătura cu neglijarea în teorie a altor mari puteri, susținând că, în 1981, lumea nu era bipolară, ci mixtă. În ambele cazuri, capabilități semnificative, cu potențial de schimbare a sistemului, au fost excluse din cadrul teoretic.
32. *Documents on German Foreign Policy* (DGFP), Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1952-1957, seria D, vol. 1, pp. 67-70.
33. Ibid. Pentru alte abordări britanice și franceze care l-au încurajat pe Hitler în această privință, vezi Gordon A. Craig, „High Tide in Appeasement: The Road to Munich 1937–1938" în *Political Science Quarterly*, vol. LXV (1950), pp. 23-24.
34. Igor Lukes, *Czehoslovakia Between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Beneš in 1930s*, Oxford, Oxford University Press, 1996, pp. 181-190; Kagan (1995), pp. 393-395.
35. Winston Churchill a comunicat parlamentului britanic că „abandonata, distrusa Cehoslovacie a avut numai de suferit de pe urma asocierii sale cu democrațiile vestice și cu Liga Națiunilor, față de care a fost întotdeauna un slujitor supus" Kagan (1995), pp. 406-407
36. Corelli Barnett în *The Collapse of British Power*, New York, 1972, p. 549, citat de Kagan (1995), p. 407. Ultima încercare a Marii Britanii de a „menține balanța de putere" prin cedare voluntară a fost recunoașterea invaziei italiene în Albania și alipirea acestui stat, în I.C.B. and M.R.D. Foot, *The Oxford Companion to World War II*, Oxford, Oxford University Press, 1995, p. 24.
37. O telegramă a Ministerului Afacerilor Externe de la mijlocul lunii septembrie 1939 lămurea că invazia Poloniei de către Germania fusese anticipată și, în consecință, nu reprezenta o înrăutățire a situației, deoarece noua graniță comună „putea avea drept urmare apariția unui conflict de proporții între Germania și Rusia". *British National Archives Public Records Office* (PRO), Kew, England, Foreign Office (FO) 371/22946, CI4930/13669/62, 26 septembrie 1939. Vezi, de asemenea, Anita Prazmowska, *Britain and Poland 1939–1941: The Betrayed Ally*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, pp. 46-48.
38. Martin Wight, „The Balance of Power" în *Diplomatic Investigations: Essay in the Theory of International Politics*, editori Herbert Butterfield și Martin Wight, Cambridge, Harvard University Press, 1996, p. 155.
39. DGFP, seria D, vol. IX, pp. 661-662. Ribbentrop nota că este „foarte semnificativ" că Marea Britanie, „declarându-i lui Molotov că hegemonia în Balcani aparține rușilor, practic a încurajat guvernul sovietic să acționeze în Balcani". Ibid, vol. X, pp. 331-335.
40. Existau tabere cu vederi politice diferite în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, cu lordul Halifax și Anthony Eden susținând cu tărie orientarea prosovietică și cu Sir Robert Vansittart, care suținea fără succes că politica britanică ar trebui „să urmărească distrugerea atât a nazismului, cât și a comunismului", din moment ce Uniunea Sovietică „a revenit evident și fără rușine la politica imperialistă de cotropire a țarilor". Martin Kitchen, *British Policy*

Towards Soviet Union During the Second World War, New York, St. Martin's Press, 1986, pp. 20-25. Vezi, de asemenea, Prazmowska (1995), pp. 59-60.
41. De exemplu, Comisariatul sovietic al Afacerilor Externe i-a semnalat reprezentantului său diplomatic de la Tokio: „Concluzia înțelegerii noastre cu Germania a fost dictată de necesitatea unui război în Europa". James W. Morely, ed., *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia*, New York: Columbia University Press, 1980, pp. 311-312
42. Vojtech Mastny, *The Cold War and the Soviet Insecurity: The Stalin Years*, New York, Oxford University Press, 1996, p. 16
43. Butterfield și Wight (1996), p. 155. Vezi, de asemenea, Mastny (1996), p. 16.
44. Sir Stafford Cripps către lordul Halifax, 16 iulie 1940, PRO, FO 371/24826, p. 10, N 6526/30/38; Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937-1939*, NJ, Humanities Press, 1994, p. 25. Cu ocazia sesiunii Sovietului Suprem din august 1940, Molotov a declarat că „relațiile de bună vecinătate și de prietenie stabilite între Uniunea Sovietică și Germania nu se bazează pe considerente întâmplătoare de natură trecătoare, ci pe interesele politice fundamentale ale ambelor țări". Jane Degras, *Soviet Documents on Foreign Policy*, vol. III, Oxford, Oxford University Press, 1953, pp. 463-468.
45. La sfârșitul lunii octombrie 1940, reprezentantul Marii Britanii a comunicat guvernului sovietic că: „Marea Britanie ar fi gata să recunoscă ocupația *de facto* de către Uniunea Sovietică a statelor baltice, Basarabiei, Bucovinei și estului Poloniei, recent încorporate în teritoriile sovietice. În plus, guvernul britanic s-ar angaja să nu se implice într-un angajament antisovietic pe durata războiului". Prazmowska (1995), p. 61.
46. Mastny (1996), p. 16
47. Buzan (1983), p. 176. Buzan citează din Klaus Knorr, *Power and Wealth*, Londra, Macmillan, 1973, p. 106.
48. Ibid, p. 177
49. Pentru abordarea acestei probleme, vezi Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York, Basic Books, 1997.
50. De exemplu, în aserțiunea: „Revizionismul ortodox presupune inexistența unor provocări majore a principiilor statu-quoului și probabil că poate fi cel mai bine considerat drept o luptă în cadrul statu-quoului, urmărind o redistribuire a puterii, statutului, influenței și/sau resurselor". Buzan (1983), p. 181. Oricum, Buzan poate face acest lucru doar prin redefinirea sistemului internațional – în loc de a fi unul bazat pe capabilități, „să prevaleze ideile și relațiile". Ibid.
51. Buzan sugerează chiar el problema, notând: „În timp ce revizionismul ortodox poate, în anumite limite, să rămână tăcut în cadrul sistemului, până când vine vremea să-și lanseze provocarea, revizionismul revoluționar este definit de structura sa internă, fiind astfel expus la măsuri represive din partea susținătorilor statu-quoului". Ibid, p. 183
52. Similar cu părerea lui Snyder despre stabilirea reputației în relație cu menținerea balanței de putere și prevenirea amenințărilor la adresa acesteia. Snyder (1997), pp. 183-184 și 313.
53. *Discourses on the First Ten Books of Titus Livius*, cartea a doua, capitolul XIV, „Men Often Deceive Themselves In Believing That By Humility They Can Overcome Insolence", în Niccolò Machiavelli, *The Prince and the Discourses*, New York, Random House, 1950, pp. 321-322.
54. Adolf Hitler, *Mein Kampf*, New York, Reynal și Hitchcock, 1939, pp. 968-969. Toate conducerile de stat europene au aflat despre această carte ulterior preluării puterii de către Hitler, în 1933.
55. De exemplu Felix Ciuev, în *Sto sorok besed s Molotovim. Is dnevnika*... Moscova, Terra, 1991, așa cum este citat în Gh. Buzatu, „Opțiunile României în 1940", în *Romanian Civilization*, vol. 3, nr. 1, primăvară-vară 1994, p. 85.
56. Milovan Djilas, *Wartime*, New York, 1977, p. 437.

57. Snyder, de exemplu, neglijează al treilea aspect în abordarea semnalării către adversari. Respectând ideile lui Machiavelli, notează: „Câștigurile și pierderile de capabilități au tendința de a genera alte câștiguri și pierderi dacă perdantul nu ia măsuri pentru a stopa acest proces sau dacă acela care câștigă nu-și pierde motivația. Această tendință este expimată de familiara «teorie a dominoului»: orice mărire a teritoriului în beneficiul unui agresor nu numai că îi sporește capacitatea de a acapara și mai mult, dar îi stimulează, de asemenea, disprețul față de potențialii apărătorii. Astfel, agresorul este încurajat să atace din nou, iar dacă are succes, e încurajat și mai mult, până când ajunge să domine întregul sistem". Snyder (1997), p. 6.
58. Vezi, de exemplu, Piotr Wandycz, *The Twilight of French Eastern Alliances*, Princeton, Princeton University Press, 1962.
59. Weinberg (1994), p. 78.
60. După cum îi declara șeful Statului Major francez reprezentantului diplomatic american la Paris, „posibilitatea Franței de a veni în ajutorul Cehoslovaciei sau a oricărui alt stat din Europa Centrală și de Est a fost grav diminuată", pentru că „Franța nu mai poate plănui ca trupele sale să mărșăluiască prin Belgia sau să-și stabilească pe teritoriul belgian o bază pentru avioanele sale, cu scopul de a ataca regiunea Ruhr". *Foreign Relations of the United States: 1937* (citat în continuare FRUS, cu precizarea anului și a numărului volumului), vol. I, Washington D.C., Unites States Government Printing House, 1961, pp. 96-97 și vol. III, p. 326.
61. Ragsdale (1997).
62. Kagan (1995), pp. 408-409. Murray afirmă: „Ca număr de divizii, surse economice, capacități industriale și forțe navale, Germania ar fi avut de înfruntat o supremație copleșitoare a Aliaților, în 1938, indiferent dacă s-ar fi confruntat doar cu Marea Britanie și Franța sau ar fi avut de-a face cu o coaliție lărgită", incluzând o armată cehoslovacă încă existentă, plus armatele românești, rusești și poloneze. Murray (1984), pp. 262-263. Vezi, de asemenea, Winston S. Churchill, *The Second World War: The Gathering Storm*, vol. I, Boston, Houghton Mifflin, 1984, p. 347.
63. Conform lui Stephen Walt: „La Conferința de la Postdam, din iulie, Stalin a făcut presiuni inutile pentru a obține modificări teritoriale, iar sovieticii au început să proclame dreptul lor «istoric» la porțiuni suplimentare din linia de coastă a Mării Negre" Stephen M. Walt, „Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", în *International Organization*, vol. 42, nr. 2 (primăvara 1988), p. 293. Vezi, de asemenea, Bruce R. Kuniholm, *The Origins of the Cold War in the Near East*, Princeton, Princeton University Press, 1980, p. 287.
64. Alvin Z. Rubenstein, *Soviet Policy Towords Turkey, Afghanistan and Iran: The Dynamics of Influence*, New York, Praeger, 1982, p. 10. Deja în februarie 1942, britanicii și americanii au acceptat „stabilirea de baze militare ale unei țări pe teritoriul alteia" ca politică „care poate fi adoptată, după război, de numeroase țări", pentru că, după părerea Marii Britanii: „Deși lui Stalin i se acceptă niște condiții substanțiale pentru rezolvarea necesităților de securitate, nu se face nicio derogare de la principiile Cartei Atlanticului". FRUS 1942, vol. III, p. 515.
65. FRUS 1946, vol. VII, p. 841.
66. Ibid și Walt (1988), p. 293.
67. Despre importanța acestei atitudini, vezi, de exemplu, Machiavelli (1950), p. 321, și Glenn H. Snyder, „Alliance Theory: A Neorealist First Cut" în *Journal of International Affairs*, primăvara 1990, p. 127.
68. Privind această problemă dintr-o perspectivă diferită, Michael Walzer notează că, în cazul nefericit al rezistenței Finlandei în fața agresiunii sovietice, în timpul Războiului de Iarnă, deși renunțarea la independență și la teritoriu s-ar putea să fi fost o poziție „mai realistă", „există, de asemenea, realism și în atitudinea opusă, și chiar din două puncte de vedere. Primul: Drepturile sunt reale chiar și pentru oamenii care trebuie să moară pentru a le apăra. Al doilea: Apărarea este (uneori) posibilă". Walzer (1977), p. 72.
69. De exemplu, Snyder este explicit în legătură cu abordarea „cu precădere a alianțelor defensive" și „doar a alianțelor dintre marile puteri". Snyder (1997), p. 5.

70. * Termen din dreptul internațional care definește situația în care un stat, aliat cu un alt stat, trebuie să intre în război de partea statului aliat pentru a-și îndeplini obligațiile pe care și le-a asumat prin semnarea unui tratat de alianță, bilateral sau multilateral. (n.tr.)
71. După cum notează Snyder: „Formalizarea adaugă elemente de specificitate, obligații legale și morale care de obicei lipsesc din alinierile informale. Contractul specifică, explicit în diverse măsuri, identitatea adversarului, ce acțiuni din partea adversarului vor necesita replica alianței și care anume va fi acea replică. Așteptările care decurg dintr-o alianță sunt astfel mai strict și specific delimitate decât în cazul unor alinieri mai puțin formale". Snyder (1997), p. 8. Vezi, de asemenea, J. David Singer și Melvin Small, „Formal Alliances, 1815-1965: An Extension of Basic Data" în *Journal of Peace Research*, vol. 6, (august 1969), pp. 257-282.
72. Snyder (1990), p. 104 și Snyder (1997), p. 4.
73. Vezi Snyder (1990), p. 105. Snyder își susține aceeași idee generală în „Alliances, Balance, and Stability" din *International Organization*, 45; 1 (iarna 1991), pp. 121-142.
74. Snyder 91997), p. 16. Formularea lui Snyder, care spune că toți membrii unei coaliții trebuie să împărtășească scopul unic al coaliției, prezintă o ambiguitate atunci când descrie două fenomene diferite, natura unei anumite alianțe și motivele unui anumit stat de a se implica într-o alianță. În terminologia lui, coalițiile sunt „alianțe de război organizate pentru a doborî un stat deosebit de puternic și foarte agresiv", așa că se formează „pentru un anumit scop, iar când acel scop este atins, grupul se destramă". Ibid, p. 12. În al Doilea Război Mondial, Axa a fost formată inițial pentru a-i învinge pe Aliați (Marea Britanie și Franța) și pentru a schimba balanța de putere. Dar Finlanda și România s-au alăturat Germaniei (și Axei) pentru a lupta împotriva Uniunii Sovietice.
75. Marile puteri se aliază de obicei cu statele mici datorită poziției geografice a acestora – fie pentru a o folosi împotriva adversarului, fie pentru a-i împiedica acestuia accesul la teritoriul respectiv –, datorită resurselor, a capacităților militare sau pentru a asigura stabilitatea – fie datorită poziției acestuia în spatele liniilor, fie datorită producției continue de resurse utile. Vezi, de pildă, Van Staden (1995) p. 35.
76. Vezi John H. Wuorinen, *Finland and World War II*, Westport, Greenwood Press, 1983, p. 114.
77. Vezi Mario Fenyö, *Hitler, Horthy, and Hungary: German-Hungarian Relations 1941–1944*, New Haven, Yale University Press, 1972, pp. 25-26.
78. Vezi Larry L. Watts, *Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform 1916–1941*, Boulder, East European Monographs distributed by Columbia University Press, 1993, pp. 331-333.
79. De exemplu, explicând planurile sovietice pentru un atac anticipat împotriva României, în primăvara 1941, înainte de lansarea campaniei din Răsărit, Alexandr Nekrich susține că, deși Uniunea Sovietică nu era angajată în război, era „deja implicată în război, la început alături de Germania, pentru eliminarea statului polonez, apoi într-un război local împotriva Finlandei, precum și în operații militare în republicile baltice, în Moldova și nordul Bucovinei (adică împotriva României – n.a.)". Aleksandr Nekrich, în „The Dynamism of the Past", în Wieczynski (1993), pp. 235-236.
80. Conform *American Heritage Dictionary*, „alianța" este fie un pact informal, fie un „pact formal" de uniune „pentru o cauză comună" sau un interes comun. *American Heritage Dictionary*, Boston, Houghton Mifflin, 1985, pp. 95 și 285. Am extins puțin ideea pentru a furniza acele elemente care o definesc ca alianță militară.
81. Acceptarea, ocuparea și anexarea unor porțiuni din teritoriul Cehoslovaciei de către Ungaria, în toamna 1938 și primăvara 1939, au fost posibile și s-au desfășurat sub directa coordonare a Germaniei, în urmărirea unui interes comun. În același timp, acest lucru a luat de pe umerii Germaniei o apreciabilă povară de natură militară. Interesul comun și afinitatea sunt esențiale pentru existența unei alianțe. Vezi, de exemplu, de Dan Reiter, „Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past" în *World Politics*, vol. 46 (iulie 1994), p. 498.

82. Acest lucru a fost exemplificat în câteva ocazii de-a lungul conflictului din Vietnam, în comportamentul sud-vietnamezilor fața de aliatul lor, SUA. Supunerea evidentă față de partenerii puternici pe timp de pace, mai ales în cadrul NATO, este un alt fenomen, bazat pe premise foarte diferite. Vezi, de exemplu, de J. Frankel, „Comparing Foreign Policies: The Case of Norway" în *International Affairs*, vol. 44, nr. 3 (iulie 1968), pp. 482-493. Vezi, de asemenea, Van Staden (1995), pp. 31-51.
83. Investigarea problemei împărțirii poverilor în cadrul alianțelor a fost inițiată în lucrarea lui Mancur Olson și Richard Zeckhauser „The Economy Theory of Alliances" din *Review of Economics and Statistics*, vol. 48, nr. 3 (august 1966), pp. 266-279. Vezi, de asemenea, recenzia eseului lui Wallace J. Thies „Alliances and Collective Goods: A Reappraisal" în *Journal of Conflict Resolution*, vol. 31, nr. 2 (iunie 1987), pp. 298-332.
84. Alte cercetări au indicat că, de fapt, statele mici nu au doar rolul de simpli maximizatori ai utilității, după un model Cournot (model economic folosit pentru a descrie structura unei industrii în care firmele concurează pentru cantitatea de produse furnizate, asupra căreia decid independent și simultan – n.tr.), ci mai curând dau valoare solidarității și existenței în sine a alianței, și astfel nu încearcă să evite cu totul obligația cheltuielilor în scop defensiv. Vezi, de exemplu, de Glenn Palmer, „Corraling the Free Rider: Deterrence and the Western Alliance" în *International Security Studies Quarterly*, vol. 34, no. 1 (1990), pp. 147-164.
85. Utilitatea limitată a teoriei economice vizavi de alianțele de război este indicată de faptul că aproape toți analiștii care apelează la ea se referă exclusiv la alianțele de pace. Acesta e cazul tuturor celor 23 de articole pe care Todd Sandler le prezintă în „The Economic Theory of Alliances: A Survey" din *Journal of Conflict Resolution*, vol. 37, nr. 3 (septembrie 1993), pp. 446-483. Vezi, de asemenea, J.A.C. Conybeare și Todd Sandler, „The Triple Entente and the Triple Alliance 1880–1914: A Collective Goods Approach" din *American Political Science Review*, vol. 84, 1990, pp. 1197-1206. Pentru aplicațiile teoriei la Organizația Tratatului de la Varșovia, vezi, Bruce M. Russett, *What Price Vigilance?*, New Haven, Yale University Press, 1970 și, F.L. Pryor, *Public Expenditures in Communist and Capitalist Nations*, Homewood, I.L. Irwin, 1968.
86. Waltz (1979). Waltz recunoaște doar în treacăt agresivitatea și intenția ca factori provocatori ai reacției de formare a alianțelor.
87. Waltz este explicit în privința funcționalității absenței diferențierii și, implicit, a intenției nediferențiate. După părerea lui, dacă un stat deține capabilitățile necesare pentru a schimba sistemul, va căuta să facă acest lucru.
88. Fiindcă teoria lui se referă la motivul apariției balanțelor de puteri, nu a fost în mod deosebit interesat de motivul apariției dezechilibrelor de putere. Alianțele care încearcă în mod activ să schimbe statu-quoul sistemului sau al balanței de putere nu fac deloc obiectul analizei lui Waltz.
89. Waltz (1979), p. 126.
90. Waltz (1979), pp. 72-73.
91. Comparând sistemele internaționale anterioare și ulterioare celui de-al Doilea Război Mondial, Waltz notează în treacăt: „Legat de marile puteri, preocupările unora dintre ele sunt regionale, nu globale. Există doar două ale căror preocupări una față de cealaltă privesc întreg globul. Cu excepția Statelor Unite și Uniunii Sovietice, problemele celorlalte sunt locale sau regionale". Vezi Waltz (1979), p. 198.
92. Waltz (1979), p. 167. Waltz notează mai departe: „Chiar și sub cea mai mare presiune, unitatea alianțelor este departe de a fi perfectă", deoarece, „deși încearcă să se adapteze unul cu celălalt", statele implicate într-o alianță de război „continuă să înșele pentru a obține avantaje și să-și facă griji pentru constelația de forțe care se va forma odată cu încheierea conflictului". Ibid.
93. Waltz (1979), p. 165.
94. Aici, Waltz subminează propria avertizare că acuratețea unei scrieri istorice trebuie controlată strict. Vezi Waltz (1979), p. 43. Buzan critică aceeași tendință, deși dintr-o perspectivă diferită,

considerând că dincolo de problema etnocentrismului anglo-american care se regăsește în studiile de securitate, „din cauza accentului pus pe putere, abordarea balanței de putere are tendința fermă de a încuraja o abordare slab fundamentată și de sus în jos a relațiilor internaționale, și, în consecință, tiparele privitoare la micile state sunt tratate relativ superficial". Buzan (1983), p. 112. Vezi, de asemenea, Ken Booth, *Strategy and Ethnocentrism*, Londra, Croom Helm, 1979.
95. Reiter (1994) notează că „realismul furnizează structura teoretică de susținere a predicțiilor una față de cealaltă, și anume că, atunci când apare o amenințare sistemică, puterile mici afectate pot intra într-o alianță de echilibrare a puterii împotriva amenințării, fie într-una de *bandwagon* la amenințare". p. 502.
96. Hans Morgenthau notează că „alianțele reprezintă o funcție necesară a balanței de putere operând într-un sistem multistatal", în „Alliances in Theory and Practice" din *Alliance Policy and the Cold War*, Arnold Wolfers, editor, Baltimore, John Hopkins University Press, 1959, p. 185.
97. Walt (1987), p. 17.
98. Walt se referă la capacitate, proximitate și intenție, deși proximitatea poate fi subsumată capacității pentru a pune în practică intenția, deoarece sistemele adecvate de furnizare a armelor reduc efectele proximității față de iminența pericolului.
99. Thomas Hobbes, *Leviathan*, Nelle Fuller, editor, în *Encyclopedia Britannica Great Books of the Western World* (1952), p. 85.
100. Walt (1987), p. 17.
101. Stephen M. Walt, „Testing theories of alliance formation: The case of Southeast Asia" în *International Organization*, vol. 42, nr. 2, (primăvara 1998), p. 278.
102. Pentru critici similare, vezi Randall Schweller, „Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In" în *International Security*, vol. 19, nr. 1 (primăvara 1994), p. 82.
103. Walt (1988), p. 283.
104. Ibid, pp. 283-284. Sublinierea mea.
105. Van Staden este de aceeași părere, notând că „partea mai puternică nu trebuie să fie neapărat o sursă de pericol". Van Staden (1995), p. 45. Vezi, de asemenea, Walt (1987), pp. 17-21.
106. Consider că dificultatea în cazul lui Walt este mai mică deoarece rigurozitatea în respectarea liniilor directoare pe care le stabilește va rezolva problema. Oricum, lui Waltz îi scapă problema.
107. Schweller (1994), p. 80. Schweller noteză: „Fără excepție, literatura despre comportamentul alianței în teoria relațiilor internaționale a acceptat definiția lui Walt a *bandwagoning*-ului, ca fiind alinierea alături de cea mai gravă amenințare la adresa independenței unui stat". Vezi, de exemplu, Robert Jervis și Jack Snyder, editori, *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, New York, Oxford University Press, 1991; Eric J. Labs, Robert G. Kaufman și Stephen M. Walt, „Balancing vs. Bandwagoning: A Debate" în *Security Studies*, vol. 1, nr. 3 (primăvara 1992); Stephen van Evera, „Primed for Peace: Europe After the Cold War" în *International Security*, vol. 15, nr. 3 (iarna 1990–1991). Van Evera merge până într-acolo, încât descrie *bandwagoning*-ul ca fiind „cedare în fața amenințărilor" (p. 20).
108. Stephen M. Walt, „Alliance Formation and the Balance of Power" în *International Security*, vol. 9, nr. 4 (primăvara 1985), pp. 7-8. Relativ surprinzător, Walt oferă câteva exemple legate de al doilea tip de *bandwagoning*, dar niciunul în ceea ce privește dorința fie de „evitare", fie de „descurajare" care motivează *bandwagoning*-ul.
109. Walt (1985), p. 55.
110. Ibid, p. 75.
111. Walt (1988), p. 279.
112. În studiile sale anterioare asupra Orientului Mijlociu, Walt notează că tendința era de echilibrare, iar *bandwagoning*-ul, relativ rar. Dar, pentru că, în acest caz, el definește

bandwagoning-ul ca „aliniere cu statul sau coaliția dominantă", nu este deloc clar dacă aici cazurile de *bandwagoning* sunt raportate la *cea mai primejdioasă amenințare* sau nu. Walt (1988), p. 277. Vezi, de asemenea, Walt (1987) și Walt (1985).

113. Walt (1988), p. 283.

114. Walt (1988), pp. 292-293. Vezi, de asemenea, Ferenc Váli, *Bridge Across Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1971, pp. 31-33. Váli mai notează și că „amenințarea sovietică, mai gravă în forma sa stalinistă modernă decât presiunea țaristă exercitată în trecut, a fost motivul care a determinat Ankara să întărească legăturile politice și militare cu Occidentul" Ibid, p. 35.

115. Walt (1985), p. 1, nota de subsol nr. 1.

116. Arnold Wolfers, „Alliances" în, David I. Sills, editor, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York, Macmillian, 1968, p. 268. Vezi, de asemenea, Glenn H. Snyder, „Alliances, balance, and stability" în *International Organization*, vol. 45, nr. 1, (iarna 1991), p. 122. Pe de altă parte, George Modelski definește „alinierea" ca fiind „toate tipurile de cooperări politice", iar alianța ca fiind „colaborarea militară", în „The Study of Alliance: A Review" din *Journal of Conflict Resolution*, vol. 7, nr. 4 (decembrie 1963), pp. 769-776.

117. Schweller (1994), pp. 85-86.

118. Vezi, de exemplu, Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essay on International Politics*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1962; Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nation: The Struggle for Power and Peace*, *New York*, Alfred A. Knopf, 1948; Edward Hallet Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relation*, New York, Harper and Row, 1946; Frederick L. Schuman, *International Politics: The Destiny of the Western State System*, New York, McGraw-Hill, 1948.

119. După cum notează Wolfers: „Deoarece, aproape întotdeauna, extinderea necesită putere suplimentară, țările care caută să se extindă au tendința de a fi inițiatoarele competiției pentru putere, precum și surse de violență". Wolfers (19620, p. 96.

120. Termenul de *echilibrare primară* este folosit aici pentru a exprima acțiunea sponsorului alianței de echilibrare a marii puteri. Statele mici care aderă la această alianță se implică într-o *echilibrare secundară*.

121. Schweller (1994), pp. 74-76.

122. Ibid, pp. 106-107.

123. Snyder (1991), p. 128; Reiter (1994), p. 503; Schweller (1994). Walt notează, de asemenea, că neutralitatea era un răspuns luat în considerare în studiul său empiric al Asiei de Sud-Vest, dar nu l-a inclus (considerându-l *bandwagoning)* în discuția sa teoretică. Vezi Walt (1988), p. 308.

124. Schweller (1994), p. 103. Vezi, de asemenea, Randall Schweller, „Tripolarity and the Second World War" în *International Studies Quarterly*, vol. 37, nr. 1 (martie 1993), pp. 84 și 87-92. Aici, Schweller pare să fi ignorat total lumea periculoasă în care trăiesc statele mici și pericolul reprezentat pentru ele de către toate marile puteri.

125. Schweller (1994), p. 102.

126. Ibid, p. 100.

127. Ibid, p. 102. Schweller definește, în mod evident, „statele slabe", atât din perspectiva puterii, cât și a stabilității interne, fie ca state mici/puteri slabe, fie ca structuri de stat slabe/vulnerabile intern, fie ambele.

128. Kagan (1995), pp. 408-409. Armamentul, mitralierele și muniția produse de Škoda erau cele mai căutate în Europa, iar germanii au fost neplăcut surprinși de puterea și amploarea fortificațiilor cehoslovace (netestate) în timpul ocupației.

129. Schweller (1994), p. 84. Vezi remarcele lui în privința lui Eric Labs, în „Do Weak States Bandwagon?" din *Security Studies*, vol. 1, nr. 3 (primăvara 1992), p. 409.

130. Poate că Schweller echivalează statele-marionetă sponsorizate de Germania – Croația, Slovacia și Franța de la Vichy – cu statele din care inițial au făcut parte, deși nu face

precizări asupra acestui aspect. Indiferent cum stau lucrurile, Croaţia, în mod clar, nu este reprezentativă pentru Iugoslavia, nici Slovacia pentru Cehoslovacia şi nici Vichy-ul pentru a Patra Republică Franceză.

131. Schweller (1994), p. 102. În articolul lui, afirmă: „... care considerau că o parte din teritoriul Rusiei le aparţine", dar e clar că este vorba despre o greşeală de tipar, fiind de fapt vorba despre Basarabia românească, anexată de Rusia, Transilvania, anexată de Ungaria, şi sudul Dobrogei, anexat de Bulgaria.

132. Schweller (1994), pp. 106-107 şi 102.

133. Waltz, Walt, Snyder şi alţii recunosc posibilitatea ameninţărilor locale şi regionale, dar apoi le dau de-o parte şi continuă cu un model de bipolaritate artificială.

134. După cum nota Stanley Hoffman, „este o greşeală să tratezi o problemă în care o a treia parte este implicată de parcă această ţară ar fi un pion în jocul global al echilibrării, în loc să iei în considerare meritele intrinseci şi interesele naţiunii". Stanley Hoffman, *Primacy or World Order*, New York, McGraw-Hill, 1978, p. 175, nota de subsol nr. 5.

135. Vezi Waltz (1979), p. 167.

136. Vezi, de exemplu, Waltz (1979), p. 198; Walt (1988), p. 311; Snyder (1990), p. 108 şi Snyder (1991), p. 131; Reiter (1994), p. 504.

137. Cu toate că s-ar putea argumenta că un asemenea stat ar avea multe de pierdut în ambele , asimetria relaţiilor dintre o mare putere şi un stat mic nu înseamnă decât că statele mici au foarte mult de pierdut într-un război, indiferent dacă şi cu cine sunt aliate. Nu există niciun motiv logic pentru care un stat nealiat ar trebui să aibă mai mult de pierdut decât un stat aliat cu învingătorul, la sfârşitul unui război. Experienţele Suediei, Elveţiei, Spaniei şi Turciei sunt ilustrative în acest sens.

138. Johan Holsti, „Liliputs and Gulliver: Small States in a Great-Power Alliance" în, G. Flynn, editor, *NATO's Northern Allies: The National Security Policies of Belgium, Denmark, the Netherlands and Norway*, London, Croom Helm, 1985, p. 259. Motive secundare pentru asemenea alianţe includ şi alţi amplificatori de putere, precum statut internaţional şi influenţă politică sporite, dar şi acces la asistenţă militară şi economică. Vezi, de exemplu, Van Staden (1995), pp. 31-51 şi A. Schou şi A.O. Brundtland, editori, *Small States in International Relations*, Stockholm, Almquist şi Wiksell, 1971.

139. Lucrarea lui Robert Rothstein reprezintă un foarte bun exemplu al şcolii precedente. Vezi Rothstein (1969), p. 29.

140. Stephen David, *Choosing Sides: Alignment and Realignment in the Third World*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1991, p. 236.

141. Ibid, p. 25. David face un lucru esenţial descriind un „complex de securitate" regional în care un stat mic, ameninţat de două puteri revizioniste, face o politică de echilibrare alături de cea care reprezintă un pericol deocamdată mai mic – adică o ameninţare politică versus una militară sau una militară nu foarte presantă –, şi nu alături de cea care reprezintă o ameninţare militară imediată. Vezi Buzan (1983), pp. 105-106.

142. Vezi, de exemplu, Reiter (1994), p. 504: „O putere minoră poate fi şi ea ameninţată (şi de aceea preferă o alianţă), atunci când percepe posibilitatea de a fi atacată din motive mai specifice, locale, cum ar fi pretenţia de modificare a graniţelor teritoriale. O asemenea ameninţare poate veni din partea unuia sau a mai multor state, mari ori mici".

143. Alianţa poate fi prelungită dacă aliatul-mare putere revizionistă are abilitatea de a penaliza micul stat prin sancţiuni pe care acesta de consideră inacceptabil de aspre, atunci când acesta încearcă să părăsească alianţa. asta nu echivalează cu o capitulare, care presupune absenţa alianţei. Mai curând, reprezintă „captivitate", o situaţie care poate să apară într-o alianţă.

144. De exemplu, legat de România, vezi: Mark Axworthy ş.a., *Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War 1941–1945*, Londra, Arms and Armour Press, 1995; Keith Hitchins, *Rumania 1866–1947*, Oxford, University of Claredon Press, 1994, pp. 437-500;

Watts (1993); Dov B. Lungu, *Romania and the Great Powers: 1933–1940*, Durham, NC, Duke University Press, 1989. Pentru Ungaria, vezi: Jörg K. Hoensch, *A History of Modern Hungary: 1867–1994*, Londra, Longman, 1996; Ignác Romsics, editor, *20th Century Hungary and the Great Powers*, Boulder, Monografii ale Ştiinţelor Sociale, 1995; Thomas Sakmyster, *Hungary's Admiral on Horseback: Miklós Horthy 1918–1944*, Boulder, East European Monographs, 1994; Sugar (1990); Fenyo (1972); Carlyle A. Macartney, *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929–1945*, două volume, Edinburgh, University of Edinburgh Press, 1956–1957. Pentru Finlanda, vezi: H.M. Tillotson, *Finland at Peace and War: 1918–1993*, Norwich, Michael Russel, 1991; Jukka Tarkka, *Neither Stalin Nor Hitler: Finland During the Second World War*, Helsinki, Otava, 1991; Stig Jägerskiöld, *Mannerheim: Marshal of Finland*, Londra, C. Hurst and CO., 1986; Wuorinen (1983); Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War: An Account of the Russo-Finnish War 1939–1940*, Cambridge: Harvard University Press, 1961; C. Leonard Lundin, *Finland in the Second World War*, Bloomington, Indiana University Press, 1957. Nici chiar în excelentul său studiu comparativ, Joseph Rothschild nu trage nicio concluzie în legătură cu orientările fundamentale ale statelor care s-au aliat cu Germania în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Vezi Rothschild (1992), mai ales pp. 137-199 şi 281-322. Într-o lucrare mai recentă, Gerhard Weinberg notează aspectele comune care au făcut ca Finlanda şi România să fie aliaţi incompatibili cu Germania. Vezi Weinberg (1994), pp. 99-100, 134-138, 182-185 şi 194-196.

145. Snyder (1990), p. 108.

146. Schweller (1994), p. 88.

147. Schweller (1993), pp. 83-84.

148. Constantine P. Danopoulos, „Alliance Participation and Foreign Policy Influence: The Military's Role“ în *Armed Forces and Society*, vol. II, nr. 2 (iarna 1985), pp. 286-287.

149. Ibid.

150. Ibid.

151. Termen consacrat din filosofia germană care desemnează modul sistematic în care individul înţelege şi interpretează sensul lumii şi al vieţii. Este utilizat ca sinonim pentru „concepţie despre lume şi viaţă“, „convingere metafizică“ sau „concepţie metafizică“. (n.tr.)

152. Rothschild (1992), p. 177. Rothschild explică acest lucru ca fiind un rezultat al nevoii Ungariei de a-şi asigura sprijinul Germaniei pentru realizarea aspiraţiilor revizioniste, dar dinamica primară a constat în renunţarea la independenţă din cauza alianţei compatibile cu Germania.

153. Deşi acest fenomen nu este complet unidirecţional, este limpede că statele mici vor fi asimilate de cele mari şi vor deveni extrem de vulnerabile din cauza loialităţii unora dintre elitele-cheie faţă de acestea. Acest lucru este cumva similar cu efectul de „halo“ al lui Snyder. Vezi Snyder (1997), p. 8.

Capitolul II

1. István I. Mocsy, *The effects of World War I: The Uprooted Hungarian Refugees and Their Impact on Hungary's Domestic Politics 1918–1925*, New York, Columbia University Press, 1983, pp. 80-81.

2. György Ránki, „National Grievances and Right-Wing Radicalism“ în *Hungarians and Their Neighbors in Modern Times: 1867–1950*, Ferenc Glatz, editor, New York, Columbia University Press, 1995, p. 140.

3. Ibid, p. 142; Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others: A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970, pp. 57 şi 58. Vezi, de asemenea, Hoensch (1996), pp. 103-106 şi István Deák, *Beyond Nationalism: A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps 1848–1918*, New York, Oxford University Press, 1990, pp. 205-207. În 1929, comuniştii ungari au făcut o scurtă încercare de a se opune revizionismului, dar li s-a ordonat imediat, de către Moscova, să-l sprijine. Vezi, László Kővágó, „The Communists and Trianon“ în Glatz (1995), pp. 172-173.

4. DGFP, seria C, vol. III, documentul 150, pp. 295-298.
5. În astfel de cazuri se făcea referire la un dezechilibru militar, dar, conform datelor publicate de Liga Naţiunilor în 1940, cel puţin din punctul de vedere al cheltuielilor militare, Ungaria stătea chiar bine comparativ cu Cehoslovacia şi România, cheltuind de cinci ori mai mult decât România şi de 2,5 ori mai mult decât Cehoslovacia. Cehoslovacia avea o armată echipată formidabil, dar nu pretindea nimic de la Ungaria. Vezi, de exemplu, Watts (1993), p. 47.
6. Rothschild (1992), p. 164.
7. DGFP, seria C, vol. II, documentul 252, pp. 578-481. Pe vremea aceea, Hitler a fost încântat de propunerea de a coordona problema minorităţilor din străinătate, cu o „aprobare specială“ Ibid, document 288, p. 542. Mai târziu, totuşi, problema minorităţilor a sfârşit prin a crea un scandal între cele două state. După cum i-a comunicat Hitler Ministerului de Interne ungar, în decembrie 1936: „La fiecare congres al partidului, germanii din Iugoslavia şi România ne imploră să nu-i lăsăm să revină în Ungaria din cauza relelor tratamente la care sunt supuse minorităţile de acolo“. Ibid, seria C, vol. IV, documentul 98, p. 193.
8. Wuorinen (1965), p. 220. Problemele complexe privind variatele curente care au caracterizat Războiul Finlandez de Independenţă sunt discutate în lucrarea lui Anthony F. Upton *The Finnish Revolution 1917–1918*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1980. După cum notează Kari Selen: „Spre sfârşitul lunii ianuarie (1918), războiul a început în Finlanda din trei direcţii şi aproape simultan: un război de independenţă în Ostrobothnia, o revoluţie în Helsinki şi un război civil în provincia Viipu , unde s-au confruntat forţele finlandeze roşii şi albe“ Kari Selen, „The Main Lines of Finnish Security Policy Between the World Wars“ în Ermei Kanninen ş.a., editori, *Aspects of Security: The Case of Independent Finland*, Vaasa, Comisia de istorie militară finlandeză, 1985, p. 16.
9. Silvo Hiertanen, „Finland's Security Policy Over the Decades“, Kanninen et al. (1985), p. 9.
10. Selen în Kanninen et al. (1985), p. 19. Selen notează că: „Finlandei i-a fost întotdeauna clar că singura ameninţare posibilă venea din Est“.
11. David J. Dallin, *Soviet Russia's Foreign Policy 1939–1941*, New Haven, Yale University Press, 1942, p. 193.
12. DGFP, seria D, vol. V, documentul 408, pp. 535-536. Patrick Salmon notează că: „În octombrie 1937, aproape în acelaşi timp în care Holsti (Rudolf Holsti, ministrul de Externe finlandez în acea perioadă – n.tr.) ducea o politică de pace cu Moscova, fostul preşedinte Svinhufvud îşi asigura auditoriul german, inclusiv pe Himmler şi pe generalul von der Goltz, că duşmanul Rusiei trebuie să fie întotdeauna prietenul Finlandei“. Patrick Salmon, *Scandinavia and the Great Powers 1890–1940*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977, p. 353.
13. * Vânător (în lb. germană, în original) (n.tr.).
14. John H. Wuorinen, A History of Finland, New York, Columbia University Press, 1965, pp. 210 şi 221-222.
15. Wuorinen (1983), p. 43. Vezi, de asemenea, DGFP, seria D, vol. V, documentul 445, p. 593.
16. DGFP, seria D, vol. V, documentul 445, 1 august 1938, reprezentantul diplomatic în Finlanda (Blücher) în raportul către Ministerul de Externe: „Factori care vor determina atitudinea Finlandei în caz de război“, pp. 589-593.
17. Ibid.
18. Rich (1973), pp. 84-85.
19. Hitchins (1994), p. 426. Vezi, de asemenea, de Barbara Jelavich, *History of the Balkans*, vol. II, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, pp. 139-142. Delegatul României, Nicolae Titulescu, a fost votat de două ori preşedinte al Marii Adunări a Ligii Naţiunilor (în 1930 şi 1931), o recunoaştere cu care n-a fost răsplătit niciun reprezentant al vreunei alte ţări.
20. Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991, p. 286; Dov B. Lungu, „Soviet-Romanian relations and the Bessarabian Question in the Early 1920s“ în *Southeastern Europe/Europa de Sud-Est*, vol. 6, partea I (1979), p. 43.

21. Ibid și Dear și Foot (1995), p. 129.
22. Martin Gilbert estimează pierderile de pe câmpul de luptă al românilor cu Puterile Centrale la 335 000, în timp ce Hitchins apreciază un număr de 300 000, care împreună cu pierderile din rândul civililor duc la un total de 800 000 de morți. Vezi Martin Gilbert, *The First World War: A Complete History*, New York, Henry Holt, 1994, p. 541 și Hitchins (1994), p. 291. Sursele oficiale românești menționează și ele pierderi totale de 800 000 de vieți omenești. Pentru a contura un tablou general, pierderile totale ale pricipalelor state membre ale Antantei au fost: Franța – 1 384 000, Marea Britanie –743 000, Italia – 615 000 și Statele Unite – 48 000. Gilbert (1994), p. 541.
23. Ioan Talpeș, *Diplomație și apărare: coordonate ale politicii externe românești, 1933–1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, pp. 89-92. Pentru 1934, vezi MAN, fond 948/RSS3, dosar nr. 1 315, pp. 116-120; Ibid, fond 948/RSS1, dosar nr. 62/1934, p. 14; Ibid, fond 332, dosar nr. 30, p. 247; ASB, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 24/1934, pp. 1-2. Pentru 1935, vezi MAN, fond 948, dosar nr. 437, p. 547; Ibd, dosar nr. 416, p. 407 și pp. 490-495 și dosar 434, pp. 65, 68-70 și 152-155 și fond 948/RSS3, dosar 1 362, p. 118. Pentru 1936 și 1937, vezi MAN fond 948/RSS3, dosar nr. 1 414, pp. 180-187; dosar nr. 456, p. 273; fond 457, pp. 166-167 și 847-848. Pentru 1938, vezi MAN fond 948, dosar nr. 438, pp. 268-269 și 627; fond 333, dosar nr. 601, pp. 26-45. Pentru 1939, vezi MAN fond 948/RSS3, dosar nr. 1 706, pp. 31-37.
24. Când a ordonat pregătirile logistice necesare și mobilizarea preventivă de-a lungul frontierei vestice, Antonescu și-a prevenit ofițerii: „Să aplicați măsurile prevăzute doar pentru acel front, astfel încât să nu provocați suspiciuni celorlalți vecini ai noștri, și mai ales Rusiei, cu care ducem în prezent negocieri pentru recunoașterea granițelor și reluarea relațiilor diplomatice". El a informat Marele Stat-Major că amenințările cu care se confruntă România erau, în ordinea importanței, Rusia, apoi Ungaria și, în cele din urmă, Bulgaria. În același timp, „în ordinea privind urgența cu care aceste probleme trebuiau rezolvate", principala amenințare venea dinspre vest, prin Ungaria. MAN fond 948, dosar nr. 437, pp. 401 și 547
25. Talpeș (1988), p. 115; MAN fond 948, dosar nr. 416, p. 407
26. MAN, fond 948, dosar nr. 416, p. 490. Vezi și pp. 491-495.
27. MAN, fond 948, dosar nr. 434, pp. 152-153. Astfel, șeful Marelui Stat-Major nota în raportul lui din septembrie 1935 că „bunele relații stabilite cu Rusia au făcut ca pericolul rusesc din trecut să scadă și mai mult. Dacă Rusia rămâne aliată cu Franța și este de acord să ajute Cehoslovacia, atunci trebui să le permitem trupelor rusești să tranziteze România pentru a ajuta armata cehoslovacă". Ibid, pp. 68-70.
28. Ibid. Vezi, de asemenea, MAN, fond 948/RSS3, dosar nr. 456, p. 273; dosar 1608, pp. 160-163; dosar 1 414, p. 184.
29. DGFP, seria C, vol. III, documentul 535, pp. 1009-1013. Vezi, de asemenea, ibid, vol. IV, documentul 205.
30. Ibid.
31. Sakmyster (1994), pp. 63-65; Miklós Szinai și László Szűcs, editori, *The Confidential Papers of Admiral Horthy*, Budapesta, Corvina, 1965, p. 26. Astfel, „Hitler a recunoscut în Ungaria un aliat firesc în propriile atacuri la adresa sistemului postbelic (bazat pe Tratatul de la Trianon) și a condus în acest sens negocierile diplomatice cu această țară". Norman Rich, *Hitler's War Aims: Ideology, the Nazi State, and the Course of Expansion*, New York, W.W. Norton, 1973, p. 183; Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe: 1933–1936*, Atlantic Highlands, NJ. Humanities Press, 1994, pp. 224-238.
32. Sakmyster (1994), p. 156. Iván T. Berend în Randolf L. Braham și Béla Vágó, editori, *The Holocaust in Hungary: Forty Years Later*, New York, Columbia University Press, 1985, pp. 36-37.
33. Szinai și Szűcs (1965), pp. 26-29; Bruno Thoss, *Der Ludendorff-Kreis, 1919–1923: München als Zentrum de mitteleuropäischen Gegenrevolution zwischen Revolution und Hitler-Putsch*, München, Stadtarchiv München, 1977, p. 398.

34. Sakmyster (1994), p. 72. Cu toate că Horthy „a vorbit în termeni dispreţuitori despre Cabinetul său şi şi-a exprimat dezgustul faţă de guvernarea parlamentară", avea prea puţin de câştigat dintr-o lovitură de stat, mai ales când Cabinetul şi Guvernul au fost de acord să-i ofere puterile dictatoriale pe care le dorea.
35. Ibid.
36. Nagy-Talavera (1970), p. 53.
37. Sakmyster (1994), p. 69.
38. Szinai şi Szücs (1965), pp. 125-128 şi 172-182.
39. Sakmyster (1994), p. 155.
40. Ibid, pp. 132 şi 155.
41. Ibid, p. 159.
42. Hans Meier-Welcker, *Seeckt*, Frankfurt am Main, Bernard und Graefe, 1967, pp. 373-375.
43. Sakmyster (1994), p. 157; Szinai şi Szücs (1965), p. 42.
44. Szinai şi Szücs (1965), pp. 43-47
45. Ibid, pp. 48-49
46. Rothschild (1994), pp. 164-165; Sakmyster (1994), pp. 75 şi 178-179. În 1920, Horthy i-a explicat unui general german că în „cauza sacră a revizionismului" nici considerente etice, nici considerente morale nu trebuie să constrângă comportamentul adoptat de Ungaria pentru atingerea acestui scop. Ibid, p. 63.
47. Sakmyster (1994), pp. 75-76; Szinai şi Szücs (1965), p. 26.
48. Szinai şi Szücs (1965), pp. 39-40.
49. Ibid, pp. 77. Ungaria a fost lăsată singură oarecum pe nedrept, deoarece Franţa nu dorea să-şi complice relaţiile cu Italia.
50. Ibid, pp. 74-81.
51. Nagy-Talavera (197), p. 90; Lajos Kerekes ş.a., editori, *Allianz Hitler-Horthy-Mussolini. Dokumente zur ungarischen Aussenpolitik, 1933–1944,* Budapest, Akadémia, 1966, p. 107.
52. Vezi, de exemplu, Sakmyster (1994), pp. 157-158, 175-182, 189-190, 201-202, 220-231; Szinai şi Szücs (1965), pp. 80-90; Macartney (1957), vol. I, pp. 148 şi 310-313; DGFP, seria C, vol, II, p. 444; vol. IV, pp. 657-660; seria D, vol. II, pp. 211-212, 290, 401, 479, 651-653, 813 şi 817.
53. Rothschild (1992), p. 164.
54. DGFP, seria C, vol. II, documentul 290, pp. 544-547.
55. DGFP, seria D, vol. IV, p. 657. Această notă informativă către Ribbentrop stipula: „În ce măsură Ungaria ar fi pregătită să-şi ajusteze politica pentru a se potrivi cu cadrul general al politicii Germaniei, desigur, nu se va putea aprecia decât după încheierea conversaţiilor dintre Gömbös şi Göring".
56. Szinai şi Szücs (1965), pp. 80-81. Horthy a răspuns cerând să vină pentru a-l întâlni personal pe Hitler. Vezi pp. 82-93.
57. Miklós Kozma (ministru de Interne între 1935 şi 1937 şi, pentru scurt timp, ministru al Apărării în cabinetul lui Gömbös – n.tr.), un prieten intim al lui Gömbös şi Horthy, sublinia fermitatea acordului maghiaro-german „încheiat între Gömbös şi Göring, care are un scop mult mai măreţ decât îşi poate imagina oricine din Ungaria – inclusiv Kánya (Kálmán de Kánya a fost ministru de Externe în timpul lui Horthy – n.tr.) Acest acord se referea la sistemul politic, la problema totalitarismului şi la problema evreilor şi a catolicilor". Berend în Braham şi Vágó (1985), p. 38. În 1936, Kánya îi spunea unui coleg german aflat în vizită că Ungaria şi Germania „vor lupta împreună în războiul care va începe". Ibid.
58. *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal* (ulterior, TMWC), Nürnberg: Tribunalul Militar Internaţional, 1947-1949, vol. III, pp. 39-40.
59. Wilhelm Bodewin Johann Gustav Keitel, feldmareşal german, şeful Înaltului Comandament al Wehrmachtului (*Oberkommando der Wehrmacht*) între 1938 şi 1945. (n.tr.).

60. Ibid, vol. II, pp. 275-276; Nazi Conspiracy and Aggresion (ulterior, NCA), Washington D.C., Office of the United States Chief Counsel for the Prosecution of Axis Criminality, 1946, vol. III, pp. 306-307.
61. Ibid.
62. TMWC, vol. III, pp. 43-44.
63. Ibid.
64. Într-un memorandum din 24 august 1938 adresat lui Hitler, generalul Jodl exprimă clar acest lucru, declarând că o invazie a Cehoslovaciei „va fi posibilă ca urmare a unui «incident» petrecut în Cehoslovacia, care îi va oferi Germaniei motivația pentru o intervenție militară. Chiar și o avertizare a reprezentanților diplomatici de la Praga este imposibilă înaintea primului atac, deși consecințele pot fi foarte grave, aceștia fiind posibil să devină victime ale unui astfel de atac (adică moartea reprezentanților puterilor-prietene sau confirmat neutre)". Walter Harris, *Tyranny on Trial: The Evidence at Nuremberg*, New York, Barnes și Noble, 1995, p. 93.
65. DGFP, seria D, vol. II, p. 479.
66. Harris (1995), p. 94.
67. TMWC, vol. III, pp. 52-53.
68. DGFP, seria D, vol. V, pp. 361-366; Rich (1973), p. 114.
69. Horthy a încheiat afirmând: „Nu voi uita niciodată această dovadă de prietenie, iar Excelența Voastră se poate întotdeauna baza cu încredere pe recunoștința mea". TMWC, vol. XXXI, documentul 2816-PS, pp. 154-155; DGFP, seria D, vol. IV, p. 399; Harris (1995), p. 98.
70. Sakmyster (1994), p. 233 și Tilkovsky în Sugar, Hanak și Frank (1990), p. 341. În vreme ce detestarea germanilor de către Horthy era probabil o exagerare, iar negarea colaborării cu Germania, o minciună sfruntată, acesta chiar credea în superioritatea marinei britanice și își dorea independența politică. Vezi, de asemenea, FRUS 1939, vol. I, pp. 85-86 și PRO, FO 371/23113, documentul C6314/350, reprezentantul diplomatică a Marii Britanii la Budapesta, Henry Knox, către Ministerul de Externe, 24 aprilie 1939, p. 21.
71. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 6, pp. 7-8.
72. Acest lucru reise clar din mărturia șefului Serviciului de spionaj militar maghiar, colonelul István Ujszászy, în TMWC , vol. VII, pp. 329-336, mai ales p. 332. Astfel, Wilhelm Keitel notează că, drept rezultat al angajamentelor luate ca urmare a discuțiilor din noiembrie-decembrie, în care au fost implicați ministrul maghiar al Apărării, Bartha, șeful Serviciului de spionaj militar german (Abwehr), amiralul Canaris, și Ujszászy, Ungaria avea să primească „teritorii din Iugoslavia, Uniunea Sovietică și zona de la poalele munților Carpați până la fluviul Nistru" ca „o compensație politică pentru participarea sa". *The Memoirs of Field-Marshal Keitel*, Walter Gorlitz, editor, New York, Cooper Square Press, p. 129.
73. Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters: 1939-1945*, New York, Praeger, 1965, pp. 128-129.
74. Ibid.
75. TMWC, vol. III, pp. 318-319.
76. Ibid, vol. VII, p. 257; DGFP, seria D, vol. XII, pp. 369-371.
77. DGFP, seria D, vol. XII, pp. 327.
78. Ibid, seria C, vol. II, documentul 175, pp. 335-337.
79. Ibid.
80. Ibid, documentul 216, p. 47.
81. Ibid, vol. IV, pp. 657-660.
82. Gömbös a murit în octombrie 1936.
83. DGFP, seria D, vol. VI, documentul 205, p. 431.
84. Ibid, seria D, vol. II, pp. 211-212. Reprezentantul diplomatic, generalul Döme Sztójay, a întrebat fără menajamente: „Este Germania pregătită să ia parte la discuțiile de stat-major

care, în anumite privințe, vor pava drumul demarării unor proceduri comune, în eventualitatea unor acțiuni militare comune necesare a fi îndreptate împotriva Cehoslovaciei?" Și a mai adăugat că „aceste discuții ar fi trebuit să aibă loc cu mult timp în urmă" și că „amânarea discuțiilor militare" indica „inconsistențe ale atitudinii germanilor". Ibid.
85. Ibid, p. 290.
86. Ibid, p. 410.
87. Ibid, p. 479.
88. Ibid. Horthy i-a vizitat pe Hitler și pe Göring la Berlin, în perioada 21-25 august 1938.
89. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 124-125.
90. Ibid.
91. Ibid, pp. 130-131.
92. Ibid.
93. Ibid.
94. Macartney (1956), vol. I, p. 475.
95. Sakmyster (1994), p. 246.
96. Sakmyster (1994), pp. 253-256; Rotschild (1994), pp. 184-185; Fenyő, pp. 9-10. Teleki a fost în mod deosebit deprimat de nota britanicilor adresată lui Horthy, prin care acesta era atenționat că, dacă Ungaria „intra într-o asemenea afacere murdară cu Germania sau dacă se comporta în vreun fel ca un șacal unguresc față de leul german, vizavi de un stat cu care tocmai a semnat un tratat de prietenie eternă, țara lui nu se poate aștepta la niciun fel de indulgență, la niciun fel de simpatie și la niciun fel de milă din parte a învingătorilor, Marea Britanie și Statele Unite, și că el personal va avea parte de tot disprețul și dezonoarea pe care le merită" Sakmyster (1994), p. 261; Juhász (1979), p. 185.
97. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 261, p. 447 și documentul 264, pp. 450-451. În aceeași zi, o directivă a Führerului stipula că: „Ungaria, căreia îi va reveni Banatul, va trebui să ocupe acea zonă, dar pentru asta s-a declarat gata să coopereze pentru distrugerea inamicului" Ibid, pp. 440-441. Ordinele lui Hitler erau date astfel încât „să le permită șefilor de stat ai Italiei și Ungariei să apară în fața națiunilor și armatelor pe care le conduceau drept lideri suverani"
98. Ibid, documentul 261, p. 447 și documentul 264, pp. 450-451
99. Ante Pavelić a fost un politician fascist croat. El a condus statul independent al Croației, un stat-marionetă al Germaniei naziste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, desprins din Iugoslavia ocupată de forțele Axei. (n.tr.)
100. Macartney (1957), vol. II, pp. 4-6
101. John Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, 1953, p. 376. Vezi, de asemenea, Tilkovsky în Sugar, Hank și Frank (1990), p. 344 și Sakmyster (1994), p. 262.
102. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 261, p. 493. Aproape în același timp, prim-ministrul răspundea acuzațiilor americane, la Budapesta, că: „Ungaria nu are nicio intenție să sprijine Germania, exceptând cazul în care Iugoslavia mai comite alte acte împotriva Ungariei, și a negat faptul că mobilizarea generală ar fi în curs de desfășurare sau deja încheiată". FRUS, vol. I, p. 303.
103. Sakmyster (1994), pp. 263-264; Szinai și Szűcs (1965), pp. 354-356; Macartney (1957), vol. II, p. 7.
104. Sakmyster (1994), pp. 175 și 187-188; Szinai și Szűcs (1965), pp. 54-56 și 72-73; DGFP, seria D, vol. VI, p. 516.
105. Weinberg (1994), p. 495. Pentru Moscova, acest lucru ar fi avut ca efect, de asemenea, descurajarea creării unei mișcări naționaliste ucrainene. Și Polonia a avut de suferit de pe urma acestei anexări, în vreme ce România a încercat să o împiedice.
106. Ibid; Macartney (1956), vol. I, pp. 292, fond 4, și 322. Vezi, de asemenea, ibid, pp. 333-334.

107. Gyula Juhász, *Hungarian Foreign Policy 1919–1945*, Budapesta, Akadémiai Kiadó, 1979, p. 169.
108. Ibid.
109. Burdick și Jacobsen (1988), p. 128; Weinberg (1995), p. 184.
110. DGFP, seria D, vol. IX, p. 76.
111. Degras (1953), vol. III, pp. 457-458.
112. Fenyő (1972), p. 17.
113. Există o controversă privind gradul de influență al lui Mannerheim. Autoritățile civile finlandeze erau împărțite între respectul față de acest ofițer dificil uneori și opinia că influența lui politică nu a fost chiar atât de mare în perioada interbelică. Se pare că, datorită rolului său de deschizător de drumuri în formarea armatei finlandeze, dar și datorită impresionantelor realizări pe plan militar, era foarte apreciat de personalul militar, cu toate că avea și câțiva rivali, și câțiva detractori. Kari Selen notează că, după ce Svinhufvud a fost ales președinte, în 1931, a decis ca Mannerheim să fie comandant-șef în cazul unui război și a reorganizat Consiliul de Apărare special pentru Mannerheim, a cărui „întoarcere a fost privită cu satisfacție de forțele de apărare". Selen în Kanninen ș.a. (1985), p. 23.
114. Jägerskiöld (1986), p. 91.
115. Ibid, p. 102.
116. Ibid.
117. Wuorinen (1965), p. 305.
118. Ibid. Acest aspect este discutat de Martti Turtola în Från *Torne älv till Systerbäck: hemligt försvarssamarbete mellan Finland och Sverige 1923–1940*, Stockholm, Militärhistoriska Förlaget 1987.
119. Vezi de Ilkka Seppinen, *Suomen ja Neuvostoliiton väliseen vuonna 1932 solmittuun hyökkäämättömyyssopimukseen johtanut kehitys*, Universitatea din Helsinki, Departamentul de istorie politică, disertații de doctorat, 1970.
120. Wuorinen (1983), p. 39.
121. Ibid, p. 40. Vezi, de asemenea, DGFP, seria D, vol. V, documentul 467, 3 februarie 1939, p. 652.
122. DGFP, seria D, vol. V, documentul 409, p. 537.
123. Wuorinen (1983), pp. 44-46. Poziția inițială a sovieticilor a fost ca Finlanda să preia apărarea maritimă comună împotriva unei posibile agresiuni germane și să le permită sovieticilor să se ocupe de fortificarea insulelor finlandeze – în esență, să implementeze planul de apărare al Imperiului Țarist, care necesita folosirea de baze pe teritoriul Finlandei. Tillotson (1993), pp. 110-117. Desigur, prin această mișcare, Germania era identificată ca inamic și implica Finlanda într-o alianță *de facto* cu URSS, subminând astfel neutralitatea.
124. Ibid, pp. 47-48. Vezi Max Jakobson, *The Diplomacy of the Winter War*, Cambridge, Harvard University Press, 1961. În vara anului 1939, înainte de semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, sovieticii au condiționat semnarea unui acord militar sovieto-franco-britanic de abilitatea Parisului și Londrei de a convinge Finlanda să renunțe la suveranitatea asupra peninsulei Hanko și a insulelor Suursaari și Åland. Salmon (1997), pp. 353-354. Britanicii au refuzat să meargă chiar atât de departe. După cum nota Halifax la mijlocul lunii iulie 1939: „Dincolo de moralitatea acestui fapt", n-ar fi în interesul britanicilor „să trimită pe gratis Finlanda și statele baltice în brațele Germaniei". Ibid, p. 354. În circumstanțe similare, Statele Unite au garantat întâi unilateral independența teritoriului canadian față de agresiunea din partea oricărei puteri străine. Canada a răspuns declarându-și public disponibilitatea de a da asigurări că nu va permite ca teritoriul ei să fie folosit pentru lansarea de atacuri împotriva SUA. Acest lucru a adus în discuție necesitatea formării unui front de apărare comun americano-canadian și, în cele din urmă, a determinat înființarea NORAD (*North American Aerospace Defense Command*).
125. Dincolo de tendința sovieticilor de a „pune carul înaintea boilor", există problema foarte reală a credibilității acestora. În perioada antebelică, zgomotoasa propagandă

anticapitalistă a continuat să răsune dinspre Moscova, iar statele din prima linie, Finlanda, Polonia şi România, se numărau printre ţintele primare.
126. Jägerskiöld (1986), p. 95.
127. Ibid, p. 96. Insistenţele continue ale ministrului Apărării, Juho Niukkanen, şi o intervenţie dramatică a preşedintelui, Kyösti Kallio l-au convins pe Mannerheim să-şi retragă demisia. Mannerheim s-a plâns şi că „artileria rusească are o rază de acţiune mai mare decât a noastră, avioanele ruseşti sunt superioare celor pe care le avem noi, iar tancurile, armele antitanc şi dispozitivele antiaeriene ne lipsesc aproape cu totul". Ibid, p. 94. După cum a comentat ulterior în faţa unui prieten: „Am avea nevoie de cel puţin un an de pregătire intensivă ca să fim măcar pe-aproape, dar, cu excepţia Germaniei, nicio ţară nu este pregătită. Nenorocirea se abate asupra celui slab – dacă nu este capabil să se apere singur, nu poate conta pe sprijinul altora". Ibid, p. 109.
128. Kari Selén notează că: „După Anschluss, presiunea sovieticilor asupra Finlandei a crescut puţin spus deranjant". Selen în Kanninen ş.a. (1985), p. 31.
129. DGFP, seria D, vol. VIII, documentul 147, pp. 151-154.
130. Fox (1959), p. 59; DGFP, seria D, vol. III, pp. 107, 151-152, 231, 240, 253, 255, 257, 347 şi 351. O îmbunătăţire a relaţiilor printre militari se întrezărea deja la sfârşitul anului 1937. „În martie 1938, comandantul-şef al armatei finlandeze, generalul Österman, a fost primit de Hitler", iar în luna următoare, generalul von der Goltz, comandantul forţelor militare germane din Finlanda în timpul Războiului de Independenţă, „a condus o delegaţie pentru a celebra a 20-a aniversare a eliberării capitalei Helsinki". În iunie 1939, şeful contraspionajului german, amiralul Canaris, şi şeful Statului-Major german, generalul Halder, s-au întânit cu autorităţile militare finlandeze, la Helsinki. Salmon (1997), p. 353. Britanicii au atribuit această creştere a simpatiei „obiceiului Statului Major finlandez de a duce o politică proprie, independentă de cea a Guvernului". Ibid; PRO, FO 371/23663, N3234/3076/63, minuta lui Collier, 8 iulie 1939.
131. DGFP, seria D, vol. VIII, documentele 215,221, 232 şi 240, pp. 240, 246-247, 255 şi 267. Vezi, de asemenea, ibid, documentul 147, pp. 151-154.
132. *The Goebbels Diaries: 1939–1941,* traduse şi editate de Fred Taylor, New York, G.P. Putnam's Sons, 1983, însemnările din 24 octombrie 1939, p. 29.
133. Wuorinen (1965), p. 355.
134. DGFP, seria D, vol. IX, documentul 411, 3 decembrie 1939, pp. 479-480. Pe de altă parte, sprijinul acordat de Germania Uniunii Sovietice a fost fără rezerve şi din toată inima, după cum era specificat în instrucţiunile primite de toate misiunile diplomatice germane, în 6 decembrie 1939. Ibid, documentul 423, p. 494 şi documentul 429, p. 501.
135. Fox (1959), p. 53.
136. Vezi, de exemplu, declaraţia lui Churchill din 20 ianuarie 1940: „Finlanda singură – în primejdie de moarte, superba, sublima Finlandă – arată ce pot face oamenii liberi. Serviciul pe care Finlanda l-a făcut umanităţii este magnific". Wuorinen (1965), p. 365.
137. Wuorinen (1983), p. 78. Acum, se consideră că ofertele nu au fost la fel de serioase ca retorica folosită de francezi şi britanici: „Puţini membri ai Cabinetului de Război, spre deosebire de omologii lor francezi, au întâmpinat pozitiv crearea unei breşe în Uniunea Sovietică. Şi nici n-au crezut că totuşi cauza Aliaţilor va fi întărită material sau ideologic prin lansarea unei cruciade împotriva Germaniei şi Rusiei, considerate «forţe ale întunericului». ... În cele din urmă, Aliaţii au fost salvaţi de la ceea ce, aproape sigur, ar fi fost un fiasco, prin încheierea unui tratat de pace între Finlanda şi Uniunea Sovietică, la 12 martie 1940. ... În curând, Finlanda şi-a reluat locul singuratic printre priorităţile strategice şi politice ale Marii Britanii". Patrick Salmon, „Great Britain, the Soviet Union, and Finland at the beginning of the Second World War" în, John Hiden şi Thomas Lane, editori, *The Baltic and the Outbreak of the Second World War,* Cambridge, Cambridge University Press, 1990, pp. 120-123

138. URSS-ul a solicitat şi a stabilit baze pentru 90 000 de militari în statele baltice, pe care le-au folosit pentru ocuparea şi încorporarea acestora în Uniunea Sovietică. Vezi Fox (1959), p. 57 şi Dallin (1942), p. 241.
139. Jägerskiöld (1986), p. 129; Wuorinen (1965), p. 361; Dallin (1942), p. 191; Dear şi Foot (1995), p. 375.
140. Wuorinen (1965), p. 363.
141. Fox (1959), p. 60; Wuorinen (1983), pp. 82-84; Wuorinen (1965), p. 364.
142. Wuorinen (1983), p. 85. În perioada postbelică, în toate acele state care au ajuns sub dominaţie sovietică, comuniştii au făcut liste lungi, uneori de dimensiunea unei cărţi în mai multe volume, ale „publicaţiilor interzise" şi care trebuiau distruse. Majoritatea acestor lucrări se refereau la război, iar această cenzură reprezenta o încercare evidentă de rescriere a istoriei, cu Uniunea Sovietică într-un rol care s-o pună într-o lumină mai bună. Pentru versiunea română, vezi, de exemplu, *Publicaţiile interzise*, Bucureşti, 1948.
143. Ibid. Înainte de alegerile prezidenţiale din decembrie 1940, Molotov a avertizat Helsinkiul că dacă vreunul dintre Tanner, Kivimäki, Mannerheim sau Svinhufvud era ales preşedinte, atunci „Rusia va trage concluzia că Finlanda nu dorea să respecte tratatul de pace".
144. Vezi, de exemplu, rapoartele germane din 30 mai până la 17 iunie privind Lituania şi Estonia, în DGFP, seria D, vol. IX, pp. 474, 548, 561, 572, 574, 581 şi 595. Pe 17 iunie 1940, Ministerul de Externe a trimis o circulară către misiunile sale diplomatice care stipula că „ţinând cont de nealteratele relaţii de prietenie cu Uniunea Sovietică", nu este necesar ca Germania să fie îngrijorată. Ibid, documentul 465, p. 595. Vezi, de asemenea, David M. Crowe, *The Baltic States and the Great Powers: Foreign Relations, 1938–1940*, Boulder, Westview Press, 1993, pp. 146-173, Hiden şi Lane (1992).
145. DGFP, seria D, vol. IX, documentul 468, p. 597.
146. Jägerskiöld (1986), p. 131.
147. Geoffrey Roberts notează că: „Atacul sovietic asupra României a fost strâns legat de calculele Moscovei că... era momentul potrivit pentru o nouă înţelegere cu Germania privind sferele de influenţă, de data acesta în Balcani. Totuşi, contrar aşteptărilor, urmărirea de către Moscova a realizării acestui obiectiv nu a dus la dezvoltarea alianţei nazisto-sovietice, ci la începutul unei crize fatale în relaţiile sovieto-germane, ceea ce a dus la război". Geoffrey Roberts, *The Soviet Union and the Origin of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933–1941*, New York, St. Martin's Press, 1995, p. 121.
148. Tillotson (1993), p. 186, notează: „Se ştie acum că, în 29 iulie 1940, Hitler i-a cerut generalului Alfred Jodl, şeful operaţiilor la Înaltul Comandament al Wehrmachtului, să studieze consecinţele unui război cu Uniunea Sovietică, dacă aceasta va face vreo încercare să pună mâna pe câmpurile petroliere româneşti".
149. Wuorinen (1965), pp. 385-387. Weinberg notează că „în locul unei Finlande neutre ce respinsese ofertele germane antebelice se afla acum o Finlandă care era foarte probabil să se alieze cu Germania sau cu Anglia pentru a-şi recupera teritoriile pierdute prin tratatul de pace din martie". Weinberg (1994), p. 134.
150. Weinberg (1994), p. 183. Până la 3 iulie, germanii îşi exprimau deja nemulţumirea faţă de pretenţiile sovieticilor vizavi de minele de la Petsamo. Vezi DGFP, seria D, vol. XIII, documentul 98, pp. 108-109.
151. Tillotson (1993), p. 180.
152. Ibid, p. 137. Pactul sovietic cu Germania a făcut posibil „triumful germanilor în Vest, în mai şi iunie 1940" şi „pe de altă parte, a permis Uniunii Sovietice să lichideze rămăşiţele de independenţă care mai existau în statele baltice, să sporească presiunea asupra Finlandei şi să-şi anexeze nu numai Basarabia, dar şi o altă bucată substanţială din România. Ceea ce nu a realizat Stalin sau nu a vrut să creadă a fost că germanii deja plănuiau un atac asupra Uniunii Sovietice... mai ales că acţiunile sovieticilor împotriva Finlandei şi României îi asiguraseră Germaniei doi aliaţi pe două laturi ale frontului care avea să se formeze". Weinberg (1995), p. 178.

153. DGFP, seria D, vol. XIII, documentul 109, pp. 121-122.
154. Ibid.
155. Jägerskiöld (1986), p. 132. Inițial, finlandezii ceruseră ca măcar armele sechestrate de autoritățile germane în timpul Războiului de Iarnă să ajungă în Finlanda via Germania, Danemarca și Norvegia. Germanii au adăugat însă în „colet" și arme de-ale lor. După cum notează Wuorinen (1965), p. 365: „O parte din muniția respectivă era germană sau pradă de război germană, dar era camuflată, pentru păstrarea secretului, ca marfă finlandeză aflată în posesia germanilor" Vezi, de asemenea, Weinberg (1994), p. 183.
156. Burdick și Jacobsen (1988), p. 245.
157. DGFP, seria D, vol. X, documentul 242, p. 331. În 27 iulie, ambasadorul german la Moscova a notificat Berlinul că: „Atitudinea sovieticilor față de Finlanda este caracterizată de faptul că guvernul sovietic menține presiunea asupra Finlandei prin avansarea permanentă de noi cereri. Intențiile viitoare ale guvernului sovietic față de Finlanda sunt total obscure".
158. DGFP, seria D, vol. X, documentul 280, 2 august 1940, pp. 405-406. Berlinul i-a semnalat lui Blücher că, deși erau momentan ocupați cu problemele din Balcani, „aici este recunoscut, de asemenea, faptul că problema finlandeză începe să devină întru câtva mai importantă decât părea în această vară". Ibid, documentul 297, p. 424.
159. Ibid, documentul 280, 2 august 1940, pp. 405-406.
160. Tillotson (1993), pp. 184-185.
161. Wuorinen (1965), p. 364. Estonia, Letonia și Lituania au fost oficial încorporate în Uniunea Sovietică în perioada 3-6 august 1940.
162. DGFP, seria D, vol. X, documentul 325, p. 460 și documentul 330, p. 467; Jägerskiöld (1986), p. 136. Vezi, de asemenea, H. Peter Krosby, *Finland, Germany and Soviet Union 1940–1941: The Petsamo Dispute*, Madison, University of Wisconsin Press, 1968, pp. 59-63.
163. DGFP, seria D, vol. X, documentul 325, p. 460 și documentul 330, p. 467.
164. Jägerskiöld (1986), p. 133; Krosby (1968), pp. 64-66.
165. Ibid, Jägerskiöld (1986), p. 133.
166. Ibid, p. 134 și Wuorinen (1965), p. 365. Generalul Paavo Talvela a fost desemnat să facă legătura între Mannerheim și OKW.
167. Vezi, de exemplu, Jägerskiöld (1986), pp. 133-134.
168. De exemplu, Wuorinen (1965), p. 365, afirmă: „Dacă ar fi refuzat, ar fi distrus șansa de a obține muniția atât de necesară de la singura țară capabilă să vândă muniție în cantități suficiente. În al doilea rând, s-a considerat că, dacă era permis dreptul de trecere, asta ar conduce la un interes concret al Germaniei față de situația din Finlanda, putându-se conta pe aceasta să reprezinte o eventuală contragreutate la pretențiile sovietice ulterioare". A doua premisă o excludea pe prima: ori Finlanda dorea să cointereseze Germania pentru a se alia cu ea, ori Finlanda dorea să evite orice asociere cu Germania.
169. Ibid, p. 365; Tillotson (1993), pp. 187-189.
170. Wuorinen (1983), p. 94.
171. Acest lucru rezultă clar din jurnalele lui Halder și memorandumurile generalului Thomsen din luna august. Vezi, de exemplu, DGFP, seria D, vol. X, pp. 467 și 511-512; Burdick și Jacobsen (1988), pp. 251, 252 și 254. Germanii și-au susținut mereu hotărârea de a apăra Petsamo „când Rusia va ataca Finlanda".
172. Ibid și Burdick și Jacobsen (1988), p. 252.
173. DGFP, seria D, vol. X, p. 512.
174. Ibid.
175. Autoritățile militare germane susțineau că „discuțiile militare cu finlandezii au început în septembrie 1940, iar planurile militare ale lui Hitler din decembrie presupuneau participarea lor activă în campania rusească, dar abia în aprilie anul următor și-a dat consimțământul pentru o discuție cu înaltul comandament finlandez legată de operații comune". Rich (1973), p. 221.

176. Wuorinen (1965), p. 363.
177. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 86, p. 148; documentul 91, p. 160; documentul 142, p. 236; documentul 197, p. 329.
178. Wuorinen (1983), p. 92, notează doar că „acordul ar trebui să fie similar celui care le permitea ruşilor tranzitul spre şi dinspre Hanko, dar mai puţin exigent când era vorba despre transporturi ocazionale".
179. Tillotson (1993), p. 187.
180. Wuorinen (1983), pp. 93-94.
181. Tillotson (1993), pp. 188-189.
182. Ibid, pp. 190-191. Mannerheim a avertizat „comandamentul german că mai ales două regiuni, Åland şi Lapland, erau extrem de dificil de apărat" şi vor necesita sprijin german. Jägerskiöld (1988), p. 136. Jägerskiöld notează că rapoartele colonelului Talvela se refereau la „probleme şi zvonuri care nu erau de pus pe hârtie". Ibid, p. 137.
183. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 587, p. 995. Vezi, de asemenea, ibid, documentul 332, p. 527 şi documentul 441, p. 722. Ministrul german de Externe a fost de acord că Germania ar trebui să ajute Finlanda, dar că finlandezii încă î cereau să primească un semnal clar şi fără echivoc din partea Berlinului, către sfârşitul lunii ianuarie 1941. Vezi documentul 675, p. 1137 şi documentul 687, p. 1162.
184. Jägerskiöld (1986), p. 137. Ambiguitatea, atât reală, cât şi pretinsă, printre liderii civili s-a păstrat într-o anumită măsură, mai ales din cauza modului în care „cercul intern" îşi împărţea sarcinile. Conform lui Tillotson: „Până acum, «cercul interior» care controla afacerile Finlandei a funcţionat ca două grupuri între care exista o slabă legătură. Mannerheim, din postul de comandant-şef, şi Rudolf Walden, ca ministru al Apărării, controlau toate chestiunile militare, în vreme ce Ryti şi prim-ministrul, Johan Rangell, făceau eforturi să ţină pe picioare o economie care se clătina. Ministrul de Externe, Rolf Witting, era împărţit între cele două tabere, deoarece era interesat atât de proviziile militare germane, cât şi de cele economice. Acest acord tacit i-a permis lui Ryti să-i cedeze lui Mannerheim responsabilitatea pentru discuţiile militare germano-finlandeze". Tillotson (1993), p. 193
185. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 69, pp. 112-126
186. Ibid. Ataşatul militar german a fost „foarte mulţumit că Buschenhagen a jucat, măcar o dată, rolul unui acrobat care merge pe sârmă. Nu este uşor să vorbeşti despre astfel de chestiuni şi întotdeauna să te referi doar la eventualităţi, studii şi consideraţii, fără a fi capabil să oferi ceva pozitiv".
187. Ibid. Rossing mai nota că: „În mod cert, generalul Seidel îi va raporta asta *Reichsmarschall*-ului [Hermann Göring], iar acesta va fi foarte mulţumit de rezultatele vizitei".
188. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 213, p. 361.
189. Ibid, vol. XII, documentul 69, pp. 122-126. Vezi, de asemenea, Tillotson (1993), p. 196.
190. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885; Burdick şi Jacobsen (1988), pp. 319 şi 330-335.
191. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885.
192. Ibid.
193. Tillotson (1993), p. 196.
194. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 69, pp. 122-126.
195. Ibid, documentul 69, pp. 122-126. Vezi, de asemenea, ibid, vol. XI, nota redacţiei, p. 1231.
196. Ibid, vol. XII, documentul 250, pp. 433-435.
197. Ibid.
198. Ibid şi vol. XI, documentul 86.
199. Weinberg (1994), p. 184, notează că: „România era sfâşiată de rivalităţi interne periodice care, în mod repetat, ameninţau să degenereze în lupte violente afectând coeziunea statului".

200. DGFP, seria C, vol. V, pp. 989-953.
201. DGFP, seria C, vol. V, pp. 989-953, documentul 528, 6 septembrie 1936.
202. *Dokumentî vneșnei politiki SSR*, ed. Comisia po izdaniu diplomaticeskikh documentov, tom XX, Moscova, Izdatelstvo Politiceskoi Literaturi, 1977, p. 716.
203. DGFP, seria C, vol. IV, documentul 577, p. 1108.
204. Service historique de l'armée française, Vincennes, État major de l'armée de terre, carton 7N-3054, raport secret, aprilie 1934, general Victor Pétin, capitolul III; MAN, fond 948/RSS 3, dosar 1 315, pp. 269-277. Vezi, de asemenea, Watts (1993), p. 72.
205. Ibid. Pentru remarcile lui Mannerheim, vezi, în „Foreign and Security Policy Strategy", secțiunea despre Finlanda a acestui capitol. Jägerskiöld (1986), p. 91.
206. MAN, fond 332, dosar 29, pp. 348-349.
207. Ibid.
208. MAN, fond 948, dosar 423, p. 159. Asasinatele au fost sponsorizate de italieni și maghiari și duse la îndeplinire de mișcarea croată *Ustaša* cu sprijinul organizației Deșteptarea Maghiarilor. Vezi, de exemplu, Szinai și Szücs (1965), p. 77; Sakmyster (1994), p. 178.
209. Watts (1993), pp. 87-89; USNA, State Department Records, Microfilm Publication, Roll M27, 871.20/35, Military Intelligence G-2 Report A37-7, 20 decembrie 1934, locotenent-colonel E.L. Whitely.
210. Ibid, dosar nr. 416, pp. 398-399.
211. Ibid, p. 402.
212. Ibid, fond 948/RSS3, dosar nr. 1 362, p. 118 (19 octombrie 1935).
213. Watts (1993), pp. 163-165. Comentând abrogarea de către el a alegerilor și a procesului electoral, Carol îi declara unui jurnalist britanic, în ianuarie 1938, că, din moment ce lui „nu-i păsa de alegeri" și rolul lui era „de a aprecia care este cu adevărat spiritul public", s-a gândit că „era deci mai inteligent din partea mea și mai în acord cu sentimentul publicului să dau puterea unui partid mai naționalist decât toate celelalte". A.L. Easterman, *King Carol, Hitler, and Lupescu*, Londra, 1942, p. 42. La începutul lunii februarie 1938, Antonescu i-a spus diplomatului britanic că „îi displăcuse profund să intre în guvernul Goga, dar, la fel cum în trecut fusese acuzat de conspirație împotriva regelui, a simțit că a refuza să facă asta ar fi dat o oarecare culoare acuzațiilor de acest gen. El fusese convins de la bun început că, dată fiind starea în care se afla țara, era important să se țină alegeri". PRO, FO 371/22453, documentul R 2058, telegrama nr. 70, 24 februarie 1938, Sir Reginald Hoare către Ministerul de Externe.
214. DDF, vol. VII, documentul 401; Talpeș (1988), p. 200.
215. Talpeș (1988), op. cit., p. 202.
216. Ibid, pp. 201 și 350.
217. MAN, colecția 333, dosarul 601, pp. 26-42.
218. Ibid, pp. 436-437.
219. MAN, fond 948, dosar nr. 438, p. 627.
220. DDF, seria 2e, vol. 10, doc. nr. 457.
221. Ibid. Atitudinea armatei române în privința prioritarei amenințări revizioniste din partea germanilor este pusă în discuție de Larry L. Watts în „Romania and the Czechoslovak Crisis: The Military Perspective", din *Romanian Civilization*, vol. 7, nr. 2 (toamna 1998).
222. Philippe Marguerat, *Le IIIe Reich et le pétrole roumain, 1938–1940,* Geneva, A.W. Sijthoff, 1977, pp. 103-119; Rich (1973), p. 188; Weinberg (1994a), p. 492.
223. DGFP, seria D, vol. V, documentul 264, pp. 352-355.
224. Weinberg (1994a), pp. 493-494; DGFP, seria D, vol. V, documentul 282.
225. Weinberg (1994a), pp. 540-542. Vezi, de asemenea, DGFP, seria D, vol. V, documentele 30, 31, 67, 78, 97, 110, 131 și 219; Marguerat (1977), pp. 132-135. Vezi, de asemenea, ibid, pp. 536-537 și DGFP, seria D, vol. V, documentele 28, 293-295, 297 și 306.

226. Weinberg (1994a), pp. 588-589 și nota de subsol 228. Ca dovadă a relei credințe a Germaniei în privința respectării condițiilor pactului Wohlthat, vezi, de exemplu, DGFP, seria D, vol. VI, documentele 337, 354, 376, 398, 703; Mark Axworthy, „Marshal Antonescu's Influence on Weapons Procurements from Germany, 1940–1944" în *Romanian Civilization*, vol. 7, nr. 1 (primăvara 1998); Marguerat (1977), pp. 149-151. Pentru dovezi privind presiunea continuă exercitată de germani, vezi ibid, vol. VI, documentele 488, 504, 662, 631 și 651.
227. Rich (1973), p. 188 și Marguerat (1977), pp. 141-148.
228. MAN, fond 948?RSS3, dosar nr. 1 706, pp. 31-37.
229. Ibid, pp. 36-37.
230. Dobrinescu (1996), p. 71. Într-o încercare disperată de a-și salva statul, autoritățile cehe au acceptat toate pretențiile germanilor cu puțin înainte de stabilirea Protectoratului. Vezi, de exemplu, George F. Kennan, *From Prague After Munich: Diplomatic Papers 1938–1940*, Princeton, Princeton University Press, 1968, mai ales paginile 28-49.
231. BSA, colecția de microfilme U.S.A.-NARA, bobina 35, T 77-500, cadrele 1666892-1666893, Reichskriegministerium, Wi/I.37; România: Surse străine despre România, București, Direcția generală a arhivelor statului, 1992, pp. 329-330.
232. Ibid.
233. Vezi, de exemplu, de Boris Stefanov, „The Imperialist War and Romania" în *Communist International*, octombrie 1939; *La Stampa*, 3 decembrie 1939; *The New York Times*, 9 decembrie 1939 și 2 ianuarie 1940; Dallin (1942), pp. 173-174
234. Dobrinescu (1996), p. 69
235. Ibid, pp. 80 și 160; telegrama nr. 577, 10 octombrie 1939, Sir Reginald Hoare către Cabinetul de Război, PRO, FO 371/23840, p. 211. După cum nota un analist de la Ministerul de Externe britanic vizavi de comunicarea lui Hoare, „ar fi destul de neobișnuit ca România să nu facă ceva în privința amenințării rusești", concluzie pe care Sir Orme Sargent a susținut-o printr-o notă în care scria că „tot ceea ce nu a înțeles Hoare era că, în cercurile regale, și cu siguranță în cel românesc, amenințarea rusească era mai mare decât cea germană". Note la ibid, pp. 209-210.
236. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 36, p. 37.
237. Ibid, documentul 34, p. 35.
238. Ibid, documentul 56, pp. 58-59.
239. Ibid, vol. X, documentul 67, p. 73.
240. Dallin (1942), p. 238; *The New York Times*, 30 iunie și 1 iulie 1940.
241. Dobrinescu (1996), p. 192.
242. Ibid.
243. Ibid, p. 194.
244. Vezi, de exemplu, PRO, War Office (WO) 208/1745, „Balkan Invasion: Russian Invasion of Romania", telegrama nr. 00109, 1 iulie 1940, locotenent-colonel Macnals, atașat militar al Departamentului de Război; NARA, Arhivele Departamentului de stat, bobina M39, 871.4016/271, telegrama nr. 2015, 19 august 1941, Franklin Mott Gunther către secretarul de stat, p. 8 și ibid, 871.4016/232, telegrama nr. 1496, 12 iulie 1940, Frederick P. Hibbard către secretarul de stat.
245. PRO, WO 208/1745, telegrama nr. 00161, 30 iulie 1940, locotenent-colonel Macnals către Departamentul de război.
246. Hitchins (1994), p. 447.
247. Dallin (1942), p. 239.
248. Deletant în Dear și Foot (1995), p. 129.
249. Ibid. Vezi, de asemenea, Norman Davies și Martin Macauley, „Deportations" în ibid, pp. 295-296. Autoritățile sovietice au deportat peste 400 000 de polonezi în Siberia, în 1939, în lagăre de concentrare și, după deportarea românilor din Basarabia, în 1940–1941,

aveau să facă același lucru cu lituanieni, letoni și estonieni, începând cu primăvara anului 1941. Amy Knight, *Beria: Stalin's First Lieutenant*, Princeton, Princeton University Press, 1993, pp. 103-105 și 254, nota de subsol 95; S. Swianniewicz, *Forced Labour and Economic Development: An Enquiry into the Experience of Soviet Industrialization*, Londra, Oxford University Press, 1965, pp. 41-42. Surse rusești estimează numărul celor „evacuați" din Basarabia, numai în 1941, la 300 000. Vezi, de exemplu, G.A. Kumanev, „The Soviet Economy and the 1941 Evacuation" în Wieczynski (1993), p. 175.

250. Deși execuțiile NKVD-ului din Basarabia nu au fost bine documentate, considerând că NKVD-ul „a primit aprobare de la Stalin, Molotov și Kaganovici să execute 38 679 de militari" în perioada 1937–1938 și că era responsabil de uciderea a 14 000 de ofițeri polonezi, în 1941, putem să presupunem că numărul românilor executați în Basarabia a fost, de asemenea, semnificativ. Vezi, de exemplu, Kumanev în Wieczynski (1993), pp. 195-196.

251. Dallin (1942), p. 239; DGFP, seria D, vol. XI, documentul 68, pp. 74-75. Totuși, spre deosebire de liderii finlandezi, Carol a mers mult mai departe, oferindu-se să schimbe cu totul caracterul deja dictatorialului său regim. „Strict confidențial", el i-a informat pe germani că „guvernul lui va trece printr-o schimbare profundă în următoarele câteva zile și va avea o atitudine prietenoasă față de Germania". Ibid. Carol ceruse deja consilieri germani și „sfaturi pe numeroase probleme – de exemplu, abordarea situației evreilor, lupta pentru pace, planurile de organizare, apărarea partidului etc." Ibid, vol. X, documentul 67, p. 69. După schimbare, noul lui prim-ministru le-a spus germanilor că „România plănuia să reorganizeze totul conform modelului german și, mai presus de orice, să facă reforme economice și sociale... în strânsă colaborare cu Germania". Ibid, documentele 233 și 234, pp. 301-316.

252. Ibid.

253. PRO, FO 371/24988, telegrama nr. 624, 2 iulie 1940, Sir Reginald Hoare, București, către Ministerul de Externe, Londra

254. DGFP, seria D, vol. XI, documentele 80 și 196, pp. 91 și 256.

255. Dallin (1942), p. 239.

256. Rothschild (1992), p. 314; Hitchins (1994), p. 447.

257. De exemplu, DGFP, seria D, vol. XI, documentele 57, 75 și 171, pp. 60, 85-86 și 217-220.

258. Ibid, documentul 73, p. 81.

259. Ibid, documentul 171, pp. 217-220.

260. Ibid, documentul 233, pp. 301-306; Hitchins (1994), p. 447.

261. Dallin (1942). p. 261.

262. Vezi Macartney (1956), vol. I, pp. 292 (nota de subsol 4), 32 și 333-334; Weinberg (1994a), p. 495.

263. Roberts (1995), p. 118.

264. Ibid, p. 125. Vezi, de asemenea, Yehuda Lahav, *Soviet Policy and the Transylvanian Question (1940-1946)*, Studiul nr. 27, Centrul de cercetări sovietice și est-europene, Universitatea Ebraică din Ierusalim, pp. 10-11; D. Sirkov, „Bulgaria's National Territorial Problem During the Second World War" în *Bulgarian Historical Review*, nr. 3 (1991), p. 5; DGFP, seria D, vol. X, pp. 132 și 208-209.

265. Degras (1953), vol. III, pp. 457-458. Vezi, de asemenea, R.J. Sontag și. J.S. Beddie, editori, *Nazi-Soviet Relations 1939–1941*, New York, 1948, pp. 193-194; Roberts (1995), p. 124.

266. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 224 și 227.

267. Ibid. Halder notează mai departe că „Regele României i-a adresat o scrisoare Führerului, practic punându-se sub protecția lui. Răspuns: Își poate permite să cedeze niște teritorii Ungariei și Bulgariei".

268. Weinberg (1994), pp. 99 și 137. Weinberg notează mai departe că: „Nu se știe dacă, în 1941, Stalin avusese deja ambiții teritoriale în această direcție, dincolo de Basarabia vizând și

alte teritorii româneşti, după cum a devenit clar în 1940, dar acest lucru s-ar putea afla odată cu deschiderea arhivelor fostei Uniuni Sovietice".
269. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 130, p. 156.
270. Ibid.
271. Burdick şi Jacobsen 91988), p. 251.
272. Ibid, p. 252.
273. Hitchins (1994), p. 450.
274. Ibid; Axworthy (1995), p. 15.
275. Axworthy (1995), p. 15.
276. Ibid.
277. Hitchins (1994), p. 448. Spre deosebire de cedările teritoriale în favoarea URSS şi a Ungariei, care au inclus toată sau majoritatea populaţiei româneşti, cedarea către Bulgaria a presupus un schimb de 60 000 de bulgari din nordul Dobrogei cu 110 000 de români din sud. Este deci de presupus că doar aproximativ o jumătate din populaţia refugiată a rămas fără adăpost sau fără mijloace de trai.
278. Dallin (1942), pp. 262-263.
279. Weinberg (1994), p. 136; Raack (1995), p. 53.
280. Cablograma nr. 193, 4 septembrie 1940, ambasadorul polonez în România, contele Roger Raczyński, către Ministerul polonez de Externe (aflat în exil), în Vladimir Socor şi Yeshayahu Jelinek, „Polish Diplomatic Reports on the Political Crisis in Romania, September 1940", *Southeastern Europe/L'Europe du Sud-Est*, vol. 6, partea I (1979), p. 100; R.W. Waldeck, *Athenée Palace*, New York, 1943, pp. 171-176 şi 191; FRUS 1941, vol. I, p. 276.
281. PRO, FO 371/24992, documentul R6698, telegrama nr. 649, 4 iulie 1940, Sir Reginald Hoare către Ministerul de Externe şi FO 371/24988, documentul 59107, „Memorandum: Mission to Romania in May 1940", raportul reprezentantului cu propaganda, Donald Hall, către Ministerul de Externe.
282. PRO FO 371/37379, documentul R5111, 10 iunie 1943, F.O.R.D. Handbook, „Constitution and Politics in Romania", 20 aprilie 1943, Balliol College, Oxford, Royal Institute of International Affairs, sub îndrumarea lui Arnold Toynbee, pp. 3-4.
283. Ibid. Toynbee a încheiat spunând că „decizia lui Antonescu a fost aspru criticată, dar, dată fiind imposibilitatea de a obţine ajutor de la Aliaţi, este greu de imaginat ce altceva ar fi putut face".
284. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 75, pp. 126-128.
285. FRUS 1940, vol. I, „Soviet Relations with Other Powers", pp. 507-512.
286. Ibid, p. 512.
287. Ibid, p. 525.
288. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 81, pp. 137-138.
289. Ibid.
290. Axworthy (1995), p. 14; Dallin (1942), p. 239.
291. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 236, p. 403; Axworthy (1995), p. 14.
292. Roberts (1995), p. 126; DGFP, seria D, vol. XI, documentul 328, pp. 550-561.
293. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 328, pp. 550-561.
294. Ibid., documentul 380, pp. 654-672.
295. Ibid., şi documentul 381, pp. 662-670.
296. Ibid., documentul 381, pp. 662-670.
297. Ibid., documentul 388, pp. 684-689.
298. Ibid., documentul 661, pp. 1109-1113.
299. Prazmowska (1995), pp. 46-47. Prazmowska notează că „atâta vreme cât exista şi cea mai mică speranţă de a-l convinge pe Stalin să se alăture blocului antigerman, britanicii nu-şi permiteau să considere Uniunea Sovietică drept aliata Germaniei, deci duşmana Marii Britanii".

300. Ibid., p. 61. Vezi, de asemenea, Gabriel Gorodetski, *Stafford Cripps' Mission to Moscow 1940-1942*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, pp. 77-78 și 36-39; Henry Hanak, „Sir Stafford Cripps as British Ambassador in Moscow, May 1940 to June 1941" în *English Historical Review*, vol. 94, 1979, pp. 53-56 și „Sir Stafford Cripps as British Ambassador in Moscow, June 1941 to January 1942" în în *English Historical Review*, vol. 97, 1982.
301. Kitchen (1986), p. 54.
302. NARA, State Department Records, 871.00/881, memorandum pentru minister de la W. Everett Schotten, anexa nr. 1, depeșa nr. 1932 din 4 iunie 1941, de la Legația americană din București pentru secretarul de stat.
303. Ibid. Aceleași considerații au convins Statele Unite să intervină în Siberia, în timpul Primului Război Mondial. După cum argumenta generalul Pershing: „Odată ce Rusia intră în conflict de partea Germaniei, sursa de forță umană de luptă a Puterilor Centrale va deveni nesecată" C. Joseph Bernardo și Eugene H. Bacon, *American Military Policy: Its Development Since 1775*, Westport, CT, Greenwood Press, 1977, p. 370.
304. Waldo Heinrichs, *The Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry in World War II*, New York, Oxford University Press, 1988, p. 101.
305. *The New York Times*, 24 iunie 1941; Arnold A. Offner, „Uncommon Ground: Anglo-American-Soviet Diplomacy, 1941–1942" în Wienczynski (1993), p. 245.
306. Obiceiul de a refuza recunoașterea faptului că agresiunile sovietice i-au dat României un motiv legitim de a se alia cu Germania era deja răspândit în cadrul Departamentului de Stat al SUA și în cadrul Ministerului de Externe britanic, înainte de începerea campaniei din Răsărit. Un diplomat american nota că „era păcat" că România nu i-a rezistat militar Germaniei, deoarece opinia publică americană „plasa România în aceeași categorie cu Ungaria și Bulgaria, iar în presa americană se specula deja că, după război, România împreună cu celelalte două țări nu vor fi prezente la masa Conferinței de Pace". NARA, State Department Records, 871.00/881, memorandum pentru minister din partea lui W. Everett Schotten, anexa nr. 1 a depeșei nr. 1932 din 4 iunie 1941, de la Legația americană din București către secretarul de stat.
307. În octombrie 1940, Departamentul de Stat al SUA îi declara guvernului român că Statele Unite aveau „toată simpatia" pentru România și „nu doreau decât ca aceasta să fie capabilă să supraviețuiască". Guvernul SUA „recunoștea întru totul situația crudă în care se găsea o țară amenințată de două forțe, ambele fiind gata să-i ocupe teritoriul. Acest lucru este susținut de propria politică, care ne facem incapabili să recunoaștem acaparările produse prin forță armată". FRUS 1940, vol. II, p. 785.
308. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 381, pp. 662-670.
309. Ibid, documentul 389, pp. 689-690.
310. Ibid.
311. Ibid, documentul 661, pp. 1109-1113. Antonescu a remarcat deschis că „România mărșăluiește alături de Germania" pentru a obține ceea ce doreau ambele țări.
312. Ibid.
313. Ibid, vol. XII, documentul 416, pp. 657-658.
314. Ibid, documentul 614, pp. 997-1006.
315. Ibid.
316. Ibid.
317. Ibid.
318. DGFP, seria D, vol. VII, documentul 667, pp. 1077-1078.
319. Carlyle A. Macartney, „Hungary's Declaration of War on the Soviet Union in 1941" în A.O. Sarkissian, editor, *Studies in Diplomatic History and Historiography*, New York, Barnes și Noble, 1961, p. 160; Fenyö (1972), p. 16; Nagy-Talavera (1970), p. 173.
320. Sándor Szakály, „Hungarian-German Military Cooperation During World War II" în Romsics (1995), pp. 149-150

321. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 414 și 423.
322. Szinai și Szücs (1965), p. 183. Ulterior, Himer a lămurit că a lăsat o notă la Statul-Major maghiar (care dispăruse brusc din birourile sale) în care era stipulat că „Orice ajutor maghiar va fi acceptat în orice moment. Nu dorim să pretindem nimic, dar tot ce este oferit în mod voluntar va fi acceptat cu recunoștință. Nici nu se pune problema că noi nu dorim participarea Ungariei". DGFP, seria D, vol. XIII, p. 16.
323. Pentru o discuție despre bombardarea orașului Košice (Kassa, în versiunea maghiară), acțiune care a fost folosită de Ungaria pe post de *casus belli*, vezi Fenyö (1972), pp. 20-25. Vezi, de asemenea, Erich Kordt, *Wahn und Wirklichkeit: Die Aussenpolitik der Dritten Reiches. Versuch einer Darstellung*, Stuttgart, Union Deutsche Verlagsgesellschaft, 1948, p. 308.
324. Juhász (1979), p. 189.
325. Ibid.
326. Fenyö (1972), pp. 2-3.
327. Ibid și Nagy-Talavera (1970), p. 173.
328. Fenyö (1972), p. 26. În memoriile sale, Horthy neagă faptul că știa despre demersurile sovieticilor și chiar susține că, dacă ar fi știut, nu le-ar fi declarat război. Vezi Horthy (1954), p. 191; Macartney (1957), vol. II, p. 26. În lucrarea din 1972, Fenyö note: „Vizavi de atitudinea regentului, cele mai multe surse, cu excepția memoriilor sale, par să fie de acord că el era în favoarea unei declarații de război". Fenyö (1972), p. 25. Totuși, câțiva istorici au luat de bună afirmația lui Horthy, acceptând ca posibil faptul că anumiți indivizi rău intenționați și iresponsabili l-au înșelat pe Horthy, au atras Guvernul și Ungaria într-un război față de care nu aveau niciun interes. Aceștia nu doar că le oferă alibiuri regentului și Guvernului, dar, de asemenea, separă politica revizionistă de consecințele sale. Vezi, de exemplu, Sakmyster (1994), pp. 266-267.
329. Fenyö (1972), p. 25.
330. Nagy-Talavera 91970), p. 173, notează că: „Un lucru este clar: În acel moment, URSS era gata să facă orice pentru a determina Ungaria să rămână neutră, așa că e logic să presupunem că sovieticii nu aveau niciun interes să provoace incidente. De asemenea, astfel de incidente minore erau ușor de pus la cale".
331. DGFP, seria D, vol. XIII, documentul 22, p. 25. Chiar după ce Krištoffy a înmânat declarația de război a Ungariei, și în ciuda raidului efectuat de maghiari dincolo de graniță, Molotov i-a cerut diplomatului ungar la Moscova „să-și ia înapoi bucățica aia de hârtie". Macartney (1957), vol. II, p. 31.
332. Sakmyster (1994), p. 267; Macartney (1957), vol. II, p. 30.
333. DGFP, seria D, vol. XI, documentul 86; Burdick și Jacobsen (1988), pp. 335-339 și 345-347.
334. Jägerskiöld (1986), p. 140, notează că „în 22 și 24 aprilie, atașatul militar al Suediei la Helsinki, Gösta von Stedingk, a trimis rapoarte detaliate guvernului său despre concentrările de trupe germane în estul țării, care se apropiau foarte tare de dezvăluirea marelui secret, menționând că primise informațiile de la colegul său german, colonelul Rossing. Finlanda se angajase teoretic să ia parte la un război de agresiune care avea să înceapă la sfârșitul lunii mai, și părea a coopera din plin". Vezi, de asemenea, Burdick și Jacobsen (1988), p. 328.
335. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 501, p. 787.
336. Carl Gustaf Mannerheim, *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, Londra, 1953, pp. 406-407; Wuorinen (1983), p. 97; Tillotson (1993), pp. 192-193.
337. Mannerheim (1953), pp. 406-407.
338. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885. Jodl a adăugat că: „Asta nu înseamnă că finlandezii vor fi împovărați din greu, ci doar că li s-au comunicat dorințele (noastre) a căror punere în practică este lăsată la decizia politică a finlandezilor".
339. Tillotson (1993), p. 196.

340. Conform consemnării oficiale germane, „generalul Heinrichs a subliniat că prezenţa reprezentanţilor finlandezi dovedea atitudinea Finlandei, cu toate că le lipsea autoritatea de a face angajamente politice". DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885.
341. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885. Conform lui Tillotson, „Heinrichs i-a raportat lui Mannerheim, subliniind că singurul angajament pe care îl făcuse se referea la asigurarea de către batalionul Petsamo a mişcărilor de trupe germane în regiune". Tillotson (1993), p. 196. În mod cert, germanii au înţeles cu totul altfel angajamentul Finlandei.
342. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885.
343. În privinţa oraşului Hanko, de exemplu, poziţia Finlandei a fost că o operaţie de eliberare ar bloca două-trei divizii, ceea ce este de nedorit pe frontul de sud. Neoficial, dorinţa este ca Hanko să fie atacat de forţele germane cu participarea trupelor finlandeze sub comandă germană. Asta deoarece ocupaţia rusească a oraşului Hanko este oricum îndreptată întrucâtva împotriva Germaniei. Poziţia Germaniei: aducerea de trupe de asalt germane ar fi posibilă numai prin Suedia, deoarece transportul pe Marea Baltică este exclus. Adoptarea unui asemenea curs al evenimentelor ar trebui să fie considerat un factor negativ, dacă finlandezii persistă în susţinerea punctului lor de vedere. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 554, pp. 879-885. Vezi, de asemenea, ibid, p. 193 şi Burdick şi Jacobsen (1988), p. 393.
344. Tillotson (1993), p. 197, răspunsul scris al lui Witting spunea: „Presupunând că aspectul politic al problemei este lămurit prin discuţiile între autorităţile competente, măsurile propuse pot fi puse în practică"
345. Ibid, pp. 197-198.
346. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 592, p. 963. Deoarece finlandezii încă se temeau că soluţia militară propusă putea fi înlocuită prin soluţia unei negocieri, Keitel i-a asigurat că „solicitările şi dorinţa Finlandei de a se trece la acţiune pot fi considerate ca şi realizate" Tillotson (1993), p. 200. Finlandezii l-au informat pe Buschenhagen, în 14 iunie, că „Statul-Major finlandez se confruntă cu necesitatea de a decide dacă să dea ordin pentru o mobilizare camuflată", întrebând dacă, „în eventualitatea celeilalte alternative (a negocierii), Finlanda se putea baza pe promisiunea că dorinţele sale teritoriale, recent comunicate, se vor realiza. Şeful Statului Major finlandez cerea un răspuns până la amiaza zilei de 15 iunie". Generalul Jodl a replicat: „Führerul l-a autorizat pe Buschenhagen să-i comunice şefului Statului Major finlandez că prima alternativă (operaţiile militare) era cea definitivă, pe care putea conta. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 636, pp. 1038-1039.
347. Ibid.
348. Burdick şi Jacobsen (1988), p. 401.
349. Ibid, p. 409.
350. Tillotson (1993), pp. 200-201.
351. Ibid; Ohto Manninen, „Operation Barbarossa and the Nordic Countries" în Henrik S. Nissen, editor, *Scandinavia During the Second World War*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1983, pp. 150-151
352. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 669, p. 1079. Conform editorilor acestei serii, în proclamaţia lui se regăseau cuvintele: „Im Verein mit finnischen Kameraden", ceea ce se traduce prin „uniţi cu camarazii finlandezi" sau „în aceeaşi tabără cu camarazii finlandezi". Totuşi, Tillotson susţine că vorbele reale au fost „Im Bundnis mit", adică „împreună cu", ceea ce presupune o relaţie nu atât de strânsă. Tillotson (1993), p. 200.
353. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 669, p. 1079.
354. Ibid şi Documentul 675, pp. 1083-1084. Tillotson notează că: „Din afară era evidentă o cooperare finlandezo-germană bine plănuită, pe mare. ... Întinse câmpuri de mine au fost plasate de navele germane şi submarinele finlandeze... Din prima zi a războiului, cooperarea finlandezilor la bombardarea de către Luftwaffe a oraşului şi a altor ţinte a fost clară, dat fiind

faptul că germanii foloseau aerodromurile finlandeze pentru realimentare. A devenit dificil, dacă nu chiar imposibil, să se facă diferența între atacurile finlandezilor și cele ale germanilor asupra țintelor aflate dincolo de graniță". Tillotson (1993), p. 208.
355. DGFP, seria D, vol. XII, documentul 675, pp. 1083-1084. Cu o zi înainte, în 22 iunie, când Hitler a făcut declarația, Witting și-a exprimat intenția de a vizita Legația rusă și de „a aborda problema în așa fel, încât să nu se producă o ruptură în relațiile cu aceștia înaintea datelor stabilite pentru operațiile militare". Ibid, documentul 669, p. 1079.
356. Ibid, vol. XIII, documentul 15, p. 19; Tillotson (1993), p. 201.
357. Ibid, vol. XII, documentul 664, pp. 1048-1049.
358. Ibid.
359. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 415, 426-427 și 439 și DGFP, seria D, vol. XII, documentul 644, pp. 1047-1049 și vol. XIII, documentul 57, pp. 66-67.
360. William J. Spahr, *Stalin's Lieutenants: A Study of Command Under Duress*, Novato, CA, Presidio, 1997, pp. 234-235; Bryan I. Fugate și Lev Dvoretski, *Thunder on the Dnepr: Zhukov-Stalin and the Defeat of Hitler's Blitzkrieg*, Novato, CA, Presidio, 1997, pp. 33 și 42.
361. Fugate și Dvoretski (1997), pp. 32 și 42-43; Spahr (1996), p. 235.
362. Fugate și Dvoretski (1997), pp. 42.
363. Ibid, pp. 42-43. Vezi, de asemenea, Stölfi (1993), pp. 69-70. Stölfi susține că „Marea putere a forțelor sovietice comparativ cu a Grupului de Armate Sudice german, precum și capacitatea de a le implica într-o ofensivă împotriva României au reprezentat un sprijin pentru o strategie politică agresivă și oportunistă a rușilor, presupunând opțiuni ofensive, dar și defensive pentru armatele terestre din Vest". Ibid, p. 70.
364. Pentru prima variantă, vezi Raack (1995) și Ernst Topitsch, *Stalin's War*, New York, St. Martin's Press, 1987. Dovezi recente că lucrurile nu stau așa pot fi găsite în Dmitri Volkogonov, „The German Attack, the Soviet Response: Sunday 22 June 1941" din John Erikson și David Dilks, editori, *Barbarossa: The Axis and the Allies*, Edinburgh, Edinburgh University Press, 1994, pp. 76-94; Manfred Messerschmidt, „June 1942 Seen Through German Memoirs and Diaries" în Wieczynski (1993), pp. 214-227; Alexander Dallin, „Stalin and the German Invasion" în Wieczynski (1993), p. 23. Vezi, de asemenea, Roberts (1995), p. 146; James Barros și Richard Gregor, *Double Deception: Stalin, Hitler and the Invasion of Russia*, DeKalb, Northern Illinois University Press, 1995, p. 154; Dmitri Volkogonov, *Stalin: Triumph and Tragedy*, Londra, Weidenfeld și Nicolson, 1991, p. 398.
365. Fugate și Dvoretski (1997), pp. 102-103. Subliniere în original. Susținerea de către Timoșenko a unei ofensive în această direcție se poate să fi fost influențată de faptul că se născuse în orașul basarabean Furmanka, pe vremea când acesta făcea parte din Rusia țaristă.
366. Ibid.
367. Messerschmidt în Wieczynski (1993), p. 214.
368. Ibid, pp. 214 și 219. Conform lui Manfred Mannstein, era evident că Stalin plănuia o mișcare împotriva României, „cu scopul de a obține concesiunile germane convenite în pactul Hitler-Stalin".
369. Vezi, de exemplu, Stölfi (1993), p. 60; Generalkommando XI. A.K., Ic. Den 22.9.1941, USNA, Arhiva comandamentelor armatelor terestre de Panzere germane, microcopia T-313, bobina 11, cadrul 7237777; de O.V. Vișlev, editor, „General Vlasov v planakh gitleroskikh sluzhb" în *Novaia i noveișaia istoriia*, Moscova, 1996, nr. 4, pp. 132-134; Cynthia A. Roberts, „Planning for War: The Red Army and the Catastrophe of 1941" în *Europe-Asia Studies*, nr. 47 (1995), pp. 1293-1326.
370. Dobrinescu (1996), p. 200; Grigore Gafencu, *Jurnal: iunie 1940 – iulie 1942*, București, Humanitas, 1992, p. 152. PRO, FO 371/43992, documentul R1472, telegrama nr. 5, 21 ianuarie 1944, locotenent-colonel Neame, Biroul de citire a presei, Stockholm, Departamentul de spionaj politic, Londra, pp. 100-102, conține prezentarea completă a guvernului român transmisă în 1941, cu detalii ale incursiunilor sovietice ulterioare anexărilor.

371. DGFP, seria D, vol. XIII, documentul 57, pp. 66-67.
372. Ibid, documentul 167, pp. 220-221.
373. Ibid, documentul 188.

Capitolul III

1. Danopoulos (1985), pp. 286-287.
2. Sándor Szakály, „Hungarian-German Military Cooperation During Second World War" în Romsics (1995), p. 147. Discreţia lor era necesară pentru a eluda restricţiile Aliaţilor în privinţa contactelor militare între fostele Puteri Centrale care au declanşat Primul Război Mondial.
3. Szinai şi Szücs (1965), pp. 26-29; Thoss (1977), p. 398; Glatz (1995), p. 269.
4. Szinai şi Szücs (1965), pp. 26-29; Thoss (1977), p. 399; Günter Schubert, *Anfange Nationalsozialistischer Aussenpolitik*, Köln, Verlag Wissenschaft und Politik, 1961, pp. 168-180. Reprezentanţii lui Horthy erau coloneii Gyula Gömbös, Pál Prónay şi Tibor Eckhardt, toţi fiind capi ai Detaşamentului Special de Ofiţeri al Armatei de la Szeged.
5. Szinai şi Szücs (1965), p. 29.
6. Contrafacerile din motive politice au devenit o activitate specială în Ungaria postbelică, dinari iugoslavi, coroane cehoslovace, lei româneşti şi franci francezi fiind falsificaţi la Budapesta, între 1921 şi 1926.
7. Szinai şi Szücs (1965), p. 29.
8. Ibid. Vezi, de asemenea, Sakmyster (1994), pp. 65-66.
9. Sakmyster (1994), pp. 65.
10. Ibid, p. 72. Vezi, de asemenea, Nagy-Talavera (1970), p. 50. Modul de operare şi ideologia organizaţiilor paramilitare maghiare „erau similare cu ale *Freikorps*-urilor germane şi cu ale trupelor italiene fasciste". Vezi, István Deák, „The Peculiarities of Hungarian Fascism" în Braham şi Vágó (1985), p. 47. Vezi şi, Béla Bodó, Pál Prónay, *Paramilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary*, 1919-1921, Pittsburgh, Carl Beck Papers în *Russian & East European Studies*, No. 2101, 2011
11. Sakmyster (1994), p. 72. În 1921, Horthy le-a spus diplomaţilor străini că „în el şi în toţi ungurii există puţin din mişcarea Deşteptarea Maghiarilor".
12. Ibid., p. 75.
13. Szinai şi Szücs (1965), p. 16; Aladar Boroviczeny, *Der König und sein Reichsverwese*, München, Verlag für Kulturpolitik, 1924, pp. 73-75.
14. Ibid.
15. Szakály în Romsics (1995), p. 147.
16. Ibid.
17. Sakmyster (1994), p. 132; Schubert (1977), pp. 168-180; Gerhard L. Weinberg, *Germany, Hitler, and World War II*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995, pp. 47-48. Hitler nu a efectuat-o niciodată, dar, după cum notează Nathaniel Katzburg: „Aspectul cel mai semnificativ este că legăturile dintre dreapta extremă maghiară şi mişcarea nazistă se bazau pe o cooperare viitoare" în „The Tradition of Anti-Semitism in Hungary" din Braham şi Vágó (1985), p. 8.
18. Szinai şi Szücs (1965), pp. 26-29; Sakmyster (1994), p. 133. Sakmyster notează că emisarul i-a raportat lui Horthy, în timp ce se afla în custodie, că urma linia regentului din ultimul an, declarând că Hitler şi Ludendorff aveau cea mai mare „stimă" pentru regent. Ibid.
19. Sakmyster (1994), p. 67, nota de subsol 23.
20. Ibid., p. 132.
21. Szinai şi Szücs (1965), p. 29.
22. Sakmyster (1994), pp. 70-72 şi Nagy-Talavera (1970), pp. 50-57.

23. Ibid. De asemenea, Horthy a continuat să-l sprijine şi să-l protejeze pe Gömbös în timpul acestei perioade, susţinând că „ar fi mai bine pentru el să lucreze în cadrul partidului de guvernământ pentru a-l influenţa să se deplaseze mai mult spre dreapta" şi, în 1929, a intervenit personal atunci când Partidul de Apărare Rasială a lui Gömbös a fost exclus din Parlament, asigurându-se că acesta va rămâne în Parlament. Sakmyster (1994), p. 133 şi Nagy-Talavera (1970), pp. 71.

24. Szinai şi Szücs (1965), pp. 29, 125-128 şi 172-182; Sakmyster (1994), p. 155.

25. Sakmyster (1994), pp. 132 şi 155.

26. Ibid, p. 159 şi Meier-Welcker (1967), pp. 373-375.

27. Acest plan, păstrat în arhivele SUA, a fost scos recent la lumină de către istoricul german Carl Dirks în *Die Zeit*, 7 martie 1997, pp. 15-20.

28. O consemnare a activităţilor lui von Seeckt poate fi găsită în Muzeul Imperial al Războiului, *The Occupation of the Rhineland: 1918–1929*, Londra, Her Majesty's Stationary Office, 1987, pp. 199-202, 210-216 şi 277-279. Când Aliaţii au descoperit că *Sicherheitpolizei* era o formaţiune militară şi „au cerut dizolvarea sa", von Seeckt pur şi simplu a redenumit-o *Schutzpolizei*, deşi era încă „comandată de foşti ofiţeri ai armatei, era încartiruită în barăci şi participa la exerciţii şi manevre în *Reichswehr*". Ibid şi Gordon A. Craig, *The Politics of the Prussian Army 1640-1945*, Oxford, Claredon Press, 1955, pp. 404-405. Vezi, de asemenea, John Wheeler-Bennett, *The Nemesis of Power: The German Army in Politics 1918–1945*, Londra, Macmillan & Co., 1953, p. 92.

29. Szinai şi Szücs (1965), pp. 45-46. Colonelul care a schiţat şi a propus aceste planuri, pe 28 martie 1928, Károly Mayer-Csejkovits, era considerat unul dintre cei mai străluciţi profesori de la Academia Militară.

30. Szinai şi Szücs (1965), pp. 45-46.

31. Ibid.

32. Ibid., pp. 78 şi 157-158. Paradoxal, deşi penetrarea germană a aparatului militar a fost astfel facilitată şi încurajată, Ungaria nu lua serios în considerare alcătuirea unei forţe militare ample.

33. Macartney (1956), vol. I, p. 75.

34. Nagy-Talavera (1970), pp. 74-75. După cum povestea Gömbös unui ziar italian, în 1928, intenţia acestor organizaţii, dat fiind faptul că fusese numit subsecretar la Ministerul Apărării: „Şi noi avem organizaţii fasciste – MOVE, EME etc. –, toate servind unui ţel fascist. În curând, membrii acestora vor fi obligaţi să poarte cămăşi negre. Cămăşile Negre din Ungaria, organizate ca Vulturii, sunt deja operative – împiedică activităţile organizaţiilor socialiste".

35. Szinai şi Szücs (1965), p. 77.

36. Sakmyster (1994), pp. 157-158.

37. Explicaţiile pe care Horthy le-a dat, după încheierea războiului, despre relaţiile dintre el şi Gömbös vorbesc despre o încercare eşuată de a conduce ceva incontrolabil, dar uită sprijinul constant pe care Horthy i l-a acordat lui Gömbös. Vezi, Miklós Horthy, *Ein Leben für Ungarn (A Life for Hungary)*, Bonn, 1953, publicată în engleză, ca Nicolas Horthy, *Memoirs*, New York, Robert Speller & Sons, 1957. A influenţat majoritatea lucrărilor de limbă engleză ulterioare. Vezi, de exemplu, Macartney (1957), vol. I, Nagy-Talavera (1970) şi Sakmyster (1994).

38. Vezi Sakmyster (1994), pp. 68, 71 şi 130.

39. Sakmyster (1994), pp. 158-159 şi 192.

40. Wheeler-Bennett (1953), pp. 164 şi 174-176; Craig (1955), pp. 375.

41. Wheeler-Bennett (1953), pp. 244-245; Craig (1955), pp. 472-473 şi 479-480.

42. Nagy-Talavera (1970), p. 90. Vezi, de asemenea, mesajul oficial al lui Gömbös către Hitler din 7 februarie 1933, în DGFP, seria C, vol. I, documentul 15.

43. Sakmyster (1994), p. 156; Iván T. Berend, „The Road Toward the Holocaust: The Ideological and Political Background" în Braham şi Vágó (1985), pp. 36-37.

44. Rothschild (1992), p. 176.
45. Macartney (1956), vol. I, p. 148, nota de subsol 4; Sakmyster (1994), p. 182.
46. Vezi, de exemplu, Sakmyster (1994), pp. 157-158, 175-182, 189-190, 201-202, 220-231; Szinai și Szücs (1965), pp. 80-90; Macartney (1956), vol. I, pp. 148 şi 310-313; DGFP, seria C, vol. II, p. 444; vol. IV, pp. 657-660; seria D, vo. II, pp. 211-212, 290, 401, 479, 651-653, 813 și 817.
47. DGFP, seria C, vol. II, Documentul 444, pp. 809-813. Mesajul a fost trimis ca „memorandum top secret într-o scrisoare privată" din partea reprezentantului diplomatic german, la insistența lui Horthy. Ibid și documentul 290, pp. 544-547
48. DGFP, seria C, vol. II, Documentul 290, pp. 544-547.
49. Szinai și Szücs (1965), pp. 80-81. Horthy a răspuns cerând să vină pentru a-l întâlni personal pe Hitler. Vizita a fost aranjată de von Blomberg, prietenul lui Horthy. Vezi pp. 82-93.
50. Berend în Braham și Vágó (1985), p. 38.
51. Ibid. În 1936, ministrul de Externe, Kanya, îi spunea unui coleg german aflat în vizită că Ungaria și Germania „vor lupta împreună în războiul care va izbucni". Ibid. Gömbös se pare că a promis „introducerea unui sistem nazist în Ungaria, în maximum doi ani". Szinai și Szücs (1965), p. 103; Sakmyster (1994), p. 182; Macartney (1956), vol. I, p. 148.
52. Szinai și Szücs (1965), pp. 82-93.
53. Szakály în Romsics (1995), p. 148.
54. Ibid, p. 148.
55. Sakmyster (1994), p. 198.
56. Ibid, pp. 203-204; Nagy-Talavera (1970), p. 133.
57. Sakmyster (1994), pp. 203-204; Macartney (1956), vol. I, pp. 212-214.
58. Sakmyster (1994), p. 242.
59. Ibid, p. 206.
60. Ibid, p. 238.
61. Gyula Juhász, „Poles and Hungarians in World War II" în Glatz (1995), p. 197.
62. Sakmyster (1994), pp. 245-246.
63. Szinai și Szücs (1965), p. 133-136, notează că, deşi Werth, ca şef al Statului-Major General, „îi raporta doar" lui Horthy, ca regent și „şef de stat care îşi exercita drepturile de comandant suprem", el organizase, de asemenea, „un adevărat cabinet în jurul persoanei sale și, mai mult decât o dată, inteventiile lui au contravenit politicii Guvernului".
64. Sakmyster (1994), pp. 245-246.
65. Ibid.
66. Nagy-Talavera (1970), p. 122 şi 164.
67. Ibid.
68. Ibid.
69. Sakmyster (1994), p. 248.
70. Szinai şi Szücs (1965), p. 136.
71. Ibid, pp. 136-146.
72. Ibid.
73. Ibid.
74. Ibid, p. 141.
75. Ibid, pp. 141-143. Partidul Crucea cu Săgeți, condus de un fost ofițer de stat-major, Ferenc Szálasi, reprezenta o organizație fasciste a generației mai tinere, la care mulți dintre ofițerii-veterani de la Szeged au aderat după moartea lui Gömbös.
76. Ibid, p. 146. Teleki a notat, de asemenea, că Ministerul Apărării a preluat controlul sistemului economic, mai întâi prin preluarea Ministerului Industriei, la mijlocul anilor 1930, apoi, prin negocierea independentă a comerțului extern şi prin controlul finanțelor şi al afacerilor comerciale la Berlin, ceea ce lega Ungaria de Germania şi se amesteca în treburile autorităților miniere. Ibid, pp. 136-137.

77. Nagy-Talavera (1970), p. 61.
78. Stanley Payne, *A History of Fascism 1941–1945,* Madison, University of Wisconsin Press, 1995, p. 267. Payne notează că: „Dintre toate statele Europei interbelice, Ungaria a câştigat probabil premiul pentru cele multe mişcări fasciste, semifasciste şi de dreapta radicală pe cap de locuitor".
79. Nagy-Talavera (1970), pp. 50 şi 55; Sakmyster (1994), p. 72
80. István Deák, „Hungary", în Hans Rogger şi Eugen Weber, editori, *The European Right: A Historical Profile,* *Berkeley,* University of California Press, 1966, pp. 364-374. George Bárány notează că: „Revizionismul nu numai că a înceţoşat viziunea liderilor maghiari", dar i-a făcut deosebit de vulnerabili atunci când „vederile autoritariste întâi ale Italiei fasciste, apoi ale Germaniei naziste au început să se manifeste la o nouă generaţie a micii nobilimi maghiare şi a clasei de mijloc înrolată în armată, în diferite organizaţii paramilitare (MOVE, *Levente* etc.), în servicii civile şi în asociaţii studenţeşti..." Bárány, „Hungary: From Aristocratic to Proletarian Nationalism", în Peter F. Sugar şi Ivo John Lederer, editori, *Nationalism in Eastern Europe,* Seattle, University of Washington Press, 1994, pp. 287-288.
81. În privinţa lui Szálasi şi a Crucii cu Săgeţi, vezi Nagy-Talavera (1970), pp. 114-122, 127-143 şi 219-245; Deák în Roger şi Weber (1966), pp. 388-397. Vezi, de asemenea, M. Szöllosi-Janse, *Die Pfeilkreuzlerbewegung in Ungarn,* München, Oldenburg Verlag, 1989.
82. Nagy-Talavera (1970), p. 140; Deák în Roger şi Weber (1966), pp. 391 şi 400-402; George Bárány, „Hungary", în Eugen Weber, *Varieties of Fascism,* Princeton, Van Nostrand, 1964, p. 95.
83. Nagy-Talavera (1970), p. 122; Sakmyster (1994), pp. 196-198.
84. Deák în Roger şi Weber (1966), pp. 392-393. Un exemplu al modului de expri are al lui Szálasi este reprodus în Weber (1964), pp. 156-164.
85. Wuorinen (1965), p. 209. Ca parte a politicii de rusificare a Finlandei, ţarul Nicolae a suprimat forţele militare finlandeze în 1901 şi 1905. Există o dezbatere dacă oferirea de asistenţă germană a venit la iniţiativa Germaniei sau la solicitarea Finlandei.
86. George Maude, *Historical Dictionary of Finland,* Londra, Scarecrow Press, 1995, p. 106; Wuorinen (1965), pp. 209-210.
87. Maude (1995), p. 106. 80 de finlandezi au fost condamnaţi la muncă silnică în Germani , deoarece au refuzat să continue să lupte pentru cauza Germaniei, în loc să lupte pentru cauza Finlandei.
88. Deşi, în decembrie 1917, o forţă formată, pe bază de voluntariat, din 12 000-20 000 oameni din gărzile civile era alcătuită în Finlanda, sarcina lui Mannerheim era să formeze o „armată" în adevăratul sens al cuvântului.
89. Wuorinen (1965), pp. 219-220; Jägerskiöld (1986), p. 54.
90. Jägerskiöld (1986), p. 54; Maude (1995), p. 106.
91. Jägerskiöld (1986), p. 54. Maude notează că „Într-o Finlandă independentă, *Jäger*-ii erau oameni importanţi, dar unii dintre ei simţeau că nu sunt suficient de importanţi. La mijlocul anilor 1920, au provocat un scandal în armata finlandeză în legătură cu faptul că predominau ofiţerii care serviseră înainte în armata ţaristă – generalul Wilkama, unul dintre aceştia, a fost nevoit să intre în rezervă, în 1926". Maude (1995), pp. 106-107.
92. Jägerskiöld (1986), pp. 57-58.
93. Wuorinen (1965), pp. 232-233.
94. Ibid, p. 221; Jägerskiöld (1986), p. 58.
95. Colonel Paul Rodzianko, C.M.G., *Mannerheim: An Intimate Portrait of a Great Soldier and Statesman,* Londra, Jarrold's, 1940, p. 146. Maude notează că Svinhufvud era „convins de o viitoare hegemonie germană în Europa. Spre deosebire de Mannerheim, el nu a reuşit să aprecieze corect puterea Aliaţilor occidentali. Maude (1995), p. 232.
96. Jägerskiöld (1986), p. 59.

97. Wuorinen (1965), pp. 221-222.
98. Ibid.
99. Ibid, p. 222.
100. Jägerskiöld (1986), p. 66. Jägerskiöld susţine că „în general, se crede că *Jäger*-ii au fost progermani, dar majoritatea erau loiali comandantului-şef". Pe de altă parte, Maude notează că: „În primul rând, mişcarea activistă studenţească din 1914 nu plănuise să implice Finlanda într-o politică progermană, dar asta s-a întâmplat – forţele istoriei au profitat de această mică breşă". Maude (1995), p. 106. Rintala exagerează serios lucrurile, afirmând că toţi voluntarii finlandezi „au devenit soldaţi germani, care au fost instruiţi şi trataţi ca atare.... ofiţerii viitoarei armate finlandeze erau îndoctrinaţi cu valorile organizării armatei germane". De Marvin Rintala, „Finland" în Roger şi Weber (1996), p. 412.
101. Jägerskiöld (1986), p. 66.
102. Oliver Warner, *Marshal Mannerheim and the Finns,* Londra, Weidenfeld şi Nicholson, 1967, pp. 75-79; Jägerskiöld (1986), p. 67.
103. Warner (1967), p. 79.
104. Jägerskiöld (1986), p. 67. Jägerskiöld notează că „de ceva timp, Svinhuvud negociase cu von der Goltz, pe la spatele lui Mannerheim, în privinţa organizării armatei şi a relaţiilor cu Germania. Drept rezultat, Mannerheim şi-a pierdut dreptul de a alege instructorii, care, de-acum, aveau să fie exclusiv germani. Un ofiţer german de stat-major trebuia să lucreze alături de el pentru a întocmi propunerile necesare pe care el trebuia să le semneze". Ibid.
105. Jägerskiöld (1986), pp. 66-69.
106. Wuorinen (1965), pp. 232-233. Maude notează că modul de conducere al lui Svinhufvud „consta în a insista ca Finlanda să adopte soluţia unei monarhii ca soluţie de rezolvare a problemei legitimităţii sale, iar monarh urma să fie un prinţ german". Maude (1995), p. 232.
107. Wuorinen (1965), pp. 232-233.
108. Jägerskiöld (1986), pp. 69-70; Wuorinen (1965), p. 233.
109. Titlul de preşedinte a fost folosit abia după primele alegeri, în 1919, aşa că, precum Svinhufvud înaintea lui, Mannerheim era de fapt şef al executivului. Totuşi, funcţia era prezidenţială.
110. Wuorinen (1983), p. 42.
111. Ibid, p. 43. Regiunea Karelia de Est împreună cu peninsula Kola n-au făcut niciodată parte din statul finlandez, aşa că, de fapt, nu erau teritorii pe care Finlanda voia să şi le ia înapoi. Finlanda Mare reprezenta mai mult ideea unui stat unificat, format din teritorii alăturate, ai căror locuitori vorbeau finlandeza.
112. DGFP, seria D, vol. V, documentul 407, p. 533 şi documentul 409, p. 537.
113. DGFP, seria D, vol. V, documentul 445, pp. 589-593.
114. Ibid.
115. Ibid.
116. Salmon (1997), p. 350.
117. Krister Wahlbäck, *Finlandsfragan I svensk politik 1937–1940,* Stockholm, P.A. Nordstedt och Söner, 1964, pp. 393-394.
118. Ibid.
119. Goebbels (1983), p. 29.
120. DGFP, seria D, vol. VII, documentul 232, p. 225.
121. Ibid., documentul 411, pp. 479-480.
122. Ibid., vol. XI, documentul 435, p. 763.
123. Ibid.
124. Ibid., documentele 439, 461 şi 474, pp. 774, 799-800 şi 813.
125. Ibid., documentele 491 şi 525, pp. 841-842 şi 884.
126. În Norvegia ocupată de Wehrmacht, Vidkun Quisling, în calitate de prim-ministru, a format un guvern colaboraţionist. (n.tr.)

127. Ibid, vol. XII, p. 963.
128. *Suomen Sosialidemokraatti*, 10 septembrie 1941 în Wuorinen (1983), p. 121.
129. Ibid, pp. 121-122
130. Ibid. După cum notează Wuorinen, măsura în care germanii au respectat aceste condiții a fost remarcabilă: „Având în vedere cât de fără scrupule și fără rușine s-au comportat germanii în țările ocupate sau aliate cu Germania, atitudinea lor față de Finlanda poate fi considerată excepțională".
131. Vezi, de exemplu, Risto Alapuro și Erik Allardt, „The Lapua Movement: The Threat of Rightist Takeover in Finland 1930-1932" în Juan J. Linz și Alfred Stepan, editori, *The Breakdown of Democratic Regimes*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978.
132. Rintala în Rogger și Weber (1966), p. 431. Vezi și Lauri Korvonen, *From White to Blue-And-Black: Finnish Fascism in the Inter-War Era*, Helsinki, The Finnish Society of Sciences and Letters, 1988, pp. 14-29 și 11-117.
133. Jägerskiöld (1986), pp. 87-88.
134. Rintala în Rogger și Weber (1966), p. 432.
135. Wuorinen (1965), pp. 248-251.
136. Rintala în Rogger și Weber (1966), p. 432.
137. Ibid., p. 433.
138. Ibid., p. 434.
139. Payne (1995), p. 311.
140. Îi mulțumesc lui Martti Ahti de la Universitatea din Helnsinki pentru că mi-a explicat complexitatea relațiilor dintre Mișcarea Lapua, armată și alte forțe politice finlandeze. Vezi și Martti Ahti, *Aktivisterna och „Andersson": konspirationer och krigsplaner 1919, skyddskårskonflikten 1921, Mäntsäläupproret 1932,* Helsinki, Schildts, 1991.
141. Payne (1995), p. 311. Walter Lacquer observă că deși „a cochetat cu revolta armată și a susținut ideea unei Finlande Mari", Mișcarea Lapua „a fost totuși un caz atipic", spunând mai multe despre politica internă finlandeză decât despre fenomenul internațional al fascismului. Walter Lacquer, *Fascism: Past, Present, Future*, New York, Oxford University Press, 1996, p. 47.
142. Arhivele Statului București (de acum înainte ASB), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 62/1940, f. 59- 91.
143. Ibid.
144. Ibid.
145. Gerald Reitlinger, *The SS: Alibi of a Nation 1922–1945*, New York, Da Capo, 1989, p. 197.
146. MAN, fond Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, dosar nr. 25, f. 3-7 și fond 316, dosar nr. 25, f. 3-4; General-colonel Dumitru Cioflină, coordonator, *Șefii Marelui Stat-Major Român 1941–1945*, București, Editura Militară, 1995, pp. 17-19, 75-76 și 95-98; Andreas Hillgruber, *Hitler, Konig Carol und Marschall Antonescu: Die Deutsch-Rumänischen Bezeihungen 1938–1944*, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1954, p. 142.
147. Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg Zum Satellitenstaat*, Heidelberg, Kurt Wownickel Verlag, 1952, pp. 223-224; PRO, FO 371/37374, document R482, telegrama #31, 22 ianuarie, 1943, D. Howard către Ministerul de Externe și FO 371/37376, document R 9441, pp. 19-20.
148. NARA, Office of Strategic Services Record Group 226, Box 993, document 89221, Raport D-1692, 2 august, 1944.
149. DGFP, Seria D, volumul XI, documentele 84 și 171, pp. 144-145 și 286-288; Ibid., volumul XII, documentul 544, pp. 864-865.
150. Fabricius raportase despre Antonescu în februarie 1938 că „a fost pentru un timp îndelungat atașat militar la Londra și e un om cu o viziune largă", dar că „nu are niciun fel de afinitate față de Germania". DGFP, Seria D, volumul V, documentul 169, pp. 235-236. Vezi și *Documents Diplomatiques Français (1932-1939)* (de acum înainte: DDF), 2e serie

(1936-1939), tome 7, Paris, 1964, document nr. 401; Rene de Weck to Monsieur le Conseiller Federal Giuseppe Motta, Chef du Department 1939, Politique Federal, Berna, 23 februarie, 1939, Schweizerisches Bundesarchiv, Berna; și Hitchins (1994), p. 453.

151. Arhivele Institutului de Studii Istorice și Social Politice (de aici înainte: ISISP), fond 10, dosar nr. 9G, f. 90; Hermann Neubacher, *Sonderauftrag Sudost 1940–1943: Bericht Eines Fleigenden Diplomaten (Southeast Sojourn 1940–1943: Report of a Flying Diplomat)*, Göttingen-Berlin-Frankfurt, Musterschmidt Verlag, 1957, pp. 52-53; Hillgruber (1954), p. 76.

152. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 84, pp. 144-145. În schimb, Hitler a specificat că „Instruirea trebuie făcută în așa fel încât anumite unități române să fie instruite pentru a fi angajate de partea noastră ca *«divizii model»*“ și *„o mobilizare la scară mare a forțelor armate române nu este, totuși, de dorit“*. Ibid. și document 544, pp. 864-865. Sublinierea este cea din original.

153. Pentru implicarea lui Antonescu în reforma armatei în timpul Primului Război Mondial, anii '20 și '30, vezi Watts (1993), în special pp. 44-53, 65-70 și 75-99. Vezi și Valeriu Florin Dobrinescu și Horia Dumitrescu, *Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Focșani, Editura Vrantop, 1997.

154. DGFP, Seria D, volumul XI, document 75, pp. 126-128. Generalul von Tippelskirch raportează despre planurile de reformă ale lui Antonescu încă din 9 septembrie 1940, la trei zile după ce acesta preia puterea, observând că: „E foarte nerăbdător să construiască o armată eficientă. Deja a schițat niște planuri concrete în acest scop, care tind spre o restrângere și o mai bună organizare. E foarte conștient că armata actuală are un corp umflat, în care nicio unitate nu dispune de tot echipamentul de care ar trebui să dispună în conformitate cu tabelele de echipare. Condițiile cele mai precare se găsesc la structurile de aprovizionare ale acestei armate supradimensionate“.

155. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 388, pp. 684-687.

156. Ibid.

157. Ibid. Antonescu presupunea că generalul Keitel fusese informat despre rolul său în timpul războiului, ca șef al Biroului Operații la Marele Cartier General român, despre rolul pe care-l avusese în reorganizarea armatei în timpul Primului Război Mondial, cât și despre încercările de a reorganiza armata pe timp de pace ca șef al Marelui Statului-Major între 1933–1934. Ignoranța lui Keitel în toate aceste privințe face ca afirmațiile sale să fie și mai îndoielnice.

158. Ibid.

159. Ibid. Watts (1993), pp. 48-50.

160. Pentru dezvoltarea aprorierii personale a lui Carol în 1938 vezi DGFP, Seria D, volumul V, documentele 227, 228, 231, 235, 237, 243, 247, 254, 257, 264, 284, 297 și 306, pp. 307-310, 313-315, 321-322, 327-328, 331, 338-342, 344-347, 352-354, 384-385, 397-398 și 404-407.

161. Eugen Cristescu, *Organizarea și activitatea Serviciului Special de Informații*, București, Consiliul Securității Statului, Direcția Învățământ, 1965, p. 20; N.D. Stănescu, „1930–1940: Întâmplări *și* oameni din serviciul secret“, *Magazin Istoric*, nr. 1 (1991), p. 63; Cristian Troncotă, *Eugen Cristescu: asul serviciilor secrete românești*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994, p. 139.

162. Vezi, de exemplu, DGFP, Seria D, volumul IX, document 16, pp. 165-167.

163. Canaris îi raportase Führerului la 27 august 1940 că 200 de agenți ai Abwehrului se aflau „în regiunea petrolieră pentru a proteja punctele de producție – în afara României sunt staționați 120 de oameni“. Burdick and Jacobsen, (1988), p. 252.

164. Cristescu (1965), p. 38; Troncotă (1994), p. 150.

165. Ibid.

166. Cristescu (1965), p. 115; Troncotă (1994), p. 207.

167. Arhivele Muzeului Militar Național (de acum înainte: MMN), fond Locotenent-comandor Petre Popescu-Deveselu, dosar Marele Stat Major 1933–1934, *Studiu asupra organizației „Garda*

de Fier", 11 noiembrie 1933, Secțiunea II (Serviciile de informații militare ale Statului Major Român), p. 13.
168. Ibid. pag 15.
169. Ibid., pp. 4 și 15.
170. Watts (1993), pp. 144-145, 147-160, 166-178 și 182-188. Conform reprezentantului britanic la București, în anul 1925, Carol, pe atunci prinț, era deja implicat în conspirații fasciste împreună cu „unii dintre ofițerii în rezervă ai armatei", plănuind „o formă de dictatură militară" sub comanda lui Carol. PRO, FO 371/1145, Document C18, Sir Henry Dering, București, către FO, Telegrama #80, 31 decembrie 1925.
171. MMN, fond Locotenent-comandor Popescu-Deveselu, dosar Marele Stat Major 1933–1934, *Rezumatul conversațiilor avute cu M.S. Regele și diferite personalități*, „28 noiembrie 1933: Audiența la M.S. Regele", pp. 5-6.
172. DGFP, Seria C, volumul III, pp. 95-96, Document 41, 27 iunie 1934. Analistul german nota în continuare că „Însă, dacă luăm în considerare personalitatea regelui, care nu se lasă convins prea ușor să se abată de la planurile pe care și le-a făcut deja, nu putem ignora complet părerea opoziției radicale de dreapta, conform căreia regele cedase doar de fațadă și dorea doar să câștige beneficiile creditelor pentru armament atât de necesare, pentru ca după aceea să aibă mână liberă". În iulie 1937, regele Carol al II-lea îi asigura pe francezi că „schimbările autoritare" pe care le implementa nu vor afecta orientarea României atât timp cât Parisul continua să îl susțină. Dov B. Lungu, „The French and British Attitudes towards the Goga-Cuza Government in Romania: December 1937-February 1938" *Canadian Slavonic Papers*, vol. XXX, nr. 3 (septembrie 1988), p. 325.
173. Watts (1993), p. 150; Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe marginea prăpastiei: 21-23 ianuarie 1941* (de aici înainte: PMP), volumul I, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1942, p. 31.
174. PMP (1942), volumul I, p. 34. Garda a câștigat 15% din votul popular la alegerile di decembrie 1937.
175. Armand Călinescu, *Însemnări politice*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 374.
176. NARA, Arhivele departamentului de stat, 871.00/772, 2 iulie 1940, Franklin Mott Gunther către secretarul de stat. De asemenea, și deși ar fi fost în avantajul lui să exagereze legăturile sale cu Garda din acea perioadă, Antonescu i-a spus lui Hitler în cadrul primei lor întâlniri că nu fusese niciodată gardist „și nu avea vreo legătură politică cu Garda de Fier". DGFP, Seria D, volumul XI, document 381, pp. 662-670.
177. Eugen Weber, „Romania", în Rogger și Weber (1966), pp. 554 și 558. Weber notează că „după arestarea lui Codreanu și, mai ales, după moartea acestuia,... liderii supraviețuitori ai Legiunii s-au bazat și mai mult pe sprijinul german și au plătit pentru el lăsându-se folosiți din ce în ce mai mult, deși de obicei inconștient, ca marionete, mai puțin ale „Germaniei" cât ale politicilor partidului nazist". Ibid., p. 554. După cum observă Heinz Hohne, Himmler și Heydrich considerau Garda drept „vărul primar al partidului nazist", susținându-l „cu ani buni" înainte de 1940. Heinz Hohne, *The Order of the Death's Head: The Story of Hitler's SS*, New York, Ballantine, 1977, p. 328. Vezi și Walter Hagen, *Die Geheime Front*, Linz, Nibelungen Verlag, 1950, pp. 283-290. La 22 iunie 1940, regele Carol al II-lea anunța personal la radio schimbarea de guvern și declara că „toată puterea a fost transferată Gărzii de Fier". Dallin (1942) p. 235.
178. Hohne (1977), p. 328. Șeful serviciului de spionaj german pentru sud-estul Europei nota: „În 1940 Heydrich l-a ajutat pe Sima să organizeze un complot împotriva mareșalului Antonescu, dictatorul român". Walter Schellenberg, *The Schellenberg Memoirs*, Londra, 1956, p. 218. Ribbentrop notează în memoriile sale că, în ciuda faptului că „Hitler decisese deja să îl sprijine pe mareșalul Antonescu, Himmler încă îl sprijinea pe Horia Sima". Joachim von Ribbentrop, *The Ribbentrop Memoirs*, Londra, 1954, p. 82.

179. Weber în Rogger şi Weber (1966), p. 558. După cum nota Himmler într-una dintre scrisorile sale către Sima, unul dintre reprezentanţii lui Sima îl vizitase pe „Gruppenführerul Heydrich, şeful poliţiei de stat, pentru a discuta împreună probleme legate de poliţie, mai ales instrucţia şi perfecţionarea cadrelor". Marcel-Dumitru Ciucă, editor, *Procesul Mareşalului Antonescu: Documente*, volumul I, Bucureşti, Editura Saeculum, 1995, pp. 65-66.
180. Mihai Sturdza, *The Suicide of Europe: Memoirs of Prince Michel Sturdza, Former Foreign Minister of Romania*, Boston, Western Islands, 1968, p. 162; Weber în Rogger şi Weber (1966), p. 554.
181. DGFP, Seria D, volumul XI, document 9, pp. 11-12.
182. Ibid.
183. Raportul #52/R/66, 14 septembrie 1940, contele Roger Raczynski către Ministerul Afacerilor Externe al Guvernului Polonez în Exil, în Socor şi Jelinek (1979), pp. 102-103.
184. Ibid., Raportul #52/R/71, 23 septembrie 1940, p. 108.
185. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 269, pp. 445-446.
186. Ibid.
187. Ibid., Documentul 426, pp. 748-750. Neubacher adăuga că, „în calitate de vechi revoluţionar" se „bucura de aceste izbucniri" şi că „incidentul de la Jilava putea fi considerat mai degrabă un act revoluţionar decât unul criminal", reluând în esenţă afirmaţia lui Himmler că „O asemenea măsură este dreaptă, deoarece nu ar fi putut fi îndeplinită prin intermediul justiţiei obişnuite, care e încorsetată de paragrafe şi va fi tot timpul dependentă de formalismul acelor paragrafe" Scrisoarea lui Himmler către Sima, 5 decembrie 1940, în Ciucă (1995), pp. 65-66.
188. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 445, pp. 778-779.
189. Socor şi Jelinek (1979), p. 108
190. Ibid.
191. Weber în Roger şi Weber (1966), p. 562
192. DGFP seria D, volumul XII, documentul 661, pp. 1109-1113
193. PRO, FO 371/29990, documentul R554, p. 63, 22 ianuarie 1941 de la secretarul comercial adjunct, Bucureşti, către Foreign Office; vezi declaraţia lui Sima către armată în *Biruitorii*, nr. 13, 13 ianuarie 1941 şi PMP, volumul II, p. 343
194. ASB, colecţia americană de microfilme, rola 215, raportul generalului Erik Hansen, şeful misiunii militare germane în România, 25 ianuarie 1941, A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, pp. 259-260.
195. DGFP, seria D, volumul XI, documentul 709, pp. 1194-1198
196. ISISP, fond XIII, dosar nr. 1735, scrisoare de la Horia Sima către Reichsführerul SS Heinrich Himmler, 6 februarie 1941; von Killinger face referire la această scrisoare o lună mai târziu: „Ipoteza mea că SD-ul şi SS-ul au o legătură strânsă cu conducerea legionară e confirmată de faptul că Reichsführerul SS Himmler i-a scris o scrisoare lui Horia Sima şi că Horia Sima, la rândul său, i-a trimis un raport detaliat Reichsführerului SS Himmler pe data de 6 februarie 1941. În opinia mea, un asemenea raport voluminos se trimite doar cuiva care cunoaşte bine planurile şi intenţiile personale ale expeditorului". Seria D, volumul XII, documentul 129, p. 230.
197. Ibid.
198. Ibid.
199. Iaşiul a fost desemnat drept cartier general al Armatei 11 germane, care se găsea în cadrul zonei de comandă germane în timpul primelor trei luni ale campaniei, iar Armata a 4-a română a operat împreună cu şi a fost subordonată *de facto* Armatei 11 germane.
200. Cristescu (1965), p. 40; Troncotă (1994), p. 151.
201. Atitudinea lui Antonescu faţă de legalitatea gardistă poate fi evaluată prin decizia lui de a redeschide toate cazurile închise de poliţia Gardei sau de către ministrul lor de Interne.

„Toate actele de banditism comise de legionari al căror dosar a fost închis de generalul Petrovicescu (ministrul de Interne), pe motiv că *investigația a dovedit că afirmația de ilegalitate a fost inexactă*, trebuie reinvestigate. Investigația a fost tot timpul făcută de poliția domnului Ghica, autorul principal al faptelor. Generalul Petrovicescu a acționat întotdeauna cu rea intenție". ASB, Colecția Președinției Consiliului de Miniștri, dosar nr. 340/1940-1941, f. 28, 6 februarie 1941.

202. Axworthy (1995), pag 24.

203. Hohne (1977), pp. 327-329; Hagen (1950), pp. 283-290. S-ar părea că Ribbentrop nu greșea prea mult atunci când ataca „extravaganța" SD din România. După cum îi explica lui Hitler, în esență era vorba de „o conspirație SS împotriva politicii externe oficiale a Reichului; șeful SD în România îl încurajase pe Horia Sima să se revolte; Obergruppenführerul SS Lorenz, șeful VoMi (Volksdeutsche Mittelstelle), îl instalase pe Andreas Schmidt ca lider al minorității, iar Schmidt îi furnizase lui Sima o ascunzătoare. Conform lui Ribbentrop, tot cartierul general SS fusese implicat în complot, deoarece legăturile lui Schmidt ajungeau până la anturajul apropiat al lui Himmler; Gruppenführerul Gottlob Berger, șeful Hauptamt-ului SS, era socrul lui Schmidt". Hohne (1977), p. 329.

204. DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 94, 26 februarie 1941, pp. 171-176.

205. Ibid. Von Killinger mai observa că Gruppenführerul Heydrich a intervenit personal la ambasada Germaniei „pentru a obține eliberarea" șefilor poliției de sat și membrilor poliției legionare", „liderii cei mai importanți ai poliției legionare aflați în arest"

206. Hohne (1977), pp. 327-329.

207. Reitlinger (1989), pp. 198.

208. DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 118, pp. 210-211.

209. Axworthy (1995), p. 24.

210. DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 258, pp. 443-444.

211. Ibid.

212. Hohne (1977), pp. 327-329; Hagen (1950), pp. 283-290.

213. Ibid.

214. La 2 aprilie 1941, Ribbentrop a fost informat că Himmler „ordonase rechemarea imediată a tuturor ofițerilor de poliție și SS din România", iar la 25 aprilie „Heydrich l-a informat pe Weiszacker că și rechemase toți adjuncții de poliției și ai SD, împreună cu personalul acestora, iar începând cu 6 aprilie niciun membru al acestor două birouri nu se mai găsea pe teritoriul României". DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 258, p. 444.

215. NARA, Publicare Microfilm MI198, Rola 37, Raportul #339R80, 11 septembrie 1943, Burton Y. Berry, Consulul General american, Istanbul, către secretarul de stat.

216. DGFP, seria D, volumul II, pp. 153, 211-212, 290, 401 și 479.

217. Ibid. pp. 651-653, Horthy cita și „faptul că organizarea noilor formațiuni în cadrul programului de reînarmare era doar în fază de început".

218. Sakmyster (1994), p. 218.

219. Weinberg (1994), p. 232.

220. DGFP, seria D, volumul II, pp. 651-653. Ministrul de Război reitera promisiunea „concesiilor extinse cu privire la dorințele germane legate de survolarea teritoriului aerian ungar, zone de aterizare etc., în caz de război". Ibid. p. 813.

221. Macartney (1956), volumul I, pp. 310-313, Tilkovski în Sugar (1990), p. 340.

222. DGFP, Seria C, volumul V, pp. 335-336. Pentru detalii despre operația planificată vezi în Ibid., volumul IV, documentele 118,122, 127-134 și 139.

223. Ibid., volumul V pp. 335-336.

224. Sakmyster (1994), p. 232; Weinberg (1994a), p. 497; Rich (1973), p. 184. Sakmyster datează ordinul german de ocupare a Ruteniei la 9 martie 1939; Weinberg declară că maghiarii „au primit ordinul de la germani pe 13 martie". Ibid.

225. Sakmyster (1994), p. 232; Weinberg (1994), p. 31. Weinberg consideră că această „reorientare a făcut ca guvernul maghiar să fie complet dependent de Germania; partenerul șovăielnic a devenit, cel puțin pentru o perioadă, un subordonat de încredere". Ibid. vezi și Weinberg (1995), pp. 173-174 și Sugar (1990), p. 341.
226. DGFP, Seria D, volumul VII, documentul 533, p. 508; Weinberg (1994a), pp. 585-587.
227. DGFP, Seria D, volumul VII, document 533, p. 508. Subl. în original.
228. Szinai și Szücs (1965), pp. 125-128; Sakmyster (1994), p. 239.
229. Goebbels (1983), pp. 20 și 69.
230. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 117 și 115; Sakmyster (1994), p. 232; Macartney (1956), volumul I, p. 348; Juhasz (1979), pp. 168-169.
231. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 124-125.
232. Ibid., p. 128; Juhasz (1979), p. 169; Weinberg (1995), p. 184; DGFP, Seria D, volumul X, documentele 119 și 406, p. 132 și pp. 565-566. Vezi și Ibid., Documentele 389, 390 și 400, pp. 540-541 și 553-554.
233. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 122-125.
234. Goebbels (1983), p. 312, intrare din 12 aprilie 1941.
235. Ibid., p. 322, intrare din 19 aprilie 1941.
236. Ibid., p. 333, intrare din 25 aprilie 1941. Până și Halder observa cu amărăciune că: „Führerul pare foarte moale în relația lui cu Horthy". Burdick și Jacobsen (1988), p. 352.
237. Burdick și Jacobsen (1988), p. 339.
238. Rich (1973), p. 187.
239. Goebbels (1983), p. 157. Vezi și pp. 112 și 120.
240. Ibid., pp. 507-508 și 480.
241. DGFP, Seria D, volumul VIII, documentul 147, pp. 151-154.
242. Fox (1959), p. 59; Goebbels (1983), pp. 29 și 37. Vezi și DGFP, Seria D, volumul VIII, documentele 147, 206, 215, 221, 232, 240, 411, și 507, pp. 107, 151-152, 231, 240, 246, 253, 255, 267, 347, 351, 479-480 și 614-615. După cum semnalase Berlinul tuturor misiunilor sale diplomatice după începerea Războiului de Iarnă, în decembrie 1939: „În conversații se va exprima un punct de vedere favorabil față de inițiativa rusă. Vă rog să vă abțineți de la orice fel de aprobare exprimată față de poziția finlandeză". Ibid., Documentele 432 și 429, pp. 494 și 501.
243. Tillotson (1993), p. 186.
244. Weinberg (1994), p. 137. Uniunea Sovietică a fost singurul stat aliat care a recunoscut Slovacia. Vezi și Tillotson (1993), p. 180. Se pare că Germania nu a forțat propunerea Finlandei de a se retrage din Liga deja muribundă, iar Finlanda a rămas membru al acelei organizații până la dizolvarea oficială a acesteia după război. Mulțumirile mele lui Ilkka Sepinnen care mi-a atras atenția asupra acestui fapt.
245. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 98, pp. 108-109; Weinberg (1994), p. 183.
246. Tillotson (1993), p. 186.
247. După cum observă Weinberg, cu toate că Pactul a permis Uniunii Sovietice să încorporeze țările baltice, să anexeze teritoriu românesc și să „pună presiune reînnoită pe Finlanda", agresiunea Uniunii Sovietice asupra României și Finlandei „i-a furnizat Germaniei doi aliați de pe flancurile viitorului front". Weinberg (1995), p. 178.
248. Vezi DGFP, Seria D, volumul X, documentele 109, 280 și 297, pp. 121-122, 405-406 și 424; Jägerskiöld (1986), p. 132; Weinberg (1994), p. 183.
249. Burdick și Jacobsen (1988), p. 245 Hitler repetase că nordul Rusiei „va fi ocupat de finlandezi" în timpul conferințelor din 17 și 30 martie 1941. Vezi Ibid., pp. 339 și 347.
250. DGFP, Seria D, volumul X, documentul 325, p. 460, Documentul 330, p. 467, volumul XI, documentul 34, pp. 478-479; Jägerskiöld (1986), p. 133.
251. Ibid., volumul X, p. 512 și Burdick și Jacobsen (1988), p. 252.

252. DGFP, Seria D, volumul X, p. 512.
253. Ibid., volumul XII, documentul 250, pp. 433-435.
254. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 507, pp. 849-855, 28 noiembrie 1941, raport al oficialului cadrelor personale ale ministrului de externe, comandamentul general al Führerului, „Dosarul audienței ministrului de Externe finlandez Witting la Führer în prezența ministrului de externe al Reichului, la 27 noiembrie 1941, între orele 12:00 și 13:00".
255. Louis P. Lochner, editor și traducător, *The Goebbels Diaries: 1942–1943*, New York, Doubleday & Co., 1948 (de acum înainte Goebbels (1948)), pp. 58 și 195.
256. Ibid. pp. 260-261.
257. Ibid. pp. 259-261, 343 și 464.
258. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 224 și 227.
259. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 19, p. 24.
260. Ibid., volumul XI, documentul 75, pp. 126-128.
261. Ibid., documentul 80, p. 136.
262. Ibid., documentul 84, pp. 144-145.
263. Ibid., documentul 171, pp. 286-288.
264. Ibid.
265. Ibid., volumul XII, documentul 544, pp. 864-865. Subl. în original.
266. NARA, Modern Military Branch, RG 226, Arhivele OSS, documentul XL 22947, Interogarea de către OSS a lui Hermann Neubacher, p. 5.
267. Ibid.
268. Ibid., pp. 7-8.
269. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 388, pp. 684-687.
270. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 318 și 335-339.
271. Ibid., pp. 345-347
272. Goebbels (1983), pp. 232, 236, 239, 249, 254, 256, 281, 397 și 401.
273. Ibid., p. 445 și Goebbels (1948), p. 138.
274. DGFP, Seria D, volumul XI, documentul 380, p. 654. Ca răspuns la „acest atac foarte puternic asupra deciziei de la Viena", Ciano scria în jurnalul său că „nu am vrut să continui discuția, dar trebuie să recunosc că nu a vorbit prea curtenitor cu unul dintre cei doi arbitri". Hugh Gibson, editor, *The Ciano Diaries 1939–1943,* Garden City, NY, Doubleday, 1946, p. 311, intrare din 14 noiembrie 1940.
275. DGIFP, Seria D, volumul XI, documentul 380, pp. 654-656.
276. Ibid.
277. Ibid., documentul 389, p. 689; Paul Schmidt, *Hitler's Interpreter*, Londra, William Heinemann, 1951, pp. 206 și 244-245.
278. DGFP, Seria D, volumul XI, documentele 381 și 389, pp. 670 și 690; Schmidt (1951), p. 244, Schmidt scrie despre Antonescu: „La fiecare vizită spunea destul de deschis că intenționa să recupereze într-o zi toată Transilvania prin forță armată. Hitler se bucura în secret de izbucnirile lui Antonescu împotriva ungurilor și chiar mergea și mai departe, dându-i de înțeles că era posibil să-i dea mână liberă în această chestiune pe viitor".
279. Ibid., Documentul 381, p. 669.
280. DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 378, p. 596.
281. Ibid., documentul 398, p. 631.
282. Burdick și Jacobsen (1988), p. 293. Evaluarea varia. De exemplu, directivele din mai 1941 despre secvența de informare a aliaților Axei cu privire la Operația Barbarossa menționau: „Pentru Finlanda, cu care se vor iniția în curând discuții, a fost schițat un program care prevede ca OKW-ul să inițieze discuțiile, care apoi vor fi purtate de către mai multe departamente ale forțelor armate", Ungaria va fi „avertizată în privința posibilității unei amenințări rusești" și rugată să „sporească măsurile de securitate" până la „sfârșitul lunii

mai", în timp ce „România va fi informată doar în ultimul moment și chiar și atunci vom vorbi doar despre un război defensiv". Ibid., p. 382.
283. Ibid., p. 296.
284. Rich (1973), p. 220.
285. Ibid.
286. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 335-337.
287. Ibid., pp. 345-347.
288. Ibid.
289. H.R. Trevor-Roper, editor. *Hitler's Secret Conversations 1941–1944*, New York, 1973, p. 41. Germanii au avut tendința să atribuie performanța armatei române aproape în exclusivitate talentului de conducere al lui Antonescu. Vezi, ex., Walter Görlitz, editor, *The Memoirs of Field Marshal Keitel*, New York, 1966, p. 159.
290. C.L. Sulzberger, *A Long Row of Candles: Memoirs și Diaries (1934-54)*, Toronto, Macmillan, 1960, p. 74.
291. Ibid. Feldmareșalul Erich von Manstein nota în memoriile sale că românii erau „cei mai buni aliați ai Germaniei și au luptat cu mult curaj în multe locuri". Anthony G. Powell, editor și traducător, *Lost Victories: The War Memoirs of Hitler's Most Brilliant General*, Novato, CA, Presidio, 1982, p. 311. Și generalul Heinrich Kreipe, care a luptat cu românii pe frontul din Kuban, răspunzând unui ofițer britanic referitor la cei mai buni aliați, a subliniat: „A, românii, desigur! Au fost neînfricați în atac și dacă trebuiau să apere o poziție erau ca niște câini de pază! Rezistau până la ultima suflare". Patrick Leigh Fermor și Artemis Cooper, *Words of Mercury*, Londra, John Murray, 2004.
292. Goebbels (1948), p. 356.
293. Ibid., pp. 439 și 464.
294. MMN, fond locotenent-comandor Petru Popescu-Deveselu, Conferințe 1944. 16 februarie 1944, Conferința Domnului Mareșal Ion Antonescu, ținută la Școala Superioară de Războiu, pp. 23-24.
295. Goebbels (1948), p. 480.
296. Este o adevărată ironie, mai ales pentru că politica sovietică echivala în mod explicit ocupația cu anexarea *de facto*. După cum declara Stalin în aprilie 1945: „Cine ocupă un teritoriu își impune asupra lui propriul sistem social. Oricine își impune propriul sistem până acolo unde îi poate ajunge armata". Djilas (1977), p. 437.
297. După cum observa R.H.S. Stölfi: „Într-adevăr, Hitler a rămas în istorie ca un personaj atât de negativ, încât nu s-a pus niciodată serios problema, în ciuda intențiilor agresive declarate ale lui Hitler în Est, că este posibil ca Uniunea Sovietică – care a ocupat mai mult de jumătate din Polonia, a invadat, a ocupat și a amplasat baze militare în cele trei foste republici baltice (1939), a atacat și a absorbit părți semnificative din Finlanda (1939–1940) și a invadat și ocupat Basarabia (1940) – să fi avut intenții agresive similare în Vest". În Stölfi (1993), p. 66.
298. Fenyö (1972), p. 20.
299. Kállay, prim-ministrul maghiar, p. 61; Fenyö (1972), p. 41. La fel, Horthy i-a scris lui Hitler la jumătatea lui aprilie 1941 ca să îl asigure de participarea Ungariei într-o ofensivă împotriva Uniunii Sovietice, dacă Führerul îi va da Ungariei restul teritoriului Transilvaniei deținut de România.
300. După cum observă Stephen Borsody: „Prin intrarea în război de partea lui Hitler, Bárdossy era nerăbdător să protejeze câștigurile teritoriale obținute de Ungaria cu ajutorul lui Hitler". Borsody, în Romsics (1995), p. 208.
301. Görlitz (1966), p. 129. Aceasta se potrivește cu mărturia dată de șeful Serviciilor Secrete Militare Maghiare la Nürenberg. Vezi TMWC (1947), volumul VII, p. 332.
302. Fenyö (1972), pp. 34-35; telegramă de la Jagow către Berlin, 12 noiembrie 1941, NARA Microcopia T-120, rola 92, cadrul 104379.

303. Fenyö (1972), p. 35; Această pretenţie maghiară este discutată în raport de către Jagow, 2 decembrie 1941, NARA, Microcopia T-120, rola 92, cadrul 104405. Gerhard L. Weinberg, citând contraoferta făcută ulterior într-un memoriu de către Weiszacker la 12 decembrie 1941, a interpretat-o greşit drept iniţiativă germană. Weinberg (1994), p. 276. Vezi şi, Juhasz (1979), p. 201. Pentru teritoriul Galiţiei în raport cu graniţa Ungariei din 1939-1942 vezi Paul Robert Magosci, *Historical Atlas of East Central Europe*, Seattle, University of Washington Press, 1995, p. 45. Magocsi e mai puţin de încredere în ceea ce priveşte graniţele României.
304. Goebbels (1948), pp. 69-70.
305. Selen în Kanninen et. al. (1985), p. 17 şi Ahti (1991).
306. Manninen în Nissen (1983), pp. 163-164.
307. În două întâlniri separate de la sfârşitul lui martie 1941, Halder observa că Führerul hotărâse în privinţa „viitoarei imagini politice a Rusiei" că „nordul Rusiei va reveni Finlandei". Burdick şi Jacobsen (1988), pp. 338 şi 346.
308. Lundin (1957), pp. 128-129.
309. Manninen in Nissen (1983), p. 163.
310. Ibid., pp. 163-164; DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 436, pp. 719-721.
311. Wuorinen (1983), p. 124; Tarkka (1991), p. 50. Tarkka notează că: „În primele faze ale războiului, scopul era recuperarea teritoriului pierdut, dar după jumătatea verii lui 1941 acesta devenise cucerirea de teritorii străine". Vezi şi, Tillotson (1993), p. 207.
312. Lundin (1957), p. 134.
313. Tillotson (1993), pp. 184-185. „Cercul interior" era compus din preşedintele Risto Ryti, prim-ministrul Johan Rangell, comandantul-şef Gustaf Mannerheim, ministrul Apărării Rudolf Walden, ministrul de Externe Rolf Witting şi era ajutat de şeful statului-major generalul Erik Heinrichs.
314. Mannerheim „era de părere că Germania avea să înfrângă Uniunea Sovietică, dacă ar izbucni războiul, iar asta ar reprezenta o ocazie pentru Finlanda de a-şi recupera teritoriile pierdute. ... Pe de altă parte, feldmareşalul, cu o experienţă vastă, a dorit să menţină prietenia cu Aliaţii şi SUA. Acest lucru era fezabil, aşa că a încercat să-şi convingă colegii din «cercul interior», doar în cazul în care Finlanda ar fi intrat într-un război cu Uniunea Sovietică separat de Germania şi şi-ar fi declarat imediat scopul limitat de a-şi reface graniţele din 1939". Tillotson (1993), p. 167. Ministrul german raporta Berlinului la 1 septembrie 1941 că: „Discuţiile deschise ale acestui obiectiv de război încă stârnesc opoziţie, iar puterea acesteia nu poate fi subestimată". DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 262, pp. 417-418.
315. Manninen în Nissen (1983), pp. 164-165 şi 168-169
316. DGFP, volumul XIII, documentul 228, pp. 355-357. Keitel îi relata lui Mannerheim la 22 august 1941 că era „sigur că această campanie va fi un succes desăvârşit şi, în particular, va acorda Finlandei teritorii le din interiorul propriului ei «Lebensraum»". Vezi şi Ibid., documentul 264, pp. 421-422; Tarkka (1991), p. 53; Jägerskiöld (1986), p. 155, observă că Mannerheim şi „mulţi dintre liderii politici au sperat că graniţele vor fi revizuite după vechile planuri, atât cele finlandeze, cât şi cele ruseşti, ceea ce ar fi făcut posibil transferul către Finlanda al zonelor unde încă se vorbea finlandeza. De asemenea, mai era clar faptul că alte grupuri, mai ales cele din Finlanda, sperau la câştiguri teritoriale mai mari".
317. DGFP Seria D, volumul XIII, documentul 301, pp. 477-478, 11 septembrie, 1941, Blücher către Ribbentrop. Ohto Manninen notează că: „După ce finlandezii au depăşit frontierele din 1939, Ryti a considerat că trebuie să-i informeze neoficial pe germani de atitudinea sa. La 11 septembrie, le-a spus că Finlanda trebuie să aibă o frontieră scurtă de la Marea Albă de-a lungul râului Svir, lacului Lagoda şi Nevei, până la Golful Finlandei. Anexarea descrisă de Ryti includea astfel şi peninsula Kola, o zonă care nu fusese menţionată în pretenţiile finlandeze din mai". Manninen în Nissen (1983), pp. 163-164.

318. DGFP, seria D, volumul XIII, documentul 301, pp. 447-448 și documentul 331, p. 527, 17 septembrie 1941, Ribbentrop către Blücher.
319. Ibid., Documentul 331, p. 527; Manninen, în Nissen (1983), p. 165, notează că Hitler era „generos" deoarece „era avantajos pentru Germania ca dorințele finlandeze să depășească fostele granițe ale Finlandei. ...În gândirea lui Hitler, extinderea teritoriilor finlandeze mergea mână în mână cu cu strângerea legăturilor cu Germania".
320. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 436, pp. 719-721. Blücher observa că: „Ceea ce trebuie luat în considerare la afirmațiile lui Ryti este faptul că a vorbit despre obiectivele de război finlandeze cu mare încredere, deși opinia finlandeză internă rămâne indecisă prin atitudinea precaută a social-democraților finlandezi, aflați sub conducerea ministrului Tanner".
321. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 507, pp. 849-855, 28 noiembrie 1941, memorandum încheiat de către oficialul personalului ministrului de externe, comandamentul general al Führerului, „Dosarul audienței ministrului de externe finlandez Witting la Führer în prezența ministrului de Externe al Reichului, la 27 noiembrie 1941, între orele 12:00 și 13:00".
322. Ibid.
323. Lundin (1957) analizează în foarte mare detaliu acest subiect în capitolul „Obiectivele de război finlandeze și chestiunea Kareliei", pp. 124-145. Vezi și Tarkka (1991), p. 54. Manninen în Nissen (1983), p. 168, notează că: „La 6 decembrie, teritoriile care fuseseră pierdute prin Pacea de la Moscova și recucerite acum au fost declarate ca realipite republicii, dar autoritățile finlandeze nu considerau că trebuie să acționeze la fel de direct asupra Kareliei de Est, sau că era de dorit ca publicațiile finlandeze să conțină cereri pentru încorporarea acesteia".
324. Lundin (1957), p. 134.
325. Ibid., p. 131. Lundin notează: „Comunicatele de presă ale Centrului de Informații Finlandez din New York au folosit constant noul nume pentru Petrozavodsk începând din noiembrie 1941. ...Schimbarea de nume era rezultatul a ceea ce părea să fie un efort general de a șterge trecutul rusesc și sovietic al orașului Petrozavodsk și de a-l transforma într-un oraș finlandez" Vezi și Mannerheim (1953).
326. Manninen în Nissen (1983), p. 169
327. Ibid. Blücher raporta la 1 septembrie că: „Recuperarea fostului teritoriu este considerată un obiectiv evident minimal, compatibil și cu o interpretare strictă a războiului defensiv. Corpul de ofițeri, cercurile cu orientare de dreapta, cu excepția finlandezilor de origine suedeză, o mare parte a partidului agrar și a socialiștilor de aripă dreaptă doreau anexarea Kareliei de Est până la granițele Svirului". DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 262, pp. 417-418. Vezi și, Ibid., volumul XII, documentul 592, ft. 3 și documentul 636, ft. 3.
328. Lundin (1957), p. 140.
329. DGFP, seria D, volumul XII, documentul 614, pp. 997-1006
330. Ibid.
331. Ibid., și volumul XIII, Documentul 519, p. 893. Antonescu a folosit în mod repetat această formulă, „fără alte pretenții", pentru a refuza ofertele de teritorii ale lui Hitler în est.
332. Ibid.
333. Ibid., document 159, pp. 225-227
334. Ibid., p. 227, fn. 2 și Documentul 167, p. 267. Antonescu insistă că „nu cerea nimic" și „nu impunea condiții de niciun fel", Vezi și Marcel-Dumitru Ciucă, editor, *Procesul Mareșalului Antonescu: Documentele*, volumul II, București, Editura Saeculum I.O., 1995, p.174.
335. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 167, pp. 220-221.
336. Vezi DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 204, pp. 316-317, scrisoarea lui Hitler către Antonescu, 14 august 1941 și documentul 210, pp. 324-325, scrisoarea lui Antonescu către Hitler, 17 august 1941.
337. FRUS, 1941, volumul I, pp. 326-327. Memorandum al conversațiilor dintre secretarul de stat american Cordell Hull și secretarul diplomatic român Brutus Coste, 4 septembrie 1941.

338. Instrucțiuni de la ministrul de Externe către ministrul român de la Berlin, Raoul Bossy, 13 octombrie 1941, în Gheorghe Buzatu, et. al. *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, Iași B.A.I., 1990, volumul I, pp. 293-294. Protestul a fost stârnit de un editorial din *Westdeutscher Beobachter*. De asemenea, Antonescu le-a semnalat Aliaților, prin legația română de la Berna, că „România participă la acest război pentru a elibera teritoriile române invadate în 1940 fără provocare" și că „guvernul mareșalului Antonescu nu a formulat o politică în privința teritoriilor din Transnistria și nu va formula pretenții teritoriale înainte de soluția definitivă a unei păci rusești. Până atunci vom institui în Transistria un regim de ocupație militară". Ibid., p. 282, vezi și, Treptow (1996), pp. 497-501.
339. Ibid.
340. DGFP, seria D, volumul XIII, documentul 519, p. 893, conversație între Hitler și Mihai Antonescu, 28 noiembrie 1941.
341. NARA, Modern Military Branch, grupul de arhivă 266, OSS, documentul #119678, memoriul lui Antonescu către Hitler din 11 februarie 1942, p. 2. Vezi și NARA Arhivele Departamentului de Stat, publicații microfilme 1198, rola M 39, anexa #1, raport #378, 7 aprilie 1943, Istanbul către secretarul de stat, și NARA Modern Military Branch, grupul de arhivă 319, cutia 968, raportul serviciilor secrete ale armatei, 23 decembrie, locotenent Walter Seager, Turcia.
342. NARA Modern Military Branch, grupul de arhivă OSS 226, cutia 1138, telegrama OSS #9567, 12 noiembrie 1943.
343. NARA, Arhiva Departamentului de Stat, raportul OSS de cercetare și analiză A1518, *Romania: The Present Situation*, 17 decembrie 1943, p. 14. Inspirându-se din redenumirea finlandeză a orașului Petrozadovsk în Aanaslniina, propaganda aliată și sovietică susținea că orașul Odessa fusese redenumit „Antonescu" de către români. Acest fapt s-a descoperit a fi fals abia în anul 1944. Alexander Werth, *Russia At War*, New York, E.P. Dutton, 1964, p. 818.
344. Ibid, Military Field Branch, Serviciile de Informații ale Armatei Române, 1941-1945, Grupul de arhivă 319, Cutia 969, Raportul Diviziei Serviciilor de Informații Militare A5178, 3 august, 1942, colonel Frederick D. Shoup.
345. MAN, fond 26, dosar 974, f. 39-49. Acest ordin secret, cu titlul „Exercitarea drepturilor suveranității, securității și administrației militare în teritoriile proaspăt cucerite de la est de Nistru (Transnistria)", a fost transmis comandamentelor germane de către șeful statului major al Armatei 11, generalul Wöhler, cu numărul Biroul B, No. 472741 la 3 august 1941. Armata 11 deținea comanda sectorului german al frontului. Marele Stat-Major român a primit ordinul la 14 august. Vezi pp. 3 și 46-47.
346. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 210, p. 325.
347. MAN, fond 26, dosar 974, f. 115-122.
348. Ibid.
349. NARA, Modern Military Branch, Grupul de arhivă 226, arhivele OSS Documentul 128316, „Romania: Minutes of Cabinet Meeting 23 February 1944", pp. 11 și 37.
350. Ferenc Glatz, „Data on Trianon Hungary", în Glatz (1995), p. 106. Magda Adam, „Plan for the Rearrangement of Central Europe, 1918", p. 78, în același volum.
351. DGFP. Seria D, volumul X, documentul 171, pp. 217-220. Hitler îi scria regelui Carol al II-lea la 15 iulie 1940 că atitudinea germană față de România și integritatea teritorială a acesteia era condiționată de atitudinea „ostilă" a României față de Germania, în timp ce „legăturile de prietenie" germane cu „Bulgaria și Ungaria existau și erau cultivate de mult timp". Ibid.
352. DGFP, Seria D, volumul X, documentele 171 și 233, pp. 217-220 și 301-306. Hitler se plângea că documentele interceptate „stabileau în mod cert" că „atitudinea politicii oficiale române față de Germania" nu era doar „neprietenoasă, ci mai degrabă de-a dreptul ostilă" și „absolut filobritanică". Ibid.
353. Szinai și Szücs (1965), pp. 129-130.

354. Burdick şi Jacobsen (1988), p. 251.
355. Weinberg (1994), p. 32. Weinberg mai observă că: „Era, desigur, cunoscut la Berlin faptul că liderii maghiari, la fel ca şi cei polonezi, erau vehement, chiar violent, anticomunişti; aderarea la un Pact Anti-Comintern susţinut de Germania nu putea să-i facă mai vehemenţi de-atât. Însă această aderare putea fi considerată un semn de acceptare a primirii de ordine de la Berlin – şi atunci chiar aşa era privită". Ibid.
356. Mihai Pelin, ed., *Mareşal Ion Antonescu: Epistolarul Infernului*, Bucureşti, Viitorul Românesc, 1993, p. 100; Watts (1993), p. 338. La 22 iunie 1941, Antonescu întreba un alt lider al opoziţiei: „Ar fi fost mai avantajos pentru noi să nu aderăm la Pactul Tripartit atunci când Ungaria o făcuse deja? Nu era de datoria noastră să fim prevăzători şi să aderăm la Pact, cu atât mai mult cu cât Ungaria aderase înaintea noastră? Cu ce şanse şi în ce circumstanţe am fi putut cere înapoi teritoriile pierdute dacă ne-am fi aflat pe o poziţie inferioară Ungariei în relaţiile internaţionale?" Ibid., pp. 173-174.
357 Weinberg (1994), p. 183.
358. Ibid., p. 275. Weinberg observă că: „În timp ce guvernul sovietic încerca să menţină relaţii paşnice cu Ungaria, mai mulţi lideri ai acelei ţări erau pentru război, în parte deoarece considerau că o acţiune alături de Germania era oricum indicată şi, în parte, deoarece se temeau că participarea rivalilor români şi slovaci la campanie ar fi lăsat Ungaria neutră într-o poziţie imposibilă după victoria germană anticipată".
359. NARA, Modern Military Branch, grupul de arhivă 266, arhivele OSS. Documentul 119678, 11 februarie 1942, scrisoarea lui Antonescu către Hitler, pp. 3-4.
360. Ibid.
361. Ibid.
362. NARA, Modern Military Branch, grupul de arhivă 266, arhivele OSS. Documentul 119678, 11 februarie 1942, scrisoarea lui Antonescu către Hitler, pp. 3-4.

Capitolul IV

1. Buzan observă că: „În contextul normal al analizei securităţii, invazia şi ocupaţia se află imediat sub distrugerea totală în topul ierarhiei ameninţărilor pentru siguranţa naţională. O asemenea ameninţare justifică măsurile extreme precum cele luate de către ţările invadate şi ameninţate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Pe principiul «mai bine mort decât comunist» sau după alte principii echivalente, se putea rezista împotriva ocupaţiei chiar prin acţiuni ce semănau cu sinuciderea naţională". Buzan (1983), p. 225.
2. După Machiavelli, „un prinţ nu trebuie niciodată să facă front comun cu cineva mai puternic decât el pentru a răni pe altcineva decât dacă este forţat de împrejurări... căci dacă va învinge te vei afla sub puterea lui". Machiavelli (1950), p. 84.
3. Aceasta e o problemă legată, însă diferită de cea a comparaţiilor prost construite. De exemplu, în analiza pierderilor suferite în război de Ungaria comparativ cu cele ale României, Tamas Stark compară populaţia Ungariei mărite din anul 1944 cu cea a României trunchiate din perioada 1940–1941, subestimând astfel populaţia României din 1944 cu mai bine de 2 milioane de locuitori, atunci când trage concluzii despre contribuţia României. Tamas Stark „Hungary's Casualties in World War II" în György Lengyel, editor, ***Hungarian Economy and Society During World War II***, Boulder, Social Science Monographs, 1993, p. 188. La fel, György Ránki compară cifrele exporturilor agricole ungare din perioada războiului pe baza teritoriului Ungariei mici de dinainte de război, subestimând astfel contribuţia ungară cu cel puţin 340 000 tone (cantitatea acordată Axei în anul 1941 de pe teritoriul iugoslav anexat de Ungaria în acel an). În acelaşi timp, comparaţia lui, care se concentrează pe anii 1940–1941, foloseşte cifre de export ale României care includeau Basarabia şi nordul Bucovinei, pe atunci aflate sub ocupaţie sovietică. György Ránki, „The Economy of Occupied Europe",

în Ibid. pp. 46-47. Niciun autor nu ia în considerare motivațiile inițiale diferite, amenințările relative, capabilitățile relative sau tendințele contribuției din perioada războiului.
4. Confuzia contribuțiilor absolute cu loialitatea față de alianță este o eroare des întâlnită în istoriografia curentă. Vezi, de exemplu, Rothschild (1992), p. 317.
5. Manninen în Nissen (1983), pp. 167 și 157, J.E.O. Screen, „Finlanda", în Foot și Dear (1995), p. 372.
6. Axworthy (1995), p. 28. Din populația de aproximativ 19 milioane de locuitori de dinainte de război, România a pierdut 6 milioane, adică o treime, în favoarea Uniunii Sovietice și Ungariei în anul 1940. Rothschild (1992), p. 314; Hitchins (1994), p 450. Potențialul de mobilizare român rămânea totuși mult mai mare decât cel al Ungariei deoarece corpul de ofițeri, contingentul de subofițeri, infrastructura și serviciile de aprovizionare erau dimensionate pentru armata mult mai mare din perioada de dinainte de 1940.
7. Maria Ormos, „The Early Interwar Years, 1921-1938", în Sugar (1990), p. 337.
8. Hoensch (1996), pp. 141-142.
9. Macartney (1957), volumul II, p. 52. Macartney observă că în urma demobilizării care a avut loc după participarea la campania iugoslavă și până la jumătatea lunii iunie 1941, „Ungaria aproape că nu avea soldați înrolați". Ibid, p. 28. Trebuie subliniat, însă, că Macartney nu ia în considerare numărul soldaților ungari staționați în Serbia, Croația sau Transilvania ca trupe de ocupație. Ungaria a câștigat 5 milioane de locuitori prin anexările teritoriale din anii 1938-1941. Rothschild (1992), p. 195; Hoensch (1996), p. 152.
10. Hoensch (1996), p. 152.
11. Rothschild (1992), p. 186.
12. Fenyö (1972), pp. 14-15; Macartney (1957), volumul II, p. 16.
13. Fenyö (1972), p. 14 NARA, microcopia T-77, rola 792, cadrul 5521109. Hitler îi recomanda lui Halder „să discute cu Ungaria în privința drepturilor de tranzit la începutul lui aprilie", observând că „Ungaria va permite orice lucru care primește asigurări politice specifice".
14. Ohto Manninen, „Political Expedients for Security During the 'Interim Peace' and at the Start of the Continuation War (1940-1941)", în Kanninen (1985), p. 105.
15. Ibid. NARA, microcopia T-77, rola 792, cadrul 5521212. La 1 mai, Hitler credea că ungurii își vor apăra granițele, dar „nu ar fi permis un atac german de pe teritoriul ungar".
16. Fenyö (1972), p. 15. Parte a raționamentului era că, la acea dată târzie, o mobilizare și reconfigurare de ultim moment a trupelor ungare ar putea alarma Uniunea Sovietică și ar fi forțat mâna lui Hitler. Macartney (1957), volumul II, pp. 20-21.
17. Manninen în Nissen (1983), pp. 147-148; Jägerskiöld (1986), pp. 139 și 142; Wuorinen (1965), pp. 104-105.
18. Macartney (1957), volumul II, pp. 28, 52, și 118.
19. Ibid., pp. 67 și 117-118.
20. Cu toate că Tamas Stark a întreprins un studiu detaliat despre pierderile militare ungare în doar două perioade determinate de timp, deschiderea frontului și bătălia de la Stalingrad, este precizată doar contribuția militară pentru front, însă efectivele militare disponibile sunt prezentate doar pentru perioada de după ocupație. Vezi Tamas Stark, *Hungary's Human Losses in World War II*, Uppsala Multiethnic Papers 33, Uppsala, Uppsala University, 1995, pp. 25-26 și 54; și studiul său mai detaliat „Hungarian Casualties in World War II", în Lengyel (1993), mai ales pp. 174-177 și 221. Istvan Deak observă că „datele statistice privind chestiuni precum numărul de soldați și condamnați la muncă silnică ai Armatei a 2-a, sau pierderile suferite de aceasta...nu sunt decât estimări, în cel mai bun caz", și că „nu există informații de încredere despre aceste subiecte". Deak (1995), p. 224, nota de subsol 19. Chiar dacă situația este sumbră, nu e chiar catastrofală.
21. Mai exact, Office of Strategic Services (OSS), raportul de analiză și cercetare #1532, „Strength și Disposition of the Hungarian Army, October 1943" și raportul de analiză și

cercetare OSS #2523.4, „European Axis Manpower Summary: Satellite Forces", 12 septembrie 1944. Ambele se găsesc în Grupul de arhivă 226 al Arhivelor Departamentului de Stat din Arhiva Națională a S.U.A. (NARA).
22. Românii se aflau, la data elaborării acesti cărți, în negocieri cu Moscova pentru a obține cel puțin microfilmele acestor arhive care s-au păstrat aproape intacte.
23. Unele dintre acestea au început să fie declasificate în 1985, iar o parte dintre ele au fost declasificate la cererea autorului în 1986.
24. Macartney (1957), volumul II, p. 67. Unitatea tradițională ungară, „dandar," era compusă din doar 2 regimente, fiecare format din 3 batalioane, în timp ce diviziile standard conțineau 3 regimente a câte 3 batalioane fiecare.
25. Fenyö (1972), p. 40; Macartney (157), volumul II, p. 67, nota de subsol 8, observă că trebuie „pus la îndoială" faptul că germanii au fost păcăliți, ceea ce, datorită legăturilor strânse dintre ofițerii ungari și germani, este o supoziție rezonabilă.
26. Axworthy (1995), p. 79. De fapt, dat fiind faptul că, „în scopuri legate de campanie", numărul de batalioane dintr-o divizie scăzuse de la nouă la șase, brigăzile reorganizate se apropiau de puterea unei „divizii". Faptul că diviziile „ușoare" românești erau rareori la fel de ușoare ca diviziile „ușoare" ungare i-a protejat pe români de o cercetare amănunțită și de critici din partea Germaniei.
27. Într-o discuție dintre Hitler, Jodl, Zeitzler și Keitel din 27-28 decembrie 1943, Jodl a ridicat problema „dacă n-ar trebui să aducem una sau alta dintre diviziile românești pe poziție". Schimbul scurt de replici care a urmat spune foarte multe despre accesul german la efectivele militare ale României. „*Hitler*: ...adică asta înseamnă aici? Întotdeauna mi-am dorit să aduc întăriri aici. Crimeea va rezista atâta timp cât vom avea cel puțin un cap de pod aici. Presupun că acestea [diviziile] nu valorează nimic? *Jodl*: Niciuna nu are valoare. Sunt cele pe care le formează el [Antonescu] acasă. *Hitler*: Nu le va da drumul celor pe care le are în țară. Stă mereu cu ochii pe Ungaria. E o nebunie dar..." Warlimont (1964), p. 540
28. Astfel, OSS-ul estima efectivele românești ca variind între 24 și 44 de divizii. Vezi, de exemplu, NARA, SDR, Grupul de arhivă 226, raportul de evaluare și cercetare #2523.2, 12 septembrie 1944, „European Axis Manpower Summary: Satellite Forces"; raportul OSS #A-14728-a, 11 noiembrie 1943, Istanbul, și raportul de cercetare și analiză OSS #1518, 17 decembrie 1943, „Romania: The Present Situation", p. 14.
29. Burdick și Jacobsen (1988), pp. 337 și 345.
30. Vezi, de exemplu, Drechsler în Wieczynski (1993), p. 46.
31. Fenyö (1972), p. 50, nota de subsol 22, NARA, SDR, grupul de arhivă 59, notă de la Divizia Afacerilor Europene din 2 octombrie 1941.
32. Hoensch (1996), p. 152; Dear și Foot (1995), p. 552; Fenyö (1972), pp. 39-40; Stark (1993), pp. 177 și 199. Stark susține că mărimea batalioanelor de muncă forțată este exagerată și se poate să fi fost mult mai mici, de 25 000-30 000. Însă, estimează și că nivelul total al forțelor armate ajungea la 290 000. Istvan Deak dă o cifră mai mare, de 30 000-60 000, pentru aceste batalioane. Deak (1995), p. 224.
33. E important de subliniat faptul că Ungaria a dislocat un număr semnificativ de forțe de ocupație în acele zone din Cehoslovacia, Iugoslavia și România pe care le anexase și care nu sunt incluse în aceste statistici. Trupele ungare din fostele teritorii cehoslovace și iugoslave pot fi considerate ca servind scopurilor comune ale alianței ungaro-germane.
34. Fenyö (1972), p. 14.
35. Prima cerere de acest fel pare să fi fost făcută la 3 septembrie 1941. Vezi Fenyö (1972), p. 31; Franz Halder, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht: 1940–1945* (de acum înainte: KTB), Frankfurt am Main, Bernard și Graefe, 1961-1965, volumul III, p. 212.
36. Macartney (1957), volumul II, pp. 54-56.
37. Fenyö (1972), pp. 30-31; Sakmyster (1994), p. 270; Juhasz (1979), pp. 99-100.

38. Fenyö (1972), p. 34
39. Ibid. și Sakmyster (1994), p. 276. Ambasadorul special Karl Ritter, Ministerul de Externe, către Ernst Jagow, Budapesta, 25 octombrie 1941, NARA Microcopia T-120, Rola 92, cadrul 104314.
40. Ibid., cadrele 104315-16.
41. Fenyö (1972), pp. 34-35. Vezi secțiunea „2. Modificarea motivației: inducerea revizionismului teritorial", subsecțiunea „A. Ungaria și Galiția", în capitolul III al acestui studiu.
42. Drechsler în Wieczynski, (1993), p. 46; KTB, volumul III, p. 361.
43. Fenyö (1972), pp. 35-36.
44. Ibid., p. 36.
45. Ibid.; *Beitrag OKW zur Besprechnung des Reichsaussenministers mit Reichsverweser von Horthy*, 4 ianuarie 1942, NARA, microcopia T-120, rola 610 (colecția Loesch), cadrele F50303-301
46. Ibid. „Macartney (1957), volumul II, p. 66. Hitler cerea întreaga armată ungară, așa cum exista pe hârtie, aproximativ 28 de divizii.
47. Fenyö (1972), p. 37; memorandumul lui Weber, 17 ianuarie 1942, NARA Microcopia T-120, Rola 92, cadrul 104502 și Rola 221632, cadrul 221632.
48. Ibid.
49. Fenyö (1972), p. 37.
50. Macartney (1957), volumul II, p. 66.
51. Szinai și Szücs (1965), pp. 188-189.
52. Ibid., p. 188. Horthy l-a atacat pe Antonescu exact așa cum o făcuse și liderul Gărzii de Fier, Horia Sima, cu un an înainte. Pe vremea aceea, Sima îi relata mentorului său, Heinrich Himmler, că Antonescu era „legat de Anglia și Franța" și „permanent ostil Germaniei", la fel ca „majoritatea ofițerilor superiori", care, „ dacă manifestă simpatie și prietenie față de Germania, o fac doar din cauza circumstanțelor". Vezi ISISP, fond XIII, dosar 1735; Watts (1993), p. 311. Vezi și DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 129.
53. Fenyö (1972), p. 38; Telegramă de la Ribbentrop pentru Jagow, 19 ianuarie 1942, NARA, Microcopia T-120, Rola 92, cadrele 104513-14.
54. Fenyö (1972), p. 39. Logica lui Szombathelyi pare bine fundamentată.
55. Și chiar erau, din moment ce numărau 21 de divizii, în timp ce armata ungară, deși includea 28 de divizii, avea în realitate doar 21. Vezi Ibid. După ce au fost informați despre capacitatea reală de mobilizare a armatei ungare, germanii și-au mai redus pretențiile. Macartney (1957), volumul II, p. 67.
56. Macartney (1957), volumul II, p. 67.
57. Stark (1993), pp. 176-177.
58. Fenyö (1972), pp. 39-40 și Stark (1993), 177 și 199.
59. Macartney (1957), volumul II, p. 68 și nota de subsol 3 de pe aceeași pagină.
60. Hitchins (1994), pp. 473-474.
61. NARA, Modern Military Branch /MMB/, Grupul de arhivă 226, arhiva OSS, Documentul #26231, traducerea din decembrie 1941 care a fost făcută publică în timpul celei de-a treia săptămâni din luna ianuarie a anului 1942. Ungurii au întreprins raiduri de mică anvergură peste graniță cel puțin o dată pe săptămână în această perioadă. Numai în ianuarie au avut loc zece. Vezi Axworthy (1995), p. 73.
62. Cioflină (1995), pp. 83-98.
63. Axworthy (1995), p. 73.
64. Ibid; Hitchins (1994), p. 474.
65. NARA, MMB, RG 226, OSS, Documentul #119678, 11 februarie 1942, scrisoarea lui Antonescu către Hitler, p. 2.
66. Antonescu a refuzat, de asemenea, și alte oferte teritoriale, declarând că România nu era „o mare putere europeană, cu o misiune istorică de civilizare a lumii", ci avea mai degrabă

„o perspectivă naţională geografică realistă, limitată" şi că „toate aspiraţiile româneşti vor fi realizate" prin „apărarea împotriva Rusiei, prin lupta pentru distrugerea comunismului" şi „restabilirea drepturilor teritoriale ale României". În acest scop, el se aştepta să primească ajutorul lui Hitler „în acelaşi fel" în care el „luptase în marea bătălie împotriva slavismului şi pentru misiunea germană". Ibid.
67. Ibid., pp. 3-7.
68. Ibid., pp. 3-7. Fenyö (1972), p. 41, scrie că „Temerile lui Antonescu nu erau nejustificate; şi nici reclamaţiile sale nu proveneau din dorinţa de a vedea Ungaria trecând prin aceleaşi suferinţe ca şi România. Majoritatea rapoartelor trimise de miniştrii germani de la Budapesta şi Bucureşti în această perioadă se referă la continua tensiune între cele două ţări şi la incidentele ce surveneau din această cauză. Ungurii şi românii aveau frecvente dispute verbale violente, şi mai ales ungurii comasau trupe de-a lungul noii graniţe cu România pentru a apăra Ungaria de «pericolul românesc»".
69. NARA, MMB, RG 226, OSS, Document #119678, 11 februarie, 1942, scrisoare a lui Antonescu către Hitler, p. 7.
70. Karl Drechsler, „Germany and Its Allies and the War Against the Soviet Union, 1940–1942", în Joseph L. Wieczynski, editor, *Operation Barbarossa: The German Attack on the Soviet Union: June 22, 1941*, Salt Lake City, Charles Schlacks Jr., 1993, p. 46.
71. Maior Eftimie Ardeleanu, locotenent-colonel Alexandru Oşca, Dumitru Preda, *Istoria Statului Major General Român: Documente 1859-1947*, Bucureşti, Editura Militară, 1994, pp. 293-295; Axworthy (1995), p. 77.
72. Axworthy (1995), p. 75. Poate că au fost mai puţin de 382 000 de soldaţi. Antonescu a dat cifra de 360 000 soldaţi la procesul său din 1946. Ciucă (1994), vol. I, p. 201. Potrivit cifrelor Marelui Stat-Major, aflate în Arhivele Ministerului român al Apărării Naţionale, numărul soldaţilor desfăşuraţi a fost de 220 000 (cu 270 000 mai puţin decât 490 000). Acesta s-ar putea referi doar la trupele desfăşurate pe front, şi nu şi la cei aproximativ 100 000 de soldaţi din trupele de ocupaţie, ajungându-se astfel la 370 000, cifra în acord cu cea dată de Antonescu şi de Statul-Major General. Vezi MAN, fondul 1000, dosarul nr. 2059, pp. 200-220.
73. Fenyö (1972), p. 101 şi Drechsler în Wieczynski (1993), p. 46.
74. Fenyö (1972), p. 103; Horthy către Hitler, microcopie NARA T-77, rola 778, cadre 5504023-24.
75. Fenyö (1972), p. 103. Fiind grav bolnav în timpul bătăliei de la Stalingrad, Antonescu l-a informat pe şeful său de Stat-Major că decizia de a lupta sau de a se retrage trebuia s-o ia comandantulul de pe câmpul de bătaie, singurul care are informaţiile necesare pentru a lua această hotărâre. Dat fiind că nu avea un ordin clar de la Antonescu şi că germanii nu voiau să permită retragerea, comandantul român de pe front nu a luat nicio decizie.
76. Macartney (1957), volumul II, p. 138.
77. Ibid., p. 211 and Fenyö (1972), pp. 109 and 137.
78. Fenyö (1972), p. 137.
79. Ibid.
80. Ibid., p. 148.
81. Înregistrări ale discuţiilor dintre Führer şi regentul Horthy, 16 aprilie 1943, în microcopie NARA T-120, rola 618 (Colecţia Loesch), cadre F13163-64, Fenyo (1972), p. 106. Germanii se plânseseră de slaba performanţă a trupelor ungare din vara lui 1941. Vezi, de exemplu., KTB, volumul III, pp. 500-503.
82. Fenyö (1972), p. 105; microcopie NARA T-78, rola 333, cadre 6290713-16. Jány ar fi putut să reacţioneze atât de violent din cauza numărului disproporţionat de mare al oamenilor de altă etnie în afară de cea ungară care fuseseră mobilizaţi cu forţa şi luptau pe front. Vezi, de exemplu, Rothschild (1993), p. 186, Macartney (1957), volumul II, p. 68 şi nota de subsol 4, precum şi NARA, MMB, RG 226, OSS, documentul #119678, 11 februarie 1942, scrisoare de la Antonescu către Hitler.

83. Szinai și Szücs (1965), p. 212 și Fenyö (1972), pp. 107- 108.
84. Szinai and Szücs (1965), pp. 231-235.
85. Macartney (1957), volumul II, p. 184
86. Ibid., p. 138; Colonel Pappenheim către Berlin, 15 septembrie, 1943, NARA, microcopia T- 120, rola 94, cadrul 106605 și T-77, rolă 94, cadru 5632212.
87. Ibid.; Jagow către Berlin, 17 septembrie, 1943, NARA, microcopia T-120, rola 94, cadrul 106606.
88. Macartney (1957), volumul II, p. 184.
89. Fenyö (1972), pp. 138-139.
90. Macartney (1957), volumul II, p. 189
91. Ibid., pp. 214-215.
92. Ibid., p. 215.
93. ISISP, fondul 10, dosarul nr. 7, Antonescu către Manstein, 9 decembrie, 1942.
94. Ibid. Antonescu și Hauffe nu se simpatizaseră niciodată, dimpotrivă, se detestau reciproc, relația dintre ei fiind total diferită de aceea colegială între Mannerheim și șeful Misiunii Germane în Finlanda, Waldemar Erfurth. În schimb, relația lui Antonescu cu succesorul lui Hauffe, generalul Erik Hansen, era una de respect reciproc.
95. Ibid.
96. Manstein (1985), p. 310. Manstein credea că Antonescu „dăduse glas deziluziei justificate a unui soldat care își vede camarazii sortiți pieirii, din cauza greșelilor altora" și „i-a dat scrisoarea lui Hitler – căruia știam că îi erau destinate cuvintele mareșalului"
97. Axworthy (1995), p. 119.
98. Schmidt (1951), p. 245.
99. Deutsches Zentralarchiv, Potsdam (de aici înainte: DZ), Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936-1945), Handakten Clodius, banda 68.736, p. 365-379; Axworthy (1995), p. 124. Axworthy scrie că „Antonescu putea să fie și prefăcut când îi convenea. Venea la fiecare întâlnire înarmat cu teancuri de statistici pregătite cu grijă de (șeful Marelui Stat-Major) generalul Șteflea, pentru a demonstra că România era mai slabă decât era cu adevărat și că lupta cu mai multă vitejie decât era cazul" , în ideea de a-și spori influența. Ibid., p. 121.
100. Axworthy (1995), p. 119; Schmidt (1951), pp. 247-269; Hitchins (1994), p. 489.
101. Albert Seaton, *The Russo-German War 1941-1945*, Novato, CA, Presidio, 1972, p. 392; KTB, volumul III, p. 1508.
102. Hillgruber (1954), p. 164; Axworthy (1995), p. 148.
103. Hitchins (1994), pp. 488-489. Finlanda ajunsese și ea între ciocan și nicovală din cauza eforturilor de a încheia pace cu Aliații, iar germanii i-au impus chiar un embargo temporar la începutul lui septembrie 1944. Seppinen (1983), p. 263-264.
104. NARA, MMB, RG 226, OSS, document XI,6935, 12 august, 1943, raportul lui Killinger despre discuția avută cu mareșalul Antonescu (desecretizat pe 30 decembrie, 1985).
105. NARA, Microfilm Publication MU98, rola 37, raport #308R73, 21 august, 1943, Burton Berry (Istanbul) către Washington. Serviciile de contraspionaj francez și englez din Alger au raportat același lucru. Vezi Ibid., RG 226, OSS, raport #3261, 24 august, 1943. Vezi și RG 65, cutia 3198, raport OSS t #A13404, 21 octombrie, 1943.
106. Lucrarea PIC #14, „Political Alignments in Roumania, Nov. 1942 – July 1943", în NARA, MFB, RG 319, cutia 968, dosar 092., August 18, 1943, Joint Intelligence Collection Agency, Middle East (JICAME), USAFIME.
107. Ibid.
108. Ibid.
109. Seaton (1971), p. 393; KTB, volumul III, pp. 1228-1229.
110. MAN, fond 948, RSSI, dosar nr. 3376, nota de subsol nr. 30
111. Ibid., nota de subsol nr. 36.

112. Ibid.
113. Karl Drechsler, „Germany and Its Allies and the War Against the Soviet Union, 1940–1942“, în Wieczinsky (1993), p. 46.
114. E.A. Radice, „The German Economic Programme in Eastern Europe“, în M C. Kaser şi E.A. Radice, editori, *The Economic History of Eastern Europe 1919-1975*, volumul II: *Interwar Policy, The War and Reconstruction,* Oxford, Clarendon Press, 1986, pp. 301-302.
115. Royal Institute of International Affairs, *Occupied Europe: German Exploitation and its Post-War Consequences*, Londra, Oxford University Press, 1943, p. 16. De asemenea, O. Groehler şi W. Schumann scriu că alianţa nu a reuşit din cauza: „1. manierei dictatoriale prin care încercau conducătorii Germaniei să rezolve problemele coaliţiei de război, o politică având ca rezultat permanenta teamă a aliaţilor de represiuni militare şi economice din partea nemţilor; 2. intenţiile şi interesele diferite şi câteodată antagoniste ale ţărilor mai mici din alianţă“ Vezi Groehler şi Schumann, „Zu den Bundnisbeiehunge des faschistischen Deutschlands im zweiten Weltkrieg,“ *Zeitschrift fur Geschichtswissenschaft*, 7 (1980), p. 626 şi Drechsler în Wieczynski (1993), p. 38.
116. Royal Institute of International Affairs (1943), p. 51.
117. Deşi era o măsură comună majorităţii statelor mici din Axă, cel mai bun exemplu în acest sens îl oferă românii care furnizau o cantitate mică de petrol şi englezilor „în 1942 şi 1943“ NARA, Modern Military Branch, OSS RG 226, Document XL 22947 OSS Interogarea trimisului special al Germaniei, Hermann Neubacher.
118. Ibid.; Henry Simon Bloch şi Bert F. Hoselitz, *The Economics of Military Occupation*, Chicago, University of Chicago Press, 1944, pp. 11-12 şi 14-17.
119. Radice, „The German Economic Programme in Eastern Europe“, în Kaser şi Radice (1986), pp. 302-303.
120. Ibid.
121. See, de exemplu, DGFP, Seria D, volumul XIII, documente 262 şi 423, pp. 417-418 şi 686; Waldemar Erfurth, *Der finnische Krieg 1941–1944*, Wiesbaden, 1950, p. 68.
122. Manninen în Nissen (1983), pp. 145 şi 168-170.
123. DGFP, Seria D, volumul XIII, document 507, pp. 849-855. Vezi şi Ibid., Document 228, pp. 355-357.
124. Goebbels (1948), p. 58. Chiar şi când tratativele de pace au fost descoperite de Berlin în aprilie, Goebbels scria: „La drept vorbind, finlandezii nu au cum să încheie o pace separată, pentru că sunt complet dependenţi de noi în ceea ce priveşte hrana. O ştiu şi ei foarte bine, iar americanii i-ar duce la dezastru, căci nu-i pot ajuta cu alimente, ca să nu mai spunem de alte lucruri“. Însemnare din 24 aprilie 1943, p. 343.
125. Ilkka Seppineen, *Suomen Ulkotnahnkaupnn Ehdot 1939-1944 (Finnish Foreign Trade Relations 1939–1944),* Helsinki, Suomen Historiallinen Seura, 1983, p. 261.
126. Ilkka Seppinen, *Fortsdltningskriget 1941–1944: Finlands beroende av Tyskland, eller Tysklands beroende av Finland? (The Foreign Trade War 1941–1944: Finland's Dependence on Germany or Germany's Dependence on Finland?),* manuscris nepublicat, Helsinki, Universitatea din Helsinki, 1998, p. 1. Singurul stat independent îndatorat Germaniei era Turcia, care avea de plătit cinci milioane RM. Iugoslavia, Letonia şi Lituania, precum şi Norvegia ocupată aveau şi ele datorii faţă de Germania potrivit conturilor de cliring.
127. Ibid., p. 14.
128. Ibid., p. 2.
129. De exemplu, pe acestea le dau Kaser şi Radice (1986) şi Ránki (1993).
130. Până în 1991, rapoartele lui Carl Clodius erau păstrate la Deutsches Zentralarchiv, Potsdam (DZ), Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Bd. 68.736. Se discută despre contul de cliring al României la pp. 344-358. Vezi şi, colecţia ISISP în Arhivele de Stat, Bucureşti, fond 10, dosar nr. 219, volumul V, pp. 33-43.

Cifrele coroborate pot fi găsite în procesul-verbal stenografiat din februarie 1944 al şedinţei Consiliului de Miniştri în NARA, Record Group 226, înregistrările OSS, document 128316, „România: Procesul-verbal al şedinţei de cabinet de pe 23 februarie 1944"

131. Ibid.

132. NARA, Military Field Branch, RG 165, cutia 3197, OSS raport #D-1072, 14 februarie 1944, Istanbul.

133. DZ, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Bd. 68.736 pp. 204-210.

134. Ultima mărturie scrisă a ministrului-adjunct de Finanţe, Mircea Vulcănescu, făcută la Curtea de Apel Bucureşti pe 15 ianuarie 1948, este reprodusă în *Ethos* de Ioan Cusa şi Virgil Ierunca, Paris, volumul 4 (1983) (mai târziu: Vulcănescu (1983)), îndeosebi pp. 67-77.

135. Vezi, de exemplu, Ránki în Lengyel (1993), pp. 48-49.

136. Vezi Macartney (1957), volumul II, p. 68, şi NARA, Record Group 226, Înregistrări OSS, Document 128316, România: Procesul-verbal al şedinţei cabinetului de pe 23 februarie 1944.

137. Ibid. Discuţiile referitoare la dreptul României la capturi de război la Krivoi-Rog şi din materialele luate din Transnistria de către forţele germane au constituit categoric unul din multele puncte sensibile în cadrul negocierilor româno-germane din ianuarie-februarie 1944.

138. Vezi, de exemplu, Charles Higham, *Trading with the Enemy*, New York, Barnes & Noble, 1995, pp. 1-19. Higham scrie că, deşi avea misiunea de „a acorda Aliaţilor compensaţii pentru Primul Război Mondial, plătibile de către Germania", banca direcţiona banii către maşina de război a lui Hitler şi, „în primii doi ani de când ajunsese Hitler la putere", în 1933–1935, „îi finanţa masiv pe nazişti". Aceasta era banca prin care trecea aurul naziştilor la Swiss National Bank, pe care elveţienii nu-l considerau furat, întrucât aşa afirma trimisul special al lui Hitler la BIS. Ibid., p. 17.

139. Unul din motivele acestei erori este tendinţa de a se bizui pentru coroborare pe două lucrări româneşti din era comunistă care manipulează faptele cu bună ştiinţă pentru a acoperi exploatarea ulterioară a Uniunii Sovietice. În ambele cazuri, autorii au fost ideologi de frunte ai marxism-leninismului: Ion Popescu-Puţuri şi alţii, *La Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale*, Bucureşti, 1964, şi N.N. Constantinescu, „The Exploitation and Pillage of the Romanian Economy by Hitler Germany in 1939-1944", *Revue Roumaine d'Histoire*, volumul III, nr. 1, 1964.

140. DZ, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Bd. 68.746, pp. 344-348; ISISP, fond 10, dosar 219, vol. V, pp. 33-37. Referindu-se la Elveţia, Clodius se plânsese că „nici măcar ţările neutre" nu susţin principiul contravalorii, „chiar dacă ne acordă credite mari". Ibid.

141. Fenyö (1972), p. 88, scrie că Ungaria a contribuit cu 1-1,1 milioane RM înainte de ocupaţia din martie 1944. Folosind aceeaşi cifră a Băncii pentru Cooperare Internaţională citată şi de Macartney (1957), volumul II, p. 297, Radice afirmă că datoriile Germaniei faţă de Ungaria se ridicau la 360 milioane RM în 1942, 440 milioane RM în 1943 şi 997 milioane RM în 1944, înainte de ocupaţie. Cifrele mai recente oferite de Ránki în Lengyel (1993), pp. 48-49 (şi Fenyö (1972), p. 88) consideră balanţa de cliring a Ungariei de 850 milioane RM în 1942, peste un miliard RM în 1943 şi 2,25 miliarde în septembrie 1944.

142. Radice în Kaser şi Radice (1986), pp. 347, 351-2 şi 354. În mod inexplicabil, după ce observă că, în cazul Bulgariei şi al Slovaciei, costurile ocupaţiei au intrat în contul de cliring, şi de aceea nu ar trebuie să fi socotite separat, Radice face exact acelaşi lucru şi în cazul României.

143. Toate acestea sunt descrise în NARA, Modern Military Branch, Record Group 226, Înregistrările OSS, Documentul 128316, „România: Proces-verbal al şedinţei cabinetului din 23 februarie", mai ales pp. 8-18; Ibid., Record Group 319, Box 968, Documentul 091.31, Divizia de contraspionaj, Biroul comandamentului operaţiilor navale, Departamentul Marinei, Raportul serviciilor secrete #179-44, 21 martie, 1944, „Acordul economic român

cu Germania"; Ibid., Military Field Branch, Record Group 165, cutia 3197, Raport OSS #D-1072, 14 februarie, 1944. Brandt (1956), pp. 228-229, scrie că „România nu trebuia să facă un efort prea mare pentru a întreține trupele germane staționate pe teritoriul ei... De fapt, contribuția României a fost parțial plătită de către Reich, pentru că unitățile armatei române care luptau în partea sudică a frontului de est din Rusia erau aprovizionate din depozitele armatei germane". Lucrarea lui Kaser și Radice a fost publicată în același an în care NARA a desecretizat documente importante despre România și cu mai mulți ani înainte ca România și fosta Germanie de Est să permită accesul la arhivele lor.
144. Radice în Kaser și Radice (1986), p. 351; Fenyö (1972), p. 99.
145. Macartney (1957), volumul II, p. 68 și nota de subsol 3.
146. Fenyö (1972), p. 99; Macartney (1957), volumul II, p. 297.
147. Ibid. Macartney afirmă că datoria totală a Germaniei față de Ungaria a ajuns la 3,32 miliarde în septembrie 1944.
148. Szakali în Romsics (1995), pp. 147-148
149. Rothschild (1992), pp. 179-80 și 184-5; Hoensch (1996), pp. 144-145, 151 și 153.
150. Lorand Tilkovsky în Sugar (1990), p. 342.
151. DGFP, Seria D, volumul X, documentul 55, pp. 56-57. După ce ministrul de Externe ungar „a subliniat că, atunci când se va face mult dorita revizuire a granițelor ei cu România, Ungaria va fi complet satisfăcută", reprezentantul german „a întrebat de două ori" dacă declarațiile ministrului exprimau „poziția oficială a guvernului ungar," iar ministrul „a confirmat explicit și a răspuns afirmativ întrebării mele ulterioare dacă ar trebui să raportez la Berlin declarațiile sale în acest sens".
152. Fenyö (1972), p. 85. Fenyö scrie că: „Ungaria a primit regiunea Bácska, după operațiile comune împotriva Iugoslaviei în aprilie 1941, doar în schimbul întregului surplus al recoltei de cereale din acea provincie" Vezi și Raport al lui Erdmannsdorff către Ministerul de Externe al Reichului, 9 mai, 1941 Microcopie NARA T-120, rola 2563, cadre 312179-89 și Telegramă a lui Clodius către Berlin, 15 iulie, 1941, rola 2564, cadre 312846-47.
153. Szinai și Szücs (1965), pp. 137-140
154. György Lengyel, „Institutions, Elites, Ideologies," în Lengyel, ed. (1993), p. 11
155. Fenyö (1972), pp. 86-87.
156. Ibid., Telegrama lui Clodius (din Roma) către Berlin, 31 iulie 1941, Microcopie NARA T-120, rola 91, cadre 103901-4 și Clodius către Berlin, 9 iulie 1941, rola 2563, cadrul 312202.
157. Ibid., p. 88; Telegramă a lui Clodius către Berlin, 20 iulie 1941, Microcopie NARA T-120, rola 2563, cadrul 312268. Clodius a rezumat aceste prime negocieri ca fiind „un important pas înainte în asimilarea Ungariei în planurile germane de reconstrucție economică a Europei sub conducerea Germaniei". Telegramă a lui Clodius (din Roma) către Berlin, 31 iulie 1941, op. cit. În acel timp, instrucțiunile lui Clodius de la Ribbentrop încă stipulau că nu trebuie să facă presiuni politice pe față. Fenyö (1972), p. 96-97; Telegramă de la Wiehl către Budapesta, 18 iulie 1941, Microcopie NARA T-120, rola 1168, cadrul 469002.
158. Ibid.
159. Ibid.; Telegramă de la Clodius către Berlin, 14 februarie, 1942, Microcopie NARA T-120, rola 2563, cadre 312611-12 și Memorandumul înaintat de Helmut Triska to Martin Luther asupra discuției cu Remenyi-Schneller, 30 septembrie 1942, în Ibid, rola 2565, cadrul 313835.
160. Ibid.; Memorandumul lui Schnurre, 2 iunie 1942, Microcopie NARA T-120, rola 93, cadrul 105636.
161. György Ránki, „The Economy of Occupied Europe", în Lengyel, ed. (1993), pp. 48-49; Iván T. Berend and György Ránki, *Hungarian Economy in the Twentieth Century*, New York, Columbia University Press, 1985, p. 186; Iván T. Berend și György Ránki, *Economic Development in East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, New York, 1974, p. 333. În această ultimă

lucrare, Berend și Ránki traduc declarația ministrului german de finanțe astfel: „Grosul exporturilor Ungariei trebuie privit ca o contribuție la războiul nostru comun, a cărei contravaloare urmează a fi trecută în cont". Arhivele Naționale ale Ungariei, Departamentul de politici economice din Ministerul de Externe, material din cadrul negocierilor economice ungaro-germane din 1942.

162. Ránki în Lengyel (1993), p. 49 și Berend și Ránki (1974), pp. 333-334

163. Fenyö (1972), p. 87; Dr. Langfried către Weizsacker, 30 iulie 1942, Microcopie NARA T-120, rola 2564, cadre 312908-9 și Wiehl către Clodius, 31 iulie 1942, rola 2564, cadre 312913-14.

164. Macartney (1957), volumul II, p. 118.

165. Fenyö (1972), p. 88

166. Macartney (1957), volumul II, p. 50, nota de subsol 2

167. Ibid, p. 50.

168. Ibid, p. 84; Emil Wiehl to Rintelen, Berlin, 6 august, 1942 Microcopie NARA T-120, rola 2565, cadre 313920-21 și rola 93, cadrul 105501.

169. Tilkovsky în Sugar (1990), p. 350. În același timp, în primăvara anului 1943, „Agenții germani din Ungaria au cerut tuturor organizațiilor de dreapta să contribuie la menținerea ordinii și prevenirea sabotajului economic".

170. Ránki în Lengyel (1993), p. 49. După cum observă Hoensch: „Deoarece Germania își plătea foarte încet datoriile și a încetat orice plăți după 1943, economia nu putea fi ținută pe linia de plutire decât prin tipărirea de bani fără acoperire, ceea ce a dus la inflație galopantă. Cantitatea de bani a crescut de la 863 milioane pengo în 1938 la 12.3 miliarde în 1944". Hoensch (1996), p. 153. Spre deosebire de Ungaria, în România suma a crescut de la 50 miliarde lei în 1939 la doar 150 miliarde lei în 1944. NARA, MFB, RG 165, cutia 3197, OSS, Raport #D-1072, Istanbul, 14 februarie 1944. Vezi și *Sudost Ekonomist,* 12 noiembrie 1943.

171. Fenyö (1972), p. 98; Clodius către Berlin, 7 decembrie 1943, NARA Microcopie, T-120, rola 2564, cadrul 313176.

172. De exemplu, instrucțiunile date lui Veesenmeyer de către Hitler subliniau faptul că toate resursele economice ungare trebuiau exploatate pentru efortul de război. Fenyö (1972), p. 180; Hitler către Veesenmeyer, 19 martie 1944, NARA Microcopie T-120, rola 99, cadre 109870-71. Dat fiind că, în martie 1944, datoria Germaniei către Ungaria era deja cu 400% mai mare decât cea către România, creșterea datoriei față de Ungaria, cu 1000% mai mare decât cea față de România reprezintă o schimbare cantitativă, nu calitativă.

173. Ibid., p. 98 și 180; Telegramă de la Clodius (din Vienna) către Berlin, 20 martie 1944, NARA Microcopie T-120, rola 2564, cadru 313250.

174. Ibid.

175. Acest lucru este cu siguranță insinuat în ordinul dat de Keitel forțelor implicate în ocupație înainte de începerea operației, în care generalul sublinia: „Trupelor le este strict interzis să se amestece în viața economică. Principala sarcină administrativă a comandanților germani în Ungaria este să asigure continuarea lucrului în întreaga agricultură, industrie petrolieră, în cele mai importante fabrici de armament și uzine care produc în interesul Germaniei". Fenyö (1972), p. 159; *Besondere Anordnungen Nr 1 zum Stichwort „Margarethe"* 11 martie 1944, NARA Microcopie T-77, rola 99, cadre 109834-35.

176. Ibid., p. 154; Mesaj trimis de Heneke lui Sonnleithner, 17 septembrie, 1943, NARA Microcopie T- 120, rola 94, cadrul 106620.

177. Ibid.; Raport al lui Veesenmeyer pentru Steengracht *(geheime Reichssache)*, NARA Microcopie T- 120, rolla 94, cadre 106873-910.

178. Ibid.

179. Până în martie 1944, mai puțin de 2 000 militari germani erau stationați în Ungaria. Numărul acestora a crescut la 25 000-50 000 la începutul ocupației, dar s-a redus drastic la

10 000 aproape imediat după aceea, când a devenit evident că ungurii, şi îndeosebi armata ungară, simpatizau cu ocupanţii. În acelaşi timp, erau între 65 000 şi 85 000 de soldaţi germani staţionaţi în România „neocupată".

180. Szinai şi Szücs (1965), p. 289. Tilkovsky consemnează: „Ocupaţia a avut loc pe 19 martie, practic fără rezistenţă. Horthy a rămas regent. După negocieri cu Edmund Veesenmeyer, ambasadorul plenipotenţiar german, l-a desemnat pe Döme Sztójay, ambasadorul Ungariei la Berlin, şeful noului guvern. Politica germanilor era să le întreţină ungurilor iluzia suveranităţii, lucru care îi făcea mai uşor să obţină cooperarea autorităţilor. Au părut aşadar satisfăcuţi de schimbările la vârf din administraţie şi armată. Armata 1 ungară a primit ordin să plece pe frontul sovietic... Guvernul Sztójay a dat o mână de ajutor la jaful economic al ţării. Exportul de produse alimentare a crescut". Tilkovsky, Sugar (1990), p. 351.

181. Szinai şi Szücs (1965), p. 285

182. Ibid. Procesele-verbale consemnează şi că: „Prim-ministrul i-a mulţumit în numele guvernului său şi al întregii naţiuni Înălţimii Sale Regentul pentru că, în aceste clipe grele pentru poporul lui, având în vedere posibilele consecinţe dezastruoase, luase cea mai bună decizie cu putinţă, fără să-şi asume niciun fel de angajamente".

183. Fenyö (1972), p. 182; Veesenmeyer către Ribbentrop, 25 martei 1944, NARA Microcopie T-120, Roll 99; Frames 109928-29.

184. Fenyö (1972), p. 99; Memorandum by Clodius, April 15, 1944, NARA Microcopy T-120, rola 2564, cadre 313463-65. 100 pengo era echivalentul a 60,90 Reichsmarks la începutul lui 1944. Vezi T-84, rola 136, cadrul 1438704.

185. Ibid.

186. Szinai şi Szücs (1965), pp. 304-307

187. Ibid., pp. 307-309.

188. DGFP, Seria D, volumul VI, documentele 30, 78 şi 131, pp. 31, 91-96, şi 160-166; volumul VIII, documentul 166, pp. 172-173; volumul IX, documentul 27, pp. 49-53; volumul X, documentul 315, pp. 446-448; Berend and Ránki (1974), pp. 331-332; Radice în Kaser şi Radice (1986), pp. 334-335; Watts (1993), pp. 206-208 şi 333-335.

189. ISISP, fond 10, dosar 9G, p. 90. Antonescu către Consiliul de Miniştri, 3 octombrie 1940. Antonescu consemna că „toate principiile şi condiţiile propuse atunci au fost acceptate" de către germani; DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 126, p. 224.

190. ASB, Fondul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri, dosar nr. 333/1940, p. 1, instrucţiunile date de Antonescu ministrului economei naţionale în şedinţa Consiliului de Miniştri de pe 18 septembrie 1940.

191. DGFP, Seria D, volumul XI, document 387, p. 680-1; volumul XII, document 126, pp. 223-227. În acelaşi timp, cam 18 000 de soldaţi din armata germană, care fuseseră chemaţi în România de Carol în iulie 1940, au început să sosească în România în cursul lui octombrie 1940. Ibid., documentele 80, 84, 169 şi 171, pp. 136, 144-145, 279 şi 286-288.

192. Maurice Pearton, *Oil and the Romanian State*, Oxford, Oxford University Press, 1971, p. 228; DGFP, Seria D, volumul XII, documentul 126, p. 224. În septembrie 1941, Mihai Antonescu i-a amintit trimisului special german pe probleme economice că România se străduise „să aprovizioneze Germania cu grâu românesc în măsura în care acesta nu era necesar pentru nevoile populaţiei române" şi că „mareşalul îl însărcinase cu elaborarea unui plan cu noi pentru livrări din partea Germaniei care să corespundă în linii mari cu serviciile făcute de România Germaniei". Ibid., volumul XIII, documentul 369, p. 593.

193. Vulcănescu (1983), p. 50.

194. Ibid., pp. 69-70.

195. În discuţia avută cu şeful Legaţiei americane, Iuliu Maniu a vorbit despre descoperirea a „sute" de vagoane de marfă pline de grâu, legume şi alte alimente necesare, care erau pe punctul de a fi scoase ilegal din ţară de către germani. Când vameşii români le opriseră,

pentru că documentele nu erau în regulă, li s-a spus să-și vadă de treabă și vagoanele de cale ferată au trecut peste graniță. Acesta era doar un exemplu, putea să mai dea multe..." NARA, Documentele Departamentului de Stat, Războaie în străinătate 871.00/911, Telegrama #959, 15 noiembrie 1941, Franklin Mott Gunther către Washington.
196. DGFP, Seria D, volumul XIII, documentul 369, pp. 592-593
197. Ibid., pp. 592-593.
198. Ibid., Documentul 406, p. 651.
199. Ibid., pp. 651-652
200. NARA, Documentele Departamentui de Stat, Războaie în străinătate 871.00/911, Telegrama #959, 15 noiembrie 1941, Franklin Mott Gunther către Washington.
201. Așa cum se consemna mai târziu într-un raport al Serviciului de contraspionaj din Departamentul de Război: „Acum nu mai circula moneda germană în România; se dăduse o lege în acest sens și era aplicată cu strictețe. Era urmarea stării de lucruri din 1941, când trupele germane cumpărau marfă în orice magazin cu RM, la o rată de schimb fixă de 60 lei pe RM. Din cauza achizițiilor constante ale nemților, autoritățile române au fost nevoite să pună capăt acestei practici". NARA, Military Field Branch, RG 165, Documente ale Departamentului de Război și Serviciilor Speciale, înscris 77, cutia 3197, JICAME raport #33, 6 iunie 1943.
202. DGFP, Seria D, volumul XIII, documente 505 și 513, pp. 846-848 și 874-878.
203. Ibid., document 513, pp. 874-878.
204. Ibid.
205. Ibid., document 519, pp. 892-894.
206. ISISP, fond 13, dosar nr. 1263, Consemnări pe marginea discuției dintre feldmareșalul Keitel și mareșalul Antonescu la Cartierul General, pe 11 februarie, 1942.
207. *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 27, 2 februarie 1942.
208. ISISP, fond 13, dosar nr. 1263, Consemnări pe marginea discuției dintre feldmareșalul Keitel și mareșalul Antonescu, la Cartierul General, 12 februarie 1942.
209. Ibid.
210. DZ, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Band 68.736, pp. 356-379; Arhivele ISISP, fond 10, dosar nr. 219, vol. V, pp. 45-69; și Andreas Hillgruber, ed. *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes, Zweiter Teil 1942-1944*, Frankfurt am Main, Bernard & Graefe Verlag für Wehrwesen, 1970, Document nr. 26, Notă asupra conversației dintre Führer și mareșalul Antonescu la Cartierul General al Führerului „Wolfsschanze", 10 ianuarie 1943, 11:30. Vezi și, A. Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979. p. 239.
211. Hillgruber (1970), document 27, notă asupra conversației dintre Führer și mareșalul Antonescu la Wolfsschanze, 10 ianuarie 1943, 19:30; Simion (1979), p. 246.
212. ISISP, fond 13, dosar 1236, pp. 84-90.
213. Ibid; Simion (1979), p. 247
214. Ibid.
215. ISISP, fond 13, dosar nr. 1263, pp. 91-92, Discuția dintre Ribbentrop și Mihai Antonescu în prezența ministrului Economiei Reichului, Walther Funk, a lui Carl Clodius și Nicolae Răzmeriță, 11ianuarie, 1943, 16:30.
216. Ibid.; Simion (1979), p. 249; Hillgruber (1954), p. 165. Germanii au fost de acord și să livreze tancuri și vehicule motorizate pentru 19 divizii, să trimită 520 000 tone de fier pe lângă cele 100 000 tone conținute în materialele de război și să-l înlocuiască pe generalul Hauffe, care a nesocotit informațiile secrete – până la urmă exacte – despre ofensiva sovietică la Stalingrad, furnizate de români, și a dat apoi vina pe români pentru dezastru.
217. DZ, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Bd. 68.736 pp. 344-348; ISISP, fond 10, dosar 219, volumul III, pp. 55-58.

218. Ibid.
219. Ibid. Germanii, comentând asupra faptului că, deși socoteau foarte generoase facilitățile de creditare oferite de România, cerealele și petrolul românești erau încă livrate Germaniei pe o bază restrictivă *quid pro quo*, au remarcat că „Este paradoxal ca această acordare de credit să aibă drept rezultat restricționarea mărfurilor destinate Germaniei". Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare: MAE), fond 71 Germania, 1920-1944, volum 103, *Deutsche Befandtschaft* raport din 20 martie 1943; Simion (1979), pp. 255-256.
220. DZ, Auswärtiges Amt, Handelspolitische Abteilung (1936–1945), Handakten Clodius, Bd. 68.736, pp. 344-348.; ISISP, fond 10, dosar 219, vol. V, pp. 33-37.
221. Ibid.; Simion (1979), p. 328. Ministerul de Externe al Marii Britanii raporta: „colaborarea economică a atins un punct critic" deoarece „românii continuă să refuze livrarea și alimente, altfel decât contra unei plăți imediate în natură, în aur sau în valută străină", provocând o întrerupere a negocierilor economice purtate de Clodius. România „a refuzat categoric să finanțeze mai departe exportul de bunuri în Germania prin emiterea de noi bancnote", în timp ce „germanii, pe de altă parte, nu au putut promite nici valuta străină, nici bunurile de care românii sunt interesați". PRO, FO 371/43992, Document 59107, p. 13.
222. Hillgruber (1954), p. 176. Potrivit unui raport al Departamentului de Stat american, după două luni de negocieri, Clodius „nu reușise să încheie un acord comercial avantajos pentru germani, deoarece românii insistau să primească aur sau bunuri în schimbul produselor trimise în Germania". NARA, Microfilm Publication MI 198, rola 37, raport #2108. 28 decembrie 1943, Burton Berry (Istanbul) către Washington.
223. Hillgruber (1954), pp. 176-177.
224. ISISP, fond 13, dosar nr. 1333, vol. VII, pp. 17-29, Telegrama nr. 6942, 30 noiembrie 1943, Neubacher și Killinger la Berlin. Neubacher a ajuns la concluzia că „greutățile în politica comercială din relațiile cu România, care au devenit din ce în ce mai mari în ultimele luni, sunt condiționate politic". Clodius a încercat să-l convingă pe mareșal, „insistând" la începutul lui decembrie, însă a raportat la Berlin că „Antonescu și-a susținut poziția negativă în privința tuturor punctelor esențiale".
225. ISISP, fond 13, dosar nr. 1333, vol. VII, pp. 28-31.
226. Ibid., fond 13, dosar nr. 2859, Scrisoare trimisă de Adolf Hitler mareșalului Antonescu, 15 decembrie, 1943.
227. Ibid.
228. Ibid.
229. Hillgruber (1954), p. 178-9 și 203. Potrivit unui raport al serviciilor secrete americane din 29 martie 1944, acordul a fost semnat „după lungi discuții, iar, ca să obțină consimțământul României, Germania a fost obligată să-și achite datoriile din 1942–1943, ceea ce s-a făcut prin plata a 60 milioane de franci elvețieni și trimiterea a șapte vagoane cu aur". NARA, Modern Military Branch, RG 319, Serviciile Secrete ale Armatei – România 1941-1944, Raport #212, Serviciile Secrete ale Marinei (Alexandria). Vezi și RG 319, cutia 968, document 091.31, Divizia Contraspionaj, Biroul comandantului operațiilor navale, Departamentul de Marină, raport secret #179.44, 21 martie 1944, „Acordul comercial român cu Germania".
230. NARA, RG 226, Înregistrări ale OSS, document 128316, România: Proces-verbal al ședinței cabinetului din 23 februarie 1944 (desecretizat pe 18 septembrie 1986), pp. 34 și 45. Mareșalul Antonescu a remarcat și că „Aceste eforturi și-au atins scopul și ne-au adus adus, după trei ani și jumătate, rezultate foarte bune. Adevărul este că, din punct de vedere financiar și economic, situația țării noaste e invidiată de alte state". Ibid., p. 40.
231. ISISP, fond 13, dosar nr. 1736, vol. V, Stenograma conversației dintre ministrul de Externe al Reichului și vicepreședintele Consiliului de Miniștri Mihai Antonescu la Cartierul General al Führerului, 5 august 1944; Simion (1979), p. 417.

232. Ibid.
233. Ibid.
234. William N. Medlicott, *The Economic Blockade*, Londra, 1959, Volumul II, p. 6 şi 9; Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 374.
235. Kaser and Radice (1986), p. 386-387. Radice scrie mai departe că statisticile referitoare la import sugerează că „Germania reuşea să pună mâna pe mai mari cantităţi de produse ale Ungariei decât reiese din declaraţiile oficialilor unguri".
236. Karl Brandt, în colaborare cu Otto Schiller şi Franz Ahlgrimm, *Management of Agriculture and Food in the German-Occupied and Other Areas of Fortress Europe: A Study in Military Government*, Stanford, Stanford University Press, 1953, pp. 216-218.
237. Radice în Kaser şi Radice (1986), pp. 381, 386-387 şi 396. Radice observă că germanii primeau „importuri substanţiale din zonele cu surplus ale teritoriilor ocupate de Ungaria (Bácska şi Baranja)". Ibid., p. 384.
238. Fenyö (1972), p. 85; Notă scrisă de Erdmannsdorf Ministerului de Externe al Reichului, 9 mai 1941, microcopie NARA T-120, rola 2563, cadre 312179-89 şi telegramă trimisă de Clodius la Berlin, 15 iulie 1941, microcopie NARA T-120, rola 2564, cadre 312846-47. Budapesta a autorizat şi trimiterea imediată a echipelor germane de experţi în acea regiune pentru a evalua dimensiunile şi compoziţia acelui surplus.
239. Fenyö (1972), p. 85. Întregul surplus din Bácska se ridica la aprox. 340 000 tone în 1941/1942, cu 40% care rămânea acordat Italiei, tot fără a se primi contravaloare. Vezi şi, Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 382.
240. Vezi Radice în Kaser şi Radice (1986), pp. 372 şi 374-375, Ránki în Lengyel (1993), p. 46, şi Brandt (1956), pp. 228-229. Uniunea Sovietică a intrat legal în posesia Basarabiei şi nordului Bucovinei abia în 1947.
241. Pe baza comparaţiilor făcute, Radice concluzionează că România a exportat 1,4 milioane tone de cereale în Germania, pe când Ungaria a exportat 1 milion tone în perioada octombrie 1940 - septembrie 1944. Brandt, folosind cifrele de export atât pentru Ungaria Mare cât şi România Mare, afirmă că România a exportat produse agricole de 1,7 milioane tone de cereale, în comparaţie cu exporturile Ungariei către Germania, de 2,2 milioane tone în primii cinci ani de război. Vezi Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 389 şi Brandt (1953), p. 230. Chiar presupunând că estimarea lui Brandt este exagerată, inversarea proporţiei exporturilor merită examinată mai îndeaproape.
242. Brandt (1953), p. 225.
243. NARA, SDR, Cercetare şi analiză OSS, Raport #2088, „Schimbări economice şi social în România 1940–1944", septembrie 1944, p. 26; Hitchins (1995), p. 480. Brandt scrie că: „Până la jumătatea lui 1942, următoarele maşini au fost importate din Germania: 3 070 tractoare, 2 882 pluguri de tractor, 50 852 pluguri, 30 500 prăşitoare, 100 discuri, 4 200 grape, 1 180 secerători-legătoare, 250 combine, 457 batoze şi 60 prese de paie. Până în 1944, câteva mii de semănătoare, câteva sute de selectoare de seminţe şi peste o mie de batoze grele s-au adăugat acestor importuri. Cu preţuri la cereale cu 50- 80% mai mari decât în 1940, agricultorii aveau o putere de cumpărare excepţională în ceea ce privea maşinile agricole germane din import". Brandt (1953), p. 225.
244. Royal Institute of International Affairs (1943), p. 26. Vezi Ránki în Lengyel (1993), p. 46, şi Berend şi Ránki (1974), p. 326. Principala raţiune pentru care a fost România în stare să implementeze mecanizarea pare să nu fi fost politica economică germană, ci mai degrabă principiul schimburilor reciproc avantajoase, asupra căruia au insistat atât de mult românii. Potrivit unui observator la faţa locului, „comerţul germano-român în compensaţie se baza pe maşini şi instalaţii în schimbul cerealelor şi petrolului şi mergea ca uns, chit că era război sau nu". Doar în 1941, Berlinul „a trimis României două mii de tractoare fabricate în Germania şi a înfiinţat şcoli pentru tractorişti în toată ţara" pentru a pregăti suficienţi tractorişti ca să

„cultive fiecare metru pătrat de teren arabil în schimburi de zi şi noapte, în aşa fel încât să compensezc, măcar parţial, pierderile teritoriale suferite de România". Vezi R.G. Waldeck, *Athenée Palace*, New York, Robert M. McBride &: Co., 1942, pp. 71 şi 232.
245. Dezbat pe larg aceste aspecte în „Comparing Economic Contribution to the Axis: Hungary and Romania", în *Romanian Civilization*, în curs de apariţie.
246. Ibid., p. 397.
247. Macartney (1957), volumul II, p. 115.
248. Hoensch (1996), pp. 153-154.
249. Macartney (1957), volumul II, p. 168.
250. Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 386, şi Tilkovsky în Sugar (1990), p. 351. Ungaria avea mai puţin succes şi în alte domenii. De exemplu, Radice scrie că „Poziţia României în creşterea vitelor mult mai bună până în 1944, iar agricultorii români reuşeau mult mai bine să-şi păstreze şi chiar să-şi sporească produsele în anii cu recolte mai slabe, deşi cu preţul unei relative scăderi a exporturilor". Radice în Kaser şi Radice (1986), p. 388.
251. NARA, Documentele Departamentului de Stat, Cercetare şi analiză OSS, Raport #1232, „Studiu strategic pentru România", decembrie 1942, p. 49. Acest raport atribuie o mare parte din noua abundenţă programului agricol cu Germania, prin care „mari cantităţi de unelte şi maşini s-au importat în termenii stabiliţi de Planul pe zece ani", care a fost lansat pe 4 decembrie, 1940.
252. PRO, FO 371/43992, document 59107, noiembrie 1943, p. 13, şi NARA, Documentele Departamentului de Stat, Cercetare şi analiză OSS, Raport #1542, „Contribuţia României la economia de război germană",18 noiembrie 1943, p. 1. Vezi şi, *Neue Zürcher Zeitung*, 6 august 1943. Contraspionajul militar american considera „situaţia economică şi alimentară foarte bună" lipsei de rezistenţă internă în România. NARA, MMB, RG 319, cutia 968, Contraspionajul militar român 1941–1944, Raport #8450, 2 decembrie 1943. Vezi şi. Ibid, RG 226, Raport OSS #A14728, Istanbul către Washington, 11 noiembrie, 1943, şi RG 165, cutia 3198, Raport OSS #9507, 11 noiembrie 1943.
253. Brandt (1953) şi Cercetare şi analiză OSS, Raport #1685, „Estimated Nutritive Position in Two Selected Periods of Feeding Following Occupation", 20 decembrie 1943. Vezi şi NARA, MMB, RG 319, cutia 968, Contraspionajul militar român 1941-1944, Raport #8765, 14 ianuarie 1944, Seager şi Tindall din Istanbul către Washington, şi PRO, FO 371/43992, dosar 59107, document R 1472, 21 ianuarie 1944, Southern Department, România Nr. 5, Memorandum politic trimis la Political Intelligence Department, Londra, de la Stockholm. S-ar părea că Radice greşeşte când afirmă că „În afară de clasele înstărite din Ungaria, Slovacia, România şi Bulgaria, este foarte puţin probabil să fi depăşit cineva în Europa de Est standardul german". Kaser şi Radice (1986), p. 383.
254. De exemplu, vezi NARA, SDR, Microfilm Publications MI 198, rola 37, telegrama #2296, 25 ianuarie 1944, Burton Berry (Istanbul) către Secretarul de Stat, Washington, şi rola M39, 20 iunie 1944, telegrama #A-25, Ambasada americană, Cairo, Raport de la agentul secret britanic; MMB, cutia 968, dosar 091.31, Raport al contraspionajului militar #9113, 4 martie 1944, Seager (Ankara), şi MMB, RG 226, Raport OSS #10307, 30 iunie 1944, William F. Ross, căpitan, F.A./Tindall; MFB, RG 319, cutia 969, File 091.3, OSS/ Forţele armate americane în Orientul Mijlociu, Raport nr. 6 2398, Istanbul, 5 aprilie 1944, „Rumania: Economic Conditions Within the Country".
255. NARA, RG 226, Înregistrări OSS, document #104728, raport secret OSS #A-45309, septembrie 1944. Potrivit echipei, Romania „întrunea toate cerinţele unui sistem financiar sănătos", inclusiv „aur mai mult decât suficient să sprijine moneda, o abundenţă excesivă de produse alimentare şi o bună aprovizionare cu bunuri de consum".
256. Înaltul Comandament al Wehrmacht-ului, Ministerul Economiei de Război, raport #1010/39, aprilie 1939, Reichskriegministerium, Wi/1.37, microcopie NARA T-77, rola 77, cadre 1666892-3.

257. Fenyö (1972), pp. 93-94; microcopie NARA T-120, rola 59, cadrul 47696 și T-84, rola 135, cadre 1438130-32.
258. Fenyö (1972), p. 94; Berend și Ránki (1974), p. 329; Radice în Kaser și Radice (1986), p. 402. Vezi și Ránki în Lengyel (1993), p. 48.
259. Macartney (1957), volumul 11, p. 166.
260. Pearton (1971), p. 258. Pearton folosește statisticile oficiale ale Institutului de Statistică român, publicate în *Moniteur du petrol roumain* (MPR), București, nr. XI-XII (1945), pp. 346- 347. Deși analiza lui Pearton s-a limitat la verificarea acurateții statisticilor disponibile, trendurile pe care le-a identificat au rămas în general valabile.
261. NARA, Modern Military Branch, RG 226, Înregistrări OSS. Document 103398, 15 octombrie 1944, „Producția de petrol a României, exporturi și consum intern", desecretizat în 15 ianuarie 1986. Vezi și RG 165, Înregistrări ale Departamentului de Război, OPD 336 România nr. 12G, May 7, 1945, înscris 418, Box 957, raport #740112, p. 22, „Petrol, *X*. Consum intern; Creșterea consumului".
262. Ránki în Lengyel (1993), pp. 47-48. Ránki afirmă în mod eronat și că, asemenea Ungariei, România „trimitea Germaniei tot mai multe produse alimentare, materii prime și mărfuri industriale, fără nicio compensație". Ibid, p. 48. Aceeași eroare apare și la Berend și Ránki (1974), pp. 331-332, sugerând că Romania nu era în stare să obțină contravaloarea în mod regulat sau că prețurile fixe ale petrolului românesc nu fuseseră compensate prin prețuri fixe pentru echipamentul german. Autorii afirmă că: „La început, germanii și-au îndeplinit obligațiile și au livrat românilor bunuri în contrapartidă. Dar petrolul românesc era trimis la prețul de dinainte de război, chiar dacă prețurile mărfurilor germane creșteau constant". Ibid.
263. Modelele consumului intern de petrol în raport cu exigențele de export ale Germaniei sunt analizate destul de amănunțit în lucrarea lui Larry L. Watts, „The Economic Contribution to the Axis: The Case of Romania and Hungary", *Romanian Civilization*, în curs de apariție.
264. Fenyö (1972), p. 96
265. Ibid.; Microcopie NARA T-120, rola 1168, cadrul 469000.
266. Ibid.; Telegramă de la Wiehl către Budapesta, 18 iulie 1941, Microcopie NARA T-120, rola 1168, cadrul 469002.
267. DGFP, Seria D, volumul XIII, document 208, pp. 320-321.
268. Ibid.; Fenyö (1972), p. 96; Microcopie NARA T-120, rola 1168, cadrul 469003 și rola 91, cadre 103885-940.
269. Ibid.; Telegramă de la Clodius către Berlin, 31 iulie 1941, Microcopie NARA T-120, rola 91, cadrul 103901; DGFP, Seria D, volumul XIII, document 208, p. 321.
270. DGFP Seria D, volumul XIII, Document 208, p. 321.
271. Ibid.
272. Fenyö (1972), p. 97; Memorandumul lui Clodius către Ribbentrop, 4 ianuarie 1942, Microcopie NARA T-120, rola 92, cadrul 104479; Note (de Rintelen) din întrevederea lui Ribbentrop cu Bárdossy la Berlin, 26 noiembrie 1941, rola 614 (Colecția Loesch), cadre F90146-59.
273. DGFP, Seria D, volumul VI, document 78, pp. 91-96 și volumul IX, documente 27, 117 și 338, pp. 49-50, 167-8 și 459-60.
274. Pearton (1971), p. 226-7; MPR, nr. 24 (1940), p. 1201 și nr. 1 (1941), p. 19-21.
275. Pearton (1971), p. 229.
276. Ibid.; DGFP, Seria D, volumul XII, document 126, pp. 221-227.
277. Pearton (1971), p. 229; MPR, nr. 6 (1941), p. 281.
278. Pearton (1971), p. 229. Pearton consemnează că „Modelul era ca legile și reglementările promulgate să fie aplicabile pentru toți străinii prin definiție, însă interesele germane în România dictau ca nemții să fie exceptați în numele relației lor speciale cu guvernul".

279. DGFP, Seria D, volumul XII, document 126, pp. 221-227.
280. Pearton (1971), pp. 238-239.
281. Ibid.
282. Ibid., p. 239; MPR, nr. 15 (1942), pp. 481-498.
283. Pearton (1971), p. 241.
284. Ibid., p. 242
285. Ibid., pp. 226 și 238.

Concluzii

1. George (1993), pp. 107-114.
2. Buzan (1983), pp. 181-183.
3. Dată fiind originea postbelică a neorealismului, această eroare se poate pune parțial pe seama abordării predominante a studiilor empirice despre al Doilea Război Mondial, inițiate în Marea Britanie, Statele Unite și Uniunea Sovietică. Până de curând, tendința studiilor era să descrie conflictul doar ca unul între Marea Alianță și Axă, acordând puțină atenție comportamentului Uniunii Sovietice în timpul alianței sale cu Germania din 1939–1941 sau faptului că, în perioada 1941–1944, ambele mari puteri aveau scopuri expansioniste îndreptate spre majoritatea micilor state aflate între ele.
4. Merită observat că aceasta este și tendința predominantă în istoriografia anglo-americană și sovietică în privința statelor mici aliate cu Germania în al Doilea Război Mondial. În aproape toate cazurile, studiile consacrate Aliaților occidentali sau Marii Alianțe, precum și lucrările generale despre război tind să descrie natura amenințării la care au reacționat Aliații în cele mai mici detalii. Foarte puțină atenție se acordă motivelor din spatele alianței englezilor și americanilor cu Uniunea Sovietică a lui Stalin. Motivul alianței cu Stalin este considerat evident: pericolul reprezentat de Germania lui Hitler. În studiile specializate despre statele mici aliate cu Germania, precum și în lucrările generale care se ocupă de comportamentul acelor aliați, cea mai mare atenție se acordă naturii alianței cu Germania: aspectelor sale culturale, ideologice, politice, economice și militare. Nu se acordă atenție aproape deloc naturii pericolului la care ar fi putut să reacționeze statul mic. Motivul încheierii alianței este considerat evident: simpatia față de germani sau naziști.
5. Un asemenea exemplu este reacția Irakului față de Kuweit și Arabia Saudită în anii 1990, în ciuda interesului internațional vădit de a reacționa împotriva revizionismului agresiv prin forță militară.
6. Într-adevăr, intervențiile Ungariei pe lângă Aliații occidentali, mai ales englezi, în favoarea păstrării câștigurilor teritoriale rezultate din alianța cu Germania, s-au bucurat de un succes surprinzător, chiar dacă s-au dovedit până la urmă nerealiste.
7. Un factor care complică lucrurile și despre care nu s-a discutat pe larg în acest studiu a fost ambivalența manifestată de Aliații occidentali în respectarea angajamentelor statuate în Carta Atlantică și restabilirea lui statu-quo *ante*. Ostilitate Uniunii Sovietice față de acele angajamente era deja declarată. Deci, unul din principalele motive pentru care situația Finlandei și a României era atât de complicată a fost că aceste țări nu puteau fi sigure că Aliații nu vor permite sau sprijini revizionismul sovietic direcționat împotriva lor, care le amenința suveranitatea, de dragul solidarității în alianță. Dat fiind costurile pe care le-ar fi presupus ruperea alianței cu Germania, ambele au preferat să-și reducă rolul pe care îl jucau în cadrul acesteia și să aștepte în speranța că se vor ivi opțiuni mai bune.
8. De exemplu, România, care a obținut sudul Dobrogei de la Bulgaria în timpul Războiului Balcanic din 1913, nu s-a simțit mult timp în largul ei cu acest câștig, din motive demografice (românii erau o minoritate) și din cauza efectului negativ pe care l-a avut ulterior asupra bunelor relații româno-bulgare, datorate îndelungatei lor colaborări în lupta împotriva

dominației otomane. În perioada interbelică, parlamentul României a luat de câteva ori în discuție posibilitatea de a înapoia Bulgariei acel teritoriu sau alt aranjament menit să refacă relațiile româno-bulgare. În al Doilea Război Mondial, când era aliată cu Germania, Bulgaria a cerut și primit acest teritoriu de la România. A fost o pierdere teritorială pe care România nu a contestat-o după război. Așa că Bulgaria a fost singurul aliat al Axei care a reușit să-și mărească teritoriul.

9. Machiavelli (1950), p. 84.

10. În practică, totuși, chiar și marile puteri de tip statu-quo acceptă și uneori inițiază revizuirea odată ce încep ostilitățile, fie încercând să creeze un echilibru de putere mai stabil sau pentru că alianțele de război au tendința să includă atât state de tip statu-quo, cât și revizioniste.

Bibliografie

1. Teorie și metodologie

Armstrup, Niels (1976), „The Perennial Problem of Small States; A Survey of Research Efforts", *Cooperation and Conflict*, Vol. 2.

Axelrod, Robert și Keohane, Robert O. (1986), „Achieving Cooperation Under Anarchy: Strategies and Institutions", în Kenneth A, Oye, editor, *Cooperation Under Anarchy*, Princeton.

Booth, Ken (1979), *Strategy and Ethnocentrism*, Londra.

Bull, Hedley (1977), *The Anarchical Society*, Londra.

Butterfield, Herbert și Wight, Martin (1966), editori, *Diplomatic Investigations: Essays in the Theory of International Politics*, Cambridge.

Buzan, Barry (1983), *People, States, and Fear; The National Security Problem in International Relations*, Chapel Hill.

Carr, Edward Hallett (1946), *The Twenty Years'Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, New York.

Conybeare, J.A.C. și Sandler, Todd (1990), „The Triple Entente and the Triple Alliance 1880-1914: A Collective Goods Approach", *American Political Science Review*, Vol. 84.

Danopoulos, Constantine P. (1985), „Alliance Participation and Foreign Policy Influence: The Military's Role", *Armed Forces and Society*, Vol. II, Nr. 2 (iarnă).

David, Stephen (1991), *Choosing Sides: Alignment and Realignment in the Third World*, Baltimore.

Deudney, David (1993), „Dividing Realism: Structural Realism versus Security Materialism in National Security and Proliferation", *Security Studies*, Vol. 2, Nr. 3-4 (primăvară/vară).

Edis, Richard (1991/1992), „Punching Above Their Weight: How Small Developing States Operate in the Contemporary Diplomatic World", *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 5, Nr. 2.

Elman, Colin (1996), „Horses for Courses: Why Not Neo-Realist Theories of Foreign Policy?" *Security Studies*, Vol. 6, Nr. 1 (toamnă).

Elman, Colin și Elman, Miriam Fendius Elman (1997), „Diplomatic History and International Relations Theory: Respecting Differences and Crossing Boundaries", *International Security*, Vol. 22, Nr. 1 (vară).

Fox Annette Baker (1959), *The Power of Small States: Diplomacy in World War II*, Chicago.

Frankel, J. (1968), „Comparing Foreign Policies: The Case of Norway", *International Affairs*, Vol. 44, Nr. 3 (iulie).

Friedman, Julian, Blades, Christopher și Rosen, Steve (1970), editori, *Alliances in International Politics*, Boston.

Gaddis, John Lewis (1987), „Expanding the Data Base: Historians, Political Scientists, and the Enrichment of Security Studies", *International Security*, Vol. 12, Nr. 1 (vară).

George, Alexander (1993), *Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy*, Washington D.C.

George, Alexander (1997), „Knowledge for Statecraft: The Challenge for Political Science and History", *International Security*, Vol. 21, Nr. 4 (primăvară).

Grieco, Joseph M. (1988), „Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism", *International Organization*, Vol. 42, Nr. 3 (vară).

Handel, Michael (1981), *Weak States in the International System*, Londra.

Hansen, Peter (1974), „Adaptive Behavior of Small States: The Case of Denmark and the European Community", în Patrick J. McGowan, editor, *Sage International Yearbook of Foreign Policy Studies*, Vol. 2, Beverley Hills.

Hobbes, Thomas (1952), *Leviathan*, New York.

Hoffman, Stanley (1978), *Primacy or World Order*, New York.

Holsti, Johan (1985), „Lilliputs and Gulliver: Small States in a Great Power Alliance", în G. Flynn, editor, *NATO's Northern Allies: The National Security Policies of Belgium, Denmark, the Netherlands, and Norway*, Londra.

Holsti, Ole R., Hopmann, P. Terrance și Sullivan, John D. (1973), *Unity and Disintegration in International Alliances: Comparative Studies*, New York.

Jems, Robert și Snyder, Jack (1991), editori, *Dominoes and Bandwagons: Strategic Beliefs and Great Power Competition in the Eurasian Rimland*, New York.

Keohane, Robert O. și Martin, Lisa L. (1995), „The Promise of Institutionalist Theory", International Security, Vol. 20, Nr. 1 (vară).

Kite, Cynthia (1996), *Scandinavia Faces EU: Debates and Decisions on Membership 1961-1994, Umea.*

Kuniholm, Bruce R. (1980), *The Origins of the Cold War the Near East*, Princeton.

Knudsen, Olaf E (1988), „Of Lambs and Lions: Relations Between Great Powers and Their Smaller Neighbors", *Cooperation and Conflict*, Vol. 23.

Labs, Eric J. (1992), „Do Weak States Bandwagon?" *Security Studies*, Vol. 1, Nr. 3 (primăvară).

Labs, Eric J., Kaufman, Robert G. și Walt, Stephen M. (1992), „Balancing vs. Bandwagoning: A Debate", *Security Studies*, Vol. 1, Nr, 3 (primăvară).

Liska, George (1962), *Nations in Alliance: The Limits of Interdependence*, Baltimore.

Lustick, Ian S. (1996), „History, Historiography, and Political Science: Multiple Historical Records and the Problem of Selection Bias", *American Political Science Review*, Vol. 90, Nr, 3 (septembrie).

Machiavelli, Niccolò (1950), *The Prince and the Discourses*, New York.

Mastanduno, Michael (1997), „Preserving the Unipolar Moment: Realist Theories and U.S. Grand Strategy after the Cold War", *International Security*, Vol. 21, Nr. 4 (primăvară).

Mearsheimer, John J. (1994/1995), „The False Promise of International Institutions", *International Security*, Vol. 19, Nr. 3 (iarnă).

Modelski, George (1963), „The Study of Alliance: A Review", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 7, Nr. 4 (decembrie).

Morgenthau, Hans J. (1948), *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York.
Murdoch, James C. and Sandler Todd (1991), „NATO Burden Sharing and the Forces of Change: Further Observations", *International Studies Quarterly*, Vol. 35.
Olson, Mancur şi Zeckhauser, Richard (1966), „The Economy Theory of Alliances", Review of Economics and Statistics, Vol. 48, Nr. 3 (august).
Osgood, Robert E. şi Tucker, Robert W. (1967), *Force, Order, and Justice*, Baltimore.
Pryor, F.L. (1968), Public Expenditures in Communist and Capitalist Nations, Homewood, Illinois.
Rappard, William E. (1934), „Small States in the League of Nations", Political Science Quarterly, Vol. 49.
Reiter, Dan (1994), „Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past", World Politics, Vol. 46 (iarnă).
Rosecrance, Richard (1981), „International Theories Revisited", International Organization, Vol. 35, Nr. 4 (toamnă).
Rothstein, Robert (1966), *Alliances and Superpowers*, New York.
Rothstein, Robert (1968), *Alliances and Small Powers*, New York.
Rubenstein, Alvin Z. (1982), *Soviet Policy Towards Turkey, Afghanistan, and Iran: The Dynamics of Influence*, New York.
Russet, Bruce M. (1970), *What Price Vigilance?*, New Haven, Connecticut.
Sandler, Todd (1993), „The Economic Theory of Alliances; A Survey", *Journal of Conflict Resolution*, Vol. 37, Nr. 3 (septembrie).
Schou, A. şi Brundtland, A.O. (1971), editori, *Small States in International Relations*, Stockholm.
Schroeder, Paul (1997), „History and International Relations Theory: Not Use or Abuse, but Fit and Misfit", *International Security*, Vol. 22, Nr. 1 (vară).
Schuman, Frederick L., *International Politics: The Destiny of the Western State System*, New York.
Schweller, Randall (1993), „Tripolarity and the Second World War", *International Studies Quarterly*, Vol. 37, Nr. 1 (martie).
Schweller, Randall (1994), „Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, Nr. 1 (vară).
Sills, David I. (1968), editor, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York.
Singer, David J. şi Small Melvin (1969), „Formal Alliances, 1815-1965: An Extension of Basic Data" *Journal of Peace Research*, Vol. 6 (august).
Snyder, Glenn H. (1990), „Alliance Theory: A Neorealist First Cut", *Journal of International Affairs*, (primăvară).
Snyder, Glenn H, (1991), „Alliances, Balance, and Stability", *International Organization* Vol. 45, Nr. 1 (iarnă).
Snyder, Glenn H. (1997), *Alliance Politics*, Ithaca.
Thies, Wallace J. (1987), „Alliances and Collective Goods: A Reappraisal", Journal of Conflict Resolution, Vol. 31, Nr. 2 (iunie).
Tucydides (1956), *The Pelleponesian Wars*, New York.
Triska, Jan (1986), editor, *Dominant Powers and Subordinate States*, Durham, North Carolina.
Vali, Ferenc (1971), *Bridge Across the Bosphorus: The Foreign Policy of Turkey*, Baltimore.
Van Evera, Stephen (1990/1991), „Primed for Peace: Europe After the Cold War", *International Security*, Vol. 15, Nr. 3 (iarnă).
Van Staden, Alfred (1995), „Small State Strategies in Alliances: The Case of the Netherlands", *Cooperation and Conflict*, Vol. 30, Nr. 1.

Walt, Stephen M. (1985), „Alliance Formation and the Balance of Power", *International Security*, Vol. 9, Nr. 4 (primăvară).
Walt, Stephen M. (1987), *The Origin of Alliances*, Ithaca.
Walt, Stephen M. (1988), „Testing Theories of Alliance Formation: The Case of Southwest Asia", Vol. 42, Nr. 2 (primăvară).
Waltz, Kenneth M. (1979), *The Theory of International Politics*, Reading, Massachusetts.
Waltzer, Michael (1977), *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*, New York.
Wolfers, Arnold (1959), editor, *Alliance Policy and the Cold War*, Baltimore.
Wolfers, Arnold (1962), *Discord and Collaboration: Essays in International Politics*, Baltimore.
Zycher, Benjamin (1990), *A Generalized Approach for Analysis of Alliance Burden-Sharing*, Santa Monica, California.

2. Mărturii empirice

A. Surse documentare

i. Surse nepublicate

Arhivele Ministerului Apărării Naționale, București, mai ales colecțiile MApN și Marelui Stat Major (fondurile 333 și 948).
Arhivele Muzeului Militar Național, București.
Arhivele Statului București, București.
British Public Records Office (PRO), Kew, Anglia, colecția Ministerului de Externe (FO 371).
Deutsches Zentralarchiv (DZ), Potsdam, mai ales rapoartele negociatorului economic german Carl Clodius (Handakten Clodius, Baud 68.736).
Schweizerische Bundesarkiv, Berna, mai ales rapoartele anuale ale ministrului Elveției la București, René de Weck..
United States National Archives (USNA), Washington D.C., mai ales Modern Military Branch, Record Groups 165, 226 și 319 și colecțiile Microfilm T-77, T-84 și T-120..

ii. Colecții de documente publicate

Degras, Jane (1953), editor, *Soviet Documents on Foreign Policy*, Vol. 3 *(1933- 1941)*, Oxford.
Degras, Jane (1965), editor, *The Communist International: 1919-1943*, Vol. 3, Londra.
Dokumenty vneshnei politiky SSSR (1977), editat de Komisia po Izdaniu Diplomaticheskikh Dokumentov, Moscova.
Documents Diplomatiques Français (1932-1939) (1964), seria a 2-a, Paris.
Documents on British Foreign Policy (1982), seria a 2-a, Londra.
Documents on German Foreign Policy (1918-1945) (1952-1964), Seriile C și D, Washington D.C.
Foreign Relations of the United States, Diplomatic Papers (1954-1961), 1937, Vol. I și III; *1939*, Vol. I; *1941*, Vol. I; și *1942*, Vol. III, Washington D.C.
Halder, Franz (1963-1964), *Kriegstagbuch: Tägliche Aufzeichmungen des Chefs des Generalstabes des Heeres, 1939-1942,* editat de Hans-Adolf Jacobsen, 3 vol., Stuttgart.
Hillgruber, Andreas (1969), *Les Entretiens Secrets de Hitler: Septembre 1939 – Decembre 1941*, Paris.
Hillgruber, Andreas (1970), *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Anfzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes,* 2 vol., Frankfurt pe Main.

NCA – Nazi Conspiracy and Aggression (1946), 8 vol., Washington D.C.
Sonntag, Raymond James şi Beddie, James Stuart (1948), editori, *Nazi-Soviet Relations 1939-1941: Documents from the Archives of the German Foreign Office*, New York.
TMWC - Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, Nuremberg, 14 November 1945-1 October 1946: Proceedings, Documents, and other Material in Evidence (1947-1949), 42 vol., Nuremberg.

B. Studii istorice şi literatură memorialistică

Perioada interbelică

Adamthwaite, A.P. (1977), *France and the Coming of the Second World War*, Londra.
Barnett, Corelli (1972), *The Collapse of British Power*, New York.
Churchill, Winston S. (1948), *The Second World War: The Gathering Storm*, Vol. I, Boston.
Cienciala, Anna (1968), *Poland and the Western Powers, 1938-1939*, Londra.
Craig, Gordon A. (1950), „High Tide of Appeasement: The Road to Munich 1937-1938", *Political Science Quarterly*, Vol. XIV.
Craig, Gordon A. (1955), *The Politics of the Prussian Army 1640-1945*, Oxford.
Drackovici, Milorad M. şi Lazici, Branko (1996), editori, *The Comintern: Historical Highlights*, New York.
Gilbert, Martin (1994), *The First World War: A Complete History*, New York.
Haslam, J, (1984), *The Soviet Union and the Struggle for Collective Security in Europe*, Londra.
Hitler, Adolf (1939), *Mein Kampf*, New York.
Imperial War Museum (1987), *The Occupation of the Rhineland: 1918-1929*, Londra.
Jelavici, Barbara (1994), *History of the Balkans*, Vol. 2, Cambridge, Massachusetts.
Kagan, Donald (1995), *On the Origins of War and the Preservation of Peace*, New York.
Kennan, George E (1968), *From Prague After Munich: Diplomatic Papers 1938-1949*, Princeton.
Knight, Amy (1993), *Beria: Stalin's First Lieutenant*, Princeton.
Lukács, John (1953), *The Great Powers and Eastern Europe*, New York.
Lukes, Igor (1996), *Czechoslovakia Between Stalin and Hitler: The Diplomacy of Edvard Benes in the 1930s*, Oxford.
Meier-Welcker, Hans (1967), *Seeckt*, Frankfurt pe Main.
Mommsen, W.J. şi Kettenacker, L, (1983), editori, *The Fascist Challenge and the Policy of Appeasement*, Londra.
Murray, Williamson (1979), „Munich 1938: The Military Confrontation", *Journal of Strategic Studies*, Vol. 2.
Murray, Williamson (1984), *The Change in the European Balance of Power 1938-1939*, Princeton.
Offner, A.A. (1969), *American Appeasement 1933-1938*, Cambridge, Massachusetts.
Parker, R.A.C. (1993), *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War*, Londra.
Ragsdale, Hugh (1997), „Soviet Military Preparations and Policy in the Munich Crisis: New Evidence", lucrare prezentată la conferinţa anuală a Asociaţiei Americane pentru Dezvoltarea Studiilor Slave, Seattle.
Rothschild, Joseph (1992), *East Central Europe Between the Two World Wars*, Seattle.
Sarkissian, A.O, (1961), editor, *Studies in Diplomatic History and Historiography*, New York.
Schubert, Gunter (1961), *Anfänge Nationalsozialistischer Aussenpolitik*, Köln.
Seton-Watson, Hugh (1962), *Eastern Europe Between the Wars 1918-1939*, New York.

Swianniewicz, S. (1965), *Forced Labour and Economic Development: An Enquiry into the Experience of Soviet Industrialization*, Londra.
Thoss, Bruno (1977), *Der Ludendorff-Kreis, 1919-1923: München als Zentrum de Mitteleuropäischen Gegenrevolution zwischen Revolution und Hitler-Putsch*, München.
Wandycz, Piotr (1962), *France and Her Eastern Allies*, Princeton.
Wandycz, Piotr (1988), *The Twilight of French Eastern Alliances*, Princeton.
Weinberg, Gerhard L. (1970), *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-1936*, Chicago.
Weinberg, Gerhard L, (1994a), *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II 1937-1939*, Atlantic Highlands, New Jersey.
Wheeler-Bennett, John W. (1953), *The Nemesis of Power: The German Army in Politics 1918-1945*, Londra.

C. Studii istorice şi literatură memorialistică

Al Doilea Război Mondial

i. Probleme de ordin politic şi militar

Barker, Elizabeth (1948), *Truce in the Balkans*, Londra.
Barker, Elizabeth (1976), *British Policy in Southeast Europe in the Second World War*, New York.
Barros, James and Gregor, Richard (1995), *Double Deception: Stalin, Hitler and the Invasion of Russia*, DeKalb.
Bova Scoppa, R. (1949), *Colloqui con due dittatori: Salazar - Antonescu*, Roma.
Churchill, Winston S. (1950), *The Grand Alliance*, Boston.
Ciano, Galeazzo (1946), *The Ciano Diaries 1939-1943*, editat de Hugh Gibson, Garden City, New York.
Dallin, Alexander (1957), *Odessa 1941-1944: A Case Study of Soviet Teritory Under Foreign Rule*, Santa Monica.
Dallin, Alexander (1981), *German Rule in Russia 1941-1945: A Study of Occupation Policies*, Boulder.
Dallin, David J, (1942), *Soviet Russia's Foreign Policy 1939-1941*, New Haven.
Deakin, F.W. (1966), *The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism*, Garden City, New York.
Dear, I.C.B. şi Foot, M.R.D. (1995), *The Oxford Companion to World War II*, Oxford.
Djilas, Milovan (1977), *Wartime*, New York.
Erikson, John şi Dilks, David (1994), editori, *Barbarossa: The Axis and the Allies*, Edinburgh.
Förster, Jörgen (1975), *Stalingrad, Risse im Bündnis, 1942-43*, Frieburg.
Goebbels, Josef (1983), *The Goebbels Diaries: 1939-1941*, editat de Fred Taylor, New York.
Goebbels, Josef (1948), *The Goebbels Diaries: 1942-1943*, editat de Louis P. Lochner, New York.
Gorodeţki, Gabriel (1984), *Stafford Cripps' Mission to Moscow 1940-1942*, Cambridge.
Gosztony, Peter (1976), *Hitlers Fremde Heere: Das Schicksal der Nichtdeutschen Aileen im Ostfeldzug*, Düsseldorf.
Hagen, Walter (1950), *Die Geheime Front*, Linz.
Halder, Franz (1988), *The Halder Diaries*, editat de Charles Burdick şi Hans-Adolf Jacobsen, Novato, California.

Hanak, Henry (1979), „Sir Stafford Cripps as British Ambassador in Moscow, May 1940 to June 1941", *English Historical Review*, Vol. 94.
Hanak, Henry (1982), „Sir Stafford Cripps as Ambassador in Moscow, June 1941-January 1942", *English Historical Review*, Vol. 97.
Heinrichs, Waldo (1988), *The Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry in World War II*, New York.
Harris, Walter (1995), *Tyranny on Trial: The Evidence at Nuremberg*, New York.
Höhne, Heinz (1977), *The Order of the Death's Head: The Story of Hitler's SS*, New York.
Keegan, John (1989), *The Second World War*, Londra.
Keitel, Wilhelm (1966), *The Memoirs of Field Marshal Keitel*, Walter Gorlitz ed., New York.
Kitchen, Martin (1986), *British Policy Towards the Soviet Union During the Second World War*, New York.
Kordt, Erich (1948), *Wahn und Wirklichkeit: Die Aussenpolitik der Dritten Reiches. Versuch einer Darstellung*, Stuttgart.
Lahav, Yehuda (1981), *Soviet Policy and the Transylvanian Question (1940-1946)*, Lucrare de cercetare Nr. 27, Universitatea Evreiască din Ierusalim, Ierusalim.
Leigh Fermor, Patrick, and Artemis Cooper (2004), *Words of Mercury*, London, John Murray..
Lundestad, Gier (1978), *The American Non-Policy Towards Eastern Europe 1943- 1947*, Oslo.
von Manstein, Erich (1982), *Lost Victories: The War Memoirs of Hitler's Most Brilliant General*, editat de Anthony G. Powell, Novato, California.
Mastny, Vojtech (1996), *The Cold War and Soviet Insecurity: The Stalin Years*, New York.
Morely, James W. (1980), editor, *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia*, New York.
Neubacher, Hermann (1957), *Sonderauftrag Südost 1940-1943: Bericht eines fleigenden Diplomaten*, Göttingen-Berlin-Frankfurt.
Parker, R. A.C. (1997), *The Second World War: A Short History*, Oxford.
Prazmowska, Anita (1987), *Britain, Poland and the Eastern Front, 1939*, Cambridge.
Prazmowska, Anita (1995), *Britain and Poland 1939-1941: The Betrayed Ally*, Cambridge.
Raack, R.C. (1995), *Stalin's Drive to the West 1938-1945: The Origins of the Cold War*, Stanford.
Reitlinger, Gerald (1989), *The SS: Alibi of a Nation 1922-1945*, New York.
von Ribbentrop, Joachim (1954), *The Ribbentrop Memoirs*, Londra.
Rich, Norman (1973), *Hitler's War Aims: Ideology, the Nazi State, and the Course of Expansion*, New York.
Roberts, Cynthia A. (1995), „Planning for War: The Red Army and the Catastrophe of 1941", *East-Asia Studies*, Nr. 47.
Roberts, Geoffrey (1995), *The Soviet Union and the Origin of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War 1933-1941*, New York.
Schellenberg, Walter (1956), *The Schellenberg Memoirs*, Londra.
Schmidt, Paul Otto (1951), *Hitler's Interpreter*, Londra.
Seaton, Albert (1972), *The Russo-German War 1941-1945*, Novato, California.
Sirkov, D. (1991), „Bulgaria's National Territorial Problem During the Second World War", *Bulgarian Historical Review*, Nr. 3.
Stölfi, R.H.S. (1993), *Hitler's Panzers East: World War II Reinterpreted*, Norman, Oklahoma.
Sulzberger, C.L, (1960), *A Long Row of Candles: Memoirs and Diaries (1934- 1954)*, Toronto.
Topitsch, Ernst (1987), *Stalin's War*, New York.
Trevor-Roper, H.R. (1973), editor, *Hitler's Secret Conversations 1941-1944*, New York.

Vişlev, O.V. (1996), editor, „General Vlasov v planakh gitlerovskikh sluzhb", *Novaia i noveishaia istoriia*, Moscova, Nr. 4.
Volkogonov, Dimitri (1991), *Stalin: Triumph and Tragedy*, Londra.
Warliamont, Walter (1965), *Inside Hitler's Headquarters: 1939-1945*, New York.
Weinberg, Gerhard L. (1994), *A World At Arms: A Global History of World War II*, Cambridge.
Weinberg, Gerhard L. (1995), *Germany, Hitler, and World War II*, Cambridge.
Werth, Alexander (1964), *Russia At War*, New York.
Wieczynski, Joseph L, (1993), editor, *Operation Barbarossa: The German Attack on the Soviet Union: June 22, 1941*, Salt Lake City.
Young, R.J. (1978), *In Command of France: French Foreign Policy and Military Planning 1933-1940*, Cambridge, Massachusetts.
Ziemke, Earl F. (1968), *Stalingrad to Berlin: The German Defeat in the East*, Washington D.C.
Ziemke, Earl F. (1968), *Moscow to Stalingrad*, Washington D.C.

ii. Probleme economice

Rasch, Antonin (1943), *The Danubian Basin and the German Economic Sphere*, New York.
Berend, Iván T. şi Ránki, György (1974), *Economic Development in East Central Europe in the 19th and 20th Centuries*, New York.
Bloch, Henry Simon şi Hoselitz, Bert F. (1944), *The Economics of Miliary Occupation*, Chicago.
Brandt, Karl în colaborare cu Otto Schiller cu Franz Ahlgrimm (1953), *Management of Agriculture and Food in the German-Occupied and Other Areas of fortress Europe; A Study in Military Government*, Standford.
Higham, Charles (1995), *Trading with the Enemy*, New York.
Kaser, M.C. şi Radke, E.A, (1986), editori, *The Economic History of Eastern Europe 1919-1975: Interwar Policy, The War, And Reconstruction*, Vol. 2, Oxford.
Medlicott, William N. (1959), *The Economic Blockade*, Vol. 2, Londra.
Rozal Institute of International Affairs (1943), *Occupied Europe: German Exploitation and its Post-War Consequences*, Londra.

iii. Radicalismul de dreapta

Laquer, Walter (1996), *Fascism: Past, Present, Future*, New York.
Payne, Stanley (1995), *A History of Fascism 1941-1945*, Madison.
Rogger, Hans şi Weber, Eugen (1966), editors, *The European Right: A Historical Profile*, Berkeley.
Sugar, Peter F. And Lederer, Ivo John (1969), editors, *Nationalism in Eastern Europe*, Seattle.
Weber, Eugen (1964), *Varieties of Fascism: Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, Princeton.

D. Ungaria

Berend, Iván T. şi Ránki, György (1985), *Hungarian Economy in the Twentieth Century*, New York.
Boroviczeny, Aladar (1924), *Der König und sein Reichsverweser*, München.

Bodó, Béla, *Pál Prónay: Paramilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919-1921*, Pittsburgh, Carl Beck Papers in Russian & East European Studies, No. 2101, 2011.

Braham, Randolf L. şi Vágó, Bela (1985), editori, *The Holocaust in Hungary: Forty Years Later*, New York.

Csatari, Daniel (1974), *Dans la tourmente: Les relations hungaro-roumaines de 1940 a 1945*, Budapest.

Deák, István (1990), *Beyond Nationalism: A Social and Political History of the Habsburg Officer Corps 1848-1918*, New York.

Deák, István (1995), „A Fatal Compromise? The Debate Over Collaboration and Resistance in Hungary", *East Europe Politics and Societies*, Vol. 9, Nr. 2 (primăvară).

Fenyö, Mario D. (1972), *Hitler, Horthy, and Hungary: German-Hungarian Relations 1941-1944*, New Haven.

Glatz, Ferenc (1995), editor, *Hungarians and Their Neighbors in Modern Times: 1867-1950*, New York.

Hoensch, Jörg K. (1996), *A History of Modern Hungary: 1867-1994*, Londra.

Horthy, Miklós (1953), *Ein Leben für Ungarn*, Bonn.

Juhasz, Gvilla (1979), *Hungarian Foreign Policy 1918-1945*, Budapesta.

Kállay, Miklós (1954), *Hungarian Premier*, New York.

Kereke. Lajos et. al. (1966), editori, *Allianz: Hitler, Horthy, Mussolini. Dokumente zur Ungarischen Aussenpolitik 1933-1944*, Budapesta.

Lengyel, György (1993), editor, *Hungarian Economy and Society During World War II*, Boulder.

Macartney, Carlyle A. (1957), *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929-1945*, 2 vol., Edinburgh.

Mocsy, István I (1983), *The Effects of World War I: The Uprooted Hungarian Refugees and Their Impact on Hungary's Domestic Politics 1918-1925*, New York.

Nagy-Talavera, Nicholas M, (1970), *The Green Shirts and the Others: A History of Fascism in Hungary and Rumania*, Stanford.

Romsics, Ignac (1995), editor, *20th Century Hungary and the Great Powers*, Boulder.

Sakmyster, Thomas (1994), *Hungary's Admiral on Horseback: Miklos Horthy 1918-1944*, Boulder.

Stark, Tamás (1995), *Hungary's Human Losses in World War II*, Uppsala.

Sugar, Peter F. cu Hanak, Peter şi Frank, Tibor (1990), editori, *A History of Hungary*, Bloomington.

Szinai, Miklós şi Szücs, László (1965), editori, *The Confidential Papers of Admiral Horthy*, Budapesta.

Szöllösi-Janse, Margit (1989), *Die Pfeilkreuzlerbewegung in Ungarn: Historischer Kontext Entwicklung und Herrschaft*, München.

E. Finlanda

Ahti, Martti (1991), *Aktivisterna och „Andersson": konspirationer och krigsplaner 1919, skyddskårskonflikten 1921, Mäntsäläupproret 1932*, Helsinki, Schildts.

Alapuro, Risto şi Allardt, Erik (1978), „The Lapua Movement: The Threat of Rightist Takeover in Finland 1930-1932", în Juan J, Linz şi Alfred Stepan, editori, *The Breakdown of Democratic Regimes*, Baltimore.

von Blücher; Wipert (1951), *Gesandter zwischen Diktatur und Demokratie: Erinnerungen aus den Jahren 1935-1944*, Wiesbaden.

Crowe, David M. (1993), *The Baltic States and the Great Powers: Foreign Relations, 1938-1940,* Boulder.
Erfurth, Waldemar (1951), *Der finnische Krieg 1941-1944,* Wiesbaden.
Erfurth, Waldemar (1979), *The Last Finnish War*, Washington D.C.
Heideman, Bert R. M. (1952), *A Study of the Causes of Finland's Involvement in World War II at Time Separate Times: November 1939; June 1941; September 1944*, Ann Arbor (Disertație nepublicată).
Jääskeläinen, Mauno (1965), *Die ostkarelische Frage*, Turku
Jägerskiöld, Stig (1986), *Mannerheim: Marshal of Finland*, Londra.
Jakobson, Max (1961), *The Diplomacy of the Winter War: An Account of the Russo-Finnish War 1939-1940*, Cambridge.
Kanninen, Ermei et. al. (1985), editori, *Aspects of Security: The Case of Independent Finland*, Vaasa.
Korvonen, Lauri (1988), *From White to Blue-And-Black: Finnish Fascism in the Interwar Era*, Helsinki.
Krosby, H. Peter (1968), *Finland, Germany, and the Soviet Union 1940-1941: The Petsamo Dispute*, Madison.
Lundin, C. Leonard (1957), *Finland in the Second World War*, Bloomington.
Mannerheim, Carl Gustaf Emil (1953), *The Memoirs of Marshal Mannerheim*, editat de Erie Lewenhaupt, Londra.
Maude, George (1995), *Historical Dictionary of Finland*, Londra.
Nissen, Henrik S. (1983), editor, *Scandinavia During the Second World War*, Minneapolis.
Paasivirta, Juhani (1989), *Finland and Europe: The Early Years of Independence 1917-1939, Helsinki.*
Rintala, Marvin (1962), *Three Generations: The Extreme Right Wing in Finnish Politics*, Bloomington.
Rintala, Marvin (1969), *Four Finns: Political Profiles*, Berkeley.
Rodzianko, Paul (1940), *Mannerheim: An Intimate Portrait of a Great Soldier and Statesman*, Londra.
Salmon, Patrick (1997), *Scandinavia and the Great Powers 1890-1940,* Cambridge.
Seppinen, Ikka (1970), *Suomen ja Neuvostoliiten väliseen vuonna 1932 solmittuun hyokkäämät-timiyyssopimukseen johtanut kehitys,* Helsinki.
Seppinen, Ilkka (1970), *Suomen ja Neuvostoliiton väliseen vuonna 1932 solmittuun hyökkäämät-tömyyssopimukseen johtanut kehitys*, Universitatea din Helsinki, Departamentul de istorie politică, disertații de doctorat.
Seppinen, Ikka (1983), *Suomen Ulkomaankaupan Ehdot 1939-1944*, Helsinki.
Tarkka, Juka (1991), *Neither Stalin Nor Hitler: Finland During the Second World War*, Helsinki.
Ueberschar, Gerd R. (1978), *Hitler und Finnland 1939-1941*, Wiesbaden.
Upton, Anthony F. (1965), *Finland in Cristi 1940-1941: A Study in Small Power Politics,* Ithaca.
Upton, Anthony F. (1980), *The Finnish Revolution 1917-1918*, Minneapolis.
Wahlbäck, Krister (1964), *Finlandsfragan i svenskpolitik 1937-1940*, Stockholm.
Wahlbäck, Krister (1967), *Frän Mannerheim till Kekkonen. Huvudlinjer in finlandsk politik 1917-1967*, Stockholm.
Warner, Oliver (1967), *Marshal Mannerheim and the Finns,* Londra.
Wuorinen, John H. (1965), *A History of Finland,* New York.
Wuorinen, John H. (1983), *Finland and World War II*, Westport.

F. România

Axworthy, Mark, Scafeş, Cornel, Crăciunoiu, Cristian (1995), *Third Axis, Fourth Ally: Romanian Armed Forces in the European War: 1941-1945,* Londra.

Axworthy, Mark (1998), „Marshal Antonescu's Influence on Weapons Procurements from Germany, 1940-1944", *Romanian Civilization*, Vol. 7, Nr. 1 (primăvară).

Bacon, Walter M. (1979), *Behind Closed Doors: Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations, 1931-1932,* Stanford.

Beer, Klaus (1983), *Zur Entwicklung des Parteien - mid Parlamentssystem in Rumänien 1928-1933,* 2 volume, Frankfurt pe Main.

Cioränescu, George (1985), *Bessarabia: Disputed Land Between East and West,* München.

Deletant, Dennis (1991), *Studies in Romanian History,* Bucureşti.

Dima, Nicholas (1982), *Bessarabia and Bukovina: The Soviet-Romanian Territorial Dispute,* New York.

Dobrinescu, Valeriu Florin (1996), *The Diplomatic Struggle Over Bessarabia*, Iaşi.

Fischer-Galati, Stephen (1991), *Twentieth Century Romania*, New York.

Gafencu, Grigore (1945), *Prelude to the Russian Campaign*, Londra.

Heinen, Armin (1986), *Die Legion „Erzengel Michael" in Rumänien: Soziale Bewegung und politische Organization,* München.

Hillgruber, Andreas (1954), *Hitler, Konig Carol und Marschall Antonescu: Die Deutsche-Rumänische Bezeihungen 1938-1944,* Wiesbaden.

Hitchins, Keith (1994), *Rumania 1866-1947*, Oxford.

Lungu, Dov B. (1979), „Soviet-Romanian Relations and the Bessarabian Question in the Early 1920s", *Southeastern Europe/L'Europe de sud-est*, Vol. 6, Partea 1.

Lungu, Dov B. (1989), *Romania and the Great Powers: 1933-1940,* Durham, North Carolina.

Manuilă, Sabin (1992), *Studies on the Historical Demography of Romania*, editat de Ioan şi Sorina Bolovan, Cluj.

Marguerat, Philipe (1977), *Le IIIe Reich et le pétrole roumain 1938-1940*, Leiden.

Potra, Gheorghe şi Turcu, Constantin (1994), editori, *Nicolae Titulescu: Romania's Foreign Policy (1937)*, Bucureşti.

Pearton, Maurice (1971), *Oil and the Romanian State*, Oxford.

Porter, Ivor (1989), *Operation Autonomous: With S.O.E. in Wartime Romania,* Londra.

Quinlan, Paul (1977), *Clash over Romania: British and American Policies towards Romania 1938-1947*, Los Angeles.

Socor, Vladimir şi Jelinek, Yeshayahu (1979), „Polish Diplomatic Reports on the Political Crisis in Romania, September 1940", *Southeastern Europe/ L'Europe du Sud-est*, Vol. 6, Partea 1.

Waldeck, R.W. (1998), *Athenée Palace*, Iaşi şi Oxford.

Watts, Larry L. (1991), „Antonescu and the German Alliance", *Romanian Civilization*, Vol. 1, Nr. 1 (vară).

Watts, Larry L. (1993), *Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform 1916-1941*, New York.

Watts, Larry L. (1996/1997), „Approaching Antonescu: Some Problems in the Historiography of Romania in World War II", *Romanian Civilization*, Vol. 5, Nr. 3 (iarnă).

Watts, Larry L. (1998), „Romania and the Czechoslovak Crisis: The Military Perspective", *Romanian Civilization,* Vol. 7, Nr. 2 (toamnă).

Surse în limba română

Publicații oficiale ale regimului Antonescu

Înaintea Revoluției Române din 1989, imposibilitatea de a accesa arhivele și lipsa generală de interes în România au avut ca rezultat o lipsă de materiale-sursă primare și secundare publicate referitoare la politica externă și de securitate a României în perioada războiului. Cele de mai jos se numără printre cele mai folositoare surse în limba română, inaccesibile sau indisponibile înainte de 1989.

Antonescu, Ion (1941), *Către Români... Chemări, Cuvântări, Documente*, București.
Antonescu, Ion (1941), *Cuvânt și fapte. Înfăptuirile guvernului: 6 septembrie-31 decembrie 1940*, București .
Președinția Consiliului de Miniștri (1942), *Pe marginea prăpastiei 21-23 ianuarie*, București.
Președinția Consiliului de Miniștri (1941), *Înfăptuirile guvernării de un an a Mareșalului Ion Antonescu: 6 Septembrie 1940-6 Septembrie 1941*, București.
Președinția Consiliului de Miniștri (1941), *Doi ani de guvernare: 6 Septembrie 1940 6 Septembrie 1942*, București.
Președinția Consiliului de Miniștri (1943), *Trei ani de guvernare: 6 Septembrie 1940 6 Septembrie 1943*, București.

Surse secundare

Ardeleanu, Eftimie et al, (1994), *Istoria Statului Major General Român: Documente 1859-1947*, București.
Arimia, Vasile și Ardeleanu, Ion (1992), editori, *Secretele guvernării: Rezoluții ale Conducătorului Statului: septembrie 1940–august 1944*, București.
Calafeteanu, Ion (1994), editor, *Iuliu Maniu–Ion Antonescu: Opinii și confruntări politice 1940-1944*, Cluj.
Cioflină, Dumitru (1995), editor, *Șefii Marelui Stat Major român: destine la răscruce 1941-1945*, București.
Ciucă, Marcel-Dumitru (1995), editor, *Procesul Mareșalului Antonescu: Documente*, 2 volume, București.
Dobrinescu, Valeriu Florin și Dumitrescu, Horia (1997), *Ion Antonescu și Războiul de Reîntregire a Neamului*, Focșani.
Dobrinescu, Valeriu Florin și Constantin, Ion (1995), *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial*, Iași.
Moisuc, Viorica (1991), *Premisele Izolării Politice a României 1919-1940*, București.
Florea, Nedelcu (1981), *De la restaurație la dictatură regală*, Cluj.
Pelin, Mihai (1993), editor, *Mareșal Ion Antonescu: Epistolarul Infernului*, București.
Pop, Adrian (1995), editor, *Sub povara graniței*, București.
Pușcaș, Vasile (1995), editor, *Al Doilea Război Mondial: Transilvania și aranjamentele europene 1940-1944*, Cluj.
Savu, Alexandru Gheorghe (1970), *Dictatura regală: 1938-1940*, București.
Simion, Aurică (1976), *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941*, Cluj.
Simion, Aurică (1979), *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj.
Simion, Aurică (1996), *Dictatul de la Viena*, București.
Talpeș, Ioan (1988), *Diplomație și apărare: coordonate ale politicii externe românești 1933-1939*, București.

Indice de nume proprii

C

H

I

J

K

N

O

S

De același autor
au apărut
la editura RAO

FEREȘTE-MĂ, DOAMNE, DE PRIETENI

CEI DINTÂI VOR FI CEI DIN URMĂ

RAO CLASS

Rafael Ábalos – GRIMPOW
John L. Allen, jr. – OPUS DEI
Michael Baigent – DOSARELE ISUS
Carl Bernstein & Bob Woodward – TOŢI OAMENII PREŞEDINTELUI
Steve Berry – AL TREILEA SECRET ◆ CAMERA DE CHIHLIMBAR ◆ MOŞTENIREA TEMPLIERILOR ◆ PROFEŢIA FAMILIEI ROMANOV ◆ CONEXIUNEA ALEXANDRIA ◆ TRĂDARE LA VENEŢIA
Jules Boucher – SIMBOLURILE FRANCMASONERIEI
Marlon Brando, Robert Lindsey – BRANDO. CÂNTECE ÎNVĂŢATE DE LA MAMA
Dan Brown – SIMBOLUL PIERDUT
Gheorghe Buzatu – ROMÂNIA SUB IMPERIUL TIMPULUI
Tom Clancy – URSUL ŞI DRAGONUL
John leCarré – CÂNTECUL MISIUNII
Jennifer Lee Carrell – CODUL SHAKESPEARE
Maxime Chattam – SÂNGELE TIMPULUI
Susanna Clarke – JONATHAN STRANGE & MR NORRELL
Bill Clinton – VIAŢA MEA
Tom Clancy – URSUL ŞI DRAGONUL
John Connolly – ÎNGERUL NEGRU ◆ NELINIŞTIŢII
Nelson DeMille – FOCUL SĂLBATIC
John Darnton – SECRETUL LUI DARWIN
Arnaud Delalande – CAPCANA LUI DANTE
Gordon Dahl Quist – DEVORATORII DE VISE
Wolfgang Hohlbein – INCHIZITORUL ◆ ANUBIS
Jeffery Deaver – LUNA RECE ◆ PĂPUŞA ADORMITĂ
Juan Manuel de Prada – FURTUNA ◆ VIAŢA INVIZIBILĂ
Umberto Eco – ÎNAINTE CA RACUL
Andreas Eschbach – SECĂTUIT ◆ PREMIUL NOBEL
Ken Follett – STÂLPII PĂMÂNTULUI
Max Foran – ORDINUL FECIOAREI MARIA
Ildefonso Falcones – CATEDRALA MĂRII
Claus Cornelius Fischer – ŞI NE IARTĂ NOUĂ GREŞELILE NOASTRE
Tana French – PĂDUREA
Laurence Gardner – TESTAMENTUL MAGDALENEI
Joseph Gelineck – SIMFONIA A X-A
Maria Georgescu & Mihai Retegan – SSI-SOE. JURNAL POLITIC
Dinu C. Giurescu – FALSIFICATORII. „ALEGERILE“ DIN 1946
Mircea Goga – VETURIA GOGA, „PRIVIGHETOAREA LUI HITLER“ ◆ GOLGOTA – OCTAVIAN GOGA ÎNTRE APOLOGEŢI ŞI DETRACTARI
Jason Goodwin – COPACUL IENICERILOR ◆ COLOANA ŞERPUITĂ

John Grisham – NEVINOVATUL ◆ ASOCIATUL
Tess Gerritsen – CHIRURGUL ◆ CLUBUL MEFISTO
Efraim Halevy – OMUL DIN UMBRĂ
John Twelve Hawks – CĂLĂTORUL
Elizabeth Kostova – COLECŢIONARUL DE ISTORIE
John Le Carre – CÂNTECUL MISIUNII
Jonathan Littell – BINEVOITOARELE
David McCullough – 1776
Gerd Langguth – ANGELA MERKEL
Philip Le Roy – ULTIMUL TESTAMENT
Ruggero Marino – CRISTOFOR COLUMB – ULTIMUL TEMPLIER
Esteban Martin & A. Carranza – CHEIA GAUDI
Kathleen McGowan – CEA AŞTEPTATĂ
Andy McNab – BEZNA
Kate Moss – LABIRINTUL ◆ SEPULCRUL
Julia Navarro – SÂNGELE NEVINOVAŢILOR ◆ CONFRERIA SFÂNTULUI GIULGIU ◆ BIBLIA DE LUT
Roberto Pazzi – CONCLAV
Michael Peinkofer – FRĂŢIA RUNELOR ◆ UMBRA LUI THOT
L. Picknett & C. Prince – MISTERUL SIONULUI ◆ MĂŞTILE LUI HRISTOS
Juan Manuel de Prada – FURTUNA ◆ VIAŢA INVIZIBILĂ
Douglas Preston & Lincoln Child – RELICVA ◆ RELICVARIUL ◆ VITRINE DE CURIOZITĂŢI ◆ NATURA MOARTĂ CU CIORI
Tom Reiss – ORIENTALISTUL
Craig Russell – VULTURUL ÎNSÂNGERAT ◆ FRATELE GRIMM
Silvia Ronchey – ENIGMA LUI PIERO
John Sack – CONSPIRAŢIA FRANCISCANĂ
Antoine de Saint-Exupéry – MICUL PRINŢ
Franck Schatzing – ADÂNCURI
Boris von Smercek – AL DOILEA GRAAL
José Carlos Somoza – ZIGZAG
Margaret Starbird – FEMEIA CU VASUL DE ALABASTRU
Alex Mihai Stoenescu – DIN CULISELE LUPTEI PENTRU PUTERE 1989–1990. PRIMA GUVERNARE PETRE ROMAN ◆ ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ
Arno Strobel – MAGUS
Paul Sussman – SECRETUL TEMPLULUI
Pierre-André Taguieff – ILUMINAŢII
Philipp Vandenberg – CONJURAŢIA SIXTINĂ ◆ A CINCEA EVANGHELIE ◆ FIICA AFRODITEI ◆ AL OPTULEA PĂCAT
Enrique de Vicente – CHEI OCULTE ÎN CODUL LUI DA VINCI
Edwin Williamson – BORGES – O VIAŢĂ
Michael White – ECHINOX
Bob Woodward – INFORMATORUL

CLUBUL CĂRŢII

Tiparul executat de
R.A. „Monitorul Oficial"
Bucureşti, România

RECENZII LA *ALIAȚI INCOMPATIBILI: ROMÂNIA, FINLANDA, UNGARIA ȘI AL TREILEA REICH*

Watts are o percepție pătrunzătoare asupra gândirii strategice și oricine este interesat de politica de aliante va găsi disertația sa foarte incitantă.

Prof. Lauri Karvonen,
Åbo Akademi, Finlanda (Cooperation and Conflict 1999)

Lucrarea lui Larry L. Watts, Aliați incompatibili, *este un studiu important, situat la granița dintre geopolitică și istorie.*

Prof. Constantin Hlihor și Adriana Pitic-Tran,
Universitatea din București (Euro-Atlantic Studies 1999)

APRECIERI PENTRU
***CEI DINTÂI VOR FI CEI DIN URMĂ. ROMÂNIA ȘI SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE* (2013)**

Un studiu deschizător de drumuri, bazat pe o cantitate impresionantă de surse de arhivă, care pune în discuție paradigmele convenționale de evaluare a relațiilor externe ale României în vremea regimului comunist.

Prof. Dennis Deletant,
„Ion Rațiu Chair for Romanian Studies", Universitatea din Georgetown

Istoricul Larry L. Watts a deschis un capitol cu totul nou în istoriografia românească. Cele două volume ale dr. Watts schimbă radical perspectivele solid statornicite privind raporturile dintre blocul răsăritean și Republica Socialistă România.

Acad. Dinu C. Giurescu,
profesor consultant Universitatea din București,
deputat, Parlamentul României (din 2012)

APRECIE[illegible]FEREȘTE-MĂ, DOAMNE, DE PRIETENI. RĂZBOIUL CLANDESTIN AL BLOCULUI SOVIETIC CU ROMÂNIA* (2011)

Watts ne oferă argumentele istorice decisive pentru înțelegerea orientării geostrategice a României în era comunistă. O lectură obligatorie pentru toți cei interesați de istoria Războiului Rece și a Pactului de la Varșovia.

Col. Charles van Bebber, US Army War College (Parameters 2011)

Larry Watts privește dincolo de aparența evenimentelor din perioada de până în 1978, cercetând activitatea serviciilor secrete românești, sovietice și ale țărilor blocului comunist. Watts contribuie substanțial la o mai bună înțelegere a acelor vremuri.

Prof. Keith Hitchins, Universitatea din Illinois (Southeastern Europe 2012)

Datorită funcției mele, am petrecut mult timp în arhivele SRI și (...) vă asigur că trecerea timpului și alte declasificări vor confirma multe dintre descoperirile lui Larry Watts ca fiind exacte.

Ambasador George Cristian Maior, Directorul Serviciului Român de Informații

ISBN 978-606-609-542-6

editura rao

www.rao.ro
www.raobooks.com